Alexandre Dumas

Luisa San Felice

Fordította Görög Lívia

TARTALOM

ELSŐ KÖTET A PÁLMÁS HÁZ

ELŐSZÓ

LUISA SAN FELICE

1 A VEZÉRGÁLYA
2 A NÍLUS HŐSE
3 LADY HAMILTON MÚLTJA
4 A FÉLELEM ÜNNEPE
5 JOHANNA KIRÁLYNŐ PALOTÁJA
6 A RÓMAI KÜLDÖTT
7 A HALOTT ASSZONY FIA
8 A MENEDÉKJOG
9 A BOSZORKÁNY
10 A HOROSZKÓP
11 CHAMPIONNET TÁBORNOK
12 A FÉRJ CSÓKJA
13 SAN FELICE LOVAG
14 LUISA MOLINA
15 APA ÉS LEÁNYA
16 A PRÓBA ÉVE
17 A KIRÁLY
18 A KIRÁLYNÉ
19 A KIVILÁGÍTOTT SZOBA
20 A SÖTÉT SZOBA
21 AZ ORVOS ÉS A PAP
22 AZ ÁLLAMTANÁCS
23 KARL MACK, BÁRÓ ÉS TÁBORNOK
24 MÁLTA SZIGETE
25 A TUDÓS OTTHONA
26 A KÉT SEBESÜLT
27 FRA PACIFICO
28 KOLDUL A BARÁT
29 ASSUNTA
30 A KÉT FIVÉR
31 GAETANO MAMMONE SZÍNRE LÉP
32 ÉLETKÉP, LÉOPOLD ROBERT MODORÁBAN
33 FRA MICHELE
34 KÓC ÉS SZÖSZ
35 FRA DIAVOLO
36 A RÓMAI CORSINI-PALOTA

MÁSODIK KÖTET A VÉGZET

37 GIOVANNINA
38 ANDREA BACKER
39 A KENGURUK
40 EMBER TERVEZ
41 AZ AKROSZTIKHON
42 SZAPPHÓ ÉNEKE
43 ISTEN VÉGEZ
44 FERDINÁND KIRÁLY BETLEHEME
45 PONCIUS PILÁTUS
46 AZ ÁLLAMI INKVIZÍCIÓ
47 INDUL A HAD
48 LAPOK A TÖRTÉNELEMBŐL
49 CHAMPIONET TÁBORNOK DIPLOMÁCIÁJA
50 FERDINÁND RÓMÁBAN
51 MEGSZÓLAL AZ ANGYALVÁR
52 NANNO ÚJRA MEGJELENIK
53 AKHILLEUSZ DEIDAMEIÁNÁL
54 AZ ÜTKÖZET
55 A GYŐZELEM
56 A HAZATÉRÉS
57 NELSON AGGODALMAI
58 MINDEN ODA - A BECSÜLET IS
59 ŐFELSÉGE AZZAL KEZDI ÉS AZZAL IS VÉGZI, HOGY EGY SZÓT SEM ÉRT A DOLOGBÓL
60 VANNI ELÉRI RÉG ÁHÍTOTT CÉLJÁT
61 ODÜSSZEUSZ ÉS KIRKE
62 A VALLATÁS
63 PRONIO ABBÉ
64 MACHIAVELLI ÉRDEMES TANÍTVÁNYA
65 AMELYBEN A BOLOND MICHELE FELCSAP EGYELŐRE KAPITÁNYNAK, ADDIG IS, MÍG EGYSZER TÁN AZ EZREDESSÉGIG FELVISZI
66 SZERELMES NŐ - HŰ HITVES
67 A KÉT TENGERNAGY
68 AMELYBEN KIDERÜL: MI A KÜLÖNBSÉG SZABADSÁG ÉS FÜGGETLENSÉG KÖZÖTT?
69 A ZSIVÁNYOK
70 A FÖLD ALATTI REJTEKÚT
71 A MONTE CASSINO LEGENDÁJA
72 FRA GIUSEPPE
73 APA ÉS FIÚ
74 AZ OSZTRÁK CSÁSZÁR VÁLASZLEVELE
75 A MENEKÜLÉS
76 MICHELE HAJBA KAP A BECCAIÓVAL
77 A VÉGZET

ELSŐ KÖTET
A PÁLMÁS HÁZ

ELŐSZÓ

E regény tárgyát képező események oly különösek, a felvonultatott szereplők oly rendkívüliek, hogy mielőtt a könyv első fejezetében átengedném nekik a terepet, úgy hiszem, elöljáróban el kell mondanom róluk egyet-mást leendő olvasóimnak.

Az események 1798 és 1800 között, a Direktórium korszakában játszódnak. E korszakra két tény nyomja rá bélyegét: hogy Championnet meghódítja a nápolyi királyságot; és hogy Ruffo kardinális visszahelyezi a trónra Ferdinánd királyt. Egyik hihetetlenebb, mint a másik, minthogy Championnet alig 10 000 republikánus katonájával tönkrever egy 65 000 főnyi reguláris hadsereget, s háromnapos ostrommal elfoglal egy 500 000 lakosú fővárost; Ruffo pedig hatodmagával indul el Messinából, végighalad - mint a lavina - az egész félszigeten, Reggiótól a Maddalena-hídig, Nápolyba már 40 000 sanfedista élén érkezik, s visszahelyezi a trónra az elűzött királyt.

Hogy efféle képtelenségek történelmi ténnyé válhassanak, ahhoz Nápoly kell, a tudatlan, ingatag és babonás nápolyi nép.

A cselekmény kerete tehát:

a francia betörés, a parthenopéi köztársaság kikiáltása, e köztársaság négyhónapos fennállása alatt nagy egyéniségek kibontakozása, akik Nápoly dicsőségére váltak, Ruffo sanfedista ellenakciója, Ferdinánd visszahelyezése a trónra s a restaurációt követő vérontás.

Ami a szereplőket illeti: részben történelmi, részben kitalált személyek, mint korábbi ilyen természetű regényeinkben is.

Olvasóink tán furcsállni fogják, hogy a kitalált személyeknek, a tulajdonképpeni regény hőseinek a megítélését teljesen rájuk bízzuk, s egyetlen szót sem hozunk fel mentségükre. De több mint negyedszázad alatt a kedves olvasók annyi elnézést tanúsítottak már irántunk, hogy úgy hisszük, felesleges régi rokonszenvükre apellálnunk most, amikor hét-nyolc évi hallgatás után újra jelentkezünk. Boldognak mondhatjuk magunkat, ha annyi jóakarattal lesznek ismét irántunk, mint korábban mindig.

Ellenben nagyon is szükségesnek tartjuk, hogy egyet-mást közöljünk a történelmi szereplőkről; másként megkockáztatnók, hogy ha nem is fantazmagóriát, de legalábbis önkényesen formált történelmi maskarákat lássanak bennük, annyira elütnek ugyanis - groteszk különcségeikkel vagy vadállati kegyetlenségükkel - nemcsak attól, amit magunk körül tapasztalunk, de attól is, amit egyáltalán el tudunk képzelni.

Mert volt-e valaha példa királyságra, amelyet egy *Ferdinánd* képvisel, vagy népre, amelyet egy *Mammone* jelképez? Mint látják, alakjaimat a társadalmi ranglétra legalsó s legfelső fokáról választottam: fent a király, az *állam vezetője*, s lent a paraszt, a *bandavezér*.

Kezdjük a királlyal. S hogy a royalista lelkek ne vádolhassanak kegyeletsértéssel, szólaltassuk meg azt az embert, aki kétszer is járt Nápolyban, s épp abban a korszakában látta és tanulmányozta Ferdinándot, amelyben a cselekmény kívánalmainak megfelelően mi színre léptetjük. Ez az ember Joseph Gorani, *francia polgár*, ahogy önmagát nevezi, s egy *Titkos és kritikai emlékirat Itália főbb államainak királyi udvarairól, kormányairól és erkölcseiről* című mű szerzője.

E könyv három részletét idézzük, hogy bemutassuk a nápolyi királyt, a tanulót, a nápolyi királyt, a vadászt, és a nápolyi királyt, a halászt.

Átadom a szót Goraninak:

A NÁPOLYI KIRÁLY NEVELTETÉSE

Amikor VI. Ferdinánd spanyol király meghalt, s III. Károly megvált a nápolyi tróntól, hogy a spanyol trónt elfoglalja, legidősebb fiát uralkodásra alkalmatlannak nyilvánította, a másodikat Asturia hercegévé nevezte ki, s a harmadikat Nápolyban hagyta, ahol is királlyá koronázták, bár még nagyon fiatal volt. A legidősebb fiú a kegyetlen bánásmód következtében hülyült meg, anyja, a királyné, állandóan verte, ahogy csak a legalja söpredék köréből származó rossz anyák szokták; szász hercegnő volt, szívtelen, fukar, hatalomvágyó és gonosz. Amikor Károly Spanyolországba indult, úgy határozott, hogy a még gyermek nápolyi király mellé nevelőt állít. A királyné, noha mindenki másnál jobban bízott a nevelés erejében, árverés útján töltötte be ezt az állást, a legeslegfontosabbat, így az a legtöbbet ígérőnek, San Nicandro hercegének jutott.

San Nicandrónál tisztátalanabb lélek még nem támadt Nápoly iszapjából. Tudatlan volt, a legszégyenletesebb bűnök rabja, s életében sem olvasott mást, mint Mária imádságoskönyvét, aki iránt mindig különleges tisztelettel viseltetett. Ez a tisztelet egyébiránt nem akadályozta meg abban, hogy a legaljasabb kicsapongások közepette éljen. Ilyen volt az az ember, akire egy király nevelésének felelősségteljes hivatalát bízták. Képzelhető, milyen következményekkel járt ez a választás: lévén maga is tudatlan, neveltjét sem tanította meg semmire; s még ez sem volt elég - hogy örökös gyermekségben tartsa, magafajtájú egyénekkel vette körül, s távol tartott tőle minden valamirevaló embert, aki felkelthette volna benne a művelődés vágyát; minthogy hatalma korlátlan volt, a királyi kegyeket, hivatalokat és címeket pénzért árusította; s mert a királyt alkalmatlanná akarta tenni arra, hogy a királyság igazgatásának akár legcsekélyebb részletét is megismerje, korán beléoltotta a vadászat szenvedélyét, azzal az ürüggyel, hogy általa megnyerheti apja szívét, aki maga is kedvelte ezt a szórakozást. S mintha egy szenvedély nem is lenne elég, a halászatra is rákapatta a királyt, hogy távol tartsa az államügyektől, s mind a mai napig ez a király két főszórakozása.

A nápolyi király nagyon eleven, s még inkább az volt gyerekkorában: minden percét szórakozással akarta kitölteni. Nevelője mindig újfajta mulatságokat talált ki számára, már csak azért is, hogy alapvetően jó és igen szelíd természetét megváltoztassa. San Nicandro tudta, hogy az asturiai herceg - ma ő a spanyol király - legjobb élvezete az, ha nyulat nyúzhat; arra ösztökélte tehát tanítványát, hogy nyulakat öldössön. A király egy szűk átjárónál leste az odahajtott nyulakat, s egy erejéhez méretezett bunkóval nagy hahotázva agyoncsapta őket. Változatosság okából kutyákat és macskákat is felhajtatott, s addig verte az állatokat, amíg beledöglöttek. Végül, az élvezet fokozására már embereket óhajtott verni, s nevelője ezt igen ésszerűnek ítélte. Parasztokkal, katonákkal, munkásokkal, sőt, még udvarbéli nemesurakkal is eljátszadozott így a koronás gyermek, s csak III. Károly parancsa vetett véget e nemes szórakozásnak - ettől fogva a király csupán állatokat verhetett, kutyák kivételével, minthogy azokat a spanyol király tulajdon katolikus és királyi oltalma alá helyezte, így nevelkedett IV. Ferdinánd, akit még írni és olvasni sem tanítottak meg; első tanítója Mária Karolina, a felesége lett.

A NÁPOLYI KIRÁLY VADÁSZIK

Ilyen nevelésnek a gyümölcse csak egy szörnyeteg, egy Caligula lehetett. A nápolyiak erre is voltak elkészülve. De az ifjú uralkodó természetes jósága felülkerekedett bűnös neveltetése hatásán. Ha kigyógyul vadász- és halászszenvedélyéből, s ahelyett, hogy ezekre pazarolja, a közügyeknek szenteli értékes idejét, kiváló fejedelemmé válhatott volna. De hát a mai napig sajnál akár csak egy napot másra vesztegetni, mint kedvelt szórakozásaira, s inkább hátat fordít a legfontosabb államügyeknek is; a királyné és a miniszterek pedig alaposan kiaknázzák ezt a gyengéjét.

1788 januárjában Ferdinánd összehívta az államtanácsot casertai palotájában. Az ülésen részt vett a királyné, Acton, a miniszter, Caracciolo és még néhányan. Rendkívül fontos

ügyről tanácskoztak. A vita kellős közepén kopogtak az ajtón. Mindenki megdöbbent, el nem tudták képzelni, ki lehet az a vakmerő, aki ilyen pillanatban kopogni mer; de a király az ajtóhoz sietett, kinyitotta, kilépett rajta, majd hamarosan visszatért, s örömmámorban úszva arra kérte a jelenlevőket, végezzenek gyorsan, mert őt elszólítja egy, a szóban forgónál sokkalta fontosabb ügy. Az ülést berekesztették, s a király visszavonult szobájába, hogy korán lefeküdjön, s másnap már pirkadatkor talpon legyen.

Ez a hasonlíthatatlanul fontosabb ügy - egy vadászat volt, s a kopogtatás az ajtón előre megbeszélt jel; a király vadásza jelentette a parancs szerint, hogy hajnalban vaddisznófalkát láttak az erdőben, s hogy a falka naponta ugyanazon a helyen gyűlik össze. Nemde csakugyan meg kellett szakítani a tanácskozást, hogy a király korán fekhessen, s meglephesse a vaddisznókat! Mivé is lett volna Ferdinánd dicsősége, ha a disznókat elszalasztja!

Máskor három sípjel hangzott fel, ugyanott s ugyanilyen alkalomkor, megint csak megbeszélt jel a király s vadásza között. A királyné s a tanácskozás többi résztvevője nem vette jó néven a tréfát, egyedül a király derült, fürgén kinyitotta az egyik ablakot, s meghallgatta a jelentést. A vadász ezúttal madárrajt jelzett, és megjegyezte, hogy ha őfelsége jó zsákmánynak akar örvendeni, egy percet sem késlekedhet.

Amikor a vadász elhallgatott, Ferdinánd visszasietett, s így szólt a királynéhoz:

- Drága úrnőm, elnökölj helyettem, és hozz neked tetsző döntést az ügyben, amely miatt összegyűltünk.

A NÁPOLYI KIRÁLY HALÁSZIK

Aki hírét hallja, mulattató mesének véli, pedig ez a színtiszta igazság: a nápolyi király nemcsak hogy halászik, hanem a halat is maga adja el. Magamnak is volt részem e mulatságos és páratlan látványban: elmondom, hogy történt.

A király rendesen Nápolytól három-négy mérföldre, a Posíllipo hegy szomszédságában halászik a tengeren; a bő fogással aztán visszasiet a szárazföldre, s miután kikötött, sor kerül a mulatság legélvezetesebb részére: a parton kirakják a zsákmányt, jönnek a vevők, és magával az uralkodóval alkusznak az árura. Ferdinánd sosem ad hitelbe, sőt, előbb kéri a pénzt, s csak aztán adja ki kezéből az árut, annyira gyanakvó és bizalmatlan őfelsége. Ilyenkor bárki megközelítheti a királyt, s a lazzaronék inkább, mint bárki más, mert a király sokkal jobban kedveli őket, mint a többi bámészkodót. A lazzaronék azonban előzékenyen utat nyitnak az idegeneknek, akik közelről szeretnék látni a királyt. Amikor megkezdődik az eladás, a jelenet rendkívül komikussá válik. A király minél drágábban igyekszik eladni a halat, tulajdon királyi kezébe fogja, úgy dicséri, s mindenfélét összebeszél, amiről azt képzeli, hogy felkelti a vásárlókedvet.

A nápolyiak általában igen közvetlenek, s ilyen alkalmakkor a lehető legfesztelenebbül bánnak a királlyal, gorombáskodnak vele, mintha csakugyan közönséges, árdrágító halaskofa lenne. A királyt roppantul szórakoztatják a szitkok, teli torokból nevet, aztán felkeresi a királynét, s elmeséli neki, mi minden történt a halászatnál és a halárusításnál, miközben csak úgy ontja elméncségeit. De mialatt a király vadászik vagy halászik, a királyné és a miniszterek, mint már mondtuk, kényük-kedvük szerint kormányoznak, nem éppen a köz javára.

Türelem, Ferdinánd király mindjárt új oldaláról is bemutatkozik.

Ezúttal nem Goranit szólaltatjuk meg, az utazót, aki a királyt pillanatokra látta csak, amint halat árusított vagy vadászatra vágtatott, hanem a királyi ház egyik bennfentesét, Palmieri de Miccichét, Villalba márkit, a király szeretőjének szeretőjét: ő majd teljes cinikus gyávaságában állítja elénk a királyt.

Figyeljünk tehát, Villalba márki beszél - a mi nyelvünkön:

Ismerik, nemde Ferdinánd visszavonulásának, azaz pontosabban szólva, menekülésének részleteit, 1798 végén, a dél-itáliai események során?

Mack osztrák generális vezénylete alatt a király jelenlététől fellelkesült hatvanezer nápolyi diadalmenetben nyomult előre Rómáig, Ott Championnet és Macdonald kis létszámú csapataikat összevonva, megütköznek ezzel a hadsereggel, és megfutamítják.

Ferdinánd Albanóban értesült a megsemmisítő vereségről.

- Fuimmo! fuimmo! - kiáltotta.

És csakugyan menekült.

De mielőtt kocsira szállt, így szólt kísérőjéhez:

- Ugyan, drága Ascoli, te is tudod, mennyi jakobinus nyüzsög manapság errefelé! Ezek a kurafik mind csak azon jártatják az eszüket, hogyan ölhetnének meg. Tudod, mit, cseréljünk ruhát. Amíg utazunk, te leszel a király, én meg Ascoli herceg. Így kevesebbet kockáztatok.

Ahogy mondta, úgy lett: a nagylelkű Ascoli örömmel ráállt e hihetetlen javaslatra, gyorsan felöltötte a király uniformisát, neki meg odaadta a maga ruháját, elhelyezkedett a kocsi jobb felén, s aztán - hajts, kocsis!

A herceg - akárcsak egy új Dandino - hibátlanul játszotta a király szerepét végig az egész úton Nápolyig, Ferdinánd viszont, akit a félelem találékonnyá tett, oly tökéletesen alakította a legalázatosabb udvaronc szerepét, mintha egész életében mást se csinált volna.

Valójában a király mindig hálás maradt Ascoli hercegnek rendkívüli királyhűsége e megnyilvánulásáért, s élete végéig elhalmozta kegyének beszédes bizonyítékaival, de olykor különös előszeretettel gúnyt is űzött hűségéből és a saját nyúlszívűségéből - e kedvtelést a fejedelem különleges jelleme magyarázza.

Egyszer egy estét töltöttem Floridia hercegnőnél, hármasban a felséges úrral. Ő karját nyújtotta a hercegnőnek, hogy a vacsoraasztalhoz vezesse. A ház úrnőjének egyszerű barátja lévén, nyomasztó tisztelet fogott el az új vendég jelenlétében, Domine, non sum dignus, Uram nem vagyok méltó - mormogtam a fogam között, és még néhány lépést hátráltam is. A nemes hölgy, egy utolsó pillantást vetvén öltözékére, dicsérni kezdte a herceget, s ragaszkodását a felséges szeretőhöz.

- Kétség sem fér hozzá - mondotta a királynak -, hogy a herceg felségednek igaz barátja, legodaadóbb szolgája, stb., stb.

- Igen, igen, donna Lucia - felelte a király. - Kérdezze csak meg a herceget, hogy jártam túl az eszén, amikor Albanóból menekültünk.

Azzal elmesélte a ruhacsere történetét, s hogy milyen jól játszották mindketten szerepüket, és teli torokból hahotázva, hogy a könnye is kicsordult, hozzátette:

- Ő volt a király! Ha történetesen jakobinusokkal találkozunk, őt akasztották volna fel, én meg megmenekülök!

Furcsa történet ez nagyon, minden részletében: furcsa a vereség, furcsa a menekülés, furcsa a király javaslata, s furcsa ez a beismerés egy idegen jelenlétében, hiszen én idegennek számítottam az udvarnál s a király szemében, akivel életemben kétszer ha találkoztam.

S az emberiség szerencséjére a legkevésbé furcsa még e történetben a derék udvaronc hűsége.

De a kép, amelyet regényünk e szereplőjéről felvázolunk - nehogy az olvasó kételkedni találjon ábrázolat és modell hasonlóságában -, nem lenne teljes, ha a királyi bohócot csakis lazzarone mivoltában látnók. Profilból komikus, de szemtől szembe ijesztő.

Íme, szó szerinti fordításban a levél, amelyet Ruffónak írt, amikor az győztesen bevonulni készült Nápolyba. A levél első sorától az utolsóig nem egyéb, mint a gyűlölet, bosszúvágy és félelem diktálta törvénytelen büntetések jegyzéke.

Palermo, 1799. máj. 1.

Eminenciás uram,

Többször is elolvastam s a legnagyobb gonddal mérlegeltem április 1-i levelének ama passzusát, amely a követendő eljárást taglalja a már kézre kerített vagy akár vidéken, akár - ha Isten segítségével visszahódítottuk - a fővárosban kézre kerítendő nagyszámú bűnös ügyében, s mindenekelőtt ki kell jelentenem, hogy mindazt, amit e tárgyban Eminenciád mond, nagyon bölcsnek találtam, ama értelem, szellem és hűség fényében ragyogónak, amelyről Eminenciád annyiszor tett már félreérthetetlen módon tanúbizonyságot és tesz most is, szüntelenül.

Közlöm tehát Eminenciáddal utasításaimat.

Egyetértek abban, hogy nem kell erőltetni a bűnösök jelkutatását, annál is kevésbé, mert a bitangok nyíltan kimutatták a foguk fehérét, könnyűszerrel kézre keríthetjük tehát a legaljasabbakat.

Az az óhajom, hogy a bűnösök alábbi csoportjait letartóztassák és gondosan őrizzék:

A nápolyi törvényhozó és végrehajtó bizottság, valamint az ideiglenes kormány minden tagját;

A köztársasági rendőrség és a katonai bizottság minden tagját;

Mindazokat, akik tisztséget viseltek a különféle községi önkormányzatokban, vagy általában hivatalt vállaltak a köztársaság vagy a franciák alatt;

Mindazokat, akik aláírásukkal támogatták azt a bizottságot, amelyet kormányzatom állítólagos pazarlásainak és hűtlen pénzkezelésének kivizsgálására küldöttek ki;

Minden tisztet, aki az én szolgálatomból átlépett az úgynevezett köztársaság vagy a franciák szolgálatába. Magától értetődik, hogy ha valamely tisztem hadseregem vagy szövetségeseim elleni fegyveres harcban kerülne kézre, huszonnégy órán belül, minden teketória nélkül főbe kell lőni, valamint azokat a bárókat is, akik katonáimnak vagy a szövetséges katonáknak fegyveresen állnak ellen.

Mindazokat, akik köztársasági újságokat alapítottak, vagy felhívásokat s egyéb írásokat nyomattak ki, olyan munkákat például, amelyek népemet lázadásra izgatják, s az új kormány elveit terjesztik.

Le kell tartóztatni a polgármestereket s azokat a képviselőket, akik kiragadták a hatalmat helyettesem, Pignatelli tábornok kezéből, vagy ellenálltak rendelkezéseinek, s olyan rendszabályokat foganatosítottak, amelyek ellentétben állnak az alattvalói hűséggel.

Azt óhajtom továbbá, hogy letartóztassanak egy bizonyos Luisa Molina San Felice nevezetű nőt, és egy Vincenzo Cuoco nevű egyént, akik lefedték a royalista ellenforradalom tervét, amelynek élén Backer és fia állt.

Miután ezek megtörténtek, megbízható, válogatott férfiakból rendkívüli tanácsot szándékozom alakítani; ők majd katonai bíróság módjára, ítélkeznek a letartóztatott főbb bűnösök felett, s érvényesítik a törvény teljes szigorát.

Azokat, akiket a bíróság kevésbé bűnösnek ítél, életfogytiglan száműzetem birodalmamból, s vagyonukat elkoboztatom.

Egyébként, meg kell mondanom, rendkívül bölcsnek találtam Eminenciád megjegyzését a száműzetést illetően; de ha el is tekintek egyéb hátrányaitól, az a véleményem, hogy jobb végleg megszabadulni a viperáktól, mint keblünkön melengetni őket. Ha volna egy szárazföldi tartományaimtól nagyon messze eső szigetem, örömest elfogadnám javaslatát, hogy oda száműzzem őket, de szigeteim közel fekszenek a kettős királysághoz, s így ezeknek az embereknek módjuk nyílhatna összeesküvéseket szövögetni más gonosztevőkkel és elégedetlenekkel, akiket nem sikerült államainkból kiirtanunk. Egyébiránt azok az - Istennek hála - jelentékeny vereségek, amelyeket a franciák elszenvedtek, s remélem, ezután is elszenvednek, csakugyan lehetetlenné teszik, hogy a száműzöttek ártsanak nekünk. De jól meg kell fontolnunk, hová száműzzük őket, s mi módon, hogy semmiféle veszélytől ne kelljen tartanunk: pillanatnyilag leginkább ez foglalkoztat.

Mihelyt Nápoly a miénk, gondom lesz a törvényszékre, amely ítélkezni hivatott a bűnösök felett; úgy számítom, hogy a bírákat innen küldöm a fővárosba. Ami a tartományokat s Eminenciád jelenlegi tartózkodási helyeit illeti, de Fiore folytathatja működését, ha Eminenciád elégedett vele. Továbbá ki kellene választani az egyes kormányzóságok vidéki és royalista ügyvédjei közül néhányat, akik nem paktáltak a köztársaságiakkal, hívek a koronához és értelmesek, s rendkívüli hatalommal felruházni őket, fellebbezés kizárásával, minthogy nem akarom, hogy akár vidéken, akár a fővárosban olyan bírák ítélkezzenek az árulók felett, akiket magukat is árulónak tekintek, mivel a köztársaság alatt szolgálatot vállaltak, még ha - mint remélem - ellenállhatatlan kényszer hatására cselekedtek is.

Mindazokra nézve, akik nem tartoznak az általam felsorolt kategóriákba - ezeket ugyanis magamnak tartom fenn -, szabad kezet adok Eminenciádnak; csapjon le rájuk gyorsan és példaadóan, a törvény teljes szigorával, ha úgy véli, hogy valódi bűnösök, főbenjáró bűnösök és megbüntetésük szükséges.

Ami a fővárosi bíróságok tagjait illeti, ha nem vetették alá magukat a franciák és a köztársaság különleges bizottságainak, s csakis bírói tisztüket gyakorolták, beosztásuknak megfelelően, nem kell perbe fogni őket.

Pillanatnyilag ez minden: megbízom, hogy rendelkezéseimet legjobb belátása szerint hajtsa végre mindenütt, ahol erre lehetősége nyílik.

Mihelyt visszafoglaltam Nápolyt, kiadom pótlólagos rendelkezéseimet, aszerint, hogy mit követelnek az események s az addig birtokomba jutott új értesülések. Utána majd, mint jó keresztény és népem szerető atyja, teljesítem azon kötelességemet, hogy a múltat eltemessem, s mindenkit általános és teljes bocsánatomban részesítsek. Ezáltal lehetővé teszem, hogy ők maguk is feledjék régi vétkeiket, sőt, ezek további firtatását meg is tiltom, abban a reményben, hogy e vétkek oka nem a romlottság volt, hanem csakis a félelem és a kishitűség.

De ne tévessze szem elől, hogy a tartományi tisztségeket csakis olyan személyek kaphatják, akik mindig hűek maradtak a koronához, következésképp nem változtattak pártot, mert csakis így lehetünk bizonyosak benne, hogy megtartjuk, amit visszahódítottunk.

Kérem Istent, óvja meg Eminenciádat ügyem javára, s hogy sokszor tanúsíthassam igaz és őszinte hálámat Eminenciád iránt.

Addig is tekintsen mindig szerető hívének:
B. Ferdinánd

Könyvünkben azért szerepeltetünk történelmi személyiségeket, hogy a forradalmas Nápoly a maga valóságában álljon olvasóink szeme előtt. Már említettük, hogy e hihetetlen, sőt, szinte képtelen szereplők közül a másik - a társadalmi ranglétra ellenkező végén - az a szörnyeteg, féltigris-félgorilla, akit Gaetano Mammonénak hívtak.

Egyetlen emlékiratíró beszél róla úgy, mint személyes ismerőséről: Cuoco. A többiek csak azt ismételgetik, amit Cuoco mond:

Mammone Gaetano molnár, később a sorai felkelők fővezére olyannyira vérszomjas szörnyeteg volt, hogy barbár kegyetlenségének nem akadt s nem is akadhat mása. Kicsiny területen, mindössze két hónap leforgása alatt 350 szerencsétlen áldozatot lövetett főbe, nem számítva azt a, körülbelül kétszer annyi személyt, akit alvezérei öltek meg. Nem beszélek vérengzéseiről, erőszakosságairól, gyújtogatásairól; nem beszélek a szörnyű vermekről, amelyekbe beledobatta a szerencsétleneket, akik keze közé kerültek, sem a különböző kivégzési módokról, amelyeket kegyetlensége sugallt, neki; felújította Prokrusztész és Mezentius módszereit. Oly mohón kívánta a vért, hogy azon melegében felszürcsölte, ahogy kicsordult a szerencsétlenek sebeiből, akiket megölt vagy megöletett. Aki e sorokat írja, saját szemével látta, hogy Mammone - miután megcsapolták megitta tulajdon vérét, s egy borbély boltjában mohón kutatott azoknak a vére után, akiket előtte csapoltak meg. Majd mindig úgy evett, hogy egy levágott fej állt az asztalán, s emberi koponyából ivott.

S ennek a szörnyetegnek írta szicíliai Ferdinánd: Tábornokom, barátom.

Ami a többi személyt illeti - még mindig a történelmi személyeket -, azok valamivel emberibbek. Mária Karolina királynéról adnánk is bevezetőül vázlatos képet, ha ezt a képet nem rajzolta volna már meg nagy vonalakban Napóleon herceg egy, a szenátusban tartott nagyszerű beszédében, amely beszédre mindnyájan jól emlékszünk; Nelson életrajzát Lamartine írta meg; Emma Lyonnának akár húsz arcképe is fellelhető a Császári Könyvtárban; Championnet Forradalmunk első lapjaira írta be dicsőséggel a nevét. Oly szerencsés volt ő, hogy akárcsak Marceau, Hoche, Kléber, Desaix s az én apám, nem élte túl a szabadság korszakát! Végezetül van még néhány nagyszerű, költői alak, amilyenek csak a nagy politikai sorsfordulók idején tűnnek fel - nálunk, Franciaországban úgy hívják őket: Danton, Camille Desmoulins, Byron, Bailly, madame Roland, Nápolyban pedig: Ettore Caraffa, Manthonnet, Schipani, Cirillo, Cimarosa, Eleonóra Pimentel.

Ami pedig Luisa San Felicét illeti, a hősnőt, aki regényünk címét adta, mondjunk még egy szót - nem róla magáról, csak a nevéről.

Ha egy nemes vagy akárcsak tiszteletre méltó asszonyról beszélünk, mi franciák úgy emlegetjük: *Madame*, az angolok: *Milady* vagy *Mistress*, de Olaszországban, a fesztelenség hazájában azt mondják: *az ez meg ez*. Nálunk ez sértő volna; Olaszországban s főként Nápolyban nemesi címmel ér fel.

Egyetlen nápolyinak sem jutna soha eszébe, mikor erről a szegény nőről ejt szót, akit rendkívüli szerencsétlensége tett történelmi nevezetességgé, úgy mondani: „San Felice asszony" vagy „San Felice lovag neje".

Egyszerűen azt mondják: *la San Felice*.

Úgy hittem, helyes, ha hősnőm nevét változatlanul őrzöm meg a regény címében.[1]

S most, kedves olvasóim, ha önöknek is úgy tetszik, kezdődhet a regény; mindent elmondtam, amit akartam.

Alex. Dumas

[1] A szerző e megjegyzése természetesen csak az eredeti francia címre vonatkozik. *(A szerk.)*

LUISA SAN FELICE

1 A VEZÉRGÁLYA

Egy szikla s a Campanella-fok fogja közre a csodálatos nápolyi öblöt. Vergilius óta, aki itt ásta meg Hektor kürtösének sírját, a szikla a Miseno-fok nevét viseli. A Campanella egyik lejtőjén született az iránytű feltalálója, s a másikon a *Megszabadított Jeruzsálem* száműzött, bujdosó költője bolyongott valaha.

1798. szeptember 22-én a szokottnál is vidámabban, lármásabban és mozgalmasabban zajlott az élet ebben az örökké nyájas, örökké száz meg száz bárkától szántott, örökké zeneszótól s a sétahajózók énekétől visszhangos öbölben.

Szeptember hava, az emésztő nyári forróság után s a szeszélyes őszi esőzések előtt, rendszerint gyönyörű Nápolyban; s az a nap, amellyel történetünk indul, a hónap egyik leggyönyörűbb napja volt. Napsugarak aranyözönében fürdött a dombok óriási félköríve, amely egyik karjával egészen Nisidáig, a másikkal Porticiig nyúlik, s a szerencsés várost odaszorítja a Sant Elmo hegy lankáihoz. A hegycsúcson az Anjou hercegek ősi vára mint kőből faragott korona tündökölt az újkori Parthenopé homlokán.

Kora reggeli, könnyű, balzsamos, illatos szellő borzolta az öböl hatalmas, aranycsillámos szőnyeghez hasonló, azúrkék tükrét: oly lágy volt, oly simogató, hogy sugárzóan boldog mosolyt fakasztott az arcokon, s olyan friss, hogy aki - táguló mellkassal - belélegezte, abban nyomban feltámadt az örök életnek az a határtalan vágya, amely elhiteti az emberrel, hogy isten, vagy legalább azzá lehet, s hogy ez a földi élet csak futó pihenő a mennyek országútján.

A Toledo utca és a San Ferdinando tér sarkán álló templom tornyában nyolcszor kondult a harang.

Még el sem halt az időjelző harangszó utolsó rezdülése a levegőben, amikor egyszerre nekilódult Nápoly háromszáz templomának ezer harangja, s vidám és zajos táncot lejtett a haranglábak nyílásai között. Egyidejűleg felmorajlottak, mennydörgésszerű robajjal, a Tojás-erőd, a Castel Nuovo és a Carmine-erőd ágyúi, mintha a harangok lármáját akarnák túlharsogni, és füstpalástot borítottak a városra. A Sant Elmo-erőd, szemközt a régi, néma tűzhányóval, úgy okádta a lángot és füstöt, mint egy új Vezúv.

A harangok és ágyúk bronzszavú üdvözlete egy pompás gályát köszöntött, amely ebben a pillanatban indult el a parttól. Átszelte a hadikikötőt, s evező és vitorla kettős erejétől hajtva, méltóságosan siklott ki a nyílt tengerre. Tíz vagy tizenkét kisebb bárka követte, csaknem ugyanolyan pompás valamennyi, mint maga a vezérhajó, amely - ékesség dolgában - felvehette volna a versenyt akár a *Bucentoró*-val is, a hajóval, amely a velencei dózsét viszi avatásakor eljegyzésére az Adriai-tengerrel.

A gálya parancsnoka egy negyvenhat-negyvenhét éves tiszt volt. A nápolyi haditengerészet díszes tengernagy-egyenruháját viselte; férfias, széltől és naptól cserzett, szép metszésű arca szigorú volt és parancsoló. Tisztelete jeléül hajadonfőtt állt ott, de emelt homlokkal, amelyre dúsan borult már őszülő haja - hányszor zilálhatta vad vihar ezt a hajkoronát! Első pillantásra látszott, hogy a hajón ő az úr, akármilyen neves személyiségek tartózkodnak is rajta: parancsnok voltának szembeszökő jele lehetett volna leeresztett jobb kezében az arannyal futtatott ezüst szócső, ha a természet nem gondoskodik róla, hogy maradandóbb jelekkel ruházza fel: szeme villámával s hangja zengésével.

Ősrégi hercegi család sarja volt, neve Francesco Caracciolo. A Caracciolo hercegek, amióta a világ világ, királyok követei s királynők szeretői voltak.

Úgy állt a parancsnoki hídon, mintha ütközetbe készülne.

A gálya egész hátsó fedélzete fölé a szicíliai királyság címerével ékesített bíborsátor borult, hogy a hajó fenséges utasait megvédje a naptól.

Az utasok három, magatartásra s külső megjelenésre egyaránt elütő csoportra oszlottak.

Az első, legnagyobb csoport öt férfiból állt. A hajó közepén helyezkedtek el, hárman közülük ki is szorultak a sátor alól. Nyakukban a legkülönbözőbb színű szalagok különféle országok érdemkeresztjei, mellüket teljesen elborították a különféle érdemrendek és rendszalagok. Ketten rangjelzésül aranykulcsot viseltek kabátjuk metszett gombjain, ami csakis a megtisztelő kamarási cím viselőinek jár ki.

E csoport középpontjában egy negyvenhét éves, magas és sovány termetű, erős csontozatú férfi állt. Kissé előregörnyedt felsőteste arról árulkodott, hogy rendszerint le kell hajolnia ahhoz, akivel beszél. S hiába az arannyal dúsan hímzett ruha, a ruhán csillogó gyémántköves érdemrendek, hiába a királyi felség cím is, amely unos-untalan felhangzott társai ajkán, külseje közönséges volt, s közelebbi vizsgálatra egyetlen vonása sem vallott királyra. Lába nagy, keze széles, bokája és csuklója durván faragott. Alacsony homloka nemes érzések hiányáról árulkodott, csapott álla gyenge és határozatlan jellemről, s a homlok és áll között kiugró, aránytalanul széles és hosszú orr mohó kéjsóvárgásról és alantas ösztönökről. Csak a tekintete volt élénk és gunyoros, de majd mindig alattomos s olykor kegyetlen.

Ez a férfi IV. Ferdinánd volt, III. Károly fia, Isten kegyelméből a két Szicília és Jeruzsálem királya, spanyol infáns, Párma, Placentia és Castro hercege, Toscania örökös nagyfejedelme, akit a nápolyi lazzaronék minden teketória nélkül egyszerűen csak *Nasone* királynak, Orrkirálynak neveztek.

A király a társaság legegyszerűbben öltözött - bár hímzett követruhát viselő - tagjához, egy hatvankilenc esztendős, alacsony termetű, simán hátrafésült, ritkás ősz hajú aggastyánhoz intézte leginkább szavait. Az öregember arca keskeny volt - az a fajta arc, amire a nép olyan találóan mondja, „mint a késpenge”. Orra és álla hegyes, szája keskeny, tekintete fürkész, tiszta és értelmes. Különös gonddal ápolt kezére csodálatos angol csipkekézelő borult, ujjai megrakva arany foglalatú, értékes, antik kámea gyűrűkkel. Mindössze két kitüntetést viselt: Szent Januárius nagykeresztjét és a Bath-rend vörös szalagját, a csillag alakú aranyéremmel, amelyen három császári koronától közrefogva egy kormánypálca látható, rózsa és bogáncs között.

Sir William Hamilton volt ő, III. György angol király tejtestvére, s harmincöt esztendeje Nagy-Britannia nagykövete a szicíliai király udvarában.

A csoport három másik tagja: Malaspina márki, a király hadsegéde, az ír John Acton, a király miniszterelnöke, és Ascoli herceg, a király kamarása és barátja.

A második csoport - két asszony - beillett volna Angelica Kauffmann egyik festményének; a legközönyösebb szemlélő is kénytelen lett volna megkülönböztetett figyelemmel adózni nekik, még ha nem sejti is rangjukat, hírnevüket.

Az idősebbik asszony - bár már túljutott a ragyogó ifjúságon - figyelemre méltó szépség nyomait viselte. Inkább magas, mint alacsony termete hízásnak indult. Korán, mondhatta volna, aki csak bámulatosan üde bőrét tekinti; de magas, parancsoló, elefántcsontszín homlokán néhány mély redő, amelyeket inkább az uralkodás gondjai s a korona súlya vésték, semmint a kor, arról árulkodott, hogy hamarosan betölti negyvenötödik évét. Gyönyörű árnyalatú, kivételesen finom szálú szőke haj keretezte elragadóan tojásdad arcát; hanem az arc tökéletes formáját enyhén eltorzították már a türelmetlenség és a fájdalom fintorai. Fáradt, szórakozott tekintetű kék szeme sötét tűzben lángolt s mintegy villanyos fényben szikrázott, ha egy hirtelen támadt gondolat felélénkítette; valaha a szerelem, majd a becsvágy visszfénye, ma már inkább csak a gyűlölet villáma. Előreugró alsó ajka bizonyos pillanatokban kimondhatatlanul gőgös kifejezést kölcsönzött arcának: ma is szép, gyöngyházfényű fogainak szüntelen

harapásai alatt kiszáradt és megsápadt valaha húsos, nedves szája. Orra és álla megőrizte hibátlan görög szépségét, s tökéletes maradt a nyak, a vállak, a karok vonala is.

Ez az asszony Mária Terézia lánya, Marie Antoinette testvére volt, ausztriai Mária Karolina, a Kettős Királyság királynéja, IV. Ferdinánd felesége. Férjére - később kifejtendő okokból - kezdetben csak közönnyel, majd utálattal s végül megvetéssel tekintett. Jelenleg itt tartott - s még ez a harmadik fokozat sem lesz az utolsó. A felséges párt kizárólag a politikai érdek fűzte össze; egyébként teljesen különváltan éltek: a király Lincola, Persano és Asproni erdejében vadászott vagy San Leució-i háremében pihent, a királyné Nápolyban, Casertában, Porticiben kormányzott, Acton miniszterelnök segédletével, vagy narancsfalugasai árnyékában pihent Emma Lyonná, a kegyencnő társaságában, aki e pillanatban úgy hevert lábainál, mint egy rabszolgasorsra jutott királynő.

Egyetlen pillantás e varázslónőre megértette nemcsak azt a már-már botrányosan kitüntető kegyet, amelyben Karolina királyné részesítette, hanem a frenetikus elragadtatást is, amely az angol festőket arra bírta, hogy a legkülönfélébb beállításokban megfessék, s a nápolyi költőket, hogy a legváltozatosabb hangokon megénekeljék; ha volt valaha is eszményien szép nő, Emma Lyonná az volt. Tán valamely újkori Sappho barátságának köszönhette, hogy birtokába jutott az ellenállhatatlan szerelemre gyújtó csodaszer, amelyet egykor Vénusz adományozott Phaonnak. Csodálatos testének körvonalai a bámuló tekintet előtt előbb mintegy a belőle áradó gyönyör ködén át sejlettek fel: maga az istennő csak akkor tűnt elő, amikor a tekintet - fokról fokra - áthatolt e felhőn.

Kíséreljük meg leírni ezt az asszonyt, aki megjárta a nyomor legmélyebb szakadékait s a gazdagság tündöklő csúcsait, s aki most, megismerkedésünk pillanatában, versenyre kelhetett volna szellem, kellem és szépség dolgában a görög Aspasiával, az egyiptomi Kleopátrával és a római Olympiával.

Abban a korban volt - vagy abban a korban látszott lenni -, melyben a női test a tökély legmagasabb pontjára jut el: újabb s újabb káprázatokba szédült az őt fürkésző tekintet. Gesztenyebarna haj keretezte arcát, s ez az arc kerek volt, mint a még alig serdülő fiatal lányoké; meghatározhatatlan színű szeme szivárványosan csillogott szemöldöke alatt, amelynek ívét mintha Raffaello ecsetje vonta volna meg; nyaka karcsú volt és hófehér, mint a hattyúé; rugalmas, szelíden kerekded, elbűvölően szép válla és karja nem az antik szobrászat hideg alkotásaira, hanem Germain Pilon lágy, remegő márványteremtményeire emlékeztetett, csak tömörebb volt s finomabban erezett, mint a márvány; szája, a szerelmes csókok kifogyhatatlan edénye, mint a mesebeli királykisasszonyé, a tündér keresztlányáé: ha szóra nyitotta, gyöngy hullott ki rajta, ha mosolyra fakadt, gyémánt. Mária Karolina öltözékének királyi pompájával ellentétben egyszerű, hosszú fehér kasmírtunikát viselt, bő ujjakkal, fent görögös kivágással; egyetlen arannyal hímzett, rubinnal, opállal, türkizzel kirakott vörös szattyánbőr öv szorította össze derékban s redőzte az öltönyt, amely alatt keble szabadon hullámzott; az öv csatja egy sir William Hamilton fejét ábrázoló, nagyszerűen megmunkált kámea volt. Ezer színt játszó, aranyvirágokkal hímzett, bő hindu sálba burkolózott; ezzel lejtette el, nemegyszer, a királyné szűkkörű estélyein, a maga alkotta száltáncot, olyan csábos, varázsos tökéllyel, hogy soha táncosnő vagy balerina nem ért a nyomába.

Később kerítünk rá alkalmat, hogy az olvasó elé tárjuk e nő különös múltját: itt, a leíró-bevezető fejezetben csak futólag méltathatjuk figyelmünkre, be kell tehát érnünk e gyors pillantással, noha valóban fontos szerepet játszik történetünkben.

A harmadik csoport e másodikkal szimmetrikusan helyezkedett el, a király csoportjától jobbra. Négyen voltak. Két különböző korú férfi tudományos és gazdaságpolitikai kérdésekről beszélgetett. Mellettük egy sápadt, szomorú fiatal nő ringatta ábrándosan karján, s szorította szívéhez néhány hónapos csecsemőjét.

Az ötödik személy - a gyerek dajkája, jól megtermett, üde parasztasszony, aversai népviseletben - igyekezett a háttérben meghúzódni, csak aranypaszományos mellényének hímzései villantak ki a homályból.

A fiatalabb férfi még huszonkét esztendős sem volt. Haja szőke, álla csupasz. Korán elhájasodott termetét később csontvázsoványra apasztja majd a méreg. Rendjelekkel és szalagokkal teleaggatott, arannyal hímzett, égszínkék ruhát viselt. Ferenc, Kalábria hercege volt ő, a király és Mária Karolina elsőszülött fia, a trón várományosa. Születésétől szelíd és félénk lévén, a királyné reakciós, erőszakos cselekedetei elriasztották a politikától, az irodalomban s a tudományokban keresett menedéket, s egyetlen vágya az volt, hogy kívül maradhasson a politika gépezetén, amelyeknek fogaskerekei - attól tartott - felőrölnék.

Beszélgető társa ötven-ötvenkét éves, komoly, higgadt férfiú volt. Nem éppen az a fajta, akit *tudósnak* neveznek Olaszországban, hanem - ami gyakran még több - *sokat tudó* ember. Nagyon egyszerűen öltözött, s egyetlen kitüntetést viselt: a máltai keresztet, legalább két évszázados nemesség jogán. Csakugyan nápolyi nemes volt, a herceg könyvtárosa, a hercegné udvartartásának tagja, San Felice lovag.

Talán a hercegnével illett volna kezdenünk, a fiatal anyával, akit egyetlen vonással mutattunk be az imént, amint gyermekét szívéhez öleli - mintha sejtené, hogy földi lakhelyét nemsokára a mennyel cseréli fel. Anyósához hasonlóan ő is a büszke Habsburg-ház sarja volt: ausztriai Klementina. Tizenöt évesen hagyta ott Bécset, hogy Bourbon Ferenchez jöjjön feleségül; s akár mert a szívét Bécsben feledte, akár mert itt várta csalódás, senki, még tulajdon lánya sem mondhatta volna el - ha egyáltalán feléri ésszel és beszélni tud -, hogy egyetlenegyszer is látta őt mosolyogni. Észak virága volt ő - s alig nyílt ki, máris elhervasztotta Dél perzselő napja. Csöndesen haldoklott titkos bánatától, de soha zokszót nem ejtett, sem ember, sem Isten előtt. Tán tudta is, hogy halálra szánták, s mint hivő és tiszta engesztelő áldozat, beletörődött az ítéletbe, amely nem a maga, hanem a mások bűneiért sújtotta. A mi halandó s gyarló igazságérzetünknek gyakorta követhetetlen az isteni igazságszolgáltatás titokzatos, ellentmondónak tetsző útja; de Ő az örökkévalóság mércéjével mér.

A lányka, akit a hercegnő keblére szorított, s aki alig néhány hónapja látta meg a napvilágot, Mária Karolina hercegnő volt, e néven a második: az elsőnek csak gyengéit örökölte, de nem a bűneit. Ő volt az az ifjú hercegnő, aki Berry herceg neje lett, s akit Louvel tőre tett özveggyé a Bourbonok idősebb ágának egyetlen tagja, akinek emlékét rokonszenv és őszinte tisztelet övezi ma Franciaországban.

S ez a külön kis világ, királyok, hercegek, udvaroncok világa ott ringatózott az azúr tengeren, bíbor sátor alatt, dallamos zene hangjai mellett, amelyet az udvari karmester és zeneszerző, Domenico Cimarosa vezényletével adott elő a zenekar. A pompás hajó rendre maga mögött hagyta Resinát, Porticit, Torre del Grecót, s a nyílt tenger felé röpült a langy szellő szárnyain, amely szellő a római hölgyek erkölcsére oly végzetes hatású baiae-i öbölben támad, Paestum templomainak bolthajtásai alatt hal el, s kéjes leheletével évente kétszer fakaszt rózsákat Paestum bokrain.

Időközben feltűnt s nőttön-nőtt a horizonton egy hadihajó alakja, jóval túl Caprin s a Campanella-fokon. Mihelyt a hadihajó észrevette a királyi flottillát, irányt változtatott; nyílegyenesen nekitartott, s egy üdvlövést adott le.

Kis füstfelhő jelent meg a kolosszus oldalán, s árbocára kecsesen futott fel a vörös angol lobogó.

Néhány pillanatra rá hosszú dörej hallatszott, távoli mennydörgéshez hasonló.

2 A NÍLUS HŐSE

Van-Guard volt a királyi hajóhad elé sietı hajó neve, amelynek árbocára szemünk láttára futott fel a vörös angol lobogó.

Parancsnoka Horace Nelson commodore - az, aki nemrég megsemmisítette a francia hajóhadat Abukirnál, s ezáltal megfosztotta Bonapartét s a köztársaság hadseregét a hazatérés utolsó reményétıl.

Mondjuk el néhány szóban, ki is volt Horace Nelson commodore, a haditengerészet egyik legnagyobb alakja, akinek tengeri gyızelmei ellensúlyozták, sıt veszélyeztették Napóleon szárazföldi sikereit.

Van abban tán valami meglepı, ha mi dicsérjük Nelsont, Franciaország félelmetes ellenségét, aki Abukirnál s Trafalgarnál olyan szörnyő rendet vágott sorainkban. De ı s a hozzá hasonló emberek az egész világé; az utókor nem azt tekinti, honnan származnak, hol volt hazájuk, hanem az emberi nem nagyságának bizonyságát látja bennük. Kiérdemelték az emberiség rajongását, mert belılük táplálkozik büszkesége, öntudata. Miután megtértek sírjukba, nem honfitársaink s nem idegenek többé, nem barátaink s nem ellenségeink, hanem nagy tettek és mővek alkotói: Hannibál vagy Scipio, Caesar vagy Pompeius. A nagy szellemeket világpolgárrá avatja a halhatatlanság.

Nelson 1758. szeptember 29-én született: történetünk idején tehát harminckilenc-negyven éves volt.

Norfolk grófság egyik kis falujában jött a világra. Apja a falu lelkésze volt, fiatalon elhunyt anyja tizenegy gyereknek adott életet.

Egyik nagybátyja, a Walpole-ok rokona, a tengerészeinél szolgált, s beszerezte az ifjú Nelsont hadapródnak hajójára, a hatvannégy ágyús *Félelmetes*-re.

Nelson megjárta az Északi-sarkot, hat hónapot töltött az örök jég honában a befagyott hajón, puszta kézzel birokra kelt egy jegesmedvével, s halálos szorításából úgy menekült csak meg, hogy bajtársa, muskétája csövét az állat fülébe illesztve, agyonlıtte a bestiát.

Járt az Egyenlítın, bolyongott Peru ıserdeiben, elaludt egy fa alatt, s álmában a legfélelmetesebb kígyók egyike marta meg; kis híján belehalt, s élete végéig ırizte a harapás nyomát: a kígyóéhoz hasonló fakó foltokat.

Kanadában élte át elsı szerelmét, s itt akarta elkövetni élete legbotorabb cselekedetét: lemondott fregattkapitányi rangjáról, hogy ne kelljen elválnia szerelmétıl. A tisztek megrohanták, gúzsba kötötték mint gonosztevıket vagy ırülteket szokás, s felvonszolták a *Sea-Horse*-ra, amelyen akkor parancsnokolt: csak a nyílt tengeren oldozták fel kötelékeit.

Londonba visszatérve feleségül vett egy mistress Nisbett nevő fiatal özvegyet. Könnyen s hevesen lángra lobbanó szenvedéllyel szerette, s amikor újra tengerre szállt, magával vitte az asszony elsı házasságából származó fiát, Josuah-t.

Mikor Trogof tengernagy és Maudet tábornok átjátszotta Toulont angol kézre, Horace Nelson éppen az *Agamemnon* fedélzetén szolgált mint kapitány; hajóját Nápolyba küldték, hogy hírül vigye Ferdinánd királynak és Karolina királynénak a legnagyobb francia kikötı elestét.

Sir William Hamilton, aki, mint mondottuk, Anglia követe volt a nápolyi királyságban, a királynál találkozott Nelsonnal. Hazavitte, bevezette a szalonba, ı maga pedig bement felesége szobájába, s azt mondta neki:

- Vendéget hoztam. Kis emberke, szépnek sem mondható; de, hacsak nagyot nem tévedek, ő lesz valaha Anglia büszkesége s ellenségeink réme.

- Miből gondolja? - kérdezte lady Hamilton.

- Néhány szót váltottunk, abból. A szalonban vár: jöjjön, s üdvözölje, kedvesem. Angol tiszt még nem tette be a házamba a lábát: de azt akarom, hogy ez nálam szálljon meg, sehol másutt.

És Nelson csakugyan az angol követségen szállt meg, a Chiaia utca sarkán, a folyóparton.

Ekkor, 1793-ban Nelson harmincnégy éves múlt. Mint sir William szavaiból is kiderül, alacsony termetű férfi volt; arca sápadt, szeme kék, orra - mint a hadvezéreké általában - sasorr; ez kölcsönöz Caesarnak s Condénak ragadozómadár-külsőt. Erős rajzolatú álla nagy, makacsságig menő kitartásra vallott; ritkás, kusza haja és szakálla hamuszőke volt.

Ebben az időben Emma Lyonna aligha lehetett jobb véleménnyel Nelson külsejéről, mint a férje. A követ feleségének lenyűgöző szépsége azonban nem tévesztette el hatását Nelsonra: amikor a királyi udvartól kért és kapott erősítéssel elhajózott Nápolyból, már őrjöngve szerette lady Hamiltont.

Ki tudja, mi hajtotta: dicsőségszomj vagy a vágy, kigyógyulni gyógyíthatatlan szenvedélyéből, amikor Calvi elfoglalásakor s a kanári-szigeti expedíciónál az életével játszott? Ott fél szemét, itt fél karját hagyta váltságdíjul. Akármi volt az ok, mindkét alkalommal oly könnyelműen kockáztatta életét, ahogy csak az szokta, aki nem nagyon ragaszkodik hozzá.

Másodszor már így látta őt lady Hamilton viszont: fél szemmel és fél karral; s minden jel arra vall, hogy a hölgy szívében nem támadt a rokkant hős iránt erősebb érzés ama gyengéd, részvétteli rokonszenvnél, amellyel a szépség szokott adózni a dicsőség vértanúinak.

1798. június 16-án tért vissza Nelson másodszor Nápolyba, s találkozott másodszor lady Hamiltonnal.

Nelson helyzete ekkor válságos volt.

Azt a megbízást kapta, hogy zárja be a francia hajóhadat a touloni kikötőbe, s verje szét, ha kitörne. S ez a hajóhad nemcsak kicsúszott a keze közül, de el is foglalta Máltát, átkelt a tengeren, s 30 000 embert tett partra Alexandriában!

Ráadásul üldözésére sem kelhetett, mert hajóival viharba került, és súlyos károkat szenvedett. Ez meg a víz- és élelemhiány arra kényszerítette, hogy Gibraltárba meneküljön, erőt gyűjteni.

Ügye a lehető legrosszabbul állt! Hisz árulással is megvádolhatták volna azt az embert, aki a Földközi-tengeren, ebben a nagyobbfajta tóban egy álló hónapig hiába keres egy tizenhárom sorhajóból és háromszáznyolcvanhét szállítóhajóból álló flottát, s nemcsak útjukat állnia nem sikerül, de még a nyomukat sem leli!

Meg kellett kísérelnie elnyerni a nápolyi királyi udvar engedélyét, hogy Messinában és Siracusában vizet és élelmet, Kalábriában fát vételezzen törött árbocai és vitorlarúdjai kijavítására - s mindezt a francia követ orra előtt.

A Kettős Királyság békeszerződést kötött Franciaországgal, s ez a szerződés a legszigorúbb semlegességre kötelezte. Megadni Nelsonnak, amit kér, egyet jelentett a szerződés megszegésével.

Ferdinánd és Karolina azonban annyira haragudott a franciákra, oly ádázul gyűlölte Franciaországot, hogy szemérmetlenül teljesítette Nelson minden kérelmét. Nelson tudta, hogy csak egy nagy győzelem mentheti meg; amikor elhajózott Nápolyból, szerelmesebben, őrültebben, mint valaha, megesküdött, hogy az első adandó alkalommal győz vagy meghal.

Győzött, és kis híján belehalt. Mióta a puskaport s ágyúgolyót feltalálták, soha nem verte még fel a tenger csendjét ilyen szörnyű tengeri csata!

A francia flotta említett tizenhárom sorhajójából mindössze kettőnek sikerült kimenekülnie a tűzből s az ellenség kezéből.

Egy csatahajó, a *L'Orient* felrobbant; egy másik meg egy fregatt elsüllyedt, kilenc megadta magát.

Nelson az egész ütközet alatt hősiesen harcolt. Felkínálkozott a halálnak, de a halál nem kért belőle. Hanem szerzett egy újabb szörnyű sebesülést. A *Tell Vilmos* egyik fáradt ágyúgolyója az angol vezérhajó, a *Van-Guard* vitorlarúdját érte. Ezen a hajón parancsnokolt Nelson. Abban a pillanatban, amikor felemelte fejét, hogy megnézze, mi recseg ott olyan borzalmasan, a törött rúd egyenest a homlokára zuhant, s megmaradt fél szemére sodorta fejbőrét. Úgy terült el a fedélzeten vérében, mint a letaglózott bika.

Nelson halálosnak hitte sebét. A káplánt hívatta, hogy áldását kérje, s végső üdvözletét küldje általa családjának. De a pappal együtt hajóra szállt a kirurgus is.

Megvizsgálta Nelson koponyáját: a koponya sértetlen volt. Mindössze a homlokrészről vált le a bőr, a sebesült szájáig csüngött alá.

A bőrt visszaillesztették a homlokra, s egy fekete kötéssel odaerősítették. Nelson felragadta parancsnoki szócsövét, amely az imént kihullt a kezéből, s folytatva a rombolás munkáját, belekiáltott: „Tűz!" Titáni erővel töltötte el ezt az embert a Franciaország iránt érzett gyűlölet!

S mint már mondottuk, augusztus másodikán este nyolckor a francia flottából mindössze két sorhajó maradt: ezek is Máltára menekültek.

Gyors járatú hajó vitte a nápolyi királyi udvarba s az angol Tengernagyi Hivatalba Nelson győzelmének s a francia flotta megsemmisülésének hírét.

Egész Európa felujjongott, a hatalmas kiáltás visszhangja Ázsiáig hatolt. Hogy rettegtek mind a franciáktól, hogy gyűlölték mind a francia forradalmat!

S mindenkinél jobban a nápolyi udvar. Ha előbb tomboltak dühükben, most majd eszüket vesztették örömükben.

Nelson levelét természetesen lady Hamilton vette kézhez. A győzelem híre egyet jelentett azzal, hogy harmincezer francia katona, élén Napóleonnal, mindörökre Egyiptomban ragadt.

Végre valahára sikerült ártalmatlanná tenni, felszámolni, törölni a harcolók lajstromából Bonapartét, Toulon, Vendémiaire tizenharmadika, Montenotte, Dego, Arcole és Rivoli hősét, aki legyőzte Beaulieu-t, Wurmser-t, Alvinczit, Károly herceget; a félelmes csatanyerőt, aki nem egészen két év alatt százötvenezer foglyot ejtett, százhetven zászlót, ötszázötven nehézüteget, hatszáz tábori ágyút és öt hídszerelvényt zsákmányolt; a nagyralátó fickót, aki kijelentette, hogy egész Európa egy vakondtúrás, s mindig is a Napkelet volt a nagy birodalmak és a nagy forradalmak bölcsője; a kalandor katonát, aki huszonkilenc éves korában túlszárnyalta Hannibált, Scipiót, és Egyiptomot készült meghódítani, hogy Caesarral és Nagy Sándorral vetélkedjen. Végre akadt hát a nagy hadijátékban nála szerencsésebb vagy ügyesebb játékos! És sakk-mattot kapott a Nílus-völgy hatalmas sakktábláján, ahol obeliszkek a parasztok, szfinxek a huszárok, piramisok a bástyák, s ahol a futókat Kambüzésznek, a királyokat Szezosztrisznak s a királynőket Kleopátrának hívják.

Hogy micsoda rettegésben tartotta Európa koronás főit a két név: Franciaország és Bonaparte, annak érdekes bizonyítéka az ajándéközön, amellyel ezek az uralkodók elárasztották Nelsont. Szinte eszüket vette az öröm, amikor úgy látták, Franciaország hanyatlóban, s azt hitték, Bonaparténak vége.

Mi sem könnyebb, mint az ajándékokat felsorolni, Nelson saját kezű feljegyzését kell csak idemásolnunk:

III. György ajándéka: a „Nagy-Britannia peer”-je cím és egy aranyérem;

A parlamenté: a „Nílus és Barnham-Thorpes bárója” cím, amely átszáll két legközelebbi rokonára, továbbá kétezer font sterling összegű évjáradék, 1798. augusztus 1-től, a csata napjától folyósítva;

A Lordok Házától: ugyanekkora évjáradék, azonos feltételekkel, ugyanattól a naptól kezdődően;

Az Ír Parlamenttől: évi ezer font sterling;

A Keletindiai Társaságtól: egy összegben tízezer font;

A szultántól: egy gyémántforgó, a győztesnek kijáró tollbokrétával, amelynek értékét kétezer fontra becsülik, s egy ezer font sterling értékű prémbunda;

A szultán anyjától: egy gyémántokkal díszített szelence, becsült értéke ezerkétszáz font sterling;

Szardínia királyától: egy gyémántokkal ékesített dohányszelence, értéke ezerkétszáz font sterling;

Zante szigetéről: aranymarkolatú tőr és aranygombos sétapálca;

Palermo városától: ezüsttálon egy arany dohányszelence és aranylánc;

S végezetül egy jellegzetesen angol ajándék, barátjától, Hallowelltől, a *Swiftsure* kapitányától; listánk nem tarthatna igényt a teljességre, ha nem említenők.

Mondottuk, hogy az *Orient* nevű csatahajó felrobbant: Hallowell kifogta a tengerből a főárbocot, hajójára vitette, majd megparancsolta a hajóácsnak és hajólakatosnak, hogy készítsenek az árboc fájából és vasalásaiból koporsót. A koporsón lemez díszelgett, s rajta a következő származási bizonylat:

„Alulírott tanúsítom, hogy ez a koporsó mindenestül az »Orient« csatahajó fájából és vasalásaiból készült, amelynek tetemes részét az abukiri öbölből mentette ki Őfelségének parancsnokságom alatt álló hajója.

Ben Hallowell”

A származási bizonylattal imigyen felszerelt koporsót aztán elküldte Nelsonnak, a következő levél kíséretében:

„Tekintetes Nelson C. B. úrnak

Tisztelt uram,

Jelen levelemmel egyidejűleg küldök Önnek egy koporsót, amely az »Orient« nevű francia csatahajó árbocából készült, hogy ha majd búcsút mond az életnek, e győzelmi trófeában alhassa örök álmát. Hogy ez a nap nagyon távoli, azt őszintén reméli és kívánja

tisztelő és szerető híve

Ben Hallowell”

Sietve megjegyezzük, hogy Nelsont az összes ajándék közül ez hatotta meg a legjobban. Kitörő örömmel fogadta; tulajdon kabinjában helyezte el, a falnak támasztva, éppen a karosszék mögött, amelyben étkezéskor ülni szokott. Egy öreg szolgája kérésére vitette csak le a fedélzetközbe, mert az öreget nagyon elszomorította e posztumusz bútordarab látványa.

Amikor Nelson otthagyta a rettenetesen megrongálódott *Van-Guard*-ot s átment a *Fulminant*-ra, a koporsó helyét nem jelölte ki rögtön, s az a hajóorrban hevert. Egy napon, amikor a *Fulminant* tisztjei éppen Hallowell kapitány ajándékát csodálták, Nelson odakiáltotta nekik a kabinjából:

- Bámulni bámulhatják, uraim, ameddig jólesik, de használni én fogom!

S végezetül: Nelson az első adandó alkalommal Angliába küldette a koporsót, kárpitosának, azzal a kéréssel, hogy sürgősen bélelje ki bársonnyal, mivelhogy az ő, Nelson szakmájában egyik pillanatról a másikra úgy fordulhat, hogy szüksége lesz rá, szeretné tehát, ha minden eshetőségre készen állna.

Felesleges mondani is, hogy Nelsont, amikor hét évvel később Trafalgarnál elesett, csakugyan ebben a koporsóban temették el.

De vegyük fel újra az elbeszélés elejtett fonalát.

Mondottuk, hogy Nelson gyors járatú hajó útján üzente meg az abukiri győzelem hírét Nápolyba és Londonba.

Mihelyt megérkezett Nelson levele, Emma Lyonna futott Karolina királynéhoz, s a levelet felbontva odanyújtotta neki. Az belepillantott, és felkiáltott, azazhogy inkább felhördült örömében; összecsődítette a fiait, bekiáltotta a királyt, félőrülten futkosott fel-alá a termekben, minden szembejövőnek a nyakába borult, ölelgette a jó hír hozóját, s megállás nélkül azt hajtogatta: „Nelson! ó, a derék, ó, megmentőnk, Nelson! ó, Itália szabadítója! Isten óvjon! Az ég áldjon!”

S fittyet hányva a francia követnek, illetve abban a hiszemben, hogy nem kell már tartania Franciaországtól, nyomban elrendelte: történjen meg minden szükséges előkészület rá, hogy Nelsont ország-világ előtt, tüntetően, a győztesnek kijáró pompával fogadják Nápolyban. Pedig a francia követ nem akárki volt, hanem az a Garat, aki XVI. Lajos előtt felolvasta halálos ítéletét; a Direktórium választása nyilván azért is esett őrá, hogy mintegy eleven memento legyen a nápolyi király szemében.

Karolina nem akarta, hogy a többi uralkodó túltegyen rajta; úgy érezte, hogy ő, akinek kétszeres fenyegetést jelentett a Rómában állomásozó francia hadsereg és a római köztársaság kikiáltása, mindenkinél többet köszönhet Nelsonnak. A miniszterelnök, Acton közbenjárásával megszerezte a király aláírását a Bronte hercege címet s háromezer font évjáradékot adományozó pátensre; a király maga ajánlotta fel, amikor az aláírt pátenst visszahozta, hogy Nelsonnak ajándékozza azt a tőrt, amelyet XIV. Lajos adott fiának, V. Fülöpnek, amikor az a spanyol trónt elfoglalta, hogy V. Fülöp aztán továbbadja saját fiának, Don Carlosnak, amikor az elindult Nápoly meghódítására.

Ez a tőr, amely III. Károly király rendelkezései értelmében csak a Kettős Királyság védelmezőit vagy megmentőit illette meg, felbecsülhetetlen történelmi értékén túl egyéb beccsel is rendelkezett: tekintettel a markolatát díszítő gyémántokra, ötezer font sterlinget, azaz a mi pénzünkben kifejezve huszonötezer frankot ért.

A királynő, a maga részéről, olyan ajándékot szánt Nelsonnak, amivel nem érhet fel a világ minden királyának összes kincse és kegye együttvéve: Emma Lyonnát, aki öt év óta Nelson leghőbb vágya, álmai netovábbja volt.

Ezért aztán e nevezetes nap, 1789. szeptember 22-e reggelén így szólt Emma Lyonnához, miközben szétsimította gesztenyebarna haját, hogy csókkal illesse álnok, látszatra angyalian tiszta homlokát:

- Szerelmetes Emmám, meg kell nyernünk ezt az embert, hogy én király maradhassak, s te királynő. Márpedig ő akkor lesz a miénk, ha te az övé leszel.

Emma lesütötte a szemét, felelet helyett megragadta a királynő mindkét kezét, s szenvedélyesen megcsókolta.

Hogy Mária Karolina mi jogon kért ilyet, vagy inkább hogy adhatott ilyen parancsot lady Hamiltonnak, az angol követ feleségének, azt mindjárt elbeszéljük.

3 LADY HAMILTON MÚLTJA

Amikor az imént megkíséreltük, hogy felvázoljuk Emma Lyonna futó, hozzávetőleges arcképét, említettük e nő *különös múltját;* sorsa csakugyan egyedülálló, rendkívüli, nem is volt tán még élet, amelyben így keveredne a sötétség és a ragyogás. Emma Lyonna soha nem tudta meg, mikor és hol született. Legrégibb emlékeiben három-négy éves, vékonyka ruhába öltözött, mezítlábas, szegény kisgyereknek látta magát, aki egy ködös, esős északi ország hegyi útjain vándorol. Fagyos kezecskéjével anyja, egy szegény parasztasszony szoknyájába kapaszkodott, s az anya olykor karjába is vette, ha a gyermek nagyon kimerült, vagy ha patak állta útjukat, s azon kellett átlábolniuk.

Emma emlékezett rá, hogy ezen az úton sokat fázott és éhezett.

S arra is emlékezett, hogy amikor egy-egy városon haladtak át, anyja be-bekopogott egy díszesebb házba vagy a péküzletbe, s pénzt koldult, amit gyakran megtagadtak, vagy kenyeret, amit rendszerint adtak.

A gyermek és anyja esténként félreeső tanyákra tért be szállást kérni; rendesen meg is engedték nekik, hogy a pajtában vagy az istállóban aludjanak. Ünnep volt, ha az istállóban hálhattak; az állatok szelíd lehelete gyorsan felmelegítette a gyermeket, s reggel, mielőtt útnak indultak, rendszerint tejet is kapott a gazdasszonytól vagy a szolgálótól, aki a teheneket fejte ilyenkor; langyos, habos tejet. A jótéteményt annál inkább átérezte, mert nem sokszor volt része benne.

Végre célhoz értek: egy Flint grófságbeli kisvárosba. Itt született Emma anyja és apja. Az apa, John Lyons, Flint grófságot Chesterrel cserélte fel, munka reményében, de ott sem sokra vitte. Fiatalon és szegényen halt meg, s özvegye most hazatért, hogy kitapasztalja: édesanyja vagy mostohája-e hát a szülőföld.

Három vagy négy évvel későbbi emlékeiben Emma gyepes, virágos dombon legeltetett egy kis birkanyájat. A birkák egy környékbeli gazdasszonyéi voltak, akinél anyja szolgált. A kis Emma legszívesebben egy tiszta vizű forrás mellett tartózkodott, s kedvtelve nézegette virágkoszorús fejét a forrás tükrében. A koszorút maga fonta a rét virágaiból.

Két vagy három évvel ezután, amikor úgy tízéves lehetett, rámosolygott a családra a szerencse. Valamelyik Halifax gróf, úgy látszik, elég csinosnak találta Emma anyját, s kisebb összeget juttatott nekik, részben az anya felsegélyezésére, részben a gyerek neveltetésére. Emma emlékezett rá, hogy ekkor lánynevelő intézetbe került, s egyenruhát viselt: szalmakalapot, égszínkék ruhát és fekete köténytt.

Két évig lakott az intézetben: Megtanult írni-olvasni, tanult némi zenét és rajzot, s hála nagyszerű képességeinek, mindkét művészetben gyorsan haladt előre. Egy reggel megjelent anyja, s hazavitte. Halifax gróf meghalt, s végrendeletében nem emlékezett meg a két nőről. Emma nem maradhatott tovább az intézetben, mert nem volt, aki fizessen érte, s a volt intézeti növendék kénytelen-kelletlen gyereklánynak szegődött egy bizonyos Thomas Hawarden házába. Hawarden úr lánya fiatalon és özvegyen halt meg, s három árva maradt utána.

Emma további sorsát egy véletlen találkozás döntötte el. Egy napon a gyerekeket sétáltatta az öböl partján. Épp ott állt meg a közelükben miss Arabell, a híres londoni kurtizán és pillanatnyi szeretője, egy nagy tehetségű festő; a festő, hogy lekapjon egy walesi parasztasszonyt, s miss Arabell, hogy figyelje a festő munkáját.

A gyerekek kíváncsian előreszaladtak, s pipiskedve nézték, mit csinál a festő. Emma követte őket. A festő hátrafordult, meglátta, s meglepetésében felkiáltott: Emma tizenhárom esztendős volt ekkor, s hozzá hasonló szépséget a festő még sosem látott.

Kifaggatta: kicsoda, mit csinál. Emma Lyonna bizonyos pallérozottsággal válaszolt; ennyire futotta félbeszakadt neveltetéséből. A festő megkérdezte, mennyit keres Hawarden gyermekeinek gondozásával, Emma azt felelte, hogy kosztot, kvártélyt, ruhát kap s havonta tíz shillinget.

- Jöjjön Londonba - mondta a festő -, s én öt guineát fizetek minden vázlatért, amelyet a kisasszonyról készítek.

S átnyújtott egy kártyát, amelyre a következőket írta: „Edward Rowmney, Cavendish square 8." Eközben miss Arabell övéből kis erszényt húzott elő, amelyben néhány arany csörgött, s felkínálta Emmának.

A lány elpirult, átvette s keblébe rejtette a kártyát, de az erszényt ösztönösen visszautasította.

Miss Arabell erősködött, a pénzt a londoni út költségeire adja, mondta.

- Köszönöm, asszonyom - felelte Emma -, a londoni útra, ha ugyan felmegyek, futja majd a pénzből, amelyet eddig megtakarítottam, s ezután megtakarítok.

- Havi tíz shillingből? - kérdezte nevetve miss Arabell.

- Igen, asszonyom - válaszolta egyszerűen a fiatal lány.

És ennyiben maradtak.

Néhány hónap múltán meglátogatta Hawarden urat a fia, James Hawarden, a híres londoni sebész. Őt is meglepte Emma Lyonna szépsége, jó és figyelmes volt hozzá, ameddig csak a kisvárosban tartózkodott, de nem biztatta, mint Rowmney, hogy jöjjön föl Londonba.

Három hétig maradt apjánál, aztán elutazott, s a kis gyereklánynak két guineát adott jutalmul, amiért húga gyermekeinek gondját viseli.

Tőle Emma vonakodás nélkül elfogadta a pénzt.

Volt Emmának ekkoriban egy Fanny Strong nevezetű barátnője, s a barátnőnek egy fivére, Richárd.

Emma soha nem kérdezte meg barátnőjétől, miből él, noha Fanny jobban öltözködött, mint anyagi helyzete alapján várni lehetett volna. Nyilván azt hitte, hogy a fivér kétes eredetű jövedelmeiből futja Fannynak új ruhákra; Richárdnak az volt ugyanis a híre, hogy csempész.

Egy szép napon Emma megállt egy üvegkereskedés előtt, s a kirakatban álló nagy tükörben nézegette magát - ekkor lehetett úgy tizennégy éves. Egyszerre megérintette valaki a vállát.

Barátnője, Fanny Strong zökkentette ki elragadtatott szemlélődéséből.

- Mit keresel itt? - kérdezte.

Emma elpirult, s nem felelt. Hisz ha nem restelli, így kellett volna válaszolnia: „Magamban gyönyörködtem, szép vagyok."

De Fanny Strongnak nem volt szüksége válaszra, tudta ő anélkül is, mi játszódik le Emmában.

- Ó - sóhajtotta. - Ha olyan szép lennék, mint te, egy napig sem maradnék ebben a sárfészekben.

- Hová mennél? - kérdezte Emma.

- Londonba, természetesen! Mindenki mondja, hogy ha szép az ember, Londonban megcsinálhatja a szerencséjét. Utazz el, s ha majd milliomos leszel, fogadj fel szobalánynak.

- Velem jönnél? - kérdezte Emma.

- Mennék, de miből? Egy fillérem sincs, s úgy hiszem, Dick sem sokkal gazdagabb nálam.

- Nekem - mondta Emma - több mint négy guineám van.

- Az bőven elég neked, nekem és Dicknek! - kiáltotta Fanny.

Elhatározták, hogy utaznak.

S a három szökevény hétfőn felszállt Chesterben a londoni postakocsira; tervükbe senkit nem avattak be.

Amikor a Chesterből jövő postakocsi végállomására érkeztek, Emma megosztozott maradék pénzén - huszonkét shillingen - Fanny Stronggal.

Fanny Strong és fivére ismerte egy vendégfogadó, afféle csempésztanya címét; a vendégfogadó a kis Villiers utcában állt, a Temze és a Strand között. Emma sorsára hagyta Fannyt és Dicket - hadd keressék csak a fogadójukat -, kocsiba ült, s a Cavendish square 8. szám alá hajtatott.

Edward Rowmneyt nem találta odahaza: sőt, azt sem tudták, hol van, s mikor tér vissza; úgy hiszik - mondták -, hogy Franciaországban tartózkodik, s legalább két hónapig marad.

Emmán a döbbenet lett úrrá. Eddig meg sem fordult a fejében ez az igazán nem rendkívüli eshetőség, hogy Rowmney el is utazhat. Hirtelen fény gyűlt agyában, eszébe villant James Hawarden, a híres sebész, aki olyan jó volt hozzá, s amikor eltávozott apja házából, megajándékozta azzal a két guineával, amelyből az útiköltség nagyobbik részét fedezték.

James Hawarden nem adta ugyan meg a címét, de ott-tartózkodása alatt Emma két-három ízben is postára adott levelet a sebész feleségének.

A Leicester square 4. szám alatt lakott.

Emma visszaszállt a bérkocsiba, a Cavendish square-től nem messze eső Leicester square-re vitette magát, s reszkető kézzel kopogott Hawarden ajtaján. A doktor otthon volt.

Emma nem csalódott e derék emberhez fűzött várakozásaiban. Mindent elmondott neki. A doktor csakugyan megsajnálta, és megígérte, hogy igyekszik támogatni. Addig is befogadta házába, asztalához ültette mint lánya, miss Hawarden társalkodónőjét.

Egyszer aztán közölte a fiatal lánnyal, hogy állást talált számára London egyik legelőkelőbb ékszerüzletében. S mert utoljára még örömet akart szerezni neki, színházba is elvitte, előtte való este, hogy Emma megkezdte az üzletben a munkát.

Szétnyílt a Drury Lane színház függönye, s Emma előtt ismeretlen világ tárult fel. A *Rómeó és Júliá*-t játszották, ezt a szerelmi álmot, amelynek a világ egyetlen más nyelvén nincs párja. Emma magából kiforgatva, bódultan, részegen tért haza, éjszaka egy pillanatra sem hunyta le a szemét, a két csodálatos erkélyjelenet egyes részleteit próbálta újra meg újra felidézni.

Másnap megkezdte a munkát az üzletben, de még előtte megkérdezte Hawarden úrtól, hol vehetné meg a színdarabot, amelyet előző este láttak. Hawarden úr a könyvszekrényhez lépett, leemelt egy teljes Shakespeare-t, és megajándékozta vele.

Három nap alatt könyv nélkül tudta Júlia szerepét, s szüntelen arról ábrándozott, hogyan juthatna el újra a színházba. Még egyszer érezni akarta azt a mámort, amelyet a szerelem s a költészet varázslatos ötvözete kelt, mindenáron vissza akart jutni az elvarázsolt világba,

amelybe éppen csak bepillantott. Egyszerre egy pompás fogat állt meg az üzlet ajtaja előtt. Egy asszony szállt ki a fogatból, s lépett az üzletbe. Fellépése olyan magabiztos volt, amilyen csak a gazdagoké szokott lenni. Emma felkiáltott meglepetésében: felismerte az asszonyban miss Arabellt.

Miss Arabell is ráismert, de nem mutatta. Hét-nyolcszáz font értékben ékszert választott, s meghagyta a kereskedőnek, hogy az árut az új kiszolgáló kisasszonnyal küldje el a lakására, megadott időpontban, amikorra hazaér.

Az új kiszolgáló kisasszony Emma volt.

A mondott időben kocsiba ültették, kezébe nyomták az ékszertokokat, s elküldték miss Arabellhez.

A szép kurtizán már várta. Miss Arabell ekkor jutott pályája csúcsára; az alig tizenhét esztendős trónörökös szeretője lett.

Elmeséltetett magának mindent, aztán megkérdezte Emmát, nem volna-e kedve nála maradni, míg Rowmney megjön, s üres óráiban őt szórakoztatni, ahelyett hogy visszamenne az üzletbe. Emmának egyetlen kérdése volt csak: járhat-e színházba. Miss Arabell azt felelte, hogy ha ő maga nem veszi igénybe, páholya mindig Emma rendelkezésére áll.

Aztán elküldte a pénzt az ékszerekért, s megizente, hogy Emmát magánál tartja. Az ékszerész egyik legjobb vevőjét tisztelte miss Arabellben, eszébe se jutott csekélységekért a jó viszonyt kockáztatni.

Különös szeszély! Hogy is engedhetett a kurtizán hihetetlen ötlete sugallatának, miért nem nyomta el meggondolatlan vágyát, hogy ezt a szép teremtést maga mellett tartsa? Miss Arabell nagyszámú ellensége - mert kihívó szerencséje sok ellenséget szerzett neki - olyan magyarázatát adta szeszélyének, amelyet az általuk Sapphónak csúfolt angol Phrüné még csak cáfolatra sem méltatott.

Emma két hónapot töltött a szép kurtizán házában. Elolvasott minden könyvet, ami a kezébe akadt, megnézett minden színdarabot; otthon aztán eljátszott minden szerepet, és eltáncolt minden balettet, amit látott. Ami másnak csak szórakozás, az neki egész napját betöltő foglalatosságává vált. Ekkoriban éppen tizenöt éves volt - virágzóan szép és fiatal. Hajlékony, arányos termete engedelmesen idomult bármely mozdulatra; oly természetesen hajladozott, hogy a legügyesebb táncosnő is megirigyelhette volna. Arcán nem hagyott nyomot hányatott élete, színei gyermekien üdék voltak, hamvassága szűzies, s arcjátéka oly rendkívülien élénk, hogy ha mélabús volt, szinte fájdalmat okozott látása, ha vidám, elkápráztatott. Tiszta vonásai folttalan lelket látszottak tükrözni; mennyei tükör! - hogy el ne homályosítsa, korunk egyik nagy költője azt mondta Emma első botlásáról: „Bukását nem a züllöttség okozta, hanem a meggondolatlanság és a jóság.”

Javában folyt Anglia háborúja amerikai gyarmatai ellen, könyörtelenül ment a *katonafogás*. S hogy mi is az általános kifejezésnél maradjunk: Fanny testvérét, Richárdot katonának *fogták*, s akarata ellenére besorozták egy hadihajóra. Fanny barátnőjéhez futott, segítséget kérni. Emma szépsége láttán biztosra vette, hogy senki nem állhat ellen kérésének, addig könyörgött hát Emmának, míg az elhatározta, hogy John Payne admirálison kipróbálja hatalmát.

Érezte, hogy most neki való feladatot kapott - hisz csábításra született. Felvette legszebb ruháját, s barátnője kíséretében elindult az admirálishoz. Megkapta, amit kért. Csakhogy az admirális is kért valamit cserébe, s Emmának fizetnie kellett Dick szabadulásáért - no nem éppen szerelmével, de - mondjuk így - hálájával.

Emma Lyonna Payne admirális szeretője lett. Saját házat, saját cselédséget és saját lovakat tartott. De szerencséje hullócsillag volt, ugyanolyan gyorsan hanyatlott le, mint ahogy felragyogott. Hamarosan útra kelt s eltűnt a látóhatár peremén a hajóraj, magával vivén az admirális hajóján Emma fényes álmait.

Emmának esze ágában sem volt megölnie magát Didóként egy csalfa Aeneasért. Az admirális barátja, sir Harry Fatherson - jóképű és gazdag úriember - felajánlotta Emmának segítségét. Emma úgyis megtette már az első lépést a bűn arannyal kikövezett útján, elfogadta az ajánlatot, s egy évadon át a vadászatok, ünnepélyek, bálok királynőjeként tündökölt. De a szezon múltával otthagyta második szeretője is. A második viszony lealacsonyította Emmát. Hamarosan olyan nyomorra jutott, hogy nem maradt más kiútja, mint a haymarketi utca, a legmocskosabb mindazon utcák közül, ahol valaha nyomorult teremtések kolduláták a járókelők szerelmét.

Szerencséjére azt az aljas kerítőnőt, akihez fordult, hogy áruba bocsássa magát az erkölcstelenség vásárán, meglepte az új lány finom, szerény modora, s ahelyett hogy a szokásos módon bánt volna vele, bemutatta egy híres orvosnak, a bordélyház egyik állandó vendégének.

Ez az orvos a hírhedt Graham doktor volt, misztikus és buja tanok gyanús prófétája, aki a szépség érzéki vallásának igéit hirdette a londoni ifjúság köreiben.

Most, hogy Emma megjelent, végre rátalált a doktor e szerelmetes Vénusz képében a maga Vénusz-Astartéjára.

Nagy árat fizetett a kincsért, de megérte. Apolló ágyába fektette, átlátszó fátyollal takarta le, átlátszóbbal, mint az a háló, amellyel Vulkán megfogta s az Olümposz színe elé hurcolta szökevény Vénuszát; majd hirdetést tett közzé az összes újságokban, miszerint végre birtokába jutott a tökéletes szépség egyetlen példánya, melynek híján mindeddig nem diadalmaskodhattak tanai.

Ez a kéjvágyat s kíváncsiságot csigázó felhívás megtette a magáét. A szerelem hatalmas, az egész világra kiterjedő kultuszának hívei futván futottak Graham doktorhoz.

A diadal teljes volt: ilyen műremeket nem teremtett sem a festészet, sem a szobrászat soha, Apellész és Pheidiasz a porban hevert.

Emma körül tolongtak a festők és szobrászok. A többiekkel együtt eljött Rowmney is, mihelyt visszaérkezett Londonba. Azonnal ráismert a Flint grófságbeli fiatal lányra. A legkülönbözőbb alakokban festette le: mint Ariadnét, mint bacchánsnőt, mint Lédát, mint Armidát; a császári Könyvtárban van egy egész metszetsorozat a varázslatos Emmáról, bujánál bujább pózokban, minden lehetséges pózban, amit csak a görög-római érzékiség kitalált

Ekkor történt, hogy sir Charles Granville-t, sir William Hamilton unokaöccsét is odacsalta a kíváncsiság. Sir Granville a híres-nevezetes „királycsináló” Warwick-család sarja volt. Meglátta Emmát, belekábult tökéletes szépségébe, s eszeveszetten beleszeretett. Az ifjú lord a legragyogóbb ajánlatokkal halmozta el, de Emma azt állította, hogy doktor Grahamhez a hála eltéphetetlen kötelékei fűzik, ellenállt minden csábításnak, s kijelentette, hogy szeretőjét ezúttal csakis egy férj kedvéért hajlandó otthagyni.

Sir Charles nemesi becsületszavát adta, hogy elveszi Emmát, mihelyt nagykorú lesz. Emma ezek után ráállt, hogy sir Charles elszöktesse.

A két szerető csakugyan férj-feleség módjára élt. Három gyerekük született, akiket az apai becsületszó értelmében majdan házasságnak kellett törvényesítenie.

Együttélésük ideje alatt azonban Granville egy kormányváltozás következtében elvesztette állását, s ezzel együtt jövedelmének nagy részét. Ez a fordulat, szerencsére a harmadik év végén következett be; időközben Emma Lyonna óriási előrehaladást tett a zene és a festészet tanulmányozásában a legjobb londoni tanárok vezetése alatt; egyszersmind tökéletesítette angol nyelvtudását, megtanult franciául és olaszul, úgy szavalt már, hogy mistress Siddons sem különbül, s mestere lett a pantomimnak.

Granville az állás elvesztése után sem tudta rászánni magát, hogy csökkentse kiadásait, ehelyett nagybátyjától, sir William Hamiltontól kért levélben pénzt. A nagybácsi eleinte minden alkalommal ki is segítette, hanem egyszer azt felelte, hogy néhány nap múlva úgyis Londonba szándékozik utazni, s londoni útja jó alkalom lesz rá, hogy unokaöccse *ügyeinek utánanézzen*.

Ez a kifejezés: „utánanézni" megrémítette a fiatalokat; csaknem annyira féltek sir William érkezésétől, mint amennyire várták. Egy nap aztán betoppant hozzájuk, bejelentés nélkül. Akkor már egy hete tartózkodott Londonban.

Sir Willam az egész hetet arra használta fel, hogy unokaöccséről értesüléseket gyűjtsön. Akikhez fordult, mind siettek felvilágosítani, hogy a fiatalember pénzzavarainak és gondjainak oka egy prostituált, akitől három gyereke van.

Emma visszavonult szobájába, egyedül hagyta szeretőjét a nagybácsival. Sir William választ elé állította unokaöccsét: vagy szakít Emma Lyonnával, vagy lemond az örökségről, a vagyonról.

Azzal távozott is, három nap gondolkodási időt engedélyezve a fiatalembernek.

A fiatalok már csak Emmában reménykedhettek: ő talán eléri, hogy a nagybácsi megbocsásson az unokaöcsnek, ha saját szemével győződik meg róla, mennyire bocsánatos a bűne.

Emma félredobta a pillanatnyi rangjához illő öltözéket, s előkereste lánykori, olcsó szövetruháját meg a szalmakalapját. A többit a hangjára meg az arcjátékára bízta, a könnyre, a mosolyra, a kedveskedésre.

Mihelyt bevezették sir Williamhez, a lábaihoz borult. Eközben - véletlenül vagy talán ügyes számításból - kibomlott a kalapját tartó szalagcsokor, s vállára omlott gyönyörű, gesztenyeszín haja.

Emma felülmúlhatatlanul játszotta a szenvedőt.

Az öreg régiségbúvár nem ismert mindaddig más szenvedélyt, mint azt, amely az athéni márványokhoz s Magna Graecia szobraihoz fűzte; életében először találkozott eleven asszonnyal, akinek a szépsége felülmúlta Praxitelész és Pheidiasz hideg és sápadt istennőszobrainak szépségét. A szenvedély, amelyet unokaöccsénél elítélt, most az ő szívében lobbant lángra, s olyannyira hatalmába kerítette, hogy védekezni sem próbált többé ellene.

Sir William kész volt lábbal tiporni méltóságát, becsületét, kész volt vállalni unokaöccse adósságait, Emma alacsony származását, botrányos múltját, nagy nyilvánosság előtt aratott, kétes sikereit, pénzen árusított szerelmét, a gyerekeit, bármit, ha kárpótlásul az övé lesz.

Emma nagyobb győzelmet aratott, mint remélte. Az unokaöcsnél beérte a házasság ígéretével; most keményebb feltételeket szabott. Kijelentette, hogy sir Williamet csak mint törvényes felesége hajlandó Nápolyba elkísérni.

Sir William erre is ráállt.

Emma szépsége Nápolyban sem tett kisebb hatást, mint Londonban; nemcsak meglepett - el is kápráztatott mindenkit.

Sir William neves régész és mineralógus volt, emellett Anglia nagykövete, III. György király tejtestvére és barátja: házában a nápolyi társaság legjava fordult meg, tudósok, politikusok, művészek. A tanulékony Emma napok alatt elsajátított annyi politikai és tudományos ismeretet, amennyire egyáltalán szüksége lehetett. Véleményei hamarosan irányadókká váltak mindazok számára, akik sir William szalonját látogatták.

De még ez sem volt minden. Alig mutatták be az udvarnál, Mária Karolina máris kijelentette, hogy legjobb barátnőjének tekinti, állandóan maga mellett tartotta, és elhalmozta kegyeivel. Mária Terézia lánya a haymarketi prostituáltat saját kocsijába ültette, vele egyforma ruhát öltött, úgy hajtatott végig a Toledo utcán vagy a Chiaia sétányon - és nemcsak nem átallott nyilvánosan mutatkozni a társaságában, de bizonyos estéken, amelyeket azzal töltöttek, hogy Emma bemutatta az ókori szerelem legbujább s legvérforralóbb pózait, azt üzente sir William-nek, akinek hiúságát legyezte a rendkívüli királyi kegy, hogy barátnőjét csak másnap engedi haza, mert nem tud nélküle meglenni.

Képzelhetni, mennyire gyűlölték s irigyelték az udvarnál a kegyencnőt. Karolina tudta, milyen szemérmetlen híresztelések keringenek kettejük csodálatos, hirtelen támadt, meghitt barátságáról, de mert azok közé az emberek közé tartozott, akik nem ismernek megalkuvást vagy félelmet, emelt fővel fogadta a megszólást, sőt a rágalmat is. Aki a királyné kegyeire pályázott, annak illő tisztelettel kellett közelednie Actonhoz, a királyné szeretőjéhez és Emmához, a királyné bizalmasához.

Tudjuk, mi minden történt ezekben az években. 89: a Bastille bevétele s a kivonulás Versailles-ba; 93: XVI. Lajos és Marie-Antoinette kivégzése, 96 és 97: Bonaparte olaszországi győzel-mei, amelyek nyomán meginogtak a trónok, s ledőlt közülük a legrégibb és legszilárdabb: a pápai trón.

S míg ezek az események zajlottak, rettenetes visszhangot verve a nápolyi udvarban, egyszer csak feltűnt s naggyá nőtt Nelson, az elaggott királyságok bajnoka. Abukirnál aratott győzel-me akkor élesztette újjá a királyok reményeit, amikor már-már búcsút mondtak ingadozó koronájuknak. A pénzsóvár, hatalom- és becsvágyó Mária Karolina mindenáron meg akarta tartani a magáét; nincs tehát semmi meglepő abban, hogy latba vetette egész befolyását, s így szólt barátnőjéhez, lady Hamiltonhoz, annak a napnak reggelén, amikor a zsarnokság táma-szának, Nelsonnak fogadására készültek: „Meg kell nyernünk ezt az embert, márpedig ő akkor lesz a mienk, ha te az övé leszel."

Miért esett volna nehezére lady Hamiltonnak, hogy barátnője, Mária Karolina kedvéért megtegye - Horace Nelson admirális megnyerésére - azt, amit annak idején Emma Lyonna megtett barátnője, Fanny Strong kedvéért, Payne admirális megnyerésére?

A szegény barnham-thorpesi lelkész fia, az a férfi, aki nagyságát és hírnevét csakis önmagá-nak, bátorságának és lángeszének köszönhette, aligha kaphatott dicsőbb kárpótlást meg-nyomorodásáért, súlyos sebeiért, mint hogy egy király, egy királyné s egy egész udvar siessen üdvözlésére; és bizonyosan nem kaphatott dicsőbb jutalmat győzelmeiért, mint az imádott, csodálatos asszony kegyét.

4 A FÉLELEM ÜNNEPE

Az imént már tanúi lehettünk, mint dördült el a *Van-Guard* üdvlövése, s mint futott fel a brit zászló a hajó árbocára, amelyet csaknem annyira megtépázott a harc vihara, mint parancsnokát. Nelson észrevette az üdvözlésére sietô királyi flottát.

A vezérgálya árbocán Nápoly óta ott lengett Nagy-Britannia lobogója, s mellette a Kettôs Királyság színei: nem volt mit felvonnia.

Amikor a két hajó kötélhossznyira megközelítette egymást, a gálya zenekara rázendített az angol himnuszra. A *Van-Cuard* vitorlarudakon elhelyezkedett legénysége háromszoros hurrá kiáltással felelt: ütemesen hurráztak, ahogy ezt már az angolok szokták hivatalos ünnepségeken.

Nelson „állj”-t parancsolt, hogy a gálya beállhasson a *Van-Guard* mellé, s a jobb oldali, azaz a díszlépcsôt bocsáttatta le. Maga a lépcsô tetején várt, levett kalappal, hajadonfôtt.

Riadóztatták a matrózokat és a katonákat, még azok is elôvánszorogtak nagy sápadtan, akik alig épültek fel sebesülésükbôl. A legénység hármas sorban állt fel a fedélzeten, és fegyverrel tisztelgett.

Nelson azt várta, hogy elsônek a király lép a hajóra, aztán a királyné, majd a királyi herceg, azaz hogy magas látogatóit az etikett elôírásai szerint fogadhatja; de a királyné hamisítatlan nôi ösztönnel a szép Emmát lökte elôre - Nelson maga említi ezt a tényt feleségéhez intézett levelében. Emma belepirult a szokatlan megtiszteltetésbe, hogy a királyné ezúttal maga fölé helyezte. Felment a lépcsôn, megpillantotta Nelsont, újabb sebbel, homlokán fekete kötéssel, a vérveszteségtôl halványan. Lehet, hogy csakugyan megrendült, de lehet, hogy csak szerepet játszott, jól: mindenesetre felsikoltott, elsápadt, s félig aléltan omlott a hôs keblére, miközben azt suttogta:

- Ó, nagy, ó, drága Nelson!

Nelson örömteli meglepetésében elejtette a kalapját, nagyot rikkantott, megmaradt karjával átölelte, támogatta és görcsösen szívére ölelte Emmát.

Ez a váratlan fordulat Nelsont szinte önkívületbe sodorta. Volt egy pillanat, amikor a világ megszûnt számára, s olyan megsemmisítô gyönyört érzett, mintha máris a Paradicsomban lenne - no persze nem a keresztény, hanem a mohamedán Paradicsomban.

Mire magához tért, felért a fedélzetre a király, a királyné, az egész udvar, s ki-ki sietett ôt üdvözölni.

Ferdinánd király kezet szorított vele, a világ megmentôjének nevezte, s átnyújtotta ajándékát, a gyönyörû tôrt, amelynek markolatán a frissiben alapított San Ferdinando-érdemrend nagyszalagja mellett ott fityegett a Bronte hercege címet adományozó pátens is. Ezt a hízelgô címet a királyné találta ki, igazi nôi leleménnyel: annyit tesz, mint a „Mennydörgés hercege”, mivel Bronte egyike a három küklopsznak, akik az Etna lángoló barlangjában Zeusz villámait kovácsolják.

A királyné Nelsont barátjának, a trónok támaszának, a királyok bajnokának nevezte, majd Nelson és Emma Lyonna kezét kezébe fogva, egyszerre szorította meg mindkettôt.

Utánuk jöttek a többiek: trónörökösök, királyi hercegnôk, miniszterek, kurtizánok. De törôdött is Nelson az ô bókjaikkal és kézfogásukkal, mióta a király és a királyné dicséretét hallhatta, és Emma Lyonna kézszorítását érezhette! Megegyeztek, hogy Nelson átszáll a

vezérgályára, mert az a huszonnégy evezőjével a szokásosnál gyorsabban halad. Emma a királyné nevében mindenekelőtt arra kérte, mutassa be hajóját, a büszke *Van-Guard*-ot, amelynek francia golyóbisok ütötte dicső sebei még be sem gyógyultak, akárcsak a kapitányé.

Nelson valódi tengerészöntudattal mutogatta hajóját. Lady Hamilton a látogatás egész ideje alatt Nelsonnal karonfogva lépdelt, a király és a királyné nevében részletesen elmeséltette vele az augusztus 1-i ütközetet, arra kényszerítette, hogy magáról beszéljen.

A király saját kezűleg kötötte fel Nelson oldalára XIV. Lajos tőrét, a királyné átnyújtotta a hercegi rangot adományozó levelet, Emma a nyakába akasztotta a San Ferdinando-rend nagyszalagját; e mozdulat közben gyönyörű hajának illatos fürtjei véletlenül érintették az üdvözült Nelson arcát.

Délután két óra volt ekkor. A hazaút Nápolyba három órásnak ígérkezett. Nelson rábízta a *Van-Guard* vezényletét Henry ezredes-kapitányra, s a zenekar és a tüzérség együttes hangversenye közepette átvonult a királyi gályára. A gálya elvált a hajókolosszus oldalától, könnyedén, mint a sirály, s kecsesen siklott tova a tenger felszínén.

Most Caracciolo admirálison volt a sor, bemutatni hajóját. Ő és Nelson régi ismerősök voltak: mindketten ott harcoltak Toulon ostrománál a franciák ellen. Caracciolo az egyébként vesztes ütközetben érdemelte ki, bátorságával és rátermettségével, hogy visszatértekor admirálissá nevezték ki. Rangban egyenlő volt Nelsonnal, születés tekintetében viszont felette állt, háromszáz éves történelmi múlttal a háta mögött.

Tán ez a csekélység magyarázza, hogy a két admirális meglehetős hidegen üdvözölte egymást, s Francesco Caracciolo sietett nyomban elfoglalni helyét a parancsnoki hídon.

Nelsont a királyné erőnek erejével maga mellé ültette a bíbor sátor alá. Kijelentette, hogy felőle csinálhat a többi férfi, amit akar, Nelson azonban kizárólag az övé és barátnőjéé. Emma szokott pózában a királyné lábainál helyezkedett el.

Sir William Hamilton buzgón magyarázta Ferdinándnak - mert a tudós jobban ismerte Nápoly történetét, mint maga a király -, hogy Capri szigetét, amely előtt éppen elhajóztak, hogyan vásárolta meg a nápolyiaktól Augustus, jobban mondva hogyan cserélte el Ischia szigetéért. Amikor ugyanis a császár kikötött Caprin, egy öreg, elszáradt tölgy földig hajló ágai a szeme láttára felegyenesedtek és kizöldültek.

A király figyelmesen végighallgatta sir William Hamiltont, majd, amikor befejezte, így szólt:

- Megkezdődött a fürjek vonulása, drága nagykövetem; ha önnek is úgy tetszik, egy hét múlva jöhetünk Caprira vadászni, ezerszám találunk itt fürjeket.

A nagykövet szenvedélyes vadász volt - főként ennek köszönhette a király kitüntető bizalmát. Meghajolt egyetértése jeléül, s alkalmasabb pillanatra halasztotta tudós régészeti előadását Tiberius császárról, tizenkét villájáról és saját abbeli feltevéséről, miszerint a kék barlangot ugyan az ókoriak is ismerték már, de akkor nem volt még ilyen varázslatosan kék, mert szép színét annak köszönheti, hogy a tenger szintje, a Tiberius kora óta eltelt tizennyolc évszázad alatt, mintegy öt-hat lábbal emelkedett.

A négy nápolyi erőd parancsnoka ezenközben merőn a királyi flottillára s mindenekelőtt a vezérgályára szegezte messzelátóját. Amikor látták, hogy a gálya megfordul, és megindul vissza, Nápoly irányában, elrendelték, hogy száz ágyúlövés köszöntse Nelsont, aki nyilván átszállt már a gályára. Ez a legmagasabb fokú tiszteletadás: a trónörökös születését szokta száz ágyúlövés köszönteni.

Vagy negyedóráig dörögtek az üdvlövések; s amikor a királyi hajóhad, a gálya vezetésével, beért a katonai kikötőbe, újra felmorajlottak.

A palotába vezető lejtős út alján ott várakoztak már a királyi udvar és az angol követség fogatai - a követségi kocsik bátran felvehették a versenyt pompa dolgában a királyi fogatokkal. Jó előre úgy állapodtak meg, hogy ezen a napon a király s a királyné átengedi házigazdái jogát sir Williamnek és lady Hamiltonnak, Nelson az angol követségen száll meg, s a követség rendezi tiszteletére a díszvacsorát és az estélyt.

Nápoly városa majd kivilágítással és tűzijátékkal ünnepel.

Mielőtt partra szállt volna, lady Hamilton Caracciolo admirálishoz lépett, s roppant elbájoló hangon és a lehető legszivélyesebb arckifejezéssel azt mondta:

- Az ünnepség, amelyet hírneves honfitársunk tiszteletére adunk, nem lenne teljes, ha nem venne részt rajta az egyetlen tengerész, aki Nelsonnak méltó társa, ha nem ünnepelné velünk a győzelmet, s nem mondana pohárköszöntőt Anglia nagyságára, a Szicíliai Kettős Királyság boldog jövőjére s a gőgös francia köztársaság bukására, amely ujjat mert húzni a királyokkal. Mi úgy gondoltuk, hogy ezt a pohárköszöntőt nem mondhatja el senki más, mint Toulon hőse, Caracciolo admirális.

Caracciolo udvarias meghajtással, de zárkózott arckifejezéssel felelte:

- Milady, őszintén sajnálom, hogy nem lehetek vendége, s nem vállalhatom a nekem szánt dicső szerepet, de amilyen szép napunk volt, olyan viharos éjszakára van kilátásunk.

Emma Lyonna gyors pillantást vetett az égboltra: olyan tiszta kék volt az, mint az ő szeme, csak Procida irányából közelgett néhány bodros kis felhő.

Elmosolyodott.

- Nem hisz nekem, milady - folytatta Caracciolo. Pedig hát nemhiába töltöttem életem két-harmadát ezen a szeszélyes tengeren, amelyet Földközinek neveznek; a magamfajta ember ismeri a légkör minden titkát. Látja ott az égen azokat a ködgomolyokat? Gyorsan közelegnek; az északnyugati szelet nyugati szél váltotta fel. Tíz óra tájban déli szél fog fújni, a sirokkó. Nápoly öble tárva-nyitva áll a szeleknek, s különösen a sirokkónak, kötelességem tehát, hogy őrködjem a brit királyi fenség itt horgonyzó hajói biztonságán. Amúgy is megrongálódtak az ütközetben, s úgy lehet, egyik-másik nehezen állja a vihart. Amit ma tettünk, milady, az felér egy hadüzenettel, s a franciák Rómában vannak, tőlünk alig öt nap távolságra. Higgyen nekem: nemsokára nagyon is szükségünk lehet mindkét flottára, vigyáznunk kell, hogy jó karban tartsuk.

Lady Mamilton görcsösen biccentett.

- Herceg - mondta -, indokai arra mutatnak, hogy a legmesszebbmenőkig szívén viseli a brit és a szicíliai királyi fenségek érdekeit, s így nem lehet el nem fogadnom. Azt azonban reméljük, hogy legalább bájos unokahúga, Cecilia Caracciolo részt vesz az estélyen; neki aligha lehet mentsége a távolmaradásra, hisz még aznap értesítettük, hogy számítunk megjelenésére, amikor megkaptuk Nelson admirális levelét.

- Sajnos nem, asszonyom; épp erről készültem beszélni önnel. Sógornőm, Cecilia édesanyja néhány nap óta gyengélkedik, s állapota olyan rosszra fordult, hogy ma, indulás előtt levelet kaptam Ceciliától, amelyben közli, hogy őszinte sajnálatára nem vehet részt az estélyen, és megbíz, hogy mentsem ki úrnőmnél. A megtisztelő megbízatásnak, íme, eleget tettem.

E rövid párbeszéd alatt a királyné közelebb lépett lady Hamiltonhoz és Francesco Caracciolóhoz. Mindent hallott, és mi több, nagyon is jól tudta, mi bírta rá a szigorú nápolyi nagyurat, hogy kettős kosarat adjon. Homloka ráncba futott, alsó ajka megnyúlt, egész arcát sápadtság lepte el.

- Gondolja meg, herceg! - mondta éles hangon. Mosolya fenyegető volt, akárcsak azok a bolyhos fellegek, a vihar előhírnökei, amelyekre az admirális figyelmeztette lady Hamiltont. - Gondolja meg! Az udvari ünnepségekre csak azok kapnak meghívást, akik lady Hamilton estélyén részt vettek.

- Felséges asszonyom - felelte Caracciolo rendíthetetlen nyugalommal, mintha észre sem venné a fenyegetést -, fájdalom, szegény sógornőm állapota olyan súlyos, hogy előreláthatóan sem ő, sem unokahúgom nem vehet részt semmiféle ünnepségen, még akkor sem, ha a Nelson úr őkegyelmessége tiszteletére rendezett ünnepségek egy álló hónapig eltartanának. Egy olyan korú és rangú fiatal lány, mint unokahúgom, sehol, még a királynénál sem jelenhet meg anyja nélkül.

A királyné teljesen elvesztette önuralmát:

- Így is jó, uram, a maga idején és helyén majd tárgyalunk a visszautasításról.

Belekarolt lady Hamiltonba:

- Jöjjön, drága Emmám.

Majd hozzátette, de ezt már súgva:

- Ezek a nápolyiak! Ezek a nápolyiak! Jól tudom, mind gyűlölnek, de én sem maradok adósuk: gyűlölöm és utálom őket!

Gyors léptekkel megindult a jobb oldali lépcső felé, de nem elég gyorsan, hogy Caracciolo admirális meg ne előzze.

Egyetlen intésére teljes erővel felharsant a zene, újra eldördültek az ágyúk, megkondultak az összes harangok. A dühtől fuldokló királyné és megszégyenített barátnője az öröm és a diadalmámor összes külső jelei közepette vonult le a lépcsőn.

Az első kocsiban a király, a királyné, Emma Lyonna és Nelson foglalt helyet, a másodikban a herceg, a királyi hercegnő, sir William Hamilton és John Acton, a miniszterelnök. A többiek tetszésük szerint helyezkedtek el a következő fogatokban.

Egyenesen a Szent Klára-templomba hajtattak, hogy hálaadó Te Deumon vegyenek részt. Az eretnekek, úgymint Horace Nelson, sir William és Emma Lyonna szívesen lemondtak volna a szertartásról, de a király túlságosan jó keresztény volt - különösen, amikor félt -, hogysem elmellőzhessék.

A Te Deumot Capece Zurlo őeminenciája, a nápolyi érsek celebrálta. Az érsek kitűnő férfiú volt, gáncs legfeljebb a szicíliai király és királyné szemszögéből illethette; az tudniillik, hogy túlságos előszeretettel viseltetik a liberális eszmék iránt. A győzelmi istentisztelet bemutatásában egy ekkoriban még csak köz- és magánéleti botrányairól ismert egyházi méltóság: Fabrizio Ruffo kardinális segédkezett.

Sir William Hamilton nem kisebb szenvedéllyel gyűjtötte a botrányos eseteket, mint a régészeti ritkaságokat; a Te Deum egész tartama alatt azzal szórakozott, hogy lord Nelsont megismertette a hírhedt *porporato* (bíbornok) kalandjaival.

Egyébiránt olvasóinknak is hasznos egyet-mást megtudniuk arról az emberről, akinek kimagasló szerep jutott a regényünk tárgyát képező eseményekben. Annyi körülbelül elég is, amennyit sir William mondott el róla. Íme:

Van egy olasz mondás a nagynevű, történelmi családok s ősi voltuk dicsőítésére: „Az apostolok: Velence, a Bourbonok: Franciaország, a Colonnák: Róma, a San Severinók: Nápoly, a Ruffók: Kalábria.”

Fabrizio Ruffo kardinális e nevezetes család sarja volt.

Szerencséjét az a pofon alapozta meg, amelyet gyermekkorában adott a szép Angelo Braschinak, a későbbi VI. Pius pápának.

Fabrizio unokaöccse volt Tomaso Ruffónak, a bíbornoki Kollégium fejének. Egy napon Braschi, a pápa őszentsége kincstárnoka, ölébe vette pártfogója unokaöccsét. A kis Ruffo a kincstárnok szép szőke hajfürtjei után kapkodott, s valósággal tantalusi kínokat állt ki, mert az mindig elhúzta a fejét. Amikor Braschi végre közel hajolt, a gyerek, ahelyett hogy a haját ragadta volna meg, mint eddig akarta, teljes erőből pofon ütötte.

Harminc évvel később Braschit pápává választották. Találkozott Ruffóval, s a harmincnégy éves férfi láttán visszaemlékezett a gyermekre, aki pofon ütötte. Nem felejtette el, hogy mindent nagybátyjának, egykori pártfogójának köszönhet, s kinevezte Ruffót a Szentszék kincstárnokává ezt a hivatalt viselte ő maga is, amikor a pofont kapta. A leköszönő kincstárnoknak mindig kijárt a bíbornoki kalap.

Fabrizio Ruffo olyan eredményesen kincstárnokoskodott, hogy három-négy év alatt három-négy milliós hiány keletkezett. VI. Pius belátta, jobban jár, ha Ruffóból kardinálist csinál, mint ha meghagyja kincstárnoknak, megküldte neki a bíbor kalapot, s visszakérte a kincstár kulcsát.

Ruffo tehát kardinális lett, évi 30 000 frank jövedelemmel. - Kincstárnok korában egymilliót költött. Nem óhajtott lecsúszott emberként Rómában maradni, Nápolyba utazott, a pápa ajánlólevelével, s Ferdinándtól kért hivatalt, minthogy kalábriai születése révén, Ferdinánd alattvalója volt.

Amikor megkérdezték, mihez ért, Ruffo azt válaszolta, hogy a katonai pályára érez magában elhivatottságot. Az ő irányításával folyt ugyanis Ancona megerősítése, s egy új eljárást is feltalált az ágyúgolyók hevítésére: tehát hadügyi vagy tengerészeti vonalon akar, azaz óhajt tevékenykedni.

Csakhogy Ruffo nem nyerte meg a királyné tetszését, márpedig a hadügyi és tengerészeti posztokra a királynétól függött minden kinevezés, ő döntötte el, mit ír alá szeretője, Acton, a miniszterelnök. Ruffo kérését könyörtelenül elutasították, még alacsonyabb beosztásra sem méltatták.

A király nagyobb tisztelettel adózott VI. Piusnak és ajánlólevelének, ő kinevezte Ruffót San Leució-beli selyemgyára igazgatójának.

Furcsa hivatal egy kardinális részére, nemde? És még furcsábbnak tűnik majd, ha e település kialakulásának titkairól fellebben a fátyol. Ruffo mégis elfogadta. Pénzre volt szüksége, mindenekfelett pénzre, és a király megtoldotta az igazgatói címet egy apátsággal, amely húszezer fontot jövedelmezett.

Ruffo kardinális egyébként művelt, sőt tudós férfiú volt; fiatal, jóképű, bátor és büszke, mint IV. Henrik és XIII. Lajos korának főpapjai, akik naphosszat vértben, sisakban jártak, kardot forgattak, s misemondásra csak üres perceikben fanyalodtak.

Mire monsignore Capece Zurlo a Te Deum végére ért, sir William is befejezte elbeszélését. Istentisztelet után ki-ki újra kocsiba ült. A Chiaia utca végére hajtattak. Mind a mai napig itt székel az angol követség, Nápoly egyik legszebb s legtágasabb palotájában.

A Szent Klára-templomba menet és jövet is lépésben hajtottak a fogatok, az utcákon tolongott a nép. Nelson nemigen találkozott eddig a délvidéki népek zajos, látványos szalmaláng-lelkesedésével; megrészegült a százezer torokból felhangzó „Éljen Nelson! Éljen a szabadító!” kiáltástól, s belekábult a százezer kéz lengette, tarka kendőrengeteg látványába.

Csak egy dolog lepte meg e nagyszerű és zajos diadalmenet során: a lazzaronék bizalmaskodása. Felléptek a királyi fogat hágcsójára, a bakra vagy a hátsó ülésre telepedtek - és sem a kocsis, sem a lakájok nem törődtek velük. Megrángatták a király kabátja szárnyát, megcibálták az orrát, miközben *Orrkomának* titulálták, s megkérdezték, mikor árul legközelebb halat a Mergellinán vagy mikor jön makarónit enni a San Carlóba. Mindez nagyon elütött az angol királyok méltóságteljes viselkedésétől s az őket körülvevő mély hódolattól. De Ferdinánd láthatólag örült a bizalmaskodásnak, a csúfondáros megjegyzésekre, gorombaságokra vidáman és hasonló hangnemben válaszolgatott, s ha nagyon meg találták rántani a kabátja szárnyát, legfeljebb odasózott egyet; úgyhogy mire a követség palotája elé értek, Nelson maga sem látott már egyebet a kölcsönös bizalmaskodásban, mint az apjukat rajongva szerető gyermekek fegyelmezetlenségét s a túlságosan elnéző apa gyengeségét.

A követségen újabb meglepetés várta, s emelte égig öntudatát.

A követség kapuját hatalmas diadalívvé alakították át. Fenn, középen a címer, amelyet az angol király adományozott az abukiri győzőnek, a Nílus bárója címmel és a lordsággal egyetemben. A kapu két oldalán aranyozott árbocrúd állt, amilyet Velence főterén szoktak ünnepnapokon felállítani. Mindkettő csúcsán vörös árbocszalag, s rajta arany betűkkel a név: *Horace Nelson*. A tengeri szellő bontogatta, a bámész nép szeme elé teregette a szalagokat.

A lépcsőház babérlugassá változott, amelyen ritka virágokból kirakták Nelson nevének kezdőbetűit, egy H-t és egy N-t. És mindenütt ez a két betű járta, babérkoszorútól övezve: a lakájok ruhájának gombjain, a porcelán terítékeken, a képcsarnokban nyolcvan személyre megterített hatalmas asztalt fedő abroszokon, sőt még a vendégek szalvétáin is. Zene szólt, de halkan, hogy ne zavarja a beszélgetést, s a levegőben könnyű és finom illat lebegett. Az egész hatalmas palotát, mint Armida elvarázsolt házát, láthatatlan, tünékeny illat- és dallamár töltötte be.

Már csak a két misemondó főpapra, Capece Zurlo érsekre és Fabrizio Ruffo kardinálisra vártak.

Mihelyt megérkeztek, elhangzott a bejelentés: „Felség, tálalva van", mert a királyi udvarok etikettje úgy akarja, hogy ahol a király jelen van, ott ő legyen a házigazda.

Nelson a királlyal szemközt ült, Mária Karolina királyné és lady Hamilton között.

Mint egykor Lucullus, a Nápolyban lakó dúsgazdag római polgár, akihez Tiberius császár elküldette a rombuszhalakat, amelyek túl nagyok és drágák voltak az ő erszényéhez, s aki öngyilkos lett, amikor már csak néhány milliója maradt, mert szegényen nem érdemes élni, sir William Hamilton is megvámolta az egész világ élelmiszertermését, tudományát ezúttal a gasztronómia szolgálatába állítva.

Gyertyák ezreinek fényét verték vissza a tükrök, gyertyatartók, kristályedények; olyan káprázta tó és varázsos fényben úszott a csarnok, amilyet soha nem gyújtott még itt a nap, a legtisztább, legfelhőtlenebb nyári nappalokon, a legforróbb déli órákban sem.

Arany és ezüst hímzéseken csillant fel a fény, ezerszín szikrát vetett a melleket díszítő érmeken, rendjeleken, gyémántkereszteken, s mintegy dicsfénybe vonta a főrangú vendégsereget. Ez a dicsfény hiteti el a rab népekkel, hogy a királyok, királynők, hercegek, kurtizánok, egyszóval a földi hatalmasságok kivételes, felsőbbrendű lények, félistenek, más fajúak, mint ők.

Minden fogásnál elhangzott egy pohárköszöntő. Maga Ferdinánd járt elő jó példával, ő mondta az elsőt. Szeretett unokafivérének és felséges szövetségesének, III. György angol királynak kívánt dicsőséges uralkodást, felhőtlen boldogságot és hosszú életet.

A királyné szokást, hagyományt megszegve, ivott Itália megmentője, Nelson egészségére. Az ő példáján felbátorodva Emma Lyonna is emelte poharát a Nílus hősére; megmártotta a borban ajkát s aztán továbbadta Nelsonnak a poharat - nem is bor volt már abban, hanem merő tűz! Minden pohárköszöntő után frenetikus éljenzésbe törtek ki a vendégek, úgy tapsoltak, hogy majd leszakadt a mennyezet.

A hangulat fogásról fogásra emelkedett, s egy véletlen körülmény a lelkesedést végül az őrjöngésig fokozta.

Már mind a nyolcvan vendég azt leste, hogy a király felálljon, s jelt adjon az asztalbontásra. A király fel is állt - példáját egy emberként követték -, de Ferdinánd nem mozdult az asztalfőről. S abban a pillanatban rázendített a San Carlo-színház legjobb énekeseinek kórusa, százhúsz tagú zenekartól kísérve, arra a súlyos, szélesen hömpölygő, mélységesen bánatos dallamra, amelyet Lully szerzett XIV. Lajos parancsára II. Jakab, a windsori száműzött, a saint-germaini kastély királyi vendége tiszteletére: felhangzott a *God save the King*.

Egy-egy szakasz után mindig kitört a taps. Az utolsó szakaszt még hosszabb és zajosabb tetszésnyilvánítás fogadta, mint a többit; mindenki azt hitte, a végére értek. Ekkor azonban egy tiszta, zengő, erős hang belekezdett egy újabb, ez alkalomra írt strófába, amelynek becsét sokkal inkább a jó szándék, semmint a vers minősége adta meg:

Üdv néked Győzelem! S győzelem hős fia!
Francia elnyomást eltipró Anglia!
Zengd hát a dalt velünk
Fáraók őshona,
Zengd, mint a messzi táj, -
Hős Nelson otthona:
Isten óvd a királyt!

(Varga Katalin fordítása)

A gyenge versezet valóságos éljenzés-vihart váltott ki, újra és újra rázendítettek, a lelkesedés nem ismert határt. Ám hirtelen elhalt a hang a vendégek ajkán, s minden szem rémülten meredt az ajtóra, mintha a lakomázók között a terem küszöbén Banquo szelleme vagy a Parancsnok szobra jelent volna meg.

Egy férfi állt az ajtó keretében, fenyegető arccal. Magas termetén a köztársaság szigorú s nagyszerű uniformisa. A fényözönben a ruha legapróbb részletei is jól látszottak: a kék kabát széles hajtókái, a vörös mellény arany hímzései, a lábhoz simuló fehér nadrág s a sárga hajtókás csizma. Bal keze kardja markolatán nyugodott, a jobbat mellényébe dugta, fején - megbocsáthatatlan tiszteletlenség! - a háromszögletű kalpag, s a kalpagon a kék-fehér-piros tollbokréta, annak a forradalomnak a jelvénye, amely a népet a trón magasába emelte, a királyokat ellenben lealázta, és a vérpadra küldte.

Franciaország követe állt ott, az a Garat, aki a Nemzetgyűlés nevében kihirdette a börtönben XVI. Lajos előtt a halálos ítéletet.

Gondolhatni, hogyan hatott ebben a pillanatban e férfi megjelenése. Senki nem mert s nem bírt megszólalni. S ő a halotti csendben érces, erős, zengő hangon a következőket mondta:

- Hazug udvar, amelyet a Szicíliai Kettős Királyság udvarának neveznek, sorozatos szószegéseid ellenére eddig haboztam. Saját szememmel akartam látni, saját fülemmel hallani az igazságot: láttam és hallottam! Róma küldötte egykor tógája szegélyében Karthágó szenátusának békét hozott vagy háborút: nem mint e római, én egyértelműen a háborút hozom, mert ti megszegtétek a békét. Nos, Ferdinánd király, Karolina királyné, legyen háború, ha egyszer így

akartátok: de megmondom jó előre, kegyetlen háború lesz. S nem segít majd rajtatok sem az, akit itt ünnepeltek, sem a szentségtelen hatalom, amelynek képviselője; trónotok és fejetek bánja! Isten veletek! Elhagyom Nápolyt, az árulás városát. Jól csukjátok be mögöttem a kaput, állítsátok csatarendbe minden katonátokat a falak mögött, erődeiteket rakjátok meg ágyúkkal, kikötőiteket hadihajókkal: Franciaország könyörtelen bosszúját csak késleltethetitek, de fel nem tartóztathatjátok, mert e nagy nemzet csatakiáltása: „Éljen a köztársaság!", s az elsöpör minden ellenállást.

S a hírhozó, miután égő, véres dárdáját, a háború jelképét odadobta az ellenség elé a földre, mint az ókori Rómában a fetialisok, kimért léptekkel elhagyta a termet, s megindult lefelé a márványlépcsőn, a fokokhoz koccanó kardhüvely csörömpölésétől kísérve.

Az új Belzacárt és vendégeit lenyűgözte a rémület; csak az imént hangzott el a tág boltozat alatt a három bűvös szó, s ki-ki látni vélte lángbetűkkel a terem falára írva.

Kint elhalt a léptek zaja, s nyomban rá feldübörgött a négy izmos lótól vont postakocsi távolodó vágtája.

5 JOHANNA KIRÁLYNŐ PALOTÁJA

Van a Mergellina végén, jóval túl a Posíllipóhoz vezető út felén - történetünk időpontjában út nem is vezetett erre, csak egy kocsival alig járható hegyi ösvény - van, mondom, egy különös rom. A tengerbe mélyen benyúló sziklazátonyra épült; dagálykor a tenger vize benyomul a földszinti termekbe. Az imént azt mondottuk, „különös rom", és csakugyan az: olyan palota romja, amely soha nem épült föl, az enyészeté lett, mielőtt életre támadhatott volna.

A nép emlékezete sokkal elevenebben őrzi a hírhedt bűnök, mint a jótettek emlékét. Róma népe nem mutogat az utazónak egyetlen olyan romot sem, amely Marcus Aurelius vagy Traianus császárhoz, az ő áldásos uralkodásukhoz fűződnek; minden műemléket Domitius Aenobarbus fiának, Britannicus megmérgezőjének, Agrippina gyilkosának tulajdonít, még azokat is, amelyek száz évvel későbbiek, s lelkesen mutogatja Néró fürdőit, Néró tornyát, Néró síremlékét. Ugyanígy a nápolyiak: a mergellinai romot Johanna királynő palotájának nevezik, noha stílusa nyilvánvalóan cáfolja az elnevezést, hisz világosan XVII. századi alkotásra vall.

Nem, szó sincs róla, a palotát nem Endre királygyilkos felesége, vagy ha jobban tetszik, Sergiani Caracciolo házasságtörő kedvese építette. Kétszáz évvel későbbi az a szégyentelen Anjou királynő koránál, s építtetője Anna Caraffa volt, Medina herceg felesége. Medina a gróf-hercegnek nevezett Olivares herceg kegyence, Olivares viszont IV. Fülöp király kegyence volt. Olivares bukott, magával rántotta Medinát; Medina hazatért Madridba, de feleségét Nápolyban feledte, a kétszeres gyűlölet céltáblájául, amelyet az asszony gőgje s az ő zsarnoksága keltett.

Minél alázatosabb s némább egy nép, amíg elnyomói hatalmuk teljében vannak, annál könyörtelenebb bukásuk pillanatában. A nápolyiak zokszót nem ejtettek, míg az alkirály úr volt fölöttük; mihelyt kegyvesztett lett, feleségének kellett fizetnie mindenért. Anna Caraffa elhagyta Nápolyt. Az arisztokrácia lesújtó megvetése s a csőcselék megalázó gúnykacaja elől Porticibe menekült. Ott is halt meg, félbehagyva a palotát, derékban kettétört pályája jelképét.

Azóta ez a kőóriás a nép babonás félelmének tárgya. A nápolyiak képzeletvilágától meglehetősen távol áll észak homályos költészete, s a ködös észak állandó látogatói, a kísértetek nemigen merik betenni lábukat az újkori Parthenopé tiszta, áttetsző levegőege alá; ezt a romot a nápolyi nép képzelete, nem tudni, miért, mégis ismeretlen gonosz szellemekkel népesítette be. A szellemek rontást küldenek a hitetlenekre, akik arcátlanul bemerészkednek a vázpalotába, vagy a még vakmerőbbekre, akik megkísérelnek felépíteni, dacolva az átokkal meg a tengerrel, amely folyvást emelkedik, s már-már elnyeléssel fenyegeti. Mintha a mozdulatlan, érzéketlen falakat emberi szenvedélyek hatnák át, mintha az elhalt Medina és Anna Caraffa bosszúálló lelke költözött volna az elhagyott, düledező épületbe, amelyet életükben nem lakhattak.

A babonás félelmet fokozta az a mendemonda, amely 1798 közepén, a Mergellinán, tehát a gyászos hagyományú hely közvetlen szomszédságában lakó népség körében kelt szárnyra. Azt beszélték, hogy egy ideje lánccsörgés és jajgatás hallatszik ki Johanna királynő palotájából - mert, mint mondtuk, a nép ragaszkodik ehhez a névhez, s regényírói minőségünkben mi is használjuk, ha régészi minőségünkben tiltakozunk is ellene; beszélték, hogy az ablaknyílásokon át a sötét bolthajlatok alatt halványkék fénypontokat láttak imbolyogni a nedves, lakatlan termekben, s végezetül állították - és ezt Basso Tomeo, az öreg halász mondta, márpedig ő igazán szavahihető ember -, szóval azt állították, hogy a romok közt

gonosztevők ütötték fel tanyájukat. Ezt a hiedelmet Basso Tomeo az alábbi tényekkel támasztotta alá:

Félt ő, hogyne félt volna az elátkozott kastélytól, ám egy viharos éjszakán kénytelen volt menedéket keresni a palota alapzatául szolgáló szirt és a part között képződött, kicsiny öbölben. A hatalmas, sötét folyosókon árnyakat látott suhanni. Hosszú csuhát viseltek, mint a *biancók*, azaz fehér barátok, akik a halálraítélteket elkísérik egészen az akasztófa alá vagy a vérpadig, s utolsó pillanatukig mellettük maradnak. De Tomeo még többet is állított. Azt mesélte, hogy éjféltájban - az időpontot azért tudta, mert nem sokkal előbb harangoztak a Madonna di Piedigrotta-templomban -, látta, amint egy ilyen lény - ember vagy szellem - megjelenik, egy pillanatra megáll a sziklán, amelynek lábánál ő a csónakját kikötötte, lesiklik a meredek partfalon, s egyenest feléje tart. Ő szörnyen megrémült a jelenéstől, lehunyta a szemét, s alvást színlelt. Egy pillanattal később érezte, hogy a csónak megbillen egy test súlya alatt. Rémülete nőttön-nőtt; kicsit felemelte a szemhéját, épp csak annyira, hogy valamit észleljen abból, ami fölötte történik, s mintegy ködfelhőn át látta, amint a kísérteties alak fölé hajol, kezében tőr. Rögtön ezután érezte a mellén a tőr hegyét. Nem moccant, mert bizonyosra vette, hogy akár emberi, akár emberfölötti lénnyel van dolga, az csak arról akar meggyőződni, igazán alszik-e. Igyekezett úgy lélegezni, ahogy a nagyon mélyen alvó ember szokott. Az ijesztő jelenés csakugyan nem sokáig rémítette, hamarosan felegyenesedett, s ugyanolyan gyorsan és könnyedén, ahogy lesiklott, most felmászott a sziklán, a csúcsán egy pillanatra megint megállt, mint idejövet, meggyőződni, hogy az alvó csakugyan alszik-e, majd eltűnt a romok közt, ahogyan jött.

Basso Tomeo első gondolata az volt, hogy fogja az evezőket, s menekül, amilyen gyorsan csak bír. De még idejében eszébe ötlött, hogy ha menekül, meglátják, sőt, azt is kitalálják, hogy nem aludt, csak tettette az alvást, márpedig ez a felfedezés a vesztét okozhatja, most nyomban vagy később.

Az eset mindenesetre olyan mély nyomot hagyott az öreg Basso Tomeóban, hogy feleségével, három fiával - Gennarival, Luigival és Gaetanóval -, valamint Assunta nevű lányával egyetemben elköltözött a Mergellináról a Marinellába, Nápoly másik végére, az öböl túlsó oldalára.

Érthető, hogy a mendemonda egyre szélesebb körökben gyűrűzött Nápolyban: nincs babonásabb népség a nápolyiaknál! A Posíllipo tetejétől le egészen a Madonna di Piedigrotta-templomig erről folyt a szó napról napra, azazhogy inkább estéről estére - otthon, családi körben vagy a bárkákon, míg arra vártak a halászok, hogy eljöjjön a háló bevonásának ideje; a történet egyre kerekedett, s ijesztőnél ijesztőbb részletekkel gazdagodott.

Voltak ugyan Nápolyban felvilágosult elmék, akik nemigen hittek kísértetekben s elátkozott romokban, de sokszor még ők sem átallották buzgón továbbadni a híreket, vagy legalábbis nem cáfolták, nem állták útját terjedésüknek. Ugyanis azon a véleményen voltak, hogy a nép képzeletét izgató jelenségeknek van valóságos alapja, sokkal súlyosabb és rémítőbb, mint a szellemjárás vagy holmi elátkozott lelkek nyöszörgése. Nyugtalan arckifejezéssel, folyton körül-körülpillantva és suttogva adták szájról szájra tovább a hírt - de csakis apa a fiának, fiú a testvérének, barát a barátnak -, hogy Karolina királynénak félig eszét vette a félelem, mióta a francia Forradalom eseményei odáig fejlődtek, hogy a sógora, XVI. Lajos és a húga, Marie-Antoinette a vérpadra jutott. A királyné a jakobinusok üldözésére külön állami tanácsot szervezett, s ez a junta, mint ismeretes, halálra is ítélt három szerencsétlen fiatalembert: Emmanuele de Deót, Vitnlianót és Galianit - hármuk életkora együttvéve sem érte el egy öreg emberét. Látván a hármas kivégzés keltette elégedetlenséget, s hogy Nápoly az állítólagos bűnösöket mártírnak tekinti - így a suttogók -, a királyné most titokban, a nyilvánosság kizárásával folytatja bosszúhadjáratát. A palota egyik szobájában, amelyet „sötét szobának”

hívnak, mert sűrű homály fedi az ott székelő bírák és vádlók kilétét, titkos és láthatatlan bíróságot működtet, a *szent hit* ítélőszékét; ebben a teremben, ez előtt a bíróság előtt ismeretlen, álarcos feljelentők vádaskodásai találnak meghallgatásra, s a vádlott távollétében hoznak ítéletet, amelyet ki sem hirdetnek; a vádlott akkor tudja csak meg, hogy halálra ítélték, amikor már szemtől szemben áll Pasquale Simonéval, az ítéletek végrehajtójával. Akár igaz volt, amivel a suttogók ausztriai Karolinát meggyanúsították, akár nem, annyi bizonyos, hogy ezt a Simonét Nápoly-szerte csak a *királyné pribékje* néven emlegették, és azt beszélték, egyetlen szót súg az elítélt fülébe, miközben ledöfi őt. Pasquale Simoné tőre soha nem téveszt célt - rebesgették -, egyetlen áldozata nem úszta meg élve. S hogy kétség se férjen hozzá, ki sújtott le, a gyilkos mindig a sebben hagyja a tőrt, amelynek markolatán ott az *S. F.* monogram - a Santa Fede kezdőbetűi -, közbül pedig a kereszt.

Akadtak szép számmal emberek, akik azt állították, maguk is találtak már ilyen holttetemet, s a sebben ott volt a bosszúálló tőr; de sokkal többen voltak, akik megvallották, hogy rémülten elmenekültek a holttest láttán, s kisebb gondjuk is nagyobb volt, mint azt nézni, benne maradt-e a sebben a tőr, még kevésbé, hogy a tőr pengéjén ott-e a jel, a sújtó kéz jegye - ahogy az valaha a német Feme szövetségnél volt szokás.

De járta egy harmadik feltevés is, a legvalószínűbb, ha tán nem is a leghelytállóbb: hogy egy alvilági banda garázdálkodik Nápolyban - hisz itt, ahol a gályarabság, mondhatni, nyaralás-számba megy, mindig is sok volt a gonosztevő. A banda saját szakállára gyilkol ugyan, de büntetlenséget biztosít magának azáltal, hogy elhiteti, a királyné számlájára dolgozik, az ő bosszúját hajtja végre.

Meglátjuk mindjárt, a három feltevés közül melyik volt igaz, illetve melyik járt legközelebb az igazsághoz.

Ezen az estén - még mindig ugyanennek a napnak, szeptember 22-ének az estéjén -, mialatt a királyi palota előtt, a Mercatellón és a largo delle Pignén tűzijáték röppentyűi szikráztak; mialatt a tömeg úgy hömpölygött végig a fényesen kivilágított, egész Nápolyt átszelő Toledo utcán, a város főütőerén, mint meredek partok közt alázúduló, nagy folyam; s mialatt az angol követség palotájában a vendégek kezdtek magukhoz térni a rémületből, amelybe a francia követ megjelenése és átkai ejtették őket, egy deszkaajtó nyílt ki a lejtős Posíllipo legelhagya-tottabb pontján, a sziklazátony és a Schiava vendégfogadó között. Kinyílt az ajtó, s kilépett rajta egy bő köpenybe burkolózott férfi; arca alsó részét a köpeny rejtette, a felsőt a széles karimájú, szeméig behúzott kalap árnyéka.

Gondosan betette maga mögött az ajtót, majd nekivágott a szűk ösvénynek, mely rézsűt szelte át a hegyoldalt, s meredek lejtéssel ereszkedett a tengernek. Az ösvény egyenest Johanna királynő palotájához vezetett, de még mielőtt a palotát elérte volna, vége szakadt egy kiugró sziklánál, amely alatt tíz-tizenkét lábnyi szakadék tátong. A sziklát e pillanatban deszkapalló kötötte össze a palota egyik első emeleti ablakával; innenső vége a sziklán, a túlsó az ablak párkányán nyugodott. A mozgatható híd majdnem olyan keskeny volt, mint az a bizonyos borotvaél, amelyen a mohamedán lelkek jutnak el a Paradicsom küszöbére. A férfi aggálytalanul lépkedett a szűk és ingatag pallón, mint aki rég megszokta a járást. Amikor az ablakhoz ért, hirtelen előtűnt egy másik férfi, aki eddig az ablakon túl rejtőzködött, s elállva az újonnan jött útját, pisztolyt szegzett a mellének. Azt nem érhette váratlanul a dolog, mert meg sem rezdült; az izgalom vagy az ijedség legcsekélyebb jele nélkül megadta a szabadkőművesek titkos jelét, s elmormolta egy szó felét. A másik férfi, aki feltartóztatta, befejezte a szót, félreállt, s utat engedett a rom belsejébe. A köpönyeges férfi végre bejutott a párkányról a szobába. Le is ugrott, s át akarta venni társától az őrséget, a soron következő jövevény érkezéséig - nyilván ez a szokás járta errefelé, így vár az utolsó halott francia király is a saint-denis-i királysír legfelső lépcsőjén a sorban utána következőre

- Nem szükséges - mondta neki társa -, már mind együtt vagyunk, Velasco kivételével, ő pedig csak éjfélkor érkezik.

Együttes erővel behúzták és a falnak támasztották a deszkát, amely eddig hídul szolgált a szikla és a palota között, megfosztván a be nem avatottakat attól a lehetőségtől, hogy behatoljanak a palotába, majd nekivágtak a sötétségnek, amely itt, a falakon belül sokkal áthatolhatatlanabb volt még, mint kívül. Mély volt a sötétség, ám a két férfi előtt nem lehetett titka, mert habozás nélkül megindultak egy hosszú folyosófélén. A mennyezet repedésein át itt-ott halványan beszűrődött a csillagok fénye. Lépcsőhöz értek. A korlát ledőlt, de a lépcső elég széles volt ahhoz, hogy biztonságos járás essék rajta.

A lépcső egy terembe torkollott. A terem egyik, tengerre néző ablakánál állt valaki: innen bentről ki lehetett venni körvonalait a félhomályban, de külső szemlélő nem láthatta.

Lépteik zajára megfordult az árnyék.

- Mind együtt vagyunk? - kérdezte.

- Igen, mind - felelték egyszerre mindketten.

- Akkor már csak a római küldöttet kell bevárnunk - mondta az árnyék.

- Ha még egy kicsit késlekedik, alig hiszem, hogy betarthassa adott szavát, már ami a mai éjszakát illeti - mondta a köpönyeges férfi, miután egy pillantást vetett a sirokkó első leheletétől tarajosodó hullámokra.

- Igen, vihar készül - válaszolta az árnyék -, de ha emberünk olyan, mint Ettore ígérte, ilyen csekélység nem tarthatja vissza.

- Csekélység? Ejnye, Gabriele! Feltámadt a déli szél, egy óra sem telik bele, s tombol a tenger; ezt én mondom neked, az admirális unokaöccse.

- Ha nem a tengeren, eljön a szárazföldön, ha nem bárkán, eljön úszva, ha nem úszva, eljön léggömbön - szólalt meg egy fiatalos, csengő hang, erősen hangsúlyozva minden szót. - Én ismerem őt, láttam, mire képes. Ha egyszer ő azt mondta Championnet tábornoknak: „Megyek!", eljön, ha maga a pokol állná is útját.

- Eddig nincs késésben - mondta a köpönyeges ember. - Úgy állapodtunk meg, hogy tizenegy óra és éjfél között érkezik, s lám még tizenegy sincs - tette hozzá megszólaltatva ismétlőóráját.

- Akkor rajtam a sor - szólt az, aki az imént az admirális unokaöccsének, s e minőségében időjárási szakértőnek mondta magát. - Én vagyok a legfiatalabb, az én dolgom, hogy őrt álljak az ablaknál, a tietek pedig, ó, érett és nagy eszű férfiak, az, hogy tanácskozzatok. Menjetek le a tanácsterembe, én maradok, s azonnal szólok, mihelyt bármiféle vízi alkalmatosságot megpillantok, orrán lámpással.

- Megbeszélnivalónk ugyan nincs, de nem árt, ha értesüléseinket kicseréljük. Nicolino tanácsa jó... lám, bolond likból okos szél fú.

- No, ha bolondnak tartotok - vágott vissza Nicolino -, akad itt nálam nagyobb bolond, nem is egy, hanem mindjárt négy; hisz bolond létemre bevontak összeesküvésükbe. Mert, drága barátaim, hiába nevezitek magatokat *philomati*-nak, összejöveteleiteket tudományos tanácskozásnak, azért csak *szabadkőművesek* vagytok, márpedig ez a Szicíliai Kettős Királyság területén törvénybe ütköző cselekedet. Ráadásul Ferdinánd őfelsége királyi hatalmának megdöntésére s a parthenopéi köztársaság megteremtésére szövetkeztetek - ez felségárulás s büntetése: halál. Kedves barátom, Ettore Caraffa meg én, mi ketten persze fütyülünk a halálbüntetésre: nemesek vagyunk, csak a fejünket vághatják le, ez az apró baleset nem ejt

foltot a címerünkön. Hanem ami téged illet, Manthonnet, meg téged, Schipani, Cirillóról nem is szólva, aki odalent kuksol, ti mindössze bátor, merész, tudós, kiváló emberek vagytok, nálunk százszor különbek, titeket tehát egyszerűen felkötnek, mert vesztetekre közrendű családból származtok. Hej, drága barátaim, pokoli mulatság lesz a *mannaia*[2] kerek ablakán át nézni, hogy himbálóztok a kötélen, ha ugyan a kitűnő signore don Pasquale Simone a felséges királyné parancsára meg nem foszt ettől az élvezettől... Menjetek csak, tanácskozzatok! S ha akad valami lehetetlen feladat, olyasmi, amire csak egy bolond vállalkozik, gondoljatok rám.

Hallgatói, úgy látszik, egyetértettek vele, mert nevetve és vállvonogatva indultak lefelé egy csigalépcsőn, míg Nicolino ott maradt őrt állni az ablaknál. A lépcsőt félig bevilágította annak az alacsony, a tenger szintje alatti, sziklába vájt helyiségnek a lámpása, ahová igyekeztek. Medina herceg építésze a helyiséget minden valószínűség szerint nemes célra szánta: arra, hogy Spanyolország és Portugália legjobb borait fogadja be - azaz prózai néven pincének.

A pincében - mert a költői, súlyos tárgy sem ment fel bennünket a kötelezettség alól, hogy a dolgokat nevükön nevezzük -, tehát a pincében egy ember ült, mélyen gondolataiba merülve. A kőasztalra könyökölt, köpenyét hátravetette, úgyhogy a lámpafény szabadon áradt el sápadt, sovány és kialvatlan arcán. Előtte papír, toll, tinta, a keze ügyében egy pár pisztoly meg egy tőr.

Ez az ember Domenico Cirillo volt, a híres orvos.

Az imént Nicolino már nevén nevezte a három másik összeesküvőt is, amikor tanácskozni küldte őket - ők hárman: Schipani, Manthonnet és Ettore Caraffa egymás után léptek be a lámpa sápadt, reszketeg fénykörébe. Mindhárman lerakták köpenyüket, kalapjukat, kitettek maguk elé egy-egy pár pisztolyt és tőrt, majd beszélgetni kezdtek. Nem tanácskozás folyt, csupán a városban keringő hírekről számoltak be egymásnak; ki-ki előadta saját értesüléseit.

Minthogy pedig mi legalább olyan jól, ha nem jobban tudjuk, mint ők, hogy mi minden történt ezen az eseménydús napon, mialatt e beszélgetés folyik, amely nekünk úgysem nyújthat semmi újat, olvasóink engedelmével inkább az öt ember rövid életrajzát mondjuk el. Valamennyien fontos szerepet játszottak ugyanis az eseményekben, amelyek elbeszélésünk tárgyát képezik.

[2] A nyaktiló olasz neve. *(A további lábjegyzetek a szerző megjegyzései.)*

6 A RÓMAI KÜLDÖTT

Lássuk tehát, kik voltak ők öten. Az imént Nicolino csúfondáros ékesszólással, magát sem kímélve, hármójukat bitóra szánta, kettejüket vérpadra. Jóslata - egy kivétellel - mindükön beteljesedett.

Az a férfi, aki magányosan, gondolataiba merülve könyökölt a kőasztalon, s akit az előbb Domenico Cirillónak neveztünk, Plutarkhosz tollára méltó hős volt, hozzá hasonló római jellem nem sok taposta Nápoly sarát. Nem arra a földre s nem is abba a korba való volt, amelyen s amelyben élt; számos erénye közül egy is elég lett volna, hogy felsőbbrendű emberré avassa.

III. Károly trónra lépésének évében, 1734-ben született Grumóban, a casertai tartomány egyik falucskájában. Családjából híres orvosok, természettudósok, feddhetetlen bírák sora került ki. Még nem volt húszéves, amikor megpályázta és elnyerte a növénytani katedrát. Franciaországi tanulmányútja során összebarátkozott Nollet-val, Buffonnal, d'Alembert-rel, Diderot-val, Franklinnal, s ha nem szereti annyira édesanyját, talán fel is cserélte volna - ezt ő maga vallotta - eredeti hazáját a szíve szerintivel.

Nápolyba visszatérve folytatta tanulmányait, s kora egyik legjobb orvosává képezte ki magát. A „szegények orvosa", mindenfelé csak így emlegették, mert azt vallotta, hogy igaz keresztény nem tekintheti a tudományt a meggazdagodás forrásának, hanem csakis eszköznek a rászorulók megsegítésére. Ha egyidőben hívták egy gazdag kereskedőhöz s egy szegény lazzaronéhoz, rendesen a szegényhez sietett, a bajt tudományával enyhíteni, amíg a beteg állapota súlyos volt, s pénzével, amint lábadozni kezdett.

Ennek ellenére, jobban mondva emiatt, 1791 óta nem jó szemmel nézték az udvarnál. Ekkorra Ferdinándot és Karolinát a forradalmi eszméktől való rettegés s a franciagyűlölet jóformán Nápoly minden nemes szívű s művelt eszű polgárával szembefordította.

Azóta félig kegyvesztetten élt. S mert úgy vélte, hogy szerencsétlen hazája csak egy forradalomtól remélheti sorsa jobbrafordulását, mégpedig a franciák segítségével végrehajtott forradalomtól, akiket olyannyira szívébe fogadott, hogy szeretete irántuk csaknem felért azzal, amelyet anyja s hazája iránt érzett, csatlakozott egy összeesküvéshez, amely a Bourbonok sötét, kegyetlen zsarnokságát Franciaország megértő és testvéri fennhatóságával készült felváltani. Tette pedig ezt a filozófus lélek elszántságával s a jelleméből folyó derűs és szelíd eltökéltséggel. Nem áltatta magát, tudta, hogy a fejével játszik, s ugyanolyan nyugodtan, vérmes remények nélkül tartott ki veszedelmes szándéka mellett, ahogy kitartott volna ama nem kevésbé veszélyes elhatározása mellett, tífusz- vagy kolerajárvány esetén, hogy élete kockáztatása árán gyógykezelje a lakosságot. Fiatalabb s hevesebb társai mindenkor áhítatos tisztelettel fogadták véleményét. Ő volt számukra a labirintusban az Ariadne-fonál, a sötétben a fény. A mélabús mosoly, amellyel a veszélyt fogadta, a szelíd méltóság, amellyel a kiválasztottakról szólt, akiknek osztályrészéül jutott a boldogság: meghalni az emberiségért, olyasformán hatott rájuk, mint - Vergilius szavával - az a csillagzat, amely elűzi a vakhomály rémségeit s sötétjét, hogy helyükbe az éjszaka jótékony, védelmező nyugalma lépjen.

Ettore Caraffa, Ruvo grófja, Andria hercege, aki az imént azért szólalt meg, hogy annak az embernek állhatatos akaratát, hidegvérű bátorságát dicsérje, akit valamennyien vártak, atléta termetű férfi volt, afféle arisztokrata Danton: rettenthetetlen szív, engesztelhetetlen lélek, szertelen becsvágy. Az Isten is politikai harcokra teremtette.

Ösztönösen vonzódott a nehéz feladatokhoz; másokat visszariaszt a veszély, őt csábította, ha általa közelebb juthatott céljához. Erős volt egész életében - s ami lehetetlennek tűnt -, még erősebb a halálában, egyszóval egyike volt ő ama hatalmas emeltyűknek, amelyeket a népek sorsán őrködő Gondviselés bocsát a népeket felszabadító forradalmak rendelkezésére.

A hírneves Andria hercegek családjából származott, s megillette a Ruvo grófja cím. De ezt csakúgy megvetette, mint őseinek egyéb címeit-rangjait, ha nem érdemelték ki a történelem elismerését olyasféle becsülendő tettel, mint amilyenre ő maga tört. Szavajárása volt, hogy nem lehet ott senki nemes, ahol a nép rabszolgaságban él. Latouche-Tréville admirálissal jutott el Nápolyba a republikánus eszmék első fuvallata; ő rögtön lángot fogott, s szokott merészségével vetette bele magát a kockázatos forradalmi szervezkedésbe. Bár rangjánál fogva kénytelen volt az udvarnál is megjelenni, tüstént az új elvek lelkes apostolának, buzgó terjesztőjének csapott fel; ha valahol elhangzott a szó: szabadság, mintegy varázsütésre azon nyomban ott termett Ettore Caraffa. Nem csoda, hogy az állami junta egyik első áldozataként 1795-ben börtönbe vetették más hazafiakkal együtt. Sant Elmo várában raboskodott. Itt kapcsolatot létesített a várőrség több fiatal tisztjével. Lángoló szavai e tisztekben is felkeltették a szabadság szerelmét. Hamarosan olyan szorossá vált barátságuk, hogy nem habozott segítségüket kérni a szökéshez, amikor kiderült: halálbüntetés fenyegeti. A nemes szívű ifjak meghasonlottak: egyesek úgy vélték, hogy a kötelesség előbbre való a szabadságnál, s hogy bűnt követnének el ők, a vár őrizetével megbízott tisztek, ha egy foglyot hozzásegítenének a szökéshez, legyen a fogoly bár barátjuk vagy fivérük. Mások, épp ellenkezőleg, azt hangoztatták, hogy igaz hazafi mindent köteles feláldozni a szabadságért s védelmezői üdvéért, még a becsületét is.

Végül egy szicíliai, castelgironei születésű fiatal hadnagy, társainál lelkesebb hazafi, vállalta, hogy Caraffa cinkosa, sőt társa legyen a szökésben. Mindkettejük kezére járt ebben az egyik helyőrségi tiszt lánya, aki szerelmes volt Ettoréba: ő csempészte be a kötelet, amelynek segítségével Ettore leereszkedett a várfalon, míg a szicíliai lent állt őrt.

A szökés sikerült, de a két szökevényt nem kísérte mindvégig szerencse. A szicíliait elfogták, halálra ítélték; büntetését végül Ferdinánd külön kegyelme folytán életfogytiglani kényszermunkára változtatták, a szörnyű favignanai bányában.

Ettorét elrejtette egy barátja, aki Porticiban lakott. Titkos hegyi ösvényeken sikerült kijutnia az országból. Milánóba utazott, felkereste a franciákat, s azok az elvbarátot könnyűszerrel barátjukká fogadták. Nagyra értékelték tüzes lelkét, féktelen szívét, vasakaratát. Ettore a nagyszerű jellemű Championnet mellé szegődött, mert úgy ítélte, hogy a Phokionok és Philopoemenészek fájából faragták; megbízatás nélkül a tábornok vezérkarában ténykedett. VI. Pius bukása s a római köztársaság kikiáltása után a francia tábornok Rómába költözött; Caraffa oda is követte. Innen Nápoly csak egy ugrás - s ő nem adta föl a reményt, hogy sikerül hazáját forradalmasítania; hazatért tehát, ugyanazon az úton, amelyen jött. Ugyanannál a barátnál kopogtatott ismét be, aki egyszer már befogadta - ezúttal nem mint szökevény, hanem mint összeesküvő. Gabriele Manthonnet volt ez a barát - a nevét már említettük egyszer. Ettore ezután azt az üzenetet küldte Championnet-nek, hogy érzése szerint Nápoly megérett a zendülésre, s kérte, küldje el egy bizalmi emberét - higgadt és józan eszű férfit -, hogy az maga ítéljen a lelkek állapotáról és a dolgok állásáról. Most a küldöttre vártak.

Gabriele Manthonnet, akinél Ettore Caraffa menedéket talált, s akit ez a heves vérű hazafi könnyűszerrel rábírt a szabadság ügyének szolgálatára, harmincnégy-harmincöt esztendős férfi volt, akárcsak Ettore Caraffa. Mint nevéből is kitetszik, Szavojából származott. Akaratereje vetekedett testének herkulesi erejével; ékesszólását az a bátorság, szellemességét az a szívbeli nemesség ihlette, amely sorsdöntő pillanatokban oly fennkölt s lélekteli szókat sugall, hogy belereszket a történelem, míg feljegyzi. Ami egyébiránt nem akadályozta meg abban,

hogy mindennapi időkben ontsa a szellemes élceket, amelyek nem szállnak ugyan át az utókorra, de kivívják a kortársak elismerését. 1784-ben állt be a nápolyi tüzérekhez. 1787-ben alhadnaggyá lépett elő, 1789-ben hadnaggyá, s áthelyezték a királyné tüzérezredéhez, 1794-ben megkapta a főhadnagyi rangot, s végül, 1798 elején, kapitányi rangban, az ezred parancsnokává s Fonseca tábornok hadsegédévé nevezték ki.

A négy összeesküvő közül az, akit az imént Schipani névvel illettünk, kalábriai eredetű volt. Jellemének két alapvonása a hűség és a vitézség. Lángeszű vezérek parancsainak - mint Manthonnet vagy Ettore Caraffa - megbízható végrehajtója, de magára hagyatva aggasztóan vakmerő, veszedelmesen forrófejű hazafi. Afféle hadigép volt, szörnyű erejű, biztos csapásokra képes, feltéve, hogy ügyes gépészek igazgatják.

Ami Nicolinót illeti, aki mint a legfiatalabb, ott maradt őrt állni a vén kastélynak a Posíllipóra nyíló ablakánál, huszonegy-huszonkét esztendős forma, csinos, fiatal nemes volt. Unokaöccse annak a Francesco Caracciolónak, akit már ismerünk, hiszen ott láttuk a királyné gályájának parancsnoki posztján, s szemtanúi lehettünk, amint visszautasította az angol követ vagy inkább az angol követné vacsora-meghívását a saját, báli meghívását pedig unokahúga, Cecilia nevében. Nicolino testvérbátyja, Rocca Romana herceg volt a királyné legelegánsabb, leggálánsabb, leglovagiasabb hódolója, a mi Richelieu hercegünknek, egy királyi hercegnő szeretőjének és Mahon legyőzőjének afféle nápolyi, délvidéki kiadása. Csakhogy Nicolino apja második házasságából származott, s francia születésű anyja Franciaország szeretetére nevelte; az anyai beütésnek köszönhette könnyed szellemét és a veszély semmibevevését is, ami olykor a hőst teszi szeretetre méltó emberré, de ha úgy hozza a sors, a szeretetre méltó embert is hőssé avathatja.

A négy összeesküvő halk hangon beszélgetett. Kezüket öntudatlanul is fegyvereiken nyugtatták. Bizakodó szavakat váltottak, amint már ezt összeesküvők szokták, de ha bizakodó volt is a beszédük, sokszor megvillant közben a pallos vagy a tőr visszfénye; egy-egy elejtett szó, nem több, de beleremeg a szív, s a politikus Damoklészek egyszer csak rádöbbennek, hogy fejük felett ott lóg a kard. Nicolino ezalatt huszonegy éve gondtalanságával szerelméről ábrándozott; gondolatait pillanatnyilag sokkal inkább foglalkoztatta a királyné egyik udvarhölgye, semmint Nápoly szabadsága. Mellesleg szemmel tartotta a Posíllipót is, figyelte, hogy gyülekeznek az égen annak a viharnak felhői, amelyet Francesco Caracciolo megjósolt a királynénak, ő pedig a társainak.

S csakugyan távolról itt-ott már mennydörgés hallatszott. A délről északnak gomolygó felhők sötét tömegén egy-egy villámcsapás tört olykor át, különös fénybe vonva Capri fekete szikláját. Mihelyt kialudt az égi tűz, a sziklát újra elnyelte a sötétség, s mintegy egybeolvadni látszott a rajta nyugvó, áthatolhatatlan felhőtömeggel. Olykor lökésszerűen feltámadt annak a fojtó, száraz szélnek egy-egy borzongató fuvalma, amely a líbiai sivatag homokját egészen Nápolyig elhordja. A szél remegő, vibráló fénybe vonta a tenger felszínét, s egy-egy szempillantásra lángtóvá varázsolta, hogy nyomban utána visszahullassa a sűrű sötétségbe.

Mihelyt ez a szél, a halászok réme, feltámadt, a kis bárkák népes raja sietve megindult a kikötő irányába. A háromszögletű vitorlától hajtott bárkák valóságos tűzbarázdát szántottak a tengeren; mások, amelyeken a halászok erejüket megfeszítve eveztek, mint a nagy vízipókok kaparászták a tenger felszínét evezőlábaikkal; minden evezőcsapás folyékony szikraözönt röppentett fel körülöttük. Ahogy a bárkák partközelbe értek, eltűntek a Tojás-erőd és a kikötői világítótorony súlyos, mozdulatlan tömege mögött. A fárosz sárgás fényét ködgyűrű vette körül, éppen olyan, amilyet a hold körül látni, ha vihar közeleg. A tenger végül puszta lett és kihalt, szabad küzdőtere a négy égtáj szélvészeinek.

Ebben a pillanatban tűnt fel a Posíllipo-foknál egy vöröses láng - kis pont a térben; élesen elütött a vihar kénsárga leheletétől s a tenger villódzó fényétől. A láng egyenesen Johanna királynő palotájának tartott.

S mintha csak jeladás lenne a láng feltűnése, mennydörgés rázta meg a partot, a Campanella-foktól egész a Miseno-fokig. Egyidejűleg megnyílt ugyanazon az oldalon az ég, s a rémült néző előtt feltárultak az éter kifürkészhetetlen mélységei. Hol innen, hol onnan támadt fel a förgeteg: bömbölve söpört végig a tenger felszínén, és hirtelen felkorbácsolta. Minden átmenet nélkül csaptak fel a hullámok, mintha mélyvízi örvénylés hozná forrongásba a tengert; a vihar elszabadult láncáról, s úgy rohant körbe a vízi arénán, mint a tomboló oroszlán.

Nicolino rémült kiáltásba tört ki, látva, milyen ijesztő arculatot ölt tenger és ég. A kiáltásra összerezzentek az összeesküvők a vén kastély pincéjében, s hármasával véve a lépcsőfokokat, az ablakhoz siettek, hogy lássák, mi történik.

A bárkát, amely kétségtelenül a küldöttet hozta, megrohanta, s mintegy elborította a vihar, félúton a Posíllipo és Johanna királynő palotája között. Kis, négyszögű vitorláját egy pillanat alatt ledöntötte; a bárka rémülten szökellt a hullámok hátán, két izmos evezőse hasztalan próbálta irányítani.

Ettore Caraffa igazat beszélt: a rettenthetetlen lelkű fiatalember, akit vártak, nem ismert akadályt. Sokkalta inkább az összeesküvők biztonságára való tekintettel, mint önmaga miatt - az ő sértetlenségét a francia egyenruha és Championnet szárnysegédjének címe kellőképpen szavatolta, hisz szövetséges országban, baráti fővárosban járt -, az előre megbeszélt útiterv szerint Santa Mariánál letért a római országútról, a tengerpart irányában, lovát Pozzuoliban hagyta, azzal az ürüggyel, hogy fáradt a további úthoz, s két tengerészt rábírt, részben fenyegetéssel, részben nagy összegű jutalom kilátásba helyezésével, hogy a vihar előjelei ellenére tengerre szálljanak vele. A hajósok el is indultak, bár nem győztek tiltakozni az istenkísértő terv ellen. Asszonyaik és gyerekeik jajveszékelve futottak utánuk, egészen a kikötő nedves kőkockáiig.

Amitől féltek, bekövetkezett. Nisidába érve partra akarták tenni az utast, hogy ők maguk a móló mögött keressenek fedezéket. A fiatalember nem jött ki a sodrából, egy árva szót nem vesztegetett rájuk, hanem előhúzta övéből pisztolyait, s csövüket a makacskodó hajósokra szegezte. Nyugodt, de elszánt arckifejezése láttán a hajósok megértették, hogy végük, ha abbahagyják az evezést. Újra evezőikre hajoltak, és hajtották a bárkát.

Épp akkor értek ki a kis Pozzuoli-öbölből a nápolyi öbölbe, s mindjárt meggyűlt a bajuk a viharral: egész haragját bárkájuk ellen fordította, hiszen keresve sem talált már más megsemmisítésre váró vízi járművet sehol a tenger mérhetetlen felszínén.

Az öt összeesküvő egy pillanatig némán, dermedten állt. A látvány, hogy egy embertársunk nagy veszélyben forog, előbb mindig bénítólag hat ránk, csak azután tör fel szívünkből az ellenállhatatlan, parancsoló ösztön: megmenteni.

A csendet elsőnek Ettore Caraffa törte meg.

- Köteleket! Köteleket! - kiáltotta, miközben verejtéklepte homlokát törölgette.

Nicolino azonnal elértette, és máris ugrott. A pallót a szakadék fölé fektette, az ablakpárkányról a pallóra, innen a sziklára, a szikláról a bejárati kapuhoz szökött. Tíz perc múltán jött is vissza az utcai kút kötelével.

Akármilyen rövid időbe telt mindez, a viharnak ennyi is elég volt, hogy megkettőzze erejét. A bárka közben a vihartól hajtva közelebb jutott a parthoz - alig egy-két kötélhossznyira járt már a palotától. A palota közelsége azonban nem sok jóval kecsegtette a bárka utasait. A veszély

nőttön-nőtt, a hullámok ugyanis olyan dühvel ostromolták a sziklazátonyt, amelyre a palota épült, hogy a tajték az első emeleti ablakon kihajló összeesküvők arcába, tehát vagy húsz-huszonöt láb magasra csapott fel.

A hajóorrban égő lámpás fényénél, amelyet a bárka fölé tornyosuló minden újabb hullám kioltással fenyegetett, tisztán látszott a két tengerész - görcsösen az evezőkre hajoltak, arcukon halálfélelem -, s mögöttük a fiatalember. Olyan egyenesen állt, mintha odacövekelték volna a bárka fenekéhez; haját szétzilálta az orkán, de ajkán mosoly ült, s megvetően pillantott a hullámokra, amelyek úgy tomboltak s üvöltöttek körülötte, mint a Szkülla szörnyetege. Állt rendületlenül, mint a vihar istene, vagy ami ennél is több: olyan ember, aki nem ismer félelmet.

A mozdulat, amellyel kezét szeméhez emelte, s a pillantás, amellyel a hatalmas romot fürkészte, mutatta, hogy reméli: várják, s azon erőlködik, hogy a sötétség ellenére felfedezze a rá várakozókat. Egy villám sietett hirtelen a segítségére, megvilágítva a vén építmény komor, repedezett homlokzatát; fényénél öt férfit pillantott meg, aggódó tartásban. Egy emberként kiáltották felé:

- Bátorság!

Ugyanebben a pillanatban egy a palota sziklaalapzatáról visszahömpölygő, iszonytató hullám zúdult rá a bárka elejére. Úgy látszott, elnyelte a bárkát, mert a lámpás kialudt.

Az összeesküvőknek még a lélegzete is elállt. Ettore Caraffa kétségbeesésében két marokkal tépte a haját. Ám ekkor nyugodt, erős hang tört át a vihar zaján:

- Fáklyát!

Ettore Caraffa mordult elsőnek. A fal egyik beszögellésében ott hevert néhány fáklya, hogy sötét éjszakákon legyen mivel világítaniuk. Felragadta az egyiket, a kőasztalon égő lámpa lángjánál meggyújtotta, szinte ugyanazon pillanatban a szikla külső peremén termett, mélyen kihajolt a tenger fölé, s a gyantával átitatott fáklyát a bárka irányába fordította. Valóságos tajtéközönben állt, ám a lángot az sem olthatta el.

Ismét előtűnt a bárka, mintha a tenger mélységeiből merülne fel. Alig néhány lábnyira volt a palota alapzatától. A két hajós felhagyott az evezéssel, s térden állva, égnek emelt kézzel imádkozott a Madonnához és Szent Januáriushoz.

- Kötelet! - kiáltotta a fiatalember.

Nicolino fellépett az ablakpárkányra, a herkulesi erejű Manthonnet átfogta, ő célzott, s a bárkába hajította a kötél egyik végét - a másikat Schipani és Cirillo tartotta.

Hallották, hogy a kötél vége koppan a bárka fenékdeszkáján; ugyanakkor egy hatalmas hullám rontott a tenger felől a bárkára, és teljes erőből a sziklához csapta. Vészjósló reccsenés hallatszott, kétségbeesett sikoly, majd egy csapásra eltűnt minden - a bárka, a hajósok, az utas.

Ám Schipani és Cirillo kebléből egyszerre tört fel a kiáltás:

- Fogja a kötelet! Fogja!

Mind nekifeszültek a kötélnek.

Egy pillanat múlva csakugyan kettévált a zátony lábánál a tenger, s a fáklya fényénél, amelyet Ettore Caraffa a mélység fölé tartott, felbukkant a fiatal szárnysegéd. A kötél segítségével megmászta a sziklát, megragadta a baráti kezet, amelyet Ruvo grófja nyújtott felé, s felszökött a szikla tetejére. Barátja azon csuromvizesen keblére ölelte. Ő megmentői felé fordította fejét - tekintete nyugodt volt, s amikor megszólalt, hangján az izgalom árnyéka sem érződött. Egyetlen szó hagyta el ajkát:

- Köszönöm!

E percben mennydörgés rázta meg a palotát, hatalmasan, mintha le akarná dönteni gránit-talapzatáról, villám csapott le, hogy a rom minden nyílásából lángnyelvek törtek elő, s a tenger, rettenetes üvöltéssel, a két fiatal férfi térdéig emelkedett.

Ettore Caraffa felemelte a fáklyát, mintegy kihíva a mennykövet, s délies hévvel, de rendületlen lélekkel kiáltotta:

- Zengj csak, ég! Csapkodj csak, villám! Tombolj csak, vihar! Mi a Trója-döntő görögök fajából valók vagyunk. Ő pedig - tette hozzá, és átölelte barátja vállát - egyenesen Oileusz fia, Aiax leszármazottja: rajta nem fog az istenek haragja!

7 A HALOTT ASSZONY FIA

A nagy természeti katasztrófáknak és a nagy politikai fordulatoknak egyaránt az a sajátságuk - s tegyük gyorsan hozzá: ez a vonás nem válik éppen az emberiség becsületére -, hogy azokat az egyéneket állítják a figyelem középpontjába, akik az egyik, illetve a másik esetben a főszerepet játsszák, s akiktől a többi ember menekvését, illetve győzelmét várja; a jelentéktelenebb személyeket ellenben háttérbe szorítják, s sorsukat - elcsépelt kifejezéssel élve - a nemtörődöm Gondviselésre bízzák. A Gondviselés hovatovább állandó ürüggyé válik a megrögzött vagy az alkalmi egoisták számára, hogy Istenre hárítsák a felelősséget mindazoknak a szerencsétleneknek sorsáért, akiknek ők maguk restek segítséget nyújtani.

Ez történt akkor is, amikor a bárka a várva várt küldöttel nekicsapódott a sziklának, s darabokra tört. Mert íme: öt kiváló, tiszta és könyörületes szívű férfi volt együtt, s az emberiesség e lelkes apostolai, akik készen álltak életüket áldozni a hazáért és honfitársaikért, valamennyien tökéletesen megfeledkeztek arról, hogy két embertársukat, honfitársukat épp most nyelte el az örvény; csakis azzal az egy emberrel törődtek, akihez nemcsak általános elvi, de közvetlen, személyes érdekük is fűződött - ő kötötte le egész figyelmüket és segítőkészségüket. Nyilván úgy vélték, hogy a terveikhez elsőrendűen fontos életért nem túl nagy ár két jelentéktelen ember élete, még ha miatta kerültek is bajba. Eszükbe sem jutott a másik kettő veszte, míg el nem hárult a veszély.

- Pedig hát ők is emberek voltak - mormolná a filozófus.

- Nem - felelné rá a politikus -, nullák voltak, s a nullának értéket csak a szám, a felsőbbrendű ember kölcsönöz.

Bárhogy áll is a dolog, ahhoz kétség sem fér, hogy a két szerencsétlen halász pusztulása csekély együttérzést és részvétet váltott ki a szemtanúkból, hiszen lám, örömtől ragyogó arccal, ölelésre tárt karral futnak mind a küldött felé, aki bátorsága és lélekjelenléte folytán sértetlenül közeleg barátja, Ruvo gróf karján.

Huszonnégy-huszonöt esztendős fiatalember volt a küldött. Természettől sápadt arcát feketén keretezték csuromvizes, szorosan a fejére és halántékára tapadó, hosszú fürtjei. Ebben a mozdulatlan arcban, amelyet mintha márványból faragtak volna, szinte csak a szem élt, de az úgy szikrázott, hogy megelevenedett tőle az egész arc. Szobrász vésőjére kívánkozó fejének a fekete, összenőtt szemöldök a hajthatatlan akarat kifejezését kölcsönözte: aki ránézett, érezte, hogy ezen az akaraton minden megtört és megtörik ezentúl is, a sors kifürkészhetetlen és elháríthatatlan csapásait kivéve. Ha ruhája nem lett volna merő víz, ha fürtjei nem tanúskodnak iménti alámerüléséről, ha a vihar nem üvölt, mint a zsákmányát elszalasztott, dühöngő oroszlán, semmi, az izgalom legcsekélyebb rezdülése sem jelezte volna arcán, hogy halálveszedelemből menekült meg. Egyszóval minden tekintetben olyan volt, amilyennek Ettore Caraffa ígérte, amikor barátja hidegvérű, nyugodt bátorságát fölébe helyezte saját féktelen merészségének is.

S hogy teljes legyen az ifjú ember portréja, aki, ha nem is éppen főhőse, de mindenesetre fontos szereplője lesz történetünknek, tegyük gyorsan hozzá, hogy azt az elegáns és harcos republikánus öltözéket viselte, amelyet nevezetessé, sőt mi több, halhatatlanná tett Hoche, Marceau, Desaix, Kléber és annyi más társuk, s amelynek csak az imént adtuk Garat, a francia követ megjelenése alkalmából aprólékos leírását, úgyhogy szükségtelen itt és most megismételnünk.

Az olvasó első pillanatra azt hihetné, meggondolatlanság a küldött, a titkos megbízott és hírvivő részéről Nápolyban ilyen öltözékben megjelenni, hisz ez nem is annyira egyenruha

volt már, mint inkább jelkép. De ne feledjük: hősünk negyvennyolc órája indult Rómából, tehát sem ő, sem megbízója, Championnet tábornok nem sejthette, mi minden zajlik le ezen az egyetlen napon, Nelson megérkezése és vérlázító fogadtatása napján; a fiatal tiszt hivatalosan, futárként jött a követhez, akit állomáshelyén tudtak, s a francia egyenruhának éppen hogy viselője biztonságát kellett szavatolnia a királyság területén. Mert szíve mélyén a király ellensége ugyan a franciáknak, de jó oka van rá nem a tisztesség, hanem a félelem -, hogy őrizze a barátság látszatát, amire egyébként sem rokonszenve kötelezi, hanem egy elég új keletű békeszerződés.

Igen ám, csakhogy a küldöttnek először a nápolyi hazafiakkal kellett találkoznia, jól ügyelve, hogy őket ne kompromittálja. Őt, a tisztet védte az egyenruha s a francia állampolgárság, azokat azonban nem védte semmi. Emmanuele de Deo, Galiani és Vitaliano esete elővigyázatra intett; a francia köztársaságiakkal való összejátszás puszta gyanúja elég ok volt rá, hogy felakasszák mindhármukat. A nápolyi kormányzat a jelek szerint lesi az alkalmat, hogy végső szigorral csapjon le, s ha meglelte, bizonyára nem szalasztja el. A megbeszélés eredményéről utóbb a francia követet kellett volna a küldöttnek tájékoztatnia, hogy ehhez szabja a nápolyi udvarral szemben követendő magatartását, amely udvar hazug esküvései méltán vergődtek hasonló hírnévre a mi korunkban, mint az ókorban a karthágóiak adott szava.

Mondottuk, hogyan siettek valamennyien a fiatal tiszt elé; nos, képzelhetjük, micsoda hatással volt a küldött hidegvére, bátorsága e délszaki emberek fogékony képzeletére. A veszély el sem múlt még, s ő már feledni látszott.

Az összeesküvők türelmetlenül várták ugyan a küldött híreit, de követelték, hogy mindenekelőtt fogadjon el átázott ruhái helyett egy öltözet ruhát Nicolino Caracciolótól. Nicolino hasonló termetű volt, s valamennyiük közül ő lakott a legközelebb Johanna királynő palotájához.[3] A széljárta rompalotában a nedves ruha súlyos következményekkel járhatott volna a hajótörött egészségére. Hiába ellenkezett, engednie kellett. Magára hagyták barátjával, Ettore Caraffával, aki mindenáron segédkezni akart az átöltözésnél, mint valami inas. Mire Cirillo, Manthonnet, Schipani és Nicolino visszatért, a zord republikánus tiszt átalakult elegáns nápolyi úriemberré - Nicolino volt ugyanis bátyjával, Rocca Romana herceggel egyetemben egyike azoknak a fiataluraknak, akik Nápolyban a divatot diktálták.

Amint hősünk sorra belépni látta az imént eltávozott összeesküvőket, elébük ment, s kitűnő olaszsággal a következőket mondta:

- Uraim, ebben a körben nem ismer engem senki, Ettore Caraffa barátom kivételével, aki volt olyan jó, hogy kezeskedjen értem. Én viszont mindnyájukat ismerem, vagy mint tudós férfiakat, vagy mint hétpróbás hazafiakat. Ami önöket illeti, a nevük jóformán mindent elmond az életükről, s jogcím honfitársaik bizalmára, az én nevem ellenben ismeretlen, s önök nem hallhattak rólam mást vagy többet, mint amennyit Caraffa tud, azaz néhány bátor tett hírét; ilyen tetteket azonban magáénak mondhat a francia hadsereg bármelyik egyszerű s névtelen katonája. Márpedig a becsület úgy kívánja, hogy az ember bemutatkozzék harcostársainak, ha elvárja tőlük, hogy együtt küzdjenek vele, hogy a közös célért és elvért az életüket kockára tegyék, s talán együtt is haljanak meg ugyanazon a vérpadon. Úgy illik, hogy ne legyenek titkai azok előtt, akiknek nincsenek előtte titkaik. Uraim, olasz vagyok, akárcsak önök, s nápolyi, akárcsak önök: a különbség csak az, hogy míg önök fiatalabb vagy öregebb korukban váltak üldözötté, addig én születésem előtt váltam üzött vaddá.

- Testvérünk - kiáltották a jelenlevők, s karjuk önkéntelenül ölelésre tárult.

---

[3] A szerző személyesen is ismerte Nicolino Caracciolót. 1860-ban még mindig ugyanabban a házban lakott, s ott is halt meg 1863-ban, nyolcvanéves korában.

- Szomorú történet az enyém, vagy inkább a családomé - folytatta a fiatalember, a távolba révedve, mintha egy mindenki másnak láthatatlan kísértetre meredne -, s remélem, önök újabb ösztönzést merítenek belőle, hogy megdöntsék a gyűlöletes rendszert, mely hazánkat rabigába görnyeszti.

Egy pillanatra elhallgatott, aztán folytatta:

- Legkorábbi emlékeim Franciaországhoz fűződnek. Apám meg én egy kis házban laktunk, nagy erdő közepén, magányosan. Egyetlen cselédünk volt, látogató sohasem jött... az erdő nevére nem is emlékszem már.

Apámat gyakran elhívták, napközben is, éjjel is. Ilyenkor lóra pattant, fogta sebész-szerszámait, s követte azt, aki érte jött. Három, négy vagy hat óra múlva, olykor csak másnap került elő; sosem mondta meg, merre járt. Azóta tudom, hogy apám sebész volt, s ilyenkor operációkat végzett, amelyekért soha nem fogadott el fizetséget.

Apám maga nevelt, s be kell vallanom, nagyobb gondot fordított testi erőm és ügyességem, mint értelmem és szellemem fejlesztésére.

Olvasni és írni mégis megtanított, sőt, latin és görög nyelvre is oktatott. Magunk között hol olaszul, hol franciául beszéltünk. Ami idő az említett tanulnivalók mellett maradt, azt testgyakorlással töltöttük.

Lovagoltunk, vívtunk, és célba lőttünk, puskával vagy pisztollyal.

Tízéves koromra kitűnő lovas voltam, röptében lelőttem a fecskét, s nemigen vétettem el pisztollyal a fonal végén himbálódzó tojást.

Amikor tizedik életévemet betöltöttem, két évre Angliába utaztunk. Ezalatt megtanultam angolul; a tanár hozzánk költözött, nálunk lakott és kosztolt is. A második év végén ugyanolyan folyékonyan beszéltem angolul, mint olaszul vagy franciául.

Tizenkét éves koromban Angliából átköltöztünk Németországba; Szászországban telepedtünk meg. Ugyanazzal a módszerrel tanultam meg németül beszélni, mint angolul további két év múltán ezt a nyelvet is ugyanolyan jól tudtam, mint a másik hármat.

A testedzés ez alatt a négy év alatt sem szünetelt. Kitűnően ültem meg a lovat, elsőrendű vívó voltam, a legjobb alpesi vadász elől elvittem volna a pálmát céllövészetben, s vágta közben egyetlen pisztolylövéssel falhoz szegeztem egy pénzdarabot.

Soha nem kérdeztem meg apámtól, miért végezteti velem a testgyakorlatokat. Kedvemre voltak, s minthogy ízlésem egybevágott az ő szándékaival, mindegyikben gyors előrehaladást tettem, saját szórakozásomra s az ő megelégedésére.

Egyébként a fél világot bejártam már, s jóformán semmit nem láttam belőle; betéve ismertem az antik Görögország s a régi Róma hőseit, de semmit nem tudtam kortársaimról.

Egyedül apámat ismertem.

Ő volt istenem, királyom, mesterem, vallásom - ő parancsolt, s én engedelmeskedtem. Ő volt számomra a világosság, s az akarat egyetlen forrása, magamtól alig tudtam, mi a jó, mi a rossz.

Tizenöt éves voltam, amikor egy napon azt mondta, mint korábban már kétszer: „Továbbmegyünk.”

Meg sem kérdeztem: hová?

Átutaztunk Poroszországon, a Rajna-vidéken, Svájcon, átkeltünk az Alpokon. Előbb németül, majd franciául kellett beszélnem: egyszer csak, amikor egy nagy tó partjára értünk, új nyelv ütötte meg a fülemet: az olasz. Ráismertem anyanyelvemre, s megremegtem.

Genovában hajóra szálltunk, s Nápolyba hajóztunk. Ott mindössze néhány napig időztünk. Apám két hátaslovat vásárolt, nyilvánvalóan nagy gonddal választotta ki mind a kettőt.

Egy napon megérkezett az istállónkba a két nagyszerű paripa - angol s arabs keresztezés. Rögtön kipróbáltam a nekem szánt állatot, majd felvetett a büszkeség, hogy ilyen ló gazdája lehetek.

Egy este elindultunk Nápolyból. Fél éjszakán át folyvást mentünk. Éjjel két óra tájban kis faluba érkeztünk, s ott megálltunk.

Reggel hét óráig pihentünk.

Hét órakor megreggeliztünk. Indulás előtt apám így szólt:

- Salvato, töltsd meg a pisztolyokat.

- Már megtettem, apám - feleltem.

- Lődd ki a golyókat, s töltsd újra, a lehető legnagyobb elővigyázattal, nehogy csütörtököt mondjanak: ma szükséged lesz rájuk.

Szó nélkül kilőni készültem a golyókat a levegőbe - már említettem, milyen vakon engedelmeskedtem apám bármely parancsának. De apám lefogta a karomat.

- Csakugyan olyan biztos a kezed? - kérdezte.

- Akarja látni?

- Igen.

Az út túloldalán sima kérgű diófa állt. Az egyik golyót beleeresztettem, aztán fogtam a másik pisztolyt, s pontosan ugyanarra a helyre lőttem a második golyót; apám előbb azt hitte, a golyó nem is érte a fát.

Odament, s a kés hegyével meggyőződött róla, hogy a lyukban csakugyan két golyó van.

- Jól van - mondta nekem -, töltsd újra a pisztolyokat.

- Már megtörtént.

- Akkor mehetünk.

Lovaink útra készen vártak. Mialatt pisztolyaimat a nyeregtáskába helyeztem, észrevettem, hogy apám a magáéba friss lőport rak.

Útnak indultunk.

Tizenegy óra körül egy városba érkeztünk. Az utcákon nagy tömeg hullámzott. Hetivásár napja volt éppen, s az egész vidékről odaözönlöttek a parasztok.

Lépésre fogtuk a lovakat. A vásártérre értünk. Apám egész úton hallgatott, de ez nem lepett meg, olykor napokig nem szólt.

A téren megálltunk. Ő felállt a kengyelben s körülnézett.

A kávéház előtt egy csoport férfi álldogált, az átlagosnál jobb ruhában. A csoport közepén pimasz képű falusi nemes. Hangoskodott, korbácsával csapkodott; azzal szórakozott, hogy lelesújtott az előtte elhaladókra, emberre, állatra egyformán.

Apám megérintette a karomat. Felé fordultam. Nagyon sápadt volt.

- Mi baja, apám? - kérdeztem.

- Semmi - mondta ő. - Látod azt az embert?

- Melyiket?

- Azt a vöröshajút.

- Látom.

- Odamegyek hozzá, valamit mondok neki. Amikor az ujjamat égre emelem, te tüzelj, lődd a golyót a homloka közepébe. Értetted? Pontosan a homloka közepébe. Készülj fel.

Szó nélkül előhúztam a nyeregtáskából a pisztolyt. Apám odalépett ahhoz az emberhez, s valamit mondott neki. Az ember elsápadt. Apám égre emelte az ujját.

Lőttem. A golyó épp a homloka közepén találta a vöröshajút: holtan rogyott össze.

Nagy kavarodás támadt, el akarták állni az utunkat, de apám hangos szóval azt mondta:

- Én Giuseppe Maggio-Palmieri vagyok, ő pedig - tette hozzá, rám mutatva - *a halott asszony fia!*

A tömeg utat nyitott nekünk. Elhagytuk a várost. Senki nem próbált megállítani vagy követni.

Amikor kiértünk a városból, vágtatni kezdtünk, s meg sem álltunk a Monte Cassinó-i kolostorig.

Este apám elmesélte nekem azt a történetet, amelyet én készülök elmondani önöknek.

8 A MENEDÉKJOG

A fiatalember elbeszélésének első részét hallgatói olyan különösnek találták, hogy feszülten, némán, közbeszólás nélkül hallgatták végig, és csendben várakoztak akkor is, amikor rövid szünetet tartott. A fiatalember láthatta, mennyire érdekli őket a történet, s mennyire szeretnék hallani a végét, azazhogy inkább az elejét.

Habozás nélkül folytatta tehát.

- Családunk - mondotta - emberemlékezet óta Larino városában élt, Molisa tartományban. A család neve: Maggio-Palmieri. Apám, Giuseppe Maggio-Palmieri, vagy egyszerűen Giuseppe Palmieri, ezerhétszázhatvannyolc táján jött Nápolyba, hogy befejezze kirurgusi tanulmányait.

- Ismertem - szólt közbe Domenico Cirillo. - Derék, becsületes ifjú volt, nálam néhány évvel fiatalabb. Úgy ezerhétszázhetvenegyben térhetett vissza szülőföldjére; akkortájt neveztek ki engem professzornak. Nem sok idő múltán azt hallottuk, kénytelen volt menekülni az országból, mert véres kimenetelű pörpatvar támadt közte és a vidék hűbérura közt.

- Áldás és tisztelet önnek - mondta Salvato, s meghajolt -, aki ismerte apámat, s igazságot szolgáltat neki, a fiú színe előtt.

- Folytassa, folytassa! - mondta Cirillo. - Hallgatjuk.

- Folytassa! - mondták utána egy emberként a többiek is.

- Tehát úgy ezerhétszázhetvenegy körül, mint ön mondotta, Giuseppe Palmieri hazautazott Nápolyból. Addigra nemcsak a doktori diplomát nyerte el, de nagy hírnevet szerzett mint ügyes sebész; ügyességét kétségbevonhatatlanul bizonyította több nehéz eset, amelyben sikerült gyógyulást elérnie.

Apám régóta szeretett egy Larinóba való fiatal lányt, Luisa Angiolina Ferrit. Az eljegyzés megtörtént, mielőtt ő Nápolyba jött volna. A két szerelmes hű maradt esküjéhez a távollét három esztendeje alatt. A hazatérés a legfőbb boldogsággal kecsegtette apámat: a menyegzővel.

De apám távollétében olyasvalami történt, ami súlyos szerencsétlenséggel ért fel: Molisa grófja beleszeretett Angiolina Ferribe.

Önök itt élnek, jobban tudják, mint én, micsoda hatalmasság vidéken egy hűbérúr, s micsoda jogokra tart igényt, hűbérúri méltósága alapján. Többek közt jogában áll tetszés szerint megadni vagy sem vazallusainak az engedélyt a házasodásra.

De sem Giuseppe Palmieri, sem Angiolina Ferri nem volt Molisa grófjának hűbérese. Mindketten szabadnak születtek, nem függtek senkitől, sőt, mi több, apám szerencsére csaknem egyenrangú volt a gróffal.

Mi mindennel nem próbálkozott a gróf, hogy Angiolinát megnyerje: fenyegetéssel, ígérgetéssel! Hasztalan: minden próbálkozását meghiúsította a fiatal lány angyali tisztasága, amelynek mintegy jelképe volt a neve: Angiolina.

A gróf nagy estélyt rendezett, s őt is meghívta. Úgy tervezte, hogy a mulatság színtere nemcsak a grófi kastély lesz, de a kert is. A gróf öccse, Boiano bárója elvállalta, hogy elrabolja Angiolinát, és a Fortorén túl fekvő Tragonara várába viteti.

Larino minden hölgye meghívást kapott. Angiolina betegnek tettette magát, hogy ne kelljen részt vennie az estélyen.

Molisa grófja másnap, a dühtől eszét vesztve, elküldte campieróit a fiatal lányért. Míg a kaput feltörték, Angiolinának volt annyi ideje, hogy a kertkapun át bemeneküljön a püspöki palotába. Ez a hely kétszeresen szent és sérthetetlen volt, azzá tette rendeltetése és a székesegyház szomszédsága.

S e kettős címen menedékjogot élvezett.

Így álltak a dolgok, amikor Giuseppe Palmieri hazatért Larinóba.

A püspöki szék véletlenül éppen üresen állt. A püspököt egy vikárius helyettesítette. Giuseppe Palmieri felkereste a vikáriust, a család barátját, s titokban megkötötték a házasságot a püspöki palota kápolnájában.

Molisa grófja értesült a történtekről. Majd megveszett dühében. A menedékjogot kénytelen volt tiszteletben tartani, hanem a palotát körülvétette fegyvereseivel, s meghagyta, hogy szemmel tartsanak mindenkit, aki bemegy a palotába, s még inkább azokat, akik kimennek.

Apám tudta, hogy a fegyveresek lesben állnak, és hogy főként rá lesnek; azt is tudta, hogy ha a feleségének a becsülete, neki az élete forog kockán. Egy gaztettel több vagy kevesebb nem sokat számít nagyurainknak, s Molisa grófja olyan biztos volt büntetlenségében, hogy régóta nem is tartotta számon a gyilkosságokat, amelyeket maga követett el, vagy fogdmegjeivel hajtatott végre.

A gróf emberei gondosan őrködtek. Azt beszélték, Angiolina élve tízezer dukátot ér, apám halva ötezret.

Apám egy darabig a püspöki palotában rejtőzködött. Szerencsétlenségére nem volt az az ember, aki sokáig tűri a kényszert. Giuseppe Palmieri beleunt a rabságba, s egy szép napon úgy határozott, hogy leszámol üldözőjével.

Molisa grófjának szokása volt naponta kikocsizni a palotából, egy-két órával az *Ave Maria* előtt. Mindig a kapucinusok kolostorához hajtatott, amely körülbelül két mérföldnyire volt a várostól, s ott rendesen azt parancsolta a kocsisnak, hogy térjen vissza a palotába. A kocsi fordult s csöndes ügetéssel, csaknem lépésben, megindult vissza a városba.

Félúton Larino és a kolostor között van egy kút, a vidék védszentjének, San Pardónak a kútja, körülötte elszórtan bokrok, sövények.

Giuseppe Palmieri, őreit kijátszva, barátcsuhában kijutott a püspöki palotából. Csuhája alá két tőrt és két pisztolyt rejtett.

Amikor San Pardo kútjához ért, úgy vélte, ez a hely megfelel a célnak, megállt s megbújt egy sövény mögött. A gróf kocsija elhajtott mellette, ő nem moccant: még egy teljes órán át világos lesz.

Fél óra múlva hallotta a visszatérő kocsi robaját. Ledobta barátcsuháját, s ott állt rendes öltözékében.

A kocsi közelgett.

Egyik kezével kivonta a tőröket hüvelyükből, a másikkal a pisztolyok ravaszát húzta fel, s odaplántálta magát az út közepére.

A kocsis megpróbált oldalra kitérni, amikor észrevette a gyanús, nyilván rossz szándékú leskelődőt, de apám egyetlen lépéssel újra a lovak előtt termett.

- Ki vagy, és mit akarsz? - kérdezte a gróf, felemelkedve az ülésről.

- Giuseppe Maggio-Palmieri vagyok - felelte apám -, és meg akarlak ölni.

- Vágj ostoroddal a pofájába, és hajts - mondta a gróf a kocsisnak.

S újra elterült az ülésen.

A kocsis felemelte az ostort, de mielőtt lesújthatott volna, apám egy pisztolylövéssel megölte.

A bakról a földre zuhant.

A lovak nem mozdultak. Apám a kocsihoz lépett, s kinyitotta ajtaját.

- Nem azért jöttem ide, hogy gyilkoljak, bár megtehetném, minthogy a jogos önvédelem esete forog fenn mondta a grófnak. - Azért jöttem, hogy becsületes párbajra hívjalak ki. Íme két tőr, egyforma hosszúak, s két pisztoly: válassz. A két pisztoly közül csak az egyiket töltöttem meg... a párbaj igazi istenítélet lesz.

S egyik kezével a két tőr markolatát kínálta, másikkal a két pisztoly agyát.

- Alattvalóimmal nem párbajozom, legfeljebb megverem őket - felelte a gróf.

És sétapálcájával apám arcába vágott.

Apám kapta a töltött pisztolyt, s közvetlen közelből szíven lőtte a grófot.

A gróf nem moccant, nem is kiáltott: nyomban meghalt.

Apám újra felvette a barátcsuhát, visszacsúsztatta a tőröket hüvelyükbe, s újratöltötte a pisztolyt. Sikerült ugyanúgy bejutnia a püspöki palotába, ahogy kijutott volt.

A lovak maguktól elindultak, mihelyt az út szabaddá vált. Jól ismerték az utat, naponta kétszer is megtették. Maguktól eltaláltak a gróf palotájába, de nem álltak meg a fahídnál, amely a bejárathoz vezet - s ez igazán különös! - hanem, mintha tudnák, hogy nem élőt visznek, hanem halottat, tovább baktattak, s csak annak a Szent Ferenc tiszteletére emelt kis kápolnának küszöbénél álltak meg, ahol a grófot - sokszor elismételt óhaja szerint - el kellett temetni.

A család tiszteletben tartotta a gróf kívánságát, csakugyan a kápolnában temették el, itt állították fel díszsírhelyét is.

Az eset nagy port vert fel. Apám és a gróf harca a nagy nyilvánosság előtt zajlott. Felesleges mondanom, hogy mindenki apámnak adott igazat. Bizonyosra vették, hogy ő ölte meg a grófot, s Giuseppe Palmieri, mintha maga is azt akarná, kétség se férjen hozzá, hogy ő a tettes, tízezer frankot küldött a kocsis özvegyének.

A gróf vagyona öccsére szállt. Vele a bosszúja is - fogadkozott az örökös. Annak idején Angiolina elrablásában is kész volt segédkezni a grófnak. Aljas gazember volt huszonegy éves korára már három-négy gyilkosság nyomta a lelkét; erőszaktevéseinek, nőrablásainak pedig se szeri, se száma.

Megesküdött, hogy a tettes nem menekül. Megkettőzte az őrséget a püspöki palota körül, s maga vette át a parancsnokságot.

Maggio-Palmieri továbbra is a püspöki palotában rejtőzködött feleségestül. Élelmezésükről, ruházkodásukról a család gondoskodott. Angiolina az ötödik hónapban volt. Csak egymásnak, azaz a szerelmüknek éltek, boldogan amenyire boldog lehet az, aki nem szabad.

Két további hónap telt el. Eljött május 26-a; ezen a napon ülik meg Larinóban Szent Pardo ünnepét; mint már említettem, ő a város védszentje.

Ilyenkor nagy körmenetet rendeznek. A gazdák kárpitokkal, füzérekkel, lombokkal, tarka szalagokkal díszítik fel szekereiket, elébük aranyozott szarvú, felvirágozott, felpántlikázott ökröket fognak, s a szekerek is részt vesznek a körmenetben, amely a szent mellszobrával jár

körbe a város utcáin. Nyomukban ott tolong Larino és a környező falvak egész lakossága, s az üdvözült dicsőségét zengi.

A körmenet kétszer is elhalad a püspöki palota előtt, ahol a fiatal pár rejtezett; a katedrálisba menet s onnan jövet.

A körmenet megállt a város főterén, a nép énekelt s táncolt a szekerek körül. Angiolina a Treuga Deiben bízva meggondolatlanul az ablakhoz lépett, pedig férje jó előre óva intette. Szerencsétlenségére a gróf öccse ott állt a téren, épp szemközt az ablakkal; felismerte az üvegen át Angiolinát, lekapta egy katona válláról a puskát, célzott, és lőtt.

Angiolina utolsó kiáltása egyetlen szó volt:

- Gyermekem!

A lövés zajára, a széttört ablaküveg csörömpölésére, felesége kiáltására lélekszakadva rohant be Giuseppe Palmieri; még éppen időben, hogy felfogja karjába az asszonyt.

A golyó Angiolinát pontosan a homloka közepén találta.

A férj őrjöngött fájdalmában. Felemelte s az ágyra helyezte az asszony testét, ráborult, s csókjaival borította. Hiába! Már halott volt.

De míg utoljára, szívszakadva ölelte, egyszer csak mozdulni érezte a gyermeket a halott asszony ölében.

Hirtelen fény gyűlt agyában, felkiáltott, egyetlen szót, ugyanazt a szót:

- Gyermekem!

Az anya meghalt, de él a gyermek, meg lehet menteni.

Erőt vett magán, letörölte a homlokán gyöngyöző verejtéket s a szeméből patakzó könnyeket, s önmaga bátorítására két szót mormolt halkan:

- Légy férfi!

Azzal fogta az orvosi táskát, kinyitotta, kiválasztotta legélesebb szerszámát, s a gyermeket kivágta az anya vérző öléből.

Azon véresen egy kendőbe bugyolálta, a kendőt négy sarkán összecsomózta, a foga közé vette, mindkét kezébe pisztolyt ragadott, s úgy, amint volt, vértől iszamosan, könyökig meztelen, véres karral lerohant a lépcsőn. Egyetlen pillantással felmérte a teret, amelyen át kell vágnia, az ellenséget, amellyel meg kell küzdenie, majd kinyitotta a püspöki palota kapuját, s leszegett fejjel a tömeg közé vetette magát. Összeszorított foggal kiáltotta:

- Helyet a *halott asszony fiának*!

Két fegyveres megpróbálta feltartóztatni. Mindkettőt megölte. Egy harmadik elébe állt: azt leütötte a pisztoly agyával. Átvágott a téren. Záporoztak rá a golyók, míg az őrség előtt elhaladt, de egy sem találta el. Elérte az erdőt, átúszta a Bifernót. A mezőn szabadon legelésző lóra bukkant, a hátára pattant, Manfredoniába vágtatott, felszállt egy éppen induló hajóra, s Triesztig meg sem állt.

Én voltam ez a gyermek. A történet folytatását már ismerik: a *halott asszony fia* tizenöt évvel később bosszút állt anyjáért.

- S most, hogy elmondottam életem történetét - fűzte hozzá az ifjú -, most, hogy önök is ismernek, beszéljünk arról, ami idehozott. Van egy másik anyám, érte is bosszút kell állnom: a hazám.

9 A BOSZORKÁNY

Az elbeszélendő események s főként ez események összefüggésének teljesebb megértése kedvéért olvasóink most kénytelenek lesznek megválni a politikai tárgytól - őszintén fájlaljuk különben, hogy ezt az eddigiek során nem foghattuk máris rövidebbre. A politikai és a regényes elem úgy fonódik össze művünkben, hogy egyiket a másiktól nem szakíthatjuk el: ezért most regényesebb tájakra kell olvasóinkat csábítanunk. Ha továbbra is hajlandók ránk bízni magukat, kísérjenek vissza a pallóhoz. Azt bizony a helyén felejtette Niccolo Caracciolo, siettében, hogy minél előbb visszaérjen a kötéllel, amely olyan nagy szerepet játszott történetünk főhősének megmenekülésében. Mert minek titkolnók tovább: ő e regény főhőse. Tehát menjünk végig a pallón, másszunk fel a lejtőn, lépjünk ki a kapun, amelyen bejöttünk, ereszkedjünk le a Posíllipo oldalán, túl Sannazar sírján és Ferdinánd király kaszinóján, s álljunk meg a Mergellina közepén, félúton Ferdinánd király kaszinója és az Oroszlán-kút között, egy ház előtt, amelyet Nápolyban a pálmás háznak neveznek. A ház neve onnan ered, hogy kertjében a pálmák családjának egy jól fejlett példánya büszkélkedik; magasan, a narancsfák aranygyümölccsel teleszórt kupolája fölött ring koronája.

S most, hogy kellően felcsigáztuk olvasóink kíváncsiságát a ház iránt, sietve elhagyjuk az utcát, nehogy valamelyikük vissza találjon riadni a kicsiny, falba vágott ajtó láttán, amely előtt megálltunk, végigosonunk a kerítés mentén, s felkapaszkodunk arra a kis magaslatra, ahonnan, lábujjhegyre állva, megleshetjük talán a falak rejtette titkok egyikét-másikát.

Elbűvölő titkok lehetnek! Érdeklődésük s rokonszenvük megnyerésére, kedves olvasóink, elég egy pillantást vetniük arra, aki e titkok hordozója.

Mert lám! Dörög a menny, csapkod a villám, metsző szél dühöng, meg-megrázza a narancsfákat, hogy ágaikról, mint aranyeső, hull a gyümölcs, meg-megrohamozza a pálmafát, összekuszálja-borzolja hosszú leveleit, mégsem kihalt a kert: egy fiatal, huszonkét-huszonhárom éves nő jelenik meg időről időre a kertből az első emeletre vezető nyitott lépcsőfeljáró tetején. Termetén gyolcspongyola, fején csipkefátyol. Az első emeleten lehetnek a lakószobák; minden ajtónyitásnál fény vetődik ki bentről a kertbe.

A fiatal nő sosem tartózkodik soká kinn, mert valahányszor villámlik vagy mennydörög, halk sikollyal keresztet vet, s beszalad; kezét úgy szorítja ilyenkor mellére, mintha felgyorsult szívverését akarná lecsendesíteni.

Nagyon félhet az égiháborútól, s mégis makacsul vissza-visszatér. Ötpercenként nyílik az ajtó, habozva nyitja, s rémülten csapja be. Türelmetlensége, nyugtalansága láttán bárki bizonyosra venné, hogy a nő - szerelmes, és aggódva várja vagy féltékenyen lesi szerelme tárgyát.

Nos, tévedne. E fiatal nő szíve a szűziesség tiszta tükre, amelyet nem homályosított még el a szenvedély; lelkében békén szunnyadnak az érzéki, heves vágyak, csak a gyerekes kíváncsiság virraszt; ez támadt most rá, eddigelé ismeretlen szenvedély hatalmával, ez az oka zavarának és nyugtalanságának.

Heves könyörgésére tejtestvére, dajkájának fia, egy marinellai lazzarone megígérte neki, hogy elhoz egy csalhatatlan jósnő hírében álló albán vénasszonyt. Az öregasszony nem is az első szibillai tehetséggel megáldott sarja családjának, ősanyái Dodona tölgyei alatt tettek szert e képességre, s amióta a család az Aosz partjait odahagyta Kalábria hegyeiért, a nagy Szkander bég halála, azaz 1467 után, soha egyetlen nemzedéke nem múlt úgy ki, hogy a családi örökség, a jóslás ihlete el ne jutott volna a Tomero jeges csúcsain átkelő szél szárnyain valamelyik tagjához, egy-egy újabbkori Püthiához.

Őrá, a jósnőre vár a fiatal nő. Homályos ösztön sugallatára kívánja is, féli is ismerni a jövőt, borzongató, különös előérzetek vonzzák-taszítják. Tejtestvére megígérte: ma, pontban éjfélkor, a varázslatok órájában, elhozza az öregasszonyt, hogy mialatt a férj éjjel kettőig a királyi udvar ünnepségén időzik, előtte végre feltáruljanak a jövendő rejtelmes titkai - mert ez a jövendő beárnyékolja ébrenléte minden percét, s álmaiban is rátámad olykor.

A fiatalasszony tehát egyszerűen egy lazzaronét vár, a bolondos Michelét, meg Nannót, a boszorkányt.

Egyébként mindjárt kiderül, nem tévedtünk-e.

Abban a pillanatban, amikor a fakósárga felhőkből nagy esőcseppek kezdenek hullani, három egyforma koppantás hangzik fel a kis kertkapun. A három koppantásra a feljáró korlátján valami fátyolszerűség suhan végig, nyílik a kertkapu, két alak belép, s a kapu becsukódik. A két újonnan jött közül az egyik férfi, a másik asszony. A férfi a marinellai halászok öltözékét viseli: vászonnadrág, veres gyapjúsipka, halászcsuklya, az asszony bő, fekete köpenybe burkolózik. A köpeny vállán kifakult aranyszálak - régi hímzés maradványai - látszanának, ha a sötétben látni lehetne. A köpeny teljesen eltakarja az asszony ruházatát, csak szeme villan elő a fejét borító kámzsa árnyékából.

Míg a néhány lépést megtették a kaputól a feljáróig, a fiatalasszony szerét ejtette, hogy odasúgja a lazzaronénak:

- Bolondnak tartanak, Michele, de ugye nem voltál olyan bolond, hogy eláruld neki, ki vagyok?

- Nem, a Madonnára mondom, még a neved kezdőbetűjét sem tudja, kishúgom.

Felértek a lépcsőn. A fiatalasszony lépett be elsőnek, a lazzarone és a boszorkány követte.

Áthaladtak az első szobán. Hímzett ajtófüggöny mögül egy fiatal komorna feje kandikált elő: csodálkozva leste úrnőjét és különös vendégeit.

Amikor elhaladtak, visszahullott a függöny.

Lépjünk mi is be. A most lejátszódó jelenet oly nagy befolyással lesz az elkövetkező eseményekre, hogy minden részletre kiterjedően kell elmondanunk.

Egy pompeji stílusú, kis budoárból eredt a fény, amelynek egyik sugara imént a kertbe vetült. A szobában heverők, halványkék virágokkal hímzett, rózsaszín selyemfüggönyök. A fényforrásul szolgáló, alabástrom burás lámpa márványasztalon áll, amelynek egyetlen lába kiterjesztett szárnyú griffmadarat formáz. Gyöngyházszín fényben fürdenek a tárgyak. Egy antik formájú karszék, olyan hibátlan szépségű, hogy egyenesen Aspasia budoárjába kívánkozna, jelzi, hogy a szoba bútorzatát, az utolsó darabig hozzáértő kéz válogatta össze.

Az ajtóval szemközt, amelyen három szereplőnk belépett, szobák sora nyílik, végig, a ház egész hosszában. A legutolsó szoba nemcsak szomszédos a következő házzal, de összeköttetésben is állt vele.

Ezt a tényt a fiatalasszony, úgy látszik, fontosnak tartotta, mert Michele figyelmét is felhívta rá, s hozzátette:

- Ha a férjem haza talál érkezni, Nina beszól, maguk akkor Fusco hercegnő házán át távozzanak.

- Igenis, asszonyom - felelte Michele, s tisztelettudóan meghajolt.

A boszorkány éppen kabátját vetette le; ezekre a szavakra megfordult, s némi keserűséggel a hangjában azt kérdezte:

- Mióta szokás tejtestvérek között a magázódás? Egy emlő táplálta őket... hát nem ugyanannyi az, mintha egy anyaméh hordta volna? Tegeződjetek, gyermekeim - folytatta szelídebben -, Istennek tetsző dolog, ha teremtményei szeretik egymást, akármekkora is köztük a rangkülönbség.

Michele és a fiatalasszony csodálkozva pillantott össze.

- Mondom, kishúgom, hogy igazán boszorkány! - kiáltotta Michele. - Ezért is remegek úgy.

- De miért kell remegned, Michele? - kérdezte a fiatalasszony.

- Tudod-e, mit jósolt nekem, csak az imént, mielőtt idejöttünk?

- Nem.

- Azt jósolta, hogy harcolni fogok, ezredes leszek, és hogy...

- Nos?

- Nehéz kimondani.

- Mondd csak.

- És hogy felakasztanak.

- Ó, szegény Michele!

- Se többet, se kevesebbet.

A fiatalasszony rémülten pillantott az albán nőre. Az közben levette és a földre dobta köpenyét, s most nemzete viseletében állt előttük. A ruha kopottas volt már, de még mindig gazdag. A fiatalasszony azonban meg se látta a valaha aranyszínű virágokkal teleszórt, szorosan a fejre csavart patyolat turbánt, mely alól hosszan omlott alá az itt-ott már ezüsttel kevert, fekete haj, sem az arannyal hímzett vörös mellényt, a téglaszín, fekete-kék csíkozású szoknyát; csak a boszorkány szürke, szúrós szemét látta: úgy szegeződött rá ez a szem, mintha szíve legrejtettebb zugát fürkészné.

- Ó, fiatalság! Kíváncsi és könnyelmű fiatalság! - mondta, mintegy magának a boszorkány. - Hát sose szűnsz meg elébe rohanni a jövődnek, akaratodnál nagyobb erőtől hajtva? Pedig milyen gyorsan közeleg úgyis feléd a jövő!

Váratlan volt a szemrehányás, éles, metsző a boszorkány hangja; a fiatalasszony erein jeges borzongás futott végig, s csaknem megbánta, hogy elhívatta Nannót.

- Még nem késő - mondta az, mintha fürkész, átható tekintete a gondolataiban olvasna. - Nyitva áll az ajtó, amelyen beléptünk, s a vén Nanno oly sokszor aludt már Benevento fája alatt, hogy fel se veszi a szelet, a mennydörgést és az esőt.

- Nem, nem - suttogta a fiatalasszony. - Ha már itt van, maradjon!

S az asztal mellett álló karosszékbe hanyatlott, hátraszegett fejjel; most egész alakja a lámpa fényében fürdött. A boszorkány két lépést tett felé:

- Szőke haj, fekete szem. Nagy, gyönyörű, ragyogó, nedves, bársonyos, buja szem - mormolta.

A fiatalasszony elpirult, s kezével elfödte arcát.

- Nanno! - suttogta.

De az meg sem hallotta. A kezet vette szemügyre most, hogy az arc vizsgálatában ez a kéz megakadályozta.

- Párnás, puha kéz. A bőre lágy, finom, rózsás, tompa fényű és mégis életteli.

- Nanno! - szólt a fiatalasszony. Elhúzta két kezét, mintha el akarná rejteni, s erre a mozdulatra előtűnt mosolygó arca -, nem azért hívattalak, hogy bókokat mondj nekem.

Nanno azonban zavartalanul folytatta. Megint az arcról beszélt, hisz újra láthatóvá vált számára:

- Szép, fehér, tiszta homlok, áttetsző kék erek. Fekete, szépen ívelt szemöldök, amely az orr tövétől indul ki. A két szemöldök közt három-négy kis függőleges ránc. Ó, gyönyörű teremtés! Vénuszé vagy, testestül-lelkestül.

- Nanno, Nanno! - kiáltott fel a fiatalasszony.

- Hagyd már békén, kishúgom - avatkozott be Michele. - Csak azt mondja, amit magad is tudsz: hogy szép vagy; vagy nem ezt súgja nap mint nap a tükröd? S aki csak lát, ugye egy véleményen van a tükörrel? Az a mondás járja: San Felice lovag jól választotta meg a nevét: nemcsak a neve „boldog", ő maga is az.[4]

- Michele! - szólt rá a fiatalasszony. Bosszantotta, hogy tejtestvére elárulta kilétét azáltal, hogy férje nevét említette.

A boszorkány se látott, se hallott, elmerülten vizsgálta tovább.

- A száj kicsi és élénk piros. A felső ajak valamivel vastagabb, mint az alsó. A fogak fehérek, szabályosak, az ajak korallszínű, az áll kerek; a hang lágy, kicsit vontatott, rekedtségre hajló. Pénteken született, nemde, éjfélkor vagy éjféltájban?

- Csakugyan - felelte halkan a fiatalasszony. Hiába próbált úrrá lenni izgalmán, enyhén rekedtes hangja elárulta. - Anyám sokszor mondogatta, hogy első sírásom egyszerre hangzott fel az óra ütésével... s az éppen tizenkettőt vert, az április hó utolsó napjáról május elsejére virradó éjszakán.

- Április és május! A virágfakadás hónapja! Péntek, Vénusz napja! Minden világos. Ezért uralkodik rajtad Vénusz - vette át a szót a boszorkány. - Vénusz, az egyetlen istennő, akinek hatalma csorbítatlan fölöttünk, míg a többi istené elenyészett. Vénusz és Luna egyesülésekor születtél, de Vénusz hatása kerekedett fölül. Vénusz ajándéka a fehér, közepes hosszúságú, gömbölyű nyak... mifelénk azt mondják rá: *elefántcsonttorony*; az ő ajándéka a keskeny, gömbölyű váll, a hullámos, selymes, dús haj, a finom, rövid orr, táguló, érzéki cimpákkal.

- Nanno! - A fiatalasszony felegyenesedett, kezét az asztalra támasztotta. Hangja már-már parancsoló volt.

De tiltakozása kárba veszett.

- Vénusz ajándéka a hajlékony termet, a finom mívű csukló és boka, az apró láb; Vénuszra vall az elegáns öltözködés, a világos ruhák és a gyengéd színek kedvelése; ő tett szelíddé, kedvessé, naivvá, hajlamossá a romantikus szerelemre s az önfeláldozásra.

- Nem tudom, van-e hajlamom az önfeláldozásra, Nanno - mondta a fiatalasszony megenyhült hangon, csaknem bánatosan -, de ami a szerelmet illeti, bizonyosan tévedsz.

Visszahullott karosszékébe, mintha lába felmondta volna a szolgálatot, s úgy sóhajtotta:

- Mert még soha nem szerettem.

---

[4] Szinte fölösleges is megjegyezni, hogy a San Felice név jelentése: szent boldog.

- Sosem szerettél! - felelte Nanno. - És ugyan hány éves vagy most? Huszonkettő, ugye?... Várd csak ki, várd ki!

- Elfelejted, hogy férjes asszony vagyok - mondta a fiatal nő bágyadtan. Igyekezett hangjának határozott csengést adni, de hasztalan. - Szeretem és tisztelem a férjemet.

- Tudom, mindent tudok - válaszolta a boszorkány. De azt is tudom, hogy háromszor annyi idős, mint te. Tudom, hogy szereted és tiszteled, de azt is tudom, hogy úgy szereted, mint az apádat, s úgy tiszteled, mint öreg embert. Tudom, hogy feltett szándékod megőrizni tisztaságodat és erényedet, de mit ér szándék, akarat a csillagzatok hatása ellenében? Mondtam már, hogy Vénusz és Luna egyesüléséből születtél; mindkettő a szerelem csillaga. De talán kikerülhetsz befolyásuk alól. Lássuk a kezed. Jób, a nagy próféta mondta: „Isten minden ember kezét bépecsétli, hogy megismerje minden halandó, hogy az ő műve."

Fekete, csontos, ráncos kezét a fiatalasszony felé nyújtotta, s Luisa San Felice lágy, finom, fehér keze, mintegy mágikus erőtől vonva, beléereszkedett.

10 A HOROSZKÓP

A bal kéz. A régi mágusok hitték, s a jelenkoriak is csak azt vallják, hogy a bal tenyérből olvashatók ki a sors titkai.

Nanno egy pillanatig elnézte a bájos kézfejet, nem fordította meg, hogy a tenyeréből olvasson - mint ahogy az ember egy pillanatig csak tartja, s nem nyitja ki a könyvet, amely ismeretlen, természetfölötti titkokat rejt.

Úgy nézte, ahogy egy szép márványszobrot nézünk, s azt mormolta:

- Hosszúkás, gyengéd, sima ujjak. Rózsaszín, keskeny, hegyes köröm; művészkéz a javából. Ez a kéz minden hangszeren tud játszani; a lant húrjain csakúgy, mint a szív húrjain.

- Most végre megfordította a reszkető kezet. Csodás ellentét - ez a kéz s az ő bronzszín keze! Kevélyen elmosolyodott, arca felderült.

- Ugye megmondtam! - kiáltotta.

A fiatalasszony szorongva figyelte. Michele közelebb lépett, mintha bizony értene a tenyérjóslás tudományához.

- Kezdjük a hüvelykujjon, ez magába foglalja a kéz összes jegyeit - törte meg újra a csendet a boszorkány. - A hüvelyk csalhatatlanul jelzi az akarat és az értelem fejlettségének fokát. A gyengeelméjűek hüvelykujj nélkül, esetleg torz vagy csonka[5] hüvelykkel születnek, s az epilepsziásnak is a hüvelykujja szorul először görcsbe, a többi ujjat megelőzve, ha rájön a roham. Szemmel verés ellen a mutatóujját és a kisujjat szokás kinyújtani, a hüvelyket ellenben a tenyérbe rejtik.

- Szentigaz, kishúgom - rikkantotta Michele -, magam is így teszek, ha szerencsétlenségemre összefutok Jorio kanonokkal.

- Az első ujjperc, az, amelyiken a köröm van, jelzi az akaraterőt - folytatta Nanno. - Ez nálad rövid, tehát gyenge vagy, ellenállásra képtelen, könnyen befolyásolható.

- Illik megsértődni? - kérdezte nevetve az, akiről e helytálló, de cseppet sem hízelgő vélemény elhangzott.

- Lássuk a Vénusz-dombot - szólt a boszorkány, s a hüvelykujj alatti húsos domborulatra bökött körmével. Körme olyan volt, mint szaruból faragott, ébenfa foglalatú kampó. - A kéznek ez a része mindenestül az ellenállhatatlan istennő birodalma, idetartozik a nemzés s általában a testi vágyak. Az élet vonala úgy folyja körül, mint patak a dombot, s el is szigeteli. Vénusz, születésed csillagzata, ajándékokkal halmozott el, mint mesebeli királykisasszonyt a tündér-keresztanya, mert hisz Vénusz ajándéka a kellem, a szépség, a harmónia, a szép szeretete, a szerelem vágya, a tetszeni vágyás, a jóakarat, a könyörület és a gyengédség, Vénusz itt hatalmasabbnak mutatkozik, mint valaha. Ó, ha a többi vonal is ilyen kedvező lenne, ámbár...

- Mit ámbár?

- Semmi.

A fiatalasszony a boszorkányra pillantott; látta, hogy szemöldöke összerándul.

---

[5] Egyébként közelebbi tanulmányok céljából ajánlom kitűnő barátom, Des Barrolles könyvét a kézről.

- Vannak más vonalak is az élet vonalán kívül? - kérdezte.

- Három vonal van, s a három együtt nagy M-et képez a tenyérben. A közhiedelem szerint ez az M a Mors, halál szó kezdőbetűje; félelmes jel, maga a természet figyelmezteti általa az embert arra, hogy halandó! A másik kettő a szív s a fej vonala: ez, amelyik a mutatóujjtól a kisujjig megy, a szívé, s látod itt ezt, amelyik középen szeli ketté a tenyeredet, ez a fej vonala.

Michele újra közelebb lépett. Feszült figyelemmel hallgatta a boszorkány előadását.

- És nekem mért nem magyaráztad el ezeket? - kérdezte. - Azt hitted, olyan buta vagyok, hogy meg se érteném?

Nanno nem is felelt, csak vállat vont. A fiatalasszony felé fordulva folytatta:

- Menjünk végig előbb a szív vonalán. Nézd, itt húzódik, a Jupiter-dombtól, azaz a mutatóujj tövétől a Merkúr-dombig, azaz a kisujj tövéig. Ha rövid, nagy boldogságot ígér; ha ilyen hosszú, mint nálad, előreláthatóan szörnyű szenvedéseket. A Szaturnusz, azaz, a középső ujj alatt megtörik; ez a végzet jele. Élénk rózsaszín, erősen elüt a kéz tompa fehérjétől: ez szerelmet jelent, heves, őrült szenvedélyt.

- Látod, Nanno, ezért nem hiszek a jóslataidban - mondta Luisa mosolyogva -, a szívem hallgat.

- Várd ki, mondtam már, várd ki! - válaszolta a boszorkány felindultan. - Hitetlen asszony, várd ki: mert nincs messze a pillanat, amikor gyökeres fordulat áll be sorsodban. Lám, még egy vészjósló jel: ide nézz! A szív vonala, mint látod, a hüvelyk- és a mutatóujj között egyesül a fej vonalával, ez rossz jel; de talán rácáfol egy másik, ellentétes jegy a jobb tenyeredben. Mutasd a jobb kezed!

A fiatalasszony engedelmesen odanyújtotta a jósnőnek a kívánt kezet.

Nanno megcsóválta a fejét.

- Ugyanaz a jel - mondta -, ugyanúgy egyesül a két vonal.

És mélyen elgondolkodva leengedte a kezet. Elhallgatott, tűnődve nézett maga elé. A fiatalasszony rászólt:

- Beszélj nyugodtan, mondom, hogy úgysem hiszek neked.

- Annál jobb, annál jobb - mormolta Nanno -, bár csődöt mondana a tudomány, bár csalna a csalhatatlan!

- Mit jelent tehát a két vonal összetalálkozása?

- Súlyosan megsebesülsz, börtönbe vetnek, halál fenyeget.

- Nanno, testi fájdalmakkal ne rémíts, mert még elájulok... Magad mondtad, ugye, hogy nem vagyok bátor. És hol sebesülök meg, mondd?

- Furcsa: két helyen. A nyakadon és az oldaladon.

Majd leengedte a jobb kezet is, ahogy imént a balt, s hozzáfűzte:

- De talán elkerül mégis a baj, reméljük!

- Nem, nem, fejezd csak be - szólt a fiatalasszony. - Vagy ne mondtál volna semmit, vagy mindent mondj el.

- Mindent elmondtam.

- A hangod s a tekinteted elárulja, hogy nem. Egyébként is azt mondtad, hogy három vonal van: az élet, a szív és a fej vonala.

- No és?

- Nos, te csak kettőt vizsgáltál meg eddig: az élet és a szív vonalát. A fej vonala még hátra van.

S parancsolóan nyújtotta kezét a boszorkánynak.

Az megfogta, s közönyt tettetve így szólt:

- Magad is láthatod; a fej vonala átszeli Mars síkságát, s elhajlik a Hold dombja alatt. Ennek a jelentése: álom, idealizmus, képzelődés, fantazmagóriák; egyszóval a holdban élsz, nem a földön.

Michele maga is nagy figyelemmel vizsgálta húga tenyerét; egyszer csak felkiáltott:

- Nézd csak, Nanno!

S a legmélyebb rémület kifejezésével egy jelre mutatott tejtestvére tenyerében.

Nanno elfordította a fejét.

- De nézd már! Luisa tenyerén ugyanaz a jel van, mint az enyémen.

- Hülye! - mordult rá Nanno.

- Hiába hülyézel le - kiáltotta Michele -, ennek a vonalnak a közepén egy kereszt van, márpedig nekem azt mondtad, ez annak a jele, hogy a vérpadon halok meg.

A fiatalasszony felsikoltott, döbbent tekintete ide-oda járt tejtestvére s a boszorkány között.

- Hallgass, de hallgass már végre! - kiáltotta Nanno, és dühösen toppantott.

- Ni, kishúgom, itt la - mondta Michele, kinyújtva bal tenyerét -, magad is láthatod, ugyanaz a jel, egy kereszt.

- Egy kereszt - visszhangozta Luisa elsápadva.

Megragadta a boszorkány karját:

- Nanno, ez csakugyan így van - mondta. - Mit jelentsen ez? Hát a jelek az ember rangjától függnek, s ami az egyiknek halál, a másiknál közömbös jegy? Ha már belekezdtél, igenis fejezd be.

Nanno szelíden kivonta karját a fiatal nő kezének szorításából.

- Nem szabad elárulnunk a súlyos csapást - mondta -, ha rajta a végzet pecsétje, ha sem akarat, sem ész nem háríthatja el. - Majd rövid töprengés után hozzáfűzte:

- A teljes igazságot csak akkor árulhatjuk el, ha a fenyegetett személy maga követeli, abban a reményben, hogy sikerül elkerülnie végzetét.

- Követeld, kishúgom, követeld! - kiáltotta Michele. - Elvégre te gazdag vagy, megmenekülhetsz. A veszély talán csak Nápolyban fenyeget, talán nem menne utánad Franciaországba, Angliába, Németországba!

- Te mért nem menekülsz? - kérdezte Luisa. - Hisz azt mondod, a te kezeden is ott a jel.

- Ó, az egészen más dolog, én úgysem hagyhatom el Nápolyt, sorsom a Marinellához láncol, mint ökröt a járomhoz. Szegény vagyok, a két kezem munkájával tartom el anyámat. Szerencsétlen asszony, mivé is lenne, ha itthagynám?

- És mivé lesz, ha meghalsz?

- Ha meghalok, Luisa, akkor ő igazat jósolt, s ha igazat jósolt, ezredes leszek, mielőtt meghalok. Nos, amikor majd ezredes leszek, odaadom neki minden pénzemet, s azt mondom: „Tedd jól el, *mama*.” Ha aztán felakasztanak, mert állítólag akasztás vár rám, ő lesz az örökösöm.

- Ezredes! Szegény Michelém, s te hiszel a jóslatnak?

- És ha hiszek? Az ember legyen mindig a legrosszabbra elkészülve: tegyük fel, hogy az egészből csak a halál igaz. Anyám úgyis öreg, én szegény vagyok, egyikünk sem veszít sokat, ha meghal.

- Hát Assunta? - kérdezte mosolyogva a fiatalasszony.

- Ó, Assunta nem aggaszt úgy, mint az anyám, Assunta úgy szeret engem, ahogy szerető a szeretőjét, nem mint anya a fiát. Az özvegy megvigasztalódik, új férjet talál, de az anyát nem vigasztalja meg semmi, még egy másik gyermek sem. Különben hagyjuk az öreg Mechelemmát, beszéljünk inkább rólad, húgom: hisz te szép vagy, gazdag és boldog! Hé, Nanno, ide figyelj, Nanno: jaj neked, ha ebben a minutában meg nem mondod, honnan fenyeget a veszély!

A boszorkány közben felemelte a földről köpenyét, s magára igazgatta.

- Nem, Nanno, így nem mégy el - kiáltotta a lazzarone, miközben odaugrott, s csuklón ragadta. - Nekem mondhatsz, amit akarsz, de Luisa, a húgom, szent és sérthetetlen... ezt nem tűröm, nem én. Magad mondtad: egy emlő tejét szívtuk. Ha kell, két halált halok, egyet magamért, egyet érte, de nem tűröm, hogy a haja szála görbüljön! Hallod?

S a fiatalasszonyra mutatott. Az sápadtan hanyatlott vissza a karszékbe. Dermedten ült, s nehezen lélegzett. Bár maga sem tudta, higgyen-e az albán nőnek vagy sem, mélységesen megrendült, s heves izgalom fogta el.

- Ha mindketten úgy akarjátok, ám legyen - szólt a boszorkány, s ismét Luisához lépett. - Megpróbálom. És ha a végzetet el lehet hárítani, hát jó, hárítsuk el, bár az ellen harcolni, ami megíratott, szentségtörés - tette hozzá. - Nyújtsd a kezed, Luisa.

Luisa odanyújtotta reszkető, görcsbe rándult kezét. Az albán nő alig bírta ujjait kiegyenesíteni.

- Tehát itt a szív vonala. A Szaturnusz-domb alatt megtörik. Itt a kereszt, a fej vonalának közepén. S végül: az élet vonala hirtelen megszakad, húsz és harminc év között.

- És nem látod, honnan jön a veszély? mi az oka? mi ellen küzdjünk? - kiáltotta a fiatalasszony. Az imént még tejtestvére rémüldözött, most rajta uralkodott el a rémület. A szorongás kiült a szemébe, hangja elcsuklott, egész teste reszketett.

- A szerelem, csakis a szerelem! - kiáltotta a boszorkány. - Egy végzetes, ellenállhatatlan, halálos szerelem.

- És tudod legalább, ki lesz a tárgya? - kérdezte a fiatalasszony. Nem kételkedett többé, ellenállása megszűnt, a boszorkány magabiztos hangja lassacskán elsöpörte.

- Csupa homály a sorsod, szerencsétlen teremtés - felelte a szibilla. - Látom, de nem ismerem, s úgy rémlik, nem is erről a világról való, nem a föld, hanem a vas gyermeke... Lehetetlen! és mégis így van: egy halott asszonytól született!

A boszorkány csak állt, s úgy meredt maga elé, mintha át akarná fúrni tekintetével a homályt. Szembogara kitágult, kerek lett, mint a macska vagy a bagoly szeme, s kezével olyasféle mozdulatot tett, mintha függönyt vonna félre.

Michele és Luisa összenézett. A lazzarone homlokát kiverte a hideg verejték, Luisa fehérebb volt, mint patyolat köntöse.

- Á! - kiáltotta Michele egy pillanat múltán. Nagy erőfeszítéssel igyekezett legyűrni fojtogató, babonás félelmét. - Ostobák vagyunk, hiszünk ennek a vén bolondnak! Hogy engem felakasztanak, ez még éppen megeshet. Forrófejű vagyok, s az én természetemmel, a mi körülményeink között könnyen kicsúszik az ember száján egy szó; vagy ami annál is rosszabb, megeshet, hogy a zsebébe nyúl, kést ránt, belébújik az ördög, s máris neki, leszúrja a másikat, az összeesik, meghal, jön a zsandár, letartóztat, a vizsgálóbíró megvallat, a bíró elítél, Donato mester[6] a válladra teszi a kezét, a nyakadra a kötelet, fellógat, rendben! De hogy te! téged kishúgom! mi közöd lehet neked a vérpadhoz? hisz amilyen galambszíved van, álmodban sem követsz el bűnt! kit ölhetnél meg azzal a csöpp kezeddel? Mert végtére is csak azokat szokás megölni, akik maguk is öltek, s ebben az országban nemigen esik bántódása annak, aki gazdag! Tudod, mit, Nanno? mától fogva nem azt mondják majd, bolond Michele, hanem azt, bolond Nanno!

Ekkor Luisa hirtelen megragadta tejtestvére karját, s ujjával a boszorkányra mutatott.

Az még mindig egy helyben állt, némán és meredten, ám egyre jobban összegörnyedt; úgy tetszett, éppen most sikerült akarata megfeszítésével belelátnia a sötétségbe, amelyet az imént áthatolhatatlannak mondott. Sovány nyaka hosszan nyúlt elő fekete köpenyéből, s feje ide-oda ingott, mint a kígyóé, amikor támadni készül.

- Ó, látom, már látom - mondta. - Szép, fekete szemű, fekete hajú fiatalember. Huszonöt éves lehet. Jön, közeleg. Ő is nagy veszélyben forog... életveszélyben. Három, négy, öt férfi követi... kabátjuk alatt tőrt rejtegetnek, ötöt, hatot...

Majd hirtelen, a váratlan felfedezés örömével, szinte ujjongva kiáltotta:

- Ó, ha megölnék!

- Mi lenne, ha megölnék? - kérdezte Luisa hevesen; lélegzetvisszafojtva leste a boszorkány szavait.

- Ha megölnék, te megmenekülnél, hisz ő lesz halálod okozója.

- Ó, Istenem! - kiáltott fel a fiatalasszony. Fenntartás nélkül hitt már, mintha maga is látná, akit Nanno látni vél. - Ó, Istenem, bárki legyen is, mentsd meg őt.

E pillanatban két pisztolylövés hallatszott az ablak alatt, aztán kiáltások, káromkodás, majd csend, csak a vas súrlódott a vason.

- Asszonyom, asszonyom! - A szobába a komorna rontott be, feldúlt arccal. - Egy embert gyilkolnak a kertfalnál.

- Michele - szólt Luisa, s összekulcsolt két kezét a lazzarone felé nyújtotta. - Férfi vagy, késed is van: tétlen tűrnéd, hogy megöljenek valakit?

- A madonnára, nem! - kiáltotta Michele.

Máris az ablaknál termett, s felrántotta, hogy az utcára ugorjon. De hirtelen döbbent kiáltással hátratántorodott, s elfúló hangon motyogta:

- Pasquale da Simone, a királyné pribékje! - Igyekezett a könyöklő mögé húzódni.

- Akkor hát nekem kell megmentenem! - kiáltotta Luisa San Felice.

S futva a lépcsőfeljáró felé indult.

Nanno egy mozdulatot tett, hogy visszatartsa - de aztán megrázta a fejét, s a keze lehanyatlott:

- Menj csak, szegény halálraítélt - mondta. - Hadd teljesüljön a csillagok akarata.

---

[6] Így hívták az akkori nápolyi hóhért.

11 CHAMPIONNET TÁBORNOK

Olvasóim nyilván emlékeznek még rá, hogy Salvato Palmieri éppen Championnet tábornok választát készült az összeesküvőkkel közölni, amikor elváltunk tőle.

Arra is emlékeznek tán, hogy Ettore Caraffa levelet írt az olasz hazafiak nevében a tábornoknak, aki nemrég vette át a római sereg parancsnokságát. A levélben beszámolt a nápolyi közhangulatról, s megkérdezte, adandó esetben, ha forradalom törne ki, számíthatnak-e a francia hadsereg és a francia kormány támogatására.

Szúrjunk itt közbe néhány szót Championnet-ról, e nemes republikánus jellemről, aki annyi dicsőséget hozott nemzetünkre a nagy napokban. A széles körképen, amelyet felvázolunk, neki is megvan a helye, s minthogy be kell majd mutatnunk, merre tart, helyes arról is szólnunk, honnan jött.

Championnet történetünk időpontjában harminchat esztendős volt. Szelíd, nyájas arca inkább világfira, mint katonára vallott, sejteni sem engedte akaraterejét és megingathatatlan bátorságát.

Egy választókerületi elnök természetes fia volt. Apja nem ajándékozhatta meg nevével, kárpótlásul kis birtokot juttatott hát neki szülővárosa, Valence környékén.

A fiú kalandvágyó lélek volt. Állatszelídítéssel kezdte, hogy egykor majd emberszelídítéssel folytassa. Tizenkét-tizenhárom éves korára szőrén megülte és betörte a legszilajabb lovat is.

Tizennyolc évesen a dicsőség vagy tán a szerencse fantomját hajszolva Spanyolországba ment, s beállt katonának, Bellerose álnév alatt, a vallon seregbe.

Saint-Roch táborában, Gibraltárnál összetalálkozott több diáktársával, akik a bretagne-i ezredben szolgáltak. Azok rábírták az ezredest, hogy elengedje társukat a vallon seregből. Championnet átállt önkéntesnek társai ezredébe.

A békekötés után hazatért. Apja tárt karokkal fogadta a tékozló fiút.

1789-ben az események első szelére beállt újra katonának. Augusztus tizedikén eldördült az első ágyúlövés, megalakult az első szövetség. Minden megye kiállította a maga önkéntes zászlóalját: Drôme megye a 6-ik zászlóaljat adta. Championnat lett a parancsnoka. A zászlóaljjal együtt Besançonba került. Az önkéntes zászlóaljak egyelőre tartalékban maradtak.

Pichegru átutazott Besançonon, útban a Felsőrajnai Hadsereghez, amelynek parancsnokságát rábízták. Championnet-t még Spanyolországból ismerte, akkoriban ő is egy önkéntes zászlóalj parancsnoka volt, mint most Championnet. Találkoztak. Championnet kérte, helyeztesse át a harcoló hadakhoz. Kívánsága teljesült.

S ettől fogva Championnet neve egy sorban tündökölt Joubert, Marceau, Hoche, Kléber, Jourdan és Bernadotte nevével.

Hol egyik, hol másik alatt szolgált, azaz inkább bajtársuk volt. Vállalkozó szelleme annyira közismert volt, hogy ha valami különlegesen nehéz, csaknem lehetetlen feladat akadt, mindjárt azt mondták:

- Championnet-ra kell bízni.

S ő mindig győztesként tért vissza, igazolva a szólásmondást: *Szerencsés, akár egy fattyú*.

Sikerei előbb vezérőrnagyi, majd altábornagyi rangra emelték: az Északi-tenger partján Dunkerque-től Flessingenig az ő vezénylete alatt küzdött hadunk.

A campoformiói béke Párizsba szólította.

Hazatért. Egész törzskarából egyetlen fiatal szárnysegédet tartott maga mellett.

Championnet az angolok ellen vívott csatában felfigyelt egy fiatal kapitányra: olyan bátor volt, hogy a bátrak seregében is sikerült kitűnnie. Ott volt minden összecsapásnál, s mindig végbevitt valami különleges haditettet. Altenkirchen ostrománál ő vezette az első rohamot. Amikor a Lahn patakon kelt át a had, ő az ellenség tüzében keresett s talált gázlót. Laubachnál egy zászlót zsákmányolt. És végül: a dunes-i táborozáskor háromszázad magával vette fel a harcot ezerötszáz angol katona ellen, és akkor sem volt hajlandó egyetlen lépést hátrálni, amikor a walesi herceg vezette elkeseredett angol támadás hátravetette a franciákat.

Championnet szemmel tartotta a kapitányt, látta, mint tűnik el a távolban, az ellenség gyűrűjében. Championnet, mint a bátrak általában, nagyra tartotta a bátorságot, száz embere élén rohamra indult hát, hogy kiszabadítsa. Amikor odaértek, ahol a fiatal tiszt eltűnt szemük elől, ott találták, talpon még, de holttestektől körülvéve. Lába az angol generális mellén, akit egy, a combjára irányzott pisztolylövéssel leterített. Három szuronydöfés érte a vállán. Championnet hátraparancsolta, saját kirurgusára bízta, s amikor meggyógyult, felajánlotta, hogy maga mellé veszi szárnysegédnek.

A fiatal kapitány ráállt.

Salvato Palmieri volt ez a kapitány.

Neve meglepte Championnet-t. Hogy olasz, látszott ugyan rajta, s egyébként sem tagadta, nem lévén oka titkolni származását, mégis olyan könnyedén beszélt kihallgatásokon németül vagy angolul az osztrák és angol foglyokkal, akiket faggatott, mintha Drezdában vagy Londonban született volna.

Magyarázatul Salvato mindössze annyit mondott Championnet-nak, hogy nagyon fiatalon került Franciaországba, tanulmányait pedig Angliában és Németországban végezte, nincs tehát semmi meglepő abban, ha németül, angolul és franciául úgy beszél, mint az anyanyelvén.

Championnet megértette, milyen jó szolgálatokat tehet neki ez a rendkívül bátor és rendkívül művelt fiatalember, s mint már mondtuk, egész törzskarából egyedül őt hozta magával Párizsba.

Amikor Bonaparte elindult Egyiptomba, Championnet azt kérte, hogy az arcolei és rivoli győzőt elkísérhesse, bár a hadjárat célját nem is ismerte. Barrashoz fordult. Barras Championnet vállára tette a kezét, úgy mondta neki:

- Maradj csak itt, tábornok polgártárs, a kontinensen nagyobb szükségünk lehet rád.

S csakugyan: Joubert, aki az eltávozott Bonaparte helyett átvette az olaszországi hadsereg vezényletét, hamarosan kérte, hogy adják mellé Championnet-t a római hadsereg parancsnokául, azzal a feladattal, hogy Nápolyt sakkban tartsa.

Barras mindig is különös figyelemmel kísérte Championnet sorsát. Amikor megadta utasításait, így szólt hozzá:

- Ha újra kitör a háború, az összes köztársasági tábornokok közül te leszel az első, akire egy király elűzésének a feladata hárul.

- Megteszem, amit a Direktórium vár tőlem - felelte Championnet, spártaihoz méltó egyszerűséggel.

S bármilyen furcsa, az ígéret valóra vált.

Championnet Salvato társaságában indult Olaszországba. Olaszul elég jól tudott, csak a gyakorlat hiányzott; ettől a perctől fogva Salvatóval kizárólag olaszul társalgott; sőt, előrelátóan arra is megkérte, hogy a nápolyi népnyelvet gyakorolja vele. Salvato annak idején játszva sajátította el apjától a nápolyi dialektust.

Milánóban csak néhány napig időzött a tábornok. Salvato itt ismerkedett meg Ruvo grófjával, s nyomban bemutatta a tábornoknak, mint nápolyi nemes urat és lángoló hazafit. Elbeszélte, hogy szökött meg Ettore Caraffa Sant Elmo börtönéből, ahová a királyné kémeinek jelentése s az állami junta üldözése juttatta, s azt a kegyet kérte számára, hogy a tábornok vezérkarához csatlakozhassék, beosztás és rang nélkül.

Ketten kísérték a tábornokot Rómába.

Championnet a következő utasításokkal érkezett.

„A római köztársaság függetlenségét fegyverrel kell biztosítani minden ellenséges támadó kísérlet ellenében; ha a nápolyi király oly sokszor meghirdetett lerohanási tervét valóra próbálja váltani, a háborút ki kell terjeszteni Nápolyra."

Rómába érve, Ruvo grófja - mint már említettük - nem tudott ellenállni a kísértésnek, hogy részt vegyen a forradalmi megmozdulásban, amely, úgy hírlett, kitörőfélben van Nápolyban. Álruhában hazatért, s Salvato közvetítésével kapcsolatot teremtett az olasz hazafiak és a francia republikánusok között. Igyekezett a tábornokot rábírni, hogy Salvatót küldje el hozzájuk, mert tudta, hogy a tábornok tökéletesen megbízik Salvatóban, s bizonyosra vette, hogy Salvato megnyeri honfitársai teljes bizalmát is. A kiküldetés célja az volt, hogy a fiatalember saját szemével győződjön meg róla, hogy állnak az ügyek, s a tábornokot pontosan tájékoztassa a hazafiak rendelkezésére álló lehetőségekről.

Láttuk, micsoda veszélyekkel kellett Salvatónak megküzdenie, hogy a találkozón megjelenjen, s azt is láttuk, hogyan osztotta meg titkát az összeesküvőkkel, akiknek nem volt előtte titkuk; úgy vélte ugyanis, hogy élete folyása, egyéni helyzete bizonyítéka lehet a szemükben igaz hazafiságának.

Sajnos, Championnet-nak megközelítően sem álltak rendelkezésére az eszközök a római köztársaság védelmére, s a nemrég kapott utasítások végrehajtására. Egy évvel azután érkezett az örök városba, hogy válaszul Duphot tábornok meggyilkolására, amelyet talán egyenesen VI. Pius pápa sugallt, vagy ha nem, legalábbis eltűrt és nem torolt meg, bekövetkezett Róma megszállása s a római köztársaság kikiáltása.

Berthier-nek jutott a megtisztelő feladat, hogy a világ tudomására hozza Róma újjászületését. Úgy vonult be Rómába s fel a Capitolium dombjára, mint egy ókori triumfátor, ugyanazon a Via Sacrán, amelyet tizenhét évszázaddal korábban a világhódító római hadvezérek tapostak. Amikor felért a Capitoliumra, kétszer körbevonult a téren, ahol Marcus Aurelius szobra áll, frenetikus éljenzés és kiáltozás közepette: „Éljen a szabadság! Éljen a római köztársaság! Éljen Bonaparte! Éljen a legyőzhetetlen francia hadsereg!" Majd csendet kért, s a hirtelen beállt csendben a szabadság követe a következő szónoklatot vágta ki:

- „Ó, Cato, Pompeius, Brutus, Cicero, Hortensius lelke, fogadjátok hódolatunkat, a szabad emberek hódolatát itt, a Capitoliumon, ahol annyiszor keltetek a nép jogainak védelmére, s ahol annyiszor szereztetek ékesszólástokkal, nagy tetteitekkel dicsőséget a római köztársaságnak. Mi, a gallusok gyermekei, olajággal jöttünk e fenséges helyre, hogy a szabadság oltárát, amelyet az első Brutusok emeltek, helyreállítsuk. Ne feledd, római nép, akit most jogaiba iktatunk, kiknek a vére folyik ereidben! Vessétek szemeteket a régi dicsőség itt álló emlékműveire, vértezzétek fel magatokat atyáitok erényeivel, legyetek méltóak a régi Róma

nagyságához, bizonyítsátok be Európa színe előtt, hogy vannak még köztetek igaz férfiak, akikben nem fajzott el az ősi virtus."

Róma három álló napon át ünnepelt, kivilágítással, tűzijátékkal. Szabadságfákat állítottak, énekeltek, táncoltak, torkuk szakadtából kiáltozták: „Éljen a köztársaság!" De a lelkesedés nem sokáig tartott. Berthier szónoklatában Cato és Hortensius lelkének idézése mellett bennefoglaltatott az az ígéret is, hogy az Egyház kincseit és jövedelmeit semmiféle bántódás nem érheti, ahhoz senki nem nyúlhat; tíz nap sem telt bele, s ugyanezen egyház kincseit a Direktórium parancsára elszállították a pénzverdébe, ahol beolvasztották, s arany- és ezüstpénzeket vertek belőle, de nem a római, hanem a francia köztársaság felségjelével. A pénzt aztán elszállították, egyesek szerint a Luxemburg-palotába, mások szerint a hadsereg pénztárába. Akik ez utóbbit állították, kisebbségben voltak, s még inkább kisebbségben voltak azok, akik el is hitték.

Aztán megkezdődött a nemzeti javak kiárusítása. Azzal az indokolással, hogy a Direktóriumnak sürgős szüksége van pénzre, rendkívül gyorsan bonyolították le a kiárusítást, s mélyen értékén alul kótyavetyéltek el mindent. Majd egyre-másra aranyat, ezüstöt követeltek a gazdag földbirtokosoktól, s hamarosan ki is ürítették a zsebüket. Mi tagadás: hazafiságuk a francia kormány újabb s újabb igényei hatására jócskán meg is csappant.

A Direktóriumnak pénz kellett, pénz, pénz és pénz, úgyhogy a társadalom vagyonos rétegeinek áldozatkészsége ellenére sem sikerült a legszükségesebb kiadásokat sem fedezni. Nem adták ki a nemzeti csapatok zsoldját, sem a köztisztviselői fizetéseket; három hónappal a köztársaság kikiáltása után éppen háromhónapos hátralékban voltak mindnyájan.

A munkások sem kapták meg a bérüket, s minthogy köztudomásúlag amúgy sem bántja őket különösebben a munka vágya, hamarosan teljesen fel is hagytak vele, és koldulásra vagy rablásra adták a fejüket.

A hatóságoknak kellett volna jó példával elöljárni, spártai megvesztegethetetlenséget tanúsítani; de minthogy ők sem láttak a fizetésükből egy megveszekedett fillért sem, korruptabbak voltak, többet loptak, mint valaha. A nép élelmezésének feladata a gabonahivatalra (annona) hárult - ez a hivatal még a régi római császároktól maradt a pápaságra. A hitelét vesztett papírpénzért azonban nem lehetett felvásárolni a szükséges készleteket, hiány támadt lisztben, olajban, húsban, úgyhogy a hivatal egy szép napon bejelentette, tehetetlen az éhínséggel szemben. Amikor Championnet megérkezett, már azt suttogták: mindössze háromnapi élelemkészlet van Rómában, s ha a nápolyi király csapatai idejében meg nem érkeznek, hogy a franciákat elkergessék, a Szentatyát visszaültessék trónjára, s a népnek jólétet hozzanak, nem lesz más választás, mint vagy egymást felfalni, vagy éhen halni.

Íme, ezt kellett Salvatónak közölnie a nápolyi hazafiakkal: a római köztársaság nyomorúságos helyzetben van. Tisztességgel, takarékossággal most próbálják valahogy rendbe hozni. Championnet azzal kezdte, hogy szélnek eresztette az államkincstári hivatalnokokat, és saját kezébe összpontosította a Direktórium címére érkező összes pénzküldeményeket, a hadsereg és a város szükségleteinek fedezésére.

A francia hadsereg helyzetéről, amely nem sokkal volt rózsásabb a római köztársaságénál, a következőket mondta Salvato:

A Championnet parancsnoksága alatt álló római hadsereg létszáma nyolcezer fő, a Direktórium nyilvántartásaiban szereplő harminckétezer fővel szemben. Ez a nyolcezer ember három hónapja egy fillér zsoldot nem kapott, nincs cipőjük, ruhájuk, kenyerük. Velük szemben ott áll a nápolyi király hatvanezer főnyi hadserege, a katonák semmiben nem szenvednek hiányt, van jó ruhájuk, cipőjük, élelmük, napra megkapják a zsoldjukat. A francia hadseregnek mindössze száznyolcvanezer tölténye van: fejenként tizenöt lövés. Nemhogy élelemmel, de

még lőporral sincsenek ellátva: annyira nem, hogy Cività Vecchiában a minap nem volt mivel lőni arra a berber hajóra, amely egy halászbárkát rohant meg, az erőd tüzérségének orra előtt, jóval az ágyúk lőtávolságán belül. Egyébként is összesen kilenc lövegük van. A többit beolvasztották, s a rézből pénzt verettek. Néhány erődben akadnak még ágyúk, de nem tudni, árulás vagy hanyagság folytán, a cső kalibere véletlenül sem egyezik a golyókéval; van olyan hely is, ahová egyáltalán nem jutott ágyúgolyó.

Az arzenálok ugyanolyan üresek, mint az erődök. Nem sikerült két zászlóalj nemzetőrt puskával felszerelni, egy olyan országban, ahol a férfiak lépést sem tesznek puska nélkül: ha gyalog mennek, ott a fegyver a vállukon, ha lovon, a nyeregkápában.

Championnet már írt Joubert-nak, Alexandriából és Milánóból rövidesen mintegy egymillió töltényt és tíz üteget várnak, teljes ágyúparkkal.

Ami az ágyúgolyókat illeti, Championnet öntőműhelyeket állíttatott fel, s naponta négy-ötezer golyót öntet. Arra kéri tehát a hazafiakat, legyenek türelemmel, ne siettessék az eseményeket; legalább egy hónapra van szüksége ahhoz, hogy felkészüljön, egyelőre nem is a támadásra, csak a védekezésre.

Salvato ilyen értelmű levelet hozott a nápolyi francia követnek, Garat-nak is: a levélben Championnet őszintén feltárta helyzetét, s arra kérte Garat-t, tegyen meg minden lehetőt annak érdekében, hogy a szakítást a nápolyi udvarral késleltesse. A levelet Salvato szerencsére hermetikusan zárt bőrtokban hozta, a víz nem tett kárt benne.

Salvato egyébként ismerte a levél tartalmát, akár szó szerint el tudta volna mondani a követnek, ha olvashatatlanná válik, de levél híján a követ nehezen tudhatta, mennyire higgyen a küldöncnek.

Salvato mindezt közölte az összeesküvőkkel. Amikor befejezte, pár pillanatig némán ült mindenki; csak össze-összevillanó tekintetük tanácskozott.

- Mit tegyünk? - kérdezte Ruvo grófja, valamennyiük közül a legtürelmetlenebb.

- A tábornok utasításait kell követnünk - felelte Cirillo.

- Éppen ezért a magam részéről máris indulok a francia követhez - toldotta meg Salvato.

- Jó lesz sietni! - szólalt meg a lépcső tetején egy hang. Hallatára mind összerezzentek, Salvatót sem kivéve: ezt a hangot most hallotta először. - A követ állítólag ma este vagy holnap hajnalban indul Párizsba.

- Velasco - ismerte fel egyszerre Nicolino és Manthonnet.

Majd Nicolino egyedül folytatta:

- Nyugodjon meg, Palmieri úr, barátunk ő, a hatodik, akit idevártunk. Hogy meglepetésszerűen itt teremhetett, a pallón át, amit elfelejtettem bevonni, nem is egyszer, hanem kétszer - egyszer amikor a kötelet hoztam, másodszor, amikor a ruhát -, az az én hibám, és súlyos hiba.

- Nicolino, Nicolino - mondta Manthonnet -, egyszer még mindnyájunkat felakasztanak miattad.

- Megmondtam én ezt már jóval teelőtted - felelte hanyagul Nicolino. - Úgy kell nektek, minek esküsztök össze egy bolonddal.

12 A FÉRJ CSÓKJA

Ha Velasco értesülése helytálló, egy percet sem veszíthetnek. Garat elutazása nyílt hadüzenet, súlyos bajt hozhat Championnet-ra, ezt kizárólag Salvato közbelépése háríthatja el, feltéve hogy sikerül a követet maradásra bírnia.

Mind ajánlkoztak, hogy Salvatót a követségre kísérik, de Salvato jól ismerte emlékei alapján és térképről Nápolyt, s makacsul elutasította szolgálataikat. Ha valahogy kitudódik, miért járt ő Nápolyban, az az összeesküvő, akit a társaságában láttak, halál fia; vagy a nápolyi rendőrség teszi rá a kezét, vagy a királyné pribékeinek tőre ejti el.

A francia követség egyébként a Caramanico-palota első emeletén székelt, s oda nyílegyenes út vezet a tengerparton, mindig jobb felé tartva. Salvato el sem téveszthetti, a házat sem vétheti el, jól felismerhető az a háromszínű zászlóról meg a köztársaság jelképéről: vesszőnyaláb, tetejében a fríg sapka.

Csak éppen elázott pisztolyait cserélte el Nicolino Caracciolo pisztolyaival, elővigyázatosságból s a barátság jeléül. Kardját sikerült kimentenie a tengerből, azt felcsatolta a köpenye alá, közvetlenül a puskatartóra, nehogy az utcakövekhez kocódva elárulja viselőjét.

Megállapodtak, hogy ő indul el elsőnek. A többiek tíz perc múltán követik, ki-ki külön úton tér haza, hogy esetleges üldözőik nyomukat veszítsék a szeszélyesen kanyargó sikátorok útvesztőjében; Nápoly e tekintetben túltesz a krétai labirintuson is.

Nicolino az utcai kapuig kísérte a fiatal szárnysegédet. A Mergellinán itt-ott még égő lámpások fényénél megmutatta neki, merre kell haladnia a Posíllipón, s azt mondta:

- Erre tartson, de ügyeljen, se követni, se megszólítani ne hagyja magát.

A két fiatalember kézfogással búcsúzott, aztán Salvato nekivágott az útnak.

Egy pillantást vetett maga köré: az utca kihalt volt. A vihar különben sem ült még el; az eső elállt ugyan, de sűrűn villámlott és mennydörgött; hol itt, hol ott gyúlt ki az ég alja.

Amikor Salvato Johanna királynő palotájának legsötétebb zuga előtt haladt el, úgy rémlett neki, mintha egy ember árnyéka rajzolódna a falra. De eszébe sem jutott megállni: jól felfegyverkezett, ugyan mit tehet ellene egyetlen ember?

Húsz lépés után mégiscsak hátranézett, s lám, nem tévedett: az ember akkor vágott át az úton, úgy téve, mintha balra letérne.

Tíz lépéssel odébb egy fejet vélt látni a kőfal fölött, amely mellvédként húzódott végig a tengerparton. Közeledtére a fej eltűnt a fal mögött. Salvato áthajolt a mellvéden, de a túloldalán csak egy kertet látott, sűrűn benőve fákkal. A fák a mellvéd magasáig értek.

Ezalatt a másik ember utolérte, s most vele párhuzamosan haladt. Salvato úgy tett, mintha közeledni akarna hozzá, de közben szemmel tartotta azt a helyet is, ahol az imént a fejet látta.

Egyszer csak egy villám fényénél újra megpillantotta. A férfi éppen a mellvéden ugrott át, s megindult Salvato nyomában lefelé, a Mergellina irányában.

Salvato az övéhez nyúlt, megbizonyosodott róla, hogy a pisztolyok véletlenül sem csúszhatnak ki, majd folytatta útját.

A két ember változatlanul kísérte, az egyik a bal oldalán, néhány lépéssel előtte haladt, a másik a jobb oldalán, néhány lépéssel mögötte.

A király kaszinója előtt, az út közepén két férfi állt. Élénk taglejtésekkel és nagy hangon vitatkoztak, ahogy ez már Nápolyban, a nép gyermekei körében szokás.

Salvato a köpeny rejtekében felhúzta mindkét pisztoly kakasát. Csapdát sejtett, s látva, hogy a két veszekedő fél nem mozdul, egyenest feléjük tartott.

- El az utamból! - mondta nápolyi tájszólással.

- És ugyan miért? - kérdezte az egyik gúnyos hangon. Egyszeriben megfeledkezett a veszekedésről.

- Mert ő kegyelmes felsége, Ferdinánd király városában a járda közepe a nemesembereknek van fenntartva felelte Salvato -, nem pedig a magadfajta himpelléreknek.

- S ha mégse mennénk el az útból? - feleselt a másik veszekedő. - Ahhoz mit szólna?

- Nem szólnék, tennék.

Azzal előhúzta pisztolyait, s rájuk szegezte.

A két ember félreállt, és utat engedett neki; de a nyomába szegődtek.

Salvato meghallotta, hogy az, aki a főnöknek látszott, így szól a többihez:

- Ő az!

Nicolino, mint tudjuk, jó előre figyelmeztette Salvatót, ne hagyja magát se megszólítani, se követni: ez a véletlenül elkapott két szó még inkább azt bizonyította, hogy Salvato komoly veszélyben forog.

Megállt. Az emberek nyomban megálltak, ki-ki a maga helyén.

Tíz lépésre lehettek egymástól.

A hely elhagyatott volt.

Balra egy ház, csukott ablaktáblákkal, mellette kertfal, amely fölött narancsliget lombja remeg s egy csodaszép, nyúlánk pálma koronája bókol.

Jobbra a tenger.

Salvato tíz lépést tett előre, majd újra megállt.

Amikor ő elindult, elindultak az emberek is, amikor megállt, megálltak.

Ekkor Salvato visszafordult. A négy, nyilvánvalóan egy bandába tartozó férfi közben összeverődött; egy csomóban álltak. Négy lépés távolságból Salvato rájuk förmedt:

- Nemcsak azt nem tűröm, hogy elállják az utamat, de azt sem, hogy kövessenek.

Két ember máris kést rántott, ott villogott a kezükben.

- Végeredményben talán meg is egyezhetnénk - mondta a bandafőnök. - A beszéde után ítélve maga nemigen lehet francia.

- Mi közöd hozzá, nápolyi vagyok vagy francia?

- Az az én dolgom. Feleljen a kérdésre.

- Faggatni merészelsz, pimasz!

- Ha azt tenném is, nemes úr, az ön érdekében tenném. Lássuk csak: ön az az ember, aki francia egyenruhában lóháton érkezett Capuába, Pozzuoliban bárkát fogadott, s a vihar ellenére rákényszerített két hajóst, hogy Johanna királynő palotájába vigyék?

Salvato felelhette volna, hogy nem, s még inkább zavarba ejthette volna a kérdezőt azzal, hogy olyan jól beszéli a nápolyi dialektust. De úgy érezte, hazudni akkor is megalázó, az emberi méltóságot sértő cselekedet, ha egy fogdmegnek hazudik.

- S ha az volnék - kérdezte Salvato -, mi lenne?

- Ha az lenne - mondta az ember komoran, fejét csóválva -, kénytelen lennék megölni, hacsak önszántából ide nem adja az önnél lévő iratokat.

- Ahhoz nem négy, de húsz ilyen csirkefogó kéne: négyen kevesen vagytok Championnet szárnysegédjét megölni vagy akár csak kifosztani.

- Mégiscsak ő az - mondta a főnök -, végezzünk. *Beccaio*, hozzám!

A hívásra két újabb férfi lépett elő a kertfalba vágott kis kapumélyedésből, s futva közeledett. Salvato hátába akartak kerülni.

Csakhogy Salvato első mozdulatukra tüzelt. A két, késsel hadonászó emberre célzott; egyiket megölte, a másikat megsebesítette.

Majd kikapcsolta s elhajította köpenyét, előrántotta kardját, sarkon perdült, egyetlen vágással kettéhasította annak az embernek az arcát, akit a főnök *beccaiónak* szólított, amikor segítségül hívta, társát pedig egy szúrással súlyosan megsebesítette.

Már azt hitte, megszabadult támadóitól. A hatból négyet harcképtelenné tett; mindössze a főnök volt még hátra, meg egy másik fogdmeg, aki jó tíz lépésre állt, s óvakodott közelebb kerülni - kettővel elbánni igazán gyerekjáték. Abban a pillanatban azonban, amikor feléjük fordult, hogy rájuk támadjon, a bandafőnök kezében megvillant valami, s mint a villám, röpült fütyülve felé; egyidejűleg éles fájdalmat érzett mellkasa jobb felén. A gyilkos nem merte megkockáztatni a közelharcot, s ráhajította kését: a penge markolatig szaladt be a váll és a kulcscsont között, csak a kés nyele állt ki rezegve a sebből.

Salvato bal kezével kitépte a sebből a kést, s mert úgy érezte, kifut a lába alól a föld, egy-két lépést hátrált a kertfalig, és nekitámaszkodott a falnak. Ám szinte ugyanabban a szempillantásban megfordult körülötte a világ, úgy rémlett, a fal is kifut alóla, mint előbb a föld.

Az ég kettéhasadt - nem kéken, de vérveresen villámlott. Salvato karja elernyedt; kiejtette kezéből a kardot, s ájultan rogyott össze.

Mielőtt teljesen kialudt volna az öntudata, egy utolsó felvillanásában látni vélte, hogy a két ember ráront. Mozdult volna, hogy védekezzék, de már csak egy sóhajra futotta erejéből - úgy tetszett, az utolsóra.

Ez néhány pillanattal azután történt, hogy a pisztolylövésekre kinyílt Luisa San Felice ablaka, s válaszul Michele rémült kiáltására: „Simone da Pasquale, a királyné pribékje!” - a fiatalasszony szívéből ez a kiáltás tört fel: „Akkor hát nekem kell megmentenem!”

Bár a budoárt a feljárótól s a feljárót a kertkaputól mindössze néhány lépés választotta el, mire Luisa reszkető kézzel kinyitotta a zárat, a két gyilkosnak nyoma veszett, a fiatalember alélt teste támaszkodott csak a kapunak. Mihelyt Luisa San Felice kaput nyitott, a test hanyatt zuhant a kertbe.

A fiatalasszony maga sem hitte, hogy ilyen erős: a sebesültet behúzta a kertbe, a kaput kulcsra zárta, sőt, el is reteszelte, s csak azután hívta zokogva segítségül Ninát, Michelét és Nannót.

Mindhárman ott teremtek. Michele az ablakból látta elfutni a gyilkosokat. Lassú, ütemes lépések dobaja jelezte, hogy éjjeli őrjárat közeleg. Ők majd gondoskodnak a halottak eltakarításáról s a sebesültek összeszedéséről. Nem hozhatott többé bajt a segítségnyújtás a fiatal tiszt megmentőire, a legavatottabb szem sem bukkanhatott immár nyomára.

Michele karjaiba emelte a fiatalember testét, Nina a lábát tartotta, Luisa a fejét, gyengéden, ahogy csak nők tudnak betegekkel és sebesültekkel bánni, s hárman bevitték a házba.

Nanno hátramaradt. Kétrét görnyedve, csukott szájjal varázsszavakat mormolt; csak általa ismert füveket keresett a kert szegletében és a fal repedéseiben szabadon burjánzó gyom közt.

Amikor visszaértek a budoárba, Michele gondolataiba merült. Egyszer csak megrázta a fejét, s megszólalt:

- Kishúgom, nemsokára hazaér a lovag. Mit mond majd, ha azt látja, hogy távollétében és megkérdezése nélkül egy csinos fiatalembert hoztál a házába?

- Szánni fogja őt, Michele, s azt mondja majd: jól tettem - felelte a fiatalasszony, emelt fejjel. Arcán szelíd nyugalom tündökölt.

- Igen, persze, így tenne, ha közönséges gyilkosságról lenne szó. De mit szól, ha megtudja, hogy a gyilkos Pasquale Simone volt? Megengedheti-e magának ő, Francesco herceg udvartartásának tagja, hogy menedéket nyújtson olyasvalakinek, akit a királyné pribékje szúrt le?

A fiatalasszony rövid tűnődés után beismerte:

- Igazad van, Michele. Nézzük meg, van-e nála valami irat, amiből kitűnik, hová vitethetjük.

De hiába kutatták át a sebesült zsebeit, csak egy erszényt meg egy órát találtak, jeléül annak, hogy nem rablótámadás áldozata. Iratai, ha ugyan voltak iratai, eltűntek.

- Istenem, Istenem, mit tegyünk? - sopánkodott Luisa. - Ilyen állapotban csak nem hagyhatom sorsára egy embertársamat!

- Kishúgom - mondta Michele, annak az embernek a hangján, aki rátalált a megoldásra -, arról volt ugye szó, hogy ha a lovag hazaérkezne, mialatt Nanno jósol neked, barátnőd, Fusco hercegnő házán át kell távoznunk, minthogy a ház üresen áll, s a kulcsa nálad van?

- Igazad van, Michele! - kiáltotta a fiatalasszony. - Úgy van, a hercegnőhöz visszük: majd valamelyik kertre nyíló szobában helyezzük el. Arrafelé is van kijárat. Köszönöm, Michele! Ott elláthatjuk mindazzal, amit állapota megkövetel, ha ugyan meg nem hal szegény fiatalember.

- Ha nem avatod be a titokba, szükség esetén férjed joggal hivatkozhat arra, hogy semmiről nem tudott - fűzte hozzá Michele. - Ellenkező esetben ezt nem tenné.

- Csakugyan nem tenné, jól ismered. Inkább kiszolgáltatná magát, semhogy hazudjék. Semmiről nem szabad tudnia, semmiről. Nem mintha a jó szívében kételkednék, de igazad van, nem szabad meghasonlásnak kitennem; annak, hogy a herceg barátjának kötelességtudata összeütközésbe kerüljön keresztényi lelkiismeretével. Világíts nekünk, Nanno - szólt oda a boszorkánynak, aki éppen belépett, egy marék különféle fűvel a kezében -, a házban nem maradhat a fiatalembernek nyoma.

Nanno világított, s a menet újra megindult. Három-négy szobán áthaladt, elérte a szomszéd házba vezető átjáró ajtót, s eltűnt mögötte.

Alig helyezték azonban a sebesültet az ágyra az egyik szobában, amelyet Luisa maga választott ki, amikor Nina, aki korántsem volt olyan izgatott, mint úrnője, hirtelen megérintette a karját.

A fiatalasszony ráébredt, hogy a komorna figyelmeztetni akarja valamire: hallgatózni kezdett.

Valaki zörgetett a kertkapun.

- A lovag - kiáltotta Luisa.

- Siessünk, siessünk, asszonyom - mondta Nina. - Feküdjön pongyolástul az ágyba, a többit bízza rám.

- Michele! Nanno! - kiáltotta a fiatalasszony. Karjának egyetlen, beszédes mozdulatával gondjaikba ajánlotta a sebesültet.

Mindketten bólintottak, s Luisa megnyugodott, amennyire egyáltalán képes volt most megnyugodni.

Visszatért a szobájába, de mintegy önkívületben: támolygott, neki-nekiment a falnak, nehezen lélegzett, tétován értelmetlen szavakat mormolt. Annyi ideje maradt csak, hogy harisnyáját és papucsát egy székre dobja, az ágyba dőljön, szemét lehunyja és alvást mímeljen, vadul dobogó szívvel, elfúló lélegzettel.

Pár pillanat múlva San Felice lovag lépett be a felesége szobájába lábujjhegyen, mosolyogva; kezében gyertyát tartott. Megütközését, hogy zárt kapura talált, Nina már eloszlatta: azt mondta, ő lökte be szórakozottságból a reteszt.

A lovag egy darabig az ágy mellett álldogált, kezében a rózsaszín viaszgyertya. Elmerülten nézte a gyertya fényénél Luisát, végül lassan fölé hajolt, homlokon csókolta, s azt suttogta:

- Az Úr vigyázza álmod, ó, tisztaság angyala, és az ég óvjon attól, hogy valaha dolgod legyen a kárhozat angyalaival, akiktől az imént váltam el.

Majd, nehogy megzavarja a felesége álmát - mert álomnak vélte a mozdulatlanságot -, ahogy jött, lábujjhegyen távozott, csendesen betette az ajtót, és visszavonult a saját szobájába.

Mihelyt eltűnt a gyertya fénye a szoba faláról, a fiatalasszony félkönyökre emelkedett ágyában, és tágra meredt szemmel, feszülten figyelt.

Mindenütt csend honolt már és sötétség.

Lassan felhajtotta a hevenyészve magára vetett selyemtakarót, óvatosan a majolikapadlóra csúsztatta lábát, és az ágy peremére dőlve, fél térdre ereszkedett, így hallgatózott egy pillanatig: de nem hallatszott a legcsekélyebb nesz sem. Megnyugodva lépett ki a másik, szemközti ajtón, ellenkező irányban, mint előbb a férje. Végigsuhant a folyosón, amely a hercegnő házához vezetett, kinyitotta az átjárót, és nesztelenül, súlytalanul, mint az árnyék, elért a szoba küszöbére, amelyben a beteg feküdt.

A sebesült még nem tért magához ájulásából. Michele egy bronzmozsárban füveket tört, Nanno a sebre facsarta a füvek levét.

13 SAN FELICE LOVAG

Úgy hisszük, említettük már valamelyik korábbi fejezetben, hogy San Felice lovag tudós volt.

Ámbár a tudósok, akárcsak Sterne utazói, rengeteg csoportra és alcsoportra oszlanak, alapvetően mégis kétfélék:

unalmas tudósok,
szórakoztató tudósok.

Az első fajtájú tudós a gyakoribb, s őt tartják a tudósabbnak.

Életünk során volt alkalmunk találkozni néhány szórakoztató tudóssal is; kortársaik általában lebecsülték őket, mert - mint mondták - ezek lealacsonyítják a tudományt, azáltal, hogy szellemet és képzelőerőt kevernek bele. Kénytelenek vagyunk megvallani, hogy San Felice a tudósok második fajtájához tartozott, azaz szórakoztató tudós volt, még ha ezzel súlyosan ártunk is neki olvasóink szemében.

Említettük ugyan, de olyan régen, hogy olvasóink tán már el is felejtették: San Felice lovag ötven-ötvenöt éves férfi volt, s egyszerűen, de ízléssel öltözködött. Minthogy nem specializálta magát egyetlen szakmára sok évtizedes tanulmányai során, inkább *sokat tudó* volt, semmint *tudós*.

Arisztokratának született, a királyi udvarban, nagyúri környezetben élte le egész életét, s ifjúkorában sokat utazott, főleg Franciaországban: ennek köszönhette elbűvölő modorát. Szeretetre méltóan fesztelen volt, mint egy Buffon, egy Helvetius, egy Holbach, akikkel egyébként közös társadalmi elveket vallott, s osztozott filozofikus közönyükben is a vallás iránt, szinte azt mondhatnók: vallástalan volt.

Mint Galilei, mint Swammerdam, tanulmányozta a végtelenül nagy és a végtelenül parányi dolgokat, az éterben kerengő világoktól le egészen a vízcseppben úszkáló véglényekig. Megértette, hogy Istennek egyformán kedves a csillag és az atom, hogy a Teremtő mindenre egyformán árasztja mérhetetlen szerelmét, s lelke, az isteni tűznek e szikrája, szeretetre lobbant az egész természet iránt. Legfeljebb annyi volt a különbség, hogy a teremtés szerény alkotásait gyengédebb kíváncsisággal leste, mint a nagyszerűeket; de nem kisebb érdeklődéssel figyelte nappal mikroszkópján, hogy alakul át a lárva bábbá s a báb skarabeussá, mint éjjel a földünknél kilencszázszorta nagyobb égi kolosszus, a Saturnus lassú mozgását, amely harminc év alatt futja be pályáját a nap körül, hét holdja óriási terhét vonszolva, rejtelmes eredetű gyűrűjétől övezve.

Tanulmányai valamelyest kiszakították a való életből, s a gondolatok világába emelték. Forró nyáréjszakákon gyakran állt háza ablakában - már az apja és a nagyapja is ebben a házban született -, s nézte, hogy gyullad ki egy evezőcsapás vagy a halászbárka vonta barázda nyomában az a kékes tűz, amely mintha a Venus csillag visszfénye lenne; órákig, sőt, egész éjjeleken át állt mozdulatlanul az ablakkönyöklőnél, és bámulta az öböl fénypontokkal telehintett vizét, vagy - amikor a déli szél hullámokat vert rajta - az egymásba fonódó tűzcsíkokat, amelyek Capri mögött látszottak elenyészni, bár bizonyára egészen az afrikai partokig húzódtak. Az emberek ilyenkor azt mondogatták: „Ni, mit művel már megint ez a holdkóros San Felice?" A holdkóros San Felice ilyenkor az anyagi világból a láthatatlan világba, a zajos életből a csendes életbe siklott át. Azon töprengett, hogy ez a mérhetetlen tűzkígyó, amely az egész földet körülgyűrűzi, valójában nem más, mint szabad szemmel alig látható, parányi állatkák sokasága; hogy a képzelet nyomába se ér a természet döbbenetes gazdagságának; hogy világunkat alul-fölül, minden oldalról számtalan, nem sejtett más világ

veszi, lám, körül, a fenti, fényözönbe vesző végtelent összekötve a lent tátongó sötét mélység végtelenjével.

A holdkóros San Felice a kettős végtelenen túl Istent szemlélte: nem mint Ezékiel, viharokban, nem is mint Mózes, égő csipkebokorban, hanem az örök szeretet méltóságteljes, derűs nyugalmának ragyogásában, a teremtés gigászi Jákob-létrájának tetején.

Azt hihetne valaki, hogy az ilyesfajta, az egész természetre egyenlően kisugárzó, végtelen szeretet gyengíti azokat az érzelmeket, amelyek a latin költőt erre a felkiáltásra bírták: „Ember vagyok, semmi nem idegen tőlem, ami emberi!" De tévedne. Ha valakinél, San Felice lovagnál világosan elkülönült lélek és szív: e kettősségnek köszönheti a teremtés koronája, hogy olykor, a lélek órájában, nyugodt és békés lehet, mint Isten maga, máskor pedig, amikor a szíve szólal meg, vidám vagy kétségbeesett, egyszóval ember.

Mindazon érzések közül, amelyek bolygónk e lakóját a körülötte élő állatok fölé helyezik, a lovag a legszentebbnek és a legnagyszerűbbnek a barátság érzését tartotta, s ezt azért kell hangsúlyoznunk, mert ez az érzelem sorsdöntően hatott ki végül egész életére.

San Felice lovag a III. Károly alapította Nemesek Kollégiumában végezte tanulmányait. Tanulótársa volt Giuseppe Caramanico herceg, az a férfi, akinek kalandjaitól, eleganciájától és rendkívüli sikereitől visszhangzott a múlt század végén Nápoly.

Ha a herceg csak herceg lett volna, semmi több, az ifjú San Felice aligha érez iránta mást, mint egyszerű tiszteletet vagy irigy féltékenységet, hiszen a gyerekek irigyelni szokták azt a társukat, aki magas rangja folytán a tanárok elnéző jóindulatát élvezi. De Giuseppe Caramanico nemcsak herceg volt, hanem bájos, csupa szív, önfeledt gyermek is, aminthogy később, férfifejjel is rendkívül megnyerő maradt, talpig becsületes és hűséges.

Óhatatlanul minden barátságban az egyik fél Oresztész, a másik Püladész; így történt ez Caramanico herceg és San Felice lovag esetében is. San Felicének jutott a világ szemében a szürkébb, de az Úr szemében tán az érdemesebb szerep: Püladészé.

Képzelhetik, kedves olvasóink, hogy a kiváló értelmű, elmélyedésre hajló tudósjelölt milyen könnyedén és fölényesen szárnyalta túl az iskolában vetélytársát, s hogy a nagyúrian hanyag herceg, a leendő nápolyi miniszterelnök, leendő londoni nagykövet és leendő palermói alkirály milyen rosszul tanult.

Nos, a lusta Oresztész mindig az elsők közt volt, hála a szorgalmas, két ember helyett dolgozó Püladésznek: ugyanannyi jutalmat, díjat, dicséretet kapott, mint San Felice, sőt, professzorai az ő teljesítményét még nagyobbra értékelték, minthogy nem ismerték vagy nem akarták ismerni elsősége titkát. S ő ugyanolyan magától értetődően viselte elsőségét, mint fényes társadalmi helyzetét.

Oresztész maga azonban jól tudta, hogy a titok kulcsa: a barát önfeláldozása. El kell ismernünk: barátját érdeme szerint becsülte. A herceg kiállta a barátság próbáját, amiről lesz alkalmunk meggyőződni történetünk folyamán.

Az iskola végeztével mindkét fiatalember a hajlamának, illetve rangjának megfelelő pályára lépett. Caramanico katona lett, San Felice tudós.

Caramanico a Lipariota ezredben kezdte katonai pályafutását, mint kapitány. Az ezred onnan kapta nevét, hogy az ott szolgáló közkatonák csaknem mind a Lipari-szigetekről származtak. Ezt az ezredet a király alapította, s maga volt ezredesi rangban a parancsnoka. Itt tisztként szolgálni a legmagasabb rendű kegy volt, minden nápolyi nemes vágyálma.

San Felice ellenben utazgatott, bejárta Franciaországot, Németországot és Angliát. Öt évet töltött Olaszországtól távol; mire hazatért, Caramanico herceg miniszterelnök volt már, és Karolina királyné szeretője.

Caramanico a hatalom birtokában mindenekelőtt kedves San Felicéje függetlenségét igyekezett biztosítani. Távollétében s a fogadalomtétel mellőzésével kineveztette máltai lovagnak, amire egyébként bárki, aki a követelményeknek megfelelt, igényt formálhatott. Ráadásul egy apátságot is adományoztatott San Felicének, kétezer dukát évi jövedelemmel. A családi vagyon hozadéka évi ezer dukát volt; a kettő együtt San Felicét viszonylag Nápoly leggazdagabb emberévé tette, hisz igényei, mint a tudósoké rendesen, roppant szerények voltak.

A két ifjú kilépett az életbe. Mindketten felserdültek, s bár változatlanul szerették egymást, ritkán találkoztak - az egyiket a tudomány, a másikat a politika kötötte le.

1783-ban híre járt, hogy Caramanico herceg hamarosan kegyvesztetté válik; egész Nápolyt ez foglalkoztatta. San Felice aggódott. Caramanicót túlságosan igénybe vették miniszterelnöki teendői - beszélték -, s mert szerette volna megfelelően fejleszteni a nápolyi haditengerészetet - a királlyal ellentétben azon a véleményen volt ugyanis, hogy Nápoly tengeri, nem pedig szárazföldi hatalom -, a toscanai nagyherceghez, Lipóthoz fordult, s kérte, adja át a nápolyi tengerészet parancsnokául, admirálisi rangban, egyik emberét, akinek a nevét nagy elismeréssel emlegették egy Berberia elleni hadjárat óta.

Ez az ember John Acton volt. Származására ír, bár francia földön született.

Caramanico herceg bejuttatta a királyi udvarhoz pártfogoltját, mégpedig olyan ranggal felruházva, amilyenről az korábban álmodni sem merhetett. Acton nyomban nekigyürkőzött, hogy pártfogóját kivesse a királyné kegyeiből, és ezáltal a miniszterelnöki székből is, hisz azt a herceg nem annyira rangjának és rátermettségének, mint inkább a királyné kegyének köszönhette.

Caramanico herceg egy este beállított San Felicéhez. Bejelentés nélkül, mintha közönséges, közrendű látogató lenne.

Langyos májusi este volt. San Felice éppen szentjánosbogarakat hajszolt gyönyörű kertjében, amelyet megpróbáltunk már lefesteni: azt készült megfigyelni, mennyire csökken reggelig a fényük.

A herceg láttán felkiáltott örömében, forrón átölelte, és szívére szorította barátját.

Az a baráti ölelést régi gyengédségével viszonozta, sőt tán a szokásosnál is hevesebben. Gond és bánat felhőzte homlokát.

San Felice a lépcső felé vonta, de a herceg reggel óta a lábát sem tette még ki dolgozószobájából, kapva kapott tehát az alkalmon, hogy belélegezheti a narancserdő illatos leheletét, s hallgathatja a feje fölött hajladozó levelek fémes zizzencsét. Langy szellő fújdogált a tenger felől, az ég derült volt, a hold ragyogása elömlött az égen és az öböl vizén. Caramanico a pálmafa tövében elhelyezett padra mutatott, s mindketten odaültek.

A herceg pár pillanatig hallgatott, mintha félne megtörni a természet néma csendjét. Aztán nagyot sóhajtott, s megszólalt:

- Búcsúzni jöttem, barátom - talán örökre.

San Felice megremegett, s barátja arcába pillantott: azt hitte, rosszul hall.

A herceg némán nemet intett, s így szólt, a mélységes csüggedés kifejezésével szép, sápadt arcán:

- Belefáradtam a harcba. Belátom, nálam erősebb ellenfélre akadtam. Kockán forog az életem, s talán a becsületem is.

- És Karolina királyné? - kérdezte San Felice.

- Barátom, Karolina királyné asszony - felelte Caramanico -, tehát gyenge és állhatatlan. Ma az ír cselszövő szemével lát mindent: meglásd, ez az ember még romlásba viszi az országot. Különben, hadd dőljön össze a trón! mit bánom... de nélkülem. Nem akarom, hogy részem legyen benne. Elutazom.

- Hová? - kérdezte San Felice.

- Elfogadtam kinevezésemet angol követnek: ez aránylag tisztességes formája a száműzetésnek. Feleségem és gyermekeim is velem jönnek: nem akarom őket, magukra hagyva, veszélynek kitenni. Van azonban valaki, akit Nápolyban kell hagynom: remélem, hogy helyettem te viseled majd gondját.

- Kiről van szó? - kérdezte némi aggodalommal a tudós.

- Ne félj - mondta a herceg erőltetett nevetéssel -, nem asszony, kisgyerek.

San Felice fellélegzett.

- Igen - folytatta a herceg -, bús életem egyetlen vigasza egy fiatal nő volt. Valóságos angyal, nem e földre való, vissza is szállt a mennybe. Eleven emlékül egy kislányt hagyott rám. A gyermek most ötéves.

- Hallgatlak - mondta San Felice -, hallgatlak.

- Nem törvényesíthetem, nem is biztosíthatok számára megfelelő társadalmi pozíciót, mert már házas voltam, amikor megszületett. A királyné egyébként sem tud létezéséről, s nem is szabad, hogy tudjon.

- Hol van a gyermek?

- Porticiben. Néha felhozatom, máskor meg én rándulok le hozzá. Nagyon szeretem ezt az ártatlan teremtést; attól tartok, baljós csillagzat alatt született! Hiszed-e vagy sem, San Felice, sem a miniszterségtől, sem Nápolytól, sem a hazámtól nem olyan nehéz megválnom, mint ettől a gyerektől, mert ő igazán szerelmem gyermeke.

- Én máris szeretem őt, Caramanico - mondta a lovag a rá jellemző nemes egyszerűséggel -, máris szeretem.

- Annál jobb - felelte a herceg -, mert azt remélem, hogy helyettem te viseled majd gondját. Azt akarom, ugye te megérted? hogy saját vagyona legyen. Itt egy ötvenezer dukátos kötvény, a te nevedre szól. Tizennégy-tizenöt esztendő alatt, ha kihelyezed, az összeg egyedül a kamatok révén megduplázódik. A saját vagyonodból előlegezd a kislány eltartásának és neveltetésének költségeit: ha majd nagykorú lesz, és férjhez megy, visszafizeti.

- Caramanico!

- Megbocsáss, barátom - mondta a herceg mosolyogva -, de én kérek szívességet tőled, nekem kell a feltételeket megszabnom.

San Felice lehorgasztotta a fejét.

- Hát mégsem szeretsz úgy, mint hittem? - mormolta.

- Dehogynem, barátom - felelte a herceg. - A világon téged szeretlek és tisztellek a legjobban; mi sem bizonyítja inkább, mint hogy rád bízom szívem legtisztább, legigazabb kincsét.

- Mégis szeretnélek valamire megkérni - mondta a tudós habozva -, ha ugyan nincs ellenedre, barátom. Boldoggá tenne, ha beleegyeznél.

- Mi lehet az?

- Magányosan élek, nincs családom, barátom is alig. Sosem unatkozom, mert hogy is unatkozhatna az az ember, aki előtt feltárult a természet nagy könyve. Sok mindent szeretek: szeretem a füvet, amikor hajnalban meghajlik a harmatcseppek súlya alatt; szeretem a szentjánosbogárkákat... őket hajszoltam, amikor megjöttél; szeretem a napfény ragyogású, aranyszárnyú skarabeust, szeretem városépítő méheimet, köztársaságot teremtő hangyáimat; de egyiket sem szeretem jobban, mint a többit, s engem nem szeret egyik sem. Ha magamhoz vehetném a lányodat, tudom, nagyon-nagyon megszeretném, s talán ő is viszont szeretne egy kicsit, ha érezné, mennyire szeretem. A Posíllipón kitűnő a levegő, ablakaimból gyönyörű a kilátás, itt a nagy kert, a kislány lepkéket kergetne, virágot szedne, narancsért csak a kezét kéne kinyújtania, mire felnő, hajlékony, erős és kecses lenne, mint ez a pálma. Mondd, barátom, megengeded-e, hogy a lányod itt éljen?

Caramanico szeme könnybe lábadt. Szelíden igent bólintott. De San Felice folytatta, abban a hiszemben, hogy barátját nem győzte még eléggé meg:

- Egy tudósnak különben sincs semmi dolga; majd én magam nevelem, megtanítom franciául és angolul írni-olvasni. Sok mindent tudok ám, műveltebb vagyok, mint hiszik. Szívesebben művelem a tudományt, hogysem beszéljek róla. Ezek a nápolyi könyvmolyok, herculanumi akadémikusok meg Pompeji-kutatók nem értenek meg, azt állítják, tudatlan vagyok, mert nem használok nagy szavakat, egyszerűen beszélek a természetről és Istenről, de nincs igazuk, Caramanico, legalább annyit tudok, mint ők, ha nem többet, becsületszavamra mondom... Nem felelsz, barátom?

- Nem, San Felice, nem: hallgatlak s bámullak. Te vagy az eszményi teremtmény, Isten kiválasztottja. Persze hogy idehozhatod a lányomat, persze hogy idehozhatod a gyermekemet, persze hogy szeretni fog téged, de mindennap beszélj neki rólam, és igyekezz elérni, hogy teutánad engem szeressen a legjobban.

- Milyen jó vagy! - kiáltotta a lovag, könnyeit törülgetve. - Lássuk csak, azt mondtad, Porticiben van, ugye? Miről ismerem meg a házat? Hogy hívják a kislányt? Remélem, szép nevet adtál neki!

- Barátom - mondta a herceg -, íme a gyermek neve, s annak az asszonynak a címe, aki gondozza, s itt van írásbeli utasításom is az asszonyhoz, hogy távollétemben téged tekintsen a gyermek apjának... Isten veled, San Felice - tette még hozzá, miközben felállt -, légy büszke rá, hogy annyi boldogságot, örömet, vigasztalást kaptam tőled, amennyit egyáltalán kaphattam.

S a két barát összeölelkezett, mint a gyermekek, s könnyezett, mint az asszonyok szoktak.

Caramanico herceg másnap elutazott Londonba, s a pálmás házba beköltözött nevelőnőjével a kis Luisa Molina.

14 LUISA MOLINA

Aznap, amikor a kis Luisa Molina elindult Porticiből, San Felice lovag kora reggel sorra járta a Toledo utcai játékkereskedéseket; ezt a nagy fontosságú ügyet nem akarta senki másra bízni. Garmadával vásárolta a fehér báránykákat, járni tudó babákat, bukfencjancsikat. Ismerősei, ha látták, nemigen gondolhattak egyébre, mint hogy a tisztes tudós, aki nyilván nem veszi e holmiknak semmi hasznát, holmi külföldi herceg megbízásából töri magát; igyekszik a herceg gyermekei számára a nápolyi játékok lehető legteljesebb gyűjteményét beszerezni. Nos, tévedtek: a lovag kizárólag a kis Luisa Molina kedvéért szánta el magát e szokatlan vásárló körútra.

Aztán sor került a szoba berendezésére. Az új lakók a ház legszebb helyiségét kapták: a szoba egyik ablaka az öbölre, a másik a kertre nyílt. A nevelőnő ágya mellé kis rézágy került - Nápolyban különösen csinos rézágyakat gyártanak. A nagy tudományú lovag saját tervei alapján és személyes felügyelete mellett készült el egy szúnyogháló, amelynek minden méretét pontos mértani számítások alapján szabták meg, úgyhogy az ostromlók legfortélyosabb támadásai is leperegjenek róla. A hálót a kiságyra erősítették: ez az átlátszó sátor megvédi majd a gyermeket a szúnyogok csípésétől.

Nápoly utcáin gyakran fel-feltűnik egy-egy kecskenyájat terelő pásztor: olykor az ötödik emeletre is felhajtja kecskéit. Egy kecskepásztor parancsot kapott, hogy reggelenként megjelenjen a kapu előtt. Kiválasztották a legislegszebb fehér kecskét - ő látja majd el tejjel a kis Luisát -, s a kiválasztott kecske elnyerte a szép csengésű, mitológiai Amalthea nevet.

Amikor a lovag úgy látta, hogy megtett minden óvintézkedést a gyermek szórakozása, kényelme és testi jóléte érdekében, öblös, lassú járású kocsit hozatott, s indult Porticibe.

A költözködés akadálytalanul ment végbe. Három órával azután, hogy San Felice lovag elindult Porticibe, a kis Luisa már birtokba is vette új lakását, s minthogy a gyerekek rendesen örülnek a költözködésnek, elégedetten öltöztetett-vetkőztetett egy babát, amelyik akkora volt, mint ő maga, ruhatára pedig legalább olyan gazdag és változatos, mint a vescovatói madonnáé.

A lovag hetekre, hónapokra megfeledkezett a természet minden más csodájáról, s csak erre az egyre figyelt. Mert mi is a rügyfakadás, virágzás vagy a gyümölcsérés a fiatal agy fejlődéséhez képest, amely napról napra új gondolatokat terem, s a tegnap kihajtott gondolatot ma tovább érleli? A gyermek értelme szerveinek tökéletesedésével párhuzamosan fejlődött. Ez a tény megingatta a lovag hitét a lélek halhatatlanságában, mert hiszen a lélek nyilvánvalóan ugyanúgy a szervek fejlődésének függvénye, ahogy a fa vagy a gyümölcs élete a benne keringő nedveké; serdülőkorban szemmel láthatóan nő, erősödik, új képességekkel gazdagodik, felnőtt korban ugyanezeket a képességeket kamatoztatja, és amikor az öregség fokról fokra megmerevíti, megnyomorítja a test szerveit, a lélek észrevehetetlenül, de kétségbevonhatatlanul elveszíti e képességeket, ahogy a virág elveszti illatát, s ahogy a gyümölcs elszárad, ha elapad az életadó nedv. San Felice lovag azonban mindig is egy kissé panteista, sőt, pszichológus-panteista volt, mint a nagy szellemek általában. Istent megtette a világ univerzális lelkének, s az egyéni lelket éppen ezért felesleges fényűzésnek tartotta. Sajnálta, hogy nincs lelke, ahogy sajnálta, hogy nincs szárnya, mint a madárnak, de nem neheztelt a természetre e mennybeli takarékosság miatt.

Minthogy nem hitt már a *lélek síron túli* életében, a *lélekvándorlás* hitével vigasztalódott. A régi egyiptomiak szeretett halottaik sírjába skarabeust helyeztek. Miért? Mert a skarabeus, akárcsak a hernyó, háromszor hal meg, s háromszor születik újjá.

Isten, végtelen jóságában, megtagadná az embertől azt, amit a rovarnak megadott? Így fohászkodott az a nép, amely hatalmas sírokban örökítette ránk szentelt szalagokba pólyáit egyedeit.

San Felice lovag ugyanazt a kérdést tette fel magának, amit most én, s nyilván önök is: emlékszik-e a hernyó a petére, a báb a hernyóra, a lepke a bábra - s hogy az átváltozások köre teljes legyen - emlékszik-e a pete a lepkére?

Sajna! ez nem valószínű. Isten az embert nem méltatta az emlékezés adományára, amelyet az állatoktól is megtagadott. Ha az ember emlékeznék rá, mi volt, mielőtt ember lett, halhatatlan lenne.

Mialatt a lovag ezeken s hasonlókon töprengett, a kis Luisa nőtt-növekedett. Észrevétlenül megtanult olvasni és írni. Franciául vagy angolul kérdezősködött, ha valamit meg akart tudni, minthogy a lovag egyszer s mindenkorra értésére adta, hogy csakis azokra a kérdésekre felel, amelyeket ezen a két nyelven tesznek föl neki. A kis Luisa nagyon kíváncsi természetű volt, tehát sokat kérdezett, így aztán hamarosan felelni is megtanult franciául és angolul, nemcsak kérdezni.

S észrevétlenül megtanult sok egyebet is. Asztronómiából annyit, amennyi egy nőnek kell; például, hogy a hold, úgy látszik, megkülönböztetett vonzalmat érez a nápolyi öböl iránt, talán mert szerencsésebb a hernyónál, skarabeusnál és az embernél, s emlékszik még rá, hogy valaha Jupiter és Latona lánya volt, egy úszó szigeten született, Phoebének hívták, és Endümiont szerette, s mint afféle kacér asszonyszemély, szeret tükörbe nézni, márpedig sehol a földkerekségen tisztább tükröt nem talál a nápolyi öbölnél.

A hold sok fejtörést okozott a kis Luisának. Úgy nevezte: égi lámpás. Amikor telihold volt, egy arcot vélt látni benne, amikor pedig megkezdődött a holdfogyatkozás, arról faggatta a lovagot, vannak-e az égben patkányok, s azok rágják-e ki a holdat, ahogy egyszer itt lenn is kirágták a sajtot.

San Felice lovag örömmel ragadta meg az alkalmat, hogy a gyermeknek egy tudományos igazságot bebizonyítson, s mert azt akarta, hogy a bizonyítás világos és a gyerek életkorához mért legyen, saját kezűleg elkészítette naprendszerünk nagyméretű modelljét. Bemutatta a kis Luisának a holdat - negyvenkilencszer kisebb volt, mint a föld. Egy perc alatt járta meg ez a kis hold azt az utat földünk körül, amelyet a valóságban huszonhét nap, hét óra és negyvenhárom perc alatt tesz meg, és egyidejűleg megfordult saját tengelye körül. A lovag azt is bemutatta, hogy a hold hol távolabb, hol közelebb kerül hozzánk, és elmondta, hogy a pálya legtávolabbi pontját hívják apogeumnak - ilyenkor kilencvenegyezer-négyszáztizennyolc mérföldre van a hold tőlünk -, a legközelebbi pontot pedig perigeumnak, s ilyenkor mindössze nyolcvanezer-hetvenhét mérföld a távolság köztünk. Elmagyarázta, hogy a hold, akárcsak a föld, annak köszönheti fényét, hogy a nap sugarai visszaverődnek felületéről, a holdfelületnek tehát csak azt a részét láthatjuk, amelyiket a nap megvilágít, a többit eltakarja a föld árnyéka, ezért nő meg fogy a hold. Bizonygatta a gyereknek, hogy amit ő a teliholdon makacsul egy arc vonásainak vél, azok valójában a holdfelszín egyenetlenségei: a völgyek mélyén sötétebb az árnyék, a hegyek ormáról ellenben erősen verődik vissza a fény. Még azt is bebizonyította neki, a nápolyi obszervatóriumban nemrég elkészült holdtérkép segítségével, hogy amit ő a hold állának néz, az valójában egy vulkán: sok évezreddel ezelőtt tüzet is hányt, mint ma a Vezúv, aztán kialudt, ahogy egykor a Vezúv is ki fog aludni. A gyerek előbb nemigen értette a magyarázatot, de nem nyugodott bele, és második, harmadik hallásra fel is fogta.

Egy szép napon, amikor kőport vásároltak, hogy a csinos kis rézágyat kifényesítsék, Luisa a lovagot mikroszkópja mellett találta. Elmerülten vizsgálgatta a vöröses port. A kislány lábujjhegyen odasettenkedett, s megkérdezte:

- Mit nézel, jó San Felice?

- Ha elgondolom - felelte a lovag, inkább magának, mint a kis Luisának, de mégis a kérdésre válaszolva -, ha elgondolom, hogy száznyolcvanhétmillió véglény nyom összesen annyit, mint egy gabonaszem!

- Száznyolcvanhétmillió micsoda? - kérdezte a kislány.

Kemény dió volt ezt megmagyarázni. A lovag ölébe ültette a gyermeket, s úgy kezdte mondani:

- Kicsi Luisa, a föld nem mindig volt olyan, mint ma, nem nőtt rajta mindig fű meg virág, nem árnyékolták be gránátalma-, narancs- és oleanderfák. Mielőtt megjelent volna rajta az ember s azok az állatok, amelyeket te is ismersz, víz borította, később pedig hatalmas páfrányok és óriási pálmafák. A házak sem teremnek maguktól, azokat is fel kell építeni; a világok nagy építésze, Isten is fokozatosan építette fel a földet. A házak kőből, mészből, habarcsból, homokból és téglából épülnek, Isten is sokféle anyagból építette a földet. Egyik építőanyaga a sok közül a szabad szemmel nem látható parányi állatkák mészváza, mert a parányoknak kagylójuk volt, mint az osztrigának, vagy teknőjük, mint a teknősbékának. Belőlük támadt az a hatalmas perui hegyvonulat, amelyet Kordilleráknak nevezünk; az ő maradványaikból keletkeztek a közép-olaszországi Appenninek - legdélibb csúcsaikat innen is láthatod; s mészhéjuk végtelenül apró törmelékével csiszoljuk és fényesítjük ezt a rezet itt ni.

S az ágyra mutatott, amelyet a szolgáló éppen akkor dörzsölgetett kőporral.

Máskor egy Torre del Grecó-i halász szép korallágat hozott a lovagnak. A gyermek megkérdezte, miért nincs a korallnak levele, csak ága.

A lovag elmagyarázta, hogy a korall nem növény, mint ő hiszi, hanem állati eredetű képződmény. A gyerek meglepetten hallotta, hogy ezeket az ágakat apró csalánozó polipok ezrei készítik mészből, amely nélkül nem élhetnének, s amelyet a sziklákról mállaszt le a hullámverés. Az ágak először puhák, ilyenkor a halak szopogatják és rágcsálják őket, aztán fokozatosan megkeményednek, s felöltik azt a gyönyörű, élénkpiros színt, amelyhez a női ajkat szokták a költők hasonlítani. Azt is elmondta a lovag, hogy egy apró állatka, a *féregcsiga*, amelyet később majd mikroszkópon is megnéznek, valóságos járdát épít Szicília körül, mindenütt, ahol a madraporák és korallok szabadon hagyták az utat; más állatkák viszont, mint például az *orgonakorállok*, Óceániában egész szigeteket építettek - van köztük harminc mérföld átmérőjű is - s közbül zátonyláncot; a zátonyok már-már eltorlaszolással fenyegetik a vízi utat, és megakadályozzák a hajózást.

Az elmondottak alapján olvasóink maguk is könnyen elképzelhetik, mint nevelkedett fáradhatatlan, tudós nevelőapja oldalán a kis Luisa Molina. Fokozatosan fejlődő értelme mindig időben kapott magyarázatot - mégpedig világos, tiszta, pontos magyarázatot - mindarra, amit egyáltalán meg lehet magyarázni, úgyhogy nyoma sem volt agyában azoknak a zavaros, elmosódott képzeteknek, amelyek a serdülőkorúak fantáziáját oly gyakran nyugtalanítják.

San Felice megtartotta barátjának tett másik ígéretét is, a kislány testben erős lett és hajlékony, mint a pálma, amelynek tövében a leckeórák folytak.

San Felice állandóan levelezett Caramanico herceggel. Havonta egyszer beszámolt neki Luisáról. Gyámja leveléhez Luisa maga is mindig hozzáfűzött néhány sort apja számára.

1790 körül Caramanico herceget Londonból áthelyezték Párizsba, nagykövetnek. Amikor Toulont a royalisták átjátszották angol kézre, s a Kettős Királyság kormánya csapatokat küldött Franciaország ellen, noha hivatalosan nem állt fenn szövetség közte és Pitt úr között, Caramanico a felmentését kérte, mert becsületérzése fellázadt a helyzet ellen, amelybe kormánya hozta. Csakhogy Acton hallani sem akart Caramanico hazatéréséről, inkább kineveztette szicíliai alkirálynak az éppen elhunyt Caracciolo márki helyére.

Caramanico Nápoly megkerülésével utazott új állomáshelyére.

A herceg rendkívüli értelme és vele született jósága valóságos csodát művelt Szicíliában, e szép ország kormányzásában. Ugyanakkor Acton és Karolina végzetes befolyására Nápoly feltartóztathatatlanul zuhant lefelé a lejtőn, egyenesen a szakadékba, börtöneit zsúfolásig megtöltötték legkiválóbb polgárai, az állami junta középkori, régen megszüntetett törvények életbe léptetését követelte, kínvallatást készült alkalmazni, s ország-világ előtt vérpadra hurcoltak három gyermeket: Emmanuele de Deót, Vitalianót és Galianit.

A félelem légkörében fuldokló, kegyetlen, halálhozó törvények járma alatt nyögő nápolyiak előtt ott lebegett az atyai törvények védelme alatt boldogan élő szicíliaiak példája. A királynét nem merték fennhangon vádolni, ám annál hangosabban zúgolódtak Acton ellen. Mindent a jöttment idegen számlájára írtak, s cseppet sem titkolták: legfőbb óhajuk, hogy Caramanico váltsa fel Actont, ahogy egykor Acton felváltotta Caramanicót.

Sőt, ennél is továbbmentek: az a hír járta, hogy a királyné maga egy akaraton van a nápolyiakkal, hogy feltámadtak első szerelmének édes emlékei, és nyíltan Caramanicót választaná, ha valami hamis szégyenérzet nem tartaná vissza.

A hírverés már-már olyan méreteket öltött, hogy az ember azt hihette volna, Nápolyban mégis tényező a nép, s a népnek van szava. Ekkor San Felice váratlanul a következő szövegű levelet kapta barátjától:

„Barátom,
Nem tudom, mi bajom lehet, de tíz napja őszül és hullik a hajam, fogaim meglazulnak ínyemben, s sorra kihullanak, leküzdhetetlen bágyadtság, végzetes gyengeség lett úrrá rajtam. Mihelyt levelemet kézhez vetted, indulj Luisával Szicíliába, de nagyon siess, hogy még életben találj.

Giuseppéd”

Ez 1795 végén történt. Luisa tizenkilenc éves volt; apját tizennégy esztendeje nem látta. Arcára már nem is emlékezett, de arra igen, mennyire szerette: szíve hívebben őrizte apja emlékét, mint a szeme.

San Felice nem mondta el neki egyelőre a teljes igazságot. Mindössze annyit közölt Luisával, hogy apja beteg, és látni kívánja, s azzal már futott is a mólóra, hogy felhajtson valami közlekedési eszközt. Szerencsére éppen akkor készült útnak indulni egy könnyű hajó, abból a fajtából, amelyet *speronaré*-nak neveznek; Szicíliából hozott Nápolyba utasokat, s most hazafelé tartott. A lovag kibérelte egy hónapra, hogy a visszaútra ne legyen gond, s még aznap elutazott, Luisa társaságában.

Minden körülmény szerencsésen alakult a szomorú végű úton: - az idő szép volt, a szél kedvező; a hajó harmadnap horgonyt vetett Palermo kikötőjében.

A lovag és Luisa úgy érezte, mintha óriási temetőben járna. Az utcákon bánat borongott, s a városra, amely magamagát *Boldog*-nak nevezi, a gyász fátyla látszott borulni.

Egy körmenet állta útjukat; Szent Rozália ereklyéit kísérték a székesegyházba.

Templom előtt haladtak el; a fekete kárpittal bevont templomban a haldoklókért könyörgő imát mondták.

- Mi történt? - kérdezte a lovag egy embertől, aki éppen a templomba igyekezett. - Miért olyan kétségbeesettek a palermóiak?

- Ön nem szicíliai? - kérdezte a férfi.

- Nem, nápolyi vagyok, egyenest onnan érkezem.

- Apánk haldoklik - mondta a szicíliai.

A templom annyira zsúfolt volt, hogy belépni sem tudott. Az ember letérdelt a lépcsőn, s mellét verve fennhangon mondta:

- Isten szent anyja! ajánld fel életemet isteni fiadnak, ha ugyan a magamfajta szegény bűnös élete elegendő váltságdíj szeretett alkirályunk életéért.

- Ó! - kiáltotta Luisa. - Hallod, drága barátom? Apámért imádkoznak, apám haldoklik... Fussunk, fussunk!

15 APA ÉS LEÁNYA

San Felice és Luisa öt perc múlva ott állt Roger régi palotájának kapuja előtt, a városnak a kikötővel ellenkező végében.

A herceg senkit sem fogadott többé. A baj első jelére elintézendő ügyek ürügyén Nápolyba küldte feleségét és gyermekeit.

Vajon mi volt a célja? Megkímélni családját halála látványától? Vagy annak a karjai közt meghalni, akitől távol kellett leélnie egész életét?

Caramanico herceg levele San Felicéhez elegendő minden ez irányú kételyünk eloszlatására.

A két újonnan érkezettet a kapott parancsok értelmében nem akarták beengedni; de mihelyt San Felice megnevezte magát és Luisát, az inas kitörő örömmel futott a herceg lakosztályába, s már messziről kiabálta:

- Hercegem, megjött! Hercegem, megjött!

A herceg harmadik napja nem bírt felkelni heverőjéről; úgy kellett feltámogatni, ha fájdalmai csillapítására nyugtatót akart inni. Most felugrott a heverőről, s felkiáltott:

- Tudtam, hogy Isten, aki annyi megpróbáltatást mért rám, nem tagadja meg tőlem azt a végső kegyet, hogy mindkettejüket viszontlássam, mielőtt meghalok.

A herceg ölelésre tárta karját: a lovag és Luisa megjelent a szoba küszöbén. De a haldokló szívében nem volt többé hely két ember számára. San Felice Luisát apja karjai közé tuszkolta.

- Rajta, gyermekem, ez a jog téged illet - mondta neki.

- Atyám, atyám! - kiáltotta Luisa.

- Ó, milyen szép! - szólt halkan a haldokló. - Szívbéli barátom, az utolsó szóig betartottad ígéretedet!

S míg egyik kezével Luisát ölelte magához, a másikat a lovagnak nyújtotta.

Luisa és San Felice könnyekben tört ki.

- Ó, ne sírjatok, ne sírjatok - szólt a herceg leírhatatlan mosollyal. - Ünnepnap számomra ez a nap. Hisz, ha nem következik be ez a rendkívüli esemény, amelynek elébe nézek, tán sohasem látjuk viszont egymást itt e földön. S ki tudja, mi távolít el jobban: a halál vagy az elválás? Az elválást ismerem, próbáltam, a halált még nem. Csókolj meg, drága gyermek, csókolj meg hússzor, százszor, ezerszer, adj egy csókot az eltelt tizennégy esztendő minden évéért, minden napjáért, minden órájáért. Milyen szép vagy! Istennek legyen hála, hogy képedet még szívembe zárhattam, s magammal vihetem a sírba.

Váratlan, önmaga számára is hihetetlen erővel szorította keblére Luisát, mintha csak valóságos mivoltában akarná szívébe beölelni.

Majd az inashoz fordult, aki félreállt, hogy utat engedjen San Felicének és Luisának:

- Senki, megértetted Giovanni, senki! az orvos vagy a pap sem jöhet be! Ide már csak a halálnak van joga belépni!

A herceg visszahanyatlott heverőjére, az iménti erőfeszítés teljesen kimerítette. Lánya elébe térdepelt, úgyhogy a homloka egy magasságba került a herceg ajkával, San Felice pedig szorosan mellé állt.

A herceg lassan San Felicére emelte tekintetét, s gyenge hangon megszólalt:

- Megmérgeztek! - Luisa felzokogott. - Csak azt csodálom, hogy ilyen soká vártak vele. Három év haladékot kaptam, s éltem is vele, némi jót tettem e szerencsétlen országgal. Hálásnak kell lennem a haladékért, most kétmillió szív gyászol, kétmillió száj imádkozik értem.

Majd látva, hogy lánya merően nézi, mintha emlékezetében kutatna:

- Ó, nem emlékszel már rám, szegény gyermekem, de még ha emlékeznél, sem ismerhetnél rám mai, tönkrement állapotomban. Két héttel ezelőtt mondhatni fiatal ember voltam még, San Felice, negyvennyolc évem ellenére, de e két hét alatt fél évszázadot öregedtem... Százéves aggastyán, ideje meghalnod!

Majd ismét Luisára pillantott, s kezét fejére téve azt mondta:

- De én, én rád ismerek. A hajad ugyanolyan gyönyörű szőke, a szemed ugyanolyan szép fekete, mint volt. Ma elragadó fiatal hölgy vagy, de kisgyereknek is nagyon bájos voltál ám! Amikor utoljára láttam, San Felice, s megmondtam neki, hogy elválunk, hosszú időre, talán örökre, ő zokogásban tört ki, mint az imént. De mert nem adtam még fel minden reményt, karjaimba vettem, úgy vigasztaltam: „Ne sírj, gyermekem, fáj nekem, ha sírsz." Ő, felcsukló sírását elfojtva így szólt: „Hess, bánat, apa így akarja." S könnyein át rám mosolygott. Ha a mennyország kapuján belesve megpillanthatnád Isten angyalát, az sem lehet édesebb, bájosabb nála.

A haldokló homlokon csókolta Luisát. Hangtalanul sírt, nagy könnycseppek gördültek szeméből a lány hajára.

- Ma már ezt nem mondanám többé - suttogta Luisa -, mert nagyon fáj a szívem... Apám, apám, hát nincs remény a megmentésére?

- Acton apja ügyes vegyész volt - felelte Caramanico -, s ő a mesterséget apjától tanulta.

Majd San Felicéhez fordulva így szólt:

- Bocsáss meg, Luciano, de érzem, közel van halálom perce, egy pillanatra hagyj magamra lányommal. Ne légy féltékeny: csak perceket kérek, te kerek tizennégy évig láthattad... Tizennégy év!... be boldog lehettem volna tizennégy esztendeig!... Ó, milyen botor is az ember!

A lovagot szíven ütötte, hogy a herceg keresztnevén szólította, mint valaha régen, a kollégiumban. Megszorította barátja felé nyújtott kezét, és csendesen eltávozott.

A herceg utánanézett, majd, amikor eltűnt, Luisához fordult:

- Egyedül vagyunk, Luisám. Vagyoni helyzeted nem nyugtalanít, e tekintetben megtettem a szükséges intézkedéseket. De nyugtalanít a boldogságod... Felejtsd el, kérlek, hogy csaknem idegen vagyok számodra, felejtsd el, hogy tizennégy éve nem találkoztunk, gondold azt, hogy mellettem nőttél fel, s megszoktad (édes szokás!), hogy minden gondolatodat megoszd velem. Ha így lenne, ha így érkeztünk volna el e mostani végső órához, mit mondanál nekem?

- Apám, csak azt, amit mondok. Amikor a palotába igyekeztünk, egy egyszerű ember térdepelt a templom előtt, ahol önért imádkoztak, s a maga módján így fohászkodott: „Isten szent anyja! ajánld fel életemet isteni fiadnak, ha ugyan egy magamfajta szegény bűnös élete elegendő váltságdíj szeretett alkirályunk életéért." Apám, önnek és Istennek sem mondhatnék mást, mint amit az az ember a madonnának mondott.

- Túlságosan nagy áldozat lenne - csóválta a herceg szelíden a fejét. - Én leéltem az életemet, jól vagy rosszul, de leéltem: neked is le kell élned a magadét, gyermekem, s hogy a lehető legboldogabban éld le, annak érdekében kérlek, ne titkolj előttem semmit.

- Nincs titkom senki előtt - mondta a fiatal lány, s apjára emelte nagy, áttetsző szemét, amelyben most a meglepetés szikrája villant.

- Tizenkilenc éves vagy, ugye, Luisa?

- Igen, apám.

- Ebben a korban már szeretned kéne valakit.

- Szeretem önt, apám, és szeretem a lovagot, aki ön helyett apám volt... ez minden.

- Nem értesz, Luisa, vagy úgy teszel, mintha nem értenél. Azt kérdem, nem hajlott-e a szíved valamelyik fiatalember felé azok közül, akikkel San Felice házában vagy másutt találkoztál.

- Nem járunk sehova, apám, s más fiatalemberrel nem találkoztam gyámapám házánál, mint Michelével, tejtestvéremmel, aki kéthetente el szokott jönni édesanyja csekély nyugdíjáért.

- Tehát nem szeretsz senkit szerelemmel?

- Senkit, apám.

- S mostanáig boldogan éltél?

- Ó, nagyon boldogan.

- Nem vágytál másra?

- Csak önt látni, apám.

- Ha ezentúl is úgy telnének napjaid, mint eddig, az csakugyan boldoggá tenne?

- Nincs is más kívánságom, mint hogy Isten ezen az úton vezessen el az égbe. A lovag olyan jóságos!

- Ide figyelj, Luisa. Hogy milyen nagyszerű ember a lovag, azt te nem is sejtheted.

- Ha ön nem lenne, atyám, azt mondanám, hogy nála jobb, gyengédebb, hűbb lelket nem ismerek. Ó, mindenki tudja, milyen nagyszerű ember ő, csak ő maga nem, s hogy nem tudja, ez számos erénye között éppen a legszebbek egyike.

- Luisa, néhány napja, amióta két dolog foglalkoztat mindössze: te meg a halál, egy ábránd kísért: tán leélhetnéd életedet ezen a romlott, gonosz világon úgy is, hogy rajta kívül maradj. Figyelj rám, nincs sok időnk, hiábavaló lenne köntörfalazni. Tedd kezed a szívedre, s úgy felelj: ellenedre volna-e, hogy San Felice lovag felesége legyél?

A fiatal lány megremegett, s a hercegre bámult.

- Nem hallottad? - kérdezte az.

- Hallottam, apám, de nagyon váratlanul ért a kérdés.

- Rendben van, Luisa, ne is beszéljünk róla többet - szólt a herceg. Úgy hitte, Luisa válasza titkolt ellenérzést takar. - Önző vagyok, inkább magam miatt kérdeztem, mint miattad. Tudod, amikor az ember a halálán van, csupa zavar és nyugtalanság a lelke, különösen, ha az életére gondol. Nyugodtan halnék meg, ha tudnám: biztosíthattam a boldogságodat, ha ilyen nagy lélekre, ilyen nemes szívre bízhatnálak, de ne is beszéljünk erről többet, s hívjuk őt vissza... Luciano!

Luisa megszorította apja kezét, mintegy meg akarván akadályozni, hogy másodszor is kimondja a lovag nevét.

A herceg ránézett.

- Még nem feleltem a kérdésére, apám - mondta a lány.

- Nos, válaszolj. Jaj, nincs veszteni való időnk.

- Apám - szólt Luisa -, senkit nem szeretek szerelemmel, de még ha szeretnék is, parancsnak tekinteném az óhajt, amelyet itt, és e pillanatban közöl velem.

- Jól gondold meg - mondta a herceg, de arca felragyogott.

- Megmondtam, apám! - felelt a fiatal lány. A pillanat ünnepélyessége megszilárdította elhatározását.

- Luciano! - kiáltott a herceg.

San Felice újra megjelent.

- Gyorsan, gyorsan, barátom! Beleegyezett, ő is akarja.

Luisa kezét nyújtotta a lovagnak.

- Mibe egyeztél bele, Luisa? - kérdezte kedves, szelíd hangján a lovag.

- Drága barátom, apám azt mondja, boldogan hal meg, ha megígérjük neki: én, hogy az ön felesége leszek, ön, hogy a férjem lesz. Én a magam részéről megígértem.

Ha Luisát váratlanul érte előbb a kérdés, a lovagot egyenesen szíven ütötte. Tanácstalanul nézett előbb a hercegre, majd Luisára, s hirtelen felkiáltott:

- De hisz ez lehetetlen!

Közben azonban olyan pillantást vetett Luisára, hogy nyilvánvaló volt, nem őmiatta lehetetlen.

- Lehetetlen? ugyan miért? - kérdezte a herceg.

- De hát nézz ránk! ő ifjúsága virágában van, most kezd csak élni, nem ismeri, de szeretné ismerni a szerelmet... én pedig! én negyvennyolc éves vagyok, a hajam szürke, a hátam belegörnyedt a sok tanulásba!... Lásd be, hogy lehetetlen, Giuseppe.

- Az előbb mondta, hogy csak bennünket kettőnket szeret.

- De hisz éppen ez az! egyformán szeret mindkettőnket, mi ketten egymást kiegészítve az apja voltunk, te a vér, én a nevelés jogán. Csakhogy ezt a szeretetet hamarosan kevesellni fogja. A fiatalságnak tavasz kell. A fák márciusban rügyeznek, a virágok áprilisban nyílnak, a természet májusban rendezi nászünnepét, s az a kertész, aki az évszakok rendjét fel akarná forgatni, nemcsak őrült lenne, de szentségtörő is.

- Oda utolsó reményem! - nyögte a herceg.

- Láthatja, apám, nem én mondtam nemet, hanem ő - szólt Luisa.

- Nemet mondtam, de az eszemmel s nem a szívemmel. Elutasíthatja-e a tél a napsugarat? Ha önző lennék, azt mondanám: „Beleegyezem." S azzal karomba kapnálak és elragadnálak, mint antik istenek a nimfákat. De te is tudod, hogy Plútó, pedig ő isten volt, feleségének, Ceres lányának nem adhatott hozományul mást, mint az örök éjszakát, és Persephoné belepusztult volna a bánatba és az unalomba, ha anyja nem ajándékozza meg fél évi napsütéssel. Hagyd el, Caramanico; te boldoggá reméled tenni lányodat és barátodat, de meglehet, két szívet borítasz gyászba.

- Szeretett, mint a lányát, de feleségnek nem kellek neki - mondta Luisa. - Én is úgy szerettem, mint apámat, mégis elfogadnám férjemül.

- Légy, áldott, leányom - sóhajtotta a herceg.

- Hát engem, Giuseppe, kizársz apai áldásodból? - mondta a lovag. - Hogy veheted semmibe te, éppen te, aki annyit és oly forrón szerettél - fűzte még hozzá, vállát vonva -, az élet e nagy misztériumát?

- Ej! - kiáltotta a herceg. - Éppen azért akarom így, mert sokat és forrón szerettem, mert megízleltem az Asphalte-tó gyümölcseit, s azok hamuvá porlottak fogaim alatt; éppen ezért akarom, hogy az ő élete csendesen, nyugodtan teljen, hogy ne ismerjen szenvedélyt: eddig is így élt, s maga mondja, hogy megtalálta a boldogságát. Mondtad vagy sem, hogy mostanáig boldogan éltél?

- Igen, apám, nagyon boldogan.

- Hallod, Luciano?

A lovag átölelte Luisa fejét, ráhajolt, és homlokon csókolta, mint minden reggel.

- Isten a tanúm - mondta -, Isten a tanúm, hogy én is boldog voltam, és Isten a tanúm, hogy aznap, amikor Luisa elhagy férje kedvéért, elvesztek mindent, amit szeretek, ami az élethez köt, felöltöm halotti leplem, s megváltásként lesem a halált.

- Hát akkor? - türelmetlenkedett a herceg.

- De egyszer megszeret majd valakit, barátom! - kiáltotta San Felice, sosem hallott fájdalommal a hangjában. - Valakit megszeret majd, s az nem én leszek! Mondd, hát nem jobb, ha akkor lány lesz még, és szabadon szerethet, nem pedig férjes asszony, akit esküje köt? Ha szabadon elröppenhet, mint a madár, követve párja hívó szavát? Mit bánja aztán a madár, ha az ág, amelyről elröppent, távozása után fonnyadozik, ha bele is pusztul?

Majd azzal a mélabúval, amely poétikus lelkének sajátja volt, még hozzáfűzte:

- És ha a madár mégis az elhagyott ágon rakna fészket, tán az ág is újjáéled.

- Apám - mondta Luisa -, engedelmes lánya vagyok, eszerint sosem megyek férjhez.

- Viharsújtotta fa terméketlen hajtása, te - mormolta a herceg -, száradj tehát el, együtt a törzzsel.

Fejét Luisa mellére hajtotta, szeméből egy könnycsepp hullott Luisa kezére. Az felemelte kezét, s némán mutatta a lovagnak a könnycseppet.

- Ha mindketten akarjátok, ám legyen - szólt a lovag. - Egy feltétellel beleegyezem abba, amit a világon mindennél jobban kívánok és félek.

- Mi a feltételed? - kérdezte a herceg.

- Egy évet várunk a házasságkötéssel. Ez alatt az év alatt Luisa megismeri a világot, hisz mostanáig nem ismerte, összejön néhány fiatalemberrel, hisz nem találkozott eddig eggyel sem. Ha egy év múltán is fenntartja, hogy hajlandó lemondani a világról, ha egy év múltán azt mondja nekem: „Barátom, apám nevében kérlek, légy a férjem”, akkor nem lesz több ellenvetésem. Meggyőzni ez a próba sem fog, de legyőzni igen.

- Ó! Barátom! - kiáltotta a herceg, és megragadta a lovag kezét.

- Hallgass végig, Giuseppe, még nem fejeztem be. Légy a tanúm, ha megtartom eskümet, s bosszúállóm, ha megszegem. Hiszem, igen hiszem, hogy ez a gyermek tiszta, szűzies, erényes, mint az angyalok: de asszony, tehát vétkezhet.

- Ó! - suttogta Luisa, arcát tenyerébe rejtve.

- Vétkezhet - ismételte nyomatékkal San Felice. - Ha ez megtörténne, ígérem, barátom, esküszöm, fivérem, a feszületre, az önfeláldozás legfőbb jelképére, amely előtt nemsokára egybefonódik kezünk, esküszöm neked, hogy ha ez a szerencsétlenség bekövetkezne, a bűn csak szánalmat s megbocsátást ébreszt majd bennem, s a szegény vétkes nőnek a mi Urunk Megváltónk szavával mondom: *Az vesse rá az első követ, aki sohasem vétkezett*. Add a kezed, Luisa!

A fiatal lány engedelmeskedett. Caramanico fogta a feszületet, s elebük tartotta.

- Caramanico - szólt San Felice, miközben Luisa kezével egybekulcsolt kezét rátette a feszületre -, esküszöm, hogy ha egy év múltán Luisa kitart jelenlegi szándéka mellett, mához pontosan egy évre, ugyanezen a napon, ugyanebben az órában feleségül veszem. Barátom, nyugodtan halhatsz meg: megesküdtem.

S Caramanico herceg csakugyan mosolyogva halt meg, még aznap éjjel, tehát az 1795-ös esztendő december 14-ről 15-re virradó éjszakáján. Utolsó percéig fogta San Felice és Luisa összekulcsolt kezét.

16 A PRÓBA ÉVE

Nagy volt Palermo gyásza. A szokásnak megfelelően éjjel zajlott le a herceg temetése; - nagyszerű temetés! A koporsó nyomában ott tolongott az egész város. A Szent Rozáliának szentelt katedrálisban, amely olyan volt aznap, gyertyafényben úszva, mint egy óriás ravatal, be se fért a tömeg, kiszorult a térre, s onnan - bár a tér nagy - a Toledo utcába.

A koporsót ezüstgyöngyökkel telehintett, hatalmas fekete bársonylepel takarta; tarkán virítottak rajta a legkülönfélébb, magas európai rendjelek. Mögötte két apródtól vezetve a herceg harci ménje lépkedett. A szegény pára délcegen hányta-vetette magát aranyhímes takarója alatt, nem sejtette, milyen veszteség érte, s azt sem, milyen sors vár rá.

Amikor a menet kijött a templomból, a paripa újra elfoglalta helyét a gyászhintó mögött. Hanem akkor odalépett a herceg főlovásza. Kezében rövid, éles kést tartott. Megsimogatta, a ló ráismert, rányerített, s ezalatt ő átvágta a paripa nyaki ütőerét. A fájdalom nem volt éles, de a seb halálos; a nemes állat gyengén felnyögött, megrázta a herceg színeiben pompázó, fehér és zöld díszű bóbitáját, s tovább indult. Nyakából megállás nélkül csörgedezett vékony érben a vér, végigfolyt szügyén, s csíkot húzott a kövezeten.

Első ízben egy negyedóra múlva bukott fel, de feltápászkodott: most már nem örömében nyerített, hanem kínjában.

Papok énekétől kísérve, gyertyafényben, tömjénfüstben haladt előre a menet a feketébe borult utcákon, cipruslombok gyászos diadalívei alatt.

A herceg ideiglenes sírját a kapucinusok temetkezőhelyén ásták meg; a holttestet később úgyis Nápolyba szállítják át, a családi kriptába.

A vérveszteségtől egyre jobban elgyengült ló a város kapujában másodszor is összerogyott; rémületében felnyerített, s a szeme kidülledt.

Királyi temetésnek is beillett volna e gyászünnepély. A menet élén két ismeretlen haladt, egy férfi és egy nő; mögöttük felsorakozott szinte egész Szicília, a legelőkelőbb osztályoktól a legalacsonyabbakig. A lovag és Luisa - mert ők ketten haladtak az élen -, együtt sírt, az egyik azt sóhajtotta: „Apám!...” a másik: „Barátom!...”

Elérkeztek a sírbolthoz. Egyetlen, nagy sírkő jelölte a sír helyét: a kőbe bevésték a herceg címerét és nevét. A követ felemelték, a koporsót leengedték a sírba, és százezer hang zendített rá a *De Profundis*-ra. Hatalmasan szállt a zsolozsma az égre.

A ló haldokolva esett térdre, az úton fele vére elfolyt. Úgy festett szegény állat, mintha a gazdájáért imádkozna. Amikor a papok énekének utolsó hangja is elhalt, és a sírkövet visszazárták, rárogyott - úgy nyúlt el fölötte, mintha a sír bejáratát védené -, és kiadta páráját.

A középkor harcias és ábrándos szokásainak maradványa volt ez a szertartás: a ló ne élje túl lovasát. Az első paripa teteme felett még negyvenkét lovat öltek le, a herceg összes hátaslovait.

Kialudtak a gyertyák. Az egész óriási tömeg, mint megannyi kísértet, némán indult meg visszafelé az elsötétült városba, ahol egyetlen lámpás sem égett, sem az utcákon, sem az ablakokban. Mintha tágas temetőkert lenne a város, amelyet egyetlen fáklya világított eddig be; most, hogy a halál elfújta a fáklyát, a temetőre vaksötét borult.

San Felice és Luisa másnap hajnalban hajóra szállt, s hazaindult Nápolyba. Három hónapot mély, szívbeli gyászuknak szenteltek, e három hónap alatt éppúgy éltek, mint korábban, csak bánatos szívvel.

A három hónap elteltével San Felice követelte, hogy kezdjék meg a próbaévet, Luisa ismerje meg a világot. Hintót és lovakat vásárolt; a legelegánsabb hintót, a legjobb lovakat, ami csak kapható volt. Háztartásuk egy kocsissal, egy inassal és egy komornával bővült. S attól fogva sűrűn feltűnt a hintó, a lovaggal és Luisával, a népes Toledo utcán és a Chiaia sétányon.

Szomszédjuk, Fusco hercegnő, harmincéves fővel jutott özvegységre, s hatalmas vagyon úrnője volt. Nagy házat vitt, Nápoly legelőkelőbb társasága gyűlt nála össze. Korábban is gyakran hívta estélyeire ifjú barátnőjét, akin az olasz nőkre oly jellemző heves rokonszenvvel csüggött. De Luisa mindig elhárította a meghívást, gyámapja visszavonult életmódjára hivatkozva. Most maga San Felice kereste fel a hercegnőt, s kérte, hívja meg újra gyámleányát; az örömmel tett eleget a kérésnek.

Így lett 1796 tele a szegény árva életében egyidejűleg a mulatságok és a gyász éve. Valahányszor gyámja társaságba vitte, hogy lássák, és ragyogjon, ő teljes erőből, őszinte kétségbeeséssel próbált ellenállni, de San Felice ilyenkor bájos gyerekkori mondását idézte fejére: *„Hess, bánat, apa így akarja."*

Luisa bánata nem enyhült. Lesüllyedt ugyan a felszín alá, a szív mélyére, de minduntalan előcsillant szép szeméből, eláradt édes arcán; a szelíd mélabú, mint felhő burkolta be egész lényét - és szebbé tette még, mint volt.

Luisa nem számított éppen gazdag örökösnőnek, de megfelelő partinak - a házasulandók nyelvén szólva - igen. Hála apja előrelátásának s a gondnak, mellyel San Felice a vagyonkáját kezelte, hozománya kereken százhuszonötezer dukátra, azaz félmillióra rúgott, mégpedig készpénzben, és a pénzt Nápoly legjobb bankja őrizte, az Andrea Simone Backer és Tsa cég, a király bankárai. Azt is tudta mindenki, hogy San Felicének, akit általában Luisa apjának véltek, nincs rajta kívül más örököse, márpedig ha dúsgazdag nem is volt a lovag, az ő vagyona sem éppen megvetendő.

Aki ilyen ügyekben számítással él, mindent számításba szokott venni.

Fusco grófnő szalonjában Luisa megismerkedett egy harminc-harmincöt év körüli férfival. Az illető Nápoly egyik legjobban csengő nevét viselte, s az 1793-as hadjáratban, Toulonnál olyannyira kitüntette magát, hogy nemrég kinevezték brigadérosnak, s rábízták egy lovashadtest vezényletét, amelyet az akkor induló 1796-os itáliai hadjárat alkalmával segédcsapatként az osztrák seregek mellé rendeltek.

Moliterno hercege, így hívták a férfit.

Ekkoriban még nem érte arcát az a kardvágás, amely utóbb egyik szemétől megfosztotta, és örökre rányomta a bátorság pecsétjét, egyébiránt feleslegesen, mert hiszen soha senkinek nem jutott eszébe kétségbe vonni a herceg bátorságát.

Fényes neve volt, tisztes vagyona, no meg a Chiaia utcán egy palotája. Meglátta és megszerette Luisát, de kosarat kapott tőle, bár Fusco hercegnőt kérte fel közvetítőül.

Amikor Luisa a Chiaia vagy a Toledo utcán sétakocsizott a gyámapjától kapott, szép lovaktól vont szép hintóban, gyakran találkozott egy huszonöt-huszonhat esztendős, nagyon csinos lovassal. Ez a fiatalember Rocca Romana herceg volt, egy személyben Nápoly Richelieu hercege és Saint-Georges lovagja, s máskülönben bátyja annak a Nicolino Caracciolónak, akivel Johanna királynő palotájában ismerkedtünk meg.

Sok pajzán történet keringett a hercegről. A mi északi fővárosainkban nem válna az ilyesfajta hírnév senki becsületére, de Nápolyban, a léha erkölcsök hazájában, ahol a közszellem roppant elnéző, éppen hogy tekintélyét öregbítette, sőt az aranyifjúság irigységének tárgyává tette. Beszélték, hogy a herceget maga a királyné tüntette ki kegyeivel; mint Patyomkin gróf, II. Katalin szeretője, Acton, a főminiszter és kegyenc is jó képet vágott a királyné futó kalandjaihoz, azzal a feltétellel persze, hogy őt változatlanul megtartja állandó szeretőjének. Beszélték, hogy a királyné jóvoltából futja Rocca Romanának fényűző életmódjára, a szép lovakra, nagyszámú cselédségre - nem a saját vagyona bánja, pedig hiszen az is elég tekintélyes, fedezné a kiadásait. Azt is beszélték, hogy ilyen pártfogóval a háta mögött a herceg mindent elérhet, ami tetszik.

Rocca Romana herceg, nem találván jobb módot arra, hogy San Felice házába bejusson, egy szép napon a trónörökös, Ferenc főherceg megbízottjaként kért bebocsáttatást. Ő volt a főherceg főlovászmestere, s ilyen minőségében elhozta San Felice kinevezését őfensége könyvtárosául. A főherceg ezzel a szinekúrával óhajtotta jutalmazni San Felice általánosan elismert, nagy tudását.

San Felice visszautasította az állást. Arra hivatkozott, hogy teljesen alkalmatlannak érzi magát nem ugyan a könyvtárosságra, de igenis arra, hogy alávesse magát az etikett ezerféle előírásának, ami pedig minden udvari tisztséggel óhatatlanul vele jár. Másnap a herceg kocsija gördült a pálmás ház elé; a herceg személyesen fáradt el, hogy felkínálja ugyanazt, amit előző nap a főlovászmestere.

Most, hogy a trón várományosa maga kínálta, nem lehetett többé visszautasítani a megtisztelő megbízást. San Felice csak azért esedezett, hogy pillanatnyi nehézségeire való tekintettel őfensége kegyeskedjék hat hónappal elhalasztani nagylelkűsége e megnyilvánulását. Hat hónap múltán Luisa vagy az ő felesége lesz, vagy másé. Ha Luisa valaki más felesége lesz, neki éppen kapóra jön majd az elfoglaltság, hogy vigasztalódjék, ha pedig az övé lenne, a kinevezés révén Luisa előtt is megnyílnak az udvar kapui.

Ferenc főherceg értelmes ember volt, a valódi tudomány lelkes tisztelője, megadta a kért haladékot, gratulált San Felicének nevelt lánya szépségéhez, és távozott.

Rocca Romana bejáratos lett a San Felice házba. Három teljes hónapon át pazarolta Luisára, hasztalanul, ékesszólása kincseit s az udvarlás művészetének mesterfogásait.

Közeledett a sorsdöntő nap. Luisa ellenállt minden csábításnak, s kitartott eredeti szándéka, apjának tett ígérete mellett. San Felice ekkor úgy határozott, számot kell adnia Luisának vagyona pontos nagyságáról, mert külön akarta választani a magáétól, hogy Luisa anyagilag független maradjon akkor is, ha a felesége lesz. Felszólította tehát Backer úrékat, akiknek a bankjában jó tizenöt éve elhelyezte volt az akkor még csak ötvenezer dukátot kitevő összeget, hogy küldjenek helyzetjelentést, ahogy ezt banknyelven mondják. Simone Backer legidősebb fia, Andrea meg is jelent San Felicénél, az összes szükséges papírokkal, hogy pontos képet adjon a letétbe helyezett összeg nagyságáról, no meg arról, hogyan kezelte és kamatoztatta apja a rábízott összeget. Luisa nem mutatott nagy érdeklődést a kérdés részletei iránt, de San Felice ragaszkodott hozzá, hogy részt vegyen a megbeszélésen. Andrea Backer addig sosem látta Luisát közelről: csodálatos szépsége megdöbbentette. Bizonyos otthon felejtett papírok ürügyén engedélyt kért rá, hogy újra tiszteletét tehesse San Felicénél. Gyakran jött, s végül megvallotta, hogy őrülten szerelmes ügyfele gyámleányába. Ha megnősül, mondta, egymillióra számíthat, ennyit tesz ki Luisa ötszázezer frankjával megtetézve az, amit az apjától várhat, nos, ezt az összeget ő néhány év alatt megduplázza, megnégyszerezi, meghatszorozza. Luisa Nápoly egyik leggazdagabb asszonya lehet, elegancia terén versenyre kelhet a magas arisztokráciával; a legelőkelőbb hölgyeken túltehet fényűzésben, ahogy máris túltesz rajtuk szépségben. Luisát cseppet sem csábította ez a ragyogó jövő. San Felice úszott az örömben s a

büszkeségben, hisz Luisa az ő kedvéért visszautasította a hírnevet Moliterno, a szellemet és eleganciát Rocca Romana és a gazdagságot és fényűzést Andrea Backer személyében. Közölte Andrea Backerrel, hogy háza mindig nyitva áll előtte, ha mint barát keresi fel, s nem mint kérő.

Végre elérkezett 1795. december 14-e, a San Felice által kijelölt határidő, annak a napnak évfordulója, amikor a haldokló Caramanico hercegnek megesküdtek mindketten. San Felice lovag és Luisa Molina a piedigrottai templomban kelt egybe. Az esküvő egyszerűen, minden külső pompa mellőzésével zajlott le, nem is volt jelen rajtuk kívül más, mint Ferenc herceg, aki tanúja kívánt lenni leendő könyvtárosa házasságkötésének.

Az esküvő után Luisa első kérése az volt, hogy férje csökkentse a személyzetet, s éljenek megint úgy, olyan egyszerűen, mint tizennégy éven át éltek. Felmondtak a kocsisnak és az inasnak, eladták a hintót és a lovakat, csak a fiatal szobalány, Nina maradt meg, aki őszinte ragaszkodással látszott úrnőjén csüggni. Az öreg nevelőnő a neki juttatott nyugdíj birtokában végre hazaköltözhetett Porticibe, ahová mindig is visszakívánkozott, boldogan, mint a honába megtérő száműzött.

Luisa számos ismeretséget kötött a nagyvilági élet kilenc hónapja alatt, de csak barátnőjével, Fusco hercegnővel tartotta fenn a kapcsolatot. Mint már mondottuk, a hercegnő özvegy volt, gazdag, s Luisánál tíz évvel idősebb, de a rossznyelvek sem találhattak rajta kivetnivalót, hacsak azt nem, hogy túlságosan bátran és fesztelenül bírálja a kormányzat politikáját és a királyné magánéletét.

A két barátnő nemsokára meglenni sem tudott egymás nélkül. A San Felice és a Fusco ház valaha egyetlen épület volt, valami családi osztozkodás során vágták ketté. Kölcsönösen megállapodtak: megnyitják a családi osztozkodás óta lezárt összekötő ajtót, hogy a nap, sőt az éjszaka bármely órájában szabadon érintkezhessenek. San Felice lovag nemcsak nem ellenezte az elé terjesztett javaslatot, de maga hozatott kőműveseket a fal lebontására, hiszen mi sem lehetett kellemesebb számára, mint az a gondolat, hogy ifjú felesége ilyen előkelő, megfelelő korú és jó hírű barátnőre tett szert, mint Fusco hercegnő.

Ettől fogva elválhatatlan lett a két barátnő.

Tökéletes boldogságban telt el egy esztendő. Luisa közben betöltötte huszonegyedik évét, s tán egész életét ilyen derűs nyugalomban élte volna le, ha a királynénak nem jut a fülébe Fusco hercegnő egyik-másik könnyelműen elejtett megjegyzése Emma Lyonnáról. Karolina nem ismert tréfát, ha kedvencéről volt szó; Fusco hercegnőt hamarosan felszólította a rendőrminiszter, hogy egy időre vonuljon vissza birtokaira.

A hercegnő magával vitte egyik hasonlóképpen kompromittált barátnőjét, Eleonóra Fonseca Pimentelt. Eleonóra ellen még súlyosabb volt a vád: nemcsak az, hogy beszélt, de az is, hogy írt.

Fusco hercegnő száműzetése bizonytalan időre szólt; mindössze annyit közöltek vele, hogy Nápolyba csak a rendőrminiszter hivatalos engedélyének kézhezvétele után térhet vissza.

Amikor elutazott Basilicatába, a birtokaira, Luisára hagyta a ház kulcsait, hogy barátnője az ő távollétében gondját viselhesse az elegáns berendezésnek.

Luisa egyedül maradt.

Ferenc herceg nagyon megkedvelte könyvtárosát, akinek világfias külseje és modora mélyenszántó és széles körű tudást takart. Jobban érezte magát vele, mint udvaroncai társaságában, alig is akarta elengedni maga mellől. Ferenc herceg természettől fogva szelíd volt és félénk - később, az állandó félelem hatására alattomossá vált. Anyja kormányzási módszereinek erőszakossága megrémítette, látta, hogy napról napra csökken a királyság népszerűsége, érezte,

hogy inog alatta a trón; s a népszerűséget, amelyet anyja eljátszott, szerette volna maga felé fordítani azáltal, hogy a nápolyi kormány politikáján kívül állónak, sőt egyenesen azzal szemben állónak igyekezett mutatkozni. Menedékül a tudomány kínálkozott; könyvtárosát pajzsul használta. Úgy tett, mintha archeológiai, geológiai és filológiai stúdiumai teljesen lekötnék, bár egy pillanatra sem szűnt meg figyelemmel kísérni a napi politika eseményeinek menetét, amelyeknek szerinte katasztrófába kellett torkollniuk.

Ferenc herceg tehát a liberális ellenzékiségnek azt az ügyes, kétszínű válfaját képviselte, amelyhez önkényuralmakban gyakran folyamodnak a korona várományosai.

Közben Ferenc herceg is megnősült. Nagy pompával hozatta haza Nápolyba feleségét, Mária Klementina főhercegnőt. A fiatal, bánatos és sápadt főhercegnő úgy hatott a királyi udvarban, mint verőfényes kertben az éjjel nyitó virág, amely a nap első sugaraira összezárja kelyhét.

A herceg unszolta-biztatta San Felicét, hozza el feleségét a hercegi házasság alkalmával rendezett ünnepségekre, de Luisa Fusco hercegnőtől kellőképpen értesült a királyi udvar romlottságáról, s arra kérte férjét, intézze úgy, hogy neki ne kelljen a palotában megjelennie. A férjnek nagyon is kedvére való volt, hogy felesége meg akar maradni ágyasháza tiszta falain belül, készséggel kimentette távolmaradását. Hihetőek voltak-e mentségei? Ez nem is fontos. Akit illetett, mindenesetre úgy tett, mintha hinne neki.

Csakhogy, mint mondottuk, Fusco hercegnő majd egy éve eltávozott már, s Luisa magára maradt. A magány az álmok szülőanyja; a magányos Luisa, míg férje a palotában időzött, barátnője pedig a száműzetésben, átengedte magát álmainak. Miről álmodozott? Maga sem tudta. Testetlen álmait nem népesítették be kísértetek; inkább csak szédület volt ez, édes, mámorító-szívszorító, homályos vágy valami ismeretlen után. Mindene megvolt, nem vágyott semmire, és mégis furcsa űrt érzett olykor, ha nem is a szívében, de már valahol a szíve táján.

Mondogatta magának, hogy mindentudó férje bizonyára azt is tudná, mi a magyarázata ennek a furcsa, új lelkiállapotnak, de maga sem értette, miért, inkább meghalt volna, semhogy hozzá forduljon magyarázatért.

Így állt Luisával a dolog, amikor egy napon tejtestvére, Michele meglátogatta, s szóba hozta az albán boszorkányt. Ő némi töprengés után megkérte Michelét, kísérje el hozzá az asszonyt másnap, estefelé; előrelátható volt ugyanis, hogy férje távol tölti az éjszaka egy részét a Nelson tiszteletére s a franciák fölött aratott győzelem örömére rendezett udvari ünnepségen. Láttuk, mi történt az éjjel folyamán Nápoly három különböző pontján: az angol követségen, Johanna királynő palotájában és a pálmás házban, s azt is láttuk, hogy a boszorkány, akit Michele elhozott a pálmás házba, hogyan találta ki - akár véletlenül, akár jó emberismerete folytán, akár, mert csakugyan birtokában volt a középkorban kabala néven ismert és ránk hagyományozott titkos tudománynak - a fiatalasszony legbenső titkát, s hogyan jövendölte meg a változást, a szenvedély feltámadását az addig oly tiszta, szeplőtlen szívben.

Akár véletlen műve volt, akár a végzeté, a jóslat valóra vált. Láttuk, hogyan sietett Luisa, ellenállhatatlan érzéstől hajtva, a férfi felé, akinek alighanem az életét mentette meg gyors megjelenésével; hogyan menekült élete első titkával férje közeléből, hogy színlelte az alvást, tűrte el zaklatottan a homlokára lehelt, nyugodt házastársi csókot, hogyan osont San Felice távozása után mezítláb, lopva, szorongó lélekkel a sebesült ágyához, s fürkészte nyugtalan tekintettel, nem a halál lebeg-e már fölötte.

De hagyjuk most sorsára Luisát, aki aggódva virraszt a haldokló ágya mellett, s egyelőre csupán szíve vad dobbanásai adják hírül, hogy ébredőben szerelme; nézzük inkább, mi történt Ferdinánd királynál, a tanácskozáson, amelyet egy nappal azután hívtak egybe, hogy a francia követ sir William Hamilton vendégei arcába vágta rémítő búcsúszavait.

17 A KIRÁLY

Ha nem történelmi események bemutatása lenne a szándékunk, amelyeket éppen az elbeszélés hűsége tesz igazán döbbenetessé, és amelyek már csak azért is megmásíthatatlanok, mert feljegyeztettek a történelem lapjaira, ha ehelyett, mondjuk mindössze két-háromszáz oldalas regényt akarnánk írni, azzal a hiú és kicsinyes céllal, hogy egy-egy léha hölgyet vagy blazirt urat elszórakoztassunk képzeletszülte, többé-kevésbé romantikus kalandok és többé-kevésbé drámai események sorozatával, akkor a latin költő elvét követve, olvasóinkkal egyenesen a tanácskozáson teremnénk, amelyen Ferdinánd király is részt vett, s amelyen Karolina királyné elnökölt, és bizonyára nem törekednénk arra, hogy az uralkodópárnak e könyv első fejezetében nagy vonalakban felvázolt alakját alaposabban bemutassuk. Ez kétségtelenül gyorsítaná elbeszélésünk iramát, viszont ugyanakkor csökkentené feszültségét. Meggyőződésünk ugyanis, hogy az olvasó sokkalta nagyobb érdeklődéssel figyeli a szereplő személyek jó vagy rossz cselekedeteit, ha őket magukat jól ismeri. Történetünk két koronás hősének furcsa egyénisége, amelyet körvonalazni szándékozunk, egyébként is oly gazdag különc vonásokban, hogy regényünk egyes lapjai egyenesen hihetetlenekké vagy érthetetlenekké válnának, ha nem alakítanók át a róluk eddig nyújtott, vázlatos szénrajzot a tőlünk telhető legpontosabb olajfestménnyé. Ezennel ígérjük, hogy ez a kép a legkevésbé sem hasonlít majd azokra a hivatalos király- és királyné portrékra, amiket a belügyminiszter szokott a megyeszékhelyekre szétküldeni, hogy aztán a prefektusi és polgármesteri hivatalokban díszelegjenek.

Vegyük tehát újra szemügyre a dolgokat, illetve a szereplőket, az elején kezdve.

VI. Ferdinánd 1759-ben bekövetkezett halála után öccse, az addigi nápolyi király lépett a spanyol trónra, III. Károly néven.

III. Károlynak három fia volt. Az Asturia hercege cím és a trónörökösség a legidősebb fiút, Fülöpöt illette volna meg, ha nem teszi őrültté, azaz inkább félkegyelművé a kegyetlen bánásmód, melyben anyja részesítette. A második fiú, Károly került tehát a helyre, amelyet bátyja, gyengeelméjűsége folytán, nem tölthetett be; később IV. Károly néven spanyol király lett. A harmadik fiúra, Ferdinándra apja a nápolyi trónt hagyta, amelyet karddal hódított meg, s amelyet elhagyni kényszerült.

A fiatal herceg hétéves volt, amikor apja Spanyolországba távozott. Kettős - politikai és erkölcsi - gyámság alá került. Politikai gyámja Tanucci volt, a királyság kormányzója, erkölcsi gyámja San Nicandro, a nevelő.

Tanucci firenzei volt, sima modorú és ravasz. Hogy Nápoly történelmében megkülönböztetett szerep jut neki, azt nem annyira személyes érdemeinek köszönheti, mint inkább az őt felváltó miniszterek hitványságának. Tőlük nagyon elüt, tehát nagynak látszik, bezzeg rögtön kitűnne középszerűsége, ha egy Colbert-ral vagy akár egy Louvois-val vetnők össze.

Ami San Nicandro herceget illeti, úgy mondják, Ferdinánd anyjától, Mária Amália[7] királynétól, attól a hercegnőtől, aki legidősebb fiát addig verte, amíg belehülyült, készpénzért váltotta meg a jogot arra, hogy a királyné harmadik fiából ha nem is egyenesen őrültet, de tudatlan, ostoba fickót faragjon. E jogért harmincezer dukátot fizetett - legalábbis így beszélik. Egyéb-

[7] Mondanunk sem kell, hogy ennek a Mária Amália királynénak, a keresztnév azonossága ellenére, a rokonságon kívül semmi köze Lajos, Fülöp király tiszteletre méltó és szeretve tisztelt özvegyéhez, Mária Amália királynéhoz.

ként ő volt a leggazdagabb, a legsemmirekellőbb s a legromlottabb mindazon udvaroncok közül, akik a múlt század végén a Kettős Királyság trónja körül nyüzsögtek.

Hogy lehet az, hogy ilyen emberre bízták, ha mindjárt egy vagyon fejében is, a fejedelem nevelését, jóllehet Ferdinándnak olyan értelmes miniszterelnöke volt, mint Tanucci? Egyszerű a válasz. Tanucci, a Kettős Királyság kormányzója, azaz tényleges királya éppen nem bánta volna, ha a királyi hatalmat felséges gyámfia nagykorúsága után is megtarthatja. Firenzei volt, a firenzei Medici Katalin példája lebegett szeme előtt, aki nemcsak II. Ferenc, de IX. Károly és III. Henrik idején is egymaga uralkodott. Márpedig, ha San Nicandrónak sikerül tanítványából olyan tudatlan és jelentéktelen herceget faragnia, mint amilyen ő maga, a tanító, Tanucci okvetlenül tovább uralkodhat Ferdinánd király alatt, illetve Ferdinánd királyon.

Tanucci célját - ha ez volt a célja - mondhatni, tökéletesen szolgálta San Nicandro. Francia nyelvre egy német jezsuita oktatta a királyt - nem is tanulta meg soha ezt a nyelvet. És mert azt sem tartották szükségesnek, hogy olaszul tanítsák, házasságkötése pillanatában kizárólag a lazzaronék zsargonját beszélte, hiszen ezt hallotta a szolgálatára rendelt inasoktól és a gyerekektől, akiket játszótársul a közelébe engedtek. Mária Karolina ráébresztette férjét szégyenteljes tudatlanságára, megtanította írni-olvasni, minthogy csaknem teljesen írástudatlan volt, s valamelyest olaszul beszélni, minthogy egy kukkot sem tudott olaszul. Jókedvében, vagy amikor elfogta a hitvesi gyöngédség, a király soha nem is szólította Karolinát másképp, mint *kedves tanítónőm*, gyengéd célzásként neveltetése három fő hiányosságára, amelyet a királyné igyekezett pótolni.

Íme, egy példa San Nicandro ostobaságára:

Ez a kitűnő nevelő egy napon azon kapta Ferdinándot, hogy *Sully emlékiratai*-t betűzgeti. Az ifjú hercegnek valahogy a fülébe jutott, hogy ő IV. Henrik leszármazottja, s hogy Sully IV. Henrik minisztere volt. San Nicandro a könyvet nyomban elkobozta, s szigorúan megrótta azt a derék, de elővigyázatlan embert, aki a *rossz könyvet* a herceg kezébe adta.

San Nicandro egyetlen könyvet engedélyezett, ismert, olvasott egész életében: *Mária imádságoskönyvét*.

Azért hangsúlyozzuk Ferdinánd gyerekkori neveltetésének körülményeit, hogy ne háromoljon rá a jogosnál is súlyosabb felelősség, amikor történetünk során szemünk láttára követi majd el gyűlöletes tetteit.

S most, hogy félreérthetetlenül leszögeztük: igenis elfogulatlan és valósághű ábrázolásra törekszünk, lássuk közelebbről a király neveltetését.

San Nicandro herceg érzékeny lelkiismeretét az a vigasztaló meggyőződés sem nyugtatta igazán meg, hogy maga tudatlan lévén, nem taníthatja semmire tanítványát. Örök gyermekségben akarta tartani, ezért gondosan távol tartott tőle mindent és mindenkit - lett légyen az könyv vagy ember -, ami vagy aki a lelkébe plántálhatta volna a szépnek, a jónak és az igaznak leghalványabb sejtelmét is. Ugyanakkor mértéktelen testgyakorlás által nagymértékben kifejlesztette természetadta testi képességeit.

III. Károly király, akárcsak Nimród, nagy vadász volt isten előtt. San Nicandro herceg mindent megtett, hogy növendéke, legalább e tekintetben, apja nyomdokaiba lépjen. Vadászat terén a legzsarnokibb rendeleteket léptette életbe, olyanokat, amelyek még III. Károly idején sem voltak soha érvényben. A vadorzókat börtön, sőt kínpad fenyegette, a királyi erdőket nagyvaddal népesítették be, megsokszorozták a vadőrök számát. Az ifjú herceget nevelője bölcsen megóvta attól is, hogy a vadászat mellett túl sok szabad ideje maradjon. A vadászat ugyanis fárasztó szórakozás, nyomában kimerültség jár - és ha valószínű nem is volt, de lehetetlen sem, hogy a hercegnek kedve szottyan pihenőidejét tanulásra fordítani. Rákapatta

tehát a halászatra; ez a nyugodt, polgári foglalatosság látszott a legalkalmasabbnak arra, hogy a szilaj királyi időtöltés, a vadászat után pihenést nyújtson.

San Nicandro herceg szívén viselte a nép jövőjét, amelyen tanítványa uralkodni hivatott, éppen ezért erősen aggasztotta, hogy a herceg olyan jó és szelíd természetű. San Nicandro herceg szerint mindenekelőtt ebből a két hibából kellett őt kigyógyítani; királyi szívben írmagja sem maradhat a jóságnak és a szelídségnek.

E két fogyatékosság orvoslására a következő módszert találta ki San Nicandro:

Tudta, hogy a herceg bátyja - az, aki később apját Spanyolországba elkísérte és Asturia hercege lett -, nápolyi tartózkodása idején különös előszeretettel nyúzott elevenen nyulakat.

Megpróbálta Ferdinándot is rákapatni, csakhogy a szegény kisgyereket szörnyen undorította ez a királyi kedvtelés. San Nicandro beérte végül azzal, hogy ártatlan állatok megölésére biztassa. Egy nyolc-kilencéves gyerek kezébe nem lehet még puskát nyomni, megsebezheti saját magát; az ilyesfajta szórakozás viszont általában csak akkor vonzó, ha nehézség leküzdésével jár együtt. A következőt eszeltek ki: hurokkal összefogdostak vagy ötven nyulat, összegyűjtötték mindet egy udvarban, és sorban átkergették egy kis nyíláson, amelyet a kapuba vágtak. Az ifjú herceg a kapu mögött állt furkósbottal, s az átugráló nyulakat egyenként leütötte, ha ugyan el nem vétette az ütést.

San Nicandro herceg tanítványának egy másik, a nyulak öldöséséné l is kedvesebb szórakozása volt, ha állatokat ponyván a levegőbe hajigálhatott. Szerencsétlenségére egyszer az az ötlete támadt, hogy apja egyik kedvenc vadászkutyáját dobálja. Apja akkor szigorúan megrótta, és egyszer s mindenkorra eltiltotta e nemes négylábúaktól.

III. Károly távozása után San Nicandro nem látta többé akadályát, hogy neveltjét eljátszott jogaiba visszaiktassa, sőt, ezt a jogot a négylábúakról a kétlábúakra is kiterjesztette. Egy szép napon például az történt, hogy Ferdinánd labdázás közben az ügyeskedését bámuló közönség soraiban egy cingár, rizsporozott hajú, egyházi öltözéket viselő fiatalemberre lett figyelmes. Meglátta, és azon nyomban heves vágy fogta el, hogy meghajigálja. Néhány szót súgott a parancsait leső lakájok egyikének fülébe; a lakáj máris futott a kastélyba - Porticiben történt ez az eset -, s egy ponyvával tért vissza. A király és a három másik játékos abbahagyta a labdázást, mihelyt a ponyva megérkezett. Megparancsolták a lakájoknak, hogy fogják nyakon a kiszemelt áldozatot, s amikor ez megtörtént, a ponyvára fektették, a ponyvát négy sarkánál megragadták, és a fiatalembert a nézők hahotája és a csőcselék gúnykacaja közepette a levegőbe dobálták.

Az így megszégyenített fiatalember egy firenzei nemesi család legifjabb sarja volt, a neve Mazzini. Annyira szégyellte, hogy a herceg játékszerül használta, és a cselédség előtt nevetség tárgyává tette, hogy még aznap menekülésszerűen elhagyta Nápolyt, Rómába utazott, ott ágynak esett, és néhány nap múlva meghalt.

A toscanai hercegi udvar panaszt tett Nápolyban és Madridban, csakhogy egy harmadszülött fiú, egy kis abbé halála túlságosan jelentéktelen ügy volt, hogysem a bűnös apja vagy maga a bűnös sokat törődjön vele.

Érthető, hogy az ilyesfajta kedvtelésekre szoktatott király gyerekfővel unta, ifjúkorában pedig gondosan kerülte a művelt emberek társaságát. Minden idejét vadászattal, halászattal vagy azzal töltötte, hogy a palota udvarán gyakorlatoztatott egy csapat magakorú gyereket. Zsenge udvaroncait seprűnyéllel fegyverezte fel, és kinevezte őket őrmesternek, hadnagynak, kapitánynak. Aki elvétette a gyakorlatot vagy a vezényszót, arra azonnal lesújtott az ostor; de a fejedelem ostorcsapása kegy, s aki estig a legtöbb ostorcsapást kapta, úgy érezhette, rá süt a legfényesebben őfelsége kegyének napja.

Több mint hiányos neveltetése ellenére volt a királynak annyi magához való esze, hogy - ha nem befolyásolták károsan - ösztönösen rátalált a helyes és igazságos megoldásra. Élete első, a francia Forradalmat megelőző korszakában, amikor nem kellett még a tudomány és a haladás eszméinek - vagy ahogy ő, a félig írástudatlan mondta, a rossz eszméknek - rohamos terjedésétől rettegnie, soha nem tagadott meg se állást, se javadalmat olyan embertől, akit nagy tudása alapján ajánlottak figyelmébe, s bár ő maga a kikötői zsargont beszélte, megbecsülte az ékesszólást, a kiművelt nyelvezetet. Egyszer egy Fosco atya nevezetű ferences barát kereste fel a királyt; rendtársai üldözték szegényt, mert műveltebb volt náluk, és jobb szónok. Fosco atya a király lábaihoz borult, s elmondta, mennyit szenved társai tudatlanságától és irigységétől. A királyt meglepte a barát választékos beszéde, meggyőző érvelése; hosszan elbeszélgetett vele, majd azt mondta neki:

- Írassa fel a nevét, s térjen vissza a klastromba. Becsületszavamra magáé lesz az első megürülő püspökség.

Rövidesen meg is ürült egy püspöki szék Monopoliban, az Adriai-tenger melléki Bari tartományban.

A királyi főalamizsnás, mint rendesen, három előkelő családból származó jelölt nevét terjesztette a király elé. Ferdinánd király rosszallóan csóválta a fejét:

- Hogyisne! amióta az ön tiszte a jelölés, untig elég szamárra adtunk már közös erővel püspöki süveget, pedig a fanyereg is megtette volna; most az egyszer a magam feje után választok püspököt. Hiszem, hogy lepipálja mindazokat, akiknek a kinevezése, az ön hibájából, már eddig is a lelkemet terheli, annyira, hogy nem győzöm miatta Isten és Szent Januárius bocsánatát kérni.

Azzal kihúzta mindhárom nevet, s odaírta Fosco atyáét.

Fosco atya csakugyan a királyság egyik legjelesebb püspöke lett, ahogy a király remélte. Egy ízben valaki, aki Foscót prédikálni hallotta, a király előtt dicsérte a volt ferences barát ékesszólását s még inkább példamutató életét, Ferdinánd azt felelte rá:

- Én mindig így választanám ki őket, de a mai napig nem akadtam művelt egyházi emberre, ezen az egyen kívül, a főalamizsnásom pedig csupa szamarat javasol püspöknek. Nem csoda! a szegény fickó ismeretségi köre nem terjed túl istállóbeli kollégáin.

Ferdinánd néha jólelkű is tudott lenni, mint őse, IV. Henrik.

Egyszer Casertában tiszti egyenruhában sétált a parkban. Egy parasztasszony lépett oda hozzá, s megszólította:

- Uram, úgy mondják, a király gyakran sétál ebben a fasorban, mit gondol, találkozhatom vele ma itt?

- Jóasszony - felelte Ferdinánd -, nem tudhatom, mikor jár erre a király, de ha valami kérése lenne, azt szívesen továbbítom, minthogy a király személye körül szolgálok.

- Nos, így áll a dolog - mondja az asszony -: van egy perem, de az előadó már három hónapja húzza-halasztja, minthogy szegény özvegy vagyok, és nem tudom őt lefizetni.

- Megírta a kérvényt?

- Igen, uram, itt van.

- Adja csak át, s holnap ugyanilyen idő tájt jöjjön ide, aláíratom a királlyal s elhozom.

- Egyebem sincs, mint három kövér pulykám - mondta az asszony -, de ha megteszi, amit ígér, kegyelmedé a három pulyka.

- Jóasszony, hozza el holnap a három pulykát, s meglesz az aláírás.

Az özvegyasszony másnap pontosan megjelent, de nem pontosabban, mint a király. Ferdinánd nyújtotta a kérvényt, az asszony a három pulykát, a király átvette a pulykákat, az asszony a kérvényt.

Míg a király a pulykákat tapogatta, csakugyan olyan kövérek-e, mint az asszony állította, az asszony kinyitotta az összehajtogatott kérvényt, hogy megnézze, aláírta-e a király.

Ki-ki megtartotta, amit ígért; elégedetten távozott az asszony is, a király is.

A király egyenest a királyné szobájába tartott a három pulykával. Mária Karolina megütközve pillantott a férje markában vergődő madarakra. A király így szólt:

- Látja, kedves tanítónőm, mindig azt hajtogatja, semmirekellő vagyok, éhen halnék, ha nem királynak születtem volna: hát itt ez a három pulyka, egy aláírásért szereztem!

S elmesélte a királynénak kalandját.

- Szegény asszony! - szólt a királyné, miután végighallgatta a történetet.

- Miért szegény?

- Mert rossz üzletet csinált. Csakugyan azt hiszi, hogy az előadó törődik az aláírásával?

- Gondoltam erre is - felelte Ferdinánd, gúnyos mosollyal -, kész tervem van.

A királynénak igaza lett, felséges férje ajánlása cseppet sem izgatta az előadót, s a per ugyanolyan lassan folyt tovább, mint addig.

Az özvegy visszatért Casertába. Nem tudta, hogy hívják a tisztet, aki közbenjárt az érdekében, az után az ember után kérdezősködött tehát, akinek ő három pulykát adott.

A kalandnak közben híre terjedt, jöttek, s jelentették a királynak, hogy itt a kérelmező.

A király bevezettette.

- Nos, jóasszony - mondta -, ugye azért jön, hogy bejelentse, perében azóta ítéletet hirdettek.

- Dehogyis - mondta az asszony. - A királynak nem lehet valami nagy tekintélye, mert amikor átadtam az előadónak őfelsége megjegyzésével a kérvényt, az csak annyit szólt: „Jó, jó! ha a királynak sürgős, tegyen úgy, mint más, várjon a sorára.” Uram, ha önben van lelkiismeret, visszaadja a pulykáimat - tette még hozzá -, vagy legalább megfizeti az árukat.

A király felnevetett.

- A jóakarat megvolna bennem, de hát igazán nincs módomban visszaadni. Megfizetni azonban megfizethetem.

Azzal kiürítette zsebeit, s ami aranypénzt talált, mind az asszonynak adta.

- Ami azt az előadót illeti - jegyezte meg a király -, most ugye március 25-e van? Meglátja, a tárgyalást az április havi legelső tárgyalási napra kitűzi.

S csakugyan így történt. Amikor az előadó a hónap végén jelentkezett a fizetéséért, a kincstárnok a király nevében közölte:

- Őfelsége parancsa: addig egy fillért nem lát a fizetéséből, míg nem hoznak ítéletet a perben, amelyet a király kegyeskedett figyelmébe ajánlani.

A király biztosra ment; az ügyet az első tárgyalási napon elővették.

Sok ilyen és hasonló történet keringett Nápolyban a királyról; mi beérjük két-három eset elmondásával.

Egyszer a persanói erdőben vadászott, ugyanolyan öltözékben, mint testőrei. Egy szegény asszonyra bukkant, aki egy fának dőlve zokogott.

A király megszólította az asszonyt, kérdezte, mi leli.

- Az - felelte az asszony -, hogy hétgyermekes özvegy vagyok, egész vagyonom egy darabka föld, és azt is feldúlták a király kutyái és hajtói.

Újra zokogásban tört ki, hogy a válla is rázkódott bele, s még hozzátette:

- Nehéz dolog ám olyan ember alattvalójának lenni, aki egyórai szórakozásért tönkretesz egy egész családot. Mondja, hát miért kellett ennek a pernahajdernek éppen az én földecskémet elpusztítania!

- Nagyon is igaza van, asszonyom - szólt Ferdinánd -, s minthogy éppen a király szolgálatában állok, elé terjesztem a panaszt, mellőzve persze a sértő kifejezéseket.

- Ó, felőlem mondj neki, amit akarsz - tört ki az asszony kétségbeesetten. - Mi jót várhat az ember egy ilyen önző frátertől? Nagyobb bajt már úgysem csinálhat nekem, mint amekkorát csinált.

- Azért csak vezess el a földedre - mondta a király -, hadd látom, igazán annyira feldúlták-e, mint mondod.

Az özvegy elvezette a földjére. A termés csakugyan kárba ment, teljesen összetaposták az emberek, a lovak és a kutyák.

A király néhány parasztot pillantott meg, odahívta őket, s meghagyta nekik, hogy lelkiismeretesen becsüljék fel az özvegy kárát.

A parasztok a kárt húsz dukátra becsülték.

A király a zsebébe nyúlt: hatvan dukát volt nála.

- Nesztek - szólt a két paraszthoz -, húsz arany a fáradságotokért. A fennmaradó negyven arany legyen ezé a szegény asszonyé. Úgy dukál, hogy a király, ha már kárt csinált, legalább kétszer annyit fizessen kárpótlásul, mint más közönséges halandó.

Másszor egy halálra ítélt férfi felesége Aversából gyalog jött fel Nápolyba, védőügyvéde tanácsára, hogy a királytól kegyelmet kérjen férje számára. A királyt nem volt nehéz megközelíteni, gyalogszerrel vagy lovon, de mindig ott kószált a Toledo utcán vagy a Chiaia mentén. A kérelmező szerencsétlenségére, azaz inkább szerencséjére ezúttal azonban nem volt fellelhető sem a palotában, sem a Chiaián, sem a Toledo utcán. Capedimontéban tartózkodott, lévén éppen a pipiskék vadászatának évadja. Áldott vadászemlékezetű apja, III. Károly több mint tizenkétmilliós költséggel kastélyt építtetett Capedimontéban, csakis azért, hogy meglesse vonulása idején ezt az ínyencfalatnak számító, apró madarat.

A szegény asszony holtra fáradt; több mint öt mérföldet tett meg, futólépésben. A királyi palota kapujánál közölték vele, hogy a király Capedimontéban van; erre engedélyt kért az őrparancsnoktól, hogy a királyt ott a kapuban bevárhassa. A parancsnokot meghatották az asszony könnyei, szánalomra gerjesztette a könnyek oka, és megadta a kért engedélyt. Az asszony leült a lépcső egyik fokára, amelyen a királynak vissza kell majd térnie a palotába. De bármilyen súlyos gond nyomta is a lelkét, a fáradtság felülkerekedett aggodalmán. Egy-két óra hosszat küzdött az álom ellen, ám végül a falnak hanyatlott, szeme lecsukódott, s mélyen elaludt.

Alig negyedórája alhatott, amikor megérkezett a király. Nagyszerű lövész volt, s aznap a szokásosnál is nagyobb szerencsével járt, úgyhogy a lehető legengedékenyebb hangulatban került útjába a rá várakozó asszonyság. Az őrség fel akarta ébreszteni, de a király intett, hogy

ne tegyék. Odalépett mellé, kíváncsian vizsgálgatta egy darabig, s észrevéve, hogy a kérvény csücske kikukucskál a ruha kivágásából, óvatosan előhúzta, elolvasta, tintát és tollat kért, ráírta: *Fortuna e duorme*, ami körülbelül annyit tesz, mint: *Az álom szerencsét hoz*, s aláírta: *B. Ferdinánd*.

Azután meghagyta, hogy a parasztasszonyt semmi szín alatt fel ne ébresszék, megtiltotta, hogy hozzá bebocsássák, intézkedett, hogy a kivégzést elhalasszák, s visszahelyezte a kérvényt oda, ahonnan elővette.

Vagy fél óra múltán az asszony kinyitotta a szemét. Megkérdezte, hazaérkezett-e már a király, s megtudta, hogy ott ment el az orra előtt, mialatt aludt.

Nagy volt az asszony kétségbeesése! milyen messziről, mennyi fáradság árán jutott ide, s lám, elszalasztotta az alkalmat! Könyörögve kérte a parancsnokot, engedje meg, hogy bevárja, amíg a király újra elmegy hazulról, de az azt felelte, hogy ezt szigorúan megtiltották neki, s az asszony lesújtva indult haza, Aversába.

Otthon legelső útja az ügyvédhez vezetett, akitől azt a tanácsot kapta, hogy a királyhoz folyamodjék. Elmesélte neki, mi történt, hogyan szalasztotta el, önhibájából, a soha vissza nem térő alkalmat. Az ügyvédnek voltak barátai az udvarnál; felszólította az asszonyt, adja oda a kérvényt, hogy a királyhoz eljuttassa.

Az asszony átnyújtotta az ügyvédnek a kérvényt, az gépiesen kinyitotta, belepillantott, s felkiáltott örömében. Az adott helyzetben a király saját kezű, ígéretes megjegyzése és aláírása felért a kegyelemmel. A foglyot egy hét leforgása alatt csakugyan szabadlábra is helyezték az ügyvéd közbenjárására, a királyi széljegyzet bemutatása után, de valójában azért, mert a király személyesen is parancsot adott rá.

Ferdinánd király nem volt éppen válogatós szerelmi ügyekben. Ranggal, műveltséggel nem törődött, csak szép és fiatal legyen a nő. Minden erdőben, ahol vadászni szokott, csinos, négy-öt szobás lakot építtetett, s azokat nagyon egyszerűen, de nagyon takarosan berendeztette. Ezekben a házikókban szállt meg ebédelni, vacsorázni, vagy néhány órát pihenni. Mindben gazdasszony várta, a szomszédos falu legszebb, legfiatalabb lánya. Egyszer figyelmeztette belső inasát, akinek a dolga volt többek között arra ügyelni, hogy gazdája ne lássa túl gyakran ugyanazt a csinos arcot:

- Nehogy a királyné megneszelje, mi folyik itt! - Az inas szabadszájúan így felelt:

- Ugyan! egyet se aggódjék felséged, a királyné őfelsége különben űzi, és nemigen elővigyázatoskodik.

- Pszt! - mondta a király. - Annyi baj legyen, a fajtakeveredés jót tesz.

A királyné fesztelensége láttán a király is arra a belátásra jutott, hogy nincs oka szemérmeteskedni, s megalapította a híres telepet, San Leuciót, amelynek élére, mint már mondottuk, Ruffo kardinálist állította. San Leucio öt-hatszáz lakosú kis település volt. Lakói különféle előjogokat élveztek, így például: nem tartoztak katonáskodni, saját külön bíróság ítélkezett felettük, szülői engedély nélkül házasodhattak, és maga a király házasította ki őket - azzal a feltétellel, hogy a San Leucio-beli férjek és apák soha ne lássák meg a házukba belépő Ferdinánd királyt, és soha ne próbáljanak kinyitni olyan ajtót, amelyet a királynak jó oka van éppen zárva tartani. Ennek eredményeképp ez az új Idomeneusz alapította új Salentum eleven érmék gyűjteményévé vált, amelyeket a király maga vert, saját képmására; a Bourbon típust itt megtalálhatják régészeink akkor is majd, amikor az rég kiveszett már a világból.

Fenti anekdotákból is láthatja az olvasó, hogy Ferdinánd király, mint ezt nevelője, San Nicandro herceg éleselméjűen megállapította, nem volt természettől fogva kegyetlen. Csakhogy történetünk időpontjában, 1798-ban két élesen elkülönülő korszakra oszlott az élete; úgymint: a francia Forradalom előtti és a francia Forradalom utáni korszakra.

A francia Forradalom előtti Ferdinánd olyasféle ember, amilyennek itt fentebb láttuk: tehát naiv, szellemes és inkább jóra, mint rosszra hajló.

A francia Forradalom után azonban olyan lett, amilyennek ezután látjuk majd: nyúlszívű, könyörtelen, gyanakvó, és a korábbiakkal ellentétben inkább rosszra, mint jóra hajló.

Tán kissé hosszúra nyúlt ez az erkölcsrajz Ferdinánd királyról, de szolgáljon mentségünkre, hogy nem a szót szaporítottuk, hanem tetteivel jellemeztük őt. Célunk az volt, hogy bemutassuk Ferdinánd különös egyéniségét. Tudatlansággal párosult természetes ész; a becsvágy teljes hiánya; páni félelem a veszélytől; érzéketlenség, szívtelenség, csillapíthatatlan kéjvágy; elvszerűen űzött esküszegés; a királyi hatalomnak XVI. Lajoséval vetekedő, vallásos tisztelete; leplezetlen cinizmus a politikában és a magánéletben egyaránt, mert hiszen mélységesen megvetette a nagyurakat is, akik körülvették, s akikben pusztán talpnyalókat látott és a népet is, amelyen taposott, s amelyet rabszolgatömegnek tekintett; alacsony rendű ösztönök, amelyek a durva szerelmek és a fizikai örömök felé vonták, úgyhogy mindig újra a test diadalmaskodott a szellemen - íme, ilyen volt az az ember, aki csaknem olyan fiatalon jutott trónra, mint XIV. Lajos és csaknem olyan öregen halt is meg; aki - kiskorúságát is beleszámítva - 1759-től 1825-ig, azaz hatvanhat évig uralkodott, s szemtanúja lett mindannak, ami századunk első felében s az előző század második felében lezajlott, bár soha nem érte fel ésszel sem az események nagyságát, sem a katasztrófák súlyát. Az ő uralkodása alatt futotta be Napóleon egész pályáját, szeme láttára született meg, nőtt naggyá, hanyatlott alá, bukott el; tizenhat évvel később jött a világra, mint ő, de öt évvel korábban távozott az élők sorából. S Ferdinánd sosem vitte többre, mint hogy a történelmi főszereplők árnyékában a királyi statiszta szerepét játssza a világrengető, hatalmas drámában, amelynek színpadát Bécs és Lisszabon, a Nílus és Moszkva határolta. Neve Isten előtt IV. Ferdinánd volt, Szicíliában III. Ferdinánd, a bécsi kongresszuson I. Ferdinánd, a lazzaronék száján Nasone király.

Isten, Szicília és a kongresszus tévedett, sok nevéből csak az az egy vált igazán népszerűvé és maradandóvá, amellyel a lazzaronék illették.

Minden népnek megadatott az a király, akiben mintegy a nemzet géniusza ölt testet. Ilyen volt Skóciában ROBERT BRUCE, Angliában VIII. HENRIK, Németországban MIKSA császár, Oroszországban RETTEGETT IVÁN, Lengyelországban SZOBIESZKI JÁNOS, Franciaországban IV. HENRIK és Nápolyban - NASONE.

18 A KIRÁLYNÉ

Mária Karolina osztrák főhercegnő 1768 április havában vált meg Bécstől, hogy Nápolyban házasságra lépjen IV. Ferdinánddal. A császári virágszál a tavasszal együtt érkezett leendő országába. 1752-ben született, egyszóval alig tizenhat esztendős volt ekkoriban Mária Terézia kedvenc lánya, de szellemileg jóval érettebb a koránál: nem egyszerűen művelt volt, hanem igazi írástudó, nem egyszerűen értelmes, hanem kész filozófus - bár egy adott pillanatban a filozófia szeretete a filozófusok gyűlöletébe csapott át nála.

A szó legteljesebb értelmében szép volt; ha úgy akarta, elbűvölő. Szőke hajának arany csillámát a rizspor sem rejthette el, homloka magas volt és sima - akkoriban még nem redőzték az uralkodás, a gyűlölet és a bosszú gondjai. Szemének kristálytiszta kékje vetekedett királysága egének színével. Az egyenes metszésű orr s a makacs, akaratos, kissé kemény rajzú áll görög jelleget kölcsönzött profiljának. Arca tojásdad volt, ajka húsos és nedves, foga fehér, mint a legfehérebb elefántcsont. Nagyszerűen egészítette ki a képet márványsima nyaka, válla, keble - olyan hibátlan rajzú mindegyik, hogy párját csak a Pompejiben és Herculanumban talált vagy a Farnese-múzeumból Nápolyba került legszebb szobrokon látni. Könyvünk első fejezetében részletesen leírtuk, mi maradt harminc évvel később ifjúkori szépségéből.

Négy nyelven beszélt kifogástalanul. Mindenekelőtt anyanyelvén, németül, aztán franciául, spanyolul és olaszul. Legfeljebb a kiejtése volt kissé furcsa, különösen, ha elfogta az indulat, ilyenkor olyasformán ejtette a szavakat, mintha kavics lenne a szájában. De ezt az enyhe hibát is feledtette szeme ragyogása, elevensége és gondolatainak világossága.

Mint Mária Terézia lányához illik, büszke volt, sőt, gőgös. Imádta a pompát, a parancsnoklást, a hatalmat. Egyéb szenvedélyei egyelőre csírájukban lappangtak a tizenhat esztendős menyasszony szűzi lelkében, s csak később fejlődtek ki.

Magával hozta az ismeretlen országba - ahogy a német költő mondja - *a citromok honába* a német költészet álmait. Boldog vidékre, *campania felicébe* érkezett; itt született Tasso, itt halt meg Vergilius. Szíve lángolt, lelke ábrándokban ringatózott, arról álmodozott, hogy egyik kezével a Posíllipón, Augustus nagy költőjének a sírján növő fáról, a másikkal egyenesen a Godofréd dalnokának bölcsőjét beárnyékoló ágról tépdesi a babért. A férj, akinek elígérték, tizenhat éves volt ekkor: fiatal, királyi vérből való - bizonyára szép, előkelő és bátor. Vajon Eurüalosz lesz-e vagy Tankréd, Nisus vagy Renaud? A hercegnő, a maga részéről, szívesen lett volna Kamillája vagy Herminiája, Clorindája vagy Didója.

Aztán egyszer csak szembetalálta magát - ifjonti ábrándképei, költői álmai helyett - a valósággal, azzal a férfival, akit önök már ismernek. Nagy volt az orra, otromba a keze, lába, és tetejébe a kikötői zsargont beszélte, olyan taglejtésekkel, mint holmi lazzarone.

A jegyespár először május 12-én, Portellában találkozott, aranyhímes selyembaldachín alatt. A hercegnőt fivére, Lipót kísérte - az ő tiszte volt a menyasszonyt férjének átadni. Akárcsak bátyja, II. József, Lipót is a filozófia emlőin nevelkedett, rengeteg reformot tervezett államaiban, s Toscanában csakugyan emlékezetessé tette nevét azzal, hogy - egyebek között - eltörölte a halálbüntetést.

Lipót az apa szerepét töltötte be húga mellett, ugyanúgy, ahogy a király mellett gyámja, Tanucci. A fiatal királyné s az öreg miniszter az első pillanatban megérezte, hogy ellenfelével áll szemben. Karolina rádöbbent, hogy Tanucci középszerű, becsvágyó ember, aki az ő férjét teljes tudatlanságban tartotta, s ezáltal megfosztotta annak a lehetőségétől is, hogy valaha nagy király vagy egyszerűen csak király váljék belőle. Ha Karolina olyan férjet kap, akit magánál többre tart, akinek a lángeszét elismeri, akit csodálhat, valószínűleg engedelmes

párja, hű felesége lett volna. De nem így történt, sőt: azt kellett látnia, hogy férje kevesebbet ér nála. Valaha anyja azt mondta a magyaroknak: *Én, Mária Terézia vagyok a király*, ugyanezt mondta most ő a nápolyiaknak: *Én, Mária Karolina vagyok a király*.

Márpedig Tanucci nem így gondolta. Nem kellett neki se király, se királyné, maga akart tovább kormányozni, mint miniszterelnök.

Tanucci szerencsétlenségére a felséges pár házassági szerződésébe becsúszott egy pont, amelynek mindaddig nem tulajdonított nagyobb jelentőséget, míg meg nem ismerte a fiatal főhercegnőt. Ez a pont kimondta, hogy Mária Karolinának joga van az államtanácson részt venni, mihelyt trónörökössel ajándékozza meg a férjét.

Az osztrák udvar így nyitott magának kaput Nápolyba. Korábban, II. Fülöp és VII. Ferdinád idején Nápoly francia befolyás alatt állt, III. Károly trónra lépésétől kezdve viszont természetszerűleg Madrid járszalagjára került.

Tanucci ráébredt, hogy a Mária Karolinának tett engedmény utat nyit az osztrák befolyásnak.

Igaz, Mária Karolina ezzel az előjoggal csak mintegy 1774-től kezdve élhetett, minthogy a trónörökös csupán a házasság ötödik évében született.

Mária Karolina makacsul ragaszkodott ábrándjaihoz; azt remélte, hogy sikerül férjét teljesen átnevelnie, annál is inkább, mert Ferdinánd őszintén csodálta a királyné tudományát. Miután végighallgatta, hogy beszélget Tanuccival és az udvartartás néhány művelt tagjával, elképedve a homlokára ütött, s azt mondta:

- A királyné mindent tud.

Később, amikor látnia kellett, mire vezet ez a nagy tudomány, hogy mennyire letéríti őt a királyné a követendő útról, ezt a megállapítást: *A királyné mindent tud*, azzal toldotta meg:

- És mégis több butaságot csinál, mint én, pedig én aztán igazán nagy szamár vagyok.

Mégis a nálánál sokkal értelmesebb és műveltebb asszony befolyása alá került, és alávetette magát nevelési programjának. Mint már mondottuk, a szó szoros értelmében ekkor tanult meg írni-olvasni. De a királyné sem taníthatta meg a királyt az észak-európai királyi udvarokban honos előkelő modorra meg a testápolásra, ami a meleg égövi országokban olyan ritka erény, pedig hát a fürdővíz ott nem pusztán testi szükségletet elégít ki, hanem egyenesen élvezet forrása lehetne; nem kelthette fel benne a virágok s a belőlük készült illatszerek olyannyira asszonyi szeretetét; s nem szoktathatta rá a bűvös-bájos csevegésre, amely mintha felerészben patakcsobogásból, felerészben poszáta- s fülemülecsattogásból állna.

Karolina fölénye megalázta Ferdinándot, Ferdinánd faragatlansága undorította Karolinát.

A királyné szellemi fölénye egyébként csak elfogult férje szemében volt vitathatatlan, igazán művelt emberek esetleg kétségbe vonhatták, mert a királyné csevegése sokszor hatott felületesnek, s általában olyan tudásra vallott, amely kiterjedt ugyan, de nagyon is sekély. S tán érdeme szerint ítélve csakugyan több volt a beszédében az üres fecsegés, mint a valódi okosság; bőviben volt viszont annak a tudálékosságnak, amely általában jellemző a lotaringiai ház sarjaira, s a szokottnál is sokkal nagyobb mértékben jellemezte Karolina két fivérét, Józsefet és Lipótot. József soha senkit nem hagyott szóhoz jutni; Lipót pedig született iskolamester volt, inkább illett volna a kezébe Orbelius nádpálcája, mint Nagy Károly jogara.

Ilyen volt a királyné. Volt egy kis jegyzőfüzete, ebbe, saját használatára, nagyon apró betűkkel kiírta a nagy filozófusok véleményét, Püthagorasztól Jean Jacques Rousseau-ig. Ha olyasvalakit fogadott, akinek imponálni akart, átfutotta jegyzeteit, s beszédébe beleszőtte a bölcs mondásokat.

A különös csak az, hogy a királyné, miközben előszeretettel játszotta a gondolkodó fő szerepét, vakon hitt a Nápoly legalacsonyabb néposztálya körében elterjedt népi babonákban.

Két példát idézünk az effajta babonára; hiszen nem érhetjük be azzal, hogy királyokat, hercegeket, udvaroncokat fessünk, hogy fölvonultassunk néhány olyan embert, aki életét adja elveiért, és néhány olyant, aki elveit kiárusítja pénzért vagy másfajta előnyökért - legalább annyira feladatunk az ingatag, babonás, tudatlan, vad nápolyi nép bemutatása, valamint az eszközöké, amelyekkel ezt a népet fel lehet lázítani vagy le lehet csendesíteni.

Az óceánt a vihar korbácsolja fel, a nápolyi népet a babona.

Élt Nápolyban egy asszony, akit úgy neveztek: *köves szent*.

Azt állította, hogy bár tökéletesen egészséges, naponta sok-sok kövecske megy el tőle, s ezeket ereklyeként osztogatta a benne hívőknek. A köveknek csodatévő erőt tulajdonítottak, annak ellenére, hogy igen furcsa úton-módon kerültek napvilágra, s hamarosan nagyobb keletjük lett, mint a legtekintélyesebb nápolyi szentek relikviáinak.

Az állítólagos szentet gyóntatóatyja és orvosa kérésére a nagy nápolyi közkórházba szállították, ámbár makkegészséges volt: a legszebb szobát kapta, s az igazgatóságnak fenntartott kosztot. Betelepedett a szobába, s hála cinkosai, azaz gyóntatója és a kórházi kirurgusok közreműködésének, akik jól megtalálták mellette a maguk számítását, nagy csinnadrattával játszotta el a csodatevő kövek kiárusításának komédiáját.

Rosszul mondtuk, hogy *kiárusítás* - a köveket a szent nem pénzért vesztegette, ajándékba adta; fogadalma tiltotta ugyanis, hogy vert pénzhez nyúljon. Ellenben nagy alázatosan, az Isten szent szerelméért elfogadott mindenféle adományt: ruhát, ékszert, bármit.

Kisded üzelmei eredményeként bármely más országban a bűnügyi rendőrségen vagy a tébolydában kötött volna ki az állítólagos szent; Nápolyban azonban egy csodával több vagy kevesebb nem sokat tesz.

A királyné a *köves szent* leglelkesebb hívéül szegődött. Elhalmozta ajándékokkal, saját kezűleg írt neki leveleket - keze írásával a királyné sose fukarkodott -, arra kérte, imádkozzon érte, hogy kívánságai biztosabban teljesüljenek.

Érthető, hogy az utolsó kételyek is eltűntek, vagy eltűnni látszottak, amikor maga a királyné - sőt mi több, a filozófus királyné! - folyamodott a szenthez segítségért.

Csak a tudomány maradt hitetlen.

Nos, ekkoriban a tudományt, jobban mondva az orvostudományt az a Domenico Cirillo képviselte, akivel már találkoztunk Johanna királynő palotájában, a viharos éjszakán, amikor Championnet küldötte temérdek veszély árán elvergődött a sziklazátonyra, amelyen a palota áll. Domenico Cirillo, a haladás híve, azt szerette volna, ha hazája is részt vesz a világ fejlődésében, amelyből kimaradni látszott, s úgy vélte, nem szabad eltűrnie, hogy Nápolyt meggyalázza ez a legsötétebb középkorba, a XII. vagy XIII. századba illő komédia, mialatt a világon az enciklopédista eszmék fénye árad szét.

Következésképp első lépésként felkereste a kirurgust, a szent cinkosát. Igyekezett rábírni, hogy ismerje be a csalást.

A kirurgus váltig állította, hogy csoda történik.

Domenico Cirillo felajánlotta neki, hogy ha hajlandó beismerni az igazat, ő készséggel kárpótolja az ebből fakadó anyagi veszteségekért.

A kirurgus kitartott előbbi állítása mellett.

Cirillo belátta, hogy nem egy csalót kell lelepleznie, hanem kettőt.

Szert tett néhány, a szent testéből származó kőre, megvizsgálta, s megállapította, hogy közönséges tengerparti kavicsok, illetve megszilárdult, mésztartalmú földdarabkák vagy habkövek. Olyan egy sincs közte, amilyet az emberi test állít elő az epe vagy a vese betegsége esetén.

A tudós a kövek birtokában újra felkereste a kirurgust, de az makacsul védelmezte továbbra is a szentet.

Cirillo megértette, hogy csak a nyilvánosság bevonásával érhet célt.

Minthogy tehetsége és szakmai tekintélye folytán felügyeleti joga kiterjedt az összes kórházra, egy szép napon váratlanul megjelent a nagy kórházban több orvos és kirurgus kíséretében, akiket erre a célra toborzott, behatolt a szent szobájába, és megvizsgálta az éjszaka folyamán produkált köveket.

A szent, hívei örömére, tizennégy követ állított elő.

Cirillo megparancsolta, hogy a szent két-három napig ne hagyja el a szobát. Megfigyelés alá helyezte. Az asszony tovább termelte a köveket; a számuk változott, egyébként ugyanolyan fajtájú kövek voltak, mint előbb mondottuk.

Cirillo egy tanítványát bízta meg a szent őrzésével. A lelkére kötötte, hogy a lehető legéberebben figyelje. A tanítványnak feltűnt, hogy a szent folyton a zsebében tartja a kezét, s időnként a szájához emeli, mintha pirulákat venne be.

Kényszerítette, hogy kezét vegye ki a zsebéből, s megakadályozta azt is, hogy a szájához nyúljon.

A szent félt, hogy elárulja magát, ha nyíltan ellene szegül őrzője utasításainak, egy szippantásnyi tubákot kért tehát. Mialatt a dohányt ujjaival orrlyukába tömte, sikerült kezét a szájához emelnie, s lenyelt három vagy négy kavicsot.

Ezzel aztán egyelőre be is fejezte. A fiatalember észrevette az asszony ügyeskedését, elkapta a két kezét, s beszólított néhány asszonyt, akik az ő vagyis inkább Cirillo parancsára megmotozták a szentet.

Az inge alatt egy zacskót találtak, ötszáztizenhat apró kővel.

Ezenkívül egy amulettet viselt a nyakában, amelyet eddig ereklyetartónak néztek, ebben is volt körülbelül hatszáz kő.

Felvették a jegyzőkönyvet. Cirillo a szentet büntetőtörvényszék elé állíttatta, csalás vádjával. A törvényszék az asszonyt háromhavi börtönre ítélte.

A szent szobájában találtak egy bőröndöt, színültig tele ezüstneművel, ékszerekkel, csipkékkel, műtárgyakkal. Nem egy közülük a királynétól származott - éppen a legértékesebbek. A szent a bíróság előtt felmutatta a királyné leveleit is.

A királyné dühöngött. A per akkora port vert fel, hogy nem mert közbelépni az asszony érdekében - egész haragja Cirillo ellen fordult. Cirillo az eset óta üldözötté vált, s a hajsza a tudósból forradalmárt faragott.

Ami a szentet illeti, Cirillo jegyzőkönyve s a bűnösségét kimondó bírósági ítélet ellenére változatlanul garmadával kapta az ajándékokat - maradt Nápolyban jócskán a szent imáinak hatékonyságában bízó, hiszékeny lélek.

Ígéretünk értelmében még egy példát hozunk fel a királyné babonás hajlamaira.

A következőt:

1777 táján született Ferenc herceg, akivel már találkoztunk, mint felnőtt férfival, a vezérgálya fedélzetén; s azóta is említettük mint San Felice lovag pártfogóját. Élt akkoriban Nápolyban egy nyolcvanesztendős ferences barát, aki szent hírébe keveredett. Elsősorban kolostora terjesztette a hírt, minthogy busás hasznot látott belőle. Rendtársai széltében-hosszában beszélték, hogy a barát fejfedőjét az ég csodatévő erővel áldotta meg; könnyű lefolyásúvá teszi a szülést. A nők egymás kezéből kapkodták ki a szent fejfedőt. Gondolhatni, hogy a szerzetesek csak jó pénzért engedték ki a kolostorból. Azok az asszonyok, akik a sipka használata folytán baj nélkül szültek, világgá kiáltották szerencséjüket, tehát növelték a boldogságos fejfedő jó hírét, azokra pedig, akik nehezen szültek vagy belehaltak a szülésbe, egyszerűen rámondták, hogy nem volt bennük elég erős a hit, s a fejfedő tekintélyén nem esett csorba.

Terhessége utolsó napjaiban Karolina bebizonyította, hogy valójában nem királyné ő s nem is filozófus, csak asszony, mint a többi. Elhozatta a sipkát, s megizente, hogy amíg nála marad, naponta száz aranyat fizet a kolostornak.

Öt napig tartotta magánál a sipkát, a papok nagy örömére s a többi szülő nő őszinte kétségbeesésére, ők ily módon kénytelenek voltak a vajúdás kockázatát a szent ereklye segedelme nélkül egymaguk vállalni.

Nem tudjuk, szerencsét hozott-e a ferences barát sipkája a királynénak. Annyi bizonyos, hogy Nápolynak nem hozott szerencsét. Ferenc trónörökös korában gyáva volt és kétszínű, király korában gyáva lett és kegyetlen.

Karolina, akárcsak két fivére, József és Lipót, rögeszmésen tudálékos volt. 1780-ban megbetegedett az 1775-ben született kis Károly főherceg, trónörökös, Apulia hercege, akinek a születése megnyitotta volt Karolina előtt az államtanács ajtaját. Betegágyához a legnevesebb orvosokat hívták el. Karolina minden konzíliumon részt vett, de nem ám mint aggódó anya, hanem mint az orvostudományok professzora; mindenről véleményt nyilvánított, s mindenáron abba is bele akart szólni, milyen kezelést írjanak elő a gyereknek.

Ferdinánd beérte az apa szerepével, s meg kell adnunk, őszinte kétségbeeséssel látta, hogy elsőszülött fiúgyermekére a halál leselkedik. Egyszer aztán végleg elhagyta a béketűrés, amikor azt kellett hallania, hogy a királyné nagy léleknyugalommal a köszvény okairól értekezik, miközben gyermeke feketehimlőben haldoklik. Ismételten megpróbálta csendre inteni, de a királyné rá se hederített. Ekkor a király felugrott, megragadta felesége karját és rákiáltott:

- Értsd meg már, hiába vagy királyné, az orvostudományhoz nem is konyítasz, azt tanulni kell! Én legalább tudom, hogy hatökör vagyok hozzá, tehát hallgatok, és a gyermekemet siratom. Tégy úgy, mint én, vagy takarodj innen.

S minthogy Karolina ezek után sem tett le róla, hogy nézeteit kifejtse, egyszerűen kipenderítette az ajtón, olyan hévvel, amihez a királyné igazán nem volt szokva; sőt, nem átallotta távozását olyasfajta lábmozdulattal siettetni, amely inkább illett volna egy lazzaronéhoz, mint a királyhoz.

A kis herceg meghalt, apja őszinte bánatára. Karolina ellenben a spártai asszony mondását idézte vigaszul a szerencsétlen királynak, aki soha hírét sem hallotta a bölcs mondásnak, s nem is értékelte túlságosan nagyra magasztos sztoicizmusát:

- Amikor világra hoztam, tudtam, hogy egy napon meg kell halnia.

Nem csoda, ha e két ellentétes jellem nem fért össze. Jóllehet, Ferdinánd és Karolina házasságában nem jelentkezett olyasféle ok a meddőségre, mint XVI. Lajos és Marie-Antoinette esetében, együttélésük kezdetben korántsem volt termékeny, ha utóbb sok gyermekük született is.

Előttem a Pozzo által készített családfa. Ebből kitűnik, hogy Ferdinánd és Karolina első gyermeke, az ifjú Mária Terézia 1772-ben jött a világra. 1790-ben főhercegné lett, 1792-ben császárné, s 1803-ban meghalt.

A házaspár együttélése tehát négy kerek esztendőn át meddő maradt. Igaz, az eljövendő évek bőségesen kárpótolták őket a rest múltért: tizenhárom kis herceg és kis hercegnő érkezése tanúsítja, hogy a házastársak majd olyan sűrűn békültek, mint ahogy összevesztek. Valószínű, hogy ha Karolinát kezdetben ösztönös idegenkedése el is távolította férjétől, hamarosan újra közeledett hozzá politikai számításból. A királyné szép asszony volt, fiatal és heves vérű, mihelyt jobban kiismerte hitvestársa természetét, mindig könnyűszerrel elérte nála, amit akart. Ferdinánd a szeretőitől sem tudott soha semmit megtagadni, hogy állt volna ellen épp a feleségének, aki ráadásul nem akármilyen asszony volt, hanem maga ausztriai Mária Karolina, a legcsábosabb teremtések egyike.

A kifinomult és érzékeny Mária Karolinát eleinte minden bizonnyal érzéki és közönséges férje lazzarone tempói taszították elsősorban, így például szokása volt a királynak vacsorát hozatni a páholyába, valahányszor a San Carlo-színházba ellátogatott. A vacsora inkább tartalmas volt, semmint előkelő: sosem hiányzott étrendjéről a makaróni, az olaszok nemzeti eledele. A királynak nem is annyira a makaróni volt a fontos, mint inkább a siker, amelyet a makarónievés módjával aratott. A lazzaronék a villa teljes mellőzésével kebelezik be ezt az ételt, bámulatos kézügyességről téve tanúságot. Ferdinánd legfőbb becsvágya mindig is az volt, hogy a lazzaronék királyuknak tekintsék, soha nem mulasztotta tehát el, amikor asztalra került a tál makaróni, hogy ki ne üljön a páholy legszélére, ahol Pulcinella, a makarónievők patrónusa módjára fogyasztotta el az ételt, a karzat tapsvihara közepette.

Egyszer éppen a királyné társaságában produkálta magát. Amikor a taps kitört, a királyné nem bírta tovább, felállt, s kisietett. Két udvarhölgye, San Marco grófné és San Clémente márkiné egy intésére követte.

Mire a király megfordult, üres volt a páholy.

Történelmi tény ugyan, hogy egy alkalommal Karolina is osztozott a makarónievés gyönyöreiben, csakhogy a királyné éppen szerelmes volt, életében először, s ekkoriban még elfogódottá tette a szerelem. Később annál szemérmetlenebbé. Egy álarc nélküli jelmezbálon sikerült a szép Caramanico herceg közelébe férkőznie - ugyanarról a Caramanico hercegről van itt szó, akinek Palermóban bekövetkezett, korai halálát végignéztük. Mindjárt elmondjuk, hogy történt a dolog.

A király akkortájt alapította azt az ezredet, amelyet maga vezényelt és gyakorlatoztatott nagy előszeretettel, s amelyet Lipariota ezrednek keresztelt, minthogy a katonák csaknem mind a Lipari-szigetekről származtak.

Már említettük, hogy Caramanico ebben az ezredben volt kapitány. A király ugyanitt ezredesi rangot viselt.

Ferdinánd elrendelte, hogy kedvenc ezrede nagy díszszemlén vegyen részt a portici síkságon, a Vezúv lábánál, az örökösen fenyegető pusztítás és halál árnyékában. Pompás sátrakat vertek fel, a királyi palotából odahordtak mindenféle-fajta bort és a legkülönfélébb ennivalókat.

Az egyik sátorban maga a király sürgött-forgott, fogadós jelmezben. Fehér vászonmellényt és nadrágot viselt, fején a hagyományos pamutsipka, derekán széles piros selyemöv, s az övbe dugva - a tőr helyett, amellyel Vatel tulajdon torkát elmetszette - egy hatalmas konyhakés.

A király soha nem érezte annyira elemében magát, mint ekkor, legszívesebben egész életén át ebben az öltözékben járt volna.

Tíz-tizenkét, hasonlóképpen öltözött segéd leste a gazda parancsait, szolgálta ki a tiszteket és a közkatonákat.

Csupa nagyúr a királyi udvarból, a nápolyi Aranykönyv arisztokráciája.

A másik sátorban a királyné tündökölt, vígoperai fogadósné ruhában: égszínkék selyemszoknya, arannyal hímzett fekete mellényke, ezüsthímes, cseresznyepiros kötény. Minden ékszere rózsaszín korallból készült: a nyaklánca, a fülbevalója, a karperecei. A ruha félig fedetlenül hagyta karját és mellét. Az érett kalász aranyszínében pompázó, rizsporozatlan haját mindössze egy könnyű égszínkék háló fogta össze, úgyhogy teljes buja gazdagságában tűnt elő, mint a zuhatag, amely éppen ledönteni készül gátját.

Körülötte tíz-tizenkét ifjú udvarhölgy, nagy gonddal összeválogatott, kacér és elegáns színpadi komorna jelmezekben, amelyek a lehető legjobban érvényre juttatták természetadta bájaikat. Ez a „könnyű lovasság” semmivel sem volt alábbvaló, mint Medici Katalin egykori kísérete.

Már említettük, hogy ezen az álarc nélküli jelmezbálon egyedül a szerelem viselt álarcot. Karolina térült-fordult az asztalok közt, libbent a szoknya szegélye, kivillant az imádandó boka, s a szoknya egy ifjú kapitány egyenruháját súrolta, aki se látott, se hallott, csak őt bámulta. A királyné kebléről lehullott a csokor, amikor bort töltött a kapitány poharába, a kapitány felkapta, és szívére szorította. Hej, milyen forrón vert valaha ez a két szív egy érzés ütemére! Az egyik azóta örökre elnémult, s ha a másik ver is még, csupán a bosszúvágy és a gyűlölet dobogtatja.

Tíz évvel később valami hasonló zajlott le a Kis Trianon-kastélyban, Franciaország királya és királynéja hasonlóképpen játszotta a komédiát, csak éppen a durva szoldateszka szereplése maradt el. Ott molnár volt a király, molnárné a királyné s molnárlegény Dillon vagy Coligny; a molnárlegény mindenesetre volt olyan elegáns és szép, sőt volt olyan előkelő is, mint Caramanico herceg.

Bárhogy is történt, tény, hogy a heves vérmérsékletű király megsokallta Karolina hitvesi szeszélyeit, s visszautasított szenvedélyével más nőket boldogított. Mégis annyira a felesége befolyása alatt állt, hogy bizonyos percekben nem volt képes magába tartani szerelmi kalandjainak titkát. Ilyenkor a királyné álnokul szerelmet színlelt, nem mintha féltékeny lett volna a vetélytársnőre, csak mert nem akarta, hogy az a királyt valahogy kivonja az ő befolyása alól, amihez ragaszkodott, s többnyire elérte, hogy a király száműzze a nőt, akinek a nevét kiszolgáltatta, így járt Luciano hercegnő: a királyné birtokaira száműzette, miután megtudta a nevét. A hercegnő felháborodott a királyi szerető jellemtelenségén, férfiruhát öltött, megleste a királyt, s szitkokkal halmozta el. A király belátta vétkét, térdre borult, úgy kérte százszor is a hercegnő bocsánatát, hanem azért annak mégiscsak el kellett hagynia az udvart és Nápolyt. Hazatért birtokaira, ahonnan a király csak hét év múlva merte visszahívni!

Hasonló büntetés sújtotta Cassano-Serra hercegnőt, az ellenkező vétekért; makacsul ellenállt a királynak, hiába udvarolt neki hosszan és kitartóan. A király ugyanolyan tapintatlanul fecsegte el kudarcait, mint sikereit, ezúttal is készséggel bevallotta a királynénak rosszkedve okát. A folttalan erény eleven szemrehányásként hatott Karolinára. Cassano-Serra hercegnőt száműzetésbe küldte, mert ellenállt, ahogy korábban Luciano hercegnőt, mert engedett.

A király ezúttal sem tiltakozott.

Igaz, olykor a király is kijött a béketűrésből.

Egyéb vetélytárs híján egy szép napon a királyné Altavilla hercegbe, férje kegyencébe kötött bele, aki szerinte valamivel megsértette. A királyné rendszerint teljesen elvesztette önuralmát, ha indulatba jött, most is csőstül zúdította a hercegre sértéseit, s egyebek közt azt találta mondani, hogy a király kegyeit tisztességes férfihoz méltatlan szolgálatokkal vásárolta meg.

A becsületében érzékenyen megsértett Altavilla herceg azonnal felkereste a királyt, előadta a történteket, s engedélyt kért, hogy birtokaira távozhassék. A király dühbe gurult, kapta magát, ment egyenesen a királynéhoz. Karolina, ahelyett hogy engesztelte volna a férjét, még jobban felingerelte csípős válaszaival. Erre aztán a király nem nézte se azt, hogy Mária Terézia lánya áll előtte, se azt, hogy ő Ferdinánd, a király, és olyan csattanós pofont kent le a királynénak, hogy a rakodómunkás sem ad különbet a hordár lányának.

A királyné visszavonult a szobájába, bezárkózott, duzzogott, kiabált, sírt - mindhiába, ezúttal a király maradt felül. Karolina kénytelen volt engedni, s szépen megkérni Altavilla herceget, járjon közbe királyi hitvesénél a kibékülés érdekében.

Említettük már, milyen hatással volt Ferdinándra a francia Forradalom. Ha figyelembe vesszük a királyi pár elütő jellemét, tökéletesen érthető, hogy Karolinára még sokkal nagyobb s iszonyúbb hatást gyakorolt.

Ferdinándban pusztán az önzés mozdult, őt kizárólag a saját helyzete aggasztotta, XVI. Lajos és Marie-Antoinette sorsa már csak azért is hidegen hagyta, mert hisz nem ismerte személyesen őket. Egyedül attól rettegett, hogy ő maga hasonló sorsra juthat.

Karolinával másként állt a dolog. A forradalom családi érzéseit találta telibe. Ez az asszony egyetlen könnyet nem ejtett meghalt gyermekéért, de imádta anyját, fivéreit, húgát, imádta Ausztriát, s mindig is könnyű szívvel áldozta fel érte Nápoly érdekeit. Halálos sebet kapott királyi gőgje, nem is annyira a húga halála, mint inkább e halál megalázó volta miatt. Lángoló gyűlölet ébredt benne az aljas francia nép iránt, amely így merészelt bánni a királyi párral, sőt, magával a királysággal. Szája átokra fakadt, könyörtelen bosszút esküdött Franciaország ellen, mint valaha az ifjú Hannibál Róma ellen.

XVI. Lajos halálhírét nyolc hónap múlva nyomon követte Marie-Antoinette halálának híre. Karolinának kis híján eszét vette a düh. Lelke szüntelen háborgásban volt, hol a rémület, hol a harag kerítette hatalmába, annyira, hogy egészen elváltozott az arckifejezése, és összezavarodtak a gondolatai. Mindenütt Mirabeau-kat, Dantonokat, Robespierre-eket látott, s aki volt olyan óvatlan, hogy alattvalói szeretetéről és hűségéről beszéljen neki, az nyomban kegyvesztetté vált. Franciagyűlölete elhitette vele, hogy saját államaiban is van republikánus párt, s bár addig nem volt, az üldöztetésekkel végül csakugyan elérte, hogy legyen. Mindenkit jakobinusnak nézett, akit érdemei, adottságai az átlag fölé emeltek, de jakobinus volt a szemében az a meggondolatlan ember is, aki párizsi újságot merészelt olvasni, vagy az a dandy, aki francia divat szerint öltözködött, különösen, ha még a haját is rövidre vágatta. A társadalmi haladás legszimplább igénye olyan bűnnek számított, amelyért halál vagy életfogytiglani börtön jár. Először Emmanuele de Deo, Vitaliano és Galiani esett gyanakvásának áldozatául. Három fiatal gyerek; éveik száma összesen nem tett ki hatvanöt esztendőt. Mindhármukat könyörtelenül kivégeztették a palotatéren. Aztán börtönbe vetették a Paganókat, Confortikat, Cirillókat. A királyné gyanakvása, most első ízben, az arisztokrácia legmagasabb köreit sem kímélte: nem átallt indoklás nélkül letartóztattatni egy Colonna, egy Caracciolo, egy Riario herceget, vagy Ruvo grófját, akit ott láttunk Johanna királynő palotájában Cirillo oldalán, az összeesküvők között. A gyanúsítottakat a Sant Elmo várkastélyba kísérték, s mint rendkívül veszedelmes összeesküvőket, külön is a porkoláb figyelmébe ajánlották.

A király és a királyné szinte soha, semmiben nem értett egyet, de e perctől fogva volt egy, egyetlenegy érzés, amelyen testvériesen osztoztak: a Franciaország elleni gyűlölet. Abban állt csak a különbség, hogy a király gyűlölete passzív volt - ő beérte volna azzal, ha a franciákat távol tudhatja; a királyné gyűlölete ellenben aktív, ő nem a franciák távolmaradását kívánta, hanem a pusztulásukat.

A nemtörődöm Ferdinánd réges-régen alávetette magát a gőgös Karolina akaratának, s ha olykor, ötletszerűen fel is lázadt - mint mondottuk, rendszerint olyankor, amikor józan esze azt súgta, hogy a királyné letéríti őt a helyes útról -, Karolina győzte idővel, türelemmel, kitartással, s végső soron mindig az történt, amit ő akart.

Példának okáért Acton segítségével s jóformán a férje tudtán kívül 70 000 főnyi hadsereget szervezett és fegyverzett fel, attól a reménytől vezetve, hogy részt vehet valamifajta francia-ellenes koalícióban, vagy esetleg maga indíthat Franciaország ellen háborút. Ezenkívül nem kevesebb, mint száz hajóból álló hadiflottát építtetett, tekintélyes mennyiségű hadianyagot halmozott fel, egyszóval minden előkészületet megtett, hogy adandó alkalommal, ha elhangzik a királyi parancs, egyik napról a másikra megindulhon a háború.

Sőt, ennél is messzebb ment. Ismerte a nápolyi tábornokok tehetetlenségét, tudta, hogy soha egyikük sem vett részt hadjáraton, s azt is felmérte, hogy a katonák aligha bíznának tábornokaikban - előttük sem maradna sokáig titok parancsnokaik tehetetlensége. Ezért unokaöccséhez, az osztrák császárhoz fordult, s elkérte egyik tábornokát, Mack bárót, aki abban a korban egészen elsőrendű stratégának számított, bár csupa vereség fűződött a nevéhez. A császár készségesen átengedte tábornokát. A nevezetes személyiség érkezése bármelyik pillanatban bekövetkezhetett, de mindeddig csak a királyné és Acton tudott róla, a király semmit nem sejtett.

Ilyen előzmények után szánta rá magát Acton, hogy eltegye láb alól az egyetlen embert, aki megingathatta volna egyébként sziklaszilárd helyzetét, s kivethette volna a nyeregből: Caramanico távollétét nem érezte ekkor már elegendő biztosítéknak.

Nápoly egy napon arra a hírre virradt, hogy Caramanico herceg, a szicíliai alkirály beteg, másnap már úgy szólt a fáma, hogy haldoklik, s harmadnapra meghalt.

Talán senkit sem rázott meg oly iszonyúan ez a hír, mint éppen Karolinát. Első szerelmének nem ártott a távollét, nőttön-nőtt az az évek során; szívéből ki sem téphette más, mint a halál. Minden idegszálával Caramanicóhoz kötődött, s most gyötrő fájdalom járta át testét-lelkét, annál kínzóbb és nyomasztóbb, mert el kellett titkolnia, holott száz kíváncsi tekintet kereszttüzében élt. Betegnek tettette magát, sietett bezárkózni lakosztálya legtávolabbi szobájába. Ott aztán szabadjára engedte indulatait. A szőnyegen fetrengett, marokszám tépte a haját, könnyáztatta arccal fel-felüvöltött, mint a sebzett párduc, s átkokat szórt az égre, a királyra, saját koronájára, elátkozta szeretőjét, akit nem szeretett, s aki megölte egyetlen igaz szerelmét, elátkozta önmagát, és mindennél és mindenkinél jobban elátkozta a népet, amely telekürtöli Nápoly utcáit e halál hírével, s azzal vádolja őt, hogy cinkosa, Acton kedvéért maga áldozta fel a herceget. Végezetül megfogadta, hogy a lelke legmélyéről felkavarodott, keserű gyűlöletet, dühöt mindenestül Franciaországra s a franciákra zúdítja.

Egyetlen ember léphette csak át a végső gyötrelemnek ezekben a napjaiban Karolina szobájának küszöbét, az, aki minden titkának tudója s gyűlöletének legfőbb eszköze volt: a kegyencnő, Emma Lyonna.

Két év telt el Caramanico halála, Karolina életének legnagyobb fájdalma óta. E két év alatt tán áthatolhatatlanabbá vált arcán a közöny maszkja, de szívének sebe nem hegedt be, ugyanúgy vérzett az, mint a legelső napon.

Igaz, volt része itt-ott örömben: Bonaparte nagy messze, Egyiptomban rekedt, Nápolyba befutott egész flottája élén az abukiri győző. S kaján örömmel töltötte el Karolina szívét az a bizonyosság is, hogy Nelsont gyűlöletének szövetségesévé, bosszújának eszközévé teheti a varázslónő, a Kirke segítségével, akit úgy hívnak: Emma Lyonna. De öröme keserű volt, mint az epe, mert a gyászba borult szív, a kétségbeesett lélek nem ismer másfajta örömöt.

Az angol követségen előző este lejátszódott jelenet, a francia követ fenyegető szavai s a hadüzenet a legkevésbé sem ijesztette meg Franciaország könyörtelen ellenségét, a királynét. Sőt: adott lelkiállapotában egyenesen úgy hangzott fülének, mint régóta várt és áhított jeladás. Ütött a cselekvés órája!

Nem úgy a király! Őrá nagyon is kínosan hatott a jelenet, végleg elrontotta az éjszakáját.

Lakosztályába térve meg is parancsolta, hogy kedélye lecsillapítására készítsenek elő másnap reggelre Asproni rengetegében egy vaddisznó-vadászatot.

19 A KIVILÁGÍTOTT SZOBA

Éjjel két óra lehetett, amikor a király és a királyné hazatért az angol követségről a palotába. A király egyenesen a lakosztályába tartott - mint már mondottuk, nyomott kedélyállapotban. A királyné ritkán hívta be magához a királyt, most sem akadályozta sietős visszavonulását. Sőt, úgy látszott, ő maga is alig várja, hogy saját lakosztályába térjen.

A király tisztában volt vele, hogy a helyzet súlyos. Volt egy embere, akihez nehéz pillanataiban bizalommal fordult, mert soha nem csalódott a tanácsaiban. Őt becsülte egyedül valamire a körülötte nyüzsgő gyülevész udvaronchadból.

Ez az ember Fabrizio Ruffo kardinális volt. Olvasóink már ismerik: ő segédkezett előző este Nápoly érsekének, a bíbornoki testület elnökének a katedrálisban Nelson tiszteletére megtartott Te Deum celebrálásában.

Ruffo jelen volt az abukiri győző ünneplésére rendezett estélyen is, mindent látott és hallott. Távozásakor a király odaszólt neki:

- Ma éjjel várom a palotában.

Ruffo meghajolt, annak jeléül, hogy őfelsége rendelkezésére áll.

S csakugyan, tíz perccel azután, hogy a király hazaérkezett, s figyelmeztette a soros ajtónállót a kardinális jövetelére, már jelentették is, hogy a kardinális kint vár, és kérdezteti, kegyeskedik-e a király fogadni.

- Jöjjön be - kiáltotta Ferdinánd hangosan, hogy a kardinális is hallja -, de még mennyire kegyeskedem fogadni.

A kardinális elértette a felszólítást. Nem várta be, hogy az ajtónálló jelentse, hanem engedve a király sürgetésének, azonnal belépett.

- Nos, mit szól eminenciád a történtekhez? - kérdezte a király, miközben egy karosszékbe vetette magát, s intett a kardinálisnak, hogy ő is foglaljon helyet.

A kardinális tudta, hogy a valódi király tisztelet jele a feltétlen engedelmesség bármely parancs végrehajtásában, és hogy a király legkisebb intése is parancs, tehát fogott egy széket, és leült.

- Az ügy véleményem szerint nagyon súlyos - felelte. - Még az a szerencse, hogy felségedre Anglia megbecsülése hozta a bajt. Anglia becsülete megköveteli, hogy támogassa felségedet.

- Mi tulajdonképpen a véleménye erről a bulldogról, Nelsonról? Feleljen őszintén, kardinális.

- Felséged olyan jó hozzám, hogy nem is lehetek más, mint őszinte.

- Nos, halljam.

- Ami a bátorságot illeti, oroszlán, ami katonai ösztöneit, lángész, ami az eszét, szerencsére középszerű ember.

- Azt mondja: szerencsére?

- Igen, felség.

- De miért szerencsére?

- Mert úgy vezetjük az orránál fogva, ahogy akarjuk, hála két csaléteknek.

- Miféle csalétkekre gondol?

- A szerelemre és a becsvágyra. A szerelem lady Hamilton dolga, a becsvágy az öné. Ez a Nelson alacsony sorból származó, pallérozatlan fickó. Soha nem előszobázott a rendfokozatokért, rangját drága áron maga szerezte: a fél szemét Calvinál hagyta cserébe, a fél karját Teneriffe-nél s a fejbőrét Abukirnál. Bánjon vele felséged úgy, mint egy igazi nagyúrral, ettől megkótyagosodik, s ha kótyagos, felséged azt tesz vele, amit akar. Lady Hamiltonban meg lehet bízni?

- A királyné azt mondja, igen.

- Akkor egyébre nincs is szükség. Mindent elérhet felséged e nő révén: férjét és szeretőjét egyaránt markában tartja. Mindketten az őrülésig szeretik.

- Félek, hogy erényes talál lenni.

- Lady Hamilton erényes? - mondta Ruffo, a legmélyebb megvetés hangján. - Mi jut felséged eszébe!

- Az ördögbe is, nem azt mondtam, hogy erényességből erényes.

- Hanem?

- Ez az ön Nelsonja nem valami elbűvölő, a fél karjával, fél szemével, és a nyúzott homlokával. Ha az ember ilyen áron lesz hős, a magam részéről inkább megmaradok annak, aki vagyok.

- Eh! A nők kiszámíthatatlanok, és lady Hamilton rajongva szereti a királynét! Ha nem teszi meg szerelemből, majd megteszi barátságból.

- Legyen! - szólt a király, annak az embernek a hangján, aki a Gondviselésre bízza egy nehéz ügy megoldását.

Majd így folytatta:

- Lássuk, tartogat-e számomra jó tanácsot?

- Természetesen. Ésszerűen csakis egyet tanácsolhatok.

- Mit? - kérdezte a király.

- Felségedet szövetségi szerződés köti unokaöccséhez, az osztrák császárhoz.

- Szerződés, az köt engem fűhöz-fához! Éppen emiatt fő a fejem.

- De felséged kötelezettséget vállalt, hogy a következő koalíció rendelkezésére bocsát bizonyos számú katonát.

- Harmincezret.

- S hogy hadműveleteit összehangolja Ausztria és Oroszország hadműveleteivel.

- Így van.

- Nos, felség, akárhogy is sürgetik, addig ne fogjon semmibe, amíg az osztrákok és az oroszok a maguk részéről el nem kezdik a háborút.

- Hitemre! magam is így gondoltam. Eminenciád megérti, hogy nincs kedvem egyedül háborúzni a franciákkal... De...

- Mondja csak ki, sire.

- De... Franciaország tán be se várja a koalíció támadását. Elvégre hadat üzent nekem, mi lesz, ha csakugyan háborút indít ellenem?

- Rómából szerzett értesüléseim alapján állítani merem, sire, hogy a franciáknak jelenleg nincs módjukban háborút viselni.

- Hm, ez valamelyest megnyugtat.

- Nos, felséged engedelmével...

- Halljam.

- Még egy tanácsom lenne...

- Szinte gondoltam!

- Felséged csupán egy tanácsot kért, de a második az elsőből következik.

- Mondja csak, mondja.

- Felséged helyében saját kezűleg írnék unokaöcsémnek, a császárnak, s megtudakolnám, nem diplomáciai úton, hanem bizalmasan, mikor számít hadba szállni. A választól tenném függővé a további lépéseket.

- Eminenciádnak igaza van, nyomban írok.

- Sire, van megbízható küldönce?

- Igen, Ferrari, a futárom.

- De megbízható? hű és megbízható?

- Ejnye, kedves bíbornokom, ön háromszorosan megbízható embert követel rajtam, amikor egyszeresen megbízhatót is nehéz találni!

- Egyszóval?

- Úgy hiszem, megbízhatóbb, mint mások.

- Bizonyságát adta-e már valaha hűségének?

- Százszor is.

- Hol találjuk?

- Hogy hol? A manóba is! Itt van valahol, az egyik előszobában, csizmásan és sarkantyúsan, hogy a nap vagy az éjszaka bármely órájában, első szóra, útnak induljon.

- Írjuk előbb meg a levelet, aztán kutassuk fel az embert.

- Írjuk meg, könnyű azt mondani, eminenciás uram, de hol a pokolban találok ilyenkor tintát, papírt és pennát?

- Az Evangélium szavával: *Quaere et invenies*.

- Nem tudok latinul, eminenciás uram.

- „Keress és találsz."

A király az íróasztalához ment, sorra kihúzta összes fiókját, de nem találta, amit keresett.

- Az Evangélium hazudik - mondta.

S bosszúsan visszasüppedt karosszékébe.

- Mi tagadás, bíboros uram, utálok írni - vallotta meg, nagyot sóhajtva.

- De hisz felséged határozott úgy, hogy ma éjjel írni kegyeskedik.

- Igen, igen, de láthatja, nincs mivel. Az egész házat fel kéne vernem, és egyáltalán... Tudja, hogy van ez, barátom, ha a király nem ír, senki másnak sincs tolla, tintája, papirosa. A királynétól persze kérhetnék, neki aztán van mindene. Mániákusan szeret írni. De ha híre talál futni, hogy levelet írtam, mindjárt azt gondolják, ami egyébként igaz is, hogy az állam végveszélyben van. „A király írt... Kinek? Minek?" Az egész palota ezen az eseményen kérődzne.

- Sire, bízza rám, előkerítem én, amit felséged hiába keresett.

- De honnan veszi?

A kardinális fejet hajtott, kisietett, és pár perc múlva papírral, tintával, pennákkal tért vissza. A király őszinte bámulattal kérdezte:

- Honnan a csodából szerezte eminenciád?

- Az ajtónállóktól.

- Micsoda! Ezek a fickók papírt, tintát, tollat merészelnek tartani, tilalmam ellenére?

- Valamivel csak fel kell írniuk azoknak a nevét, akik kihallgatásért esedeznek.

- Soha nem láttam náluk írószert.

- Mert egy szekrényben tartják. Én felfedeztem a rejtekhelyet, íme, felség, van már mivel írnia.

- Ön nem elveszett ember, annyi szent. Eminenciád csakugyan szükségesnek tartja - mondta a király savanyú arccal -, hogy a levelet saját kezűleg írjam?

- Jó lenne, így bizalmasabb jellegű.

- Akkor diktálja.

- Ó, felség...

- Diktálja, ha mondom, különben két óra alatt sem hozok össze egy fél oldalt. Remélem, San Nicandro lelke elkárhozott, most és mindörökké, amiért ilyen tudatlan szamarat csinált belőlem.

A kardinális tintába mártott egy frissen metszett tollat, s a királynak nyújtotta.

- Írja tehát, sire.

- Diktálja, kardinális.

- Ha felséged úgy parancsolja - mondta Ruffo, mély bókkal. És diktálta, amint következik.

„Szeretve tisztelt fivérem, unokaöcsém, szövetségesem és rokonom.

Késedelem nélkül tudósítanom kell arról, ami tegnap este az angol követségen történt. Abukirból visszatérőben Nápolyba érkezett lord Nelson. Sir William Hamilton estélyt rendezett a tiszteletére. Garat polgártárs, a francia respublika nagykövete, kapott az alkalmon, s kormánya nevében hadat üzent nekem.

Arra kérem tehát, szeretve tisztelt fivérem, unokaöcsém, szövetségesem és rokonom, izenje meg e levél vivőjével, hogyan állnak a következő háború előkészületei, s főként, hogy mikor szándékszik hadba szállni, minthogy csakis Felségeddel, összehangoltan, egyidejűleg óhajtok cselekedni.

Várom Felséged válaszát, hogy mindenben utasításaihoz igazodjam.

Jelen levelemnek nem lévén más célja, ezennel búcsúzom, minden jót kívánva Felségednek, szerető fivérem, unokaöcsém, szövetségesem és rokonom."

- Tyűha! - sóhajtotta a király.

És kérdőn tekintett a kardinálisra.

- Felség, megvagyunk, már csak felséged aláírása van hátra.

A király odabiggyesztette, mint szokta: *B*. *Ferdinánd*.

- Ha elgondolom - mondta aztán -, hogy egész éjszaka körmölhettem volna. Köszönöm, kardinális, köszönöm.

- Mit keres, felség? - kérdezte Ruffo bíboros, látva, hogy a király nyugtalanul tekinget maga körül.

- Borítékot.

- Azonnal csinálunk egyet - szólt Ruffo.

- San Nicandro még erre sem tanított meg, borítékot csinálni! Jó oka volt persze feleslegesnek tekinteni a borítékkészítés tudományát, hiszen írni sem tanított meg.

- Megengedi, felség? - kérdezte Ruffo.

- Hogy megengedem-e! - felelt a király, s felállt. - Üljön, kedves kardinális uram, ide a helyemre, a karosszékbe.

A kardinális helyet foglalt a király karszékében, s roppant gyorsan és ügyesen kettéhajtott és eltépett egy papírlapot, amely hivatva volt a király levelének borítékául szolgálni.

Ferdinánd elismeréssel figyelte.

- Kegyeskedjék megmondani, felség, hol találom a pecsétet.

- Adom, adom, ne fáradjon - mondta a király. A levelet lepecsételték, s a király megcímezte. Majd állát tenyerébe hajtotta, s elmerengett.

- Merhetem-e kérdéssel zavarni a királyt? - szólt bókolva Ruffo.

- Azt akarom - mondta még mindig töprengve a király -, hogy senki ne tudjon az unoka-öcsémnek szóló levélről, s arról sem, kivel küldtem el a levelet.

- Felséged eszerint kénytelen lesz legyilkoltatni, mihelyt a palotából kilépek - nevetett Ruffo.

- Ön, kardinális uram, nem másvalaki számomra, hanem második énem.

Ruffo meghajolt.

- Sose köszönje, tudja, a bók nem túlságosan hízelgő.

- Mit tegyünk? Valakit mégiscsak el kéne küldeni Ferrariért, sire.

- Éppen ezen töröm a fejem.

- Ha tudnám, hol találom, magam mennék érte - mondta Ruffo.

- Hitemre, én is - bólintott a király.

- Felséged azt mondta, itt van a palotában.

- Itt is van valamerre, csakhogy a palota nagy. Várjunk csak, várjunk! Igazán mondom, ostobább vagyok még, mint hittem.

Azzal kinyitotta a hálószoba ajtaját és füttyentett.

Egy jól megtermett spanyol vizsla ugrott föl a szőnyegről, gazdája ágya mellől, nekirontott a királynak, két mellső lábát érmékkel és szalagokkal tarkázott mellére támasztotta, és megnyalta az arcát. A királynak láthatóan legalább annyi örömet okozott ez a szórakozás, mint a kutyának.

- Ferrari nevelte - magyarázta a király. - Pillanatokon belül felkutatja nekem Ferrarit.

Aztán egészen elváltozott hangon, mintha gyerekhez beszélne, azt mondta a kutyának:

- Ugyan hol lehet a szegény Ferrari, Jupiter? Megkeressük. Hajrá, keresd!

Jupiter, úgy látszik, mindent elértett. Három-négy ugrással a szoba végében termett, miközben a levegőbe szaglászott, és vidáman vakkantgatott, majd kaparászni kezdte egy titkos folyosó tapétaajtaját.

- Szóval, így állunk, jó kiskutyám? - mondta a király.

Felkapott egy gyertyatartót, a kandeláber lángjánál meggyújtotta a gyertyát, s kinyitotta a rejtekajtót.

- Keresd, Jupiter! Keresd! - buzdította a kutyát.

A kardinális nyomon követte a királyt, azért is, hogy ne hagyja egyedül, de a kíváncsiság is hajtotta.

Jupiter a folyosó túlsó végébe száguldott, s ott egy másik ajtón kezdett kaparászni.

- Nyomon vagyunk, Jupiter? Derék kutya! - beszélt tovább a király.

Kinyitotta ezt a második ajtót is, mint az elsőt: üres előszobába értek.

Jupiter egyenesen a szemközti ajtónak tartott, s ott felágaskodott.

- Lassan a testtel! - szólt a király. - Nyugalom!

Majd odaszólt Ruffónak:

- Közeledünk, kardinális.

S kinyitotta a harmadik ajtót.

Ez egy kis lépcsőre nyílt. Jupiter felvágtatott a húsz lépcsőfokon, majd nyüszítve kezdett kaparni egy ajtót.

- *Zitto, zitto!* - intette csendre a király.

S kinyitotta a negyedik ajtót, ahogy már hármat kinyitott. Ezúttal célhoz értek: egy tábori ágyon ott aludt a futár, csizmásan, sarkantyúsan.

- No lám! - mondta a király. Láthatóan módfelett büszke volt a kutya produkciójára. - Ha elgondolom, hogy egyetlen miniszterem, még maga a rendőrminiszter sem lett volna képes arra, amire a kutyám!

Jupiter ugrott volna az ágyra, amelyen nevelője, Ferrari feküdt, de a király egyetlen intésére megmeredt.

Ferdinánd odalépett az alvóhoz, s ujjheggyel megbökte a vállát.

Az a könnyű érintésre rögtön kinyitotta a szemét, felült, s riadtan körülnézett, mint szokott az, akit legédesebb álmából vernek fel, ám mihelyt felismerte a királyt, felugrott a tábori ágyról, s testéhez szorított könyökkel vigyázzállásban várta őfelsége parancsát.

- El tudsz rögtön indulni? - kérdezte a király.

- Igenis, sire.

- Elmégy egyhuzamban Bécsig?

- Igenis, sire.

- Hány nap alatt érsz Bécsbe?

- Legutóbb öt nap, hat éjszaka mentem, sire, de rájöttem, hogy van rövidebb út is, tizenkét órát nyerhetek.

- Hát Bécsben mennyit kell pihenned?

- Amennyi idő alatt megkapom a választ attól, akihez őfelsége küld.

- Szóval tizenkét nap alatt fordulhatsz?

- Előbb is, ha nem váratnak, és nem ér baleset.

- Eredj az istállóba, magad nyergeld fel a lovat, s addig menj vele, amíg csak lehet, anélkül hogy túlságosan meghajszolnád. A lovat hagyd ott az első, utadba kerülő postamesternél, majd visszafelé érte mész.

- Igenis, sire.

- Senkinek nem árulod el, hová küldtelek.

- Nem, felség.

- A levelet a császár tulajdon kezébe adod, senki másnak.

- Igenis, sire.

- S a választ sem adod oda senkinek, még a királynénak sem.

- Nem adom, sire.

- Van pénzed?

- Van, sire.

- Nos, akkor indulj.

- Indulok, sire.

S a derék ember csakugyan percek alatt felkészült. Mindössze a király levelét csúsztatta be a mellény bélésébe varrt, tárcaszerű bőrtüszőbe, hóna alá csapott egy kis fehérneműs batyut, fejére a futársapkát, és már indult is szó nélkül le a lépcsőn.

- Hát Jupitertől el sem búcsúzol? - kérdezte a király.

- Nem mertem, felség - válaszolta Ferrari.

- Ugyan, öleljétek meg egymást. Régi barátok vagytok, s mindketten hű szolgáim.

Az ember és a kutya összeölelkezett. Mindketten csak a király engedélyére vártak.

- Köszönöm, sire - szólt a futár.

És egy könnyet törölt ki a szeme sarkából, miközben futva indult lefelé, hogy az elvesztett időt behozza.

- Ha nem tévedek, ez az ember alig várja, hogy életét adhassa felségedért! - mondta a kardinális.

- Én is azt hiszem - felelte a király. - Lesz rá gondom, hogy jót tegyek vele.

Ferrarinak híre-nyoma sem volt már, mire a király és a bíboros a lépcső aljára ért.

Ugyanazon az úton tértek vissza a király lakosztályába, amelyen kimentek, s a tárva-nyitva maradt ajtókat sorra becsukták maguk mögött.

Az előszobában a királyné egyik ajtónállója várakozott. Levelet hozott a királyné őfelségétől.

- Ó, ó! - nyögött a király, az ingaórára pillantva. - Éjjel három órakor? Ez csakugyan nagyon fontos ügy lehet.

- Sire, a királyné fényt látott felséged szobájában, s ebből, teljes joggal arra következtetett, hogy felséged nem feküdt még le.

A király látható viszolygással nyitotta ki a levelet, mint általában a felesége leveleit.

- Na tessék! - mondta az első soroknál. - Ez aztán az öröm! A holnapi vadászatnak befellegzett!

- Nem merem megkérdezni, felség, mit tartalmaz a levél.

- Nyugodtan kérdezze, eminenciád. Az áll benne, hogy Acton főkapitány és a királyné őfelsége, az ünnepségről hazatérve, fontos új értesülések hatására úgy döntött: ma, kedden rendkívüli államtanácsülést tartunk. Hogy az a nagyon jó Isten áldja meg érte a királynét és Acton urat! Hát bántom én őket? Miért nem hagynak békén, ha egyszer én békén hagyom őket!

- Sire - szólt Ruffo -, ez egyszer kénytelen vagyok igazat adni a királyné őfelségének és a főkapitánynak. Az államtanács összehívása, úgy vélem, most elengedhetetlen, s minél előbb, annál jobb.

- Kedves kardinálisom, ez esetben ön is részt vesz rajta.

- Én, sire? Nekem ott semmi keresnivalóm.

- Csakhogy nekem jogomban áll önt meghívni.

Ruffo fejet hajtott.

- Rendben van, sire - mondta -, mások hadd képviseljék ott az észt, én majd képviselem az alattvalói hűséget.

- Jól van. Közölje a királynéval, hogy holnap a megadott időpontban, tehát kilenckor, ott leszek az államtanácson. Eminenciád hallotta?

- Igenis, felség.

Az ajtónálló elsietett.

Ruffo már-már követte, amikor hirtelen lódobogás hangzott fel a kapubolt alól.

A király karon ragadta a kardinálist.

- Ferrari mindenesetre elindult, ígérem, eminenciád lesz az első, aki megtudja, mit izen kedves unokaöcsém.

- Köszönöm, sire.

- Jó éjszakát, eminenciás uram... A királyné meg a főkapitány jól teszi, ha résen lesz holnap, az államtanácson! Mert előre is kijelentem, hogy rosszkedvemben leszek.

- Ugyan, sire! - mondta Ruffo nevetve. - Aludjunk rá egyet.

A király hálószobájába tért, s úgy megrázta a csengőt, hogy majd széjjeltört. A komornyik rémülten futott be, azt hitte, rosszul lett a király.

- Le akarok feküdni, azonnal vetkőztessen le! - üvöltötte a király mennydörgő hangon. - És máskor legyen rá gondja, hogy a zsalugátert zárva tartsa. Felesleges, hogy éjjel háromkor világosságot lássanak a szobámban.

Most pedig elmondjuk, mi történt a királyné *camera oscurá*-jában, a sötét szobában, mialatt a mi figyelmünket az kötötte le, ami a király *kivilágított szobá*jában történik.

20 A SÖTÉT SZOBA

Alighogy a királyné hazaért, jelentették neki, hogy Acton főkapitány bebocsáttatást kér, két fontos hírt szeretne közölni. A királyné azonban nyilván nem őt várta, vagy legalábbis nemcsak őt, mert meglehetős ridegen felelte:

- Jó, vezessék a szalonba, megyek, mihelyt szabad leszek.

Acton megszokta a királyné szeszélyeit. Szerelemről réges-régen nem esett már szó köztük. Hogy ő a királyné szeretője, az ugyanúgy rangja volt, mint az, hogy ő a miniszterelnök. A miniszterelnök mellett is vannak más miniszterek.

A két volt szeretőt immár kizárólag a politikai érdek fűzte egymáshoz. Actonnak szüksége volt a királynéra, mert hatalmon akart maradni, a hatalmat viszont csakis annak köszönhette, hogy a királynénak olyan nagy a befolyása a királyra; a királynénak azért volt szüksége Actonra, a tehetséges cselszövőre, mert tökéletesen engedelmes eszköze volt vad bosszú-vágyának, valamint nem kevésbé heves rokonszenv-megnyilvánulásainak, és kész volt bármit eltűrni a kedvéért.

A királyné gyorsan ledobálta magáról a díszruhát, a virágokat, gyémántokat, ékszereket, letörölte és eltávolította arcáról a piros festéket - ekkoriban az asszonyok, s főként a hercegnők pirosítót használtak -, hosszú, fehér fésülködőköpenyt kapott magára, fogott egy gyertyát, s egy elhagyott folyosón át egy másik lakosztályba, majd azon átmenve egy félreeső, dísztelen bútorzatú szobába sietett. A szobát titkos lépcső kötötte össze az utcával: a rejtekajtó egyik kulcsa a királyné birtokában volt, a másik pribékjénél, Pasquale Simonénál.

Ennek a szobának az ablakai nappal sem nyíltak soha meg, egyetlen fénysugár nem szűrődhetett kívülről a helyiségbe.

Az asztal közepén odaerősített bronzlámpás állt. Ernyőjét úgy készítették, hogy a lámpás fénye kizárólag az asztal kerek lapját érje; a szobára egyébként teljes sötétség borult.

Itt hallgatták meg a feljelentéseket. S ha a szoba sarkaiban honoló vakhomály ellenére a feljelentők egyike-másika a felismertetéstől félt, álarcot ölthetett, vagy még az előszobában magára húzhatta a földig érő vezeklőcsuklyát: ilyen ruhában szokták a holtat a temetőbe kísérni, s az elítéltet a vérpadra. Ijesztő halálfejes kísértet-maskara; más nyílás nincs rajta, mint két lyuk a szemnek - a halálfej két üres szemgödre.

A három inkvizítor az asztal körül szokott helyet foglalni: Castel-Cicala, a külügyminiszter, Vanni, a királyi ügyész, akit a királyné nemrégiben nevezett ki szolgálatai jutalmául márkivá, és Guidobaldi, az állami junta alelnöke, aki teljes negyven esztendőn át töltötte be ezt a tisztet. Mindhármuknak osztályrészéül jutott a halhatatlanság ama neme, amely a hírhedt gonosztettek elkövetőit illeti meg.

Ma éjszaka azonban nem ült senki az asztal mellett, a lámpa sem égett, üresen állt a szoba. Az egyetlen élőlény, helyesebben: elevennek tűnő lény a nagy ingaóra volt, egyhangú tiktakja és éles ütései törték csak meg a síri csendet, amely mintha a mennyezetről ereszkedett volna alá a súlya alatt fel-felnyögő padlóra.

Az örök sötétség e birodalmában még a levegő is fojtónak tűnt, akár a mocsarak kigőzölgése. A belépőt nemcsak más hőmérséklet fogadta, de más légkör is, úgyhogy a lélegzete is elszorult: az itteni levegő más alkatelemekből látszott állni, mint a kinti.

A nép nevezte el az örökkön zárt ablakú szobát *camera oscurá*-nak. Kósza hírek keltek róla szárnyra, mint mindenről, ami titokzatos, s a nép a rá oly jellemző, sejtelmes ösztönnel

körülbelül ki is találta, mi folyik ebben a szobában. De mert ez a gyászos homály nem őt fenyegette, mert a sötét szobából kikerült ítéletek a nála magasabban állók fejére hullottak, bátran és sokat beszélt róla, s végeredményben nem is rettegett tőle olyan nagyon.

A királyné belépett a fojtó levegőjű szobába, sápadtan az egy szál gyertya fényében, amelyet úgy tartott a kezében, mint lady Macbeth. Abban a pillanatban kattant egyet az óra, mint szokott, mielőtt ütni kezd, s aztán elütötte a felet. Éjjel fél három volt.

Mint már mondottuk, a szoba üresen állt. A királynét ez a körülmény láthatóan meglepte, nyilván azt hitte, valaki vár rá. Az óra váratlan kondulása meg is rettentette, de csakhamar úrrá lett rémületén, átkutatta a szobának azzal az ajtóval átellenes két sarkát, amelyen belépett, aztán helyet foglalt az asztalnál, elgondolkodva, lassú mozdulatokkal.

Az asztal lapját elborították az iratcsomók, mint a törvényszéken, s ellentétben a király asztalával, akadt rajta írószer, papír, tinta, penna is bőviben.

A királyné szórakozottan lapozgatni kezdte az iratokat. Tekintete gépiesen futott a sorokon, nem olvasott, hanem feszülten fülelt, figyelmét a legcsekélyebb nesz sem kerülte el, lelke messze bolyongott testétől. Hamarosan nem is győzte tovább türelemmel, felállt, odament a titkos lépcsőhöz, és fülét az ajtóra tapasztotta. Hallgatózott.

Pár pillanat múltán egy kulcs csikordult a zárban. A királyné türelmetlen várakozása egy halkan elsuttogott szóban oldódott:

- Végre!

Majd kitárta az ajtót, amely a sötét lépcsőházra nyílt, s kiszólt:

- Te vagy az, Pasquale?

- Én vagyok, felséges asszony - felelte egy férfihang a lépcső aljáról.

- Későn érkezel! - mondta a királyné, helyére visszatérve, összevont szemöldökkel, komoran.

- Hitemre! kicsibe múlt, hogy örökre ott nem maradtam - szólt az, akit a királyné tunyasággal vádolt.

Hangja egyre közelebbről hallatszott.

- És ugyan min múlt?

- Nem volt éppen könnyű dolgunk - válaszolta a férfi.

Most ért fel s lépte át a küszöböt.

- Elvégeztétek legalább? - kérdezte a királyné.

- Igen, asszonyom, hála legyen Istennek és a patrónusomnak, Szent Pasqualénak, elvégeztük, és nem is rosszul, de nagy árat fizettünk érte.

Míg ezeket mondta, a pribék egy köpenyt dobott az egyik karszékre. A köpeny zsebében fémesen csörrent valami.

A királyné kíváncsian és undorral figyelte.

- Hogyhogy nagy árat? - kérdezte.

- Egy emberem halott, három megsebesült... - nem csekélység!

- Nem tesz semmit. Az özvegy nyugdíjat kap, a sebesültek pénzjutalmat.

A pribék köszönete jeléül meghajolt.

- Hát többedmagával volt? - faggatta tovább a királyné.

- Nem, asszonyom, szál egyedül, de az az ember úgy küzdött, mint az oroszlán. Tíz lépésről dobtam rá a késemet, különben végem, akárcsak a társaimnak.

- Szóval?

- Szóval, végül mégis legyűrtük.

- És erőszakkal elvettétek az iratait?

- Ó, nem, asszonyom, ment az szépszerivel, halott volt már.

- Ah! - A királyné enyhén megborzongott. - Tehát kénytelenek voltatok megölni?

- De még mennyire! S inkább kétszer, mint egyszer. Pedig szavamra, fáj a szívem érte. Esküszöm, csakis a felséges asszony kedvéért szántam rá magam.

- Hogyan! Fáj a szíved egy franciáért? Nem hittem volna, hogy ilyen gyengéd érzelmekkel viseltetsz a köztársaság katonái iránt.

- Asszonyom, az a férfi nem francia - vetette ellen a pribék, tagadó fejrázással.

- Micsoda?

- Francia soha nem képes úgy beszélni a nápolyi nyelvet, ahogy ez a szegény ördög beszélte.

- Hah! - kiáltotta a királyné. - Remélem, nem tévedtetek? Világosan megmondtam neked, hogy egy franciáról van szó, aki lovon érkezett Capuából Pozzuoliba.

- Igenis, asszonyom, s Pozzuoliból bárkán ment tovább Johanna királynő palotájába.

- Championnet tábornok szárnysegéde.

- Igenis, az volt. Egyébként ő maga mondta meg nekünk, kicsoda.

- Hát megszólítottad?

- Igenis, asszonyom. Úgy beszélt az olaszul, mint a parancsolat, erre én megijedtem, hogy tévedni találunk, hát megkérdeztem, ő-e az, akit meg kell ölnöm.

- Hülye!

- Nem is voltam olyan hülye, hiszen azt felelte: Igen.

- Azt felelte: Igen?

- Azt, felséges asszonyom, pedig hát felelhetett volna akármit: hogy Basso-Portóba vagy Porta Capuanába való, és akkor istenigazában benne vagyok a csávában, nem bizonyíthatom rá, hogy hazudik. De cseppet sem kertelt. „Én vagyok, akit kerestek.” Azzal piff-puff, két emberemet földre teríti egy-egy pisztolylövés, csihi-puhi, két másik emberemet egy-egy kard-suhintás. Méltóságán alulinak tartotta a hazugságot, mert bátor ember volt ám, annyi szent!

A királyné összeráncolt homlokkal hallgatta, hogyan dicsőíti áldozatát a gyilkos.

- Meghalt?

- Igen, felséges asszony, meghalt.

- Mit csináltatok a hullával?

- Hitemre, felséges asszony, éppen egy őrjárat közelgett, s minthogy vigyáznom kellett, őfelsége érdekében, hogy fel ne ismerjenek, a patrujra hagytam a többit, a holtak összeszedését és a sebesültek bekötözését.

- Rájönnek, hogy francia tiszt!

- Hogy jönnének rá? Itt a köpenye, a két pisztolya, a kardja, mind elhoztam a csatatérről. Hű, az áldóját, hogy bánt az a karddal meg a pisztollyal! Irat nem is volt nála több, mint ami ebben a tárcában van, no meg ez a tárcára tapadt papírrongy.

S a pribék egy vérfoltos bőrtárcát dobott az asztalra. A tárcáról csakugyan valami levél formájú, gyűrött papírdarab csüngött le, az alvadt vér rátapasztotta.

A pribék nagy lelkinyugalommal leválasztotta a papírt a tárcáról, s mindkettőt az asztalra helyezte.

A királyné már nyúlt volna érte, de úgy látszik, visszariadt a vérfoltos tárca érintésétől, mert feleúton megállt a keze, és azt kérdezte:

- Hát az uniformissal mit csináltál?

- Hisz épp ez az, nem volt azon uniformis annyi sem, mint itt la, az ujjamon, ezért is evett a penész. Fekete paszományos, bő, zöld bársonyruhát viselt a köpenye alatt. Tán egy barátjánál hagyta a nagy viharban átázott uniformist, és attól kapta kölcsön a ruhát.

- Igazán különös! - mondta a királyné. - Pedig én pontos személyleírást kaptam. A tárca tartalma egyébiránt tán eloszlatja kétségeinket.

S kesztyűs kezével kinyitotta a tárcát, a kesztyűujj hegyét vörösre festve. Egy levelet húzott elő, a következő címzéssel:

„Garat polgártársnak, a francia köztársaság nápolyi nagykövetének..."

A királyné feltörte a köztársaság felségjelvényét viselő pecsétet, széthajtotta a levelet, végigfutott az első sorokon, és felkiáltott örömében.

Öröme nőttön-nőtt, ahogy tovább olvasta a levelet, s amikor befejezte, azzal fordult Pasqualéhoz:

- Becses emberem vagy, Pasquale, megcsinálom a szerencsédet.

- Felséged régen ígéri - jegyezte meg a pribék.

- Légy nyugodt, ez egyszer megtartom, amit ígértem. Addig is nesze egy kis előleg.

Néhány sort vetett egy darab papírra.

- Utalvány ezer aranyra. Ötszáz a tied, ötszáz az embereidé.

- Köszönöm, felséges asszony - mondta a pribék, miközben a papírra lehelt, hogy megszárítsa a tintát, mielőtt zsebre tenné. - De még lenne mondanivalóm felséged számára.

- Nekem is volna még kérdeznivalóm, de hadd olvassam előbb újra végig ezt a levelet.

A királyné újra elolvasta a levelet, nem kisebb örömmel, mint az imént.

Miután végzett a levéllel:

- Hű Pasqualém, halljuk, mit akartál még mondani.

- Azt felség, hogy ha ez a fiatalember fél tizenegytől éjjel egyig Johanna királynő rompalotájában tartózkodott, és uniformisát ott polgári öltözékkel cserélte fel, nem lehetett egyedül, s nyilván nemcsak a francia követnek hozott levelet a tábornokától.

- Nekem is ez járt az eszemben, mialatt beszéltél, kedves Pasquale. És nem gyanítod, kik lehettek a társai? - fűzte hozzá.

- Egyelőre nem, de remélem, nemsokára megtudunk egyet-mást.

- Csupa fül vagyok, Pasquale - mondta a királyné. Szeme fellobbanó fénye mintegy eláradt a pribéken.

- Nyolc emberem volt ma éjjel szolgálatban. Két embert elnélkülözünk, gondoltam, hatan majd csak elbírunk a szárnysegéddel... - kis híján rá is fizettem, hogy annyira alábecsültem, de nem baj... Nos, ezt a két embert lesbe állítottam Johanna királynő palotájánál, és megparancsoltam nekik, hogy kövessék nyomon mindazokat, akik az én emberem előtt vagy után lépnek ki a palotából; igyekezzenek megtudni, hogy kik, de legalább azt, hogy hol laknak.

- Nos?

- Nos, felséges asszony, az Óriás szobránál találkozom velük. Felséged engedelmével mennék is megnézni, ott vannak-e már.

- Eredj! És ha ott találod, vezesd őket ide, magam akarom kikérdezni mind a kettőt.

Pasquale Simone kilépett a folyosóra. Lépteinek zaja fokozatosan halkult el, ahogy lefelé haladt a lépcsőn.

Amikor a királyné magára maradt, szórakozott tekintete az asztalra tévedt, arra a papírra, amelyet a pribék papírrongynak nevezett, s miután leválasztotta a tárcáról, azzal együtt az asztalra dobta.

Karolina olyan mohón vetette rá magát Championnet levelére, s annyira megörült a levél tartalmának, hogy erről a papírdarabról meg is feledkezett.

Finom papírra írt levélke volt. A gyöngybetűs, szép metszésű, arisztokratikus írás asszonyi kézre vallott. Szerelmes levél - állapította meg a királyné az első szavaknál.

Az első két szó így hangzott: *Caro Nicolino*.

A kíváncsi királyné bosszúságára az írást csaknem teljesen elfedte a levélre ömlött vér. Csak a keltezést lehetett még kivenni - szeptember 20. - és a levélíró mentegetőzését, amiért nem jöhet el a szokott légyottra, minthogy kénytelen a királynét elkísérni Nelson admirális fogadására.

Az aláírás egyetlen betű volt, nyilván a név kezdőbetűje: *E*.

A királynéval forgott a világ.

Hogy kaphatott Championnet hadsegéde szeptember huszadiki kelettel szerelmes levelet egy asszonytól, aki ráadásul azzal mentegeti elmaradását a szokott légyottról, hogy a királynét kell elkísérnie, amikor ő maga szeptember huszadikán, azaz három nappal ezelőtt, ötven mérföldnyire volt Nápolytól?

Egyetlen megoldás kínálkozott, s a királyné, amilyen találékony volt - hamarosan rá is bukkant.

A levél valószínűleg ott lapult az öltöny zsebében, amelyet nyilván a Johanna királynő palotájában tartózkodó egyik cinkos kölcsönzött Championnet küldöttének. A szárnysegéd, miután ruhát váltott, a zsebbe süllyesztette saját tárcáját. A levelet a sebéből kiömlő vér ragasztotta a tárcához, egyiknek a másikhoz semmi köze.

Amikor idáig jutott a királyné, felállt, és odament a karosszékhez, amelyre Pasquale a köpenyt helyezte. Jól szemügyre vette a köpenyt, kinyitotta, rábukkant a kardra és a pisztolyokra. A köpeny szemmel láthatóan közönséges francia lovastiszti szolgálati köpeny volt. Kincstári holmi volt a kard is, akárcsak a köpeny, nyilván az ismeretlen hozta magával. Nem úgy a pisztolyok!

A finom mívű, arannyal futtatott fegyverek Nápolyban készültek, a királyi fegyvergyárban. Agyukra címert véstek; a címer közepén *N* betű díszelgett.

Oszladozott a rejtélyt borító homály. Nyilván azé a *Nicolinóé* a két pisztoly is, akihez a levelet írták.

A királyné gondosan félrerakta a pisztolyokat és a levelet; jobb híján kiindulópontul szolgálhatnak az igazság felderítésére.

Simone éppen ekkor lépett be, két embere kíséretében.

Értesüléseik fabatkát sem értek.

Öt-hat perccel a szárnysegéd távozása után látni vélték, hogy egy bárka három utassal elindul a város irányába az időközben elcsitult tengeren.

Ketten eveztek a bárkán.

A két pribék nem törődött tovább a bárkával, vízre nem szállhattak, nyilvánvalóan nem terjeszthették ki ebben az irányban a nyomozás hatósugarát.

Kárpótlásul jóformán ugyanabban a pillanatban három ember lépett ki a palotának a hegyi útra nyíló kapuján. Körülpillantottak, tiszta-e a levegő, aztán kimerészkedtek az útra. A kaput gondosan becsukták. De nem a Mergellina felé, hegynek le indultak, mint a fiatal szárnysegéd, hanem fölfele, Lucullus villája irányában.

A két pribék követte a három ismeretlent.

Mintegy száz lépést haladhattak így, amikor egyikük felfutott jobbra a meredélyen, egy aloék és kaktuszok benőtte kis ösvényre kanyarodott, és eltűnt szemük elől. Nagyon fiatal ember lehetett, mert rendkívül könnyedén mászta meg az emelkedőt, és üde, csengő hangon kiáltotta oda barátainak:

- A viszontlátásra!

A másik kettő is nekivágott a hegyoldalnak, de lassabb iramban, és egy másik ösvényt követve, amely a hegyet megkerüli, s visszavezet Nápolyba, a Vomeróra.

A fogdmegek nyomukba szegődtek. Rákanyarodtak az ösvényre, ám az ismeretlenek észrevették, hogy követik őket, megálltak, mindketten egy-egy pár pisztolyt húztak elő az övükből, s rájuk förmedtek:

- Még egy lépés, és végetek!

Olyan hangon mondták, hogy a fogdmegeknek kétségük sem lehetett, meg is teszik, amivel fenyegetőznek. Mivel arra nem kaptak parancsot, hogy a legvégsőkig elmenjenek, no meg fegyver sem volt egyéb náluk, mint a késük, megálltak, s csak a tekintetükkel követték a két ismeretlent, míg el nem tűntek előlük.

Nem volt mit kezdeni a két ember értesüléseivel. Maradt a Nicolinóhoz intézett szerelmes levél, meg a királyi manufaktúrában gyártott *N* kezdőbetűs két pisztoly; ez az Ariadne-fonál elvezethet a Johanna királynő palotájának labirintusába vesző összeesküvés felderítéséhez.

A királyné intett Pasqualénak, hogy elmehet a két emberrel együtt, egy szekrénybe dobta a kardot és a köpenyt - úgysem veszi pillanatnyilag hasznukat -, ellenben magához vette a tárcát, a két pisztolyt és a levelet.

Acton még mindig várt rá.

A pisztolyokat és a tárcát íróasztala egyik fiókjába süllyesztette, s átment a szalonba, kezében a vérfoltos levéllel.

Acton felpattant, s mély meghajlással üdvözölte a belépő királynét. A hosszú várakozás ellenére nem adta semmi jelét türelmetlenségnek.

A királyné odalépett hozzá.

- Ön vegyész, nemde, uram? - kérdezte.

- A szó igazi értelmében nem, felséges asszony - felelte Acton -, de értek valamicskét a kémiához.

- Mi a véleménye, el lehet távolítani erről a levélről a vérfoltokat úgy, hogy az írás megmaradjon?

Acton megvizsgálta a levelet. Arca elsötétült.

- Felség - mondta -, a vérfoltot nehezebb eltüntetni, mint bármely más folyadék hagyta foltot, a Gondviselés rendeléséből, amely így bünteti s tartja rettegésben azokat, akik nem átallanak vért ontani. Ha a levél közönséges tintával íródott, olyan tintával tehát, amely sav és festékanyag egyszerű keveréke, nehéz dolgunk lesz, mert a káliumklorid eltávolítja ugyan a vért, de megtámadja a tintát is. Ha, ami nem valószínű, a tinta ezüstnitrát tartalmú, vagy esetleg csontszén és kopálmézga vegyülete, akkor a vérfolt eltávolítható hipoklóros mésszel, anélkül hogy a tinta elhalványodnék.

- Rendben van, tegye meg, amit lehet. Nagyon fontos lenne tudnom, hogy mi áll a levélben.

Acton szótlanul meghajolt.

A királyné folytatta:

- Uram, ön azt izente, hogy két igen fontos híre van számomra. Halljam.

- Mack tábornok megérkezett ma este, mialatt az ünnepség folyt. Nálam szállt meg, korábbi meghívásom értelmében. Mire hazamentem, már ott találtam.

- Isten hozta a tábornokot. Kezdem hinni, hogy a Gondviselés velünk van. S a másik híre, uram?

- Nem kevésbé fontos, mint az első, asszonyom. Beszéltem Nelsonnal, s ami a pénzt illeti, módjában áll mindent úgy intézni, ahogy felséged óhajtja.

- Köszönöm, csak ez a hír hiányzott még, hogy teljes legyen az örömöm.

Karolina az ablakhoz lépett, félrevonta a kárpitot, egy pillantást vetett a király lakosztálya irányába, s látva, hogy az ablak világos, így szólt:

- A király szerencsére nem alszik még. Megírom neki, hogy reggel rendkívüli ülésre jövünk össze, s azon okvetlenül részt kell vennie.

- Úgy rémlik, vadászatot tervezett mára - vetette ellen Acton.

- Annyi baj legyen - mondta megvetően a királyné. - Legfeljebb máskorra halasztja.

Felkapott egy tollat, és papírra vetett néhány sort. Az imént láttuk már, hogyan fogadta a király a királyné levelét.

Acton még mindig úgy állt előtte, mintha parancsra várna. A királyné kegyes mosollyal felé fordult:

- Jó éjt, kedves főkapitány! Sajnálom, hogy ennyire megvárakoztattam, de ha megtudja majd, mit végeztem, be fogja látni, hogy nem fecséreltem az időmet.

S kezét nyújtotta Actonnak. Az mély tisztelettel megcsókolta, elköszönt, és indult kifelé.

- Egy szóra még! - szólt utána a királyné.

Acton sarkon fordult.

- A király nagyon rossz kedvében lesz holnap az ülésen.

- Magam is attól tartok - felelte Acton mosolyogva.

- Kösse minisztertársai lelkére, hogy meg se mukkanjanak, csakis akkor beszéljenek, ha kérdezik őket. Hagyják kettőnkre a komédiát, a királyra és rám.

- Bizonyosra veszem - mondta Acton -, hogy felségednek jut a hálásabb szerep.

- Meghiszem azt - válaszolta a királyné. - Egyébként majd meglátja.

Acton újra meghajolt s távozott.

A királyné a komornának csengetett, miközben félhangosan azt mondta:

- Ó, ha Emma is megteszi, amit ígért, minden úgy megy majd, mint a karikacsapás.

21 AZ ORVOS ÉS A PAP

Zárjuk le e mozgalmas éjszaka eseményeinek ecsetelését, hogy történetünk fonalát eztán kitérés és megállás nélkül pergethessük tovább.

Ha olvasóink figyelmesen olvasták az előző fejezetet, emlékezniük kell rá, hogy Salvato Palmieri távozása után az összeesküvők két, egyenként három főből álló csoportra oszlottak. Az egyik csoport a Posílippón indult el, felfele, a másik tengerre szállt egy bárkában.

Nicolino Caracciolo, Schipani és Velasco nekivágott gyalog a Posíllipónak.

Domenico Cirillo, Ettore Caraffa és Manthonnet bárkára szállt. A Johanna királynő palotájának tengermosta, nagy kapuboltja alatt kikötött bárka addig ott dacolt a viharral.

Mint már említettük, Manthonnet Porticiben lakott, és Ettore Caraffa nála rejtőzködött. A bárka Manthonnet, a szenvedélyes halász tulajdona volt. Manthonnet, Ettore Caraffa segítségével a bárkán járt át Porticiből Johanna királynő palotájába. A két markos legény csendes időben két óra alatt tette meg evezve az utat. Ha kedvező szél fújt, felvonták a vitorlát, s ez esetben evezniük sem kellett.

Mint rendesen, ma éjjel is bárkán indultak haza. Elült a szél, a tenger is lecsendesült, úgyhogy rászorultak az evezőkre. Cirillót, aki a Chiaia folyó torkolatánál lakott, a Mergellinán készültek partra tenni. Ezért hajóztak part mentében, ahogy az a fogdmegek jelentéséből is kitűnt, ahelyett hogy egyenesen Porticinek vették volna az irányt.

A királyi kaszinó magasságában partra tették Cirillót - ez a kaszinó ma Torloni herceg tulajdona. Szelíd lejtésű partszakaszt választottak ki, ahol ma utca van.

Aztán eltávolodtak a parttól, kifelé tartottak a nyílt tengerre, megkerülve a hosszú földnyelvet, amelyre a Tojás-erőd épült.

Cirillo minden nehézség nélkül feljutott az első utcába. Senki nem látta meg. Alig száz lépés után azonban gyökeret vert a lába. Egy csoport katona vitatkozott az út közepén; fáklyafény csillant puskáik csövén.

A katonák két fáklya fényénél vizsgálgattak valamit: a földön két emberi test hevert.

„Őrjárat - gondolta Cirillo -, most végzi körútját."

Csakugyan az az őrjárat volt, amely megfutamította Pasquale Simonét. Jöttükre hanyatthomlok menekült, hogy ne kompromittálja a királynét.

Pasquale jól sejtette, az őrjárat csakugyan egy halottat és egy sebesültet talált a viadal színhelyén, a *lastricó*-n. A másik két pribék, az, akinek az arcát érte kardvágás és az, akinek a kulcscsontját törte el a golyó, sebesülten is el tudott menekülni, s a San Felice-kert északi oldalán húzódó kis sikátoron át elfutott.

Nyilvánvaló volt, hogy az egyik ember halott, felesleges vele vesződni, de társa, habár eszméletlen volt, lélegzett még, őt talán meg lehet menteni.

Az egyik katona vizet merített sisakjába a pár lépésnyire álló Oroszlán-kútból, s a sebesült arcába loccsantotta. A váratlan zuhany magához térítette a sebesültet. Kinyitotta a szemét.

Amikor látta, hogy katonák veszik körül, megpróbált feltápászkodni, de hiába: tagjai megbénultak, csak a fejét volt képes mozgatni.

- Ha már meg kell halnom, barátaim - mondta -, nem fektethetnétek valamivel puhább ágyra?

- Hitünkre, derék ördög! - szóltak a katonák. - Bármi nyomja a lelkét, ezt a kívánságát teljesítenünk kell.

Próbálták felemelni.

- Jaj, az áldóját! - kiáltotta a sebesült. - Óvatosan, mintha üvegből lennék, *mannaggia la Madonna!*

Egy nápolyi szájából ez a legdurvább istenkáromlás. A mozdulat nyilván heves fájdalmat okozott a sebesültnek.

Cirillo előbb ösztönösen ki akart térni a csoport útjából, de nyomban belévillant a felismerés: erre kellett Salvato Palmierinek a francia követségre mentében elhaladnia, ahol most az őrjárat sebesülteket szed föl a kövezetről. Egyáltalán nincs kizárva, hogy ezt a csődületet olyan baleset okozta, amelyben Championnet ifjú küldötte is szerepet játszott, s amely talán őt sem kímélte meg.

Elszántan előrelépett tehát, épp abban a pillanatban, amikor az őrjárat parancsnoka, egy tiszt, már-már betörte az Oroszlán-kút mellett az utca sarkán álló ház kapuját. Nápoly lakosainak egyik megkülönböztető vonása ugyanis az az ösztönös és heves viszolygás, amely mindannyiszor elfogja őket, amikor felebarátjukon kellene segíteniük, még ha életveszélyben forog is a szerencsétlen.

A tiszt addig kiabált, a katonák addig döngették puskatussal a kaput, míg végre nagy nehezen kinyílt. Cirillo hallotta, hogy egyszerre ketten-hárman is kérdezik, hol találnak kirurgust.

Azonnal jelentkezett. Orvosi kötelessége volt, no meg a kíváncsiság is erre ösztökélte.

- Orvos vagyok, nem kirurgus - mondta -, de ez most nem lényeges, ha a szükség úgy hozza, sebészkedem is.

Éppen akkor értek oda a sebesültet vivő katonák, a sebesült meghallotta Cirillo szavait, s megszólalt:

- Doktor úr, attól tartok, rossz betege találok lenni.

- Meglátjuk - felelte Cirillo. - A hang csengése elég biztató.

- Ha egyebem nem is, a nyelvem még mozog, s hitemre, élek vele, amíg lehet.

Ezalatt előkerült az egyik ágyból egy matrac. Felrakták a szoba közepén álló asztalra, és ráfektették a sebesültet.

- Párnákat a feje alá, párnákat - szólt Cirillo. - A sebesült fejét mindig jól fel kell polcolni.

- Hála és köszönet, doktor! - nyögte a pribék. - Nem kisebb a hálám, mint akkor lenne, ha sikerülne megmentenie.

- Miért ne sikerülne?

- Hm, magam is értek valamicskét a sebekhez! Ez mélyebb a kelleténél.

Intett Cirillónak, hogy lépjen közelebb, Cirillo lehajolt, füle csaknem a sebesült száját érte.

- Nem a tudományában kételkedem, doktor, de jól tenné, ha papért küldene. Ezt olyan szentül hiszem, mintha maga mondta volna.

- Vetkőztessék le, de nagyon vigyázva - szólt Cirillo.

Aztán a házigazdához fordult, aki felesége és két gyermeke társaságában kíváncsian bámulta a sebesültet:

- Küldje el az egyik gyereket don Michelangelo Cicconéért a Santa-Maria-di-Porto-Salvo templomba.

- Ó, a tisztelendő urat mi is ismerjük. Fuss, Tore, hallod, mit mond a doktor úr.

- Máris megyek - szólt a gyerek, és elfutott.

- Pár lépésre találsz egy patikát - kiáltott utána Cirillo. - Zörgesd föl a patikust, és mondd meg neki, hogy Cirillo doktor mindjárt küld egy receptet, nyitott ajtóval várjon.

- Ördög és pokol, mi érdeke fűződik tulajdonképpen ahhoz, doktor, hogy én éljek? - kérdezte a sebesült.

- Nekem, barátom? - felelte Cirillo. - Semmi, csak az emberiesség.

- Be furcsa szó! - mondta a sebesült, fájdalmas fintorral. - Sose hallottam még... Jaj, fájdalmas Szűzanyám!

- Mi a baj? - kérdezte Cirillo.

- Fáj a vetkőztetés.

Cirillo elővette a műszereit, kiválasztott egy szikét, s felhasította a pribék nadrágját, ingét, kabátját, lemeztelenítve teste bal felét.

- Végre! - sóhajtotta a sebesült. - Lám, inasnak bevált. Ha varrni is úgy tud, doktor, mint vágni, ügyes ember, annyi szent.

Majd a bordái közt tátongó sebre mutatott.

- Itt van, tessék.

- Látom - felelte a doktor.

- Rossz helyen, ugye?

- Mossa le a sebet friss vízzel, a lehető leggyengédebben - fordult Cirillo a háziasszonyhoz. - Akad a háznál puha vászon?

- Nemigen - felelte az asszony.

- Itt a zsebkendőm, tessék. Közben menjen el valaki a gyógyszerészhez, s csináltassa meg ezt a receptet.

Sebtiben, ceruzával felírt egy szíverősítő és nyugtató szert, víz, ecetsavas ammonium és cedrátszirup keverékét.

- De ki fizeti a gyógyszert? - kérdezte az asszony, miközben a doktor zsebkendőjével mosogatta a sebet.

- Én, ki más! - felelte Cirillo.

S a másik gyerek kezébe nyomta a receptet meg egy pénzdarabot:

- Fuss, ami visszajár, az a tied.

- Doktor - szólt a pribék -, ha nem patkolok el, csuhásnak állok, és életfogytiglan magáért imádkozom.

A doktor közben elővett műszerei közül egy ezüstszondát, s a sebesülthöz lépett.

- Nincs mit tenni, fiam, mutassa meg, hogy férfi a talpán.

- Megméri a seb mélységét?

- Muszáj, tudnunk kell, mihez tartsuk magunkat.

- Káromkodni szabad?

- Szabad, de ne feledje, sokan látják, hallják. Ha túlságosan jajgat, azt mondják majd, gyenge legény, ha túlságosan káromkodik, azt mondják, istentelen.

- Doktor, maga valami szíverősítőt emlegetett. Nem bánnám, ha előtte ihatnám egy kortyot.

A gyerek kifulladva visszaérkezett. Egy üvegcsét tartott a kezében.

- Anyám - újságolta -, hat grain jutott nekem.

Cirillo elvette az üvegcsét.

- Kanalat - szólt.

Hozták a kanalat. Színültig töltötte szíverősítővel, s a sebesült szájához vitte.

- Nini! - mondta az egy pillanat múltán. - Jót tett.

- Azért adtam.

Pár perc múlva Cirillo ünnepélyesen megkérdezte:

- Felkészült?

- Igen, doktor - felelte a sebesült -, kezdje, az ön kedvéért megteszem, ami tőlem telik.

A doktor lassan, de biztos kézzel nyomta a szondát a sebbe. Ahogy a szonda mélyebbre hatolt, a beteg arca egyre inkább eltorzult, de egyetlen jajszót sem ejtett. Nyilvánvaló volt, hogy szenved, és hősiesen tűri, úgyhogy a komor és megható jelenetet kíváncsian figyelő katonák önkéntelenül bátorítóan felmorajlottak.

- Elégedett velem, doktor? - kérdezte büszkén a pribék.

- Bátrabban viselte, barátom, mint amit emberileg lehetségesnek hittem - felelte Cirillo, miközben kabátja ujjával törölgette homlokáról a verejtéket.

- Adjon innom, különben elájulok - mondta a sebesült elhaló hangon.

Cirillo még egy kanál szíverősítőt adott neki.

A sebesült nem tévedett: a seb súlyos volt, sőt, halálos.

A kard hegye a két repülőborda közt hatolt be, megsértette a mellkasi aortát, és átdöfte a mellhártyát. Itt tehetetlen volt a tudomány, legfeljebb a vérzést lehetett csökkenteni a seb elszorításával, s néhány perccel meghosszabbítani a beteg életét.

- Tiszta ruhát kérek - szólt Cirillo, és kutatva nézett körül.

- Tiszta ruhát? - felelte a házigazda. - Nincs.

Cirillo kinyitotta a szekrényt, kivett egy inget és darabokra tépte.

- Mi jut eszébe? - tiltakozott az ember. - Széttépi az ingeimet!

Cirillo a zsebébe nyúlt, s két piasztert adott az embernek.

- No, ha ilyen jól megfizeti, felőlem akár mindet elszakíthatja - vélte az ember.

- Doktor úr - szólt a sebesült -, ha sok olyan betege van, mint én, aligha gazdagszik meg.

Cirillo az ing egyik darabját tamponnak használta, a másikkal a sebre szorította a tampont.

- Jobban van? - kérdezte a sebesülttől.

Az előbb nagyot lélegzett, aztán habozva felelte:

- Igen.

- Akkor most felelhet a kérdéseimre - avatkozott közbe a tiszt.

- A kérdéseire? Minek?

- Jegyzőkönyvet kell felvennem.

- Két szóban lediktálom az egész jegyzőkönyvet - mondta a sebesült. - Doktor, adjon még egy kanállal abból a micsodából.

S miután egy kanál szíverősítőt lenyelt, így folytatta:

- Hatodmagammal lesben álltam, hogy egy fiatalembert meggyilkoljunk. Ő megölte egyikünket, megsebesített hármunkat, én vagyok az egyik sebesült, ennyi az egész.

Érthető, hogy Cirillo a legnagyobb figyelemmel hallgatta a haldokló vallomását. Gyanúja beigazolódott, a fiatalember, akire a pribékek gyilkos szándékkal lestek, nyilván azonos Salvato Palmierivel. Más aligha lett volna képes hat támadóból négyet harcképtelenné tenni.

- S hogy hívják a társait? - kérdezte a tiszt.

A sebesült arcára torz vigyor ült ki.

- Drága barátom, maga túlságosan kíváncsi. Ha valaha megtudja a nevüket, bizonyára nem tőlem. De ha megmondanám, azzal sem menne sokra.

- Téved, letartóztatnám őket.

- Azt hiszi? Hát akkor megmondom, kitől tudhatja meg a neveket, forduljon bizalommal hozzá.

- Kihez?

- Pasquale Simonéhoz. Ha a címét is tudni akarja: Basso-Porto, a Catalana utca vége.

- A királyné pribékje! - mormolták a körülötte állók.

- Köszönöm, barátom - szólt erre a tiszt -, a jegyzőkönyv el is készült.

Majd az őrjárathoz fordult:

- Menjünk! máris egy teljes órát elvesztegettünk.

Fegyvercsörgés, távolodó léptek zaja hangzott fel.

Cirillo ott maradt a sebesült mellett.

- Látja, hogy iszkolnak? - kérdezte a pribék.

- Látom - felelte Cirillo -, és meg is értem, hogy nem mondott semmit, ami társait bajba juttathatta volna. De ugye tőlem nem tagad meg némi felvilágosítást, senkire nem hoz vele bajt, és nekem fontos.

- Ó, magának, doktor, akármit, szíves-örömest. Jót tett velem, merő jóakaratból, s meg is mentett volna, ha lehet. De igyekezzen, érzem, hogy gyengülök, gyorsan kérdezze meg, ami érdekli, mert a nyelvem is egyre nehezebben forog. Erre mondják, hogy: a vég kezdete.

- Rövid leszek. Ugye, az a fiatalember, akit Pasquale Simone meg akart ölni, egy fiatal francia tiszt volt?

- Állítólag igen, bár úgy beszélt olaszul, mint maga vagy én.

- Meghalt?

- Nem tudok bizonyosat, de annyit mondhatok, ha nem halt meg, kutyául lehet.

- Látta elesni?

- Láttam, de rosszul, ekkor már én is a földön hevertem, s jobban foglalkoztatott a magam dolga, mint az övé.

- Mégis mit látott? Szedje össze magát, nagyon fontos megtudnom, mi lett a fiatalemberrel.

- Láttam, hogy nekiesett a pálmás kert kapujának, s aztán úgy rémlett, mintegy ködön át látom, hogy nyílik a kapu és egy fehér ruhás nő behúzza a fiatalembert. De meglehet, látomásom támadt, és akit én fehér ruhás nőnek néztem, az valójában a halál angyala volt, eljött a fiatalember lelkéért...

- Mást nem látott?

- De igen. Láttam, hogy a *beccaio* fut, vakon a kiömlő vértől, és mindkét kezét a fejéhez szorítja.

- Köszönöm, barátom, mindent megtudtam, amit akartam. Egyébként úgy hallom, mintha...

Cirillo fülelt.

- Igen, a pap jön, a csengettyűvel. Ó, én is hallottam... Ezt a csengőt már messziről hallja az, akinek szól.

Pillanatnyi csönd támadt. A csengő egyre közelebbről szólt.

- Vége, nemde? - kérdezte a pribék Cirillótól. - Nincs már ugye közöm evilági dolgokhoz?

- Megmutatta, hogy talpig férfi, tehát nyíltan megmondom, mint férfihoz illik: épp annyi ideje van még hátra, hogy megbéküljön istenével.

- *Amen!* - mondta rá a pribék. - Adjon még egy kortyot a szíverősítőből, hogy bírjam erővel, amíg kell. Nagy gyengeség fogott el.

Cirillo megtette, amire a sebesült kérte.

- Most pedig szorítsa meg a kezem, de jó erősen.

Cirillo megszorította a kezét.

- Erősebben - szólt a pribék -, nem érzem.

Cirillo teljes erőből megszorította a haldokló bénult kezét.

- Most vessen rám keresztet. Isten a tanúm, megtenném én magam, ha mozdítani bírnám a kezemet.

Cirillo keresztet vetett, s a sebesült egyre gyengülő hangon elimádkozta: *Az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében, amen!*

Ebben a pillanatban megjelent a pap a küszöbön. Előtte lépkedett a gyerek, akit érte küldtek, bal kezében a kereszt, jobbjában a szentelt víz. A pap hozta az oltári szentséget.

Láttára mindenki letérdepelt.

- Ide hívtak? - kérdezte a pap.

- Igen, atyám - felelte a haldokló. - Egy szegény bűnös készül kiadni lelkét, ha ugyan van lelke, s kéri, hogy ebben a keserves dolgában segítse imáival. Áldását nem kérheti, mert méltatlannak tudja rá magát.

- Áldásom mindenkinek kijár, fiam - szólt a pap. - Minél nagyobb bűnös valaki, annál inkább rászorul.

Széket húzott az ágy fejéhez, leült, s fejét úgy hajtotta, hogy füle a haldokló szájához közel kerüljön. A szentségtartót a kezében tartotta.

Cirillónak nem volt itt több keresnivalója. Amennyire tőle tellett, megkönnyítette az ember utolsó óráját. Az orvos elvégezte a maga dolgát, a papon volt a sor. Csendesen kiosont a házból. Alig várta már, hogy közelebbről szemügyre vehesse a viadal színhelyét, s maga győződjön meg róla, igazat beszélt-e a pribék.

Olvasóink ismerik a tett színhelyét. Cirillo a narancs- és citromfák fölött bókoló kecses pálmáról azonnal felismerte San Felice lovag házát.

A pribék pontosan megjelölte a helyet. Cirillo egyenesen a kerti kiskapuhoz tartott - ezen át tűnt el a sebesült Salvato Palmieri, ha a pribék jól látta. Cirillo lehajolt, s csakugyan vérnyomokat vélt felfedezni a kapun.

Vérfolt egyáltalán ez a feketeség? Lehetne másfajta nedvesség is. Cirillo leoldotta a nyakkendőjét - a zsebkendője az asszonynál maradt, aki a sebesült sebét mosta vele -, az Oroszlán-kútnál benedvesítette a kendő egyik csücskét, majd visszatért, s megdörzsölte a kapufát ott, ahol a sötét folt látszott.

Néhány lépéssel odább Johanna királynő palotája irányában állt egy Mária-szobor, előtte mécses égett.

Cirillo fellépett egy útjelző kőre, s a batisztot a mécs közelébe tartotta.

Minden kétséget kizáróan vért látott rajta.

- Salvato Palmieri itt van - mondta, San Felice lovag házára mutatva. - Csak az a kérdés, élve vagy halva. Még ma megtudom, hányadán áll a dolog.

Átvágott a téren, s újra elhaladt a ház előtt, ahová a sebesültet bevitték.

Az ablakon át bepillantott.

A sebesült éppen akkor halt meg. Don Michelangelo Ciccone mellette imádkozott.

Mire Domenico Cirillo hazaért, a Piedigrotta templomban éppen hármat harangoztak.

22 AZ ÁLLAMTANÁCS

Nem számítva azokat a tanácskozásokat, amelyek a királynénál, a sötét szobában folytak le - ahová olvasóinkat is elvezettük -, és amelyeket bízvást nézhetett volna bárki az inkvizíció üléseinek, hetente négyszer folyt hivatalosan tanácskozás a palotában: hétfőn, szerdán, csütörtökön és pénteken.

Az államtanácson a következő személyek vettek részt:

A király, feltéve hogy a napirenden szereplő ügyek súlya rákényszerítette;

a királyné - már elmagyaráztuk, milyen jogon;

John Acton főkapitány, az államtanács elnöke;

Castelcicala herceg, külügyminiszter, tengerészeti miniszter, kereskedelemügyi miniszter, üres óráiban besúgó, kém és bíró;

Gianbattista Ariola brigadéros, hadügyminiszter, értelmes és viszonylag becsületes férfiú;

Saverio Simonetti márki, igazságügyminiszter;

Ferdinando Corradino márki, kultuszminiszter és pénzügyminiszter. Ő lett volna a legjelentéktelenebb miniszter, ha a nála is jelentéktelenebb Saverio Simonetti nem tagja a tanácsnak.

Fontos alkalmakkor az említett urakon kívül még másokat is meghívtak: Sambucca márkit, Carini herceget, San Nicolo herceget, Baldassare Cito márkit, del Gallo márkit, továbbá Pignatelli, Colli, valamint Parisi tábornokot.

A király tíz ülésből egyen ha részt vett, a királyné ellenben szorgalmasan látogatta az üléseket, bár gyakran úgy tett, mintha csupán egyszerű hallgatóként jelenne meg. Ilyenkor az asztaltól távolabb helyezkedett el, a terem egyik sarkában vagy egy ablakfülkében, Emma Lyonna, a kegyencnő társaságában, akit úgy hozott mindig magával a terembe, mintha egy tulajdonát képező tárgy lenne, királyi személyének ugyanolyan elmaradhatatlan és látszólag jelentéktelen tartozéka, mint Ferdinándnak a kedvenc spanyol vizsla.

Ki-ki játszotta a rá kiosztott szerepet. A miniszterek úgy tettek, mintha vitatkoznának, Ferdinánd úgy tett, mintha figyelne, Karolina szórakozottságot mímelt. A király kutyája nyakát vakargatta, a királyné Emma fürtjeivel játszadozott, a négylábú kedvenc ura lábánál, a kegyencnő úrnője térdénél hevert. A miniszterek megsimogatták Jupitert és bókoltak Emmának, a tárgyalás szüneteiben vagy amikor elhaladtak előttük, s az úr vagy az úrnő mosollyal hálálta meg a simogatást vagy a bókot.

Acton főkapitányra nehezedett látszólag a kormányzás egész felelőssége a hajón, amely a Franciaországból fújdogáló forradalmi szelek korbácsolta veszedelmes vizeken, zátonyok és szirének között hányódott - hat évszázad leforgása alatt nyolcfajta uralom szenvedett ezen a tengeren hajótörést. Acton összeráncolt homlokkal, komor tekintettel ült, keze remegett, mintha csakugyan a kormánykereket markolná, úgy tűnt, egyedül ő fogja fel, milyen súlyos a helyzet, s milyen közeli a vész.

A királynét amúgy is vakmerővé tette franciagyűlölete most, hogy az angol flottára támaszkodhatott, hogy körülbelül bizonyosra vette Nelson támogatását, nemcsak nem riadt vissza a veszélytől, de egyenesen elébe ment, kész volt a sorsot kihívni.

Ferdinánddal éppen fordítva állt a dolog. Ő mind mostanáig azon mesterkedett, a kedélyes együgyűség álarca alatt, hogy Franciaországnak a legcsekélyebb ürügyet se szolgáltassa a béke megbontására, ha a szerződésnek nem is tett mindenben eleget.

Nem gyorsítani akarta volna ő a történelem menetét, hanem ellenkezőleg, minél kényelmesebben, lassabban haladni, s lám, Karolina meggondolatlansága folytán egyszerre olyan iramot vettek az események, amilyenre álmában sem számított. Mint láttuk, egyetlen nap alatt sor került Nelson fogadtatására, ugyanaznap befutott Nápoly kikötőjébe - a Franciaországgal kötött szerződést megsértve - az angol flotta, fényes ünnepséget adtak az abukiri győző tiszteletére, s a francia követ, megelégelve a sok esküszegést, hazugságot, kihívást, Franciaország nevében hadat üzent a Kettős Királyság kormányának, meg se gondolva, készen áll-e Franciaország a háborúra, így történt, hogy a király kénytelen-kelletlen lemondta a keddre, szeptember huszonhetedikére tervezett, nagyszerű vadászatot, amelynek kezdetét háromszoros kürtszó adta volna tudtára, s vadászat helyett, a királyné levélkéjének engedelmeskedve, az államtanács ülésén vesz részt!

Acton egyébként jó előre közölte a miniszterekkel és tanácsnokokkal, hogy őfelsége előreláthatólag rosszkedvében lesz, s a lelkükre kötötte, hogy burkolóddzanak püthagoraszi némaságba.

A királyné a királyt megelőzve érkezett a tanácsterembe. Ott találta a miniszterek és tanácstagok társaságában Ruffo kardinálist. Megtudakolta tőle, mely örvendetes körülménynek köszönheti, hogy megjelenésével tisztelte meg az ülést, s azt a választ kapta, hogy Ruffo a király egyenes parancsára jelent meg. A királyné könnyedén biccentett, Ruffo kardinális mélyen meghajolt, s valamennyien némán vártak tovább a királyra.

Negyed tízkor felpattant az ajtó mindkét szárnya, s az ajtónállók elkiáltották magukat:

- A király!

Ferdinándnak ezúttal kettős oka volt az elégedetlenségre. A királyné diadalmámorban úszott, ő ellenben mogorva, kedvetlen arccal lépett be. Lehorgasztott fejjel, behúzott farokkal oldalgott mögötte régi ismerősünk, Jupiter, a spanyol vizsla - a derék eb ész dolgában bátran felvehette volna a versenyt Hüppolitosz lovaival. Bár a vadászatot máskorra halasztották, a király vadászöltönyt viselt, tiltakozása jeléül a rajta esett erőszak ellen.

Csekély vigasz! - de aki tudja, milyen fanatikus rajongója a király a vadászat örömeinek, amitől ezúttal megfosztották, az talán képes méltányolni.

A király láttán mindenki felállt, a királyné is.

Ferdinánd rásandított, megcsóválta a fejét, és sóhajtott, mintha azt akarná mondani: „Lám, te vagy életem megrontója!”

Majd jobbra-balra bólintott, így viszonozva a miniszterek és tanácsnokok hajlongását. Személy szerint, külön csakis Ruffót köszöntötte.

- Uraim - szólt aztán szenvedő hangon -, legőszintébb kétségbeesésemre kénytelen voltam idekéretni önöket, holott talán arra számítottak, akárcsak én, hogy ezt a napot nem kell az államtanács ülésének szentelniük, hanem szórakozásaiknak vagy másfajta ügyeiknek. Esküszöm, nem én tehetek róla, ha csalódniuk kellett várakozásukban, a királyné állítja, hogy halaszthatatlanul sürgős és rendkívül fontos ügyeket kell megbeszélnünk, s ehhez az én jelenlétem is szükséges, őfelsége majd előadja a dolgot, önök pedig mérlegeljék, és nyilvánítsanak véleményt. Foglaljanak helyet, uraim!

Azzal maga is leült, a többiektől kicsit távolabb, a királynéval szemközt, s combjára csapva hozzáfűzte:

- Gyere ide, szegény Jupiter, ez lesz csak a mulatság, meglásd!

A kutya ásítva odakullogott, s gazdája lábához feküdt, mellső lábát előrenyújtva és a hátsóra kuporodva, mint a szfinx.

- Uraim - kezdte a királyné. Mint mindig, most is kihozta a sodrából férje modora, beszéde, amely olyannyira ellentétes volt az övével. - A dolog fölöttébb egyszerű, a király maga is elmondhatta volna két szóban, ha úgy tartaná a kedve.

Mindenki feszülten figyelt. Ezt látva így folytatta:

- A francia nagykövet, Garat polgártárs ma éjjel elhagyta Nápolyt, miután háborút üzent nekünk.

- S hadd tegyük hozzá, uraim - esett a szavába a király -, hogy a hadüzenetre alaposan rászolgáltunk. Jó barátunk, Anglia, célt ért, majd kitapasztaljuk, támogat-e úgy, amint kellene. De ez már Acton úr dolga.

- S a derék Nelsoné, uram - vágta rá a királyné -, aki Abukirnál bebizonyította, mire képes a bátorsággal párosult lángelme.

- Asszonyom, mindazonáltal bátorkodom kijelenteni, hogy a háború Franciaországgal súlyos, igen súlyos ügy.

A királyné éles hangon felelte:

- Azt csak elismeri, hogy kevésbé súlyos, amióta Bonaparte polgártárs, ha százszor a degói, montenottei, arcolei és mantuai győzőnek nevezteti is magát, Egyiptomban rostokol, és ott is marad mindaddig, amíg Franciaország új hajóhadat nem épít, úgyhogy, remélem, bőven lesz ideje megvárni, míg a Nílus partján kikel a Direktórium által rábízott magokból a répa.

- Igaz - válaszolta ugyanolyan élesen a király -, csakhogy Bonaparte polgártárs nem az egyetlen ellenfél. Egyébként szép tőle, hogy csak a degói, montenottei, arcolei és mantuai győzőnek nevezteti magát, amikor neveztethetné magát ezen kívül még a roveredói, bassanói, castiglionei és millesimói győzőnek is. Franciaországnak ott van rajta kívül még Masséna, a rivoli győző, Bernadotte, a tagliamentói győző, Augereau, a lodi győző, Jourdan, a fleurusi győző, Brune, az alkmaeri győző, Moreau, a radstadti győző; ami nem is olyan kevés, ha rólunk van szó, akik soha senkit le nem győztünk. El is felejtettem Championnet-t, a dunes-i győzőt, aki mellesleg alig harminc mérföldnyire, azaz háromnapi járásra van tőlünk.

A királyné megvető mosollyal vont vállat. A mosoly Championnet-nak szólt, akit pillanatnyilag harcképtelennek tudott, de a király magára vette.

- Asszonyom, lehet hogy tévedtem, de legfeljebb két-három mérföldet - csattant fel. - Amióta a franciák Rómában vannak, éppen elégszer kérdeztem meg, hány mérföld választ el tőlük, hogy alapos okom legyen tudni.

- Ó, uram, igazán nem vontam kétségbe földrajzi ismereteinek helyességét - mondta a királyné, osztrák alsó ajkát egészen az álláig biggyesztve.

- Nem, dehogy, értem már, mindössze politikai ismereteim helyességét vonja kétségbe. De ha San Nicandro mindent megtett is, hogy ostoba frátert faragjon belőlem, és az ön véleménye szerint, sajnos, teljes sikerrel, én mégis arra hívnám fel a jelenlevő uraságok figyelmét, akik tartják szerencséjüknek, hogy minisztereim lehetnek, hogy az ügy nem olyan egyszerű. Most nem úgy áll a dolog, mint 1793-ban, amikor mindössze öt-hatezer embert küldtünk Toulonba és három vagy négy hadihajót - pedig mondhatom, onnan is szomorú állapotban kerültek vissza, a hajók is, az emberek is! És nem is úgy áll, mint 1796-ban, amikor mindössze négy lovasezredet küldtünk szövetségeseink segítségére, amely ezredek ugyan a bátorság csodáit mívelték Tirolban, de ez nem akadályozta meg Cutót abban, hogy fogságba essék, sem Moliternót, hogy otthagyja a szebbik szemét. Megjegyzendő, hogy 1793-ban és 1796-ban biztonságban ültünk, akkor még Felső-Itáliát egész szélességében az ön unokaöccsének csapatai tartották megszállva. Nem mintha hibáztatnám érte, de mellesleg ő sem siet olyan

nagyon hadba szállni, pedig hát Bonaparte polgártárs csúnyán az orrára koppintott a campo-formiói békeszerződéssel. Ferenc, az ön unokaöccse ugyanis óvatos ember, kevesli a had-járatához azt a 60 000 embert, amelyet ön ígért neki, s igenis bevárja előbb azt az 50 000-et is, amit az orosz cár ígér. Hja, ő ismeri a franciákat, egyszer már beléjük kötött, de alaposan hátra is kötötték a sarkát!

Ferdinánd beszéd közben kissé jobb kedvre hangolódott, s most jóízűen nevetett a szóviccen, amelyet az osztrák császár rovására megeresztett, igazolva La Rochefoucauld-nak azt a mély és kétségbeejtő maximáját, amely szerint mindig van valami örvendetes a barátunkat sújtó szerencsétlenségben.

Karolinát vérig sértette az általános derültség, minthogy unokaöccse ellen irányult.

- A király feledni látszik, hogy a nápolyi kormány, ellentétben az osztrák császárral, nem választja meg szabadon cselekvése időpontját. Nem mi üzenünk háborút Franciaországnak, hanem Franciaország nekünk, sőt, már meg is üzente: sürgősen számba kell tehát vennünk, milyen eszközök állnak rendelkezésünkre a hadviseléshez.

- Hát az igaz, számba kell vennünk - mondta a király. - Először halljuk Ariolát. Lássuk csak! 65 000 katonát emlegetünk. Hol a 65 000 katonád?

- Hogy hol van, sire?

- Igen, sorold fel.

- Mi sem könnyebb, Acton főkapitány tanúsíthatja, felség, hogy igazat mondok.

Acton igenlőleg bólintott.

Ferdinánd ki nem állhatta Actont. Időnként megrohanta - nem a féltékenység, annál bölcsebb volt -, csak az irigység. Ferdinánd jelenlétében Acton óvatosságból akkor adott csak életjelt magáról, ha a király egyenesen hozzá fordult.

- Acton főkapitány majd akkor válaszol, ha őt kegyeskedem kérdezni - jelentette ki a király. - Egyelőre te válaszolj, a saját nevedben, Ariola. Hol az a 65 000 ember?

- Sire, 22 000 a San Germanó-i táborban.

Ferdinánd minden újabb adatnál bólintott, s az ujjain számolt.

- 16 000 az Abruzzókban - folytatta Ariola -, 8000 a sessai síkságon, 6000 Gaetában, 10 000 részben Nápolyban, részben a tengerparton s végül 3000 Beneventóban és Ponte Corvóban.

- Csakugyan annyi - mondta a király, akinek sikerült a számolást befejeznie, mire Ariola a felsorolás végére jutott. - 65 000 főnyi hadseregem van.

- És mind vandonatúj, osztrák egyenruhában.

- Azaz fehérben?

- Igenis, felség, nem zöld, hanem fehér egyenruhában.

- Ó, kedves Ariolám - kiáltotta a király, miközben komikusan mélabús arcot vágott. - Hát nem mindegy, mondd, hogy fehér vagy zöld ruhában futnak meg?

- Lesújtó véleménye van alattvalóiról, uram - jegyezte meg a királyné.

- Lesújtó véleményem, asszonyom? Éppen ellenkezőleg, rendkívül értelmesnek tartom őket, sőt, túlságosan értelmesnek. Ezért hiszem, hogy nem hajlandók olyan ügyért meghalni, amelyhez semmi közük. Ariola azt állítja, hogy 65 000 katonája van: ebből 15 000 régi katona, ez igaz, de ők sem gyújtottak meg soha életükben egyetlen kanócot, és nem hallották soha a golyók fütyölését. Meglehet különben, hogy ők csak a második puskalövésre futnak

meg. De a többi 50 000? Azok mindössze hat hete vagy egy hónapja katonák. És hogy toboroztuk őket? Önök talán azt hiszik, uraim, hogy én általában nem szoktam odafigyelni, mert rendszerint Jupiterrel, ezzel a kivételesen okos állattal beszélgetek, mialatt önök vitatkoznak, pedig hát egy szó nem sok, annyi sem kerüli el a figyelmemet. Csak azért hagyok mindent önökre, mert ha ellentmondanék, be is kéne bizonyítanom, hogy jobban értek a kormányzáshoz, mint önök, márpedig nekem nem passzióm a kormányzás, nem éri meg, hogy miatta összevesszek a királynéval, akinek igenis passziója. Nos, uraim, önök a katonákat nem törvényesen sorozták, nem is sorshúzás útján jelölték ki, hanem erőszakkal hurcolták el a falvakból, erőszakkal szakították el a családjuktól, az intendánsok és viceintendánsok kényekedvek szerint. A községek ezer emberenként nyolc újoncot tartoztak állítani, de megmondjam, hogyan? Először kijelölték a leggazdagabbakat, de a gazdagok váltságdíjat fizettek, és otthon maradtak. Aztán kijelölték a kevésbé gazdagokat, ők is le tudták még szurkolni a váltságdíjat, otthon maradtak, akárcsak az előbbiek. És így sorban, tovább, három-négyszeres adót is megvettek az egyre kevésbé gazdagokon - amit persze neked, szegény Corradinóm, nem kötöttek az orrodra, ha százszor pénzügyminiszter vagy is -, míg végre elérkeztek azokhoz, akiknek egy megveszekedett petákjuk sincs. Ezek aztán elmentek, hogyne mentek volna - ők nem tudtak váltságdíjat fizetni! Minden egyes katonánk maga a testet öltött jogtalanság, égrekiáltó visszaélés. Nem törvény kötelezi őket a szolgálatra, a zászlóhoz nem fűzi őket erkölcsi kötelezettség, hanem csakis a büntetéstől való rettegés láncolja oda! S önök azt várnák, uraim, hogy ezek az emberek életüket adják néhány igazságtalan miniszterért, kapzsi intendánsért, tolvaj viceintendánsért, no meg a tetejébe egy olyan királyért, akinek az esze csakis a vadászaton, halászaton, szórakozáson jár, s alattvalói iránti gondoskodása kimerül abban, hogy falkájával átszáguld földjeiken, és tönkreteszi a termést! Nem ment el az eszük! Ha katona lennék tulajdon hadseregemben, a legelső napon meglépnék, s beállnék haramiának, a haramia legalább saját érdekéért harcol és hal meg.

- Kénytelen vagyok elismerni, hogy felséged szavaiban sok az igazság - mondta a hadügyminiszter.

- Meghiszem azt! - felelte a király. - Én mindig igazat beszélek, feltéve persze, hogy nincs okom hazudni. De menjünk tovább! Megengedem, hogy 65 000 embered van, szép csatarendben felsorakozva, vadonatúj ruhában, osztrák hadifelszereléssel, vállukon puska, oldalukon kard, a feneküket tölténytáska verdesi. De kit állítsz a sereg élére, Ariola? Csak nem saját magadat?

- Sire - válaszolta Ariola -, nem lehetek egy személyben hadügyminiszter és fővezér.

- És inkább megmaradsz hadügyminiszternek. Értem.

- Sire!

- Mondom, hogy értem... eggyel végeztünk is. Lássuk csak, Pignatelli, vállalnád, hogy Ariola 65 000 katonájának a fővezére legyél?

- Sire - felelte a megkérdezett -, bevallom, nem mernék ekkora felelősséget magamra vállalni.

- Ez már kettő. Hát te, Colli? - folytatta a király.

- Én sem, felség.

- És te, Parisi?

- Felség, én csak ezredes vagyok.

- Persze, persze. Mind elvezényelnétek egy ezredet vagy akár egy hadosztályt, de egyiktek sem vállalkozna rá, hogy haditervet dolgozzon ki, hogy tervszerű hadmozdulatokat irányítson, hogy megütközzön a tapasztalt ellenféllel, és le is győzze!

- Felséged ne fárassza magát feleslegesen azzal, hogy fővezért keres - szólt közbe a királyné -, van már fővezérünk.

- Hűha! - csodálkozott Ferdinánd. - De remélem, nem országomból való?

- Nem, uram, legyen egészen nyugodt - válaszolta a királyné. - Unokaöcsém egyik emberét kértem el; olyan hadvezér hírében áll, akinek az ellenség is kénytelen tisztelettel adózni, és aki kielégíti barátaink leghőbb vágyait.

- Hogy hívják az illetőt? - kérdezte a király.

- Karl Mack báró... Van ellene kifogása, uram?

- Csak az, hogy kikapott a franciáktól - vágott vissza a király -, minthogy azonban ez a malőr megesett a császár valamennyi tábornokával, beleértve tulajdon nagybátyját és Károly főherceget is, igazán mindegy, hogy Mack vagy más.

A királyné ajkát harapdálta. A király ma nem ismert könyörületet, cinikus, gúnyolódó kedvében nem kímélt senkit, még saját magát sem. Karolina felállt, s közben megkérdezte:

- Egyszóval elfogadja Mack bárót hadseregünk fővezéréül, sire?

- El, el - felelte a király.

- Akkor szíves engedelmével...

Az ajtó felé indult. A király kíváncsian figyelte, el nem tudta képzelni, mit akarhat. Ebben a pillanatban felharsant a vadászkürt a palota udvarán, épp a tanácsterem ablakai alatt. Teli tüdőből fújhatta egy jó torkú legény, mert olyan erővel zendült fel a *lancer*, hogy az ablakok beleremegtek, s a miniszterek és tanácsnokok csodálkozva néztek össze. Nem értették, mire jó ez a váratlan kürtrivalgás.

Aztán mintegy adott jelre minden tekintet a királyra szegeződött, mintha tőle várnák e vadászati rejtély megfejtését.

De a királyt láthatólag ugyanúgy meglepte a dolog, mint a többieket, és Jupitert nem kevésbé, mint a gazdáját.

Ferdinánd pár pillanatig tétovázott, mint aki nem hisz saját fülének.

Végre megszólalt:

- Mit művel ez a fickó? Tudnia kell, hogy a vadászatot leállítottam, hogy jut eszébe jelt adni?

A vadász dühödten fújta.

A király felállt. Nagyon izgatott volt, látszott, heves harcot vív önmagával.

Az ablakhoz lépett, kinyitotta és kiüvöltött:

- Elhallgass, barom!

Majd ingerülten becsukta az ablakot, visszatért a helyére - Jupiter hűségesen követte -, és a karosszékbe vetette magát.

Eközben a királyné védőszárnyai alatt színre lépett egy új személyiség. Mialatt a király lekiáltott a vadászának, a királyné kinyitotta a tanácsteremnek saját lakosztályaira nyíló ajtaját, s bevezette az új szereplőt.

Mindenki meglepetten bámulta az ismeretlen arcot, a királyt sem kivéve.

23 KARL MACK, BÁRÓ ÉS TÁBORNOK

A negyvenöt-negyvenhat esztendős, magas termetű, szőke hajú, sápadt arcú férfi, aki oly váratlanul cseppent az általános figyelem középpontjába, osztrák egyenruhát viselt, tábornoki jelzéssel; mellén számos egyéb kitüntetés mellett ott díszelgett a Mária Terézia és a Szent Január rend érdemkeresztje és szalagja.

- Felség - szólt a királyné -, engedje meg, hogy bemutassam Karl Mack bárót, felséged hadseregének újonnan kinevezett fővezérét.

- Á, tábornok úr - mondta a király, s csodálkozva meredt a tábornok mellén fityegő Szent Január érdemrendre, minthogy nem emlékezett rá, hogy neki adományozta volna -, örvendek, hogy megismerhetem.

Sokatmondó, figyelmeztető pillantást váltott Ruffo kardinálissal.

Mack mélyen meghajolt. Már nyitotta volna a száját, hogy a király üdvözletére válaszoljon, amikor a királyné elébevágott:

- Sire, úgy gondoltam, helyes, ha nem várjuk be a tábornok úr megérkezését, hanem mielőbb eljuttatjuk hozzá az ön iránta tanúsított nagyrabecsülése jelét; utasításomra követünk még az indulás előtt átnyújtotta Bécsben a tábornoknak a Szent Január érdemrendet.

- Én pedig, sire, mélyen átérezve felséged jóságát, a villám gyorsaságával itt teremtem - mondta a báró, túlzott, színpadias lelkesedéssel -, hogy elmondhassam: felség, kardom az öné.

Azzal kirántotta kardját hüvelyéből. A király hátrább taszította karosszékét. Akárcsak I. Jakab, ő is irtózott a vas látványától.

Mack folytatta:

- Kardom felségedé s a királyné őfelségéé, s addig nem is nyugszik meg hüvelyében, míg meg nem döntötte a gyalázatos francia respublikát, az emberiség gyalázatát, Európa szégyenét. Elfogadja felséged eskümet? - fűzte hozzá Mack, szörnyen hadonászva a karddal.

Ferdinándnak soha nem volt érzéke a hősi gesztusokhoz. Bámulatos józanságával önkéntelenül is rögtön felmérte, mennyire nevetséges Mack tábornok pöffeszkedése, úgyhogy gúnyos mosollyal egyetlen szót morzsolt el a foga között, azon a nápolyi tolvajnyelven, amelyet, tudta, nem ért senki, aki nem a Vezúv lábánál látta meg a napvilágot.

- *Ceuza!*

Örömest lefordítanók a király száján kicsúszott indulatszót, csakhogy, sajnos, nincs francia megfelelője. Be kell tehát érnünk azzal, hogy jelezzük: valahol középúton áll az „öntelt” és a „hülye” közt.

Mack közben kivont karddal várta, hogy a király elfogadja esküjét. Zavartan fordult a királyné felé, minthogy csakugyan nem értette, mit mond a király.

- Úgy hiszem, őfelsége megszólításával tüntetett ki - mondta Mack.

A királyné nem jött ki a sodrából.

- Őfelsége egyetlen, igen kifejező szóval biztosította önt hálájáról, tábornok.

Mack meghajolt, s méltóságteljesen visszacsúsztatta kardját hüvelyébe. A király változatlanul csúfondáros kedélyességgel figyelte.

Nagyon szeretett gúnyolódni, most elemében érezte magát.

- Kedves unokaöcsém, remélem, nem érte be azzal - mondta -, hogy egyik legjobb tábornokát küldte el a francia respublika megdöntésére, hanem mindjárt elküldte vele a hadjáratnak a birodalmi tanács által jóváhagyott tervét is.

A király tökéletesen megjátszott ártatlansággal adta elő a kérdést, amely maga is tömény gúnyt takart, ugyanis a birodalmi tanács dolgozta ki annak idején az 1796-1797-es hadjáratok tervét, amelyek során az osztrák tábornokok, köztük maga Károly főherceg is, rendre csúfos vereséget szenvedtek.

- Nem, felség - felelte Mack -, arra kértem a császár őfelségét, kegyes uralkodómat, hogy adjon nekem e téren szabad kezet.

- Remélem, megadta? - szólt a király.

- Igenis, sire, volt olyan kegyes.

- Ugye, kedves tábornokom, azonnal munkához lát? Mert megvallom, alig várom már, hogy megismerjem a tervet.

- A terv máris készen áll - felelte Mack a legteljesebb önelégültség hangján.

Ferdinánd kaján jókedvre derült, mint rendesen, ha alkalmas áldozatra talált.

- Hallják ezt, uraim! - mondta. - Garat polgártárs még hadat sem üzent nekünk a gyalázatos francia respublika nevében, s lángeszű fővezérünk jóvoltából a gyalázatos francia respublika máris a porban hever. Ugyancsak kedvel bennünket Isten és Szent Januárius! Köszönöm, kedves tábornokom, köszönöm.

Mack készpénznek vette a bókot, büszkeségtől dagadó kebellel hajolt meg a király előtt.

- Milyen kár - kiáltotta az -, hogy nincs éppen kéznél egy térkép államainkról s a római államról, jó lenne térképen követni a tábornok hadműveleteit. Azt beszélik, Bonaparte polgártársnak van Párizsban a Chantereine utcai lakásán egy nagy térképe, és azon előre megmutogatja titkárainak és szárnysegédeinek a helyeket, ahol meg fogja verni az osztrák tábornokokat; a báró ugyanígy megmutathatná nekünk jóelőre, hol fogja megverni a francia tábornokokat. Hallod, Ariola, csináltass a hadügyminisztérium számára egy olyan térképet, amilyen Bonaparte polgártársnak van, és bocsásd Mack báró rendelkezésére!

- Felesleges fáradság, sire, van egy kitűnő térképem.

- Olyan jó, mint Bonaparte polgártárs térképe? - kérdezte a király.

- Meghiszem azt - felelte Mack, elégedett arckifejezéssel.

- És hol van, tábornok, hol? - érdeklődött a király. - Majd elepedek, annyira szeretnék már látni egy térképet, amelyen az ellenséget előre megverik.

Mack megparancsolta az egyik ajtónállónak, hogy hozza el a szomszéd szobából irattartóját.

A királyné jobban ismerte felséges férjét, hogysem komolyan vegye álnok bókjait. Attól tartott, pártfogoltja észre találja venni, hogy a király maró gúnyjának céltáblájául szolgál, ezért megkockáztatta azt az ellenvetést, hogy a pillanat nem alkalmas részletkérdések tisztázására. Mack azonban nem akarta elszalasztani a kiváló alkalmat, amikor három vagy négy tábornok jelenlétében bizonyíthatja be stratégiai tudását. Meghajlása tisztelettudó, de nyomatékos kérést fejezett ki; ezt látva a királyné elállt szándékáról.

Az ajtónálló meghozta a nagy irattartót. Egyik oldalán az osztrák címer aranylott, a másikon Mack tábornok neve és címei.

A tábornok elővette az itáliai államok nagyméretű térképét, és kiterítette a nagy asztalra.

- Figyelem, hadügyminiszter úr, figyelem, tábornok urak! - mondta a király. - Mack tábornok szól, egy szavát el ne szalasszák! Beszéljen, báró, hallgatjuk.

A tisztek felcsigázott érdeklődéssel tódultak az asztalhoz. Mack tábornok ekkoriban a világ egyik legjobb stratégájának hírében állt, hogy miért, azt egyébként senki sem tudta, s már soha nem is fogja megtudni.

A királyné félrehúzódott. Rosszallóan látta, hogy a király lóvá teszi Mack bárót, s nem akart ebben a mulatságban részt venni.

- Hogyan, asszonyom? - szólt rá a király. - Ön félrevonul, ön, aki úgy gyűlöli a republikánusokat, és éppen akkor, amikor a báró kegyeskedik megmondani nekünk, hol veri meg őket?

- Nem értek a stratégiához, uram - felelte ingerülten a királyné. Majd Ruffo kardinálisra mutatva így folytatta: - No meg talán olyasvalaki elől venném el a helyet, aki ért hozzá!

Azzal az ablakhoz lépett, s dobolni kezdett az üvegen.

S mintha ez megbeszélt jel lenne, ugyanabban a pillanatban felhangzott kint másodszor is a kürt szava, ugyanúgy, mint előbb, csak nem a *lancer*-t fújta, hanem a *vue*-t.

A király úgy torpant meg, mintha a lába gyökeret vert volna a terem mozaikpadlójában. Arca eltorzult, levált róla a kaján jókedv máza, hogy a dühnek adjon helyet.

- Ez aztán több a soknál! - mondta. - Vagy mind meghülyültek, vagy összeesküdtek, hogy megőrjítenek! Most nem szarvast meg vadkant hajtunk, hanem republikánusokra vadászunk, ha jól tudom.

Megint az ablakhoz sietett, mint az imént, csak még annál is indulatosabban tépte fel, és lekiáltott:

- Hallgatsz el, rögtön, baromállat! Magam sem tudom, mi tart vissza, hogy le ne rohanjak és tulajdon kezemmel meg ne fojtsalak!

- Ó, felség - jegyezte meg Mack -, ez túlságos megtiszteltetés lenne annak a bugrisnak.

A király jókedve egy csapásra visszatért.

- Úgy hiszi, báró? - mondta. - Hadd fusson hát a fickó, mi pedig lássuk, hogyan végzünk a franciákkal. Halljuk a tervet, tábornok, halljuk.

Sokkal nyugodtabban csukta be az ablakot, mint remélni lehetett az után, ahogy a kürtszó hallatára kikelt magából. Mack tábornok lapos bókja szerencsére csodát tett.

- Íme, uraim - kezdte Mack olyan hangon, ahogy a tanár beszél diákjaihoz. - 60 000 emberünk a Gaetától Aquiláig terjedő vonal négy vagy öt pontján helyezkedik el.

- Mint tudja, 65 000 emberünk van - vetette közbe a király. - Ne sajnálja, használja mindet fel.

- Számításaim 60 000 emberre szólnak, többre nincs szükségem - felelte Mack. - Ha százezer embere lenne felségednek, akkor sem kérnék egy szál katonával sem többet. Egyébként pontos értesüléseim vannak a francia hadsereg létszámáról, ők alig tízezren vannak.

- Szóval, hat egy ellen - mondta a király. - Ez megnyugtat. 1796-ban és 97-ben unokaöcsém katonái mindössze kétszer annyian voltak, mint a franciák, amikor Bonaparte polgártárs tönkreverte őket.

- Én nem voltam ott, sire - válaszolta Mack, önelégült mosollyal.

- Igaz - felelte a király, gyermekded egyszerűséggel. - Csak Beaulieu volt ott, Wurmser, Alvinczi, no meg Károly főherceg.

- Sire, sire! - suttogta a királyné, és megrántotta Ferdinánd vadászzekéje szárnyát.

- Jó, jó, ne aggódjék! - mondta a király. - Tudom, kivel van dolgom. Egyébként is csak addig vakarom a fejét, amíg el nem rántja.

Mack folytatta előadását.

- Mint mondottam, csapataink zöme, mintegy 20 000 ember San Germanónál áll, a többi negyvenezer a Trontónál, Sessában, Tagliacozzóban és Aquilában. Tízezer ember átkel a Trontón, megfutamítja az ascolii francia helyőrséget, elfoglalja Ascolit és a via Acmilianán Fermóig nyomul előre. Négyezer ember kitör Aquilából, elfoglalja Rietit, és megindul Terni felé. Öt- vagy hatezer leereszkedik Tagliacozzóból Tivoliba, és átfésüli a Sabinumot, az a nyolcezer pedig, amelyik a sessai táborból indul ki, a via Appián behatol a római állam területére. A fennmaradó hatezret behajózzuk, és Livornóba irányítjuk, ezek a Perugiába visszavonuló francia csapatok útját vágják el.

- A Perugiába visszavonuló francia csapatok... Mack tábornok nem mondta ugyan meg, mint Bonaparte polgártárs szokta, hogy pontosan hol veri meg az ellenséget, de azt igen, hogy az ellenség merre vonul vissza.

- Nos, azt is megmondom, hogy hol verem meg az ellenséget - diadalmaskodott Mack.

- Lássuk - mondta a király. A hadviselést láthatóan majdnem annyira élvezte, mint a vadászatot élvezte volna.

- Kiindulok San Germanóból felségeddel és húsz- vagy huszonötezer emberrel.

- Kiindul San Germanóból, énvelem.

- Róma ellen vonulok.

- Még mindig énvelem.

- A ceperanói és frosinonei úton nyomulok előre.

- Pocsék utak, tábornok! Jól ismerem, tapasztalatból beszélek.

- Az ellenség feladja Rómát.

- Ez biztos?

- Róma védhetetlen.

- És mit tesz az ellenség, miután feladta Rómát?

- Civita Castellánába vonul vissza, megerősített állásokba.

- Ó, ó! És ön? Otthagyja őket?

- Dehogy; támadok és megverem őket.

- Kitűnő. És ha véletlenül mégsem veri meg?

- Sire - Mack szívére szorította a kezét és meghajolt -, ha bátorkodom kijelenteni felségednek, hogy megverem az ellenséget, az annyi, mintha már meg is vertem volna.

- Akkor minden rendben! - szólt a király.

- Van felségednek valami kifogása az előadott terv ellen?

- Nem, egyetlen pontban kellene csak megállapodnunk.

- Mi legyen az, felség?

- Ön azt mondta a haditerv ismertetése során, hogy San Germanóból indul ki, énvelem?

- Igenis, sire.

- Szóval én is háborúzok?

- Bizonyára.

- Ezt most hallom először. És milyen rangot szán nekem tulajdon hadseregemben? Nem tapintatlanság, ugye, ha ezt kérdezem?

- A legfőbb hadúrét, sire. Boldog leszek és büszke, ha felséged parancsainak engedelmeskedhetem.

- A legfőbb hadúr!... Hm...

- Felséged elhárítaná?... Remélnem engedték pedig, hogy...

- Kicsoda?

- A királyné őfelsége.

- Ez szép a királyné őfelségétől, csakhogy a királyné őfelsége mindig is túlságosan jó véleményt táplált felőlem, aminek ezúttal újabb tanújelét adta, megfeledkezve arról, hogy nem vagyok hadvezér. Hogy én legyek a legfőbb hadúr? - folytatta a király. - Talán bizony Nagy Sándornak vagy Hannibálnak nevelt engem San Nicandro? hát a brienne-i katonaiskolába jártam én, mint Bonaparte polgártárs? hát olvastam én Polüboszt? tanulmányoztam valaha Caesar műveit? olvastam valaha Folard lovag, Montecuccoli vagy Móric szász választófejedelem írásait, mint az ön fivére, Károly herceg? mit olvastam én egyáltalán mindabból, amit el kell olvasni ahhoz, hogy az embert szabályszerűen verjék meg? és hol fővezérkedtem másutt, mint a Lipariota ezredemben?

- Sire - felelte Mack -, IV. Henrik leszármazottjának, XIV. Lajos unokájának mindez a kisujjában van akkor is, ha nem tanulta.

- Kedves tábornokom - mondta a király -, ezt a kefét talán beveszi egy ostoba ember, de én nem vagyok ostoba, csak tudatlan.

- Ó, felség! - tört ki önkéntelenül Mack. Megdöbbentette, hogy a király ilyen kereken megmondja, mit gondol saját magáról.

Mack várta a folytatást, de Ferdinánd csak a fejét vakarta.

- Nos? - kérdezte Mack, látva, hogy a király mondana is valamit, meg nem is.

Ferdinánd közben elszánta magát.

- Egy tábornoknak mindenekelőtt bátornak kell lennie, ugye?

- Kétségtelenül.

- Ön bátor?

- Sire!

- Ön biztosan tudja, hogy bátor, ugye?

- Ó!

- Nohát, én nem veszem biztosra, hogy bátor vagyok.

A királyné fülig pirult, Mack megütődve bámult a királyra. A miniszterek és a tanácsnokok mosolyogtak, ők már ismerték a király cinizmusát. Nemigen tehetett ez a Ferdinánd nevezetű, különös figura olyat, amin ők megütköztek.

- Egyébként lehet, hogy bátor vagyok, csak nincs róla tudomásom - folytatta a király. - Majd elválik.

Aztán tanácsnokai, tábornokai, miniszterei felé fordult:

- Uraim, hallották a báró hadműveleti tervét?

Mind bólintottak.

- Egyetértesz vele, Ariola?

- Igenis, sire - felelte a hadügyminiszter.

- Egyetértesz, Pignatelli?

- Igenis, sire.

- Hát te, Colli?

- Én is, sire.

- És te, Parisi?

- Én is, sire.

A király utoljára a kardinálishoz fordult. Ruffo most is, mint a tanácskozás kezdete óta mindig, félrevonultan ült.

- És ön, Ruffo? - kérdezte a király. A kardinális hallgatott.

Mack egy-egy mosollyal nyugtázta a helyeslő véleményeket. Most megrökönyödve bámult erre az egyházi férfiúra, aki a többiektől eltérően nem siet helyeselni.

- A kardinális tarsolyában netán jobb terv van? - kérdezte a királyné.

- Nem, felség - felelte a kardinális, a zavar legkisebb jele nélkül -, mert nem tudtam, hogy a háború küszöbön áll, és mert senki nem méltatott arra, hogy a véleményemet kikérje.

- Ha eminenciádnak volnának észrevételei - szólt Mack gúnyos hangon -, én szívesen meghallgatnám.

- Nem bátorkodtam volna a véleményemet kifejteni, ha excellenciás uram nem biztat rá - felelte Ruffo, roppant udvariasan. - De ha excellenciád csakugyan felhatalmaz...

- Mondja, csak mondja eminenciád - nevetett Mack.

- Ha jól értettem excellenciád elgondolásait - szólt Ruffo -, a haditervvel, amelyet kegyeskedett előttünk kifejteni, a következő célt szándékozik elérni...

- Halljuk, mi a célom - szólt közbe Mack. Azt hitte, végre akad valaki, akit ő ugrathat.

- Halljuk, csakugyan! - mondta Ferdinánd. Ő eleve Ruffónak szánta a győzelmet, már csak azért is, mert a királyné gyűlöli.

A királyné türelmetlenül toppantott. Ruffo észrevette a mozdulatot, de nem törődött vele. Régóta tudta, hogy a királyné ki nem állhatja, de ez nem nyugtalanította különösebben. Rendületlenül folytatta:

- Excellenciád a számbeli fölényre épít. Saját arcvonalunkat hosszúra méretezi, hogy mindkét irányban a francia állásokon túl nyúljon, és így lehetővé váljék az az átkaroló hadmozdulat, amelynek következtében az ellenséges csapattestek egymásra torlódnak, megzavarodnak, minthogy pedig ön visszavonulásuk útját is elvágja Toszkánában, előreláthatóan vagy megsemmisülnek vagy fogságba esnek.

- Uram, akkor sem érthette volna meg tökéletesebben elgondolásomat, ha magam fejtem ki - mondta Mack elragadtatva. - Egytől egyig foglyul ejtem őket, hírmondó sem jut belőlük haza Franciaországba. Ne legyen Karl Mack báró a nevem, ha nem így történik. Van ennél jobb javaslata, uram?

- Ha megkérdeztek volna, a magam részéről csakugyan mást javasolnék - felelte a kardinális.

- Ugyan mit?

- Azt, hogy a nápolyi hadsereget legfeljebb három részre osszuk. Huszonöt-harmincezer embert koncentráljunk a Chieti és Terni közé eső területre, tizenkétezret a via Aemilianán indítsunk útnak, a francia balszárnnyal szemközt, tízezret pedig a Pontini mocsárvidékre irányítsunk, hogy az ellenség jobbszárnyát tönkre zúzzák. Végül nyolcezer embert Toszkánába irányítanék. Minden rendelkezésemre álló erőt beleadnék egyetlen, nagyerejű csapásba, hogy ha csak lehet, elsöpörjem az ellenséges főerők ellenállását s oldalba kapjam a balvalamint a jobbszárnyat, hogy ne nyújthassanak egymásnak segítséget. Ezalatt Toszkánában minden fegyverforgató embert a légióba toboroznék, s a légió gyorsan haladna előre, hogy szükség esetén segítségünkre siessen. A nápolyi hadsereg fiatal és tapasztalatlan, csak akkor érzi az erejét, ha nagy tömegben operál. Ez lett volna körülbelül a javaslatom - fejezte be előadását Ruffo. - Persze én, az Egyház szerény szolgája, meghajlok Mack tábornok lángesze és tapasztalata előtt.

A kardinális beszéd közben az asztalhoz lépett, hogy a térképen jelezze a felsorolt hadműveleteket, most ismét egy lépéssel hátrább vonult, mintegy jelezve, hogy a maga részéről lezárta a vitát.

A tábornokok csodálkozva néztek össze: nyilvánvaló volt, hogy Ruffo kardinális tanácsa kitűnő. Mack túlságosan felaprózta, túlságosan kis csoportokra bontotta a nápolyi hadsereget, megkockáztatva, hogy ezek a kis csoportok külön-külön szenvedjenek vereséget a számra még oly gyenge ellenségtől is. Ruffo terve teljesen elhárította ezt a veszélyt.

Mack az ajkát harapdálta, maga is érezte, mennyivel jobb tervet javasolt a kardinális az övénél.

- Uram - mondta végül -, a király szabadon választhat kettőnk között, kettőnk haditerve között. - És kényszeredett nevetéssel még hozzáfűzte: - Talán jobban is illenék a hadak élére egy olyasfajta háborúban, amelyet méltán nevezhetünk szent háborúnak, Péter, a remete, mint Bouillon Gottfried.

A király nemigen tudta, kit tiszteljen Péter, a remetében és Bouillon Gottfriedban, de ha ki is gúnyolta Mackot, megsérteni nem akarta.

- Mit nem mond, kedves tábornokom! - kiáltott fel. - A magam részéről kitűnőnek tartom az ön tervét, s láthatta, hogy kitűnőnek tartják ezek az urak is, hisz mindnyájan helyeselték. Az első szótól az utolsóig jónak tartom, nem akarok egy jottát sem változtatni rajta. Van tehát hadseregünk. Ez derék dolog. Van fővezérünk. Ez is nagyon derék dolog. Már csak pénz kéne. Corradino - fordult a pénzügyminiszterhez -, Ariola felvonultatta a katonáit, most rajtad a sor, lássuk a tallérokat.

- Haj, felség! - válaszolta Corradino, amikor a király egyenesen nekiszegezte a kérdést. - Mint tudja, a hadsereg felszerelésének és felruházásának költségei teljesen kiürítették az államkincstárt.

- Rossz hír, Corradino, rossz hír, mindig azt hallottam, hogy a pénz „nervus belli”. Hallja, asszonyom? Nincs pénzünk!

- Sire - felelte a királynő -, kerül pénz is, ahogy került hadsereg és fővezér. Egyelőre egymillió fontot tudunk a rendelkezésére bocsátani.

- Nocsak! - szólt a király. - S ki az az alkimista, aki ilyen jól érti az aranycsinálást?

- Engedelmével bemutatom, sire - mondta a királyné, és ugyanahhoz az ajtóhoz lépett, amelyen az imént Mack tábornokot bevezette.

Egy pillanatnyilag láthatatlan személyhez intézve szavait, kiszólt:

- Lenne szíves kegyelmességed a király füle hallatára megerősíteni iménti bejelentésemet. Nemde a jakobinusok elleni háborúra lesz pénz, amennyi csak kell?

Minden tekintet az ajtóra szegeződött. Nelson bukkant fel a küszöbön, sugárzó arccal. Mögötte, szerényen a háttérben meghúzódva, Emma Lyonna lenge alakja tűnt fel, mint holmi elíziumi árny. Az imént biztosította első csókjával Nelson odaadását és Anglia hathatós támogatását.

24 MÁLTA SZIGETE

Jelképes értelmű volt Nelson megjelenése itt és ekkor. Franciaország rossz szelleme maga ült le a nápolyi tárgyaló asztal mellé, hogy mindenható aranyával diadalra juttassa Karolina szószegéseit, árulását.

A jelenlevők mind ismerték Nelsont, Mack tábornok kivételével, aki, mint már említettük, csak az éjszaka folyamán érkezett. A királyné elébe ment, kézen fogta és bemutatta az abukiri győzőt a leendő Civita Castellana-i győzőnek.

- Bemutatom a szárazföld hősének a tenger hősét - mondta.

Nelson nem érezte túlságosan megtisztelőnek a bókot, ám mostani, rózsás hangulatában fel sem vette, noha az összehasonlítás minden tekintetben vetélytársának kedvezett. Udvarias meghajlással üdvözölte Mackot, és a királyhoz fordult:

- Sire, boldog örömmel jelentem felségednek és minisztereinek: kormányom feljogosított, hogy Anglia teljhatalmú képviselőjeként tárgyaljam meg felségeddel a Franciaország ellen indítandó háború bármely kérdését.

A király érezte, hogy csapdába került. Míg aludt, Karolina úgy gúzsba kötötte, mint Gullivert a liliputok. Nincs mit tenni, jó képet kell vágni a dologhoz. Még egy utolsó érv ötlött azonban eszébe, megpróbált belekapaszkodni.

- Kegyelmességed hallhatta - szólt -, miről vitáztunk. Magunk között vagyunk, egymás előtt nincsenek titkaink; pénzügyminiszterünk őszintén megvallotta, hogy egy fillér nem sok, annyi sincs a kincstárban. Én erre azt mondtam, hogy pénz nélkül nem lehet háborút viselni.

- Felséged ezúttal is mély bölcsességről tett tanúságot, mint mindig - felelte Nelson. - De Pitt úr felhatalmazása lehetővé teszi, hogy a hiányt ezennel pótoljam.

Azzal a következő szövegű megbízólevelet helyezte a tanácskozó asztalra:

> „Felhatalmazzuk Nelson lordot, a Nílus báróját, hogy sir William Hamiltonnal, a Szicíliai Kettős Királyságban működő nagykövetünkkel egyetértésben a legmesszebbmenőkig támogassa felséges szövetségesünket, a nápolyi királyt, amennyiben háborúba sodródna a francia köztársasággal.
>
> London, 1798. szeptember 7.
>
> W. Pitt”

Acton lefordította a királynak Pitt néhány soros levélkéjét. A király maga mellé intette Ruffo kardinálist, mintegy erősítésül a királynéval és újabb szövetségesével szemben.

- A királyné azt állította, hogy uraságod rendelkezésünkre bocsáthat... - mennyit is? - kérdezte Ferdinánd.

- Egymillió font sterlinget - válaszolta Nelson.

A király kérdően tekintett Ruffóra: mennyi vajon egymillió font sterling.

Ruffo elértette a kérdést.

- Körülbelül öt és fél millió dukát - felelte.

A király hümmögött.

- Ez az összeg - szólt Nelson - csak első részlete a pénzbeli segítségnek, s a legégetőbb kiadásokra szántuk.

- Csakhogy meglehetősen hosszú időbe telhet, amíg ön felkéri kormányát, hogy juttassa el hozzánk a mondott összeget, és amíg a kormány ténylegesen intézkedik, egyszóval, amíg a pénz Nápolyba érkezik. Most az őszi napéjegyenlőség idején a hajóút Londonba és vissza legalább egy hónap vagy hat hét, márpedig hat hét vagy akár egy hónap alatt a franciák tízszer is Nápolyban teremnek.

Nelson válaszolt volna, de a királyné elébevágott.

- Felséged sose nyugtalankodjék - mondta -, a franciák semmiképp nem indíthatnak jelenleg háborút.

- Mindenesetre megüzenték - vetette ellen Ferdinánd.

- Ki üzent nekünk háborút?

- A francia köztársaság nagykövete. A manóba! Úgy tesz, mintha ezt most hallaná először.

A királyné megvetően mosolygott.

- Garat polgártárs elhamarkodta a dolgot - jelentette ki. - Ha tudta volna, hogy állnak Rómában Championnet tábornok ügyei, óvakodik háborút üzenni, de legalábbis várt volna még vele.

- Ön, asszonyom, persze jobban ismeri a római helyzetet, mint maga a nagykövet?

- Úgy hiszem.

- Talán bizony levelez a republikánus tábornok vezérkarával?

- Sire, nem alacsonyodom le odáig, hogy idegenekkel levelezzem.

- Akkor nyilván magától Championnet tábornoktól nyerte értesüléseit, asszonyom.

- Szó szerint így igaz! Itt a levele. Ha Garat polgártárs nem rohan el hanyatt-homlok még az éjjel Nápolyból, ma reggel ő veszi kézhez.

Azzal előhúzta borítékjából, és átnyújtotta a királynak azt a levelet, amelyet Simone Pasquale előző éjjel vett el Salvato Palmieritől és adott tovább a sötét szobában Karolinának.

A király futó pillantást vetett a levélre.

- Franciául írták - szólt, olyan hangsúllyal, mintha azt mondaná: arabusul írták.

A levelet Ruffónak nyújtotta, minthogy senki másban nem bízott, és felszólította:

- Kardinális uram, fordítsa olaszra.

Ruffo néma csendben olvasta fel a levelet:

„Követ polgártárs!

Mindössze néhány napja érkeztem Rómába. Kötelességemnek tartom önnel tudatni, milyen állapotban találtam a hadsereget, amelynek élére állítottak. Pontos adatokat közlök, kérem, hogy ezekhez szabja magatartását az áruló királyi udvarral szemben, amelyet örök ellenségünk, Anglia bújtogat, és amely csak alkalomra vár, hogy háborút indítson ellenünk..."

E szavaknál a királyné és Nelson mosolyogva összenézett. Nelson se franciául, se olaszul nem értett, a levelet tehát nyilván már előbb lefordították neki angolra.

A közjáték némán zajlott, Ruffo zavartalanul folytatta a felolvasást.

„A hadsereg létszáma papíron harmincötezer fő, a valóságban nyolcezer. Se cipőjük, se ruhájuk, se kenyerük, három hónapja egy fillért nem láttak a zsoldjukból. Nyolcezer emberre összesen 180 000 puskagolyó jut, fejenként tizenöt lövés. Puskaporunk nincs, még a védőállásokban sem, egyetlen lövést nem tudtunk leadni arra a berber hajóra, amely a minap felderítést végzett a partok mentén...”

- Hallja felséged - szólt közbe a királyné.

- Hallom - bólintott a király. - Folytassa, kardinális uram.

A kardinális tovább olvasott:

„Összesen öt ágyúnk van és egyetlenegy, négy lövegből álló ütegünk, puskában olyan nagy a hiány, hogy nem futotta két önkéntes zászlóalj felszerelésére, holott ezt a két zászlóaljt a bennünket minden oldalról szorongató felkelőkkel szemben készültem bevetni...”

A királyné újabb pillantást váltott Mackkal és Nelsonnal.

„Az erődök ugyanolyan szomorú állapotban vannak, mint arzenáljaink, az ágyúgolyók kalibere még véletlenül sem egyezik a csövek kaliberével; akadnak erődök, ahol csak ágyú van, golyó sehol, másutt golyó van ugyan, de nincs hozzá ágyú. Egyszóval, a helyzet katasztrofális, s ez indokolja a Direktórium utasításait, amelyeket ezennel továbbítok, miheztartás végett.

A római köztársaság függetlenségét fegyverrel kell biztosítani minden ellenséges támadó kísérlet ellenében; Nápolyra csakis abban az esetben kell kiterjeszteni a háborút, ha a nápolyi király sokszor beharangozott lerohanási tervét valóra próbálja váltani.”

- Hallja felséged? - szólt megint a királyné. - Úgy hiszem, nem túlságosan nagy a háborús kockázat, ha velünk szemben mindössze nyolcezer ember áll, öt ágyúval és 180 000 puskagolyóval felszerelve.

- Folytassa eminenciád - mondta a király, kezét dörzsölgetve.

- Igen, folytassa csak - tódította a királyné -, mindjárt kiderül, mint vélekedik a francia tábornok saját helyzetéről.

„Beláthatja, követ polgártárs, hogy a rendelkezésemre álló eszközökkel *Rómát sem tudom biztosítani semmiféle ellenséges támadó kísérlet ellenében*, még kevésbé tudnám a háborút Nápolyra kiterjeszteni...”

- Megnyugodott, uram? - kérdezte a királyné.

- Hm, várjuk ki a végét.

„Nem győzöm tehát a lelkére kötni, követ polgártárs, tegyen meg mindent, sőt, annál is többet avégből, hogy az egyetértést a köztársaság és a Szicíliai Kettős Királyság között fenntartsa, természetesen úgy, hogy Franciaország tekintélyén ne essék csorba. Három hónapra van szükségem, hogy a hadsereget megszervezzem, addig elhamarkodott lenne és elkerülhetetlenül kudarcba torkollna minden kezdeményezésünk.

A levél vivője szárnysegédem. Hű ember, bátorságához nem fér kétség, és nemcsak olaszul tud, de a nápolyi tájszólást is jól beszéli, minthogy a nápolyi királyság egyik tartományában született. Azzal is megbíztam, hogy a nápolyi köztársasági párt vezetőivel felvegye a kapcsolatot. Küldje őt mihamarább vissza, s válaszában a lehető legrészletesebben ecsetelje, kérem, viszonyát a szicíliai királyi udvarral.

1798. szeptember 18.

Testvériség!
Championnet”

- Nos, uram - mondta a királyné -, ha az imént talán még nem volt egészen nyugodt, most aztán az lehet.

- Egyfelől igen, asszonyom, de másfelől nem.

- Ó, értem már, a republikánus pártra gondol. Eddig felségednek nem akaródzott hinnie a létezésében, most láthatja, mégsem egészen agyrém, léteznie kell, ha egyszer maguk a jakobinusok beszélnek arról, hogy nyugalomra kell őket inteniök.

- De hogy a csodába került a kezébe ez a levél, asszonyom? - kérdezte a király. A levelet már visszavette a kardinálistól, és csodálkozva nézegette.

- Az az én titkom, uram, s engedelmével meg is tartom magamnak - felelte a királyné. - De úgy hiszem, félbeszakítottam lord Nelson őméltóságát, amikor felséged kérdésére készült válaszolni.

- Igen, azt mondtam éppen, hogy szeptemberben és októberben a tenger nehezen hajózható, egy hónap, hat hét is beletelhet, mire a pénz Angliából megérkezik, pedig máris nagy szükségünk lenne rá.

A király szavait lefordították Nelsonnak.

- Sire - felelte Nelson -, gondoltunk erre is. Felséged bankárai, Backer és fia messinai, római és livornói üzlettársaik bevonásával leszámítolják azt az egymillió fontos váltót, amelyet sir William Hamilton kibocsát és én zsirálok.

- Rendben van - szólt a király. - Ha sir William már kiállította a váltót és ön zsirálta, adja csak át nekem, a többit magam is elintézem Backerékkel.

Ruffo súgott valamit a király fülébe.

Ferdinánd bólintott, és újra Nelsonhoz fordult.

- Anglia nagy barátja ugyan a Szicíliai Kettős Királyságnak, de ismerem annyira szeretett szövetségesünket, hogy tudjam: nem vesztegeti ingyen a pénzét. Mit kér cserébe az egymillió font sterlingért?

- Jóformán semmit, felséged meg sem érzi.

- Mégis mit?

- Mindössze azt, hogy ha majd őfelsége flottája visszaveszi a franciáktól Málta szigetét, amelyet máris ostromzár alatt tart, felséged ne érvényesítse jogigényét a szigetre. Ő angol királyi felségének jelenleg egyetlen birtoka a Földközi-tengeren Gibraltár, s szeretne Máltán a hajói ellátására támaszpontot létesíteni.

- Rendben van, Máltáról igazán könnyű szívvel lemondok. Nem is az enyém, hanem a lovagrendé.

- Igaz, felség, de ha Máltát elfoglaljuk, a lovagrend feloszlik - jegyezte meg Nelson.

Ruffo sietve közbelépett:

- Amennyiben a lovagrend feloszlik, Málta a szicíliai koronára száll vissza, minthogy az aragóniai királyi címmel együtt jutott egykor V. Károly birtokába; ő adományozta a szigetet a máltai lovagoknak 1535-ben, amikor II. Szolimán kiűzte a rendet Rhodosz szigetéről. Huszonötmillió frank nagyon is jutányos ár Máltáért, ha tekintetbe vesszük, milyen nagy szüksége van rá Angliának.

Talán kitört volna a vita e körül a pont körül, ha nem hangzik fel az udvaron a harmadik kürtszó. Hatása legalább olyan meglepő és elképesztő volt, mint a korábbi kettőé.

Ami a királynét illeti, ő beszédes pillantást vetett Mackra és Nelsonra. „Nyugalom, tudom, mi következik” - mondta ez a pillantás.

A király ellenben rohant az ablakhoz, és felrántotta, még mielőtt a kürt elhallgatott volna. Ő nem tudta, mi következik.

Ezúttal a *hallali* zengett.

Ferdinánd tombolt:

- Jaj neked, ha nem mondod meg rögtön, mit akarsz azzal a nyomorult kürttel, ma már harmadszor!

- Felségednek jelzem, hogy indulhat, amikor kedve tartja - felelte a kürtös. - Nem kell félnie, hogy üres tarisznyával tér meg, felhajtottuk a vaddisznókat.

- Felhajtottátok! - ámult a király. - Felhajtottátok a vaddisznókat?

- Igenis, felség, egy tizenöt disznóból álló falkát.

- Tizenöt vaddisznó!... Hallja ezt, asszonyom? - rivallt a király Karolinára. - Tizenöt disznó! Hallják ezt, uraim? Tizenöt disznó, hallod, Jupiter? Tizenöt! Tizenöt! Tizenöt!

Megint a kürtöshöz fordult, és kétségbeesetten ráförmedt:

- Hát nem tudod, szerencsétlen, hogy ma nem vadászunk?

A királyné előlépett.

- Miért ne vadászhatna ma, uram? - kérdezte, legelbűvölőbb mosolyával.

- Mert a ma éjjeli izenete után lemondtam, asszonyom, a vadászatot.

Pillantása Ruffót kereste, őt hívta mintegy tanúul, hogy a parancs a füle hallatára hangzott el.

- Meglehet, uram - felelte a királyné. - Engem azonban nem hagyott nyugodni a tudat, hogy ön szenved, mert legkedvesebb szórakozásától fosztottuk meg; s mivel azt reméltem, hogy a tanács ülése korán véget ér, leállítottam a küldöncét, és első rendelkezését hagytam érvényben, mindössze annyi változtatással, hogy a vadászat kezdetének időpontját kilenc óráról tizenegyre tettem át. Most ütötte el a tizenegyet, az ülés véget ért, a vaddisznókat felhajtották, felséged indulhat, ha úgy tetszik.

Míg beszélt, a király arca egyre jobban felderült.

- Ó, kedves tanítónőm! - olvasóink tán nem felejtették még el, hogy Ferdinánd az ellágyulás perceiben szokta így szólítani Karolinát. - Ó, kedves tanítónőm! Ön csakugyan méltó rá, hogy ne csak Actont, a miniszterelnököt helyettesítse, hanem akár Salandra herceget, a fővadászmestert is. Jól mondta, az ülésnek vége, van már fővezérünk szárazon és vízen, váratlanul öthat millió dukát is az ölünkbe hullt - tegyen mindent legjobb belátása szerint. Egyetlen kikötésem van csak: az osztrák császár nélkül ne kezdjen háborút. Hitemre, szinte már magamnak is kedvem kerekedett egy kis háborúra, úgy látszik, mégiscsak bátor vagyok... Viszontlátásra, kedves tanítónőm! A viszontlátásra, uraim! Viszontlátásra, Ruffo!

- És mi lesz Máltával, sire? - kérdezte a kardinális,

- Bánom is én, mi lesz Máltával! Ha kétszázhatvanhárom évig kibírtam nélküle, ezután is kibírom valahogy. Egy vacak szikla az egész, vadászni se lehet rajta, legfeljebb évente kétszer gyöngytyúkra, nincs vize, fácánt sem lehet rá telepíteni, nem terem meg rajta egy árva retek, mindent Szicíliából kell odavitetni. Vigyék Máltát! Ha cserébe megszabadítanak a jakobinusoktól, még meg is köszönöm... Tizenöt vaddisznó! Talihó, Jupiter! Talihó!

Azzal kisétált a szobából, a negyedik kürtjelet fütyülve.

A királyné odaszólt Nelsonnak:

- Milord, megírhatja kormányának: Szicília királya nem gördít akadályt az elé, hogy Málta angol koronabirtokká váljék.

Majd a miniszterekhez és tanácsnokokhoz fordult:

- Uraim, a király köszöni jó tanácsaikat. Az ülést bezárom.

Könnyed fejhajtással valamennyiüktől elköszönt, miközben arra is talált módot, hogy gúnyosan Ruffóra villantsa a tekintetét. Aztán Mack és Nelson kíséretében lakosztályába tért.

25 A TUDÓS OTTHONA

Reggel volt, kilenc óra, az éjjeli vihartól felfrissült levegő csodálatosan tiszta. Azúrkék tengeren, azúrkék ég alatt zajtalanul siklottak a halászbárkák az öbölben. Hét mérföldről idelátszottak az Anacapri sötét lejtőjét tarkázó házak, sok-sok fehér pont, úgyhogy San Felice lovag akár egyenként megszámlálhatta volna ebédlője ablakából, ahol fel-alá sétált, ha nem foglalkoztatja olyan erősen két dolog is: egyfelől Buffonnak a *Természet korszakai* című művében kifejtett, a lovag szerint kockázatos véleménye, miszerint a földet a Napról választotta le egy becsapódó üstökös, másfelől a felesége hosszas reggeli alvása felett érzett enyhe nyugtalansága. Házasságuk kezdete óta nem fordult még elő, hogy amikor reggel nyolc óra tájban a lovag előjött hálószobájából, ne találja Luisát talpon, a kávéból, kenyérből, vajból, lágytojásból és gyümölcsből álló reggeli körül buzgólkodva - mert mindig maga készítette elő és szolgálta fel a tudós reggelijét, az apját tisztelő gyermek és a szerető hitves gyengédségével, hogy aztán vele együtt fogyassza is el, farkasétvággyal. Reggeli után, azaz úgy tíz óra körül a lovag rendszerint homlokon csókolta Luisát, és indult a könyvtárba, hacsak valami tudományos vagy erkölcsi probléma nem tartóztatta. Mint minden dolgában, ebben is módszeresen járt el; a másfél kilométeres utat a Mergellinától a palotába mindig gyalog tette meg - kedvtelésből, de egyszersmind egészségügyi megfontolásokból is, Cirillo barátja tanácsát követve. Sétájában csak a rossz idő akadályozhatta meg.

A trónörökös az év hat hónapját töltötte a palotában, a másik hatot Favoritában vagy a Capedimontén. Ilyenkor egyik hintaját San Felice rendelkezésére bocsátotta.

Ha a trónörökös a palotában tartózkodott, tizenegy óra felé törvényszerűen megjelent a könyvtárban. Könyvtárosát többnyire a létra tetején találta, amint éppen egy ritka könyvet vagy új szerzeményt böngészett. A herceg láttán San Felice kászálódott volna le, ám ebben a herceg rendszerint megakadályozta. Ne zavartassa magát, mondta, miközben helyet foglalt egy karosszékben. Ő ott üldögélt, San Felice fenn kuporgott a létrán, és így csevegtek, többnyire irodalomról vagy különféle tudományos kérdésekről. Déli tizenkét óra és félegy között a trónörökös visszatért lakosztályába, San Felice lemászott a létráról, hogy az ajtóig kísérje. A küszöbön előhúzta az óráját, és kirakta az íróasztalra, nehogy túlságosan belefeledkezzék a munkába, ami különben könnyen megeshetett volna, hiszen szívvel-lélekkel dolgozott. Húsz perccel két óra előtt gondosan elrakta a papírokat az íróasztal fiókjába, a fiókot kulcsra zárta, az órát mellényzsebébe csúsztatta és távozott. Kalapját csak az utcán vette fel, a kapuig mindig a kezében vitte, királytisztelete jeléül, ami ebben az időben még vérében volt minden igazi royalistának. Olykor, ha szórakozott napja volt, hajadonfőtt tette meg az utat a palotától hazáig. Háza ajtaján mindig kettőt koppantott, rendszerint ugyanabban a pillanatban, amikor az ingaóra is elütötte a kettőt.

Luisa mindig maga nyitott ajtót, vagy ha nem, a lépcsőfeljárónál várta férjét.

Az ebéd mindig tálalva volt, azonnal asztalhoz ültek. Evés közben Luisa beszámolt mindenről: hogy mivel töltötte a napot, kik látogatták meg, mi történt a szomszédságban. A lovag a maga részéről elmesélte, amit útközben látott vagy amit a hercegtől hallott, sőt, esetleges politikai értesüléseit is továbbadta, bár ő maga nem sokat törődött a politikával, Luisát meg éppen nagyon mérsékelten érdekelte ez a tárgykör. Ebéd után Luisa vagy a spinéthez ült, vagy, ha úgy hozta a kedve, gitárkísérettel elénekelt néhány dalt, vidám Santa Lucia dalokat, meg bánatos szicíliai románcokat. Más napokon sétára indultak kettesben: olykor gyalogszerrel vágtak neki a festői hegyiútnak a Posíllipón, olykor kocsin hajtattak Bagnoliba vagy Pozzuoliba. San Felicének mindig akadt a tarsolyában egy-két történelmi

anekdota vagy néhány érdekes megfigyelés; tudása olyan mérhetetlen gazdag volt, hogy sosem ismételte magát, és mindig újra elbűvölte Luisát.

Alkonyatkor hazatértek. Többnyire beállított San Felice egyik-másik barátja vagy Luisa egyik-másik barátnője; az est társaságban telt el. Nyaranta a pálmafa alatt terítettek asztalt, télen a szalonban. Gyakori vendége volt például a háznak a *Horatiusok*, a *Titkos házasság*, az *Olasz nő Londonban* és a *Bajba jutott igazgató* című operák szerzője, Domenico Cimarosa, amikor nem időzött éppen Bécsben vagy Szentpétervárott. A híres maestro, ha tehette, Luisával énekeltette el még színre nem került operáinak egyes részleteit, mert Luisa nemcsak kitűnő technikával énekelt, amit részben éppen Cimarosának köszönhetett, hanem üdén, tisztán, felesleges cifrázatok nélkül is - márpedig ez operaénekesnőknél ritka adottság. Sűrűn látogatta a San Felice házaspárt egy fiatal, nagy tehetségű festő is, elragadóan szellemes ember, szenvedélyes zenész, kitűnő gitáros; őt is Vitalianinak hívták, akárcsak azt a gyermeket, aki az első üldözési hullám áldozataként a vérpadon halt meg, együtt két másik gyermekkel, Emmanuele de Deóval és Galianival. És be-benézett elvétve a jó Cirillo doktor is, bár számos betegétől ritkán jutott vendégeskedésre ideje. Vele már két-három ízben találkoztunk e regény lapjain, és még majd találkozunk is egypárszor. Mindennapos látogató volt Fusco hercegnő is, amíg Nápolyban tartózkodott. És gyakran megjelent a házban egy minden tekintetben kiváló asszony, aki publicisztikában és rögtönzésben madame de Staëllal vetekedett: Eleonóra Fonseca Pimentele, Metastasio tanítványa, akinek a mestere nagy jövőt jósolt még gyermekkorában. Olykor tiszteletét tette San Felice egyik tudóstársának a felesége, signora Baffi is, aki bár feleannyi idős sem volt, mint a férje, őszintén szerette őt, akárcsak Luisa a magáét. A társaság rendesen tizenegy óráig maradt együtt, nagy ritkán tovább. Beszélgettek, énekeltek, szavaltak, fagylaltot és süteményt ettek. Ha az éjszaka derült volt, a tenger csendes, és a hold ezüst pikkelyekkel hintette tele az öböl vizét, néha bárkára szálltak. Ilyenkor csakhamar énekszó szárnyalt a tenger felszínéről az égbe, olyan gyönyörű, hogy bűvös csengése a derék Cimarosát szinte önkívületbe ejtette. Máskor megint Eleonóra Pimentele szórta Pindaroszra és Alkaioszra emlékeztető strófáit a szélbe; úgy állt ott sudáran, egyszerű görög szabású tunikában, amelyre szabadon és hosszan omlott alá szellő zilálta, fekete haja, mint egy antik szibilla.

Másnap aztán kezdődött minden elölről, pontosan úgy, mint mindig; a napirend soha nem változott, és soha nem állt elő fennakadás.

Mi dolog hát, hogy Luisa, akit a lovag tegnap éjjel két órakor ágyban talált, mély álomba merülve, Luisa, aki mindig talpon van hét órakor, ma még kilenckor sem került elő a szobájából, és Giovannina a lovag kérdéseire újra meg újra csak azt feleli:

- Asszonyom alszik, ő kérte, hogy ne keltsük fel.

Jócskán elmúlt kilenc, az óra a negyedet is elütötte. A lovag nyugtalansága nőttön nőtt, már éppen kopogtatni készült felesége ajtaján, amikor Luisa megjelent az ebédlő küszöbén. Tekintete egy árnyalattal bágyadtabb, arca sápadtabb volt a szokottnál, de a lovag még soha nem látta tán ilyen szépnek.

Megindult felé, azzal a szándékkal, hogy rápirít, amiért olyan álomszuszék volt, és őt úgy megijesztette, de amikor megpillantotta az édes, szelíd mosolyt, amely úgy ragyogta be Luisa arcát, mint a reggeli napfény, ráfeledkezett, maga is elmosolyodott, a szőke fejet két kézre fogta, homlokon csókolta Luisát, és egy mitológiai hasonlattal bókolt neki, amely abban az időben cseppet sem hatott még ódivatúnak:

- Az agg Tithont csak azért várakoztatta meg felesége, hogy Mars szerelmesének, Venusnak képében lépjen elébe.

Luisa mélyen elpirult. Fejét úgy rejtette a lovag keblére, mintha a szívében keresne menedéket.

- Rémítő álmaim voltak ma éjjel, barátom - mondta -, egy kissé bele is betegedtem.

- Vajon az étvágyadtól is megfosztottak ezek a rémítő álmok, vagy csupán a pihenéstől?

- Attól tartok, az étvágyam is oda - felelte Luisa, miközben asztalhoz ült.

Egy falat nem sok, annyi sem ment le a torkán, hiába erőltette: úgy érezte, mintha vasmarok szorítaná el a gégéjét.

Férje döbbenten figyelte. Tekintete inkább aggódó volt, mint kérdő, Luisa mégis pirult és sápadozott. Hirtelen hármat koppantott valaki a kertajtón.

Soha jobbkor, gondolta Luisa. Akárki is a látogató, jövetele eltereli a lovag figyelmét saját aggodalmáról és Luisa zavaráról.

Felpattant, hogy ajtót nyisson.

- Hol van Nina? - kérdezte San Felice.

- Nem tudom - felelte Luisa -, talán a városba ment.

- Ilyenkor, reggeli idején, amikor tudja, hogy asszonya gyengélkedik? Az lehetetlen, kedves gyermekem!

Újra kopogtak a kapun.

- Hadd nyissak ajtót - szólt Luisa.

- Nem, nem, ez az én dolgom, te gyengélkedsz, kimerült vagy, azt akarom, hogy kíméld magad!

Hébe-hóba megesett, hogy ez a kifejezés: *Azt akarom* - kicsúszott a lovag száján, de mindig olyan szelíd hangon és olyan gyengéd arckifejezéssel mondta, hogy kérésnek hangzott. Nem a férj parancsolt feleségére, az apa kérlelte leányát.

A lovag elindult, le a lépcsőn, hogy kaput nyisson. Luisa nem tartotta vissza, de mert remegett, hogy olyasmi történik, ami férje figyelmét ráirányítja az éjszaka eseményeire, az ablakhoz futott, és gyorsan kihajolt. Nem sikerült felismernie a látogatót, a széles karimájú kalap eltakarta az arcát, annyit látott csak, hogy idősebb ember lehet. Luisa ereiben megfagyott a vér, amikor észrevette, hogy a jövevény figyelmesen vizsgálgatja a kaput, amelynek Salvato nekitámaszkodott az éjjel, és a küszöböt, amelyre rázuhant.

Nyílt a kapu, a látogató belépett - Luisa még mindig nem bírta megállapítani, ki lehet.

Alighanem jó ismerős, hiszen férje vidáman invitálja beljebb.

A fiatalasszony holtsápadtan, izgalmában reszketve ült vissza az asztalhoz.

Végre belépett a férje, maga előtt tessékelve - Cirillót.

Luisa fellélegzett. Cirillo nagyon szerette őt, és ő is forró rokonszenvet érzett Cirillo iránt, mert olyan gyakran emlegette szeretettel és tisztelettel Caramanico herceget, akinek valaha háziorvosa volt, bár természetesen nem is gyanította, hogy a herceget vérségi kapcsolat fűzte Luisához.

Ezért tört ki Luisa örömkiáltásban Cirillo láttán - a doktortól igazán nincs félnivalója.

Hányszor, de hányszor gondolt ma éjjel is, a beteg ágyánál virrasztva, a jó doktorra! Nem nagyon bízott Nanno tudományában, tízszer is azon a ponton volt már, hogy Michelét elszalasztja a doktorért, de mindig újra visszariadt e terv keresztülvitelétől. Mert ki tudja, mit

szólna Cirillo ahhoz, hogy eltitkolta a férje elől a szörnyű eseményt, amelynek szemtanúja volt? Elfogadhatónak tartaná-e vajon a doktor az indokokat, amelyek alapján úgy vélte, hogy az eseményről mindenképpen hallgatnia kell?

Hanem az mégiscsak furcsa, töprengett magában Luisa, hogy Cirillo, aki hónapok óta feléjük sem néz, véletlenül éppen azon a napon állít be, amelyre virradó éjszakán olyan forrón és sokszor kívánta őt látni.

Cirillo első pillantása Luisának szólt, mihelyt a szobába belépett. Egy percig figyelmesen nézte, azután San Felice biztatására széket húzott a reggelizőasztalhoz, és helyet foglak a házaspár oldalán. Keleti - és nápolyi - szokás szerint, ami majdnem ugyanaz, hisz Nápoly a Napkelet küszöbe, Luisa egy csésze feketével kínálta a doktort.

San Felice ráveregetett Cirillo térdére:

- Hitemre, ezért a kora délelőtti látogatásért talán megbocsátjuk önnek, hogy hűtlenné vált hozzánk. Kedves barátom, amióta utoljára itt járt, százszor is meghalhattunk volna, azt sem tudva, hogy ön él-e még!

Cirillo most San Felicét vette szemügyre, ugyanolyan figyelmesen, mint az imént a feleségét. Luisán egy nyugtalan, zaklatott éjszaka titokzatos nyomait vélte felfedezni, a lovag arca azonban most is olyan gyermekien derűs volt, mint a boldog és gondtalan embereké szokott lenni.

- Szóval, örül, kedves lovagom - kérdezte San Felicétől -, hogy *ma reggel* láthat?

És a *ma reggel* szavakat, nyilván szándékosan, jól megnyomta.

- Mindig örülök, ha láthatom, kedves doktorom, reggel, délben, este vagy akár éjjel, de ma reggel a szokottnál is jobban örülök.

- Mi oka van rá? Ki vele!

- Két okom is van rá... Ugyan, igya már ki a kávéját... Ami a kávét illeti, nincs szerencséje, ma reggel nem Luisa főzte... Tudja, hány órakor kelt fel ez a világ lustája? Találja ki.

- De Luciano! - tiltakozott pirulva Luisa.

- Figyeli, doktor? Maga is szégyelli!... Kilenc órakor!

A doktor figyelmét úgysem kerülte volna el Luisa pirulása - még kevésbé az, hogy közvetlenül utána halotti sápadtság lepte el a fiatalasszony arcát.

Cirillo még nem sejtette e nyugtalanság igazi okát, de megesett a szíve a szegény asszonyon.

- Egyszóval, két okból kívánt látni, kedves San Felice... Milyen okokból?

- Először azért, mert tegnap elhoztam a királyi könyvtárból Buffon gróf *A természet korszakai* című művét. Mit szól hozzá? A trónörökös titokban hozatta meg a könyvet, a cenzúra ugyanis betiltotta. Nem tudom, miért, talán mert nincs egészen összhangban a Bibliával.

- Azt nem bánnám - nevetett Cirillo -, csak a józan ésszel lenne összhangban.

- Á, szóval ön sem hiszi - kiáltott fel a lovag -, hogy a föld a Nap egy darabja, és hogy egy üstökös választotta le róla?

- Nem bizony, aminthogy azt sem hiszem, hogy az élőlények szaporodása szerves molekulák és belső alapformák útján megy végbe. Ez ugyanannak a szerzőnek az elmélete; és véleményem szerint semmivel sem kevésbé képtelen, mint az előbbi.

- Akkor jó! Már attól tartottam, bennem a hiba, túlságosan tudatlan vagyok.

- Ön, drága barátom? De hiszen nem ismerek még egy ilyen nagy tudású embert, mint ön.

- Ó, ó, halkabban, kedves doktor, még meg találja hallani valaki, miket beszél. Egyszóval, eldöntöttük, felesleges tovább gyötörnöm magam miatta: a föld nem a Napból szakadt ki... Nos, az első pontot tisztáztuk; ez volt a kevésbé fontos, azért is vettem előre. A második itt van, ni, nézzen rá: mit szól ehhez az archoz?

És Luisára mutatott.

- Elragadó, mint mindig - felelte Cirillo -, csak egy kicsit bágyadt és sápadt, talán az éjszakai ijedelemtől.

A doktor erősen hangsúlyozta a mondat második felét.

- Miféle ijedelemről beszél? - kérdezte San Felice. Cirillo Luisa szemébe nézett.

- Történt valami az éjjel, asszonyom, ami megijesztette? - kérdezte.

- Semmi, egyáltalán semmi, kedves doktor úr.

És Luisa könyörgő pillantást vetett Cirillóra.

- Nos, akkor nyilván rosszul aludt, ennyi az egész - szólt hanyagul Cirillo.

- Eltalálta - nevetett San Felice -, rosszat álmodott, pedig mondhatom, úgy aludt, mint a tej, amikor az angol követségről hazaértem. Bennjártam a szobájában, sőt, meg is csókoltam, és nem ébredt fel rá!

- Hánykor ért haza az angol követségről?

- Fél három körül, úgy hiszem.

- Értem, addigra mindennek vége volt - mondta Cirillo.

- Minek volt vége?

- Szóra sem érdemes. Csak egy embert gyilkoltak meg a kapujuk előtt, barátom...

Luisa arca fehérebb lett patyolatfehér köntösénél.

- A gyilkosság éjfélkor történt - folytatta Cirillo. - Kedves hitvese ekkor már az igazak álmát aludta, ön viszont csak fél háromra ért haza; nyilván nem tud róla.

- Nem, most hallom először. Sajnos, Nápolyban gyakori az útonállás, különösen itt, a Mergellinán, ahol csaknem teljes a sötétség, és este kilenckor mindenki ágyba bújik.

- Részben az hozott ma ide, barátom, hogy megtudjam, nem okozott-e valami zavart a házban ez a szokásos útonállásoknál súlyosabb hátterű gyilkosság, amely éppen az ablakaik alatt zajlott le.

- A legcsekélyebbet sem, láthatja... Ön hogy értesült a gyilkosságról?

- Itt haladtam el a kapu előtt, pontosan a tett pillanatában. A megtámadott férfi megölt két pribéket, és megsebesített két másikat, nagyon erős és bátor ember lehetett.

Luisa valósággal csüggött a doktor ajkain, mohón leste minden egyes szavát: ne feledjük, ő nem ismerte az előzményeket.

- Micsoda? Hát a tettesek pribékek voltak? - kérdezte San Felice, suttogóra fogva a beszédet.

- Igen, és Pasquale Simone volt a parancsnokuk - felelte Cirillo, ugyanolyan halkan.

- Hát ön is hisz az efféle rémtörténetekben? - ámult San Felice.

- A tények arra kényszerítenek.

Cirillo kézen fogta, és az ablakhoz vezette San Felicét.

- Látja ott, az Oroszlán-kút túlfelén azt a házat - szólt, ujjával az irányt mutatva -, azt ott, a tér és az utca találkozásánál? Előtte, nemde egy felravatalozott koporsó áll, négy sarkán egy-egy égő gyertya?

- Csakugyan.

- Nos, abban a koporsóban fekszik az egyik halálra sebesült pribék holtteste. A kezeim közt halt meg, és előtte mindent elmondott nekem.

Cirillo villámgyorsan sarkon fordult, hogy lássa, milyen hatást tettek Luisára szavai.

A fiatalasszonyt kiverte a hideg verejték, felállt és zsebkendőjével törölgette homlokát.

Amikor rádöbbent, hogy Cirillo neki szánta szavait, ereje cserben hagyta; kezeit tördelve hanyatlott vissza a székre.

Cirillo egy intéssel és szemhunyorítással a tudtára adta, hogy érti, mi baja, nem kell aggódnia.

- Igazán örülök - mondta -, hogy ez a dolog *in partibus* történt, kedves lovagom, azaz úgy, hogy sem a kedves felesége, sem ön nem látta és nem hallotta. De engedelmével most már csakugyan vallatóra fognám kedves feleségét, aki gyengélkedni látszik, szeretnék valami jó szert felírni neki. Ilyenkor, tudja, mi orvosok rendszerint tapintatlan kérdéseket teszünk fel, a hölgyek viszont szeretnek titkolódzni, ha az egészségükről van szó, jobban mondva szemérmesek, úgyhogy kizárólag négyszemközt hajlandók megnyilatkozni. Ha megengedi, őnagyságát ezennel a szobájába kísérném, hogy zavartalanul kikérdezzem.

- Ne fáradjon, kedves doktor, éppen tíz óra van, máris húsz percet késtem. Magára hagyom Luisával, faggassa kedvére. Én megyek a könyvtáramba... Erről jut eszembe, hallotta már, mi történt tegnap éjjel az angol követségen?

- Igen, úgy nagyjából hallottam.

- Nagy dolgoknak nézünk elébe, ugye? Biztosra veszem, hogy a herceg ma korábban jön le a könyvtárba, mint szokott, sőt, talán már vár is. Ön érdekes hírekkel lepett meg ma reggel; nos, ha estefelé beugrik, talán én is újságolhatok cserébe egyet-mást... De hová gondolok, ide nem szokás beugrani, csak elvetődni... A Mergellina Nápoly északi pólusa, jéghegyek között élek...

Homlokon csókolta feleségét, miközben így szólt hozzá:

- Viszontlátásra, imádott gyermekem. Meséld el szépen minden ügyed-bajod a doktornak. Ne feledd: a te egészséged drágább nekem a szemem fényénél is, hiszen csak addig élek, ameddig te. Viszontlátásra, kedves doktorom.

Pillantása az ingaórára esett, rémülten kiáltotta:

- Negyed tizenegy! Negyed tizenegy!

Kalapjával és esernyőjével hadonászva lefutott a lépcsőn.

Cirillo alig várta, hogy barátja hallótávolon kívül kerüljön. Még a kertkapuig sem jutott el a lovag, amikor ő már Luisához fordult - tovább nem győzte türelemmel -, és mélységes aggodalommal a hangjában megkérdezte:

- Ő itt van, nemde?

- Igen, igen, igen - felelte alig hallhatóan Luisa, és térdre hullott Cirillo előtt.

- Élve vagy halva?

- Él!

- Hála legyen érte Istenemnek! - kiáltott Cirillo. - Ön pedig, Luisa...

Gyengéden és csodálattal tekintett a fiatalasszonyra.

- És én? - kérdezte az, egész testében reszketve.

Cirillo lehajolt hozzá, szívére ölelte, és úgy felelte:

- Legyen áldott, áldott!

Most rajta volt a sor: verejtékét törölgetve lerogyott az első útjába kerülő székre.

26 A KÉT SEBESÜLT

Luisa nem tudta mire vélni a dolgot. Mindössze annyit sejtett, hogy az a személy, akinek életét megmentette, Cirillónak valami okból kedves.

A derék doktor az átélt izgalmak hatására úgy elsápadt, hogy Luisa sietve friss vizet töltött egy pohárba, és odanyújtotta neki. Cirillo félig kiitta, majd felpattant, és így szólt:

- Egy percet se vesztegessünk. Hol van ő?

Luisa a folyosó végére mutatott:

- Itt.

Cirillo indult volna, de Luisa visszafogta.

- Csakhogy - mondta habozva.

- Csakhogy? - visszhangozta Cirillo.

- Hallgasson meg előbb, barátom, és főleg: bocsásson meg - mondta a fiatalasszony, behízelgő hangon, miközben átfogta Cirillo vállát.

- Hallgatom - mosolygott Cirillo. - Nem haldoklik, ugye?

- Nem, hál' istennek, sőt, úgy hiszem, olyan jól van, amilyen jól a körülményekhez képest csak lehet; legalább így volt még két órával ezelőtt, amikor elváltam tőle. De mielőtt találkozna vele, okvetlenül tudnia kell egyet-mást. Hadd mondom el. Nem mertem önért küldeni az éjjel, mert ön a férjem barátja, márpedig az ösztönöm azt súgta, hogy a férjemnek semmit nem szabad sejtenie. Nem mertem a súlyos titkot olyan orvosra bízni, akinek a hallgatását nem vehetem bizonyosra. Ugye, csakugyan súlyos titok rejtőzik a dolog mögött, barátom?

- Iszonyú titok, Luisa!

- Királyi titok, nemde? - kérdezte Luisa.

- Pszt! Honnan gondolja?

- A gyilkos nevéből sejtettem.

- Tudta, ki a támadó?

- Michele, a tejtestvérem, felismerte Pasquale Simonét... De hadd folytassam. Azt kezdtem mondani, hogy nem mertem önt hívatni, más orvost még kevésbé, kénytelen voltam tehát megkérni valakit, aki véletlenül éppen itt tartózkodott, hogy vegye gondjaiba a beteget...

- Orvos az illető? - kérdezte Cirillo.

- Nem, de azt állította, hogy ismeri a sebek gyógyításának titkát.

- Szóval valami kuruzsló.

- Nem. Bocsásson meg, kedves doktor úr, azt se tudom már, hol áll a fejem. Ugye, ismeri a tejtestvéremet, Michelét, akit *il Pazzó*-nak, a Bolondnak neveznek?

- Ismerem, és magunk közt szólva, óva intem, asszonyom! A fickó megveszekedett royalista, nem mernék a szeme elé kerülni, ha történetesen Titus-frizurát viselnék vagy pantallót, a térdnadrág helyett: legszívesebben máglyára küldene, felakasztana minden jakobinust.

- Ez igaz, de soha nem árulna el olyan titkot, amelyről tudja, hogy engem érint...

- Lehetséges, a mi népünk jónak és rossznak különös egyvelege; sajnos, legtöbbször a rossz kerekedik náluk felül. De tejtestvéréről, Micheléről akart valamit mondani.

- Michele elhozott ide egy albán boszorkányt, hogy jövendőt mondasson nekem, esküszöm, barátom, az ő ötlete volt a dolog, nem az enyém. Egyszóval, a boszorkány hetet-havat összehordott, jóslás ürügyén, és még itt volt, amikor befogadtam a szerencsétlenül járt fiatalembert. Ő állította el a vérzést mindenféle füvekkel, amiknek állítólag csakis ő ismeri a titkát, ő rakta az első kötést is a sebre.

- Hm - szakította félbe Cirillo nyugtalanul.

- Tessék?

- Ugye, nem haragosa a boszorkány a sebesültnek?

- Hogy lenne az, amikor nem is ismeri? Ellenkezőleg, úgy látszott, nagyon a szívén viseli a sorsát.

- Szóval, nem kell attól tartanunk, hogy mérges füveket használt, bosszúból, mondjuk?

- Szent Isten! - kiáltotta Luisa elsápadva. - Ez eszembe se jutott. De nem, lehetetlen! A sebesült nagyon gyenge ugyan, de mihelyt bekötöztük, megkönnyebbült.

- A javasasszonyok olykor csakugyan nagyszerű titkok tudói - mondta Cirillo, mintegy magának. - A középkorban, amikor a tudomány nem jutott még el hozzánk Perzsiából az Avicennák, és Spanyolországból az Averrhoesek közvetítésével, egyedül ők ismerték a természet erőit. Ha nem tiltaná büszkesége, az orvostudomány nyíltan is beismerné, hogy legfontosabb felfedezéseit nekik köszönheti. - Majd a fiatalasszonyhoz fordulva így folytatta: - Csakhogy, drága Luisám, ezek az asszonyok rendszerint féktelenek és roppant féltékenyek, veszélyt hozhatna a betegre, ha a boszorkány megtudná, hogy rajta kívül más orvos is kezeli. Távolítsa őt el, Luisa; egyedül kell maradnom a sebesülttel.

- Magam is így gondoltam, barátom, ezért is kellett mindezt előrebocsátanom - szólt Luisa. - Most, hogy ez megtörtént, s hogy ön még elébe is vágott aggályaimnak, jöjjön, bevezetem a szomszédos szobába. Nannót valamilyen ürüggyel elküldöm, és akkor, drága doktorom, akkor megmenti őt, ugye? - És e szóknál Luisa úgy kulcsolta össze a két kezét, mintha Istenhez imádkozna.

- A beteget, gyermekem, a természet menti meg, nem mi orvosok - felelte Cirillo. - Mi csak elősegítjük a természet munkáját; remélem, hogy drága betegünk esetében a természet már meg is tette, ami tőle tellett. De ne vesztegessük az időnket, ilyesfajta bajoknál a gyógyulás nagymértékben a beavatkozás gyorsaságán múlik. A természet sokat tehet, de mindent mégsem szabad ráhagynunk.

- Nos, akkor kövessen - szólt Luisa, és megindult, nyomában a doktorral.

Áthaladtak egy sor szobán, majd a San Felice ház végébe érve, kinyitották a szomszéd házba vezető átjáró ajtót.

- Á, nagyszerű! - mondta Cirillo, látva, hogy a véletlen milyen jól szolgálja ügyüket. - Értem, értem... A sebesült nem önnél van, hanem Fusco hercegnőnél. Mégiscsak van Gondviselés, gyermekem!

És, noha az orvosok általában nem sokra becsülik a Gondviselést, Cirillo hálatelt pillantást vetett az égre.

- Szóval rejteznie kell? - kérdezte Luisa.

Cirillo megértette, mit takar a kérdés.

- Senki, az égvilágon senki nem sejtheti ittlétét! Ha valahogy kitudódna, veszedelmesen kompromittálná a férjét, hiába nem az ő háza.

Luisa felujjongott:

- Szóval nem tévedtem, jól tettem, hogy a titokba nem avattam be senkit?

- Jól tette. És hogy maradék kételyeit is eloszlassam, hadd tegyem még hozzá, hogy ha a fiatalembert felfedeznék és letartóztatnák, nemcsak az ő élete forogna kockán, de az öné, a férjéé, az enyém, és még sok más, nálam százszorta becsesebb emberé.

- Ó, barátom, nincs önnél becsesebb ember, és nincs, aki nálam többre becsülné önt. De megérkeztünk, doktor, ez itt a betegszoba. Maradjon, kérem, kint, én bemegyek.

- Menjen - szólt Cirillo, és félreállt.

Luisa lenyomta a kilincset. Az ajtó zajtalanul nyílt ki.

Úgy látszik, valakinek volt rá jó előre gondja, hogy megkenje.

A fiatalasszony, őszinte meglepetésére, csak Ninát lelte a sebesült mellett. Nina kezében kis szivacs volt, a szivacsot a sebesült mellére facsarta, cseppenként hullatta rá a boszorkány gyűjtötte füvek levét.

- Hol van Nanno? hol van Michele? - kérdezte Luisa.

- Nanno elment, asszonyom. Azt mondta, minden rendben, jelenléte itt nem szükséges többé, másutt annál inkább.

- Hát Michele?

- Michele azt mondta, hogy az éjszakai események miatt csődület lesz a Régi Vásártéren, és hozzátette, hogy ahol csődület van, ott neki, mint a saját negyede vezetőemberének, okvetlen jelen kell lennie.

- Szóval egyedül maradtál?

- Egyedül, asszonyom.

Luisa kiszólt:

- Jöjjön bátran, doktor, tiszta a levegő.

A doktor belépett.

Az ágy, amelyen a beteg feküdt, fejrészével a falnak támaszkodott. A beteg mellkasa teljesen födetlen volt; a tapaszt egy vászonpólya szorította a sebre, amelyet keresztalakban csavartak a beteg hátára-mellére. Nina a füvek levét pontosan a sebre csöpögtette a szivacsból.

Salvato moccanatlanul, lehunyt szemmel feküdt, amíg Luisa be nem nyitott. Szemhéja az ajtónyitásra megrebbent, s arcát egyszeriben úgy elöntötte a boldogság, hogy a szenvedésnek csaknem minden nyoma eltűnt róla.

A fiatalasszony biztatására Cirillo is megjelent a küszöbön: a beteg aggódó pillantással fogadta. Ki ez az ember? Talán az asszony apja? Vagy a férje?

Hirtelen felismerte. Megpróbált felemelkedni, elsuttogta a doktor nevét, és kezét feléje nyújtotta.

De nyomban visszahanyatlott párnáira: az iménti nagy erőfeszítés teljesen kimerítette.

Cirillo ujját ajkára szorította; így figyelmeztette a beteget, hogy ne beszéljen és ne mozogjon.

Aztán az ágyhoz lépett, felemelte a pólyát, s a sebre szorítva a tapaszt, gondosan szemügyre vette az apróra tört füveket, óvatosan megízlelte a füvek levét, és elmosolyodott, amikor rájött, hogy a szer három sebforrasztó-fű: a füstike, az útifű és az üröm keveréke.

A beteg ez idő alatt le nem vette Luisáról a szemét, szüntelenül rá mosolygott.

- Rendben van - szólt a doktor Luisának -, megmaradhatunk a boszorkány szere mellett, én talán mást rendeltem volna, de jobbat semmi esetre.

Majd újra a beteghez fordult, és nagy gonddal megvizsgálta.

A sebforrasztó fűkeverék meg a füvek leve, amelyet állandóan a sebre csöpögtettek, megtette a magáét. A sebnyílás összeszűkült, a sebszélek rózsaszínje is jót ígért. Feltehetően nem keletkezett belső vérzés; ha egyáltalán megindult, bizonyára leállította a természetnek az a nagyszerű találmánya, amit a sebészek *vérrögnek* neveznek. Annyi leleménnyel harcol a természet teremtményeiért, hogy a tudomány a nyomába se érhet!

A beteg érverése gyenge volt, de szabályos. Már csak a hang ellenőrzése volt hátra. Cirillo mindenekelőtt a sebesült mellkasára szorította a fülét, és a lélegzését hallgatta meg. Elégedett lehetett az eredménnyel, mert Luisát egy mosollyal nyugtatta meg, miközben felegyenesedett; a fiatalasszony aggódva leste minden mozdulatát.

- Hogy érzi magát, Salvato barátom? - kérdezte Cirillo a sebesülttől.

- Gyenge vagyok, de jól érzem magam - felelte az -, legszívesebben mindig így maradnék.

- Bravó - szólt Cirillo -, a hang csengése biztatóbb, mint remélni mertem. Nanno kiváló gyógykezelést alkalmazott. Úgy hiszem, megkockáztathatok néhány kérdést, anélkül hogy túlságosan kifárasztanám; mondanom se kell, hogy fontos kérdések.

- Értem - felelte a beteg.

Rendes körülmények között Cirillo okvetlenül másnapra halasztotta volna Salvato kifaggatását, de az adott, súlyos helyzetben percnyi késedelem nélkül meg kellett tennie a szükséges intézkedéseket.

- Ha bágyadtságot érez, rögtön hagyja abba a beszédet - intette a sebesültet. - És kérem, ne fárassza magát feleslegesen, hagyja Luisára a választ, amikor csak lehet.

- Hát Luisának hívják? - kérdezte Salvato. - Ez volt anyám egyik keresztneve. Isten egy és ugyanazon névvel ruházta fel az asszonyt, aki életet adott nekem és azt, aki az életemet megmentette. Hála érte Istenemnek!

- Barátom, takarékoskodjék a beszéddel - figyelmeztette újra Cirillo. - Lelkiismeret-furdalást érzek minden szóért, amire rákényszerítem. Felesleges hangot se ejtsen, kérem.

Salvato könnyű főhajtással jelezte, hogy engedelmeskedik.

- Hány órakor tért a sebesült eszméletre? - A kérdést Cirillo félig Salvatóhoz, félig Luisához intézte.

Luisa rögtön rá vágta, Salvato helyett:

- Hajnali öt órakor, barátom, éppen pirkadatkor.

A sebesült elmosolyodott: a felkelő nap első sugarainak a fényében látta meg Luisát.

- Mit gondolt, amikor ebben a szobában, s egy ismeretlen nő társaságában találta magát?

- Első gondolatom az volt, hogy meghaltam, az Úr angyala eljött értem, s most felvisz a mennyországba.

Luisa megpróbált Cirillo háta mögé húzódni, de Salvato olyan heves mozdulattal nyúlt utána, hogy Cirillo megállította, és a sebesült látókörébe tuszkolta vissza Luisát.

- A halál angyalának nézte önt - mondta neki -, bizonyítsa be, hogy tévedett, s ön, éppen ellenkezőleg, az élet angyala.

Luisa sóhajtott. Szívére szorította a kezét, nyilván, hogy vad dobogását lecsendesítse, s engedve Cirillo akaratának, közelebb lépett a sebesülthöz. Nem volt többé ereje ellenállni.

A szép ifjú és a szép fiatal nő tekintete összefonódott, s többé le sem vették egymásról a szemüket.

- Sejti, kik voltak a merénylői? - kérdezte Cirillo.

- Ismerem őket, megmondtam önnek, kik voltak: a királyné emberei - szólt gyorsan Luisa.

Salvato megfogadta Cirillo utasítását, hagyta Luisát beszélni, ő maga beérte egy fejbólintással.

- Sejti a merénylet célját?

- Maguk vallották meg nekem - felelte Salvato -, a rám bízott írásokra pályáztak.

- Hol voltak az iratok?

- A köpeny zsebében, amelyet Nicolino kölcsönzött.

- És mi lett velük?

- Miközben elájultam, elvették, legalább úgy rémlett.

- Megengedi, hogy átkutassam az öltönyt?

A sebesült igenlőleg bólintott, de Luisa közbelépett.

- Odaadom, ha kívánja - mondta -, ámbár felesleges, a ruha zsebei üresek.

S minthogy Cirillo tekintetéből azt a ki nem mondott kérdést olvasta ki: „Honnan tudja?", így folytatta:

- Legelső dolgunk volt átkutatni, mert csakis így juthattunk olyan adatok birtokába, melyek révén a sebesült kilétét megállapíthattuk volna. Ha van valakije Nápolyban: anyja vagy nővére, kötelességemnek tartottam volna őket értesíteni, tekintet nélkül a kockázatra. De semmit nem találtunk, ugye Nina?

- Az égvilágon semmit, asszonyom.

- Miféle iratok kerültek az ellenség kezére? Képes rá visszaemlékezni, Salvato?

- Egyetlenegy irat volt nálam, Championnet tábornok levele, amelyben a francia nagykövet lelkére kötötte, hogy igyekezzék, ameddig csak lehet, fenntartani a jó viszonyt államaink között, tekintettel arra, hogy ő, Championnet nem készült még fel a háborúra.

- Említette a levél a hazafiakat, akik felvették a tábornokkal a kapcsolatot?

- Igen, azt tanácsolta a követnek, intse őket türelemre.

- Megnevezte a személyeket?

- Nem.

- Ez biztos?

- Biztos.

A sebesült elsápadt, szeme lecsukódott; nyilván nagy erőfeszítésébe került a válasz Cirillo kérdéseire.

Luisa felsikoltott: azt hitte, a beteg elájul.

Salvato szeme tágra nyílt a sikolyra, és újra elmosolyodott - hálásan vagy szerelmesen, ki tudja?

- Semmiség, asszonyom - mondta -, semmiség.

- Mindenesetre: egy szót se többet - szólt rá Cirillo. - Tudom, amit tudnom kell. Ha az én életem forogna egyedül kockán, azt parancsoltam volna, hogy hallgasson, de mint tudja, nemcsak rólam van szó. Remélem, megbocsát.

Salvato megragadta Cirillo feléje tárt kezét, és derekasan megszorította, annak jeléül, hogy ereje nem hagyta cserben.

- Most pedig hallgasson és pihenjen - parancsolta Cirillo. - Állapota jobb, mint reméltem, és mint amilyen lehetne.

- De hát a tábornok! - szólt a beteg, megszegve a doktor utasítását. - Tudnia kell, mihez tartsa magát!

- A tábornok küldönc vagy levél útján három napon belül értesül az ön sorsáról - felelte Cirillo. - Tudomására hozzuk, hogy megsebesült, súlyosan, de nem halálosan. Tudomására hozzuk, hogy akármilyen ügyes is a nápolyi rendőrség, nem bukkanhat nyomára, s hogy olyan betegápolóra talált, akit az Úr angyalának nézett mindaddig, amíg meg nem tudta, hogy nem angyal, hanem irgalmas nővér; és végül tudomására hozzuk, hogy bármely sebesült megirigyelhetné az ön sorsát, kedves Salvatóm, s az ön helyében csakis arra kérné orvosát, ne gyógyítsa meg túlságosan gyorsan.

Cirillo felállt, s az asztalhoz lépett, amelyen penna, tinta, papír hevert. Mialatt ő a receptet írta, Salvato megkereste és megszorította Luisa kezét: a fiatalasszony pirulva tűrte.

Cirillo az elkészült receptet Ninának nyújtotta át, aki rögtön elsietett a szert megcsináltatni.

Aztán a fiatalasszonyhoz fordult a doktor. Halkan, hogy a beteg ne hallja, így szólt hozzá:

- Úgy ápolja ezt a fiatalembert, mintha a fivére lenne, sőt annál is gondosabban - mint anya a gyermekét. Senkinek nem szabad tudnia, hogy itt van, még San Felicének sem. A Gondviselés önt szemelte ki, hogy finom, tiszta kezére bízza egyik kiválasztottja életét. A Gondviselésnek tartozik érte számadással.

Luisa sóhajtva horgasztotta le fejét. A sebesültet, sajnos, felesleges volt a gondjaiba ajánlani, Cirillo legszenvedélyesebb szavai sem buzdíthatták annyira, mint a saját szívének szerelmes dobbanásai.

- Holnapután eljövök - folytatta Cirillo. - Addig ne hívasson, hacsak nem jön közbe valami, mert a tegnap éjszakai események után a rendőrség bizonyára megfigyelés alá vesz. Minden szükséges megtörtént. Ügyeljen rá, hogy a beteget ne érje se testi, se erkölcsi megrázkódtatás. Mindenkinek úgy kell tudnia, San Felicét sem kivéve, hogy ön gyengélkedik, s én önhöz jövök.

- És ha a férjem mégis megtudná... - susogta Luisa.

- Akkor minden felelősség engem terhel - felelte Cirillo.

Luisa hálatelten emelte az égre tekintetét, és megkönnyebbülten sóhajtott.

Ebben a pillanatban ért vissza Nina a gyógyszerrel.

Cirillo Nina segítségével frissen tört füvet helyezett a sebesült mellére, szorosabbra kötötte a pólyát, feltétlen nyugalmat ajánlott a betegnek, majd búcsút vett Luisától. A beteg túljutott az életveszélyen, holnapután eljön megnézni, ígérte.

Amikor Nina becsukta mögötte a kertkaput, a doktor egy *carozzellót* pillantott meg; a bérkocsi lefelé tartott a Posíllipón.

Cirillo odaintette és beszállt.

- Hová parancsolja excellenciád? - kérdezte a kocsis.

- Porticiba, barátom. Itt egy piaszter, a tied, ha egy órán belül odaérünk.

Elővette a piasztert, de nem adta át.

- *Viva san Gennaro!* - kurjantotta a kocsis. És rásuhintott a lóra, hogy vágtára nógassa.

Ilyen iramban haladva Cirillo egy óránál is hamarabb ért volna célba, csakhogy a Nuova della Marina utcában hatalmas csődület állta a kocsi útját.

27 FRA PACIFICO

Michele jól sejtette, a Régi Vásártéren nagy tömeg gyűlt össze, csakhogy nem egészen olyan okból, mint azt Luisa tejtestvére, San Felice elképzelte, illetve legalábbis nem egyedül az általa feltételezett okból.

Megkíséreljük elbeszélni, mi játszódott le Nápoly óvárosának ebben a viharsarkában. Afféle *Csodák Udvara* ez a környék, királyságáért lazzaronék, egyéb léhűtők, banditák vetélkednek. Itt támasztott forradalmat Masaniello; és itt tört ki ötszáz év óta minden néplázadás, amely valaha megrengette a Kettős Királyság fővárosát, ahogy a Resinát, Porticit és Torre del Grecót megrázó földrengések is mindig a Vezúv kitöréseiből támadnak.

A Kapucinusdombon fekvő Szent Efráim kolostor szomszédságában lakók aznap reggel hatkor ismét szemtanúi lehettek a szokott látványnak, amint a kolostor ellátásával megbízott kolduló barát elindul szamarával körútjára, s nekivág a hosszú utcának, amely a szent épülettől az Infrascata utcához vezet.

Mindkét személyiség, a kétlábú és a négylábú egyaránt arra hivatott, hogy bizonyos szerepet játsszon történetünkben; jó okunk van tehát rá, hogy mindkettejük, de főként a kétlábú tüzetesebb leírásával szolgáljunk.

A barát a kapucinusok barna csuháját viselte, a hátul hosszan alácsüngő kámzsával. Mezítelen lábán a rendtartásnak megfelelő fasaru, amelyet két sárga bőrszíj erősített bokájához. A saru ütemesen csattogott az utca kövezetén és a barát talpán. A fráter kopaszra nyírt fején csak az a keskeny hajgyűrű ékeskedett, amely a Mi Urunk Jézus töviskoronáját jelképezi. Derekán Szent Ferenc csodálatos kötele, a hivők bámulatának legfőbb tárgya, s a Ferencesrend iránti tiszteletük egyik fő forrása. A kötélen a három csomó a hármas fogadalomra int, amelyet e szerzet tagjai tesznek, amikor búcsút mondanak a világi életnek, tehát a szegénységi, szüzességi és engedelmességi fogadalomra.

Fra Pacifico, azaz Pacificus fráter, mert így hívták a most színre lépő kolduló barátot, úgy látszik, külsejével és jellemével szögesen ellentétes nevet választott, amikor magára öltötte Szent Ferenc csuháját.

Negyvenéves forma férfi volt a barát, öt láb nyolc hüvelyk magas, izmos karokkal, lapát tenyérrel, herkulesi mellkassal és hatalmas lábakkal megáldva. Szakálla fekete volt és sűrű, orra egyenes, tág orrcimpákkal, fogsora, akár az elefántcsontból készült harapófogó, bőre barna, szeme ijesztő: ilyen szemeket Franciaországban kizárólag Avignon és Nîmes környékén találni, Olaszországban pedig csakis az Abruzzók vidékén, a hegylakók körében, azoknak a szamniteknek a leszármazottai között, akiket a rómaiak olyan nehezen győztek le, illetve a marsusok leszármazottai közt, akiket Róma soha le se győzött.

Ami a jellemét illeti, nehéz természetű ember volt, az a fajta, aki okkal, ok nélkül kötözködik. Míg matróz volt - mert Pacificus fráter matrózként kezdte pályafutását, s hamarosan szerét is ejtjük majd, hogy elbeszéljük, miért cserélte fel a király szolgálatát Isten szolgálatával - egyszóval amíg matróz volt, egy nap sem igen múlt el anélkül, hogy Pacificus fráter -, aki akkor még a Francesco Esposito[8] névre hallgatott, minthogy apja elmulasztotta törvényesíteni, anyja viszont feleslegesnek ítélte, hogy a nevelésével fáradozzon - mint mondottuk tehát, nemigen múlt el nap anélkül, hogy Pacificus fráter össze ne verekedett volna valakivel; hol

[8] *Espositó*-nak, azaz kitett gyereknek nevezik Nápolyban azt, akit szülei kicsi korában sorsára hagytak. Az ilyen gyerekek az Annunziata menhelyre, a nápolyi lelencházba kerülnek.

egyik-másik matróztársával a hajón, hol pedig a mólón, a Piliero utcán, vagy Santa Luciában egy odavalósi léhűtővel vagy banditával, aki arra vetemedett, hogy hasonló jogokat tulajdonítson önmagának a szárazföldön, mint amilyeneket fent nevezett Francesco Esposito tulajdonított magának az óceánon, illetve a Földközi-tengeren.

Francesco Esposito részt vett a touloni ütközetben, a Caracciolo admirális vezénylete alatt álló *Minerva* nevű hadihajón, mint matróz és mint a francia royalisták hű szövetségese. Amikor Toulon elárultatása után azok bosszút álltak a jakobinusokon, maga is tevékenyen közreműködött. Caracciolo admirális szigorúan megbüntette ugyan e gaztettért, minthogy véleménye szerint a legszívélyesebb szövetségi viszony sem jogosít fel senkit a gyilkosságra; a fickót azonban a büntetés sem gyógyította ki szankülottellenességéből; ellenkezőleg, megkétszereződött jakobinusgyűlölete. Elég volt megpillantania valakit, aki feláldozta a haza oltárán copfját és bugyogóját, hogy - a legújabb divatnak hódolva - Titus-frizurával és pantallóval cserélje fel, és nyomban fergeteges dühroham vett erőt rajta, de olyan, hogy a középkorban okvetlenül szükségesnek ítélték volna gyógykezelését, azaz a belébújt ördög kiűzését.

Francesco Esposito egyébiránt buzgó keresztény volt. Egy világért el nem mulasztotta volna soha a reggeli és esti imádságot. Nyakában Mária-érmet viselt - még az anyja akasztotta oda, mielőtt a lelencházba juttatta, ámbár óvakodott jelet rávésni, nehogy a gyerek abba a reménybe ringassa magát, hogy egy szép napon érte jön. Esposito Toulonban is példás áhítattal hallgatott misét minden vasárnapi kimenőjén, s amíg a pap el nem tűnt a sekrestyében, semmi kincsért ott nem hagyta volna a templomot, hogy társaival a kocsmában felhörpintsen egy üveg jóféle lamalgue-i vörös bort vagy cassisi fehér bort, ami egyébiránt nem akadályozta meg abban, hogy később ne nézzen annál mélyebben a fehér, illetve a vörös színű folyadékkal teli üveg fenekére, miközben barátságos képárbajok eredményeként rendszeresen bővítette sebhelyeinek lajstromát hol egy többé-kevésbé hosszú vágással, hol egy többé-kevésbé mély szúrással. A félig alvilági réteg körében, amelybe Francesco Esposito is tartozott, roppant gyakoriak az efféle képárbajok; az ő szemükben az emberölés pusztán egy mozdulat, semmi több.

Tudjuk, hogy végződött Toulon ostroma: váratlan csattanóval. Bonaparte egy éjszaka elfoglalta a kis Gibraltárt, másnap két további erődöt, az Aiguillette-et és a Blaguier-t, s ágyúikat nyomban az angol, portugál és nápolyi hajók ellen fordította. Azok nem is gondolhattak védekezésre. Caracciolo, aki legalább annyira szívén viselte fregattja sorsát, mint vérbeli lovas a lováét, megparancsolta, hogy vonják fel a *Minerva* egész vitorlázatát, a legalsó vitorláktól a felsudárvitorláig. Mint az egyik legügyesebb és legizmosabb matrózt, Francesco Espositót küldték fel az árboc csúcsára az elősudárvitorlát kibontani. A műveletet kapitánya legteljesebb megelégedésére sikerrel végre is hajtotta, bár a hullámverés erős volt. Ekkor azonban egy francia ágyúgolyó süvített el fél méterrel a főárboc mellett, s elsodorta azt a keresztrudat, amelyen Esposito állt. Zuhanni kezdett, de sikerült két kézzel a kibomló vitorlába kapaszkodnia, s úgy maradt, mellső függeszkedésben. Helyzete módfelett bizonytalan volt, érezte, hogy a vitorla hasadozik. Ha leveti magát a megfelelő pillanatban, amikor a hullámlökés iránya kedvező, ötven százalékos esélye van rá, hogy a tengerbe pottyanva megmenekül; ha ellenben bevárja, amíg a vitorla teljesen elhasad, valószínűleg a fedélzetre zuhan, és kilencvenkilenc százalék a valószínűsége, hogy a nyakát töri. Esposito az első lehetőséget választotta, amely legalább ötven százalékos siker reményével kecsegtette; s mert növelni akarta az esély százalékát, megfogadta patrónusának, Szent Ferencnek, hogy a matrózgúnyát barátcsuhával cseréli fel, amennyiben megmenekül. A kapitány végső soron ragaszkodott Espositóhoz; bajkeverő volt, de jó matróz; odaintett egy dereglyét, hogy Espositót kimentse. Az közben alávetette magát hatvan láb magasról, s a dereglyétől alig három méterre a vízbe zuhant. Amikor felszínre bukkant, még kissé kábultan az eséstől,

evezők és karok sokasága nyúlt felé, válogathatott, melyiket ragadja meg. Megbízhatóbbnak ítélte a kezeket, s megmarkolta azt a kettőt, amelyiket a legközelebb ért. Kihúzták a vízből, és visszaszállították a fregattra. Caracciolo sietett gratulálni a sikerült légtornász-mutatványhoz; Esposito fél füllel hallgatta a kapitány szerencsekívánatait, és amikor a kapitány e szórakozottság okát firtatta, elmondta a fogadalmát, s egyúttal bejelentette: meggyőződése, hogy baj éri, itt vagy a másvilágon, ha a fogadalmát - akár önhibáján kívül is - megszegné. Caracciolo nem vette volna a lelkére, hogy miatta kárhozzon el egy ilyen jó keresztény, megígérte tehát Espositónak, hogy egy feltétellel annak rendje-módja szerint elbocsátja a tengerészet kötelékéből, mihelyt hazaérnek Nápolyba; ha tudnillik megígéri, hogy szerzetesi fogadalomtétele másnapján, amikor már barátnak számít, megjelenik új egyenruhájában a *Minerva* fedélzetén, s barátcsuhában újra megteszi az ugrást, amelyet matrózgúnyában már megtett. A dereglye és legénysége természetesen ugyanúgy készen áll majd kimentésére, mint az első alkalommal. Esposito hivő pillanatait élte; azt felelte, hogy habozás nélkül elfogadja a kapitány kikötését, másodszor is hajlandó alávetni magát a próbatételnek, olyannyira bízik védszentje támogatásában. Caracciolo ezek után elrendelte, hogy Esposito dupla adag pálinkát kapjon, és aludni térjen, továbbá mentesítette huszonnégy órára a szolgálat alól. Esposito köszönetet mondott kapitányának, leereszkedett a hajófenékbe, benyakalta a dupla adag pálinkát, és édesdeden elaludt a pokoli zenebona közepette; a három francia erőd ugyanis szakadatlanul lőtte a várost és a szövetségesek hajóhadát. A hajók sietve el is takarodtak a kikötőből a tűzvész világánál, amelyet a visszavonuló angol csapatok idéztek elő, felgyújtva az arzenált.

Míg ki nem jutott a kikötőből, francia ágyúgolyók csapdostak a *Minerva* fregatt körül, a nyílt tengeren rögtön vihar tört rá; hanem azért sikerült bátor kapitánya vezetésével kisebb sérülések árán Nápolyba hazajutnia. Caracciolo megtartotta a szavát. Mihelyt hazaérkeztek, aláírta Francesco Esposito obsitlevelét. Élőszóval újra emlékeztette a kikötésre, s Esposito matrózi becsületszavára fogadta, hogy a vállalt feltételeket betartja.

Úgy hisszük, említettük már, hogy Francesco Caracciolót a touloni hadjárat után admirálissá léptették elő. Réges-régen megfeledkezett Espositóról, a leszerelt matrózról és az obsit feltételeiről, mire eljött 1794. október 4-e, Szent Ferenc napja. Az admirális éppen a trónörökös nevenapja tiszteletére fellobogózott fregatt fedélzetén tartózkodott, s a díszlövések pukkanására fülelt, amikor egyszer csak azt vette észre, hogy vagy egy tucat bárka közeledik a hajóhoz, amelyeken feszülettel és templomi zászlókkal felszerelt kapucinusok ülnek. A tizenkét bárka a parttól elválva, nyílegyenesen a *Minervá*-nak tartott, szép rendben, mintha tapasztalt hajóskapitány irányítaná futásukat. A barátok litániákat énekeltek, orrhangon, ahogy ezt már a ferencesek szokták. Caracciolónak egy pillanatig úgy rémlett, a bárkák meg akarják támadni a fregattot, s már-már azon tűnődött, ne riassza-e a legénységet, amikor két szó hangzott fel a matrózok ajkán, az előárboctól a tatárbocig - ugyanis mind a kötelekre másztak, hogy a különös eseményt jobban szemügyre vegyék:

- Francesco Esposito! Francesco Esposito!

Caracciolo végre felfogta, mi is történik. Most, hogy jobban odanézett, a kámzsás hajóhad első bárkájában, amely vezetni és irányítani látszott a többit, csakugyan megpillantotta Francesco Espositót. Kapucinus csuhát viselt, mint a többi, és alaposan kivette részét a kegyes hangversenyből: mennydörgő hangon, fülsiketítően zengte védszentje dicséretét.

Esposito bárkája, merő alázatból, a bal oldali hágcsónál állt meg. Caracciolo a hadnagy útján meghagyta, hogy a bárka kerüljön át a hajó jobb felére, s a díszlépcső tetején állva várta be az újsütetű szerzetest.

Esposito egyedül vágott neki a lépcsőnek. A legutolsó fokon megállt, katonásan tisztelgett, és szűkszavúan közölte:

- Tengernagy úr, ígéretemhez híven megjelentem.

- Derék dolog, tengerészhez méltó - szólt Caracciolo. - Köszönöm a magam és a bajtársaid nevében, hogy nem feledkeztél meg az ígéretedről. Ez a Szent Efraim kolostor kapucinusainak és a *Minerva* legénységének egyaránt dicsőségére válik. De engedelmeddel beérném a szándékkal, ami, remélem, Istennek nem kevésbé kedves, mint nekem.

Esposito csak a fejét rázta:

- Már megbocsásson, tengernagy úr, de ez nem járja.

- Miért ne, ha egyszer én beérem vele?

- Excellenciád nem akarhatja kárát szegény kolostoromnak, és nem akarhat engem elütni attól, hogy halálom után szentté avassanak.

- Beszélj értelmesen.

- Excellenciás uram, annyit mondok, ami itt ma történik, nagy diadala lesz az a Szent Efraim-kolostorbeli kapucinusoknak.

- Nem értem.

- Pedig hát tiszta a dolog, mint az Oroszlán-kút vize, tengernagy úr. Nápolyban van vagy száz kolostor, ilyen, olyan, amolyan rendház, de akármilyen a regulájuk, egyikben sem akad egyetlen barát, aki megtenné, amire engem a fogadalmam kötelez.

- Azt meghiszem - nevetett Caracciolo.

- Nos, admirális úr, mindössze két eset van: vagy a tengerbe fúlok vagy megmenekülök - az első esetben vértanú leszek, a másodikban szent.

- Aha. De mi van, ha én nem tűröm, hogy egy olyan derék fickó, mint te, kitegye magát a vízbefúlás veszélyének, és megtiltom, hogy a kísérletet végrehajtsd?

- Ezer ördög és pokol, tengernagy úr, csak nem tesz ilyet! Ha ezek csalódnak a számításukban, még majd azt hiszik, én kértem kegyelmet, és bedugnak valami föld alatti börtönbe!

- Szóval, mindenáron szerzetes akarsz lenni?

- Nemcsak akarok, tengernagy úr, tegnap óta az is vagyok. Még a noviciátusomból is elengedtek három hetet, hogy a halálugrást Szent Ferenc napján vihessem végbe. Érti, ugye? Ettől mindjárt ünnepélyesebben fest a dolog, és a patrónus hírnevét is jobban szolgálja.

- Hát neked mi hasznod lesz az ugrásból, ha végrehajtod?

- Ó, elfogadták a feltételeimet.

- Remélem, legalábbis azt kérted, hogy priorrá nevezzenek ki.

- Nem ettem kefét, admirális úr!

- Köszönöm!

- Nem bizony: kolduló barátnak kértem magam, és meg is ígérték. Ez szórakoztató foglalkozás. Excellenciád beláthatja: megölne az unalom, ha kénytelen lennék mindig a klastromban élni, ennyi hülye baráttal összezárva. A kolduló barát nem unatkozik, nem ám: keresztül-kasul bejárja egész Nápolyt, a Marinellától a Posíllipóig, a Vomerótól a mólóig. A kikötőben még cimborákra is akad, és föl-fölhajt egy pohár bort, amiért fizetnie sem kell.

- Hogyhogy nem kell fizetnie? Barátom, Esposito, te félrebeszélsz!

- Ellenkezőleg, nagyon is jól tudom, mit beszélek.

- Hát nem azt mondja a Tízparancsolat: „Ne kíván meg felebarátod jószágát...”

- De mire való Szent Ferenc kötele, admirális uram? Amit ez a szent kötél megérint, az mind a barát „robá”-ja. Az ember fogja a kötelet, megérint vele egy fiaskót, kettőt vagy hármat, megkínálja a borkereskedőt egy szippantás burnóttal, csókra nyújtja kezét a kereskedőnének, s azzal alászolgája.

- Igaz, megfeledkeztem a privilégiumról.

- Meg aztán, admirális uram, nem fest ám az ember éppen rosszul csuhában - folytatta Esposito, önelégült arckifejezéssel -, ezt excellenciádnak is be kell látnia. Nem mondom, egyenruhában talán még jobban fest, de hát ugye, kinek a pap, kinek a papné, és ha igaz, amit a klastromban mondanak...

- Nos?

- Hát azt beszélik, hogy a ferences barátoknak, különösképpen a Szent Efraim kolostor-belieknek, kijut ám böjtös napokon is a pipihús.

- Elhallgass, istentelen! mi lenne, ha a szerzetestársaid hallanák...

- Szent patrónusunkra mondom, tudnak azok különbet is! Némelykor már azt gondolom, matróz koromban voltam kolostorban, s azóta élek igazán matrózok között, amióta a kolostorban vagyok. Hanem úgy látom, társaim türelmetlenkednek. Miattuk ugyan kár a szóért, de nézze csak a rakpartot, admirális úr.

Az admirális arra tekintett, amerre Esposito mutatott. Csakugyan zsúfolásig megtelt néppel a móló, a rakpart és a Piliero utca ablakai. Híre futott a készülő eseménynek, s mindenki látni akarta, hogy diadalmaskodnak a Szent Efraim kolostor kapucinusai egyéb rendbéli szerzetestársaik felett.

- Hát jó! - mondta Caracciolo. - Már látom, engednem kell az akaratodnak. Hé, ti ott, készítsétek elő a nagy csónakot.

Miután meggyőződött róla, hogy parancsát végrehajtják, olyan serényen, ahogy csakis a haditengerészetben szokás, újra Espositóhoz fordult:

- A hajó melyik oldalán ugrasz?

- Bal felől, mint a múltkor, egyszer már jól bevált! Egyébként is az a rakparti oldal. Nem csaphatom be ezeket a derék embereket; ni, mennyien eljöttek, hogy megbámuljanak.

- Ahogy akarod, fiam. Hé, ti ott, balra tartsatok a csónakkal!

Caracciolo még végig sem mondta, már vizet ért a csónak, rajta négy evezős, a kormányos és még két matróz,

És mert az admirális maga is úgy vélte, kötelessége olyan ünnepélyessé tenni ezt a nagy népi látványosságot, amennyire csak lehet, belekiáltott a szócsőbe:

- Minden ember az árbocrudakra!

A fedélzetmester sípjelére kétszáz ember lódult egyszerre neki a kötélzetnek, majomügyességgel megmászták, és elhelyezkedtek az árbocrudakon, a legalsóktól a legmagasabban fekvőkig, miközben a tengerészgyalogosok dobszóra hadrendbe sorakoztak a fedélzeten, arccal a rakpartnak.

Gondolhatjuk, hogy ez az előjáték, a bemutatásra kerülő nagy színjáték prológusa nem tévesztette el hatását a nézőkre. Tapsoltak, kendőket lengettek, és torkuk szakadtából üvöltöztek. Egyesek Szent Ferencet éltették, mások Caracciolót, már aszerint, hogy ki mennyire volt lelkes híve a kapucinus rend alapítójának.

Caracciolo ugyanis majdnem annyira népszerű volt Nápolyban, mint szent Ferenc.

A tizenkét bárka, amely a kapucinusokat hozta, a *Minerva* orrától a tatjáig nyúló hatalmas félkör mentén helyezkedett most el, úgy, hogy tágas térség maradjon köztük és a hajó teste között.

Caracciolo volt matrózára pillantott. Esposito eltökélten várt a sorára.

- Még mindig nem bántad meg? - kérdezte az admirális.

- Nem én, uram! - hangzott a felelet.

- Nem vetnéd le a csuhát és a kötélövet? Nélkülük nagyobb az esélyed a megmenekülésre.

- Nem, tengernagy uram, a matróz fogadalmát a barátnak kell beváltania.

- Van-e számomra valami megbízásod, arra az esetre, ha balul ütne ki a dolog?

- Ez esetben arra kérném excellenciádat, legyen olyan jó, és mondasson misét a lelkem üdvéért. Azok ott azt ígérték ugyan, hogy százat is mondanak, de ismerem már őket, ha meghalok, a kisujját sem mozdítja egyik sem, hogy a lelkemet kimentse a purgatóriumból.

- Nem egy misét mondatok érted, hanem tízet.

- Megígéri?

- Admirálisi szavamra mondom!

- Más kívánságom nincs. De most jut eszembe; a misét ne Esposito, hanem Pacificus fráter lelkéért szíveskedjék mondatni; parancsnok uramnak, gondolom, ez édesmindegy. Nápolyban annyi az Esposito, hogy a végén tán még a Jóisten sem ismeri ki magát köztük, és valamelyikük elcsórja tőlem a misét.

- Szóval ezentúl Pacificus fráternak hívnak?

- Igenis, admirális uram, így gondoltam legjobban megzabolázni régi természetemet.

- Hát attól nem tartasz, hogy Isten, aki ezen az új néven még nem tehetett próbára, nem ismer rád?

- Admirális uram, akkor odaáll mellém Szent Ferenc, akinek a nevét fennszóval dicsőítem, és ujjával rám mutat, mert az ő öltözékében és az ő kötelétől övezve halok meg.

- Legyen tehát akaratod szerint. A misékre mindenesetre számíthatsz.

- Caracciolo admirális szájából a „Megteszem” többet jelent, mintha más azt mondaná: „Megtettem” - felelte a barát. - Most pedig indulnék, ha önnek is úgy tetszik, admirális úr.

Caracciolo belátta, hogy nem halogathatja tovább a dolgot.

- Vigyázz! - kiáltotta olyan hangerővel, hogy meghallották nemcsak a hajó legtávolabbi zugában, de végig az egész part mentén.

A fedélzetmester kétszer ezüstsípjába fújt, előbb egy rövidet és éleset, aztán hosszan cifrázta.

A hosszú hang el sem halt még, amikor Pacificus fráter már fenn is termett jobb oldalt a kötélzeten, arccal a nézők felé. Barátcsuhája a legkevésbé sem zavarta, a noviciátus sem ártott meg neki, olyan fürgén mászott, hogy rögtön látszott, semmit nem felejtett a matróztudományból.

Egykettőre felért az árbockosárba, ahonnan megállás nélkül továbbkúszott az elősudárvitorla keresztrúdjaira. A kötélzeten ugráló barát látványa innen is, onnan is bátorító kiáltásokat csalt ki, a fellelkesült Pacificus fráter pedig túlteljesítve fogadalmát, egészen a felsudárvitorláig hatolt, s onnan habozás és késlekedés nélkül a tengerbe vetette magát, miközben azt kiáltotta: „Szent Ferenc, oltalmazz!”

A tömeg is kiáltásban tört ki. Sok néző szemében a mutatvány eladdig csupán mulatságosnak ígérkezett; most egy csapásra lenyűgözővé vált, mint minden olyan esemény, ahol emberélet forog kockán, feltéve, ha a főszerepelő bátran viselkedik. Mi minden nem volt ebben a kiáltásban: rémület, izgalom, csodálat! Csend követte nyomon, az aggodalom néma csendje; lélegzet-visszafojtva lesték, felszínre bukik-e az ugró, vagy elnyeli a vizek mélye, mint Schiller búvárát.

Három másodperc telt el teljes, zavartalan némaságban, de a nézők három évszázadnak érezték. Aztán kettévált a hullám, pontosan ott, ahol fra Pacifico ugrása nyomán örvénylett a víz, és előbukkant a barát kopaszra borotvált feje. Alighogy kiemelte a vízből, máris felharsant ajkán félelmetes erővel a dicséret és a hála kiáltása:

- Éljen Szent Ferenc!

Mihelyt felbukkant a barát feje, a négy evezős egyetlen evezőcsapására mellette termett a csónak. Az a két matróz, akinek szabad volt a keze, megragadta a fráter két karját, s nagy diadallal kihúzta a vízből. A bárkákon ülő kapucinusok erre egy emberként zendítettek rá a *Te Deum laudamus*-ra, a hajó legénysége hurrázott, a nézők pedig őrjöngve tapsoltak mindenütt, a mólón, a rakparton és az ablakokban. Nápolyban minden győzelmet tapssal szokás ünnepelni; ám ha ez a győzelem vallásos jellegű, s a dicsőség egy divatos Szűzanyaképet vagy népszerűbb szentet illet, az őrjöngés elképzelhetetlen méreteket ölt.

28 KOLDUL A BARÁT

Szinte mondanunk is felesleges, hogy ez után az eset után a Szent Efraim rendházbeli kapucinusok divatba jöttek, kolostoruk nagy hírre vergődött.

Ami fra Pacificót illeti, ettől a naptól fogva ő lett a nápolyi nép hőse. Nem akadt egész Nápolyban férfi, asszony vagy gyerek, aki ne ismerte volna és ne tartotta volna szentnek, de legalábbis Isten kiválasztottjának.

A kolduló barát népszerűsége mindjárt meglátszott a gyűjtés eredményén. Kezdetben egy tarisznyával a vállán indult neki, mint más szerzetbéli kollégái. Az ám, de egy órai csatangolás után dugig megtelt a tarisznya, s egy további óra után a második tarisznya is, amellyel később felszerelkezett. Egy szép napon aztán azzal a javaslattal tért meg fra Pacifico a kolostorba, hogy adjanak neki egy szamarat. Ha körútjain elhatolhatna a Régi Vásártérig, a Marinelláig és Santa Luciáig, hozna ő esténként annyi gyümölcsöt, főzeléket, halat, húst, egyszóval mindenféle ennivalót, amennyit a szamár csak megbír, méghozzá mindenből a javát, válogatottan elsőrendű árut.

Kérése meghallgatásra talált. Összeült a gyülekezet, a nagyeszűek ripsz-ropsz megtanácskozták a dolgot, kellőképpen méltatták fra Pacifico érdemeit és egyhangúlag megszavazták neki a szamarat.

Ez vasárnap történt. Fra Pacifico nem vesztegette az idejét, már másnap, hétfőn, azaz az első hetivásárnapon Nápolyban hétfőn, csütörtökön és szombaton van állatvásár - elballagott a Capuai kapuhoz a vásártérre, és kiszemelt egy erőteljes hegyvidéki *ciucció*-t.[9]

A kereskedő száz frankot kért a csacsiért. Tartozunk az igazságnak azzal a megállapítással, hogy ez az ár méltányos volt. Fra Pacifico azonban figyelmeztette a szamár gazdáját a rend priviliégiumára, amelyet minden jó kereszténynek ismernie kell; ha ő, fra Pacifico kötelét a szamárra veti s azt mondja közben: *Szent Ferenc*, a szamár máris szent Ferenc, vagy ami ugyanaz, a szent megbízottja, azaz az ő, fra Pacifico tulajdonába megy át. Egyszóval még azt az ötven frankot is megtakaríthatná, amelyet önszántából felajánl az állatért. A kereskedő meghajolt a fráter érvelése előtt, elismerte a védszent előjogait, de mert úgy vélte, ötven frank veszteségért nem elegendő kárpótlás az a megtiszteltetés, hogy szamara ezentúl szent Ferencet szolgálja, igyekezett fra Pacifico kedvét elvenni a vásártól. Adhat egy baráti tanácsot, mondta a fráternak: keressen másik állatot, mert ez, amelyiket kiszemelt, a lehető legcudarabb. Egyesíti magában neme minden hibáját: falánk, makacs, parázna, engedetlen, léptennyomon a földre veti magát vagy kirúg a hámból, mert nem tűr terhet a hátán, egyszóval másra nem is alkalmas, mint tenyésztésre; úgyhogy ő a szamár nevét is eszerint választotta, olyat keresett, amelyik első hallásra elárulja, mennyi hibával-bűnnel megvert, nyomorult állat ez a füles, s némi fejtörés után meg is találta az egyetlen nevet, amelyikre méltó és amelyik méltó hozzá; úgy hangzik: *Giacobino*.

Mondanunk sem kell, hogy a *Giacobino* szó jelentése: *jakobinus*.

Fra Pacifico felkiáltott örömében. Időről időre feltámadt benne régi énje, ellenállhatatlan ingert érzett kötekedni, átkozódni, verekedni, mint matrózkorában. Ezzel a csökönyös szamárral, ha ráadásul még *Jakobinus*-nak is hívják, maga az üdvösség hullt váratlanul az ölébe. Hisz minél több hibája van a fülesnek, annál több alkalmat szolgáltat majd a jogos haragra;

---

[9] A szamár közkeletű neve Nápolyban. - Mondanunk sem kell, hogy az ostoba embereket is ezzel a névvel illetik.

lesz kit ütnie a fráternak, ha indulatai levezetésére kevés a szó, és tettekre van szüksége! Egyszóval minden a legjobban van a lehető legjobb világon! Beleértve a szamár nevét is, amelyet pedig eredeti gazdája választott még számára.

Mindenki tudta Nápolyban, mennyire gyűlöli Pacificus fráter a jakobinusokat. A puszta név is elég volt, hogy dühbe guruljon.

Nos, ha ezután majd a szamarát, Jakobinust szidalmazza, átkozza, gyalázza, a szidalmak, az átkok, a gyalázkodás a jakobinusok egész szektájára hull vissza, amely szekta egyébiránt napról napra aggasztóan erősödik Nápolyban, az utcákon egyre gyakrabban feltünedező rövidre nyírt hajzatok és különféle színű pantallók után ítélve. Fra Pacifico hallani sem akart többé más szamárról; mennél több rosszat mondtak a fülesről, annál inkább ragaszkodott hozzá.

A barátnak vitathatatlanul jogában állt volna a kötelet a szamár hátára vetni, és ezáltal elkobozni; a kereskedő nem tehetett semmit ellene, alkuval meg sem próbálkozhatott. Nehogy végleg felkopjon az álla, beletörődött a fra Pacifico által felajánlott ötven frankos árba. Fra Pacifico átnyújtott tíz, III. Károly képére vert arany piasztert, visszakért kilencvenhat graint - ez idő tájt a piaszter tizenkét carlinót, nyolc graint ért -, és a szamár végleg átment a klastrom, azazhogy inkább a barát tulajdonába. Hogy, hogy nem, az állatnak kedve szottyant azon nyomban ízelítőt adni fra Pacificónak rossz tulajdonságaiból, amelyeket a kereskedő oly hosszan ecsetelt - vagy azért, mert ragaszkodott régi gazdájához, vagy mert az új nem nyerte el rokonszenvét.

Van egy nápolyi szólásmondás: kantár jár a lóval, kötőfék a szamárral.

E szokásjogi alapelv értelmében Giacobinót kötőfékestül adta el, illetve engedte át a kereskedő a fráternek. Fra Pacifico megragadta a kötőféket, s nekiveselkedett, hogy maga után húzza a szamarat. Hanem Giacobino megvetette mind a négy lábát, s egy tapodtat nem mozdult az Infrascata irányába. Fra Pacifico rángatta a kötél végét, de eredménytelenül, s hamarosan erélyesebb eszközök alkalmazására szánta el magát, nehogy csorba essék Szent Ferenc tekintélyén. Eszébe jutott, hogy matrózkorában látott ő Afrikában tevehajcsárokat; azok a tevét az orrába fűzött kötélen vezették. Jobb kezébe vette a kését, a ballal összecsippentette Giacobino orrcimpáit, gyorsan behasította az orrsövényét, és mielőtt a szamár ellenállásra gondolhatott - hiszen honnan is sejtette volna, milyen műtétnek néz elébe? -, már bele is került a kötél a vágásba. Az állat tovább makacskodott, megint rántott egyet a kötőféken, csakhogy fra Pacifico sem volt rest, ő is nagyot rántott az ellenkező irányba. Jakobinus felordított fájdalmában, kétségbeesett pillantást vetett régi gazdájára, mintha azt mondaná: „Láthatod, megtettem, ami tőlem tellett”, majd engedelmesen, mint a kezes bárány, követte fra Pacificót a Szent Efraim kolostorba.

Fra Pacifico otthon egy istállónak kiszemelt pincehelyiségbe zárta el a csacsit. Aztán kiment a kertbe, kiválasztott egy alkalmas babérfa-tövet - valamivel vastagabbat, mint Őrjöngő Lóránt botja, de valamivel kisebbet azért Herkules bunkójánál. A fát lenyeste három és fél láb hosszúra, a kérgét lehántotta, két óra hosszat forró hamu alatt tartotta, s ezzel az újfajta Hermes-bottal felfegyverkezve lépett végül be a pincébe. Az ajtót magára zárta.

Hogy mi történt ott a pincében Jakobinus és fráter Pacificus között, az örökre kettejük titka marad. Másnap mindenesetre a legszebb egyetértésben lépkedett egymás oldalán az állat meg a barát, Pacificus fráter kezében a furkó, a csacsi hátán két kosár. Mindössze Jakobinus előző nap még sima és fényes, mára kisebesedett, felrepedezett, több sebből vérző háta árulkodott arról, hogy kettejük barátsága alighanem Jakobinus berzenkedése ellenére, egyedül fra Pacifico érdeméből, az ő állhatatos unszolására szilárdult ennyire meg.

A fráter, ígéretéhez híven, ettől kezdve egészen a Régi Vásártérig, a rakpartig és Santa Luciáig hatolt el körútjain. Jakobinus esténként annyi hússal, hallal, vaddal, gyümölccsel és főzelékkel megrakodva tért meg, hogy nemcsak a kolostor bőséges ellátására futotta belőle, hanem még arra is, hogy a felesleget pénzzé tegyék. Háromszor egy héten kisebbfajta piacot rendszeresítettek a kolostor kapuja előtt. Itt szerezték be élelmiszer-szükségletüket az Infrascata utca és a Kapucinusdomb ájtatos lelkű, kegyes bendőjű lakói.

Négy év óta ment a legszebb rendben minden. Fra Pacifico zavartalan egyetértésben élt barátjával, Jakobinussal: a füles soha kísérletet sem tett többé arra, hogy az egyetértést megbontsa. Egy héten háromszor jártak el gyűjteni. A kérdéses nap reggelén is úgy indultak el a kolostorból, mint rendesen. Leereszkedtek a dombon, amelyről az utca a nevét kapta; elöl Jakobinus, hátán az üres kosarak, mögötte fra Pacifico, kezében a babérhusáng.

Még a nápolyi szokásokban teljesen járatlan embernek is feltűnt volna, néhány lépésük után, mennyire népszerűek mindketten. A szamár a gyerekek körében - marokszám hordták neki a répa- és káposztalevelet, amit Jakobinus azon mód, mentében, szemmel látható élvezettel be is falt; fra Pacifico pedig az asszonyok és férfiak körében; az asszonyok az áldását kérték, a férfiak sorra azt tudakolták tőle, melyik számot tegyék meg a lottón.

Jakobinus és Pacificus fráter dicséretére legyen mondva, a füles nem fitymált le semmiféle adományt, s a barát sem utasított soha el senkit. Bőkezűen osztogatta az áldást és a lottószámokat, ha arról nem is kezeskedhetett, hogy az áldásnak lesz foganatja, és hogy a számok beválnak. Olykor megesett, hogy egy-egy magamutogatásra hajlamos, vakbuzgó asszony térdre borult a barát előtt. Ha szép volt és fiatal, fra Pacifico csókra nyújtotta a kezét, hogy megsimogathassa a nő állát - igazán csekély vétek, és jól esik! Ha viszont az asszony csúf volt és öreg, a fráter csak a kötelet nyújtotta neki; azt fogdoshatta, csókolgathatta kedvére, de be kellett érnie a kötéllel, fra Pacifico minden más kegyet könyörtelenül megtagadott tőle.

Az Infrascata, a Studi, a largo Spirito-Santo, a Porta Alba utcák meg más olyan negyedek lakói, ahová a barát a kezdeti, tarisznyakorszakban járt el, felajánlották fra Pacificónak legelső kolduló körútjain, hogy hálából jóságáért, a sok áldásért meg a lottószámokért rendszeresen ellátják gyümölccsel, főzelékkel, kenyérrel, hússal és hallal, bár a hal ritka csemegének számít az említett, magasan fekvő utcákban. Fra Pacifico ráállt; a koldustarisznya nem válogatós. Az ám, de a fráternak hamarosan azt kellett tapasztalnia, hogy a kereskedőnegyedektől távol eső környéken rendesen csak silány élelmiszerekhez jut. Ezért követelte utóbb a szamarat. Mióta a fülest megvásárolta, csakis olyan városnegyedekbe járt gyűjteni, ahol válogatottan finom falatokhoz jutott; ügyet sem vetett többé a közbenső negyedek áruira, adományaira.

Szó se róla, a Régi Vásártéri zöldségárusok, a Rottó-közi mészárosok, a marinellai halászok és a Santa Lucia-beli gyümölcsös kofák sokért nem adták volna, ha a barát a gyűjtést a kolostor kapujánál kezdi, és nem üres kosarakkal érkezik hozzájuk, mint szokott, hogy legszebb áruikat megvámolja, hanem már előbb megtelik felibe-harmadába a két kosár. Olykor megpróbáltak eldugni előle egy-egy szebb darabot, amelyet gazdag vevőiknek tartogattak, csakhogy fra Pacificónak bámulatos szimata volt, rögtön fölfedezte a csalást. Nyílegyenesen odatartott, ahol az elrejtésre szánt darab hevert, és ha a tulajdonos nem ajánlotta fel önként, jó szívvel, nosza működésbe lépett szent Ferenc kötele. Sőt, hogy az ilyen természetű apróbb kellemetlenségektől megkímélje magát, fra Pacifico egy idő múltán egyáltalán nem is várt önkéntes adományra, a kiválasztott árut egyszerűen megérintette a kötéllel, elvette és kész. És lám, ugyanazok a kereskedők, akik Masaniello idején fellázadtak, mert Arcos hercege adót készült kivetni a gyümölcsre, most, ha nem is éppen örömmel, de megadással tűrték, hogy a Szent Efraim kolostor kolduló barátja dézsmát szedjen terményeik után. Soha nem jutott eszükbe fellázadni zsarnoksága ellen. Olykor, ha fra Pacifico az áru kiválasztása után azt vette észre, hogy a kereskedő, akit megtisztelt, elégedetlen arcot vág, előhúzott a zsebéből egy kes-

keny és mély, tok alakú, szaruból készült burnótszelencét, és megkínálta a kárvallott kereskedőt egy szippantás burnóttal. Ez a rendkívüli kegy jóformán sosem tévesztette el hatását, a kereskedő arca rendesen földerült. S ha mégsem, ha az előzékenység nem használt, fra Pacifico bronzszín arcát ólmos sápadtság lepte el - mert hiába választotta a „békeszerető" nevet, most is csak olyan könnyen kijött a sodrából, mint régen; szemei villámokat szórtak, babérhusángjával a kövezetét, a *lastricó*-t döngette. Indulatának e hármas jelére aztán csalhatatlanul mosolyra derült az is, aki volt olyan gyatra katolikus, hogy nem tette boldoggá, ha szent Ferencnek ajánlhatta fel legkövérebb libáját, legzamatosabb dinnyéjét, legporhanyósabb pecsenyéjét vagy a legcsillogóbb halat.

Fra Pacifico, szokásához híven a kérdéses napon is gyorsan haladt át a Vicaria és az Egizio-a-Foriella út között elterülő kis utcák szövevényén; mindössze néhány pillanatra állt olykor meg, míg egy áldást elmormolt, míg a kezét csókra nyújtotta, vagy míg a lottójátékosok kérdésére megjövendölt egy-egy ambót, ternót, kvaternót, kvinternót. Az Egizio-a-Foriellán túl bekanyarodott a Grande utcára, majd a Berettari közbe, hogy végül pontosan a Santa Croce kápolna mögött érjen ki a Régi Vásártérre. Ennek a kápolnának a papjai őrzik - no, nem éppen kegyeletből, hanem hogy mutogassák! - azt a címeres tőkét, amelyen valaha lecsapták a két jó barát, Conradino és Ausztria hercege fejét a barna arcú Anjou király parancsára, akiről Villani feljegyezte, hogy „keveset aludt és sohasem nevetett".

A kápolnát megkerülve fra Pacifico egy csapásra más országban találta magát.

Tejjel-mézzel folyó Kánaánban, ahová egybesereglett az egész állat- és növényvilág. Disznók röfögtek, tyúkok kotkodácsoltak, libák gágogtak, kakasok kukorékoltak, pulykák hurukkoltak, kacsák hápogtak, galambok búgtak; capedimontei aranyfácánok, persanói nyulak, misenói fürjek, acerrai fogolymadarak, bagnolii fenyőrigók, a lincolai mocsárban elejtett szalonkák és az Agnano tavon lőtt vadrécék hevertek szép sorban a földön; karfiol- és brocoli-hegyek, zöld- és vörösbélű görögdinnye-piramisok, köményes zeller-bástyák magasodtak a bíborszín padlizsán- és égővörös paradicsomrakások fölé, középütt pedig ott virított kerek kosarakban az az apró szemű, liláskék füge, amelyik a Posíllippón és Pozzuoliban terem, és amelyet Nápoly jelképéül verettek pénzükre a nápolyiak, tünékeny szabadságuk egyetlen éve alatt.

Ezeket a kincseket vámolta meg kosárszámra két naponta fra Pacifico.

A barát beszedte a szokásos dézsmát. Valami van a levegőben - gondolta közben; a kereskedők ugyanis élénken vitatkoztak, az asszonyok sustorogtak, a gyerekek köveket gyűjtöttek halomba; sőt, csodák-csodája, még azok a főzelék-, baromfi-, vad- és gyümölcsárusok sem igen bánták, milyen és mennyi árujukat viszi el fra Pacifico, akiket ezúttal megtisztelt. Fra Pacifico jól megrakta a kosarait, és minthogy kétharmadrészt meg is teltek, úgy vélte, ideje áttérni a húsneműek beszerzésére. Elindult tehát a San Giovanni-al-Mare utcába, ahol a *macelaiók*-k és a *beccaió*-k, azaz a mészárosok meg a kecske- és juhvágók székeltek egymás szomszédságában; ez két különálló szakma Nápolyban. Fra Pacifico a tömeg érthetetlen közönyétől kísérve lépdelt a San Giovanni-al-Mare utca felé. Mióta betette a lábát a Régi Vásártérre, egy asszony sem kérte még az áldását, és egyetlen férfi sem állította meg, hogy megtudakolja a jövő húzáson nyerő lottószámokat.

Mi kötheti le ennyire az óváros népének figyelmét?

Alighanem mindjárt kiderül, mert a Mercato közben zúg legjobban a tömeg. Ez a kis sikátor a Régi Vásárteret köti össze a rakparttal, s történetünk idején még a *vico dei Sospiri-dell' abisso*[10] nevet viselte; a mai városigazgatás jónak látta megváltoztatni, bár igazán költői név

[10] A Mélységből Feltörő Sóhajok köze.

volt. Onnan eredt, hogy erre vitték rendszerint a halálra ítélteket a Régi Vásártérre kivégezni, és a vérpadot akkor pillantották először meg, amikor a kis utcába beértek. Ilyenkor majd mindegyik mélyet sóhajtott, olyan mélyet, mintha *a sóhaj feneketlen mélységből törne fel*.

Fra Pacifico útja éppen erre vezetett; pontosan a sikátor és a Sant Eligio utca sarkán állt annak a *beccaió*-nak a boltja, akitől ürücombot szándékozott vinni.

Akarva sem kerülheti tehát el, hogy az általános izgalom okáról ne értesüljön!

Súlyos dolognak kellett történnie, mert ahogy a fráter előbbre jutott a Sant Eligio utca irányában, úgy nőtt a tolongás és a tömeg izgalma. Egyre többször hallott rekedt, fenyegető hangon két szót emlegetni: *franciá*-k és *jakobinus*-ok. A bolthoz, ahonnan a kolostor holnapi ebédjére szánt hét-nyolc ürücomb egyikét akarta elvinni, egyébként gyorsan eljutott; a tömeg tisztelettudóan utat nyitott neki, mint mindig.

A boltot eszeveszettül üvöltöző és hadonászó emberek töltötték meg, nők, férfiak vegyest.

- Hé, *beccaio*! - kiáltotta a barát.

A gazdasszony, egy gyér és őszülő hajú boszorkány, megismerte a barát hangját. Könyökkel, vállal, ökölcsapásokkal utat tört magának a vitatkozók közt, és a fráterhoz érkezve így szólította meg:

- Atyám, magát az Isten küldte! Jöjjön gyorsan, mert a szegény *beccaió*-nak nagy szüksége van ám magára, meg a szent Ferenc kötelére!

Azzal Jakobinust a mészároslegény gondjaiba ajánlotta, fra Pacificót pedig bevonszolta a hátsó szobába, ahol vérében fürödve hevert egy ágyon a *beccaio*. Arcát halántékától a szájáig hatalmas vágás szelte ketté.

29 ASSUNTA

A Régi Vásárteret a *beccaio* sebesülése ejtette lázba, emiatt futott össze a nép a Sant-Eligio utcában és a Sóhajok közében.

Ahány ember, annyiféleképpen mesélte a baleset lefolyását.

A *beccaio* maga nem tudott vagy tán nem akart beszélni; arca felhasadt, nyelve megsérült, három foga kitört. Valamit morgott, hogy *giacobini* meg *francesi*, amiből egyesek arra következtettek, hogy helybeli jakobinusok, a franciák nápolyi barátai látták el ilyen alaposan a baját.

Híre futott annak is, hogy a *beccaio* egyik barátját holtan szedték össze a tetthelyen, két másik barátja pedig megsebesült, egyikük olyan súlyosan, hogy még az éjjel bele is halt.

Öt-hatszáz ember beszélt, vitázott egyszerre, ki-ki mondta a magáét a balesetről meg az előzményeiről. Ez volt az a moraj, amelyet fra Pacifico messziről hallott, ez csalta őt a juhhúskimérésbe.

Egy huszonhat-huszonnyolc esztendős-forma fiatalember álldogált csak némán a hangzavarban. Elgondolkozva támasztotta a boltajtó félfáját; röpködtek körülötte a különféle megjegyzések. Valaki például éppen azt magyarázta, hogy a *beccaio* és három társa a Schiava kocsmában vacsorázott, onnan fordultak ki, amikor tizenöt ember támadt rájuk, az Oroszlán-kút közelében. A fiatalember erre felnevetett, és beszédes mozdulattal vállat vont. A vállrándítás felért egy erélyes „nem”-mel.

- Miért nevetsz és mit vonogatod a vállad? - kérdezte tőle cimborája, Antonio Avella, csúfnevén *Pagliucchella*. Nápolyban, az alsóbb néprétegek körében általános szokás, hogy a külseje vagy a jelleme alapján mindenkire csúfnevet ragasztanak.

- Nevetek, mert kedvem tartja, vonogatom a vállam, mert jól esik - felelte a fiatalember. - Ti ostobaságokat fecsegtek, mert nektek úgy tetszik, én meg nevetek azon, amit ti fecsegtek, és kész.

- Honnan veszed, hogy ostobaságokat fecsegünk? Te talán többet tudsz nálunk?

- Hát nálad nem nehéz többet tudni, Pagliucchella, elég például, ha az ember olvasni tud.

- Honnan tudnék olvasni, ha nem tanítottak meg rá - felelte az, akinek Michele a szemére hányta tudatlanságát, mert hiszen a csípős szavú fiatalember nem volt más, mint barátunk, Michele. - Téged bezzeg megtanítottak, mert a tejtestvéred gazdag hölgy, egy tudós felesége, de ez nem ok arra, hogy lenézd a cimboráidat.

- Dehogy nézlek le, Pagliucchella, eszemben sincs! igazán derék, jó fiú vagy. Ha volna mit mondanom, neked biztosan el is mondanám.

És Michele már-már azon volt, hogy bizalma jeléül félrevonja Pagliucchellát, és eláruljon neki egyet-mást, amikor hirtelen egy súlyos kéz nehezedett a vállára.

Megfordult és összerezzent.

- Ha volna mit mondanod, neki elmondanád? - szólt a csipkelődő kedvű fiatalemberhez az, aki a kezét a vállára tette. - Szavamra, ha valamit is tudsz erről a kalandról, amit különben kétlek, és ezt a valamit valakinek is elmondod, akkor igazán rászolgálsz a nevedre, bolond Michele.

- Pasquale da Simone! - mormolta Michele.

- Jobban tennéd, hidd meg, már csak a biztonságod érdekében is - folytatta a pribék -, ha a Madonna del Carmine templomban megkeresnéd Assuntát, aki ott éppen fogadalmat tesz, úgyis az feküdte meg a gyomrodat, hogy ma reggel hiába kerested őt otthon; jobban tennéd bizony, semhogy itt fecsegj arról, amit nem láttál. Mert ha mégis láttad volna, jaj neked!

- Igaza van, signor Pasquale - mondta Michele, egész testében remegve. - Máris megyek. Engedjen, kérem, utamra.

Pasquale elmozdult valamennyire a faltól. Akkora rés támadt, amekkorán egy tízéves gyerek, ha átfér, Michele mégis könnyedén átcsúszott rajta. Egészen összezsugorította a félelem.

- Hitemre, nem! - morogta, miközben hátra se pillantva nagy léptekkel iramodott a Madonna del Carmine templom felé. - Hitemre, nem! Nem mondok senkinek egy árva szót sem, inkább a nyelvem harapom le, elhiheted, nagy jó uram, gyilok ura! Bár még a néma is megszólalna - folytatta -, ha azt kéne hallania, hogy tizenöt támadóról fecsegnek, mikor éppen ellenkezőleg, ők álltak össze hatan, hogy egyetlen emberre rátámadjanak. Nem szeretem ugyan a franciákat meg a jakobinusokat, de még náluk is jobban rühellem a pribékeket meg a *soricó*-kat[11], istenuccse, kedvemre van, hogy ez az egy úgy megadta nekik. Hat ellenfélből kettő halott, kettő sebesült, *viva san Gennaro!* ennek aztán nem köszvényes a karja, se nem csúzos a marka!

Felnevetett, vidáman ingatta a fejét, és csak úgy magában eljárt egy tarantellát az út közepén.

Bár a monológ állítólag ellenkezik az emberi természettel, Michele, akit éppen azért neveztek bolond Michelének, mert jártában-keltében gyakran beszélt magában, sőt, még hadonászott is hozzá, Michele, mondom, ki tudja meddig folytatta volna Salvato dicsőítését, ha nem találja magát hirtelen a téren. Olyan gyorsan szedte a lábát, hogy mire feleszmélt, azon kapta magát, a templom bejárata előtt lejti nagy nevetve a tarantellát.

Félrevonta az ajtó elől a súlyos, piszkos kárpitot, belépett a templomba és körülnézett.

A Madonna del Carmine templom, amelyről kénytelenek vagyunk itt egy-két szót ejteni, Nápoly legnépszerűbb temploma, Madonnája különleges csodatevő hírében áll. Vajon minek köszönheti a templom nagy hírét? Miért tiszteli egyformán minden népréteg? Talán, mert itt őrzik Conradinónak, Manfréd unokaöccsének, az ifjú, romantikus hősnek meg a barátjának, ausztriai Frigyesnek holttetemét? Vagy mert van egy Krisztus-szobra, amelyről tudnivaló, hogy amikor Anjou René rálőtt, fejét mellére hajtva kikerülte a golyót, és mert ennek a szobornak olyan dúsan nő a haja, hogy Nápoly polgármestere évente egyszer, ünnepélyes külsőségek között megnyírja egy arany ollóval? Vagy tán mert a templom kolostorában ölték meg Masaniellót, a lazzaronék vezérét, és itt is nyugszik valahol, nem tudni, melyik zugban, hisz olyan rövid a nép emlékezete, hogy azokat is könnyen elfelejti, akik érte haltak meg? Akármi is az oka, annyi bizonyos, hogy a Madonna del Carmine templom Nápoly legnépszerűbb temploma, a legtöbb fogadalmat itt teszik, s többek között itt tett fogadalmat az öreg Tomeo is. Hogy mi okból, azt mindjárt elbeszéljük.

Michele nem könnyen találta meg, akit keresett, minthogy a hívők rendesen zsúfolásig megtöltik ezt a templomot. Végül mégiscsak rábukkant: Assunta áhítatosan imádkozott a bejárattól bal kéz felé eső mellékoltár előtt.

Szent Ferenc trónolt a gyertyafényben úszó oltár fölött.

Michele szerelmes volt. Hogy szerencséjére vagy szerencsétlenségére, azt döntse el a kedves olvasó, aszerint hogy optimista vagy pesszimista-e a szerelem dolgában. Ninának Michele azt

[11] Így nevezik Nápolyban a titkosrendőröket.

mondta ugyan, hogy a várható zavargás miatt megy el, de távozásának igazi oka nem ez volt, hanem az, hogy alig várta már a pillanatot, amikor találkozhat Assuntával, és jól megölelgetheti. Assunta Basso Tomeónak, annak az öreg halásznak volt a lánya, aki - emlékszünk - egy éjszaka Johanna királynő palotája tövében kötötte ki a bárkáját, ott egy kísértet hajolt fölé, tőre hegyével megbizonyosodott róla, hogy az öreg halász álma valódi, majd megnyugodva visszatért a romok közé, ahol nyoma veszett.

Talán arra is emlékeznek még kedves olvasóim, hogy a jelenés az öreg halászt szörnyen megrémítette. Régi lakhelyéről, a Mergellináról nyomban át is költözött a Marinellára, amelyet a Mergellinától a Chiaia folyó, a Chiata-monte, a Tojás-erőd, Santa Lucia, Castel-Nuovo, a móló, a kikötő, a Nuova út és végül a Carmine-kapu választ el.

Mint igazi kóbor lovaghoz illik, Michele követte szíve hölgyét Nápoly másik végére. Követte volna ő Assuntát egyébiránt akár a világ végére is!

Annak a napnak reggelén, amelyről a szó folyik, zárva találta az öreg Basso Tomeo ajtaját, holott máskor ilyenkor mindig tárva-nyitva állt. Michelét nyugtalanság fogta el.

Hol lehet Assunta, miért ment el hazulról?

Aki szerelmes, az nem lehet annyira biztos kedvese érzelmeiben, hogy ne érezzen némi féltékenységet. Michelének ráadásul különleges oka is volt a nyugtalanságra.

Az öreg Basso Tomeo - istenfélő, szenteskedő és szorgalmas halászember - nem sokra becsülte Michelét. Hagyján még, hogy bolondnak tartotta, mint mindenki más, de ráadásul lustának és istentelennek is.

Gaetano, Gennaro és Luigi, Assunta fivérei már csak gyermeki tiszteletből is osztották apjuk véleményét. Szegény Michelét sok gáncs érte a Tomeo-házban! Védelmezője egy volt csak, Assunta, vádlója ellenben négy is akadt, az apa és három fia személyében, úgyhogy ellenfelei rendesen nyomasztó fölénybe kerültek, ha róla esett szó.

A halászmesterség szerencsére kemény munkával jár. Basso Tomeo meg a fiai módfelett büszkék voltak rá, hogy ők nem olyan világlustái, mint Michele, hanem szívvel-lélekkel dolgoznak; ennek folytán az este nagyobbik részét azzal töltötték, hogy kivetették a hálót, az éjszaka nagyobbik felét azzal, hogy a halat lesték, s a reggel egy részét azzal, hogy kiemelték a hálót a vízből. Mindent összevéve Basso Tomeo és fiai a nap huszonnégy órájából tizennyolcat a vízen töltöttek, a fennmaradó hatot pedig átaludták, túlságosan sok idejük nem maradt éppen rá, hogy Assuntát Michelétől óvják.

Michele tehát türelemmel viselhette sorsát. Basso Tomeo kijelentette, hogy a lányt csak akkor adja hozzá, ha becsületes és jövedelmező mesterségre adja a fejét, vagy ha vagyont örököl. Sajnálatos módon Michele azt vallotta, hogy becsületes és jövedelmező mesterség nincs, a két jelző kizárja egymást - ami Nápolyban nem is olyan képtelen állítás. Barátunk előszeretettel hivatkozott éppen Basso Tomeo példájára: lám, neki van becsületes mestersége, a fiaival együtt napi tizennyolc órát dolgozik, vagy ötven éve veti ki nap mint nap a hálót, mégsem vitte annyira, hogy ötven dukátot összekuporgasson. Munka helyett Michele jobban szeretett állítólagos örökségére hivatkozni; valami nem létező nagybátyját emlegette folyton, aki Marco Polo adatai nyomán elindult Cathay királyságba. Ha mégsem ütne be az örökség - mondta -, ami végtére is megeshet, akkor egy szép napon úgyis ezredes lesz, Nanno ezt jövendölte. A Basso Tomeo házban Michele mindenesetre csak a jóslat első felét hangoztatta, a másodikat, amelyik kötelet ígért neki, ellenben bölcsen elhallgatta. Mint láttuk, titkát csakis a tejtestvérének árulta el, akkor este, amikor a boszorkány még az övénél is ijesztőbb sorsot jósolt Luisának.

Hogy Assunta éppen a Madonna del Carmine templomban tartózkodik, hogy szent Ferenc oltára előtt térdepel, és hogy az oltárt olyan fényesen - *a giorno* - kivilágította, ez mind csak újabb bizonyítéka annak, hogy Michelét kár bolondnak nevezni, nagyon is igaza volt, amikor kijelentette, hogy Basso Tomeo hiába töri magát, keserves munkája édeskeveset hoz a konyhára. Három nap egymás után alig-alig került hal a hálóba. Az öreg halász megfogadta: tizenkét gyertyát gyújt védszentje, szent Ferenc oltárán, abban a reményben, hogy cserébe a szent olyan halászattal jutalmazza, amilyen csak a Genezáret taván esett valaha. Assuntára szigorúan ráparancsolt Tomeo, hogy délelőtt, mialatt ő bevonja a hálót, buzgó imával segítse elő a fogadalom teljesülését.

A fogadalomtételre éppen előző este került sor; a halászat eredménye azon a napon még rosszabbul ütött ki, mint az előző kettőn. Michele Luisánál töltötte az estét, a sebesült ágyánál a rákövetkező éjszakát, nem értesülhetett hát a fogadalomról. Ezért találta a kaput zárva, Assuntát pedig szent Ferenc oltára előtt térdepelve, ahelyett hogy a kapuban várt volna rá.

Michele végre felfedezte Assuntát. Nagyot sóhajtott afeletti örömében, hogy Pasquale da Simone igazat mondott, akkorát, hogy Assunta megfordult rá, felkiáltott örömében, kedves mosollyal köszönte meg, hogy utána jött, és intett neki, hogy térdeljen mellé. Több se kellett Michelének, szempillantás alatt engedelmeskedett. Egy ugrással az oltárnál termett, és Assunta mellé térdepelt, ugyanarra a lépcsőfokra.

Nem állítjuk, hogy a fiatal lány ugyanolyan buzgón imádkozott most is, mint előbb, amikor Michele nem térdelt még mellette - gondolatai tagadhatatlanul el-elkalandoztak. De ennek úgysem volt többé jelentősége; a halászat közben véget ért, a hálókat bevonták. A szerelmesek nyugodtan megkockáztathattak egy-két szerelmes szót is, a szentnek kijáró ima szavai közé vegyítve.

Michele most tudta meg Assuntától mindazt, amit mi, krónikási minőségünkben, már akkor közöltünk olvasóinkkal, amikor Michele még hírét sem hallotta. Cserébe Michele is elmondta Assuntának a saját történetét, tőle telhetőleg hihetővé kerekítve. Luisa beteg volt, mesélte, az Oroszlán-kútnál gyilkosság történt, jelenleg csődület van a Sant Eligio utcában és a Sospiri del' Abisso-közben, a *beccaio* boltja előtt.

Mihelyt Assunta meghallotta, hogy a Régi Vásártéren csődület van, mint igazi Éva lánya, nyomban tudni kívánta a csődület okát. Udvarlója elbeszélését homályosnak találta. Búcsút mondott szent Ferencnek - úgyis leimádkozta már, hajszál híján, a maga adagját -, térdet hajtott a szent oltára előtt, ujja hegyét bemártotta az ajtó melletti szenteltvíz-tartóba - a nedves ujjacska összeért Michele ujjával -, utoljára még keresztet vetett, majd belekarolt Michelébe, meg sem várva, hogy átlépjék a templom küszöbét. Olyan könnyedén lépkedett, hogy majd elszállt, s dalolt, mint a pacsirta. Rendíthetetlenül bízott a szent közbenjárásában, rendíthetetlenül hitte, hogy apja és fivérei azóta már megélték a csodálatos halászatot.

30 A KÉT FIVÉR

Assunta nem csalatkozott szent Ferencben: apja és fivérei valóban csodálatos fogást csináltak.

Amikor nekiveselkedtek, hogy kihúzzák a hálót, előbb azt hitték, sziklába akadt,- olyan nehéz volt. Hamarosan kitűnt ugyan, hogy ellenállása még sincs akkora, mint a tenger fövényébe ágyazott, nagyobb tömegé szokott lenni, de akkor meg attól kezdtek félni, hogy vízihulla került a hálóba, öngyilkos vagy szerencsétlenül járt ember teteme. Megesik olykor, és mindig bajt hoz azokra, akikkel megtörténik.

Ám, amikor a háló kijjebb ért, megnyugodva érezték, hogy eleven, sőt, nagyon is eleven testek fickándoznak, csapkodnak benne; vadul tiltakozva az ellen, hogy akaratuk ellenére partra vonszolják őket.

Nemsokára heves hullámzásba jött a víz a háló körül, vízsugarak törtek a magasba; a halak nyilván most vették észre, hogy csapdába jutottak, és kétségbeesett erőfeszítéssel próbálták elszakítani a hálót, vagy átvetni magukat a pereme fölött.

Mialatt az öreg halász meg Luigi ereje végső megfeszítésével küzdött az ellenszegülő zsákmánnyal, Gennaro és Gaetano belegázolt a tengerbe és a háló mögé került. Sikerült a hálót megragadniuk, bár a víz a vállukig ért.

Kiáltozással, hadonászással adták a többiek tudtára, hogy szent Ferenc becsülettel megtette a magáét.

A jelenet az öbölben játszódott le, a Nuova út közepetáján, egy nagy házzal szemközt, amelynek ablakai egyik oldalon a rakpartra, a másikon a Santo Andrea degli Scopari utcára nyíltak.

A ház Torre herceg tulajdona volt, Nápoly-szerte a Torre-palota néven emlegették.

Minthogy az alábbiakban egy valóságosan megtörtént eseményről számolunk be, kénytelenek vagyunk tüzetesebben leírni az esemény színterét, a házat, valamint a ház lakóit.

Egy huszonhat-huszonnyolc esztendős fiatalember állt az egyik első emeleti ablakban. Tetőtől talpig a legújabb párizsi divat szerint öltözött; éppen csak az akkoriban dívó sokgallérú köpeny vagy hosszú szárnyú kabát és magas pikégallér helyett viselt elegáns, sárgásvörös háziköntöst, amelyet a mellén selyempaszomány tartott össze. Természettől göndör, rövidre vágott, fekete haja rég nem láthatott rizsport. Testére drága csipkezsabóval díszített, finom batiszting simult, felül, a kivágásnál látni engedve viselője izmos, fiatal, nőiesen fehér nyakát. A fiatalember hosszú, keskeny fehér keze előkelő származásra vallott, s ugyanígy a bal keze kisujján villogó gyémántköves gyűrű. Szeme a távolba révedt. Szórakozottan bámulta az égen vonuló felhőket, miközben jobb keze ujjaival dobolt - árulkodó mozdulat, így tesznek a költők, amikor verset skandálnak.

A fiatalember csakugyan költő volt, a Sannasarok, Bertinek, Parnyk fajából. Don Clemente Filomarinónak hívták, s öccse volt Torre hercegének. Mindig rendkívül választékosan öltözködött, egyike volt azoknak a nápolyi fiatalembereknek, akik a Nicolinókkal, a Caracciolo és a Rocca Romana fivérekkel a divat királya címért vetélkedtek. Ezenkívül jó lovas volt, nagy vadász, kitűnő vívó, céllövő és úszó, s a tetejébe még gazdag is; bátyja, a nála huszonöt évvel idősebb Torre hercege kijelentette, hogy haláláig agglegény marad, mert vagyonát mindenestül öccsére szándékozik hagyni. A hercegi faj fenntartásának nemes hivatása tehát a fiatalemberre várt, jóllehet nemigen látszott rá igényt tartani.

Torre hercegét fontos, a jelen és a jövő szempontjából egyaránt sokkalta fontosabb feladat kötötte le - legalábbis saját hite szerint -, mint utódok nemzése a név és fajta fenntartása céljá-

ból. Szenvedélyes könyvgyűjtő volt; rengeteg ritka könyvet és értékes kéziratot hordott össze. Elzevir, vagy pontosabban Elzevier sorozatához fogható nem akadt a királyi könyvtárban sem - no persze, csak a nápolyi királyi könyvtárra gondolunk. Szinte hiánytalanul együtt volt könyvespolcain Lajos, Izsák és Dávid, az apa, a fiú és az unokaöcs[12] minden kiadványa. Szinte hiánytalanul, mondottuk, mert olyan könyvgyűjtő még nem született, aki azzal büszkélkedhetne, hogy birtokában van a teljes gyűjtemény, az első Elzevirnek számító, 1572-ben kiadott köteten kezdve, amelynek címe: *Eutropii historiae romanae, lib. X.*, az utolsó, *Pastissier françois* című kötetig, amelyet 1655-ben adott ki Lajos és Dániel. Torre hercege mégis jogos büszkeséggel mutogatta könyvbarát ismerőseinek párját ritkító gyűjteményét. A kötetek címlapjain ott ékeskedett sorban-rendben az összes valaha használt Elzevir-embléma: első helyen az angyal, egyik kezében könyv, a másikban kasza; szomszédságában a szilfára fonódott szőlőtő, s alatta a *Non solus* jelige; Minerva az olajággal és a *Ne extra oleas* felirat; az 1629-től használt levélfüzéres bivalyfej; az előbbit 1634-ben felváltó szirén; a Medúzafejet ábrázoló záródísz; a mályvarózsa-füzér és végül az utolsó embléma, a pajzson keresztbefektetett két jogar. A minden tekintetben kiváló kiadványok rendkívül nagy és széles margóval dicsekedhettek; egyes példányok esetében a margó szélessége elérte a tizenöt, sőt a tizennyolc sort is.

A herceg kézirat-gyűjteménye e nemben alkalmasint a világon a leggazdagabb volt. Ahány király, herceg, alkirály csak uralkodott Nápolyban, annak az írása mind ott szerepelt a gyűjteményben, szicíliai Tankréd pecsétjén kezdve, egészen az akkori uralkodópár, Ferdinánd és Karolina aláírásáig.

Furcsa, hogy az olthatatlan gyűjtőszenvedély, amely köztudomásúlag kiöl a lélekből minden emberi érzést, egyáltalán nem csökkentette Torre hercegének mondhatni atyai gyöngédségét ifjabb fivére, az ötéves korban árvaságra jutott don Clemente iránt. Különben talán éppen az az öccsével együtt született gondolat lehetett szeretetének igazi forrása, hogy a gyermek felmenti a családalapítás kötelezettsége alól. Felhagynia tán nem kellett volna a gyűjtéssel, ha megnősül, de semmiképp nem élhetett volna továbbra is ugyanolyan zavartalanul könyvészhivatásának. Elmondani is sok volna, mi mindent vállalt a gyerekért, aki felmentette őt a terhes kötelezettség alól. Maga ápolta, ha megbetegedett - és melyik gyerek nem esik át súlyos és enyhébb betegségek egész során? Éjszakákat virrasztott a fiú betegágya mellett, miközben a katalógusokat lapozgatta, vagy egyik-másik könyvritkaságban böngészte azokat a sajtóhibákat, amelyek a példány valódiságát fémjelzik.

Don Clemente nőtt-növekedett, a gyerek kamasszá, a kamasz fiatalemberré cseperedett, sőt a fiatalember is kezdett lassan férfivá érni; a báty mély és forró szeretete eközben mit sem változott, megmaradt atyainak. Don Clementét huszonhat évesen is gyereknek nézte. Ha az öcskös kilovagolt vagy vadászni indult, a herceg az ablakból utánakiáltott: „Vigyázz magadra, vízbe ne fúlj! Vigyázz magadra, amikor megtöltöd a puskád! Vigyázz, le ne vessen a ló!”

Amikor Latouche-Tréville admirális Nápolyban időzött, don Clemente Filomarino, sok hasonló korú fiatal társával együtt, buzgón eljárt a francia tisztek körébe. Don Clementét, az élénk képzelőerővel megáldott költőt fellázította a hármas elnyomás, a jogar, a kard és a csuha zsarnoksága alatt senyvedő haza sorsa. Azontúl kereste más lelkes hazafiak társaságát, s velük együtt jutott végül börtönbe.

Torre hercegét teljesen lekötötték könyvészeti tanulmányai meg a kéziratok hajhászása; a francia flotta átvonulásáról jóformán tudomást sem vett, törődni meg egyáltalán nem törődött

[12] A tudósok véleménye e pontban eltér egymástól: egyesek szerint Izsák Lajos fia volt, mások szerint csak unokaöccse.

vele. Filozófus volt, bár nem jutott eszébe a filozófiát a politikával összekapcsolni, soha nem ütközött tehát meg azon, ha öccse gúnyos megjegyzéseket tett a kormányra, a hadseregre, a papokra. Egyszer csak mit kell hallania?, hogy don Clemente Filomarinót letartóztatták és a Sant Elmo erődbe kísérték!

A hír úgy érte, mint derült égből a villámcsapás. Időbe telt, míg valamennyire felocsúdott; akkor aztán futott a vikárius kormányzóhoz, vagyis a rendőrfőnökhöz, mert ez a tisztség nagyban és egészben a rendőrfőnökség ottani megfelelője.

A herceg megtudakolta, mit követett el az öccse.

A válasz nagy megdöbbenésére úgy hangzott, hogy öccse összeesküvő, súlyos bűnök vádja terheli, s ha a vádak rábizonyulnak, az a fejébe kerülhet.

Nemrég bontották csak le a Palotatéren a vérpadot, amelyen Vitalianit, Emanuele de Deót és Galianit kivégezték; a herceg már látni vélte, mint ácsolják újra öccse vesztére. Futott a bírákhoz, állandó ostrom alatt tartotta a Vannik, Guidobaldik és Castelcicalák palotáját, felajánlotta nekik egész vagyonát, kéziratait, Elzevirjeit, akár az életét is, csak az öccsének kegyelmezzenek. Kegyelemért folyamodott Acton miniszterelnökhöz, a király és a királyné lába elé vetette magát - mindhiába. A per folyt tovább. Szerencsére úgy ért véget, hogy a bírák felmentették és szabadlábra helyezték a vádlottakat, a vérszomjas szentháromság átkos befolyása ellenére.

A királyné, látva, hogy bosszúvágya törvényes keretek közt nem nyer kielégülést, elszánta magát a hírhedt *camera oscura* létrehozására, ahova olvasóinkat már elkalauzoltuk, és megszervezte a háromtagú titkos vésztörvényszéket. Vanni, Castelcicala és Guidobaldi voltak a bírák, Pasquale Simone az ítéletek végrehajtója.

Don Clemente Filomarino tizennyolc hónapot töltött a börtönben. Torre hercege ezalatt majd az eszét vesztette, kisebb gondja is nagyobb volt az Elzevir- vagy a kéziratgyűjtemény gyarapításánál. Don Clemente Filomarino liberális nézetein, filozofikus hajlamain és gúnyolódó kedvén nem fogott a börtön, szabadulása után elszántabb volt, mint valaha. Amióta a független bíróság elejtette a vádat és szabadlábra helyezte, a királyné titkos fenyegetései és a közvádlók nyilvánosan elhangzott fenyegetései ellenére, a legteljesebb biztonságban érezte magát; a francia követség minden fogadásán megjelent, az udvari estélyekre ellenben a lábát sem tette be, noha rangja folytán udvarképes volt.

Mihelyt elrendeződött Clemente sorsa, bátyja, Torre hercege, megnyugodva tért vissza kéziratai hoz és Elzevirjeihez. Régi szokása szerint óvatosságra intette a tékozló fiút, amikor kilovagolt, amikor vadászni indult vagy fürdeni az öböl mély vizébe, de más tekintetben nem aggódott miatta.

A kérdéses nap mindkettőjük számára jól kezdődött.

Don Clemente Filomarino értesült a francia követ távozásáról, s arról, hogy távozása előtt hadat üzent Ferdinánd királynak. Minthogy elsősorban világpolgárnak tudta magát, s csak másodsorban nápolyinak, erősen remélte, hogy jó barátai, a franciák egy hónapon belül Nápolyban teremnek, és pokolra kergetik a királyt meg a királynét.

Torre hercege viszont Nápoly legtekintélyesebb könyvkereskedőjétől, Durától kapott aznap levelet; a kereskedő jelezte, hogy sikerült a herceg gyűjteményéből hiányzó két Elzevir egyikének a nyomára akadnia. Ő hozza el a herceghez a könyvet, vagy a herceg óhajtja őt boltjában felkeresni - kérdezte.

Torre hercege örömujjongva olvasta végig a levelet. Dehogy volt türelme bevárni a kereskedő látogatását! Rögtön nyakkendőt kötött, magára kapta bő köpenyét, s a könyvtárból, amely a palota egész második emeletét elfoglalta, lesietett az első emeletre, ahol a fivérek lakószobái voltak. A herceg nagy sebbel-lobbal benyitott öccséhez; az épp abban a pillanatban fejezte be egy Boileau *Pulpitus*-a modorában írt komikus költeményét, amely a nápolyi papság, sőt a világ összes papjainak három nagy vétkét ostorozta: a paráznaságot, a restséget és a torkosságot.

Don Clemente Filomarinónak elég volt egy pillantást vetnie bátyjára, hogy lássa, magánkívül van. Valami nagy eseménynek kellett vele történnie, és mi más lehetne az, mint egy könyv-lelet?

- Kedves bátyám - rikkantott don Clemente -, csak nem az 1661-es Terentius-kiadásra bukkant?

- Nem, kedves Clemente, hanem a 1664-es Persiusra - képzeld, micsoda boldogság!

- De csakugyan? Emlékezzék, bátyám, hányszor újságolta már nekem: „Rábukkantam"; s amikor a kérdéses példány előkerült, kiderült, hogy megint egy hamisítványt próbálnak a nyakába sózni, olyan ál-Elzevirt, amelyiken gömb van az olajág vagy a szilfa helyén.

- Jó, jó, de sohasem sikerült becsapni! Öreg róka vagyok én ahhoz! Különben is Dura küldte a levelet, és Dura ilyet nem enged meg magának, ügyelnie kell a cég jó hírére. Itt a levele, olvasd: „Herceg úr, sürgősen várom. Örömmel tudatom, hogy rábukkantam az 1664-es Persius kiadásra, címlapján a pajzson keresztbefektetett két jogar. Nagyszerű példány, a margó minden irányban tizenöt soros."

- Fogadja szerencsekívánataimat, bátyám! Gondolom, Durához készül?

- Rohanok! Legalább hatvan-nyolcvan dukátom bánja, de sebaj! Úgyis te öröklöd egy szép napon az egész könyvtárat, és ha sikerül még az 1661-es Terentius kiadást is felhajtanom, teljes lesz a gyűjtemény. Tudod te egyáltalán, mit ér egy teljes Elzevir-sorozat? Ha azt mondom, húszezer dukát, nem mondtam semmit.

- Kedves bátyám, könyörögve kérem, sohase beszéljen arról, mit hagy, mit nem hagy rám. Remélem, szeretnek annyira az istenek, hogy megadatik együtt halnunk, egy napon, sőt, egy órában, mint valaha Kleobisznek és Bitónnak, ha nem dicsekedhetünk is az övékhez hasonló érdemekkel. Csak szeressen továbbra is, bátyám; amíg a szeretetét bírom, gazdag vagyok.

A herceg átölelte don Clemente vállát. Tekintete kimondhatatlan gyengédséget sugárzott:

- Ej, haszontalan, hisz tudod, úgy szeretlek, mint a saját gyermekemet, vagy még annál is jobban. Ha a fiam lennél, talán egyenesen Durához siettem volna, s csak hazajövet öleltelek volna meg.

- Nos, akkor öleljen meg, és siessen a Terentiusáért.

- A Persiusomért, barbár! a Persiusomért! - és a herceg itt nagyot sóhajtott. - Igazi könyvgyűjtő nemigen válik már belőled, jó, ha egyáltalán viszed e téren valamire!... A viszontlátásra, Clemente, a viszontlátásra!

És Torre hercege kiszáguldott a kapun.

Don Clemente újra az ablakhoz állt.

Basso Tomeo meg a fiai éppen akkor vonszolták partra a hálót, nagy csapat halász és lazzorone gyűrűjében. Valóságos csődület támadt, mindenki látni akarta, milyen eredménnyel jár Basso Tomeo és a három fiú halászata.

31 GAETANO MAMMONE SZÍNRE LÉP

Az előző fejezet elején elmondottuk már, hogy szent Ferenc kitett magáért, a halászat eredménye csakugyan csodálatos volt.

Assunta nem hiába imádkozott olyan buzgón, Basso Tomeo nem hiába ajánlott fel olyan bőkezűen egy misét meg tizenkét gyertyát a szentnek, az öbölben előforduló halfajták mindegyikéből jutott legalább egy példány az öreg halász és három fia hálójába, mintha csakugyan a szent keze lenne a dologban.

Partot ért a húzóháló. A zsákja majd szétrepedt. Mintha nem is a Földközi-tenger, hanem egyenesen a Paktolosz folyó ontotta volna a fövényre mérhetetlen kincsét.

Ott vergődött a hálóban a csillogó aranydurbincs, az acélpikkelyes bonitó, az ezüstruhás spinell, a rózsaszín derekú morgóhal, a borvörös uszonyú tengeri fogas, a kerekorrú perbál, a naphal, amelyik úgy fest a tengerben, mint egy belehullott csengős dob, és végül a Péterhal, amelynek oldalán a szent ujjlenyomat látható; de ez a temérdek hal csak szerény kíséret volt, kamarásai, miniszterei, udvaroncai egy legalább féltonnás, pompás tonhalnak, a tenger királyának; Masaniello ígér *A portici néma* egyik elbűvölő áriájában ilyesforma halat a társainak.

Az öreg Basso Tomeo alig hitt a szemének. Fejéhez kapott, egész testében reszketett az örömtől. Az öreg és a fiúk jól felszerelkeztek kosarakkal, hiszen gazdag zsákmányt reméltek, de a tetésen rakott kosarak még a harmadát sem fogadták be a csodálatos aratásnak, amely azon a rónaságon esett, ahol se vetni, se szántani nem kell.

A fiúk elindultak újabb kosarakért. Basso Tomeo örömében fűnek-fának elmondta, hogy a csodálatos fogást védszentjének, szent Ferencnek köszönheti; lám a szent kegyesen fogadta, hogy ő misét mondatott neki és tizenkét gyertyát gyújtott az oltárán.

Az öreg halász és a nézők bámulatának legfőbb tárgya a tonhal volt. Csoda, hogy nem tépett lyukat a hálón, amekkora erővel rángatta! Jó is, hogy nem sikerült a háló szemeit kiszakítva kereket oldania, mert a körülötte fickándozó egész pikkelyes seregnek utat nyitott volna.

Aki csak végighallgatta az öreg Basso Tomeo elbeszélését és megszemlélte a zsákmányt, az mind keresztet vetett, és *Evviva San Francescó*-t kiáltott. A szent közbenjárását egyetlen ember látszott kétségbevonni: don Clemente, aki az ablakából nézte végig a jelenetet. Ő a csodálatos fogást egész egyszerűen a halászszerencsének, azaz a véletlennek tulajdonította. Más halásszal is megesett már ilyesmi!

Onnan, ahol állt, azaz a palota első emeleti ablakából, messzire ellátott, egészen a Marinella rakpart hajlatáig; ő tehát tudta azt is, amit Tomeo Basso lenn, a szerencsekívánók gyűrűjében, a halai mellett nemcsak nem tudhatott, de nem is sejtett.

Basso Tomeo nem láthatta, de don Clemente igen, hogy fra Pacifico közeleg a szamarával a Vásártér irányából. Peckesen az úttest közepén lépdelt, mint szokott; ha egyenesen halad, óhatatlanul bele kell botlania a nagy csomó halba, amelyet az öreg Basso Tomeo csak az imént fogott ki a tengerből.

Így is történt. Fra Pacifico vette észre, hogy csődület állja útját, de nem sokat firtatta, miért verődött össze ennyi ember, mindössze szorosabbra fogta Jakobinus kötőfékét, a szamár elé került, és hogy könnyebben jusson előre, azt kiáltozta:

- Utat! Szent Ferenc nevében, utat!

A szent neve utat nyitott volna akárkinek, hiszen ez a sok ember mind azzal volt éppen elfoglalva, hogy a minorita-rend alapítóját dicsőítse. Képzelhetjük, milyen tisztelettudóan és készségesen nyitott utat a tömeg a barátnak, mihelyt felismerte őt és a szamarát, Jakobinust, hiszen tudnivaló, hogy mindketten a szent személyes szolgálatában buzgólkodnak.

Fra Pacifico átvágott a sokaságon, nem sejtve, mi várja középen. Egyszer csak szemtől szembe találta magát az öreg Tomeóval, és majd felbukott a halhegyben. A halak még vonaglottak, haláltusájuk utolsó perceit élték.

Ezt a pillanatot leste don Clemente. Sejtette, hogy fura viadalra van kilátás a halász és a barát között. Basso Tomeo csakugyan elsápadt és felkiáltott rémületében, amikor megpillantotta fra Pacificót, és mögötte Jakobinust; egyszeriben rádöbbent, hogy a barát irgalmatlanul megveszi rajta a sápot. Fra Pacifico arcára ellenben széles vigyor ült ki: micsoda nem remélt gazdagság, igazán a szerencsecsillaga vezérelte ide!

A halvásár úgyis gyengén ütött ki aznap, a fráter egyáltalán nem talált a Szent Efraim kolostor kapucinusainak kifinomult ínyére való halat, pedig holnap böjtös nap lesz.

- Á, á! - szólt don Clemente, olyan hangosan, hogy lent, a rakparton is meghallhatták. - Kezd a dolog érdekessé válni.

Egy-két ember felkapta a fejét, de mert nem értették, mit is akar a bársonyköntöst viselő fiatalember, nyomban visszafordultak Basso Tomeóhoz és fra Pacificóhoz.

Pacifico fráter hamarosan tett róla, hogy Basso Tomeót ne gyötörje tovább a kétség. Fogta a kötelet, ráhelyezte a tonhalra, és elmondta az előírt szöveget:

- Szent Ferenc nevében!

Don Clemento pontosan ezt várta: nevetésben tört ki.

Itt az alkalom, tanulmányozni az emberi cselekvés leghatalmasabb rugóinak, a babonának és az érdeknek párharcát. Basso Tomeo szilárdan hiszi, hogy a nagy fogást szent Ferencnek köszönheti: meg meri-e vajon tagadni zsákmánya legszebb darabját magától szent Ferenctől, illetve - ami ugyanaz - a szent képviselőjétől?

Don Clemente az esetből tanulságokat készült levonni: megítélni, mennyire támaszkodhatnak a hazafiak a népre abban a harcban, amelyet Nápolynak rövidesen vállalnia kell jogai kivívásáért; megítélni, vajon a nép, amelynek érdekében ők lerombolni készülnek minden előítéletet, az előítéletek mellett száll-e síkra vagy sem.

A filozófus kísérlete balul ütött ki.

A babona legyőzte az érdeket. Az öreg halász lelki tusája csupán néhány pillanatig tartott. Felötlött ugyan benne a szándék, hogy megvédi jogos tulajdonát, vetett is egy pillantást arra, amerről a fiait várta, kosarakkal megrakva, de tüstént meghátrált. A vitatott tárgyra mutatva alázatosan így szólt:

- Szent Ferenc adta, szent Ferenc elvette. Éljen szent Ferenc! A hal a magáé, atyám.

- Ó, a hülye! - kiáltotta önkéntelenül don Clemente.

Most mindenki felkapta a fejét. A gúnyosan mosolygó fiatalember a tömeg pillantásainak kereszttüzébe került. A nézők arcán egyelőre még csak meglepetés tükröződött, nem értették, valójában kinek is szól a „hülye” jelző.

- Neked mondtam, Basso Tomeo, igenis neked, hogy hülye - kiáltott le don Clemente.

- De miért, excellenciás uram?

- Mert becsületes ember, jó munkás és főként izmos fickó létedre eltűröd te is, meg a három fiad is, hogy ez a csaló, lusta, szemtelen barát elemelje keserves fáradozásod gyümölcsét.

Fra Pacifico mindeddig abban a hiszemben élt, hogy hozzá nem fér szó, őt védi a csuhának kijáró tisztelet; most, hogy megtörtént a lehetetlen, hogy váratlanul nyílt támadás érte, elbődült mérgében, s don Clementére emelte a furkót.

- Tartogasd a furkót a szamárnak, fráter, más úgysem fél tőle.

- Figyelmeztetem, don Cicillo[13], hogy a szamaram neve Jakobinus.

- Szóval a szamarad embernevet visel, te meg állatnevet.

A sokaságon nevetés hullámzott végig. Eleinte rendesen annak az oldalára áll a tömeg, akinek gyorsabban forog az esze.

Fra Pacifico tajtékzott. Jobb híján azt vágta don Clemente fejéhez, amit ő a maga részéről a legnagyobb sértésnek vélt.

- Jakobinus vagy, tudd meg, jakobinus! Testvéreim, ez az ember jakobinus; magatok is láthatjátok, Titus-frizurát visel és pantallót a háziköntös alatt. Jakobinus, jakobinus, jakobinus!

- Kiabálj csak, ameddig jólesik! Állok elébe: igenis jakobinus vagyok.

- Hallottátok? - üvöltötte fra Pacifico. - Beismeri, hogy jakobinus.

- Tudod te egyáltalán, mi az, hogy jakobinus? - kérdezte don Clemente.

- A jakobinus néplázító, szankülott, terrorista, királygyilkos.

- Franciaországban meglehet, de Nápolyban egészen más. Nyisd ki a füled, és jól jegyezd meg: itt nálunk a *jakobinus* becsületes ember, olyan ember, aki szereti a hazáját, aki a nép javát akarja, tehát harcol az előítéletek ellen, amelyek a népet elbutítják; egyenlőséget követel, azaz egyforma igazságot kicsinek és nagynak, és szabadságot mindenkinek, hogy a halászok az öböl bármely részén kivethessék hálóikat, és maga a király se sajátíthasson ki egész tengerrészeket Portici, Chiatamonte és a Mergellina mentén, mert a tenger mindnyájunké, akárcsak a levegő, amelyet belélegzünk, és a nap, amely ránk süt. Végezetül jakobinus az, aki testvériséget követel, azaz minden embert testvérének tekint, és azt mondja: „Nem igazság, hogy egyesek henyélnek és koldulnak, míg mások fáradoznak és dolgoznak”. A jakobinus nem tűri, hogy az a szegény halász, aki az éjjelét azzal töltötte, hogy a hálót kivesse, a nappalját pedig azzal, hogy partra húzza, ha minden tíz évben egyszer véletlenül kifog egy harminc aranyat érő halat...

A tömeg újra nevetett, talán mert sokallta a harminc aranyat.

- Én annyit adnék érte - vágta rá Filomarino. - Egyszóval, mint mondtam, a jakobinus olyan ember, aki nem tűri, hogy ha egy szegény halász fog egy harminc aranyat érő halat, azt ellophassa tőle egy másik ember - bocsánat, tévedtem: szerzetes! - A szerzetes nem ember. Az ember nevezetre csakis az méltó, aki hasznára van embertársainak, nem pedig az, aki meglopja őket; aki tisztes tagja a társadalomnak, nem pedig az, aki a nyakán élősködik; aki dolgozik, és a munkája megérdemelt díjából eltartja a feleségét és a gyermekeit, nem pedig az, aki a más feleségét elcsábítja s a gyerekeit megrontja, hogy ő maga henye semmittevésben éljen. Látod, barát, ilyen a jakobinus, márpedig, ha ilyen, én jakobinus vagyok!

- Halljátok! - hörögte magánkívül a barát. - Káromolja az Egyházat, a vallást, káromolja szent Ferencet... Ateista!

---

[13] Így nevezik Nápolyban a piperkőc uracsokat, divatmajmokat, dandyket stb.

Egyszerre többen is kérdezték:

- Mi az, hogy ateista?

- Ateista az olyan ember - felelte fra Pacifico -, aki nem hisz Istenben, nem hisz a Szűz-anyában, nem hisz Jézus Krisztusban, és nem hisz szent Januárius csodájában.

Don Clemente Filomarino látta, hogy gyulladnak ki és hánynak szikrát a szemek a barát újabb és újabb vádjaira. Kár folytatnia a harcot; nem kétséges, ő maradna alul, ha ez a tudatlan és fanatikus tömeg a döntőbírájuk. Az utolsó vádnál néhányan felhördültek, öklüket rázták felé, és utánamondták fra Pacificónak:

- Jakobinus, ateista, olyan ember, aki nem hisz szent Januárius csodájában.

- Ráadásul a franciák barátja - fejezte be a fráter. Ezt az érvet a végére tartogatta.

A szidalom hatására többen is lehajoltak, köveket keresni.

- Ti pedig valamennyien szamarak vagytok - kiáltotta don Clemente. - Nem rakhatnak rátok olyan nehéz nyerget, nem nyöghettek olyan súlyos teher alatt, hogy rá ne szolgálnátok.

Azzal becsukta az ablakot.

Abban a pillanatban kiáltás harsant:

- Le a franciákkal! Halál a franciákra!

És öt-hat kődarab repült az ablaküvegnek don Clemente háta mögött. Az üveg összetört.

Az egyik kődarab az arcát súrolta, sőt, enyhén fel is sebezte.

A sokaság dühe és bosszúszomja talán be is érte volna ennyivel, ha a fiatalember megfontoltabb, és óvakodik újra az ablakban megjelenni. Csakhogy don Clementét felbőszítette a sértés és a fájdalom. Kapta golyóra töltött vadászpuskáját és feltépte az ablakot. Arca lángolt a haragtól, sugárzott róla a megvetés.

- Ki dobta a követ? ki sebzett meg itt, itt, itt? - kiáltotta, miközben vérző arcára mutatott.

- Én - felelte egy negyvenéves-forma férfi. Zömök volt és tagbaszakadt, fehér mellényt és bugyogót viselt, s a fején szalmakalap ékeskedett. - Én, Gaetano Mammone - mondta újra, karját kihívóan keresztbefonva a mellén. Erre a mozdulatra mellényéből lisztfelhő gomolygott elő.

Az ember jóformán ki sem mondta az utolsó szót, amikor don Clemente Filomarino már vállhoz is emelte a puskát és lőtt.

A fegyver csütörtököt mondott.

- Csoda! - bőgte fra Pacifico. A halat közben feldobta a szamárra, és cihelődött, sorsára hagyva a tömeg dühének kitett don Clementét. - Csoda!

A fráter megindult az Immaculatella irányába mindegyre kiáltozva: - Csoda! Csoda!

Kétszázan visszhangozták: „Csoda!" Csak egy ember kiáltott mást. Az iménti hang azt süvöltötte:

- Halál a jakobinusra! Halál az ateistára! Halál a franciák barátjára!

És a tömeg, amely az előbb még azt kiabálta: „Csoda!", most rázendített:

- Halál rá! Halál!

Elhangzott a hadüzenet.

Egy csapat berontott a nagykapun, hogy a palotából támadjon don Clementére, mások létrát támasztottak az ablaknak, hogy kívülről jussanak fel.

Don Clemente találomra újra a tömeg közé lőtt: egy ember a földre zuhant.

A vakmerő fiatalember ezzel eljátszotta utolsó reményét a kegyelemre. Nem maradt más választása, mint hogy drágán adja az életét.

Az első támadót, akinek a feje feltűnt az ablakban, puskatussal ütötte le. A férfi karjai elernyedtek, lezuhant a létráról.

Olyan heves volt az ütés, hogy a puska agya elrepedt. Don Clemente elhajította, felkapta céllövő pisztolyait, egyik kezébe az egyiket, a másikba a másikat. Két újabb ostromló jelent meg az ablakban, az egyiket a fején, a másikat a mellén találta a golyó.

Mind a kettő lezuhant, és holtan terült el a kövezeten.

A tömeg őrjöngött dühében. Végig a rakparton minden irányból futva közeledtek az emberek, hogy az ostromlók segítségére siessenek.

Don Clemente Filomarino hallotta, hogy recseg lent a kapu. Aztán léptek dobaja közeledett.

Az ajtóhoz rohant és kulcsra zárta.

Ugyan gyenge védelem a halál ellen!

Nem ért rá a revolvereket újratölteni, a puskája is eltörött, de ott a puskacső, a szerelékeivel, az beválik szükség esetén bunkónak. Két kardja is van még.

Leakasztotta a kardokat a falról, odakészítette maga mellé egy székre, hogy jól a keze ügyébe essenek, aztán marokra fogta a puskacsövet. Eltökélte, hogy utolsó leheletéig harcol.

Az ablakban újabb támadó jelent meg. A puskacső lecsapott. Ha a fejét találja, betörte volna, de az ember gyors mozdulattal kitért, úgyhogy a bunkó a feje helyett a vállát érte, mire két kézzel megragadta a csövet, s a kiálló részekbe, a závárzatba és a gyújtóserpenyőbe kapaszkodott bele. Don Clemente belátta, hogy ha megpróbálja visszaszerezni a fegyvert, közben rátörhetik az ajtót, tehát elengedte, éppen abban a szempillantásban, amikor az ellenfél azt várta, hogy ránt egyet rajta. Az ember megtántorodott és hátrazuhant, don Clemente ellenben elvesztette legfélelmetesebb fegyverét.

Felkapta a kardokat.

Szörnyű recsegés-ropogás hallatszott: egy balta átütötte a szobaajtó keskeny lemezét.

Amikor a vasszerszámot kirántották, hogy másodszor is lesújtsanak vele, a fiatalember odadöfött a résbe. Káromkodást hallott.

- Talált! - mondta, és vadul felnevetett. Azok nevetnek így, ilyen bosszúállóan, akiknek nincs már egyéb reményük, mint hogy drágán adják az életüket.

Háta mögött súlyos test dobbant: valaki beugrott az erkélyről a szobába. A támadó kezében tőr villant.

A hajlékony kardpenge, mint a villám, keresztezte a tőrt. A támadó felsóhajtott és elesett, a kard vasa hat hüvelykre állt ki a hátából, pontosan a két válla között.

Egy második baltacsapás ütött most rést az ajtón. Don Clemente épp fordult volna vissza, hogy ellenfeleit méltó fogadtatásban részesítse, amikor észrevette, hogy fentről papírok és könyvek hullanak az utca kövére.

Úgy látszik, a megvadult tömeg feljutott a második emeletre, feltörte a herceg lakrészének ajtaját - vagy talán fel sem kellett törnie, hiszen bátyja gyanútlanul és nagysietve távozott Durához, nyitva is felejthette. Ezek szerint a papírok és a könyvek, amelyeket ezek a nyomorultak az ablakon hánynak ki, nem is gyanítva értéküket, Torre herceg kéziratai és Elzevirjei.

Amikor don Clementét a kő megsebezte, dühében kiáltott; erre a szentségtörésre fájdalmában jajdult fel.

Jaj, a bátyja, szegény bátyja, mire jön haza! Hogy kétségbeesik majd!

Don Clemente megfeledkezett az őt fenyegető veszélyről, de megfeledkezett arról is, hogy hazatérő bátyjára valószínűleg kéziratai és Elzevirjei elvesztésénél mérhetetlenül súlyosabb csapás szakad. Egyetlen gondolat töltötte be: hogy az ő meggondolatlansága folytán most egy pillanat alatt elnyeli a szakadék mindazt, ami a bátyja élete, amit harminc éven át szakadatlan fáradozással, lankadatlan kutatással teremtett - és éppen akkor, amikor a legkevésbé várja! Dühe e gondolatra megkettőződött. Hát ezeknek a vadállatoknak nem elég, ha rajta kitöltik bosszújukat? Az élettelen tárgyakat is el kell pusztítaniuk, a rombolás vad ösztönétől hajtva, mit sem törődve értékükkel?

Egy pillanatra felötlött benne, hogy megpróbál ellenségeivel kiegyezni: leteszi a fegyvert, életét kínálja váltságdíjul bátyja nagy értékű könyveiért és kéziratáért. De az ostoba, dühtől eltorzult arcok láttán megértette; úgy sem állnának szóba vele, tudják, hogy nem csúszhat ki többé a kezük közül. Ha elárulja nekik, mit érnek ezek a holmik, valószínűleg csak annál vadabbul esnek neki a pusztításnak.

Arra a belátásra jutott végül, hogy egy szót sem szabad szólnia, és ha már úgyis itt a vég, ha nem menekülhet, minden erejét arra kell összpontosítania, hogy halálát, amennyire csak lehet, megkönnyítse és meggyorsítsa.

Ellenségeinek bosszúszomja talán csillapul az ő halálával.

Már csak az volt hátra, hogy hidegvérűen felmérje a helyzetét, és megkeresse a bosszú szempontjából legkedvezőbb megoldást.

Az ablaknál leállt az ostrom. Ez az út túlságosan kockázatosnak bizonyult. Don Clemente odafutott. Mintegy háromezer lazzarone nyüzsgött a rakparton. Szerencsére egyiknél sem volt puska vagy pisztoly. Don Clemente megkockáztathatta, hogy kihajoljon az ablakon.

Az emberek ölszám hordták a fát a tengerpartról, amely ezen a helyen olyan, mint egy óriási tűzifa- és épületfatelep, és az ablak alatt egymásra halmozták a hasábokat. Mások a könyveket és kéziratokat dugdosták alágyújtósnak a máglyarakás alá. A házat dúló csőcselék még mindig dobálta a második emeletről a kéziratokat és a könyveket.

Az ajtó recsegett-ropogott, a támadók már-már betörték. Vezetőjük, a fehér mellényes ember megállás nélkül csapkodott a baltával.

Tíz másodpercig talán bírja még az ajtó, don Clemente ezalatt éppen megtöltheti a két pisztolyt, ha megőrzi nyugalmát és nem remeg a keze.

A céllövő pisztolyok töltése gyorsan megy, mivel a golyó közvetlenül a lőporra kerül. Mire engedett az ajtó, a két pisztoly lövésre kész állapotban volt.

A szobába egy sereg ember tódult be. Eldördült a két lövés, mint a villám: két támadó a padlóra zuhant.

Don Clemente hátrafordult a kardokért, de jóformán a kezét sem nyújthatta ki, amikor máris kések és tőrök sűrűjében találta magát.

Egyszerre húsz vagy több döfés fenyegette, s ő szíve egész hevével várta és sürgette a gyors, a könyörületes halált, amikor a fehér mellényes, baltás ember hirtelen megforgatta feje fölött a fegyverét, s azt kiáltotta:

- Senki ne nyúljon hozzá! Enyém a vére!

A parancs elég korán érkezett ahhoz, hogy don Clementét megmentse tizenkilenc döféstől, ám a huszadik ember keze gyorsabban járt a többinél, az ő kése mégis beszaladt don Clemente torkába. A gyilkos késve, de engedelmeskedett; egy lépést hátrált, kését a sebben hagyva.

A sebesült még állt a lábán, de ide-oda ingott, mint aki elesni készül. Gaetano Mammone elhajította a baltát, odaugrott, egyik kezével megragadta és a falnak döntötte áldozatát, a másikkal feltépte köntösét és batisztingét - az moccanatlanul tűrte, nem akart vagy nem tudott ellenszegülni. Miután így lemeztelenítette don Clemente mellét, Mammone kitépte a kést a torkából, és száját mohón rátapasztotta a sebre, ahonnan sugárban szökött elő a vér.

A tigris veti így magát a ló nyakára, hogy feltépje ütőerét, s vérét vegye.

Don Clemente érezte, hogy ez az ember, azazhogy ez a vadállat erőszakkal szívja el testéből az életet, ösztönös mozdulattal a vállára támasztotta mindkét kezét, és megpróbálta ellökni, mint Anteusz az őt fojtogató Herkulest. De vagy az ellenfél volt nagyon izmos, vagy don Clemente nagyon gyenge; szorítása hamar elernyedt. Szörnyű érzés fogta el: az, hogy ez az ember nemcsak a vérét szívja ki, nemcsak az életét, de a lelkét is; kiverte a hideg verejték, félig kiürült erein a halál borzongása futott át, nagyot sóhajtott, és elájult.

A vámpír elengedte megdermedt áldozatát. Száját iszonyatos kéj rántotta torz vigyorra.

- Eleget ittam - mondta -, felőlem azt tehettek már ezzel a hullával, amit akartok.

Gaetano Mammone mindeddig a falnak szorította don Clementét. Most, hogy elengedte, áldozata összecsuklott és élettelenül hullott a padlóra.

Közben Torre hercege átvette Durától az 1664-es Persius kiadást. Úgy megörült neki, mint gyerek a várva-várt játéknak. Kifogástalan példány volt, címlapján ott ékeskedett a címer és a keresztbefektetett két jogar. A kereskedő hatvankét dukátot kért a könyvért, a herceg szemhunyorítás nélkül leszurkolta. Elvégre, ha sikerül az 1661-es Terentiust is megszereznie, teljes lesz Elzevir-gyűjteménye, márpedig teljes Elzevir-sorozattal eleddig mindössze három boldog gyűjtő büszkélkedhet, egy párizsi, egy amszterdami és egy bécsi.

A herceg alig várta, hogy a drága könyv birtokában újra kocsira szállhasson és hazainduljon a palotába. Ez ám a boldogság! Egyenest don Clementéhez megy majd, megmutatja a kincset, és bebizonyítja neki, hogy a könyvgyűjtés több örömmel jár, mint bármely más foglalatosság! Hej, ha sikerülne öccsét a könyvek szeretetére rákapatnia, eszményi fiatalember lenne, hiszen minden jó tulajdonság megvan benne, ezt az egyet kivéve. Jelenleg éppen olyan don Clemente, mint a herceg gyűjteménye: magáénak mondhat minden erényt, egyet kivéve, ahogy ő, a boldog könyvgyűjtő is magáénak mondhatja az Elzevireknek, az apának, a fiúnak és az unokaöccsnek minden kiadványát, a Terentiust kivéve.

Ilyesfajta gondolatok jártak a herceg fejében, mialatt mosolyogva kocsizott hazafelé; nem is az esze, inkább a szíve sugallta gondolatait. Közben drága könyvében gyönyörködött, keze közt forgatta, szívéhez szorította - a legszívesebben megcsókolta volna, s ha egyedül van, okvetlenül meg is teszi. A kocsi már a Supportico Strettelánál járt, amikor a herceg arra lett figyelmes, hogy arra elöl nagy a tömeg, s mintha éppen a Torre-palota körül tolongnának. De ez bizonyára tévedés, mit keresne ennyi ember az ő palotája előtt?

Hanem ami ennél is különösebb: úgy fest, mintha az ő könyvtára ablakából röpülne ki az a sok könyv és papiros, igazán, mint a madarak! Nyilván a távlat csalja, ezek az ablakok, amelyekben időről időre a lenti tömegnek integető, dühös emberek jelennek meg, nem lehetnek az ő ablakai!

A *carozzello* közeledett a palotához. A herceg nem áltathatta többé magát. Szívét leküzdhetetlen aggodalom szorította össze, minél közelebb ért, annál homályosabban látta, mi történik. Szemére köd borult, mint álmunkban szokott, halk hangon, ám egyre riadtabban mondogatta maga elé:

- Álmodom! Álmodom! Álmodom!

Szeme kimeredt, nyaka megfeszült, fejét előre szegezte.

Hamarosan kénytelen volt önmagának megvallani, hogy nem álmodik: valami váratlan és szörnyű katasztrófa szakadt rá és a házára.

A vico Marina del Vinónál elérték a csődület szélét. Az emberek, mind ahányan voltak, őrjöngve, magukon kívül üvöltözték:

- Halál a jakobinusra! halál az ateistára! halál a franciák barátjára! máglyára vele! máglyára!

Iszonyatos felismerés hasított a herceg agyába. Öccse szobájának ablakai alatt rendetlen öltözékű, félmeztelen, vérző emberek ágáltak. Kiugrott a kocsiból és mint az őrült, a tömeg közé vetette magát. Artikulátlan kiáltások törtek elő a torkából, magánál tízszerte izmosabb férfiakat lökött félre soha nem tapasztalt erővel. És minél mélyebbre merült az óceánban, amelynek minden hulláma egy-egy ember, annál ingerültebbnek, felajzottabbnak, szilajabbnak érezte.

Végre elért a kör széléről a közepébe. Felhördült.

Egy mindenféle fákból összehányt máglya emelkedett előtte, és ezen a máglyán az öccse feküdt, félmeztelenül, vérezve, eszméletlenül, sebesülten. Nem tévedés, jaj, és nem is álom, nem mondhatja többé, hogy „Nem ő az, mégsem ő!” Bizony don Clemente fekszik előtte, szívének gyermeke, test a testéből, vér a véréből!

A herceg egyet tudott csak, de többre nem is volt szüksége: hogy ezek az üvöltő tigrisek, ordítozó kannibálok, ezek a démonok, akik nevetve táncolják körül a máglyát, ezek mind az ő öccsének gyilkosai.

Fivérét halottnak hitte. Meg kell adnunk, fel sem ötlött benne, hogy túlélje, hogy túlélhetné őt.

- Nyomorultak! aljas, gyáva gyilkosok! mocskos hóhérok! - kiáltotta. - Nem akadályozhatjátok meg, hogy együtt haljunk!

Azzal öccse testére borult.

A csőcselék felüvöltött örömében. Egy áldozat helyett kettő! És az érzéketlen, magatehetetlen, félhalott áldozat helyett eleven áldozat, akinek a kínjait hosszan el lehet nyújtani!

Domitianus császár mondta a keresztényekre:

„Nem elég, ha meghalnak, érezniük is kell, hogy meghalnak!”

A nápolyi nép Domitianus méltó utóda!

Egy szempillantás alatt odakötötték Torre herceget öccse mellé a máglyarakásra.

Don Clemente szeme felnyílt. Megérezte, hogy ajkát baráti csók éri.

Felismerte a herceget.

Szinte már a nemlét homályába merülten suttogta:

- Antonio! Antonio! Bocsáss meg!

- Jól mondtad, don Clemente - felelte a herceg -, szeretnek bennünket az istenek, együtt halunk meg, mint Kleobisz és Bitón! Légy áldva, szerelmes öcsém! Légy áldva, Clemente!

Ekkor egy ember a sokaság örömujjongása, szennyes tréfái és ocsmány gyalázkodásai közepette csóvát dobott a máglya alján felhalmozott papirosokra és könyvekre, amelyeket a herceg egyetlen pillantásra, egyetlen sóhajra sem méltatott. Egy másik ember felkiáltott:

- Vizet! Hozzatok vizet! nehogy túl gyorsan haljanak meg!

És a két fivér kínszenvedését csakugyan sikerült három óránál is tovább elnyújtani!

Három óra múltán végre betelt gyötrelmeikkel a tömeg és szétoszlott. Ki-ki magával vitt egy égett húscafatot a kése, a tőre vagy a botja hegyén.

A máglyán nem maradt más, mint a lassan elszenesedő csontok.

Cirillo doktor előtt ekkor vált szabaddá az út. Mehetett végre Porticiba. Kocsiját a két fivér vértanúhalála tartóztatta fel.

Így pusztult el a nápolyi nép dühének első két áldozata, Torre herceg és öccse, don Clemente Filomarino.

A derült egű város címerében egy nyargaló kanca, *cavale passante* látható: ez a kanca alighanem Düomedész lovainak a leszármazottja, mert sokszor lakott már jól emberhússal.

Cirilló doktor ötven perc alatt ért Porticiba, a kocsis megszolgálta a piasztert.

Ettore Caraffa még aznap este álruhát öltött, és nekivágott ugyanannak az útnak, amelyen egyszer már elhagyta a nápolyi királyságot. Hamarosan átlépte a pápai állam határát, és sietett Rómába, hogy Championnet tábornokkal közölje, szárnysegédét baleset érte, és hogy megtanácskozza vele, mi a teendő az előállt, súlyos helyzetben.

32 ÉLETKÉP, LÉOPOLD ROBERT MODORÁBAN

Nem követjük Ettore Caraffát a hegyi ösvényeken, hanem inkább megelőzni igyekszünk őt. Olvasóink engedelmével egyenesen nekivágunk tehát a Nápolyt Rómával összekötő országútnak, követünk, Dominique-Joseph Garat nyomában. Magunk mögött hagyjuk Sessát, ahol Ferdinánd király csapatai gyakorlatoznak, Gaetát és a castellonei tornyot, amelyet tévesen Cicero sírjának is mondanak, sőt, még követünk hintaját is, amelyet négy ló repít éppen lefelé a castellonei dombon, s meg sem állunk Itriig, ahol Brindisibe utaztában Horatius is megpihent egykor. Capito asztalánál vacsorázott, Murenánál hált, vagy ahogy ő mondja: *Murena praebente domum, Capitone culinam*.

Manapság, azazhogy abban a korban, amelybe olvasóinkat elkalauzoltuk, Itri városka régen nem „urbs Mamurrarum" már, négyezerötszáz lakosából a jelenben senki nem jutott olyan hírnévre, mint valaha Mamurra, a nagynevű római jogtudós, vagy a sógora, Maecenas.

Mi egyébként nem szorulunk senki konyhájára, nyoszolyájára; mindössze néhány órára nézzünk be a helybeli bognárhoz. Követünk nemsokára szintén betér ide, akarva-akaratlan, mert errefelé rosszak ám az utak.

A bognár neve don Antonio della Rota, kettős jogon: egyfelől, mert nemesi származék - saját állítása szerint spanyol nemes -, másfelől, mert mesterien idomítja a legkeményebb kőris- vagy szilfát is kerékformába. A ház és a műhely elhelyezése tulajdonosa előrelátását és eszét dicséri, ott áll ugyanis a postaépület közvetlen közelében, szemközt a *Riposo d' Orazio*-hoz, vagyis *Horatius pihenőjé*-hez címzett vendégfogadóval, amelynek cégére nem kevesebbet állít, mint hogy a fogadó pontosan Murena házának a helyére épült. Don Antonio della Rota bölcsen kigondolta, hová üsse fel a tanyáját: a posta közelében, ahová az utasok okvetlenül betérnek lovat váltani, s átellenben a vendégfogadóval, ahol már csak a klasszikus hagyomány kedvéért is harapnak valamit. Ahány sérült fogat csak akad, az mind az ő keze közé kerül, márpedig errefelé, ahol a hírhedten rossz utakon maga Ferdinánd király is kétszer fordult az árokba, sok kocsi jár pórul.

Hála Ferdinánd őfelsége gondatlan; útfelügyelőinek, don Antonio műhelye szépen hoz a konyhára; nem csoda, ha olvasóinkat a Rota-házban vidám zeneszó fogadja. Csörög-pörög a dob, peng a gitár, az olasz és a spanyol nép nemzeti hangszerei.

Minden mesterembert örömmel tölt el, ha ipara virágzik; de don Antoniónak aznap más és nyomósabb oka is volt vigadni. Lánya, Francesca ülte lakodalmát Peppinóval, az első segéddel, akit don Antonio réges-rég kiszemelt már műhelye örökösévül.

Menjünk bátran végig a homályos folyosón, amely a ház utcai homlokzatát összeköti a hátsó fronttal; és vessünk egy pillantást az udvarra meg a kertre. Amilyen komornak, kihaltnak és csöndesnek tetszik a ház a főbejárati oldaláról, azaz az utca felől nézve, olyan vidám, hangos és népes az ellenkező végén.

Nézzünk gyorsan körül. Don Antonio rezidenciája erről az oldalról fedett, oszlopos tornácban végződik. A tornácról hat lépcső vezet az agyagos földű udvarra - itt szokta nyaranta a búzáját csépeltetni don Antonio. Udvar és tornác egyetlen hatalmas lugast alkot, mert futósző indái borulnak sűrűn fölébe. A környező fáktól a házig nyúlnak az indák, ellepik a fehérre meszelt falat; leveleik zöld füzére, sötét árnyéka meg-megrebben a szélben, s finom rajzolatokkal tarkázza-tompítja a homlokzat nyers fehérségét. A szőlődíszes, fehér falhoz pompásan illik a mélykék ég hátteréből élesen kiváló cseréptető piros csíkja. A nap a kora őszi reggelek meleg színeit hinti a képre. Sűrű a lomb, ám a napsugarak be-beszöknek a levelek közé, és arannyal pettyezik-csíkozzák a tornác kőkockáit meg az udvar döngölt agyagföldjét.

Az udvaron túl kezdődik a kert, azaz hogy inkább kisded nyárfaliget. A szabálytalanul nőtt fák között kötelek feszülnek, rajtuk futtatott szőlő. Akkora sötétvörös fürtök himbálódznak itt, hogy az ígéret földjén sem teremhetett különb, és annyi, hogy aki csak erre jár, az mind kedvet kap a szőlőevésre, s torkosságból vagy hogy a szomját oltsa, de okvetlen leszakít néhány fürtöt. És ahogy az arra járók fürtöket tépdesnek a fákról, úgy csipegetik a madarak, sárgarigók, feketerigók, verebek a szőlőszemeket a fürtökről. A koncból részt kér az a néhány tyúk is, amelyik ott futkároz a fák közt, egy méltóságteljes, csaknem mozdulatlan kakas szigorú felügyelete alatt. A tyúkok felszedegetik a földről a lehullott szemeket, sőt, ha kell, nagymohón felugranak a legalsó fürtökig is, s olykor, ha a csőrük fennakad, úgy maradnak, a levegőben függve. De mit számít ez az egész tolvaj, fosztogató, ingyenélő banda a természet buja gazdagságához képest! Jut is, marad is annyi, hogy bőséges legyen a szüret, elegendő a termés jövő ilyenkorig. A Gondviselést egyenesen a tunya és könnyelmű emberek számára találták ki.

A kerten túl az Appennin hegység első nyúlványai kéklenek. Az ókorban itt éltek a zord szamnit pásztorok, akik leigázták Posthumus légióit, és a győzhetetlen marsusok, akikkel Róma nem mert soha ujjat húzni, sőt a szövetségüket kereste kétezer éven át; újabb korokban pedig ez a hegység lett mindazok menedéke, akik a haramiaélet vad és keserves szabadságát választották a síkságot és a völgyeket meg-megrázó, nagy politikai földindulások másnapján.

Most, hogy a függönyt félrevontuk, és feltárult a színpad, ideje bemutatnunk a szereplőket is.

Három csoportra oszlanak.

A tornácon foglal helyet az első csoport. Csupa olyan ember, aki érett eszűnek tartja magát, nem mintha csakugyan megjött volna az esze, de mert már oda a fiatalsága. Előttük, a hosszú asztalon szalmafonatos, hosszú nyakú üvegek sorjáznak. Az asztalfőn Antonio della Rota mester trónol.

Másodszor ott a táncosok csoportja. Fiatal legények és lányok járják a tarantellát, azazhogy egyik tarantellát a másik után. Legelöl Peppino és Francesca ropja - most még csak jegyesek, de hamarosan férj-feleség.

A harmadik csoport a zenekar. Három zenészből áll: egyikük gitárt penget, a másik kettő a csörgős dobot veri. A gitározó a tornácról az udvarba vezető lépcső legalsó fokán ül, két társa áll, hogy szabadabban mozoghasson, s időről időre ököllel, fejjel vagy térddel vág valamelyik a dobba, a nagyobb nyomaték kedvéért.

Egyetlen ember áll kívül mindhárom csoporton. Egy húsz-huszonkét esztendős fiatalember üldögél, azaz könyököl a don Antonio telkét komája és szomszédja, Giansimone szíjgyártó mester telkétől elválasztó, omladozó közfalon, tehát olyan helyzetben, hogy nemigen lehet megmondani, a bognárnál vagy a szíjgyártó mesternél tartózkodik-e. A mulatozókat nézi.

Nem mozdul, s úgy tetszik, közönyösen szemléli a vidám társaságot, jelenléte mégis valami okból nyugtalanítani látszik don Antoniót, Peppinót és Francescát, mert sűrűn oda-odapillantanak, s arckifejezésük arra vall, hogy sokért nem adnák, ha a kényelmetlen vendég nem itt lenne és nem ilyen közel, hanem valahol másutt és messzebb.

A jelenlevők közül egyedül ennek a fiatalembernek jut némi szerep történetünkben, a többiek statiszták vagy huszadrangú szereplők, fordítsuk tehát őrá egész figyelmünket.

Mint már mondottuk, húsz-huszonkét esztendős lehet. Termete arányos, haja hirtelenszőke, szeme porcelánkék, tekintete rendkívüli értelemről és olykor, elvétve, hihetetlen kegyetlenségről árulkodik. Nap nem égette, szél nem fújta bőre kissé szeplős, orra egyenes, szája keskeny - ha mosolyra rándul, két sor apró fehér és hegyes ragadozófog villan elő. Bajsza és serkedő szakálla rőt színű. Végezetül, hogy az utolsó ecsetvonást is meghúzzuk e különös,

félig falusias, félig városias megjelenésű fiatalember arcképén, hadd tegyük még hozzá, hogy a mozgása, a ruhája, de még a széles karimájú kalapja is, amely mellette hever, mind arra vall: nemrég papnövendék lehetett.

A Pezza család három fia közül ő volt a legkisebb. Két bátyja béres lett, őt azonban, a leggyengébbet, egyházi pályára szánták szülei. Minden casertai, abruzzói, basilicatei és kalábriai paraszt vágyainak netovábbja, hogy legalább egyik fiából szerzetest neveljen. Apja tehát iskolába járatta Itriben, s mihelyt megtanult írni-olvasni, kikönyörögte, hogy a Megváltó templomának plébánosa sekrestyésnek alkalmazza a fiút.

Kezdetben, míg a fiú be nem töltötte tizenötödik évét, minden a lehető legjobban ment. A gyerek buzgón ministrált, ájtatos képpel lóbálta körmenteken a füstölőt, keresztényi alázattal rázta a csengettyűt, ha a szentséget kísérte; a hivők annyira megkedvelték, hogy bizalmuk jeléül előlegezték neki a fra Michele megszólítást, amibe ő bele is szokott. A férfivá érés időszakában azonban a fiatal *chierico*[14] megváltozott, előbb nyilván csak testben, aztán lélekben is. Keresni kezdte az addig megvetett szórakozásokat. Ha ő maga még nem is elegyedett a táncosok közé, irigy szemmel leste azokat, akik szép lánnyal jártak. Egy este látták a nyárfák közt, amint éppen sárga- és feketerigóra vadászott, máskor éjjel meg azon kapták, hogy gyakorlatlan kézzel a gitárt próbálgatja; majd a frigyláda előtt táncot lejtő Dávid király példáján felbuzdulva egy vasárnapi mulatságon megpróbálkozott, kissé félszegen, a tarantellával is. Vagy egy évig ingadozott még szüleinek jámbor óhaja és saját világias vonzalmai között, de abban a percben, amikor tizennyolcadik évét betöltötte, kimondta a döntő szót. Miután gondosan megvizsgálta, úgymond, tulajdon ízlését és hajlamait, egyszer s mindenkorra hátat fordít az Egyháznak és részt kér a Sátán hívságaiból és művéből, azaz pontosan a visszájára fordította a fogadalmat, amelyet a szerzetesjelölteknek kell tenniök a felavatás pillanatában; hogy tudniillik hátat fordítanak a világnak, és megtagadják a Sátánt, hívságaival és művével egyetemben.

Fra Michele nem sokkal ezután jelentkezett Giansimone mesternél szíjgyártó inasnak. Azt állította, hogy ellenállhatatlan vonzalmat érez a szamárnyergek és a lóhámok gyártása iránt, ez az ő igazi hivatása, ha az Egyház átmenetileg el is tántorította tőle.

Nagy volt a Pezza család bánata. Füstbe ment legszebb reményük, hogy a család egyik tagja pap, de legalábbis ferences vagy karmelita barát lesz. Kénytelen-kelletlen mégis beletörődtek a dologba, mert fra Michele ellentmondást nem tűrő határozottsággal nyilvánította ki szándékát.

Giansimone mester hiúságának módfelett hízelgett, hogy a volt egyházfi éppen nála kíván megtelepedni. Fra Michele korántsem volt jámbor szent-jelölt, mint a neve után hinni lehetett volna, de nem volt éppen rossz fickó. Megesett egyszer-kétszer, hogy ölre ment valakivel, de sohasem ő kezdte. Egy ízben, amikor ellenfele késhez nyúlt, nyilván abban a hiszemben, hogy könnyű dolga lesz fra Michelével, ő is kést rántott, és olyan ügyesen forgatta, hogy egyszer s mindenkorra elvette a legények kedvét az efféle szórakozástól. Ezenkívül titokban megtanult táncolni - mindent alattomban csinált, talán papi neveltetése következtében. Beszélték, hogy ő a városka legjobb céllövője, bár senki nem dicsekedhetett azzal, hogy valaha látta volna célbalőni. És végezetül, bár senki nem tanította rá, olyan lágyan, behízelgően játszott a gitárján, hogy ahány zenekedvelő lány csak volt Itriben, az mind el-elálldogált olykor a nyitott ablak alatt, s elgyönyörködött fra Michele játékában.

Igen ám, de a fiatal *chierico* egész Itriben csak egyetlenegy lányt méltatott figyelmére, és éppen ezt az egyet hagyta hidegen a gitárszó.

---

[14] Közép-Olaszországban így nevezik az alacsonyabb rangú egyházi embereket.

Ez a hidegszívű teremtés nem volt más, mint Francesca, don Antonio lánya.

Mi, krónikási és regényírói minőségünkben, sok mindent tudunk Michele Pezzáról, olyat is, amit földijei egyelőre nem gyanítanak. Kimondjuk tehát egyenesen, hogy hősünk választása csakis azért esett a szíjgyártó mesterségre, azazhogy Giansimone mesterre, mert a mester háza szomszédos volt don Antonio házával, s még inkább, mert a telkét don Antonio telkétől csak egy félig leomlott fal választotta el, úgyhogy a két kert jóformán egynek számított, különösen az olyan fürge legénynek, mint fra Michele. Azt az állítást is megkockáztatjuk, hogy ha Giansimone mester történetesen nem szíjgyártó, hanem mondjuk szabó vagy lakatos - fra Michele ugyanolyan heves vonzalmat érzett volna a szabás-varrás vagy a vésés-reszelés iránt, mint amilyet a nyeregkészítés meg a hámvarrás iránt érzett, feltéve persze, hogy Giansimone ugyanabban a házban űzi ezeket az iparokat.

Fra Michele titka, amelyet ezennel világgá kürtöltünk, don Antoniónak szúrt először szemet. Feltűnt neki, hogy a szíjgyártó inas munkája végeztével örökösen az ő tornácára, udvarára és kertjére néző ablakban álldogál; megfigyelte, hová irányulnak a fiatalember pillantásai, és arra a megállapításra jutott, hogy tekintete Francesca távollétében ködös és kifejezéstelen, ám nyomban határozottá és ékesszólóvá válik, mihelyt a lány előkerül, ugyanannyira, hogy semmi kétséget nem hagy érzelmei felől. Francesca már jóval apja előtt ugyanerre a felfedezésre jutott.

Fra Michele mintegy hat hónapja inaskodott Giansimone mesternél, amikor don Antonio a fenti megfigyelést tette. A lánya felől nyugodt volt, Francesca apja faggatására úgy nyilatkozott, hogy bár Pezza ellen nincs semmi kifogása, szeretni nem őt szereti, hanem Peppinót.

Don Antonio szívvel-lélekkel helyeselte lánya választását, minthogy az tökéletesen egybevágott az ő terveivel.

Úgy döntött, hogy a fiatal *chiericó*-t el kell távolítania - ne is próbálkozhasson tovább Francescánál, akinek a közönyét nem érezte egymagában elegendő biztosítéknak. Mi sem egyszerűbb, gondolta don Antonio, kerékgyártó meg szíjgyártó mindig is egy húron pendült, ráadásul Giansimone nemcsak jó szomszédja volt, hanem komája is, ami Közép-Olaszországban igen szoros köteléknek számít. Don Antonio felkereste Giansimonét, elétárta a tényeket, és arra kérte, tegye ki fra Michele szűrét. Ha igazán barátja, ezt nem tagadhatja meg, mondta. Giansimone roppant méltányosnak tartotta a kérést keresztlánya apja részéről, és megígérte, hogy okvetlenül teljesíti, vagyis az első alkalommal, mihelyt valami hibán kapja, elküldi az inast.

Fra Michelének azonban úgy látszik megvolt a saját külön házi démona, akárcsak valaha Szókratésznek. S mintha szántszándékkal, a démon egyenes tanácsára tenné, egyszerre kitűnő inassá változott ő, aki addig legfeljebb jó inas volt. Giansimone hiába igyekezett belekötni, kifogástalan volt a szorgalma, naponta nyolc és fél órát, sőt, sokszor kilencet dolgozott az előírt nyolc óra helyett. Kifogástalan volt a végzett munka minősége is; olyan gyorsan sajátította el a mesterség fogásait, hogy Giansimone legfeljebb egyet hányhatott volna a szemére, azt tudniillik, hogy az ügyfelek már-már szívesebben vették a segéd, mint a mester kezemunkáját. A magatartása ellen sem merülhetett fel kifogás, dolga végeztével egyenesen a szobájába ment fel, ahonnan csak vacsoraidőben került elő, hogy utána megint oda térjen vissza, s ki se mozduljon másnap reggelig. Giansimone arra számított, hogy a gitárjáték ürügyén sikerül belekötnie fra Michelébe, kijelenti neki, hogy nem bírja idegekkel a zenebonát. De a fiatalember felhagyott a gitározással, mihelyt észrevette, hogy az, akinek a kedvéért játszik, ügyet sem vet rá.

Don Antonio hétről hétre szemrehányásokkal illette komáját, amiért nem kergeti el az inast, az erre mindig fogadkozott, hogy a jövő héten okvetlen sort kerít rá. De eltelt a következő hét is, és vasárnap fra Michele megint csak ott álldogált az ablakban, még kitartóbban, mint előző vasárnap.

Don Antonio szuttyongatására Giansimone egy szép napon nekidurálta magát. Elhatározta, hogy közli inasával, meg kell válniuk egymástól, mégpedig minél előbb, annál jobb.

Fra Michele kétszer is végighallgatta a felmondást, aztán farkasszemet nézett főnökével - Giansimone tekintete zavart volt és kifejezéstelen, az inasé tiszta és határozott - s neki-szegezte a kérdést:

- De miért kéne megválnunk egymástól?

- Micsoda! - kiáltotta a szíjgyártó mester, tőle telhető méltósággal. - Faggatsz? Az inas faggatja a mestert?

- Jogom van hozzá - felelte fra Michele nyugodtan.

- Jogod van hozzá, jogod? - hüledezett a mester.

- Igenis, jogom van. Amikor szerződtünk...

- Nincs is szerződés - vágott közbe Giansimone -, nem írtam alá semmiféle papirost.

- Akkor is szerződtünk, a szerződéshez nem kell okvetlenül papír, toll és tinta, becsületes emberek között megteszi az adott szó is.

- Becsületes emberek, becsületes emberek... - motyogta a szíjgyártó.

- Ön ugyebár becsületes ember? - kérdezte hidegen fra Michele.

- Hogy a manóba ne lennék az! - méltatlankodott Giansimone.

- Nos, ha mindketten becsületes emberek vagyunk, akkor, ismétlem, fennáll a szerződés, amelynek értelmében én köteles vagyok önnél inaskodni, ön pedig köteles engem a mester-ségbe beavatni, felmondani pedig nincs joga, hacsak nem adok okot elégedetlenségre.

- Jó, jó, de ha okot adtál elégedetlenségre? He?...

- Hát adtam rá okot?

- Igenis adsz, lépten, nyomon.

- Ugyan mivel?

- Mivel, mivel...

- Segítek megállapítani az okokat, ha ugyan vannak ilyenek. Lusta vagyok?

- Nem mondhatnám.

- Garázda?

- Nem.

- Iszákos?

- Ugyan már, egy korty nem sok, annyi bort sem iszol.

- Hát talán kicsapongó vagyok?

- Még csak az kéne, te nyavalyás!

- Nos, ha se kicsapongó, se iszákos, se garázda, se lusta nem vagyok, mi oka lehet, uram, elégedetlenségre?

- Összeférhetetlen a természetünk.

- Összeférhetetlen a természetünk? - csodálkozott fra Michele. - De hiszen ez az első nézeteltérésünk! Egyébként, ha valami baja van velem, ne kerteljen, mondja ki bátran, s én igyekszem megjavulni.

- Azt csak nem tagadod, hogy makacs vagy?

- Mert nem akarok elmenni!

- Szóval beismered, hogy nem akarsz elmenni?

- Persze, hogy nem.

- És ha elkergetlek?

- Ha elkerget, az egészen más.

- Akkor elmégy?

- Igen. De ezt méltatlan bánásmódnak tekinteném, olyan sértésnek, amit sohasem bocsátanék meg...

- Egyszóval? - kérdezte Giansimone.

- Egyszóval - válaszolta a fiatalember, ugyanolyan csendes hangon, mint előbb, miközben merőn és elszántan nézett Giansimone szemébe -, ne legyek Michele Pezza, ha meg nem ölöm.

A szíjgyártó mester hátrahőkölt ijedtében.

- Képes és csakugyan megteszi! - kiáltotta.

- Remélem, nem kételkedik a szavamban - mondta fra Michele.

- Hitemre, nem.

- Nos, akkor okosabban tenné, kedves főnököm, ha már sikerült olyan inasra szert tennie, aki nem kicsapongó, nem iszákos, nem lusta és aki egész lelkével tiszteli önt, mondom, okosabban tenné, ha önszántából kijelentené don Antoniónak, hogy becsületes ember létére nem kergethet el egy szegény ördögöt, aki ellen nincs és nem is lehet semmi kifogása.

- Hitemre, így van - szólt Giansimone. - Magam is így vélem, ez a leghelyesebb.

- És a legokosabb is - fűzte hozzá a fiatalember enyhe gúnnyal. - Szóval megegyeztünk?

- Mondom, hogy igen.

- Kezet rá!

- Itt a kezem.

Fra Michele szívélyesen kezet szorított a főnökével, és mintha mi sem történt volna, nyugodtan újra munkához látott.

33 FRA MICHELE

Másnap, vasárnap Michele Pezza felöltözött és szokása szerint a templomba indult, misére. Ezt a kötelességét soha el nem mulasztotta, azóta sem, hogy kiugrott a csuhából. A templomban találkozott apjával és anyjával, tisztelettudóan köszöntötte, mise után hazakísérte őket, és útközben elmondta, hogy feleségül venné don Antonio lányát, ha hozzáadná. A házassághoz szülei beleegyezését kérte és meg is kapta. Majd csakugyan elindult don Antonióhoz, hogy Francescát feleségül kérje. Rajta ne múljék a dolog, gondolta.

Don Antoniót lánya és leendő veje társaságában találta. A kerékgyártót módfelett meglepte Michele Pezza megjelenése. Giansimone koma szégyellte bevallani, mi történt közte és az inas között, úgyhogy szokása szerint legutóbb újra csak arra kérte don Antoniót, legyen még egy hétig türelemmel, akkor majd mindent elintéz.

Fra Michele beléptekor a beszélgetésnek olyan hirtelen szakadt vége, hogy nem volt nehéz kitalálnia: jövetele előtt családi ügyekről folyhatott a szó, amelyekbe őt nem szándékoznak beavatni.

Pezza roppant udvariasan köszöntötte a társaság mindhárom tagját, majd arra kérte don Antoniót, kegyeskedjék négyszemközt meghallgatni.

Don Antonio húzódozva mondott igent. A spanyol hódítók leszármazottja azon töprengett, nem vállal-e túl nagy kockázatot, ha négyszemközt marad fiatal szomszédjával, pedig nem is gyanította még, milyen elszánt fickóra akadt benne.

Intett Francescának és Peppinónak, hogy hagyják magára.

Peppino karját nyújtotta Francescának, fra Michele szeme közé nevetett és elvonult a lánnyal.

Pezza lenyelte, ami a nyelvére tolult, fenyegetően meglendülő karját is sikerült visszafognia; magába fojtotta felháborodását, pedig úgy érezte, több vipera marja, mint don Rodrigót a hordajában.

A boldog pár mögött becsukódott az ajtó. Azok ketten most nyilván kíméletlenül gúnyolódnak a szerencsétlen szerelmesen.

- Uram - fordult fra Michele don Antonóihoz -, nemde felesleges is mondanom, hogy szeretem Francescát?

- Ha felesleges, minek mondod? - szólt csúfondárosan don Antonio.

- Kegyelmednek felesleges, de nekem mondanom kell. Azért jöttem, hogy feleségül kérjem a lányát.

Don Antonio nevetésben tört ki.

- Nem értem, uram, mi nevetnivalót talál ezen - mondta fra Michele, megőrizve hidegvérét. - Én komolyan beszélek, megkövetelhetem, hogy komolyan hallgasson végig.

- Csakugyan, minden okom megvan a komolyságra - gúnyolódott don Antonio. - Michele Pezza úr abban a megtiszteltetésben részesíti don Antoniót, hogy feleségül kéri a lányát.

- Nem ringatom magam abba a hitbe, uram, hogy ajánlatom különösebben megtisztelő lenne a kegyelmed számára - felelte Pezza, még mindig ugyanolyan higgadtan. - Úgy vélem, a megtiszteltetés kölcsönös. Egyébként tudom, hogy elutasít.

- Akkor minek teszed ki magad a visszautasításnak?

- Hogy a lelkiismeretemet megnyugtassam.

- Michele Pezza és a lelkiismeret! - kiáltotta don Antonio nevetve.

- Miért ne lenne Michele Pezzának lelkiismerete, ugyanúgy, mint Don Antoniónak? - válaszolta a fiatalember, változatlan nyugalommal. - Elvégre neki is két dolgos karja van, mint don Antoniónak, ő is két lábon jár, két szemmel lát, egy szájjal beszél, és egy szívvel gyűlöl vagy szeret. Miért ne lenne hát lelkiismerete, amelyik ugyanúgy megsúgja neki, mi a jó, mi a rossz, mint don Antoniónak a magáé?

A bognármestert végleg kihozta a sodrából fra Michele hidegvére, nem hitte volna, hogy ez az alig felserdült legény ekkora önuralomra képes. Csak most jutott el a tudatáig Michele Pezza szavainak valódi értelme is:

- A lelkiismeretedet akarod megnyugtatni? - kérdezte. - Egyszóval, ha nem adom hozzád a lányom, katasztrófa fenyeget?

- Előreláthatólag igen - felelte Michele Pezza, egy spártaihoz méltó tömörséggel.

- Miféle katasztrófa? - kérdezte a kerékgyártó mester.

- Egyedül Isten és Nanno a megmondhatója! - mondta Pezza. - De katasztrófának kell történnie, mert amíg én élek, Francesca nem lesz másnak a felesége.

- Eredj már, te bolond!

- Bolond nem vagyok, de elmegyek.

- Hál' istennek! - morogta don Antonio.

Michele Pezza megindult az ajtó irányába, de fele útról visszafordult.

- Kegyelmed csak azért olyan nyugodt - szólt vissza -, mert arra számít, hogy jó komája, Giansimone maholnap úgyis kitessékel a házából, ahogy kegyelmed kitessékelt a sajátjából.

- Micsoda? - hüledezett don Antonio.

- Nos, téved, uram! Megbeszéltük a dolgot, addig maradhatok nála, amíg tetszik.

- A nyomorult! - kiáltotta don Antonio. - Pedig megígérte...

- De nem tudja megtartani az ígéretet... Kegyelmednek jogában áll elküldeni, még csak rossznéven sem vehetem, mert idegen vagyok a házában; ő azonban nem teheti meg, mert az inasa vagyok.

- Hát aztán? - mondta don Antonio, és kihúzta magát. - Mit bánom én, a komámnál lebzselsz-e vagy sem! Én itt, te ott és kész. De jó előre figyelmeztetlek: ha ezek után be mered tenni a lábad a házamba, vagy ha meglátlak a kertemben tekeregni, éjjel vagy nappal, egyre megy, lelőlek, mint a veszett kutyát, most, hogy a fenyegetéseiddel magad vallottad meg gonosz szándékaidat.

- Ehhez joga van, de óvakodni fogok. Gondolkozzék még a dolgon.

- Mindent meggondoltam.

- Nem adja nekem Francescát?

- Soha.

- Akkor sem, ha Peppino visszalép?

- Akkor sem, ha Peppino visszalép.

- Akkor sem, ha Francesca elfogadna férjéül?

- Akkor sem, ha Franceska elfogadna férjéül.

- Van szíve úgy elküldeni, hogy megtagad tőlem minden reményt?

- Utolsó szavam: nem, nem, nem.

- Vegye eszébe, don Antonio, hogy Isten nem a kétségbeesettekre sújt le, hanem azokra, akik a kétségbeesésbe kergették őket.

- Ezt csak a papok szajkózzák.

- Ezt a becsületes emberek vallják. Isten velünk, don Antonio. Áldás, béke!

És Michele Pezza távozott.

A kapuban összetalálkozott egy-két helybeli legénnyel. Mosolygós arccal köszöntötte őket, mint mindig.

Aztán hazatért, Giansimone házába.

Olyan nyugodt arccal, hogy senki nem hitte volna, magáról beszélt, amikor az imént a kétségbeesett embereket emlegette.

Felment a szobájába és bezárkózott. De nem az ablakhoz lépett, mint máskor. Leült az ágyra, előregörnyedt, két tenyere a térdén, fejét a mellére horgasztotta, és hangtalanul sírt. Nagy könnyek gördültek végig az arcán.

Már vagy két órája ült így mozdulatlanul, némán és sírva, amikor kopogtak az ajtón. Felkapta a fejét, gyors mozdulattal letörölte a könnyeit és hallgatózott.

Másodszor is kopogtak.

- Ki kopog? - kérdezte.

- Én, Gaetano.

Egyik cimborája kereste. Pezzának nem voltak barátai.

Még egyszer megtörölte a szemét, majd az ajtóhoz lépett és kinyitotta.

- Mért jöttél, Gaetano? - kérdezte.

- Hogy megkérdezzem, nincs-e kedved golyózni? Barátaim a korzón várnak. Tudom, hogy nem szoktál játszani, de talán ma...

- Miért játszanék ma inkább, mint máskor?

- Mert bánat ért, jobban rád fér a szórakozás, mint máskor.

- Hogy engem ma bánat ért?

- Feltételezem. Minden igazi szerelmesnek nagy a bánata, ha megtagadják tőle a szeretett nő kezét.

- Hát te tudod, hogy én szerelmes vagyok?

- Tudja azt az egész város!

- És azt is tudod, hogy nem adják hozzám, akit szeretek?

- De mennyire! Méghozzá első kézből: Peppino mesélte.

- Hogy mesélte?

- Azt mondta: „Fra Michele megkérte Francesca kezét don Antoniótól, de kitették a szűrét."

- Csak ennyit mondott?

- Mondott többet is. Ha ezzel nem éred be, mondta, szab ő neked nadrágot, de cifrát ám, hogy legyen mit a szűrhöz felvenned.

- Így mondta?

- Szó szerint.

- Igazad van - szólt Michele Pezza, pillanatnyi töprengés után. Közben megtapintotta a zsebét, ott van-e a kése. - Csakugyan rám fér a szórakozás, menjünk golyózni.

Elindultak kettesben.

Szapora, de nyugodt léptekkel haladtak a Fondiba vezető út mentén - az ütemet Gaetano diktálta, nem Michele -, majd balra kanyarodtak, a tenger irányába, s kiértek a kettős platán-fasorra, amely az élemedettebb lakosoknak korzóul, a gyerekeknek és a fiataloknak sport-pályául szolgált. Legalább húsz játszó csoport nyüzsgött a fasorban. Különféle játékokkal szórakoztak, de leginkább az a játék járta, amelyiknél egy kis golyóra dobnak nagyobb golyókkal célba.

Michele és Gaetano sorra kerülgette a csoportokat. Az ötödiket vagy a hatodikat is elhagyták már, mire észrevették azt, amelyben Peppino játszott. A bognársegéd csoportja a sétánytól legmesszebb eső helyet választotta. Michele egyenesen feléjük tartott.

Peppino éppen lehajolt a földre, egy dobásról vitázott. Mire felegyenesedett, szemben találta magát Pezzával.

Akaratlanul összerezzent: vetélytársa szeme villámokat szórt.

- Nocsak - mondta -, te itt, Michele!

- Amint látod, Peppino. Meglep?

- Úgy tudom, nem szoktál játszani.

- Igazad van, nem szoktam.

- Akkor mit keresel itt?

- Az ígért nadrágért jöttem.

Peppino a célpontul szolgáló kis golyót ott szorongatta még a jobb kezében - körülbelül akkora volt, mint egy négyfontos golyóbis. Most, hogy rádöbbent, Michelét ellenséges szándék hozta ide, nekilendült és teljes erőből hozzávágta a golyót.

Michele elkapta a fejét. Végig szemmel tartotta Peppinót, s az arcáról leolvasta szándékát, mielőtt még mozdult volna. A fagolyóbis Michele halántékától két ujjnyi távolságra süvöltött el, a kilőtt lövedék erejével, s a falnak nekiütközve szilánkokra pattant szét. Pezza felkapott egy kavicsot.

- Szétzúzhatnám a fejed ezzel a kaviccsal itt ni, mint az ifjú Dávid Góliátét, és még mindig csak a kölcsönt adnám vissza. De én nem a homlokod közepére célzok, mint Dávid, amikor a filiszteussal vívott, beérem azzal, hogy a kalapodat találjam telibe.

A kavics fütyülve hasította a levegőt, lesodorta Peppino kalapját, s úgy átlyukasztotta, mintha puskagolyó járta volna át.

- Most aztán elég! Csak a gyávák sújtanak távolról, fával meg kővel - tette hozzá Pezza. Szemöldöke összerándult, foga megcsikordult. Előhúzta a kését.

- A bátrak közvetlen közelből támadnak, s az ő fegyverük a kés!

Majd a körülöttük álló legényekhez fordult. Mind feszülten figyelték az összecsapást, amely a helyi szokásoknak megfelelően zajlott, de a szokásosnál sokkal hevesebb indulat fűtötte.

- Jól figyeljetek - mondta Pezza. - Tanúi voltatok annak, hogy Peppino támadt énrám, legyetek hát döntőbírái küzdelmünknek.

Megindult Peppino felé. Az mintegy húsz lépésre állt tőle. A kés már ott villogott az ő kezében is.

- Hány hüvelykkel vívunk? - kérdezte Peppino.[15]

- Az egész pengével - felelte Pezza. - Az a tiszta munka.

- Első vérre megyünk, vagy második vérre? - kérdezte Peppino.

- Életre-halálra! - felelte Pezza.

Síri csendben hangzott el mindkét kérdés és felelet, a szavak úgy cikáztak ide-oda, mint baljós villámok.

A küzdő felek levetették kabátjukat, bal karjukra tekerték, majd megindultak egymás felé.

A nézők nagy kört formáltak; középen magára maradt a két ellenfél. Továbbra is síri csend honolt, a fenyegető katasztrófa előérzete mindenkit megnémított.

Ellentétesebb két alkatot képzelni is nehéz lett volna, mint a két ellenfélé; az egyik csupa izom, a másik csupa ideg, az egyik nyilván úgy küzd, mint a bika, a másik, mint a kígyó.

Peppino előregörnyedt, úgy várta Michelét. Fejét válla közé húzta, két karját maga elé tartotta, arca vérvörös volt, szitkokat szórt ellenfelére.

Michele halálsápadt arccal, lassan, némán lépkedett. Zöldeskék szeme, akár az óriáskígyóé, lenyűgözni látszott áldozatát.

Peppinóról lerítt a nagy izomerővel párosult, nyers bátorság, Pezzát legyőzhetetlen, rendkívüli akaraterő hajtotta.

Michele láthatóan gyengébb volt és valószínűleg ügyetlenebb is, mint ellenfele, mégis, akármilyen furcsa, a nézők háromnegyede az ő győzelmére fogadott volna, ha a helyi erkölcs eltűr ilyesfajta fogadást.

Az első szúrások nem értek testet, elakadtak a kabát ráncaiban vagy a levegőbe futottak, a két penge össze-összeakadt, mint enyelgő viperák fullánkja.

Egyszer csak eleredt a vér Peppino jobb kezéből. Michele késének éle felhasította négy ujját.

Michele hátraugrott, hogy időt hagyjon ellenfelének kezet cserélni, ha a jobb keze harc-képtelenné vált volna.

Peppino nem kérhetett kegyelmet. Ezt Michele lehetetlenné tette, azáltal, hogy a maga részéről eleve elhárította az irgalomnak még a gondolatát is.

Peppino foga közé kapta a kést, zsebkendőjével bekötötte vérző kezét, kabátját a másik karjára tekerte, és átvette a fegyvert a bal kezébe.

Pezza is kezet cserélt, baljába fogta a kést, nyilvánvalóan nem kívánt élni az előnnyel, amelyet ellenfelén szerzett.

---

[15] Közép-Olaszországban nagyon elterjedt a késpárbaj. A részvevők gyakran előre megállapodnak, hány hüvelyk pengehosszal vívnak. A hosszmérték egysége, a hüvelyk egy dugó, amelyen átszúrják a pengét.

Fél perc sem telt bele, és Peppino újra megsebesült, ezúttal a bal kezén.

Felbődült, nem fájdalmában, hanem dühében. Most értette meg, hogy Pezza nem megölni akarja, hanem lefegyverezni.

Pezza csakugyan megragadta felszabadult jobb kezével Peppino csuklóját, s ez a kéz, úgy látszik, cseppet sem fáradt el, mert hosszú, keskeny, ideges ujjai úgy markoltak, mint egy sokágú harapófogó.

Peppino próbálta kiszabadítani bal kezét a bénító szorításból, amely megakadályozta fegyvere használatában, s teljesen védtelenné tette, úgyhogy ellenfele akár tízszer is leszúrhatta volna. De kárba veszett minden erőfeszítése - az inda legyőzte a tölgyet.

Peppino karja elzsibbadt. Ellenfelének kése főeret sértett meg, cseppenként folyt el a sebesült vére és ereje. Néhány perc múltán ujjai elernyedtek, kése a földre hullott.

Pezza felkiáltott örömében. Elérte, amit akart.

Rálépett a késre.

Peppino ott állt fegyvertelenül. Tudta, egyetlen kiútja maradt: rávetette magát ellenfelére és átfonta inas, de sérült, vérző karjaival.

Pezza nem tért ki a viadal új formája elől sem, pedig úgy tűnt, Anteusz sorsa vár rá, Peppino bizonyosan megfojtja. Sőt, hogy mutassa, nincs szándékában kiaknázni fölényét, a kést a foga közé vette, úgy kelt birokra Peppinóval.

A két küzdő teljes erőből harcolt. Összeszedték minden ügyességüket, latba vetettek minden létező cselt. Peppinót birkózásban verhetetlennek ismerték, minden pajtását legyőzte, az egy Pezza kivételével, akivel sohasem mérte még össze erejét. A nézők legnagyobb csodálkozására mégis egyre inkább úgy látszott, hogy megint csak Peppino marad alul.

Egyszer csak megingott és földre zuhant mindkét legény, mint két villámsújtotta tölgy. A fáradhatatlan Pezza egész erejét beleadta egy rettenetes lökésbe, leverte a lábáról Peppinót - az sohasem nézett volna ki ekkora erőt vézna ellenfeléből -, és maga is rázuhant.

A nézők még fel sem ocsúdtak első meglepetésükből, amikor Peppino már ott feküdt hanyatt a földön, Pezza pedig a mellén térdelt, kését torkának szegezve.

Michele a fogát csikorgatta örömében.

- Uraim - szólt -, nemde tisztán és becsületesen folyt a küzdelem?

- Tisztán és becsületesen - felelték egy emberként a nézők.

- Tehát Peppino élete az enyém?

- A tied.

- Egyetértesz, Peppino? - kérdezte Pezza, miközben a legyőzött torkára szorította a kés hegyét.

- Ölj meg, jogod van rá - morogta, azaz inkább hörögte Peppino, elfulladt hangon.

- Megöltél volna fordított helyzetben, ha te kerekedsz fölül?

- Meg, de nem gyötörtelek volna.

- Tehát elismered, hogy enyém az életed?

- Elismerem.

- Egészen az enyém?

- Igen.

Pezza Peppino füléhez hajolt, úgy súgta:

- Nos, visszaadom, jobban mondva kölcsön adom az életedet. De ha feleségül veszed Francescát, az esküvő napján visszakövetelem, érted?

- Ó, a nyomorult! - kiáltotta Peppino. - Nem is ember vagy te, hanem maga az ördög! Nem fra Michelének kéne nevezni, hanem fra Diavolónak!

- Nevezz, aminek akarsz - mondta Pezza -, de ne feledd, hogy enyém az életed, s adott esetben - jól tudod, mikor - kéretlenül is visszaveszem tőled.

Felkelt, inge ujjában megtörölte a véres kést, hidegvérűen a zsebébe süllyesztette, csak akkor szólalt meg újra:

- Szabad vagy, Peppino, folytathatod a golyózást, nem gátol benne már senki.

Azzal elballagott, jobbra-balra köszöngetve, integetve a cimboráknak. A legények döbbenten álltak és azon tanakodtak, mit mondhatott vajon fra Michele Peppinónak, hogy az még mindig mozdulatlanul fekszik félkönyökére emelkedve, mint a sebesült gladiátor szobra.

34 KÓC ÉS SZÖSZ

Peppino, érthető módon, Pezza fenyegetődzése ellenére sem tett le házassági tervéről. Egyelőre senki nem gyanította, mit súgott Michele a fülébe; ha lemond Francesca kezéről, az egész város megsejti titkát, hiszen mindenki tudta, hogy Michele Pezza szereti a lányt.

Úgy tervezték, hogy az esküvőt aratás és szüret között tartják meg. Az összecsapás, amelyet az imént elbeszéltünk, május végén zajlott le.

Békésen telt a következő három hónap, a június, a július és az augusztus, semmi jel nem utalt rá, hogy Pezza fenntartja baljós szándékait, amelyekről csakis Peppino tudott.

Szeptember hetedikén, prédikáció után a plébános kihirdette, hogy Francesca szeptember 23-án esküszik Peppinónak örök hűséget.

A jegyespár részt vett a misén. Pezza a közelükben álldogált. Peppino lopva Pezzára pillantott, amikor a bejelentés elhangzott: olyan közönyösen állt ott, mintha nem hallotta volna. De a templomból kifelé menet egyszer csak Peppino mellett termett, és halkan, hogy a címzetten kívül senki meg ne hallja, odasúgta:

- Így is jó! Tizenhét napod van még hátra!

Peppino úgy összerezzent, hogy a karján lépkedő Francesca is nyugtalanul tekintett hátra; pillantása Michele Pezzára esett, aki köszönt és távozott.

Mióta Pezza a párbaj alkalmával Peppino mindkét kezén sebet ejtett, Francesca nem fogadta többé a köszönését, ám Pezza rendületlenül köszöngetett neki.

Tudott dolog, hogy a házasulandókat háromszor szokás kihirdetni. Következő vasárnap újra elhangzott a szószékről a bejelentés. Michele Pezza kifelé menet megint Peppino mellé lépett, mint egy héttel előbb, és odasúgta neki, fenyegetően, de kimérten:

- Tíz napod van még hátra!

A harmadik vasárnapon is ugyanúgy zajlott le minden: megtörtént a kihirdetés, elhangzott a fenyegetés; ezúttal összesen három napot engedélyezett Pezza Peppinónak, minthogy közben egy újabb hét telt el.

Eljött végül a hőn várt és rettegett szeptember 23-a, szerda. Éjjel vihar volt, de mint az előző fejezetek valamelyikében már említettük, a nap gyönyörű reggelre virradt. Déli tizenkét órára tűzték ki a szertartás időpontját, a násznép - don Antonio, Peppino és Francesca barátai és barátnői - a menyasszony házánál gyülekezett. A lakodalmat is itt tartják majd, a házigazda még a műhelyét is bezárta, hogy zavartalanul folyjék, az evés-ivás a tornácon s a mulatság az udvaron meg a kertben.

Jókedvtől visszhangzott a levelek árnyékával telehintett napsütötte tornác, udvar és kert. Egyszer már felvázoltuk a képet a tornácon iddogáló öregekkel, a dob- és gitárszóra táncot lejtő fiatal párokkal, a zenészekkel, akik közül az egyik a tornácfeljárón ül, a másik kettő pedig mellette álldogál, mialatt a festmény főalakja, a komor és mozdulatlan fiatalember a válaszfalra könyökölve nézi a mulatozókat. Arrébb szalmával rakott taligáján egy paraszt heverész és gajdol a Nápoly környéki contadinók sajátos modorában: elnyújtva, tele torokkal, végeérhetetlenül. A tyúkok, sárgarigók, feketerigók, verebek vidáman fosztogatják a fától fáig futó szőlőt a kertnek nevezett nyárfásban, amely az udvartól egészen a hegyek lábáig nyúlik.

Most, hogy fellebbentettük a fátylat a múltról, olvasóink is értik már, miért tekintget olyan nyugtalanul don Antonio, Francesca és főként Peppino a válaszfalon könyöklő fiatalember irányába, akit nincs joguk onnan elküldeni, és miért nyugtatgatja őket olyan jámbor derűvel, bár nem egész meggyőzően Giansimone koma, aki az emlékezetes nap óta, amikor inasával úgy meggyűlt a baja, soha szót sem ejtett többé felmondásról, s ezt nem is volt oka különösebben megbánni.

Harangoztak. Fél tizenkettőre járt az idő. Éppen ekkor ért véget megint egy szilaj, víg tarantella.

Még el sem halt a harangszó utolsó rezdülése, amikor másfajta lárma hallatszott, felettébb ismerős don Antonio fülének: a postakocsiba fogott lovak hámcsörgése, a kerekek súlyos, tompa robaja és a két postakocsis kiáltozása. Don Antoniót szólongatták, olyan mély basszus hangon, hogy a San Carlo *gran'carielló*-ja is megirigyelhette volna.

E háromféle zajból mindenki megértette, a derék bognár csak úgy, mint kedves vendégei, hogy a Castelloneból Itribe vezető országút megint megtette a magáét, munka áll a házhoz, mégpedig az a fajta, amelyen don Antonio időnként osztozni szokott a helybeli kirurgussal, minthogy rendszerint egyszerre törik el a kocsi tengelye vagy kereke meg az utasok lába vagy karja.

A don Antonio jószolgálatait sürgető, újonnan érkezett utasnak szerencsére épen maradt minden porcikája. Csak a kocsija szorult bognárra, ő maga nem kirurgusra.

Erről a társaságnak hamarosan módja nyílt közvetlenül megbizonyosodni. Az egyik kocsis éppen don Antoniót noszogatta, hogy jöjjön már, mert az utasnak sietős a dolga, ő meg azzal torkolta le a kocsist, hogy „az az ő baja, ma nem dolgozunk!", amikor egyszerre feltűnt az udvarra vezető folyosó végén saját személyében az utas és megszólalt:

- Ha szabad kérdeznem, miért nem dolgozik ma, Antonio polgártárs?

A derék bognárnak elég bosszúság volt már az is, hogy ilyenkor zavarják, még csak az hiányzott, hogy nemesi címe helyett a polgártárs megszólítással illessék! Rendes szokása szerint éppen valami gorombaságot készült odavágni, hogy a sértést megtorolja - mert sértésnek vette a megszólítást -, amikor pillantása véletlenül az utasra tévedt. Rögtön megértette, hogy magas rangú személyiséggel van dolga, nem tárgyalhat vele szokott hányaveti modorában.

Az utas, aki don Antonio családi ünnepét megzavarta, valójában nem volt más, mint követünk. Nápolyt még az éjjel elhagyta, és mert égett a vágytól, hogy a Szicíliai Kettős Királyság határát minél előbb maga mögött tudja, türelmetlenségében megtiltotta a postakocsisoknak, hogy a castellonei lejtőn lassítsanak. El is tört a kocsi egyik hátsó kereke, amikor átgázoltak a számos patak egyikén, amelyek az országutat át- meg átszelik és a vele párhuzamosan csordogáló folyócskába torkollnak.

A baleset következtében követünk gyalog kényszerült megtenni vagy fél mérföldet, pedig alig várta már, hogy átlépje a római állam határát - tiszteletre méltó önuralomra vall tehát, hogy olyan nyugodtan kérdezte: „Ha szabad tudnom, miért nem dolgozik ma, Antonio polgártárs?"

- Megkövetem, generális uram - szabadkozott don Antonio, miközben az utas elé sietett; Garat polgártársat ugyanis katonának vélte, harcias öltözéke után ítélve, s a magafajtájúak észjárásával úgy gondolta, hogy az a katona, aki négylovas postakocsin jár, legalábbis tábornok. - Nem tudtam, hogy ilyen magas személyiséggel van dolgom, mint excellenciád, mert ha tudom, nem azt mondom: „Ma nem dolgozunk", hanem csak azt, hogy „egy óra múlva dolgozunk".

- Miért ne foghatnának előbb hozzá? - kérdezte az utas a lehető legnyájasabban, így adva a mester értésére, hogy ha csak azon múlik, kész ő bizonyos anyagi áldozatokra is.

- Mert nekünk harangoznak a templomban, excellenciás uram, és a plébános urat nem várat-nám meg akkor sem, ha - Isten ne adja! - magának Ferdinánd király őfelségének a kocsiját kellene megreparálnom.

Az utas jobban körülnézett.

- Most látom - mondta -, alighanem lagzira toppantam be.

- Igenis, excellenciás uram.

- És ez a szép lány a menyasszony? - kérdezte az utas, a jóindulatú érdeklődés hangján.

- Igenis, a lányom.

- Minden elismerésem. Az ő szép szeme kedvéért várok.

- Ha excellenciád megtisztel, szívesen látjuk a templomban, így tán az idő is gyorsabban telik, a plébános úr gyönyörű prédikációt fog tartani.

- Köszönöm, barátom, inkább maradnék.

- Ahogy parancsolja. Ha megjöttünk, iszik velünk egy pohár saját termésű bort az új menyecske egészségére, az szerencsét hoz, és a munka is jobban megy utána.

- Rendben van, jó ember. Meddig tart a szertartás?

- Háromnegyed órát, legfeljebb egy órát. Induljunk, gyermekeim, a templomba!

Don Antonio vállalta egész napra a ceremóniamester tisztét, utasítására az egész társaság sietve cihelődött. Csak Peppino késlekedett, négyszemközt akart maradni Michele Pezzával.

Akkor odalépett hozzá, kezet nyújtott és - bár mosolya kissé kényszeredetten sikerült - mosolyogva mondta:

- Temessük el végre régi sérelmeinket, Pezza, és kössünk őszinte szívvel békét.

- Nem jól gondolod, Peppino - felelte Pezza. - Ajánld Istennek lelked, hamarosan előtte állsz. Nincs tovább.

Egész hosszában kiegyenesedett a fal tetején.

- Egy órád van még hátra, Francesca jegyese! - szólt ünnepélyesen.

Majd egyetlen ugrással Giansimone kertjében termett, és eltűnt a fal mögött.

Peppino körülnézett. Látva, hogy egyedül van, keresztet vetett és fennhangon mondta:

- Istenem! Atyám! a Te oltalmadba ajánlom lelkemet.

Menyasszonya és apósa után sietett, akik már jócskán előrehaladtak.

- Milyen sápadt vagy! - mondta Francesca.

- Ne adja Isten - felelte ő -, hogy egy óra múlva nálam is sápadtabb légy!

A követ nemigen üthette el mással az egyórás várakozási időt, mint hogy a dolguk vagy szórakozásuk után járó helybéli lakosokban gyönyörködjék. Előbb az esküvői menetet figyelte, amíg csak el nem tűnt a szeme elől a templomhoz vezető utca egyik kanyarulatában, majd tétován az ellenkező irányba pillantott, a várakozásra, mégpedig unalmas várakozásra ítélt ember szórakozottságával. Legnagyobb meglepetésére francia egyenruhák tűntek fel az

országúton, Fondi felől, tehát éppen ellenkező irányból, mint ahonnan ő érkezett. A katonák ezek szerint Rómából Nápolyba tartanak.

A francia egyenruhák viselői - négy dragonyos meg egy őrmester - egy utazóbatárt kísértek. A batár vágtában haladt, az iramot láthatóan nem az elébe fogott lovak diktálták, hanem a kíséret hátaslovai.

Garat polgártárs oldalát fúrta a kíváncsiság. No, nem sokáig.

A batár kíséretével egyenesen felé tart, akarva sem kerülheti el, hogy hamarosan jól szemügyre ne vegye, mert akármi a szándékuk: lovat cserélni a postán, vagy megpihenni a vendégfogadóban, a közelében kell megállniuk, hiszen a posta az első ház jobb kéz felé, a vendégfogadó pedig éppen átellenben van.

De még a batár odaérkezését sem kellett bevárnia. Az őrmester vagy száz-százötven lépésről észrevette az egyenruhát, s látva, hogy a Köztársaság egyik magas rangú tisztviselője álldogál az utcán, sarkantyúba kapta a lovat, odavágtatott hozzá, tisztelgett, és némán várta, hogy a követ megszólítsa.

- Barátom - szólt a követ, szokott szívélyes modorában -, én Garat polgártárs vagyok, a Köztársaság nápolyi nagykövete, nem illetéktelenül kérdezem, kik az őrizetére bízott utazókocsi utasai.

- Két ci-devant vénasszony, elég rozoga állapotban, követ polgártárs, meg egy ci-devant polgártárs, aki hercegnőnek titulálja őket - felelte a brigadéros.

- Nem tudja véletlenül a nevüket?

- Az egyiket madame Victoire-nak hívják, a másikat madame Adélaide-nak.

- Á, á - bólogatott a követ.

- Igenis - folytatta az őrmester -, állítólag nagynénjei a megboldogult zsarnoknak, akit lefejeztünk. A forradalom elől Ausztriába szöktek, Bécsbe, Bécsből meg Rómába. Aztán persze Róma is köztársaság lett. Halálra rémültek, mintha bizony a Köztársaságnak pont az ilyen vén satrafákra fájna a foga! Továbbálltak volna Rómából is, mint előtte már Párizsból és Bécsből, de volt egy harmadik nővérük, náluk is vénebb és rozogább, bizonyos madame Sophie nevezetű, az éppen akkor esett ágynak, a másik kettő meg nem akarta magára hagyni, ami különben szép volt tőlük. Elég az hozzá, végezetül tartózkodási engedélyt kértek Berthier generálistól... De nem untatja a fecsegésem?

- Nem, vitézem, ellenkezőleg, nagyon is érdekel, amit mondasz.

- Nincsenek nagy igényei, követ polgártárs, annyi szent! Ott hagytam szóval abba, hogy a beteg meghalt, egy hétre rá, hogy Championnet tábornok Rómába érkezett. Míg élt, a tábornok megbízásából másodnaponként meg kellett tudakolnom, hogy van. Mihelyt eltemették, a két húga engedélyt kért, hogy elhagyja Rómát és Nápolyba költözzön, ahol állítólag jó körülmények közt élő rokonaik vannak. De nagyon féltek, hogy útközben gyanúba keverednek és feltartóztatják őket. Championnet tábornok akkor azt mondta nekem: „Martin őrmester, te jól nevelt ember vagy, értesz a nők nyelvén is, vegyél magad mellé négy embert, és kísérd át a határon ezt a két öreg teremtést, elvégre ők is csak Franciaország gyermekei. Hanem kíméletesen bánj ám velük, őrmester, ha megszólítod őket, mindig tisztelegj, mint a feletteseidnek és harmadik személyben beszélj hozzájuk.” - „De tábornok polgártárs - feleltem -, hogy beszélhetnék hozzájuk harmadik személyben, amikor csak ketten vannak?” Erre már a tábornok is észrevette, mekkora butaságot mondott, elnevette magát és így szólt: „Martin őrmester, te még szemfülesebb vagy, mint hittem. Csakhogy ők hárman vannak, barátom, a harmadik utas férfi, Châtillon grófja, a hölgyek udvari tisztje.” - „Tábornok polgártárs - feleltem én -,

azt hittem, nincsenek többé grófok.” - „Franciaországban nincsenek - vágta ő rá -, de külföldön és Olaszországban akad még elvétve egy-egy.” - „Hogy szólítsam azt a Châtillont, tábornok, grófnak vagy polgártársnak?” - „Ahogy tetszik. Gondolom, persze, szívesebben venné ő is, no meg a hölgyek is, ha gróf úrnak szólítanád, nem polgártársnak, és minthogy ennek semmi jelentősége, és nem ártasz vele senkinek, mondhatod neki bátran reggeltől estig, hogy *gróf úr*.” Így is tettem egész úton. A szegény öreg hölgyek csakugyan megörültek neki, mondták is, hogy: „Lám, kedves gróf, milyen jómodorú fickó! Hogy hívnak, barátom?” Kedvem lett volna odavágni nekik, hogy mindenesetre jobb a modorom, mint az övék, mert én nem tegezem a grófjukat, ők meg letegeztek, de türtőztettem magam és csak annyit mondtam: „Hagyjuk, hagyjuk. Martin a nevem.” Az úton aztán folyvást csak engem szólongattak, ha valami kellett: „Martin így, Martin úgy.” De hát ennek csakugyan semmi jelentősége, beláthatja, követ polgártárs, hiszen a fiatalabbik is van már vagy hatvankilenc esztendős.

- Hogy szól Championnet utasítása, meddig kell őket kísérnetek?

- A határig, de ha úgy óhajtják, azon is túl.

- Rendben van, őrmester polgártárs. Végrehajtottad a parancsot, elhoztad őket a határig, sőt, két postával odább. Tovább nem tanácsos mennetek, veszélyes lehetne.

- Kire? Rám vagy rájuk?

- Rád.

- Ó, az nem számít, követ polgártárs. A veszélyt Martin őrmester fel se veszi, kenyerespajtása az neki.

- Kár lenne mégis felesleges kockázatot vállalnotok, súlyos következményekkel járhat. Menj, jelentsd a két hercegnőnek, hogy a megbízatásod lejárt, megválsz tőlük.

- Figyelmeztetem, követ polgártárs, lesz itt akkor mindjárt olyan sírás-rívás, hogy még! Istenem, mivé lesznek a szegények Martin nélkül? Látja, most vették csak észre, hogy nem vagyok mellettük, és máris milyen rémült szemeket meresztenek?

Mialatt ez a beszélgetés, jobban mondva előadás lezajlott - mert hisz Martin őrmester szónokolt egyfolytában, Garat polgártárs egyszer-egyszer vetett csak közbe egy-egy szót, azaz kérdést -, az öreg hercegnők hintaja befutott a *Riposo d’Orazió*-hoz címzett vendégfogadó elé. A szegény teremtések valóban megrémültek, amikor azt kellett látniuk, hogy védelmezőjük hosszan és élénken elbeszélget egy ismeretlen emberrel, aki a köztársaság magas rangú tisztviselőinek egyenruháját viseli. Hátha az rosszat forral ellenük, hátha parancsot ad a visszatérésre? Ezért néztek olyan rémülten, és ezért hívogatták olyan gyengéden Martint, a kíséret parancsnokát, hogy annak csak úgy hízott belé a mája.

Martin a követ egy intésére odalépett a batár ajtajához, s mialatt Garat polgártárs visszavonult a bognár házába, és a folyosón végighaladva az elhagyott tornácon foglalt helyet, hogy elkerüljön egy feltehetően kényelmetlen eszmecserét, az őrmester tisztelgésre emelte a kezét, ahogy ezt Championnet tábornok meghagyta neki, és jelentette a királyi hölgyeknek, hogy egy felettese parancsára nyomban vissza kell térnie Rómába.

A bejelentés módfelett feldúlta az aggszüzek lelkét, mint Martin őrmester nagy bölcsen előre látta. Meghányták-vetették a dolgot, előbb csak egymás közt, aztán lovagjuk bevonásával, s a megbeszélés eredményeként megbízták a grófot, hogy lépjen érintkezésbe a kék ruhás, nemzetiszín tollbokrétás idegennel, és tudakolja még tőle, miért nem kísérheti őket Martin őrmester és a négy katona tovább.

Châtillon grófja kiszállt a kocsiból, végigment ugyanazon az úton, amerre a köztársasági tisztviselőt eltűnni látta, s a folyosó másik végén rábukkant. Garat a tornácon üldögélt. Félszemmel, alig adva magának számot róla, azt a fiatalembert figyelte, aki belépése pillanatában ugrott a válaszfalról a bognár kertjébe, s puskával a vállán lefutott a kert végébe.

A követ csekély érdeklődéssel szemlélte a jelenetet, igazán semmi rendkívülit nem talált benne Olaszországban, a függetlenség hazájában, ahol a férfiak lépést sem tesznek fegyver nélkül, és ahol a kerítések mintha csak arra szolgálnának, hogy a járókelők magasugró képességeiket fitogtassák. Châtillon gróf megjelenése aztán végképp más irányba terelte a figyelmét.

A gróf egyenesen felé tartott. Garat polgártárs felkelt ültőhelyéből.

Garat, egy ustaritzi orvos fia, kitűnő nevelésben részesült, művelt volt, otthonos a filozófusok és az enciklopedisták köreiben. Még akadémiai díjakat is nyert valaha Suger-ről, Montausier-ról és Fontenelle-ről szóló lelkes értekezéseivel.

Járatos volt a társasági szokásokban és a csiszolt társalgás szabályaiban. A jakobinus nyelvezetet kizárólag ünnepi alkalmakkor használta, vagy ha már sehogy nem kerülhette el.

A két férfi szertartásosan üdvözölte egymást, sokkal inkább XV. Lajos, semmint a direktórium korszakának modorában.

- Hogy szólítsam: úrnak vagy polgártársnak? - kérdezte Châtillon gróf mosolyogva.

- Ahogy parancsolja, gróf úr. Mindenhogyan megtisztelőnek tartom magamra nézve, ha felelhetek kérdéseire, amelyeket valószínűleg ő királyi fenségeik nevében tesz fel.

- Ezt már szeretem! - szólt a gróf. - Igazán örülök, hogy ebben a vad országban művelt emberrel hozott össze a sors. Csakugyan ő királyi fenségeik megbízásából jövök, ha szabad XV. Lajos lányainak megadnom az őket megillető címet. Tudni szeretném - s ezt ne tekintse kérem, szemrehányásnak, hanem csupán annak, ami, tehát őfenségeik megnyugtatása céljából szükséges kérdésnek: - milyen szándék vagy akadály gátolja, hogy a kíséret, amelyet Championnet tábornok volt szíves melléjük rendelni, Nápolyig kísérje őket?

Garat elmosolyodott.

- Értem a finom különbségtételt *akadály* és *szándék* között, s válaszom, remélem, meggyőzi arról, hogy az *akadály* valóságos, s a *szándék* - mert az is közrejátszott -, korántsem rosszindulatú, sőt, mondhatnám jó szándék.

- Kezdjük tehát az akadállyal - szólt a gróf, udvarias meghajlással.

- Íme, az akadály, gróf úr: tegnap éjfélkor a francia köztársaság hadat üzent a Szicíliai Kettős Királyságnak. Ilyen körülmények között természetesen nem szolgálná többé ő királyi fenségeik biztonságát a jelenlegi kíséret, az ellenség öt katonája, mint ezt ön is beláthatja; sőt, bajt hozhat rájuk. A szándék az enyém, s mint látja, az akadály természetes következménye: nem szeretném az utasok magas személyét inzultusnak kitenni, sem kíséretüket a legyilkoltatás veszélyének. Egyenes kérdésére egyenes választ kapott-e, gróf úr?

- Olyannyira, uram, hogy hálás lennék, ha személyesen ismételné el ő királyi fenségeiknek mindazt, amit volt szíves nekem elmondani.

- Örömest megtenném, gróf úr, ha nem tiltaná, őszinte sajnálatomra, a tapintat, hogy őfenségéiknél tisztelegjek. Ha okaimat ismerné, bizonyára méltányolná.

- Szabad tudnom az okait, uram? Vagy titok?

- Nem, uram: mindössze attól tartok, hogy a hercegnők terhére lennék.

- Az lehetetlen.

- Uram, én tudom, kihez van szerencsém: ön Châtillon grófja, ő királyi fenségeik udvari tisztje. Helyzetem ebből a szempontból kedvezőbb az önénél; ön nem tudja, kivel áll szemben.

- Uram, kezeskedem róla, hogy úriemberrel, méghozzá kifogástalan modorú úriemberrel.

- Ezért esett éppen énrám a Konvent választása, s jutott osztályrészemül a fatális megtisztelteltetés, hogy én hirdessem ki XVI. Lajos előtt halálos ítéletét.

Châtillon grófja úgy hőkölt hátra, mintha kígyóra lépett volna.

- De hiszen akkor ön Garat, a Konvent tagja - kiáltotta.

- Az vagyok, gróf úr. És ha a nevem így hat önre, aki tudomásom szerint semmiféle rokoni kapcsolatban nem állt XVI. Lajos királlyal, képzelem, hogy hatna a szerencsétlen hercegnőkre, a király nagynénjeire. Igaz ugyan, hogy életében nem kedvelték túlságosan unokaöccsüket - fűzte hozzá a követ, finom mosollyal -, de úgy tudom, azóta rajonganak érte. A halál, akárcsak az alvás, jó tanácsadó.

Châtillon grófja elköszönt, és indult jelenteni a lefolyt beszélgetés eredményét madame Victoire-nak és madame Adélaide-nek.

35 FRA DIAVOLO

Châtillont feldúlta a találkozás egy királygyilkossal, ráadásul éppen azzal, aki XVI. Lajosnak felolvasta halálos ítéletét. Izgatottan sietett vissza a két öreg hercegnőhöz, Martin őrmester védenceihez. Olvasóink között bizonyára akadnak olyanok, akik ismerik régebbi műveinket is - ha igen, ők nem most hallanak először a két hercegnőről, találkozhattak velük, harminc évvel fiatalabb kiadásban, *Joseph Balsamo* című regényünkben, ahol nemcsak imént említett, rendes nevükön szerepelnek, hanem a jóval kevésbé költői *Kóc* és *Szösz* csúfnéven is, ahogy XV. Lajos király becézte őket atyai közvetlenséggel.

A harmadik hercegnő, Sophie, akit királyi nemzőatyja stílusosan *Csóká*-nak keresztelt el, hogy vele se tegyen kivételt, mint hallottuk, Rómában meghalt. Az ő betegsége miatt halasztódott két húga utazása, ezért is adódott úgy, hogy a véletlen szeszélye folytán ugyanakkor értek Itribe, mint a francia nagykövet.

Madame Victoire, mint mondják, feddhetetlen életet élt, soha nem szerepelt az udvari botránykrónikákban. Annál mohóbban csaptak le a rossznyelvek madame Adélaide-ra - ő fizetett mindkettejükért. Rebesgették, hogy meglehetősen botrányos kalandba keveredett - tulajdon apjával. XV. Lajos nem is emlékeztetett a pátriárkákra, s ha Istennek újfent kedve támad tűzesőt bocsátani a modern Szodomára, kétlem, hogy angyala által éppen neki izente volna meg, mint egykor Lótnak: meneküljön a bűnös városból, kalandja - nem részleteit, hanem a lényegét tekintve - mégis hasonlított arra, ami a kánaánbéli Lót pátriárka családjában esett meg. Mint tudjuk, Lót úgy vált Moab és Ammon atyjává, hogy sajnálatos módon megfeledkezett bizonyos vérségi kötelékekről; nos, XV. Lajos király és leánya, madame Adélaide feledékenysége csak félannyira mutatkozott gyümölcsözőnek, mint Lóté; mindössze egy fiúgyermek származott belőle. A fiú Colornóban, a pármai nagyhercegségben jött a világra, s Louis de Narbonne gróf néven XVI. Lajos király udvarának egyik legelegánsabb, s egyben legüresebb fejű gavallérjává serdült. 1791-ben hadügyminiszter lett, madame de Staël akaratából, aki a miniszterelnöki hatalomtól ekkoriban már elesett apja, Necket báró lemondása következtében, ám némi befolyása maradt még az államügyekre. Madame de Staël nyilvánvalóan túlbecsülte a csinos gavallér jellemét és értelmi képességeit. Hiába igyekezett beleplántálni valamit saját zsenijéből és merészségéből, kudarcot vallott. A körülmények egy óriás erejét is próbára tették volna, márpedig Narbonne gróf törpe volt, vagy ha úgy tetszik, közönséges ember: összeroppant.

Augusztus 10-én vádat emeltek ellene. Átkelt a csatornán, s Londonban csatlakozott az emigráns hercegekhez, de soha nem rántott kardot Franciaország ellen, s ezt a javára kell írnunk: ha ahhoz gyenge volt is, hogy a haza üdvét szolgálja, legalább nem tört soha a vesztére.

Amikor a három öreg hercegnő úgy határozott, hogy elhagyja Versailles-t, Narbonne grófot bízták meg a szökés előkészítésével. 1791. január 21-én sikerült külföldre utazniuk - ebből az alkalomból és erről a témáról mondta Mirabeau egyik legutolsó és legszebb beszédét *A kivándorlás jogáról* címen.

Martin őrmester beszámolójából tudjuk, hogy őfenségeik előbb Bécsben, majd Rómában éltek, s amikor a Köztársaság Észak-Olaszország után Közép-Olaszországra is kiterjesztette hatalmát, elhatározták, hogy Nápolyba utaznak, *jó körülmények között élő* rokonaikhoz.

A jó körülmények között élő rokonok - Ferdinánd király és Karolina királyné - egyébként maguk is hamarosan zilált körülmények közé kerülnek.

Châtillon gróf hírei megriasztották a hercegnőket, mint ezt Martin őrmester előre látta, pedig a gróf igyekezett idegeiket tőle telhetően kímélni, elannyira, hogy szót sem ejtett előttük a félelmetes jakobinusról. A hercegnőket roppantul nyugtalanította a kilátás, hogy az utat kénytelenek lesznek egyedül udvari tisztjük védelme alatt folytatni! A kétségbeesés már-már a tetőfokára hágott, amikor tisztelettudóan kopogtattak az ajtón: a fogadó egyik alkalmazottja jelentette Châtillon grófnak, hogy egy fiatalember, aki csak tegnap este érkezett, kéreti, kegyeskedjék vele néhány szót váltani.

Châtillon grófja kisietett. Pár pillanat múlva azzal a hírrel tért vissza, hogy a fiatalember Condé seregében szolgált, s Louis de Narbonne gróftól hozott levelet ő királyi fenségeiknek, elsősorban madame Adélaide-nak.

Mindkét dolog megnyugtatóan hangzott: az is, hogy a fiatalember Condé katonája volt, az is, hogy Narbonne gróf ajánlja.

Nyomban hívatták a levél hozóját.

Huszonnégy-huszonöt esztendős, szőke hajú és szakállú, kellemes külsejű, nőiesen rózsás és fehér bőrű fiatalember lépett a szobába, öltözéke nem éppen választékos, de tiszta, meghajtása némi katonás merevség ellenére jó nevelésre és társaságbeli csiszoltságra vallott.

Az ajtóban megállt, és tiszteletteljesen üdvözölte a hercegnőket. Châtillon gróf keze egy mozdulatával adta tudtára, melyikük Adélaide hercegnő, a fiatalember erre néhány lépést tett feléje, majd féltérdre ereszkedett, s úgy nyújtotta át a levelet.

- Olvassa, Châtillon, olvassa, nem tudom, hová tettem a lornyonomat - mondta madame Adélaide.

És kecses mosollyal intett a fiatalembernek, hogy álljon fel.

Châtillon gróf átfutotta a levelet, majd a hercegnők felé fordult:

- Hölgyeim, a levelet csakugyan Louis de Narbonne gróf írta. Fenségeitek jóindulatába ajánlja Giovan-Battista Cesare korzikai születésű fiatalembert, aki bajtársaival együtt Condé herceg seregében szolgált, és akire de Vernègues lovag hívta fel a gróf figyelmét. A gróf legmélyebb hódolatáról biztosítja királyi fenségeiteket, s azzal zárja levelét, hogy nem lesz okuk megbánni, amit e derék fiatalemberért tesznek.

Madame Victoire nővérére hagyta a választ, ő maga csak bólogatott.

- Uram, ezek szerint ön nemesember? - kérdezte madame Adélaide.

- Fenség - felelte a fiatalember -, mi korzikaiak valamennyien nemesembernek tartjuk magunkat, de minthogy szeretném királyi fenségednek őszinteségem azonnali tanúbizonyságát adni, bevallom: mindössze ősi *caporale* család sarja vagyok. Egy ükapám a genovaiak ellen vívott örökös háborúk valamelyikében *caporale* volt, azaz egy tartomány katonai parancsnoka. Abban az értelemben, ahogy fenséged gondolja, közülünk egyedül Bocchechiampe nemesember, az aranykönyvben nem szerepelünk, sem én, sem öt másik társam, bár egyikük a fényes Colonna nevet viseli.

- Hallja, Châtillon úr - mondta madame Victoire -, milyen jól forgatja a szót ez a fiatalember?

- Ez nem lep meg, drágám - szólt madame Adélaide -, elvégre Narbonne úr nem ajánlana nekünk akárkit.

Majd Cesaréhoz fordult:

- Folytassa, fiatalember. Azt mondta, Condé herceg hadseregében szolgált?

- Három társammal, Bocchechiampéval, Colonnával és Guidonével. Megjártuk ő királyi fensége hadaival Weissemburgot, Hagenaut és Bentheimet; itt ketten meg is sebesültünk, Bocchechiampe meg én. Aztán bekövetkezett, fájdalom, a campoformiói béke, a herceg kénytelen volt szélnek ereszteni a sereget, s mi Angliában ragadtunk, pénz és állás nélkül. Szerencsére Vernègues lovag kegyeskedett megemlékezni arról, hogy látott bennünket a harctéren, s biztosítani Narbonne grófot, hogy nem hozunk szégyent az ügyre, amelyért harcba szálltunk. Nem tudtuk, mitévők legyünk, a gróf tanácsát kértük. Ő úgy vélte, Nápolyba kell mennünk. A nápolyi király háborúra készül, mondta, szolgálati érdemeinkre való tekintettel okvetlenül bevesz a seregbe. Szerencsétlenségünkre nincs Nápolyban ismerősünk. Narbonne gróf ezt az akadályt is elhárította; ha Nápolyban nem is, Rómában van kihez fordulnunk, mondta: ő királyi fenségeikhez, s ekkor volt kegyes megírni a levelet is, amelyet az imént adtam át Châtillon grófnak.

- De hogy van az, uram - kérdezte az öreg hercegnő -, hogy éppen itt találkoztunk össze, s hogy a levelet *most* adja át?

- Csakugyan átnyújthattuk volna előbb is a levelet, fenséges asszonyom. Rómában azonban visszatartott egyrészt az az aggály, hogy Sophie hercegnő súlyos betegsége, és a halálán érzett fájdalom miatt fenségeitek nem szakíthatnak számunkra időt, másrészt az a félelem, hogy kompromittálhatjuk királyi fenségeiteket, mert a republikánus rendőrség figyelt bennünket. Volt némi pénzünk, jól beosztottuk, takarékosan éltünk, és kedvezőbb alkalomra vártunk, amikor majd fenségeitek pártfogását kérhetjük. Egy héttel ezelőtt érte fenségeiteket a fájdalmas veszteség, ő királyi fensége, Sophie hercegnő halála, ekkor kegyeskedtek elszánni magukat a nápolyi útra. Mi tudtuk, hová készülnek királyi fenségeitek, és pár órával korábban elindultunk, hogy itt bevárjuk fenségeiteket. Tegnap este érkeztünk. Ma, amikor megláttuk a hintót s a katonai kíséretet, azt hittük, mindennek vége, de a Gondviselés rendeléséből éppen itt és ekkor kapott parancsot a kíséret a visszatérésre. Hadd lépjünk mi a helyükbe! Megvédjük mi fenségeiteket, ha kell az életünk árán is, jobban, mint akárki! Kérjük, ne is keressenek más testőröket!

Annyi önérzet csendült ki a fiatalember utolsó szavaiból, s olyan lovagias volt a meghajlás, amellyel e szavakat kísérte, hogy az öreg hercegnő felvillanyozva fordult Châtillonhoz:

- Ismerje el, Châtillon, nemesember sem beszélhet nemesebben, mint ez a fiatal korzikai, pedig csak káplár.

- Bocsánat, fenség - igazította mosolyogva helyre Cesare a félreértést -, *caporale*, azaz egy tartomány parancsnoka az ükapám volt, én, engedelmével, tüzérhadnagyi rangot viseltem Condé herceg seregében, akárcsak társam, Bocchechiampe.

- Remélem, nem úgy végzi, mint honfitársa, a kis Bonaparte - vagy ha mégis, legalább az ellenkező oldalon.

Majd újra a grófhoz intézve szavait, hozzátette:

- Látja, Châtillon, minden szépen elrendeződött. Ebben a pillanatban fosztottak csak meg kíséretünktől, és a Gondviselés, mint izé úr helyesen megállapította... Mit is mondott, barátom, hogy hívják?

- De Cesare, felség.

- A Gondviselés, mint de Cesare úr nagyon helyesen mondta, máris itt küldi az új kíséretet. Az a véleményem, fogadjuk el. Mit szól hozzá, húgom?

- Hogy mit szólok? Hálát adok Istennek, hogy megszabadít ezektől a jakobinus franciáktól, idegrohamot kaptam már a nemzetiszín tollbokrétáiktól.

- Én meg a parancsnokuktól, Martin őrmester polgártárstól. Folyton zaklatott, az volt a mániája, hogy pillanatonként felségem óhajait tudakolta. Ha elgondolom, hogy kénytelen voltam jó képet vágni a dologhoz, és kedvesen mosolyogtam rá, pedig a legszívesebben megfojtottam volna!

Cesaréhoz fordult:

- Uram, bemutathatja bajtársait, alig várom, hogy megismerjem őket.

- Okosabb lenne, úgy hiszem, ha ő királyi fenségeik megvárnák Martin őrmester és katonái távozását.

- Ugyan miért, gróf?

- Hogy ne találkozzanak össze itt ezekkel az urakkal, amikor búcsút vesznek a királyi fenségektől.

- Búcsút vesznek tőlünk?... Ami engem illet, remélem, hogy a fickó nem merészel a szemem elé kerülni. Itt van tíz arany, Châtillon, adja oda Martin őrmesternek, én küldöm neki és az embereinek. Ne mondja senki, hogy az utált jakobinusoktól ingyen fogadtunk el szívességet.

- Ahogy felséged parancsolja. Bár nem hiszem, hogy az őrmester elfogadja.

- Mit?

- A felkínált tíz aranyat.

- Jobb szeretné erővel elvenni, nemde? Sajnálom, ezúttal be kell érnie azzal, hogy ajándékba kapja. De miért szól zene? Lehet, hogy felismertek és szerenádot adnak nekünk?

- Ez csakugyan kutyakötelessége lenne a lakosságnak, fenség - felelte mosolyogva a fiatal korzikai -, ha egyáltalán sejtené, kit tisztelhet a város falai között. De nem sejti, legalábbis úgy hiszem. A muzsikaszó magyarázata egyszerűen az, hogy most jön kifelé a templomból egy nászmenet. A helybeli bognár lánya ment férjhez, a házuk épp itt áll, szemben a fogadóval. Azt beszélik, ma még baj ér valakit, mert van a lánynak egy elutasított kérője is. Tegnap este óta lebzselünk Itriben, volt rá időnk bőven, hogy értesüljünk a legfrissebb helyi pletykákról.

- Elég, elég - mondta madame Adélaide -, semmi közünk ezekhez az emberekhez. Mutassa be a bajtársait, Cesare úr, mutassa be. Ha olyanok, mint ön, rokonszenvünk máris az övék. Maga meg, Châtillon, vigye a tíz aranyat tüstént Martin őrmesternek, s ha személyesen meg akarná köszönni, mondja azt neki, hogy nem érezzük jól magunkat, a húgom meg én.

Cesare hadnagy és Châtillon gróf egyszerre távozott a kapott parancsokat végrehajtani.

Cesare ért előbb vissza, bajtársai kíséretében. A gyorsaság nem volt boszorkányság: a fiatalemberek olyan türelmetlenül lesték őfenségeik döntését, hogy kint az előtérben várakoztak valamennyien.

Éppen csak a küszöböt kellett átlépniök, amikor szószólójuk, Cesare feltárta előttük az ajtót. Madame Victoire, aki mindig is hajlott a hitbuzgalomra, időközben elővette breviáriumát, hogy ha már nem hallgathatott aznap misét, legalább a textust elolvassa. Ő beérte azzal, hogy futó pillantással felmérte a fiatalembereket és odabiccentett nekik. Bezzeg nem úgy madame Adélaide! ő szabályos szemlét tartott fölöttük.

Cesare bemutatta társait. Valamennyien korzikaiak voltak. Négyük nevét ismerjük; Cesaréét, a szószólójukét, továbbá Francesco Bocchechiampe, Ugo Colonna és Antonio Guidone nevét. A másik hármat Raimondo Cordarának, Lorenzo Durazzónak és Stefano Pittalugának hívták.

Ne vegyék zokon olvasóink, ha ilyen apró részletekbe tévedünk. A történelem nem ismer tréfát, ő kényszerít arra, hogy könyvünkben a különféle rendű, rangú, nemzetiségű szereplők nagy sokaságát vonultassuk fel, valamivel alaposabban kell tehát azokat bemutatnunk, akikre a továbbiakban félig-meddig is fontos szerep hárul.

Mint már jeleztük: eposzt írunk, nagy lélegzetű hőskölteményt, az epikus költők fejedelmének, Homérosznak útmutatásai szerint; - hogy is maradhatna el az eposzi seregszemle?

Kicsiben Cesare is az Iliász szerzőjének példáját követte, akárcsak mi, amikor hat társát egyenként megnevezte madame Adélaide-nak. A hercegnő kizárólag Bocchechiampét méltatta figyelmére, érdeklődését iránta az keltette fel, amit a fiatal korzikai az imént mondott: hogy tudniillik ő nemes.

- De Cesare úr közölte velem, hogy ön nemes úr - fordult a hercegnő Bocchechiampéhoz.

- Túlságosan megtisztel, királyi fenség, legfeljebb nemes vagyok.

- Á! Tehát különbséget tesz nemes úr és nemes között, uram?

- Igen, fenség. Éppen mert olyan osztályhoz tartozom, amely féltékenyen őrködik - manapság gyakran vitatott - privilégiumain, nem ildomos, hogy engem meg nem illető jogokat tulajdonítsak magamnak. Nemesi családfámat kétszáz évre tudom visszavezetni; ha létezne még a máltai lovagrend, bízvást megilletne a máltai lovagi cím, de bajosan vezethetném vissza a családfát 1399-ig, pedig ahhoz, hogy a király hintajába felszállhassak, ennyi kell.

- A mi hintónkba mégiscsak felszáll, uram - szólt fensőbbségesen az öreg hercegnő.

- Majd ha ez megtörtént, fenséges asszony - mondta a fiatalember mély meghajlással -, akkor, de csakis akkor állíthatom nyugodt lélekkel, hogy nemes úr vagyok.

- Hallotta, húgom, hallotta? - kiáltotta madame Adélaide. - Ezt igazán szépen mondta a fiatalember. Végre megint hozzánk illő társaságba kerültünk!

S az öreg hercegnő megkönnyebbülten lélegzett fel. Ekkor érkezett vissza Châtillon gróf.

- Nos, mit szólt Martin őrmester, Châtillon? - kérdezte madame Adélaide.

- Azt, hogy ha fenséged történetesen nem velem küldi a pénzt, hanem valaki mással, hát annak ő jól ellátta volna a baját.

- De azért, remélem, nem esett bántódása?

- Nekem megkegyelmezett, sőt, elfogadta, amit felkínáltam.

- Mit kínált neki?

- A kezemet.

- Kezet fogott vele, Châtillon? Kezet fogott egy jakobinussal? Miért nem húzott mindjárt vörös sipkát is mellé! Hihetetlen, az őrmester visszautasítja a tíz aranyamat, Châtillon gróf pedig jakobinusokkal parolázik! Igazán mondom, egy szót sem értek a társadalom új rendjéből.

- Mondja inkább: rendetlenségéből - ütötte fel a fejét madame Victoire a breviáriumából.

- Rendetlenség, igaza van, húgom, ez a helyes kifejezés, rendetlenség, bár félek, nemigen érjük már meg azt az időt, amikor a rend helyreáll. Châtillon, intézkedjék, négy órakor indulunk. Ha ilyen kísérőink vannak, mint az urak, megkockáztathatjuk az éjszakai utazást. Bocchechiampe úr velünk vacsorázik.

Az öreg hercegnő inkább parancsoló, semmint méltóságteljes intéssel adta a kíséret hét tagja tudtára, hogy távozhatnak. Észre sem vette, mennyire megsértette őket, amikor hatuk mellőzésével csupán egyet méltatott közülük arra, hogy asztalához invitálja, mégpedig az egyetlen nemesi származékot.

Bocchechiampe bocsánatkérő mozdulatot tett, mintegy az őt ért kegy miatt mentegetőzve. Társai feleletül sorra kezet szorítottak vele.

Cesare nem tévedett, a zeneszó csakugyan Francesca és Peppino esküvői menetének a visszaérkezését jelezte. A menet népes volt. Egész Itri azt leste ugyanis, mint de Cesare az imént mondotta, vajon mit tesz Michele Pezza. Mihelyt az új házasok a tornácra értek, első pillantásuk a kidőlt-bedőlt falnak szólt: ott ül-e még mindig, reggel óta, nyugtalanságuk okozója?

A falon senki.

És sehol egy komor színfolt, nem intett semmi az elmúlásra - mint ezt a Teremtés állítólagos koronája a természettől elvárja, ha búcsút kell mondania a világnak. Dél volt, ragyogó napsütés. A napsugarak alig találtak rést a szőlőlugas sűrű lombján, amely zöld sátorként borult a vendégek feje fölé. Sárgarigók, feketerigók füttyögtek-énekeltek, verebek csiripeltek. A borral teli üvegek vörösen pompáztak, mint az olvadt rubin, hasukon aranyosan csillant a napfény.

Peppino fellélegzett. Akármerre nézett, mindenünnen az élet nevetett rá, sehol nem leskelődött a halál.

Milyen jó is élni, most hogy végre eljött a két éve várt-remélt nap, s szerelmese immár hites felesége!

Egy csapásra meg is feledkezett szinte Michele Pezzaról, pedig sápadt arcán ott ült még az iménti fenyegetés nyoma.

Don Antoniót más gond kötötte le: meglátta a kapunál a törött kocsit s a tornácon a kocsi gazdáját.

Odalépett hozzá, a füle tövét vakargatva.

Sehogyan se fűlt munkához a foga.

- Excellenciád okvetlenül folytatni kívánja még ma az utat? - kérdezte a követtől, akit továbbra is pusztán előkelő utasnak nézett.

- Okvetlenül - felelte Garat polgártárs. - Rendkívül fontos ügy szólít Rómába, s a baleset miatt máris három-négy órát vesztettem.

- Isten neki, fakereszt! az adott szó szent. Rögvest munkához látunk, mihelyt megtisztel azzal, hogy egy pohár bort felhajt a gyermekeim boldogságára. Igyunk, aztán dologra!

Ahány pohár csak volt az asztalon, mind teletöltötték borral. Az idegen az aranyozott szélű díszpoharat kapta. A követ szavának állt, poharát Francesca és Peppino boldogságára ürítette. A lányok Peppinót éltették, a legények Francescát, s a zenekar - a gitár és a két dob - vidám tarantellára zendített.

- Menjünk - fordult della Rota mester Peppinóhoz. Most ne Francescára kacsingass fiam, hanem igyekezz. Mindennek eljön a maga ideje. Csókold meg a feleségedet, aztán gyürkőzz neki a munkának!

Bezzeg nem kellett Peppinót sokat biztatni - már ami a parancs első felét illeti. Átfogta a felesége derekát és hálatelt pillantást vetve az égre, magához ölelte.

Majd feleségére fordította a tekintetét, leírhatatlan szerelemmel, a régen várt kielégülés örömével, és ajkát lassan Francesca ajkához közelítette. Ebben a pillanatban puskalövés csattant, golyó fütyült, tompa surrogás hallatszott.

- Lám, lám! - kiáltotta a követ. - Ezt a golyót, úgy látszik, nekem szánták.

- Téved - nyögte Peppino, és Francesca lábaihoz zuhant -, nekem szólt.

Száján vér buggyant elő.

Francesca felsikoltott, és térdre rogyott férje teste mellett.

Minden szem a lövés irányába fordult. Vagy száz lépésre vékony fehér füstcsík szállt a nyárfák közül a magasba.

Majd feltűnt a fák között egy fiatalember alakja: nagy ugrásokkal iramodott fel a hegynek, kezében a puska.

- Fra Michele! - kiáltották mind egyszerre. - Fra Michele!

A szökevény megállt egy kiugrón, öklét fenyegetően felemelte és lekiáltott:

- Nincs többé fra Michele, mostantól fogva fra Diavolo a nevem.

S csakugyan ezen a néven vált később hírhedtté. A szent vízkeresztséget lebírta a szentségtörő vérkeresztség.

Időközben a sebesült kiadta lelkét.

36 A RÓMAI CORSINI-PALOTA

Nosza, vágjunk ismét követünk elé a római országúton, előzzük meg Championnet tábornoknál is, ahogy megelőztük a bognárnál, don Antoniónál.

Szeptember 24-én, csütörtökön, délelőtt tizenegy és tizenkét óra között két férfi járkált fel s alá a hatalmas Corsini-palota egyik nagytermében. Nemrég Joseph Bonaparte, a Köztársaság nagykövete székelt a palotában, majd őutána Berthier, akit azért küldtek, hogy megtorolja a kettős gyilkosságot, Basseville és Duphot megöletését. A két férfi időnként megállt egy-egy asztal mellett. A nagy asztalokon kiterítve az ókori és a modern Róma, valamint a tolentinói szerződés nyomán megkisebbedett római állam térképe, továbbá Piranesi metszeteinek egy nagyobb gyűjteménye, a kisebb asztalokon egymásra dobálva antik és újkori történelemkönyvek, egyebek közt Titus Livius, Polübosz, Montecuccoli, Tacitus, Vergilius, Horatius, Iuvenalis és Machiavelli írásai, Caesar: *A gall háború*-ja, egyszóval az összes, Róma történelmét és a római háborúkat tárgyaló klasszikus mű, jóformán hiánytalanul. Minden asztalon volt ezenkívül tinta, toll, papír, teleírt papírlapok és ugyanerre a sorsra szánt tiszta, fehér ívek, annak jeléül, hogy a palota pillanatnyi gazdája a háború fáradalmait tudós - nem tudományos, csak tudós - tanulmányokban piheni ki.

A két férfi három év híján egyidős volt; egyikük harminchat, a másik harminchárom esztendős.

Az idősebbik és alacsonyabb termetű férfi rizsporozta a haját és copfot viselt, az 1789-es esztendő divatja szerint. Egész megjelenésében volt valami arisztokratikus, amit bizonyára annak köszönhetett, hogy öltözéke makulátlanul tiszta és gondozott, inge vakítóan fehér és finom szövésű volt. Fekete szeme élénk, pillantása határozott, elszánt és bátor, szakálla gondosan ápolt; nem viselt sem bajuszt, sem barkót. A Direktórium republikánus tábornokainak egyenruháját hordta. Kalpagja, kardja és pisztolyai egy asztalon hevertek, a szék közelében, amelyen ülve írni szokott, hogy jól a keze ügyébe essenek.

Róla hosszan beszéltünk már olvasóinknak: Jean-Etienne Championnet tábornok volt ő, a római hadsereg főparancsnoka.

A másik, szőke hajú, s mint említettük, magasabb termetű férfi fehér bőre, áttetsző, hideg fényű, kék szeme északi eredetre vallott. Orra rendes volt, ajka keskeny, álla erős - jellegzetes vonása ez a ragadozó, azaz hódító fajoknak. Egész lényén nagy nyugalom és higgadtság áradt el nyilván rettenthetetlen katona a tűzvonalban, s mi több, olyan parancsnok, aki soha, semmilyen helyzetben nem veszti el hidegvérét. Családja ír származású volt, de ő maga Franciaországban született. Katonai pályáját a dilloni ír hadtestben kezdte. A jemmapes-i ütközetben tűnt ki, a csata után ezredessé lépett elő. York hercegét több ízben, több csatában megverte, 1795-ben átkelt a befagyott Wahlon, gyalogezrede élén és elfogta a holland hajóhadat. Ekkor kinevezték hadosztály-tábornoknak. Utóbb Rómába vezényelték, ahol Championnet egy hadosztályt bízott rá.

Ez a férfi Joseph-Alexandre Macdonald volt, a későbbiek során Franciaország marsallja, halálakor Tarento hercege.

Két katona beszélget - mondta volna róluk az, aki messzebbről nézi a beszélgetőket; két filozófus, régész, vagy történész - mondta volna az, aki hallja is, miről folyik a szó.

S ez jellemző vonása volt általában a francia forradalomnak - ami nem is csoda. A forradalom a társadalom legkülönbözőbb rétegeiből toborozta hadseregét; a Cartaux-k, Rossignolok és Lucknerek mellett ott álltak a Miollisok, Championnet-k, Ségur-ök - a vad és földhözragadt elem mellett egy művelt, emelkedett szellemű réteg.

- Látja, kedves Macdonaldom - mondta Championnet tiszttársának -, minél többet tanulmányozom itt Rómában a római történelmet, s azon belül főként a nagy hadvezérnek, szónoknak, törvényhozónak, költőnek, filozófusnak és államférfinak, Caesarnak életét, mert az ő műveit úgy kell ismernie annak, aki jó hadvezér akar lenni, mint a katekizmust, annál inkább megbizonyosodom róla, hogy történészeink tévesen ítélik meg Caesar szerepét Róma fejlődésében. A latin költészet egyik legragyogóbb gyöngyszeme, Lucanius verse ugyan Catót dicsőíti, de én mondom, barátom: Caesar maga volt az emberiség - Cato csupán a jog.

- Hát Brutus és Cassius? - kérdezte Macdonald, kétkedő mosollyal.

- Brutus és Cassius - ugyan szét ne robbanjon, ha imádata tárgyát meg találom bántani -, Brutus és Cassius republikánus tacskók - az egyik jó-, a másik rosszhiszemű; Brutus és Cassius az athéni iskola díjnyertes diákjai, Harmodiosz és Arisztogeitón majmolói, rövidlátó fickók, akik nem láttak tovább a stílusuk hegyénél, szűkagyúak, akiknek nem fért a fejébe Caesar nagy álma, az eggyévált világ. Hadd jegyezzem meg, hogy nekünk, értelmes republikánusoknak tulajdonképpen Caesart kellene dicsőítenünk és gyilkosait átkoznunk.

- Az állítás paradox, de védhető, kedves tábornokom, elfogadtatásához azonban legalábbis az ön szelleme és ékesszólása szükséges.

- Ugyan, kedves Joseph, emlékezzék csak vissza tegnapi látogatásunkra a Capitólium-múzeumban. Nem ok nélkül mondtam: „Macdonald, nézze jól meg Brutus mellszobrát, Macdonald, figyelje meg Caesar fejét." Emlékszik rájuk?

- Természetesen.

- Nos, hasonlítsa össze a kettőt; Brutus homloka széles, de nyomott, haja a szemöldökéig ér - ami azt illeti, ő a jellegzetes római típus! -, szeme sötéten ül a busa, összevont szemöldök alatt, Caesar homloka ellenben magas és boltozatos, szeme, mint a sasé.

- Vagy mint a sólyomé, *occhi griffagni*, mondja Dante.

- *Nigris et vegetis oculis*, mondja Suetonius, s ha megengedi, én inkább Suetoniusnak hiszek: *életteli, fekete szem*. Ennyi elég is, hogy lássuk, melyikük oldalán van az értelem. Felrótták Caesarnak, hogy a szenátus kapuját megnyitotta olyan szenátoroknak, akik jóformán azt sem tudták, mi fán terem: nos, lángeszű tett volt, Rómához illő. Athén - és ha Athént mondok, Görögországot értem -, Athén telep, amely rajokat bocsát ki magából a világba, s osztódik; Róma, a mindent-befogadó, az egész világot magába szívja, magához hasonítja a művelt keletet, Egyiptomot, Szíriát, Görögországot mindenestül - s valamivel később a barbár nyugatot is, Ibériát és egész Galliát, Armorikával egyetemben. A semita világ, Karthágó és Judea ellenáll Rómának: Karthágó megsemmisül, a zsidók szétszóródnak. Róma trónjára sorra fellépnek a világ összes népei, mert Róma - maga a világ. A római Caesarok, az Augustusok, Tiberiusok, Caligulák, Claudiusok és Nérók után jönnek a Flaviusok - az itáliai császárok, majd a spanyol-gall Antoniusok, aztán afrikaiak és szíriaiak, Septimus, Caracalla, Heliogabalus és Alexander Severus. A kemény illír paraszt-császárok, az Aurelianusok és Probusok után akadt arab császár - Philippus -, sőt gót is, Maximinus; hun az utolsó császár, Augustulus, aki alatt összeomlik a trón, s aki utóbb Campaniában éldegél a hatezer aranyfont évjáradékból, amelyet Odoákertől, a herul királytól húz. Róma körül minden romokban hever, de Róma áll rendületlenül. *Capitoli immobile saxum.*

- Tán a fajtakeveredésnek tudható be, hogy az olaszok vitézsége lehanyatlott, hogy a jellemük elpuhult? - kérdezte Macdonald.

- Ej, kedves Macdonaldom, hát ön is a felszín után ítél, mint annyian? A lazzaronék csakugyan gyávák és lusták bár talán ez a megállapítás sem olyan végérvényesen igaz, mint hisszük -, de következtethetünk-e ebből arra, hogy minden nápolyi gyáva és lusta? Nápoly két fiát küldte eddig hozzánk: Salvato Palmierit és Ettore Caraffát - vallja meg, nemigen akad párjuk egész hadseregünkben. Tartok tőle, kedves Joseph, hogy a tüzetes összehasonlítás az olaszok és mi közöttünk nem a mi javunkra ütne ki, a legfőbb különbség ugyanis az, hogy mi vazallusi hagyományainkhoz híven egy emberért halunk meg, Olaszországban ellenben csak eszmékért szokás meghalni. Az olaszok, való igaz, nem hajhásszák kalandvágyból, szükségtelenül a veszélyt, mint mi, mert nálunk ez ősi gall örökség; ők nem istenítik, lovagi hagyományból az asszonyt, mint mi, mert történelmük során soha nem akadt egy Jeanne d'Arc-juk, vagy egy Agnès Sorelük; ők nem ábrándoznak lelkesen a hűbéri korról, mint mi, mert nem volt Nagy Károlyuk vagy Szent Lajosuk; de ami mindezeknél többet ér: férfias a lelkük, nem ismer lagymatag érzéseket. A háborút ők fejlesztették tudománnyá; e téren mind az olasz condottierék tanítványai vagyunk. Egy napon nem lehet említeni a mi középkori hadvezéreinket, a crécy-i, poitiers-i és azincourt-i ütközetek hőseit a Sforzákkal, Malatestákkal, Bracciókkal, Grangrandékkal, Farnesékkel, Carmagnolákkal, Baglionikkal, Ezzelinókkal. Az ókor legnagyobb hadvezére, Caesar itáliai volt és itáliai az a Bonaparte is, aki mindnyájunkat felfal majd, ahogy valamikor Cesare Borgia akarta felfalni Itáliát, szeletről-szeletre; igen, olasz az a kis Bonaparte is, akit most fogolynak hisznek Egyiptomban, pedig kitör onnan, ha máshogy nem, hát Daedalus szárnyain vagy Astolphe táltosán. Lerí róla, hogy az: szikár, éles metszésű arcán Caesar, Dante és Machiavelli vonásai vegyülnek.

- Kedves tábornokom, bármennyire rajong is az olaszokért, azt csak megengedi, hogy a mai rómaiak meg a régiek - a Gracchusok, vagy akár Cola di Rienzi kortársai - ég és föld?

- Nem egészen, Macdonald, ez túlzás. Az ókori római mindössze két hivatást ismert; katona volt vagy államférfi. Előbb meghódította, aztán kormányozta a világot. Amióta hódítóból hódított, kormányzóból alattvaló lett, tétlenségre kárhoztatva, álmokban él. Három hete vagyok Rómában, azóta egyebet sem teszek, mint hogy őket figyelem. Pompás emberfaj, barátom! Mintha egyenesen a Traianus oszlop bronz domborműveiről szálltak volna mind le, csupa két lábon járó, eleven szobor, csupa *cívis Romanus* valamennyi. És olyan nagyurak, annyira magukénak tudják a világot, hogy eszükbe sem jut dolgozni. Aratáshoz az Abruzzókból hozatnak munkásokat, teherhordóikat Bergamóból toborozzák, ha kilukad a kabátjuk, a zsidó szabóhoz viszik, nem a feleségükkel varratják meg, mert hogy is vehetne tűt a kezébe ő, a római matróna? Nem a Lucretia-korabeli matróna, aki gyapjút font és a házat őrizte, hanem a Caligulák és Nérók korának matrónája, akinek a méltóságán csorbát ejtett volna a munka, s tűt legfeljebb azért fogott, hogy Cicero nyelvét döfje át vagy Octavia szemét szúrja ki vele. Nem kívánhatjuk, hogy rabszolgai munkával mocskolják be tulajdon nemes kezüket azoknak a rómaiaknak a leszármazottai, akiknek minden házban kijárt a sportula, akik az év hat hónapján át abból éltek, hogy a Mars mezőn eladták voksukat, akiknek Cato, Caesar és Augustus vékaszám osztogatta az ingyenbúzát, akiknek Pompeius fórumokat és fürdőket emelt, akiknek az élelmezéséről külön hivatalnok, az annona prefektusa gondoskodott. A prefektus különben ma is megvan, csak éppen az élelmezésükről nem gondoskodik többé. Nem, senki nem várhatja el tőlük, hogy dolgozzanak. Hisz ez a nép hatalma tetőfokán is koldus nép volt. A hatalom oda, ők megmaradtak koldusnak, de - igen méltóságteljesen koldulnak, s ennél többet senki nem várhat el tőlük. Szemükre hányhatja, hogy kegyetlenek, de azt nem, hogy gyávák, mert erre a szóra mind kést rántana. Igazi rómaihoz úgy hozzátartozik a kés, mint légionáriushoz a kard; ez az ő fegyvere. A rabszolga fegyvere.

- Ezt volt alkalmunk tapasztalni. A kertre nyíló ablakból pontosan odalátni, ahol Duphot-t megölték, innen, az út felőli ablakból meg éppen oda, ahol Basseville-t meggyilkolták... - De ni, mit látnak szemeim? - kiáltotta Macdonald meglepetten, mondókáját félbeszakítva. - Egy postakocsi érkezett a palota elé. Uram bocsá! Garat polgártárs jött meg.

- Garat? Miféle Garat?

- A köztársaság nápolyi nagykövete.

- Lehetetlen.

- Márpedig ő az, tábornok.

Championnet kinézett az ablakon, megpillantotta Garat-t, s mert azon nyomban felmérte az esemény horderejét, futva indult a kijárat felé.

A követ abban a pillanatban ért fel a lépcső tetejére, a pihenőre, amikor a tábornok kinyitotta a könyvtárrá és dolgozószobává alakított, nagy fogadóterem ajtaját.

Macdonald távozni akart, de Championnet tartóztatta.

- Ön az én bal kezem, kedves tábornokom - mondta -, sőt, sokszor a jobb kezem. Maradjon.

Mindketten türelmetlenül lesték Garat nápolyi híreit.

A kölcsönös üdvözlésen gyorsan túlestek. Championnet kezet szorított Garat-val és bemutatta Macdonaldot. Garat nyomban a tárgyra tért.

A beszámoló nem tartalmaz számunkra semmi újat. Végignéztük Nelson érkezését, a tiszteletére rendezett ünnepséget, s hallottuk azt is, hogy üzent hadat Garat, abban a hiszemben, hogy a köztársaság tekintélyét csak ezáltal óvhatja meg.

Futólag elmesélte Garat azt is, hogy tört el a kocsi kereke Castellane és Itri között, miért kényszerült ő a bognárnál, don Antoniónál megállni, hogy találkozott össze a két öreg hercegnővel és a kísérettel, amelyet visszarendelt. Megemlítette, hogy egy fra Diavolo nevezetű fiatalember agyonlőtte don Antonio vejét, majd a büntetés elől helyi szokás szerint a hegyekbe menekült, azaz banditának állt. Végezetül elmondta, hogy Martin őrmestert leszállította a lóról, és Itriben hagyta, gondjaira bízva a kocsit, míg ő maga másikat bérelt Fondiban, s azon - a hat órás késést nem számítva - baj nélkül meg is érkezett Rómába.

Martin őrmester és négy embere minden valószínűség szerint a holnapi nap folyamán fut be.

Championnet nem vágott közbe, szótlanul hallgatta a nagykövet beszámolóját; mindvégig remélte, hogy Garat megemlíti küldöttét. - Akkor döbbent csak meg, amikor Garat polgártárs befejezte elbeszélését, s egy szó nem sok, annyit sem mondott Salvato Palmieriről. Úgy látszik, a követ eltávozott Nápolyból, mielőtt az ő szárnysegéde odaért volna, és elkerülték egymást.

Mi történhetett Salvatóval a követ távozása után? Championnet egyre nyugtalanabb lett. Már azon volt, hogy a kérdések özönét zúdítja a követre, amikor az előszobában váratlanul lárma támadt. Majd nyílt az ajtó, s az őrt álló katona jelentette, hogy egy parasztruhás ember akar erőnek erejével a tábornokkal beszélni.

A jövevény a katonát túlharsogva, idegenes kiejtéssel közbekiáltott:

- Én vagyok az, tábornokom, én, Ettore Caraffa. Hírt hozok Salvatóról.

- Engedje be, kutya teremtette! Engedje be - kiáltotta Championnet. - Most készültem éppen kifaggatni Garat polgártársat. Jöjjön, Hector, jöjjön, soha jobbkor.

Ruvo grófja berontott a szobába, s a tábornok nyakába borult.

- Ó, tábornokom, drága tábornokom! - kiáltotta. - Mennyire örülök, hogy viszontláthatom!

- Salvatót említette, Hector? Mi hírt hoz?

- Jót is, rosszat is, vegyest. Jó hír, hogy Salvato él, pedig jog szerint halottnak kéne lennie, rossz, hogy ellopták tőle a Garat polgártársnak szóló levelet, mialatt eszméletlenül feküdt.

- Ön levelet küldött nekem? - kérdezte Garat.

Hector sarkon perdült.

- Á! csak nem a Köztársaság nagykövete, uram? - fordult Garat polgártárshoz.

Garat válaszul meghajolt.

- Rossz hír, nagyon rossz hír! - mormolta Championnet.

- De hát miért? Hogyan? Magyarázza meg, kérem - szólt a követ.

- Isten neki, elmondom. A levélben az állt, hogy jelenleg nem tudunk háborút viselni. Közöltem, hogy se katonánk, se pénzünk, se kenyerünk, se ruhánk, se muníciónk. Kértem, tegyen meg minden lehetőt, hogy még egy ideig ne boruljon fel a béke a Szicíliai Kettős Királyság és a Köztársaság között. Ön elhagyta Nápolyt, küldöttem, úgy látszik, későn érkezett, ráadásul meg is sebesült, mit mondjak még? Hector, meséljen el mindent pontosan. Hogy a levelem a kezük közé került, nagy csapás, de ennél is nagyobb lenne, ha az én szeretett Salvatóm belehalna sérüléseibe, mert hiszen azt mondta, hogy megsebesült, ugye? Hogy meg akarták ölni, vagy ilyesmi?

- Hajszál híján meg is ölték! Figyelték, követték, hat ember lesett rá Johanna királynő palotájának a kapujánál, a Mergellinán! Salvatót igazán nem kell bemutatnom, sejtheti, nem olyan könnyű az ő nyakát elvágni, mint egy csirkéét! Két pribéket megölt, kettőt megsebesített, de végül a főpribék, ha jól tudom, Pasquale Simone, kést dobott rá, s a kés markolatig hatolt Salvato mellébe.

- De hát hogyan, hová jutott?

- Ne aggódjon, tábornokom, Salvato a szerencse fia, egyenesen Nápoly legszebb asszonyának a karjai közé jutott, s az elrejtette mindenki elől, beleértve a tulajdon férjét is.

- De seb? A seb? - kiáltotta a tábornok. - Hisz tudja, Hector, úgy szeretem Salvatót, mintha a fiam volna.

- A seb súlyos, nagyon súlyos, de nem halálos. Egyébként Nápoly egyik legjobb orvosa - a mi emberünk - kezeli Salvatót, s ő kezeskedik érte. Ó, milyen nagyszerű fickó az a Salvato! Bizonyára nem hallotta még az élettörténetét, kedves tábornokom - valóságos regény, sőt rémregény! Mint Shakespeare Macduffje, egy halott asszonytól született. Majd elmeséli egyszer, egy szép napon, azaz inkább egy este, a tábortűznél, hogy gyorsabban teljék az idő. De most nem erről van szó. Nápolyban megkezdődött az irtóhadjárat embereink ellen. Cirillo, aki hozzám indult ezekkel a hírekkel, a rakparton két teljes órát volt kénytelen várakozni - s tudják-e miért? Mert egy máglya állta útját, a lazzaronék élve égették el a két Torre fivért.

- A nyomorultak! - hördült fel Championnet.

- Gondolja csak el, tábornokom, az egyik költő volt, a másik könyvgyűjtő - el sem bírom képzelni, mi bajuk lehetett velük a lazzaronéknak! Úgy hírlik egyébként, a királyi palotában nagy tanácskozás folyt - ezt Nicolino Caracciolótól hallottam, szeretője, a San Clemente, ugyanis a királyné egyik udvarhölgye. Úgy határoztak a királyi tanácson, hogy háborút indítanak a köztársaság ellen. Ausztriából kaptak fővezért.

- Nem tudja véletlenül a nevét?

- Karl Mack báró.

- A híre után nem veszélyes.

- Ő nem, de az már igen, hogy Anglia beavatkozott, ő pénzeli a királyt. 60 000 katonájuk áll menetkészen, ha kell, egy héten belül megindulnak Róma ellen és... Szavamra, úgy hiszem, ez minden.

- De a nemjóját, ez is több kettőnél - tört ki Championnet. Majd a követhez fordult:

- Láthatja, kedves Garat, egy percet sem késlekedhetünk. Még jó, hogy tegnap kaptam kétmillió töltényt. Ágyúink nincsenek, de kétmillió tölténnyel és tíz-tizenkét ezer szuronnyal majd csak elszedjük a nápolyiak ágyúit.

- Úgy rémlik, mintha Salvato azt mondta volna, mindössze kilencezer emberük van.

- Igaz, de háromezer főnyi erősítést várok. Fáradt, Hector?

- Soha, tábornokom.

- Hajlandó rögtön tovább indulni Milánóba?

- Harapnék valamit és ruhát váltanék, ha lehet, mert majd éhen halok, és mint látják, tetőtől talpig lucskos vagyok. Isonén, Agnanin, Frosisonén át jöttem, szörnyűek arrafelé az utak, a vihar mindet pocsékká áztatta. Nem csoda, ha az ajtónállók nem akartak beengedni, ilyen állapotban.

Championnet megrántott egy csengőzsinórt. A csengetésre a tábornok komornyikja lépett be.

- Ebédet, fürdőt, ruhát kérek Hector Caraffa polgártárs számára. Tíz perc múlva készen álljon a fürdő, húsz perc múlva a ruha, fél óra múlva az ebéd.

- Tábornokom, Caraffa polgártárs nem menne sokra a ruháival, egy fejjel magasabb önnél.

- Itt a ládám kulcsa - szólt Garat. - Nyissa ki és válogassa össze, ami Ruvo grófnak kell, fehérneműt, ruhákat. Körülbelül egyforma a termetünk, - meg aztán ha valaha, hát most teljes joggal elmondhatjuk: háborúban úgy él az ember, ahogy lehet!

- Milánóban Joubert-t keresse. Figyeljen, Hector, magához beszélek - vette újra át a szót Championnet.

- Csupa fül vagyok, tábornokom.

- Milánóban felkeresi Joubert-t, megmondja neki, hogy háromezer emberre van szükségem, vegye, ahonnan akarja, de azonnal küldje őket, különben elesik Róma. Ha lehet, Kellermannt adja parancsnokul, Kellermann nagyszerű tábornok, lovassági tábornok, és a lovasság a mi gyenge oldalunk. Maga is jöjjön vissza az erősítéssel, Hector, irányítsa őket egyenesen Civita Castellanába, valószínűleg ott találkozunk. Ugye, felesleges mondanom, hogy siessen?

- Csakugyan felesleges, tábornokom. Negyvennyolc óra alatt tettem meg a hetven mérföldes utat, hegynek föl, hegynek le.

- Igaz, igaz.

- Milánóig különben velem jöhet Caraffa polgártárs, az utazókocsim itt lesz legkésőbb holnap - szólt közbe Garat.

- Kedves követem, dehogyis engedem, hogy bevárja a kocsit, az enyémen utazik tovább - mondta Championnet. - Jelen helyzetünkben egy percet sem veszthetünk. Macdonald, legyen szíves, írja meg nevemben a terracinói, pipernói, prosedii, frosinonei, verolii, tivolii, ascolii, fermói és maceratai egységek parancsnokainak: mihelyt megtudják, hogy az ellenség átlépte

határainkat, ellenállás nélkül vonuljanak vissza Civita Castellánába. Kerüljenek mindenfajta érintkezést az ellenséggel!

- Hogyan! - kiáltotta Garat. - Ellenállás nélkül átengedi Rómát a nápolyiaknak?

- Ha tehetem, egyetlen puskalövés nélkül engedem át, de nyugodjék meg, csupán rövid időre.

- Kedves tábornokom, ehhez ön valóban jobban ért, mint én.

- Én? A háborúról jóformán csak annyit tudok, amennyit Machiavellitől tanultam.

- És mit mond Machiavelli?

- S ezt ön kérdi tőlem, a diplomata, akinek könyv nélkül kellene fújnia Machiavellit? Nos, Machiavelli azt mondja... Figyeljen, Hector, figyeljen, Macdonald... Azt mondja: „Két titka van a háborúnak: azt kell tennünk, amit az ellenség a legkevésbé sem várt, s előre kell látnunk, amit ő fog tenni. Ha az első szabályt betartjuk, meghiúsul védelmi taktikája, ha a másodikat, könnyű elhárítanunk a támadását." Kedves Garat, olvassa Machiavellit, nagy elme. És ha elolvasta...

- Ha elolvastam?

- Kezdje elölről.

Nyílt az ajtó, a komornyik jelent meg újra.

- Kedves Hector, lám, máris itt jön Scipio, jelenteni, hogy a fürdő készen áll. Mialatt Macdonald a leveleket írja, én elmondom töviről-hegyire Garat-nak, hogyan fosztogatnak-rabolnak Rómában a Direktórium megbízottai. Erről tájékoztatnia kell a Direktóriumot! Utána mind asztalhoz ülünk, s a Szentatya pincéjének boraival koccintunk mielőbbi szerencsés bevonulásunkra - Nápolyba!

MÁSODIK KÖTET
A VÉGZET

37 GIOVANNINA

Ugye elismerik, kedves olvasóink: igazán lelkiismeretesen kalauzoltuk önöket az idegen országban, idegen emberek között, arra is ügyelve, hogy egységes egésszé kerekedjék a sok különféle részlet. Ez az igyekezetünk olykor tán lassította az elbeszélés iramát, most azonban, hogy néhány szereplő kivételével, akikre menet közben kerítünk majd sort, jóformán valamennyi hősünket színre léptettük, sőt, tőlünk telhetőleg a jellemüket is bemutattuk, megállás nélkül haladhatunk már előre. Egyébként az a véleményünk, hogy egy regény hosszúságának vagy rövidségének amúgy sem mércéje a betű szerinti terjedelem; ha érdekes, a húszkötetes művet is rövidnek érzi az olvasó, ha unalmas, a tízlapos füzetet is olvasatlanul vágja a földhöz. Ami bennünket illet, általában mindig éppen nagy terjedelmű regényeink örvendtek a legnagyobb sikernek és olvasottságnak, mert hiszen ezekben nyílt leginkább alkalmunk a szereplők jellemét s a cselekmény sokféle ága-bogát kibontakoztatni.

Most, amikor újra felvesszük az elbeszélés elejtett fonalát, olvasóink csupa ismerőst látnak már viszont; egy-két ecsetvonás még - és teljes lesz a kép. Látszólag kitérőt tettünk, amikor követünk és Ruvo grófja nyomába szegődve Rómába siettünk, ám, hogy nem felesleges kitérőt, arról olvasóink hamarosan megbizonyosodhatnak itt, Nápolyban, ahová az imént érkeztünk vissza, egy héttel azután, hogy Ettore Carafa elindult Milánóba, Garat polgártárs pedig Franciaországba.

A Mergellinán vagyunk, a rakparton. Az idő tíz órára jár. Nagy a tolongás. Halászok, lazzaronék, a legtarkább népség, s közéjük vegyülve a nagy uraságok szakácsai sietnek csapatosan a kaszinó irányába, ahol ma nagy halvásárt csap Ferdinánd király; halászgúnyában áll egy hosszú, halakkal borított asztal mögött, és saját kezűleg méri ki zsákmányát. A politikai helyzet nyomasztó, császári unokaöccsének válasza egyik percről a másikra esedékes, a sir William által kibocsátott és Nelson által Pitt úr nevében zsirált váltó leszámítoltatása nehézségekbe ütközik, hiába: a király csak nem képes lemondani két legfőbb szórakozásáról, a halászatról és a vadászatról. Tegnap Persamóban vadászott, ma a Posíllipónál halászott.

Ezért tolong annyi nép a Mergellinán, a rakparton: a nem éppen ritka látványosság mindig az újdonság ingerével hat a nápolyiakra. A tömegben ott sodródik barátunk, a Bolond Michele is - nem az a Michele Pezza, jegyezzük meg közbevetőleg, aki megölte Peppinót, és a hegyekbe menekült, hanem a mi Michelénk. Míg a tömeg tovább áramlik a rakparton, ő megáll egy kertajtó előtt, amelyet olvasóink már jól ismernek. Fiatal lány álldogál az ajtóban, a kertfalnak támaszkodva, s a kék eget bámulja, vagy tán inkább ábrándjain mereng. Másodrangú szereplő, ezért is nem szentelhettünk neki eddig nagyobb figyelmet, mint amennyit a szerepéhez mérten megérdemel.

Giovanna, azaz Giovannina ő, Luisa San Felice komornája, röviden: Nina.

Külsejére jellegzetes Nápoly vidéki parasztlány; meglepő, de tény, hogy ez a hibrid fajta éppen itt él délen, a meleg égöv alatt.

Tizenkilenc-húsz esztendős lehet. Középtermetű, mégis inkább magasnak, mint alacsonynak hat, olyan nyúlánk, szép növésű. Nagyon tiszta, és ez nyilván az előkelő környezet hatásának köszönhető, mert egyébként ritka erény annak a néprétegnek körében, amelyből Nina származik. Égkék szalag fogja hátul kontyba dús és jól ápolt, hirtelenszőke haját, rőten lángol ez a hajkorona, mint bukott angyalok feje körül a libegő tűznyelvek. Tejfehér arcbőre csupa szeplő, hiába kenegeti százféle olajjal, kenőccsel, amelyeket rendre asszonya toalettkészletéből csen el. Aranyoszöld szeme, könnyen táguló szembogara mint a macskáé, ajka keskeny és fakó, de már a legcsekélyebb felindulás is vérpirosra festi. Fogai szépek, s ő olyan

büszke rájuk, és annyi gonddal ápolja, hogy egy grófnő sem különben. Keze fehér és hideg, mint a márvány; ezen a fehérségen nem üt át az erek kékje. Megismerkedésünk pillanatáig úgy látszott, nagyon ragaszkodik úrnőjéhez, panaszra ritkán adott okot, s azt is csak azért, mert fiatal volt még és szeleburdi, a jelleme kialakulatlan és olykor kiszámíthatatlan. Ha Nanno, a boszorkány itt teremne, s megvizsgálná Nina tenyerét, ahogy megvizsgálta úrnőjéét, azt mondaná, hogy ellentétben Luisával, aki a Hold és a Vénusz áldást hozó hatása alatt született, az ő születése fölött a Hold és Merkúr baljós együttese uralkodik, s e fatális konstelláció következménye a szívét marcangoló, fel-feltörő irigység s a lelkét dúló becsvágy.

Giovannina tulajdonképpen nem szép, még csak nem is csinos, de érdekes teremtés, sok fiatalembernek megakad a szeme rajta. Sokan tették neki már a szépet, nála alacsonyabb rangúak és vele egyenrangúak is, de ő soha senkit nem méltatott figyelmére. Becsvágya felemelkedésre ösztönzi, százszor is elmondta már, hogy inkább örökké pártában marad, semhogy maga alatt álló vagy akár magával egyenrangú férfihoz kösse az életét.

Michele és Giovannina régi ismerősök. Hat éve áll Giovannina Luisa szolgálatában, azalatt éppen elég alkalmuk volt találkozni. A lány furcsa külseje és lénye kezdetben Michelét is megszédítette, mint annyi mást, a fiatal lazzarone próbált is udvarolni Giovanninának, de az kerek perec megmondta neki, hogy ő soha nem fog mást szeretni, mint egy *signoré*-t, még akkor is, ha az a *signore* nem kérne az ő szerelméből.

Michele nem híve a plátói szerelemnek. Sok boldogságot kívánt Giovanninának, és helyette Assuntára vetette a szemét, akit nem fűtöttek arisztokratikus vágyak, és akinek Michele tökéletesen megfelelt. Luisa tejtestvére szélsőséges politikai indulataitól eltekintve alapjában derék fickó, nem vette rossz néven Giovanninától a visszautasítást, sőt, felajánlotta neki barátságát. Giovannina e téren nem olyan válogatós, mint a szerelemben, elfogadta a baráti jobbot, s a lazzarone és a fiatal lány őszinte és igaz pajtásságot fogadott egymásnak.

Ezért nem folytatta útját Michele a piacra, királyt nézni; a kertajtóban mélázó Giovannina látványa állította meg - ámbár lehet, hogy egyébként is ide készült, tejtestvére látogatására.

- Mit bámulod az eget? - kérdezte Ninától.

A lány vállat vont.

- Láthatod, ábrándozom - felelte.

- Azt hittem, ábrándozni csak az úri hölgyek szoktak, a magamszőrűek legfeljebb gondolkodnak. De megfeledkeztem róla, hogy te úri hölgynek készülsz, ha ma nem is vagy még egészen az. Kár, hogy Nanno nem látta a tenyeredet! Ha nekem azt jósolta, ezredes leszek, neked legalábbis azt jövendölte volna, hogy nagyhercegné leszel.

- Dehogyis vesztegeti Nanno a drága idejét arra, hogy nekem jövendöljön. Nem vagyok én előkelő hölgy!

- Hát én tán olyan nagy úr vagyok? Mégis megmondta, mi vár rám; ha ugyan nem azért tette, hogy becsapjon.

Giovannina tagadólag rázta a fejét.

- Nanno nem hazudik - mondta.

- Szóval felkötnek?

- Több mint valószínű.

- Köszönöm szépen! De honnan veszed, hogy Nanno nem hazudik?

- Mert asszonyomnak is igazat jósolt.

- Hogyhogy igazat?

- Leírta pontosan a fiatalembert, ahogy a Posíllipóról jött lefelé, nem? Magas termetű, szép, huszonöt éves. És ugye megmondta azt is, hogy előbb négy, aztán hat ember les rá? Megmondta, hogy nagy veszélyben forog, amikor még nem is ismertük. És végezetül azt is megmondta, hogy ha a fiatalembert megölnék, az nagy szerencse lenne asszonyomra, mert ha nem ölik meg, ő beleszeret, és ez a szerelem végzetes hatással lesz a sorsára.

- Hát aztán?

- Nahát szó szerint úgy is történt minden. Az ismeretlen csakugyan a Posíllipóról jött, szép volt és fiatal, éppen huszonöt éves, hat ember lesett rá, és nagy veszélyben forgott, mert hiszen kis híján itt, az ajtóban ölték meg. Minthogy pedig a jövendölésnek valóra kell válnia - folytatta Giovannina, s a hangja alig észrevehetően megremegett -, és minden bizonnyal valóra is válik, asszonyom máris szereti.

- Mit beszélsz? - förmedt rá Michele. - Ne járjon a szád!

Giovannina körülnézett.

- Nem hallja senki más, vagy mégis? - kérdezte. - Nem. Nos - folytatta -, akkor meg mit akarsz? Vagy rád tán nem számíthat annyira a tejtestvéred, mint rám az úrnőm?

- Hogy számíthat-e? Életre, halálra! Erre mérget vehet.

- Ha így van, egyszer még nagy szüksége lesz rád. Rám máris szüksége van. Mit gondolsz, mért álldogálok itt a kertajtóban?

- Magad mondtad, bámészkodol.

- Nem találkoztál útközben San Felice lovaggal?

- De igen, a Piedigrottánál.

- Azért állok itt, hogy lessem, nem fordul-e vissza, mint tegnap.

- Micsoda? Visszafordult? Csak nem gyanakszik?

- Ő? Az a szegény jó uraság! Előbb elhinné, amit a múltkorában nem akart hinni, hogy a föld a nap egyik darabja, s egy üstökös szakította le róla, semmint elhiggye, hogy a felesége megcsalja. Egyébként nem is csalja meg!... egyelőre legalább még nem. Szereti Salvato urat, punktum. Hanem én mégis nagy zavarba jöttem volna, ha a lovagnak eszébe jut a felesége után érdeklődni, mert most is ott ül már a drága sebesültje ágyánál, éjjel-nappal ott ül.

- Szóval ő mondta, hogy itt állj, és lesd, a palotába tart-e San Felice lovag?

- Ó nem, Istennek hála, asszonyom még nem tart itt, de ne búsulj, hamarosan idejut. Nem, nem. Láttam, hogy nyugtalanul jön-megy, hol a folyosó felé tekinget, hol a kert irányában, úgy szeretne az ablakhoz menni, hogy majd belehal, de nem mer. Erre azt mondom neki: „Asszonyom, nem néz be Salvato úrhoz? Hátha szüksége van rá, asszonyom éjjel két órakor magára hagyta." „Mennék, de nem merek, drága Ninám, - felelte ő -, félek, hogy a férjem ma is itthon felejt valamit, mint tegnap. Hallottad, mit mondott Cirillo doktor: mindennél fontosabb, hogy férjem ne is sejtse, kit rejtegetünk Fusco hercegnő házában." „Ezen ne múljék, asszonyom, - feleltem -, én szívesen lemegyek az utcára őrködni. Ha a lovag úr vissza talál fordulni, mint tegnap, jó messziről észreveszem, és futok jelenteni asszonyomnak." „Jóságos kis Ninám, igazán megtennéd?" - felelte ő. „Hogyne, asszonyom -, feleltem -, amúgy sem ártana kicsit levegőznöm." Most hát a kaput strázsálom, és kedvemre társalgok veled, mialatt asszonyom a sebesült hősével társalog kedvére.

Michele meglepetten nézett Giovanninára: a lány utolsó szavaiban keserűség csengett, a hangja is mintha élesebbé vált volna.

- Hát ő, a fiatalember, a sebesült? - kérdezte Michele.

- Mit akarsz vele?

- Ő is szereti?

- Hogy szereti-e? Meghiszem azt! Majd felfalja a szemével. Mihelyt asszonyom kilép a szobából, a fiatalember szeme lecsukódik, mintha mást nem is akarna többé látni, még tán a napot sem. Cirillo úr, az az orvos, aki tiltja, hogy a férjek megtudják, milyen csinos fiatalembereket ápolgat a feleségük, Cirillo úr hiába tiltja a beszédtől, hiába mondja neki, hogy ha sokat beszél, megszakadhat valami a tüdejében... ezt a tilalmat bezzeg nem tisztelik úgy, mint a másikat! Mihelyt magukra maradnak, rákezdik, és beszélnek, beszélnek, megállás nélkül.

- Miről beszélnek?

- Nem tudom.

- Hogyhogy nem tudod? Elküldenek?

- Nem, ellenkezőleg, asszonyom mindig int, hogy maradjak.

- Suttogva beszélgetnek?

- Nem bizony, hangosan beszélnek, de franciául vagy angolul. A lovag előrelátó ember - folytatta Nina ideges nevetéssel -, két idegen nyelvre is megtanította a feleségét, hogy zavartalanul beszélhessen idegenekkel, amiről csak tetszik, a házbeliek füle hallatára, és mégis úgy, hogy azok egy szót se értsenek belőle. Szó, ami szó, asszonyom él is a tudományával.

- Luisához jöttem - szólt Michele. - De ha úgy van, mint mondod, nyilván zavarnám. Beérem azzal, hogy magamban imádkozom, forduljon kedvezőbbre az ő sorsa és az enyém is, semmint Nanno jövendölte.

- Nem úgy, Michele, maradnod kell. Amikor legutóbb itt jártál, asszonyom jól összeszidott, amiért elengedtelek, látni akart volna ő is, meg a sebesült is, állítólag köszönetet akar mondani neked.

- Istenuccse! Magam se bánnám, ha megmondhatnám neki, mennyire becsülöm. Kemény legény, annyi szent! A *beccaio* sokáig megemlegeti azt a vágást!

- No hát gyere. Úgysem fenyeget már az a veszély, hogy a lovag visszafordul; megyek, és jelentem úrnőmnek, hogy itt vagy.

- Esküszöl, hogy nem leszek terhére?

- Mondom, hogy örülni fog.

- Menjünk.

Befordultak a kertkapun, felmentek a lépcsőn, majd eltűntek a házban.

Nina igazat beszélt, úrnője több mint fél órája tartózkodott már a sebesült szobájában.

Reggel héttől, a felkelés pillanatától tízig, férje távoztáig Luisa sosem merte meglátogatni a sebesültet, bár szüntelenül rá gondolt. Ezt a három órát egészen háziasszonyi teendőinek szentelte, a legcsekélyebb mulasztástól is tartózkodott, nehogy megismétlődjék az, ami - mint láttuk - az első napon, Cirillo látogatásakor megesett. Tíztől kettőig nem mozdult Salvato mellől; kettőkor szokott, mint tudjuk, a férj hazatérni. Ebéd után, úgy négy óra tájban a lovag rendszerint visszavonult a dolgozószobájába, egy-két órára.

Ilyenkor Luisa is szobájába tért, átöltözni, mint mondta, de ezt a nyugalmas órát nem annyira a szobájában, mint inkább a folyosón töltötte, háromszor-négyszer is beröppent a sebesült szobájába, könnyedén, mint a madár, és mindig újra a lelkére kötötte, hogy pihenjen, ne mozogjon. Este hét és tíz óra között, a vendégfogadás vagy a séta idején megint magára hagyta Salvatót, illetve Nina gondjaira bízta, hogy tizenegy óra tájban, mihelyt férje aludni tért, újra megjelenjen a betegágy mellett, s éjjel kettőig ott is maradjon. Kettőkor visszament a szobájába, s reggel hét óráig, mint már mondtuk, nem lépte többé át a küszöbét.

Így ment ez nap mint nap, Cirillo első látogatása óta, tehát már több mint egy hete.

Salvato mindig türelmetlenül várta Luisát, de ma, úgy látszott, a szokottnál is türelmetlenebbül lesi: le nem vette a szemét az ingaóráról.

Egyszer csak mosolyra húzódtak ajkai - mihelyt Luisa magára hagyta, mintha letörölték volna arcáról a mosolyt -, szeme az ajtóra szegeződött rezzenéstelenül, mint delejtű az északi, sarkcsillagra. Akármilyen könnyedén lépdelt a szép látogató, Salvato felfokozott figyelmét sosem kerülte el lépteinek nesze, füle felfogta az ajtó legelső reccsenését, s egy bizonyos selyempapucs legelső csusszanását a padlón.

Végre megjelent Luisa.

- Ó! - szólt Salvato. - Hát mégis itt van! Remegtem már, hogy később jön, mert attól tart, hogy férje megint visszafordul, mint tegnap. Istennek hála! Itt van mégis, ugyanúgy, mint mindig, s ugyanakkor, mint mindig.

- Igen, itt vagyok, hála érte a derék Ninának, aki önként felajánlotta, hogy lemegy a kertkapu elé őrködni. Hogy aludt az éjjel?

- Kitűnően! De mondja csak...

Luisa az ágy mellett állt. Salvato megragadta a fiatalasszony mindkét kezét, felemelkedett párnáiról, hogy közelebb hajoljon hozzá, és merőn nézte.

Luisa csodálkozva viszonozta a pillantást, nem tudta, mit akarhat Salvato. A fiatalember tekintete gyengéd volt, de inkább kutató, semmint szenvedélyes, Luisának nem kellett lesütnie a szemét.

- Mit mondjak? - kérdezte Luisa.

- Tegnap éjjel két órakor hagyta el a szobámat, ugye?

- Igen.

- Visszatért ide később?

- Nem.

- Nem? Csakugyan?

- Mondom, hogy nem.

- Akkor ő járt itt! - mondta a fiatalember, mintegy magának.

- Kicsoda? - kérdezte Luisa. Csodálkozása nőttön-nőtt.

- Az anyám - felelte a fiatalember. Szeme ábrándos kifejezést öltött, feje a mellére horgadt, nagyot sóhajtott. Nem fájdalmasan és nem is bánatosan.

„Az anyám” szóra Luisa megremegett.

- Úgy tudtam, édesanyja halott.

- Nem tapasztalta még soha, kedves Luisa - szólt a fiatalember, még mindig maga elé révedve -, hogy akadnak emberi lények, akiknek kivételes adomány jutott osztályrészül: bár külsőre olyanok, mint bárki más, s noha sokszor maguk sem tudnak róla, képesek a szellemekkel érintkezni.

- Hallottam San Felice lovagot erről tárgyalni német tudósokkal és bölcselőkkel. A német tudósok szerint a kapcsolat földünk és ama felsőbbrendű világ lakói között a lélek halhatatlanságának egyik bizonyítéka. Az ilyen embereket látónak nevezték, a közvetítőket médiumnak.

- Ön csodálatos teremtés, Luisa - mondta Salvato -, nem is sejti, mennyire az. Asszonyi bája mögött egy tudós műveltsége és egy filozófus bölcsessége rejlik, ezért lehet önnel annyi mindenről beszélni, akár természetfölötti dolgokról is.

- Azt hiszi tehát, hogy ma éjjel?... - szólt Luisa megrendülten.

- Hiszem, hogy ma éjjel anyám látogatott meg, ha nem ön járt a szobámban, s hajolt az ágyam fölé.

- De barátom, hogy jelenhetne meg a testétől megvált lélek? - kérdezte Luisa borzongva.

- Vannak megmagyarázhatatlan dolgok, Luisa, hisz tudja jól. Emlékezzen rá, mit mond Hamlet, miután apja szelleme megjelenik neki: *„Több dolgok vannak földön és égen, Horatio, mintsem bölcselmetek álmodni képes..."* Ilyen rejtély az is, amelyről én beszélek, Luisa.

- Tudja-e, barátom, hogy olykor megijeszt? - szólt Luisa.

A fiatalember megszorította Luisa kezét, s gyengéden nézett a szemébe.

- Én ijesztem meg, én, aki életemet önnek köszönhetem, s bármikor oda is adnám önért? Hogy ijeszthetem én meg?

- Mert olykor úgy rémlik, ön nem is e világból való - mondta a fiatalasszony.

- Nem sok hija volt, annyi szent, hogy búcsút mondjak a világnak, mielőtt egyáltalán megláthattam volna.

- Hát mégis igazat mondott a boszorkány? - kérdezte Luisa holtra váltan. - Csakugyan egy halott nő fia?

- Ezt mondta a boszorkány? - A fiatalember meglepetésében felemelkedett fekhelyéről.

- Igen. De ugye, ez képtelenség?

- A boszorkány igazat mondott, Luisa. Egyszer majd elmesélem a történetét, barátnőm.

- S én egész lelkemmel hallgatom.

- De nem most.

- Amikor akarja.

- Ma még meghaladná erőmet - mondta a fiatalember, s visszahanyatlott párnáira. - Mint mondtam, erőszakkal ragadtak ki anyám méhéből; amikor szívem elsőt dobbant, ő akkor hörgött utolsót, s hiába rejti őt a sír, azóta is titokzatos kötelék fűz bennünket össze. Tán csak izgatott lelkem látomása, de tán valóságos tünemény, elvégre nem lehetetlen, hogy rendkívüli körülmények között bizonyos általános törvények elvesztik hatóerejüket, hogy azokra, akik e törvényen kívül születtek, nem érvényesek úgy, mint a többi emberre, tény, hogy időről időre (mondani is alig merem, olyan valószínűtlen!), időről időre Isten megengedi anyámnak, hogy meglátogasson, talán mert szent volt ő és mártír.

- Miket beszél! - suttogta Luisa remegve.

- Amit mondok, tény és való. De meglehet, ami számomra *tény*, az az ön számára *nem az*. Bár más szem is látta már a drága tüneményt, nemcsak az enyém.

- Más is látta? - kiáltotta Luisa.

- Igen, mégpedig a dajkám, egyszerű asszony, parasztasszony, aki soha nem lett volna képes ilyesmit kieszelni.

- Dajkája látta anyja szellemét?

- Igen. Akarja, hogy elmeséljem? - kérdezte a fiatalember mosolyogva.

Feleletül Luisa megragadta a sebesült kezét, és könyörgő pillantást vetett rá.

- Franciaországban éltünk akkoriban... a napvilágot nem Franciaországban láttam ugyan meg, de látni már ott tanultam. Egy nagy erdő kellős közepén laktunk. Apám a házunktól másfél-két mérföld járásra eső faluból hozatott nekem dajkát. Egy szép napon a dajka engedélyt kért apámtól, hogy délután hazalátogathasson a gyermekéhez, mert azt hallotta, beteg, éppen az a gyereke, amelyiket elválasztott, hogy engem táplálhasson. Apám természetesen megengedte, sőt, úgy határozott, maga is elkíséri, hogy a gyereket megvizsgálja. Megetettek, bölcsőmbe fektettek, és mert soha nem szoktam este tíz óra előtt felébredni, s az út a faluba és vissza kocsin legfeljebb másfél órát vett igénybe, apám kulcsra zárta a ház ajtaját, kocsiba ült a dajkával együtt, és nyugodt lélekkel elhajtott.

A gyerek baja nem volt súlyos. Apám megnyugtatta a jó asszonyt, felírt valami orvosságot, s egy aranyat is adott mellé a férjnek, hogy az orvosságot kiváltsa. Éppen hazakészült a dajkával, amikor egy kisírt szemű legényke, az egyik erdőkerülő fia futott oda, s elpanaszolta, hogy apját előző éjjel súlyosan megsebezte egy vadorzó. Apám soha senkitől nem tagadta meg ilyen esetben a segítséget, nyomban átnyújtotta a kulcsot a dajkának, s a lelkére kötötte, hogy ne késlekedjen, siessen hozzám, mert vihar fenyeget.

Hét órakor a dajka elindult egyedül haza. Megígérte apámnak, hogy nyolc órára otthon lesz. Apám még utánanézett, s látta, amint elindul a házhoz vezető úton, aztán maga is ment a dolga után. Az első fél órában baj nélkül jutott előre dajkám, hanem akkor hirtelen beborult, megdördült az ég, és kitört a vihar. Szörnyű vihar volt, csapkodott a villám, zuhogott az eső. Az asszony addigra sajnos letért már a járt útról egy ösvényre, hogy hamarabb érjen haza. Most, hogy beállt a sötétség, nehezen vergődött előre az ösvényen. Ráadásul farkas kereszt-tezte útját - az állatot is a vihar riasztotta fel. Dajkám megijedt, elfutott, a sűrűbe jutott, és eltévedt. A vihartól rettegve bolyongott fel-alá, kiáltozott, sírt, zokogott, de kiáltásaira csak a kuvikok és baglyok huhogása felelt.

Három óra hosszat keringett az erdőben kétségbeesetten, magánkívül. Fáknak ütődött, a földön lapuló fatönkökbe botlott, árkokba bukott, amelyeket elrejtett előle a vakhomály, nagy mennydörgés-égzengés közepette hallotta, amint a toronyban meg-megkondul a harang. Kilencre harangoztak, aztán tízre, végül tizenegyre. Már az éjfelet jelző harangszó is meg-kondult, amikor egy villám fényénél, alig száz lépésre, megpillantotta a házat, amelyet mindaddig hiába keresett. A villám kialudt, az erdőre újra rátelepedett a sötétség, de a házhoz vezető utat továbbra is bevilágította egy fénysugár, amely az egyik szoba ablakából szűrődött ki - abból a szobából, ahol a bölcsőm állt. Dajkám azt hitte, apám ért vissza, őt megelőzve, s megkettőzte lépteit. Az ám, de hogy juthatott be apám, amikor a kulcsot neki adta? Talán van másik kulcsa - gondolta az asszony. Végre odaért a házhoz, bőrig ázva, tele ütésekkel, zúzódásokkal. A villámok vakító fényénél kinyitotta az ajtót, becsapta maga mögött, majd abban a hiszemben, hogy kulcsra zárta, felsietett a lépcsőn, keresztülhaladt apám szobáján, és benyitott az enyémbe. De a küszöbről sikoltva tántorodott vissza...

- Barátom! Barátom! - tört ki Luisából önkéntelenül a kiáltás, és erősen megszorította a fiatalember kezét.

- Ágyam mellett egy fehér ruhás asszony állt - folytatta a fiatalember, gyengülő hangon. - A bölcsőt rengette, s egy altatódalt dúdolt halkan. Szép volt az asszony és fiatal, csak az arcán ült halotti sápadtság, s a homloka közepén vöröslött egy folt. Dajkám alig állt a lábán, az ajtófélfának támaszkodott, hogy el ne essék. Rögtön megértette, hogy természetfölötti jelenéssel, üdvözült lélekkel áll szemben, mert belőle áradt a szobát betöltő fény, s mert az alak kezdetben tisztán kirajzolódó körvonalai fokról fokra elhalványodtak, arcvonásai elmosódtak, halvány teste és ruhája mindinkább egybefolyt s elformátlanodott, míg végül mindenestül köddé vált a tünemény. Aztán a köd párává ritkult, majd lassan eloszlott a pára is. Vaksötétség borult a szobára, s a sötétséget ismeretlen illat lengte be.

Ekkor ért haza apám. Dajkám, aki inkább holt volt már, mint eleven, kiáltozni kezdett, mihelyt meghallotta apám lépteit. Apám feljött az emeletre, és gyertyát gyújtott. A jó asszony ott állt még mindig az ajtófélfához dőlve. Egész testében reszketett, homlokát kiverte a verejték, levegő után kapkodott. A gyertyafény s apám jelenléte valamelyest megnyugtatta. A bölcsőhöz rohant, kiemelt belőle: békésen aludtam a karján. Meg akart szoptatni - nagyon éhesnek kell lennem, gondolta, hisz nem ettem délután négy óra óta. Én azonban nem akartam szopni.

Apám csodálkozva szemlélte mindezt, nem értette, miért volt sötét, miért remeg és riadozik dajkám, s főként honnan kerül a lakásba ez a titokzatos illat. Az asszony ekkor mindent elbeszélt.

Apám figyelmesen végighallgatta. Nem ütközött meg a hallottakon; aki megpróbálta kifürkészni a természet minden titkát, mint ő, azt nem lepi meg többé semmi. Dajkám leírta az asszonyt, elmesélte, hogy dúdolva ringatta bölcsőmet, s hogy vörös folt volt a homloka közepén. Apám mindössze annyit mondott rá: „A gyermek anyja járt itt.”

- Azóta sokszor elbeszélte nekem az esetet - folytatta a sebesült, el-elcsukló hangon -, s ő, az erős és bátor férfi, megingathatatlanul hitte, hogy sírásom hallatán anyám üdvözült lelke tért vissza Isten engedelmével a földre, ő etette meg, ő csicsígatta el a kisfiát.

Luisa sápadtan, borzongva hallgatta Salvatót.

- És azóta - kérdezte -, látta őt azóta is?

- Három ízben - felelte a fiatalember. - Először azon az éjszakán, amelyre a bosszúállás napja virradt. Jött, jött az ágyam felé, homloka közepén ott vöröslött a folt. Rám hajolt, megcsókolt, s én éreztem ajka hidegét, majd felegyenesedett, s ekkor valami nedvesség hullt a homlokomra. Azt hittem, egy könnycsepp. Magamhoz akartam őt szorítani, visszatartani, de eltűnt. Kiugrottam az ágyból, apám szobájába futottam, ott még égett egy gyertya, a tükörhöz léptem, s lám vércsöpp volt, amit könnycseppnek hittem, az ő sebéből csordult ki. Felvertem apámat álmából, ő nyugodtan végighallgatott, majd mosolyogva mondta: „Holnapra eltűnik a seb.” Másnap megöltem anyám gyilkosát.

Luisa döbbenetében a sebesült párnájába temette arcát.

- Azóta még kétszer láttam - folytatta Salvato, elhaló hangon. - De a seb eltűnt, mióta a halálát megbosszultam.

Az utolsó szavaknál Salvato sápadtan, kimerülten hanyatlott hátra. Túlságosan megerőltette magát és kifáradt, vagy tán a felindulás csigázta el.

Luisa felsikoltott.

A sebesült zihálva, lehunyt szemmel feküdt az ágyon.

Luisa az ajtóhoz futott s felrántotta, majd fellökve Ninát, aki fülét a kulcslyukra tapasztva hallgatózott.

Mit bánta ezt most Luisa!

- Étert! - könyörgött. - Hozd az étert! Rosszul van.

- Asszonyom szobájában van az éter - felelte Nina.

Luisa szempillantás alatt a szobájában termett, de az étert sehol nem találta. Visszasietett a sebesülthöz. Giovannina éppen akkor tartotta Salvato orra alá az éteres üvegcsét. Két karjával átölelte, mellére szorította a sebesült fejét.

- Ne haragudjon, asszonyom - szólt Nina -, az üveg a kandallón állt, az óra mögött. Ön olyan dúlt volt, hogy hirtelenében én is elvesztettem a fejem. De minden rendben van, Salvato úr már magához is tért.

A fiatalember valóban kinyitotta a szemét. Pillantása rögtön Luisát kereste.

Giovannina figyelmét nem kerülte el ez a pillantás. Szelíden visszacsúsztatta a sebesült fejét a párnára, felállt, az ablakhoz lépett, s egy könnyet morzsolt el, mialatt Luisa újra helyet foglalt a betegágy mellett. A félig nyitott ajtón ekkor Michele kukkantott be, és megszólalt:

- Nincs szükséged rám, húgocskám?

Luisa le nem vette a tekintetét Salvato arcáról, egész lelkével-szívével rajta csüggött. Salvato feleszmélt. Látva, hogy ismét Luisa ápolja, elmosolyodott.

Tágra nyitotta a szemét, és halkan megszólalt:

- Jó lenne így meghalni!

- Nem, nem! Ne haljon meg! - kiáltotta Luisa.

- Tudom én, hogy élni még jobb lenne - folytatta Salvato -, ha...

Nagyot sóhajtott. Lehelete meglebegtette Luisa hajfürtjeit, s végigsimította arcát, forrón, mint a sirokkó.

A fiatalasszony megrázta a fejét, nyilván, hogy elűzze a sóhaj forró, delejes fuvallatát, visszafektette a sebesültet a párnára, átült az ágy széléről a közvetlen mellette álló karosszékre, és - meglehetős késéssel - válaszolt végre Michele kérdésére:

- Nem, Michele, szerencsére nincs rád szükségem többé, de azért gyere csak be, nézd, mennyivel jobban van már a betegünk!

Michele lábujjhegyen közeledett, mintha attól tartana, hogy megzavarja a beteg álmát.

- Csakugyan sokkal jobb színben van, mint legutóbb, amikor Nanno meg én elváltunk tőle.

- Barátom - szólt Luisa a sebesülthöz -, ez az a legény, aki segített önt a merénylet éjszakáján megmenteni.

- Ráismerek - mondta Salvato mosolyogva -, ő törte mozsárban a füveket, amelyeket egy asszony rakott a sebre, akit azóta sem láttam.

- Michele járt ám itt azóta is, a szívén viseli az ön sorsát, mint mi mind. Csakhogy Nina elküldte Michelét.

- Nem vettem én azt sértésnek, de nem ám - jelentette ki Michele. - Nem vagyok én olyan nebáncsvirág.

Salvato rámosolygott, és a kezét nyújtotta.

Michele megragadta a felé nyújtott kezet, pár pillanatig szorongatta és figyelmesen nézegette.

- Látod, húgocskám, olyan, mint egy női kéz - mondta. - Elgondolni is furcsa, hogy ezzel a kis kézzel mérte azt a rettenetes csapást a *beccaió*-ra. Mert rettenetesen megvágta ám, tudja-e!

Salvato mosolygott.

Michele körülnézett.

- Mit keresel? - kérdezte Luisa.

- Most, hogy a kezet már látom, a kardot. Félelmes fegyver lehet az is.

- Neked is elkéne egy ilyen kard, ha majd ezredes leszel, ugye, Michele? - kérdezte nevetve Luisa.

- Michele úr ezredes lesz? - csodálkozott Salvato.

- Ó, most már bizonyos, hogy az leszek - felelte a lazzarone.

- Miért olyan biztos? - firtatta Luisa.

- Mert a vén Nanno megígérte, s amit neked jövendölt, az is mind valóra vált.

- Michele! - próbálta leinteni a fiatalasszony.

- Tán nem? Azt mondta, hogy egy szép fiatalember tart errefelé a Posíllipóról, s hogy ez a fiatalember nagy veszélyben forog, hat ember les rá. Azt is mondta, hogy nagy szerencse lenne rád nézve, ha megölnék, mert különben beleszeretsz, és ez a szerelem lesz a halálod okozója.

- Michele! Michele! - kiáltotta Luisa. Hátralökte karosszékét, hogy messzebb kerüljön az ágytól. Giovannina sápadt feje előbújt a piros függöny mögül.

A sebesült fürkészően nézett Michelére, majd Luisára.

- Hogyan? - kérdezte Luisát. - Azt jövendölték, hogy a halálát okozom?

- Se többet, se kevesebbet! - felelte Michele.

- És mégis kimentett pribékjeim keze közül? Hiszen idegen voltam, ismeretlen, nem volt semmi köze hozzám.

- Kimentette bizony! - Megint Michele válaszolt Luisa helyett. - Amikor meghallotta a pisztolylövéseket, a kardcsörgést, amikor látta, hogy én, a férfi, és nem ám holmi anyám-asszony katonája, nem merek a segítségére sietni, mert támadói a királyné pribékjei, azt mondta: „Akkor hát nekem kell megmentenem!” És kirohant a kertbe. Ha látta volna, excellenciás uram, hogy futott! Nem is futott: röpült!

- Ó, Michele, Michele!

- Hát nem így történt, húgocskám? Nem ezt mondtad?

- De minek felhánytorgatni! - kiáltotta Luisa, s arcát kezébe temette.

Salvato odanyúlt, s elvonta Luisa kezét; az asszony arcán szégyenpír égett, szeme könnybe lábadt.

- Ön sír? - szólt Salvato. - Megbánta, hogy megmentette az életemet?

- Nem, csak szégyellem, amit ez a legény fecseg. Nemhiába nevezik bolond Michelének, igazán bolond.

Majd a komornához fordult:

- Sajnálom, Nina, hogy megszidtalak, amiért a múltkor elküldted, neked volt igazad.

- Ejnye, kishúgom! Nem szép tőled, hogy ezt mondod, s nem is szívből mondtad - szólt a lazzarone.

- A kezét, Luisa, nyújtsa ide a kezét! - könyörgött a sebesült.

A fiatalasszony feje bágyadtan csuklott a karosszék támlájára. Egyszeriben úgy megrohanták az ellentmondó érzések, hogy teljesen kimerült. Szeme lecsukódott, reszkető keze ernyedten hanyatlott alá.

Salvato mohón megragadta. Luisa sóhajtott, s ezzel a sóhajjal beismerte: a lazzarone minden szava igaz.

Michele csak bámult, nem értette, mi történik. Annál jobban értette Giovannina. Kővé dermedten állt, mint a Féltékenység szobra, merően, ökölbe szorult kézzel nézte a jelenetet.

- Ne félj, barátom - mondta Salvato vidáman -, magam csatolom föl ezredesi kardodat. Nem azt ugyan, amivel a támadóimat elagyabugyáltam, mert elszedték tőlem, de legalább olyat, ha nem különbet.

- No, akkor csakugyan a legjobb úton vagyok az ezredességhez - szólt Michele. - Mindössze a kinevezés van még hátra, a vállpánt, az egyenruha meg a ló.

Majd a komornához fordult:

- Megsiketültél, Nina? Úgy rázza valaki a csöngőt, hogy majd kiszakad.

Nina mintha álmaiból ébredt volna.

- Ki csönget? - kérdezte. - Hol csöngetnek?

- A kapun, minden valószínűség szerint.

- Igen, a főkapun - mondta Luisa.

S Salvatóhoz fordulva gyorsan, halk hangon hozzáfűzte:

- Nem a férjem, ő mindig a kertajtón érkezik. Menj, Nina - szólt a komornának -, fuss! Senkinek nem vagyok itthon, megértetted?

- Húgocskám nincs itthon, megértetted, Nina? - visszhangozta Michele.

Nina szótlanul kisietett.

Luisa közelebb húzódott a sebesülthöz. Egyszerre könnyebben érezte magát. A bőbeszédű Michele fecsegése korántsem zavarta úgy, mint a hallgatag Nina tekintete. Ez az érzése azonban merőben ösztönös volt, mint már mondottuk, tudatosan sosem adott számot magának tejtestvére becsületes érzéseiről, sem a komorna gonosz indulatairól.

Nina pár perc múlva visszatért, s titokzatos arccal, suttogva jelentette úrnőjének:

- Asszonyom, Andrea Backer úr kíván önnel beszélni.

- Hát nem mondtad, hogy nem vagyok itthon? - felelte Luisa hangosan, hogy Salvato legalább a választ hallja, ha már a kérdést nem hallhatta.

- Nem tudtam, mit tegyek, asszonyom - felelte Nina, továbbra is suttogva. - Tudtommal Andrea úr az ön bankárja, és az úr váltig erősködik, hogy fontos ügyben keresi.

- A fontos ügyek nem rám tartoznak, hanem a férjemre.

- Ezért is ijedtem meg, asszonyom - folytatta Nina, ugyanolyan halkan. - Hátha visszajön majd, amikor a lovag úr idehaza lesz, és kiderül, hogy asszonyomat nem találta itthon. Asszonyom nem tud hazudni; gondoltam, okosabb, ha fogadja őt.

- Á! Úgy gondoltad?... - Luisa végigmérte Ninát.

A lány lesütötte a szemét.

- Ha rosszul gondoltam, asszonyom, van mód segíteni rajta. De fájna szegénynek, ha elküldené!

- Nem, mégse - szólt Luisa, némi töprengés után. Csakugyan okosabb, ha fogadom. Helyesen jártál el, Nina.

- Hamarosan visszajövök - szólt oda Salvatónak, aki Giovannina titkolózása láttán odább-húzódott. - Ne féljen, gyorsan véget vetek a vizitnek.

Mosolyogva kezet szorított Salvatóval, és kisietett a szobából.

Mihelyt Luisa kilépett az ajtón, Salvato szeme lecsukódott. Mindig így tett, ha a fiatalasszony magára hagyta.

Michele azt hitte, a beteg aludni készül. Közelebb húzódott Ninához.

- Ki volt az? - kérdezte fojtott hangon, a félig vadember ösztönös kíváncsiságával, akit nem feszélyeznek társasági előítéletek.

Nina idáig suttogott, hogy Salvato ne értse, amit úrnőjének mond, most felemelte a hangját, mert ha Michelének beszélt is, szavait a betegnek szánta.

- Az a fiatal, jóképű bankár - mondta. - Te is ismered!

- No persze! - méltatlankodott Michele. - Kizárólag bankárok körében forgolódom.

- Micsoda? Nem ismered Andrea Backer urat?

- Andrea Backer úr? Ki az?

- Hogyhogy nem emlékszel rá? Az a csinos, szőke fiatalember, nem tudom pontosan, német vagy angol, aki asszonyunknak lánykorában udvarolt.

- Aha, tudom már. Az ő bankjában tartja Luisa a vagyonát, nem?

- Csakhogy rájöttél.

- Igen, persze. Ha ezredes leszek, és meglesz a vállpántom meg a kard is, ahogy Salvato úr ígérte, már csak egy olyan ló hiányzik majd, amilyenen Andrea Backer úr szokott kilovagolni, hogy teljes legyen a felszerelés.

Nina nem felelt. Mialatt beszélt, folyton a sebesültet figyelte. Tudta, hogy Salvato álma tettetett, valójában mohón les minden szót, mert a sebesült arca alig észrevehetően megvonaglott.

Közben Luisa belépett a fogadószobába, ahol a látogató már várta. Alig ismert rá Andrea Backerra. A bankár az udvari fogadásokon kötelező kabátban, rövid bugyogóban feszített. Hosszúra növesztett angol barkóját levágatta - mellesleg megjegyezve, Ferdinánd király ki nem állhatta ezt a hajdíszt -, nyakában a Konstantinoszi Szent György-rend parancsnoki keresztje, mellén a rendjel, derekán kard.

Luisa elmosolyodott. Ugyan mi jut a fiatal bankár eszébe, hogy ilyen öltözékben, udvari gálában állít be délelőtt fél tizenkettőkor hozzá? No, mindjárt kiderül.

Andrea Backer egyébként huszonhat-huszonnyolc esztendős, s meg kell hagyni, csinos fiatalember volt. Külseje jellegzetesen angolszász: haja szőke, arcbőre üde és rózsás. Szegletes feje, erős álla céltudatos, makacs üzletemberre vallott, lapátkeze pénzszámláláshoz idomult.

Mindig nagyon választékosan öltözködött, s általában fesztelenül mozgott; a szokatlan viselet most kissé kényszeredetté tette mozdulatait, bár láthatóan kedve telt benne, olyannyira, hogy feltűnés nélkül, mintegy véletlenül egy tükörrel szemközt helyezkedett el, s tetszelegve nézegette, hogy fest nyakában a Szent György-kereszt, mellén az érdemrend.

- Ó, Istenem, kedves Andrea úr, hogy kicsípte magát! - szólt Luisa, miután egy pillantást vetett rá. Andrea mélyen meghajolt. - Értem már, miért ragaszkodott mindenáron a találkozáshoz. Nyilván nem is annyira azért, hogy lásson, mint inkább azért, hogy én lássam önt teljes dicsőségében. Hová készül, hogy így kiöltözött? Mert nem hihetem, hogy üzleti megbeszélésünk kedvéért vágta magát udvari díszbe.

- Ha azt remélhettem volna, asszonyom, hogy szívesebben lát díszöltözékben, mint hétköznapi ruhában, jóval korábban siettem volna tiszteletemet tenni, egyetlen percet sem vesztegetve. De jól tudom, asszonyom, sokkal nagyvonalúbb, hogysem a ruha tegye az ön szemében az embert, bár saját öltözékét ritka gonddal s ízléssel választja meg. Határozott szándék hozott ide, de hogy éppen ebben a ruhában állítok be, az a véletlen műve. A király kegyeskedett három nappal ezelőtt kinevezni a Konstantinoszi Szent György-rend parancsnokává, s meghívni a mai napra Casertába ebédre.

- A király Casertába hívta ebédre? - szólt Luisa meglepetten. Csodálkozásával önkéntelenül elárulta, milyen kevésre becsülhette eddig a fiatal bankár esélyeit egy királyi ebédmeghívásra. Hja, a király az utcán lazzaronébb volt a legutolsó lazzaronénál, a palotában ellenben gőgösebb a leggőgösebb királynál! - Fogadja őszinte szerencsekívánataimat, Andrea úr.

- Méltán csodálkozik, asszonyom. Nagy megtiszteltetés ez számomra, aki egy egyszerű bankár fia vagyok - felelte a fiatalember. Érezhetően bántotta a mód, ahogy Luisa szerencsét kívánt. - De ha nem tudná: maga XIV. Lajos sem átallotta Samuel Bernard-t, a bankárt, ebédre meghívni Versailles-ba, amikor huszonötmilliót akart tőle kölcsönkérni, márpedig XIV. Lajos királynak sem volt éppen akárki. Nos, Ferdinád király éppen pénzszűkében van, akárcsak őse, XIV. Lajos, s minthogy apám a nápolyi Samuel Bemard, Andrea Backer, a fia, ebédmeghívást kapott Casertába, a nápolyi Versailles-ba. S mert a király biztosra akar menni saját huszonötmilliós kölcsöne dolgában, a sült parasztot nemcsak asztalához ülteti, hanem még kötőféket is vet a nyakába, ezt itt, ni, hogy azzal terelje a kasszához.

- Régóta tudom, higgye meg, Andrea úr, hogy ön szellemes ember, s ha a szellem megnyitná a királyi paloták kapuit, a földkerekség bármely királya bízvást vendégül láthatná. Ön Samuel Bernard-hoz hasonlította édesapját, nos, Backer úr feddhetetlen becsületessége és nagylelkűsége ismeretében bízvást elmondhatom, hogy a hasonlat talál. A nemes lelkű Samuel Bernard nagy szolgálatokat tett Franciaországnak, nemcsak XIV. Lajos, de XV. Lajos alatt is. Ejnye, de furcsán néz, Andrea úr, mi baja?

- Nem nézem, asszonyom, bámulom.

- Ugyan miért?

- Mert úgy hiszem, egész Nápolyban nincs még egy asszony, aki tudná, ki volt Samuel Bemard, és bizonyára egy sincs, aki a vendégét ilyen finom bókkal lenne képes megtisztelni, ráadásul éppen olyankor, amikor az illető vendég az alkalomhoz nem illő, nevetséges maskarában állított be. Ezt szégyenszemre be kell ismernem.

- Igényt tart rá, hogy a bocsánatát kérjem, Andrea úr? Készséggel megteszem.

- Isten ments asszonyom! Az ön szájából a legmaróbb gúny is elragadó csevegésnek hat, nincs az a hiú ember, aki ne hallgatná el akármeddig örömest, ha az önérzete bánja is.

- Ne folytassa, Andrea úr, zavarba hoz. Hadd kérdezzem inkább gyorsan meg, van-e csakugyan olyan, előttem ismeretlen út, amely a Mergellinán át vezet Casertába?

- Nincs, de mert Casertába csak két órára várnak, gondoltam, szerét ejtem, asszonyom, hogy üzleti ügyben felkeressem, olyan ügyben, amely éppen casertai utammal függ össze.

- Jaj, Istenem, kedves Andrea úr, csak nem szándékozik arra felhasználni a király kegyét, hogy kineveztettessen engem udvarhölgynek? Figyelmeztetem, hogy nem fogadom el.

- Isten őrizz! A királyi család hűséges szolgája vagyok, életemet adom érte, ha kell, sőt - és ezt egy bankár mondja! - annál is többet: a pénzemet. De jól tudom, hogy vannak tiszta lelkek, akiknek okosabb távol maradniuk onnan, ahol az a légkör uralkodik... Aminthogy a Pontini-mocsarak kigőzölgéseitől és az Agnano-tó páráitól is tanácsos őrizkednie annak, akinek drága az egészsége. Az arany nemesfém, nem fog rajta semmi, az érzékenyebb kristályon ellenben könnyen esik folt. Asszonyom, cégünk nagy üzleti tranzakciót készül lebonyolítani, a király azzal tisztelt meg bennünket, hogy tőlünk vesz kölcsön huszonötmilliót. A kölcsönért Anglia kezeskedik, az üzlet biztos, a befektetett pénz hét-nyolc százalékot is kamatozhat a szokásos négy-öt százalék helyett. Ön fél milliót tart nálunk letétben, asszonyom; s minthogy a kölcsönjegyek iránt előreláthatóan nagy lesz a kereslet, első utam

ide vezetett, hogy megkérdezzem, mielőtt még nyilvánosságra hoznók az üzletet: nem óhajt-e társulni.

- Végtelenül lekötelez, kedves Backer úr - felelte Luisa -, de mint tudja, a fontos ügyek, kivált a pénzügyek nem rám tartoznak, hanem a lovagra. Ön ismeri a lovag időbeosztását; e pillanatban nyilván a létra tetején kuporog, és őfenségével a kalábriai herceggel cseveg. Ha vele akart beszélni, a palotában kellett volna keresnie, nem pedig itt. Egyébként a trónörökös jelenlétében a gálaruha is inkább helyén való lenne, mint nálunk.

- Kegyetlenül bánik velem, asszonyom. Olyan ritkán kínálkozik rá alkalom, hogy önnél tisztelegjek... ne csodálja, ha mohón ragadom meg.

- Azt hittem, Backer úr, a lovag közölte önnel - szólt Luisa a lehető legártatlanabb hangon -, hogy mindennap itthon talál bennünket délután hattól tíz óráig, de különösen csütörtökönként. Ha a lovag volt feledékeny, sietek a meghívást az ő nevében és megbízásából pótolni, ha ön volt az, hadd emlékeztessem.

- Ó, asszonyom, asszonyom - Andrea nehezen talált szavakat. - Milyen boldoggá tehetett volna, ha úgy akarja! Akkor szerelmemet kínáltam, ma kénytelen vagyok azzal beérni, hogy a hódolatomat ajánlom fel.

Luisa ráemelte nagy, fekete szemét, amely tiszta volt és áttetsző, mint egy nigériai gyémánt, majd odalépett, és a kezét nyújtotta:

- Backer úr - mondta -, ön egykor abban a megtiszteltetésben részesítette Luisa Molinát, hogy megkérte a kezét... ezt a kezet ma San Felice lovag neje nyújtja önnek. Ha eltűrném, hogy más jogon szorítsa meg, mint a barátság jogán, megaláznám, hiszen ez azt bizonyítaná, hogy a választása méltatlan nőre esett. Nem pillanatnyi szeszély, hanem a mélységes gyermeki hála sugallta, hogy ön helyett a lovagnak nyújtsam a kezem, aki háromszor annyi idős, mint én, és majdnem kétszer annyi, mint ön. Ő ma is az nekem, aki két évvel ezelőtt volt; be kell tehát azzal érnie Backer úr, amit a lovag, aki önt nagyra becsüli, felkínált: a barátságunkkal. S hogy méltó erre a barátságra, azt leginkább azzal bizonyíthatja, ha nem említi többé a pillanatot, amikor visszautasításommal megbántani kényszerültem nemes szívét, bár sérteni akkor sem sérthettem. Ne tápláljon hát irányomban se neheztelést, se oktalan reményeket.

Majd méltóságteljes biccentéssel hozzáfűzte:

- A lovag hamarosan tiszteletét teszi édesapjánál, s megviszi a választ.

- Szerelmemet és hódolatomat elutasíthatja, asszonyom - felelte a fiatalember -, a csodálatomat soha!

A legmélyebb tisztelettel meghajolt, és távozott, visszafojtva feltörő sóhaját.

Mihelyt becsapódott a kapu Andrea Backer mögött, mihelyt felhangzott a hintó távolodó robaja, Luisa futva futott a folyosóra. Hogy ez a tette nem áll egészen összhangban az erkölccsel, amelyet az imént olyan fennen hirdetett, az meg sem fordult a fejében, olyan tapasztalatlan volt még és olyan fiatal. Gyorsan s könnyedén röppent végig a folyosón a betegszobáig, mint a madár. Benyitott.

Első pillantása természetesen Salvatónak szólt.

Az holtsápadtan, lehunyt szemmel feküdt, kővé dermedt arcán az éles kín kifejezése.

Luisa aggodalommal telve sietett hozzá. A sebesült nem nyitotta ki a szemét, mint szokta Luisa közeledtére.

- Alszik, barátom? - kérdezte ő, franciául. - Vagy elájult volna? - tette hozzá remegő hangon.

- Nem alszom, és nem is ájultam el, nyugodjon meg, asszonyom - felelte Salvato. Félig kinyitotta a szemét, de most sem nézett Luisára.

- Asszonyom? - ámult Luisa. - Asszonyom?

- Szenvedek, ennyi az egész - folytatta a fiatalember.

- Mije fáj?

- A sebem.

- Nem mond igazat, barátom... Ó, jól megtanultam három válságos nap alatt az arcvonásaiból olvasni! Nem, nem a sebe fáj, hanem a lelke.

Salvato nemet intett.

- Mi fáj? Mondja meg, de rögtön! - kiáltotta Luisa.

- Tudni akarja? - kérdezte Salvato. - Ön akarta tudni, érti, ön!

- Igenis, jogom van tudni. A doktor meghagyta, hogy óvjam minden megrázkódtatástól.

- Nos, ha igazán tudni akarja - szólt Salvato, és egyenesen Luisa szeme közé nézett -, a féltékenység gyötör.

- A féltékenység? Jóisten, hát kire féltékeny?

- Önre.

- Énrám! - Luisa még megsértődni is elfelejtett. - De miért? Hogyan? Mi jut az eszébe? Az ember nem szokott ok nélkül féltékenykedni.

- Azt ígérte, pár pillanatra hagy csak magamra, és fél óránál is tovább maradt távol. Kicsoda önnek ez a Backer úr, hogy jogában áll megfosztania engem teljes fél órára az ön jelenlététől?

Luisa arca boldogan felragyogott. Ez szerelmi vallomás volt a javából, noha a szerelem szó nem hagyta el Salvato ajkát. A fiatalasszony a sebesült fölé hajolt, olyan mélyen, hogy haja szinte az arcát érte, hogy lehelete szinte perzselte, hogy a szeme közvetlen közelből tündökölt rá.

- Nagy gyerek! - mondta, a szív legmélyéről feltörő hangon. - Hogy kicsoda Backer? Minek jött? Miért maradt olyan sokáig? Elmondom én szívesen.

- Nem, ne mondja - suttogta a sebesült -, már nem is akarom tudni. Köszönöm, köszönöm!

- Mit köszön? Miért köszöni?

- Mert a szeme mindent elárult, hőn szeretett Luisám. Ó, a kezét, nyújtsa a kezét!

Luisa odanyújtotta a kezét. A sebesült ajka görcsösen rátapadt, s egy könnycsepp csordult ki a szeméből. A könnycsepp mint olvadt igazgyöngy remegett Luisa keze fején.

Ez a kemény férfi könnyezik!

Luisa, mintegy önkívületben, ajkához emelte és felitta a könnycseppet.

És bájitallá vált az a csepp, a Nanno megjövendölte, könyörtelen, ellenállhatatlan szerelem bájitalává.

39 A KENGURUK

Ferdinánd király azért hívta Andrea Backert éppen Casertába, mert először is nyilván úgy okoskodott, hogy kevesebbet nyom a latban, ha a bankárfit vidéken ülteti asztalához, mintha a fővárosban; másodszor mivel Angliából nagy értékű küldemények futottak be a casertai kastélyba - hamarosan eláruljuk azt is, mifélék. Ezért bonyolította Ferdinád a mergellinai halvásárt is a szokottnál sokkal gyorsabb ütemben. Hadd szögezzük le egyébként, hogy a sietség mit sem ártott a vásár sikerének, a király becsvágya is tökéletesen kielégült, s a zsebe is jócskán megtelt.

Casertát az imént nápolyi Versailles-nak neveztük. Valóban ugyanabban a rideg és nehézkes, a XVIII. század közepén dívó stílusban épült. Azok a nápolyiak, akik soha nem jártak Franciaországban, váltig állítják, hogy Caserta szebb, mint Versailles; akik jártak, beérik azzal az állítással, hogy van olyan szép, mint Versailles; a nápolyiak mesébe illő lokálpatriotizmusától mentes, tárgyilagos szemlélő ellenben okvetlen úgy véli - ha nem is tartja sokra Versailles-t -, hogy Caserta a nyomába se ér. Mi is ezt valljuk, s a művészetértő, jó ízlésű emberek aligha mondanak nekünk ellent.

Manapság mindössze három-négy torony és az omladozó várfal jelzi a régi város és kastély helyét. A hegyen állt egykor Caserta régi hűbérurainak lovagvára, s itt élt a vár egyik legutolsó gazdája, az, aki elárulta sógorát, Manfrédot, s aki miatt a beneventói ütközet elveszett. A mai Caserta a síkságon terül el, a síkon emelkedik az új palota is.

Sokszor felhánytorgatták XIV. Lajosnak, hogy Versailles, a „méltatlan kedvenc" helyét olyan szerencsétlenül választotta meg. Joggal érhetné ugyanez a szemrehányás III. Károly királyt. Sőt, XIV. Lajosnak volt legalább egy mentsége: a fiúi kegyelet. Apja vadászkastélyát, ezt a bájos tégla- és márványépületet igyekezett megőrizni azáltal, hogy az új palotát köré építtette. Fiúi kegyelete mellesleg egymilliárd frankjába került Franciaországnak.

III. Károlynak egyáltalán nincs mentsége. Szerte az országban egymást érik a szebbnél szebb tájak, semmi nem indokolja, hogy választása éppen erre a sivár pusztaságra esett, egy csupasz, kopár hegy tövében, amelyen még forrás sem fakad. Vanvitelli, Caserta építője kénytelen volt a palota köré új parkot telepíteni, a casertai urak régi vadaskertje helyén, s a vizet a Taburno hegyről odavezetni. Akárcsak Rennequin-Salem, aki viszont a Marly-féle gépezet segítségével ellenkező irányból, hegynek föl nyert vizet a folyóból.

III. Károly 1752-ben kezdte meg a casertai palota építését. 1795-től, trónra lépése évétől, Ferdinánd folytatta az építkezést, de befejeznie mind a jelen pillanatig, tehát 1798. október végéig sem sikerült.

A palota termeinek mindössze egyharmada volt bebútorozva: a király, a királyné, a királyfiak és a királykisasszonyok lakosztályai.

Most azonban, vagy egy hét óta Caserta olyan kincsekkel büszkélkedett, hogy a szobrászat, a festészet, sőt, a természettudományok kedvelői is méltán zarándokolhattak volna ide a világ minden tájáról csodalátni.

Ferdinánd idehozatta Rómából műkincsgyűjtő ősének, III. Pál pápának a hagyatékát; itt is marad addig, amíg a capedimontei kastély termei elkészülnek. III. Pál pápa nevéhez fűződik VIII. Henrik kiátkozása, a törökellenes liga V. Károly és Velence részvételével, valamint a Szent Péter-bazilika felépítése, amelyre ő adott Michelangelónak megbízást.

A görög szobrászat és a középkori festészet remekeivel egyidőben érkezett Casertába egy másik szállítmány is, nem Rómából, hanem Angliából, s ez összehasonlíthatatlanul jobban izgatta a Szicíliai Kettős Királyság felséges uralkodójának képzeletét.

Állt pedig ez a küldemény egy nagy néprajzi gyűjteményből, melyet az elpusztult Cook kapitány expedícióját felváltó expedíció gyűjtött a Sandwich-szigeteken; továbbá tizennyolc élő nőstény és hím kenguruból, amelyek Új-Zélandról származtak ide. Ferdinánd jó előre nagyszerű ketrecekkel felszerelt kifutót építtetett casertai parkja közepén a csodálatos négylábúaknak, ha a négylábú elnevezés egyáltalán megilleti ezt a torzszülött, erszényes állatot, amelynek hátsó végtagjai akkorára nőttek, hogy hat-hét métert is képes ugrani, mellső végtagjai ellenben nem is lábak, csak csonkok. Ferdinánd éppen a rémülten ugrándozó kengurukban gyönyörködött, amikor Andrea Backer érkezését jelentették: az állatokat akkor engedték ki ketreceikből a kifutóba, s Jupiter csaholása hatalmas ugrásokra késztette őket.

- Jó, jó, vezessék csak ide - szólt a király -, olyat mutatok neki, amit soha életében nem látott, és összes milliójával sem szerezhet meg magának.

A király rendesen négy órakor ebédelt. Azért rendelte a fiatal bankárt két órára magához, hogy kényelmesen elbeszélgethessen vele.

Egy inas kalauzolta Andrea Backert a park útjain a kenguruk háza felé.

A király pár lépést a fiatalember elé ment, amint közeledni látta. A Backerokat csak hírből ismerte, mindössze annyit tudott róluk, hogy Nápoly leggazdagabb bankárai. Amióta elnyerték a király bankára címet, őfelsége pénzügyminisztere és intendánsai sűrűn érintkeztek velük, őfelsége maga azonban még soha nem ereszkedett le hozzájuk.

Corradino tárgyalt eddig a kölcsön ügyében is. Most, hogy a kezdeti lépéseken túljutottak, ő javasolta a királynak: adományozza egyiküknek a Konstantinoszi Szent György-érdemrendet - ha a hiúságuk kielégül, talán engedékenyebbé válnak.

Az érdemrendet természetesen a cég fejének, Simone Backernak kínálták fel. A puritán öreg fiára hárította a megtiszteltetést, s felajánlotta, hogy a nevében ötvenezer fontos parancsnoki alapítványt tesz. Ehhez a király hozzájárulása kellett, s a hozzájárulás különleges kegynek számított. A bankár ajánlatát elfogadták, helyette fia kapta meg az érdemrendet s a parancsnoki rendfokozatot. A fiú tán hasznát veszi egyszer még a kitüntetésnek, különösen a házassági kilátásait javíthatja meg, ezen a réven könnyebben megy majd a pénzarisztokrácia és a születési arisztokrácia összeolvadása.

Andrea Backer jóvágású fiatalember volt, mint ezt már említettük. Öltözködés dolgában nem maradt el egyetlen nápolyi gavallér mögött, emellett művelt volt és szellemes, mint ez a Luisa San Felicével folytatott rövid párbeszédből is kitűnik. Akadt nem egy úrihölgy Nápolyban, akinek a szívét, hősnőnkkel ellentétben, megdobogtatta a csinos, gazdag, elegáns fiatal bankár, s olyik lányos mama sokért nem adta volna, ha Andrea Backer az ő lányának teszi azt az ajánlatot, amelyet a lovag gyámlányának tett.

Andrea a királyt tartózkodva, roppant tisztelettudóan köszöntötte, de sokkal kevésbé feszélyezetten, mint egy órával korábban Luisát.

A király tetőtől talpig végigmérte, és elfintorította az arcát.

Andrea Backer leborotválta ugyan a barkóját és a bajszát, de elmulasztott copfot növeszteni, és a haját sem rizsporozta, márpedig a király véleménye szerint tisztességtudó embert képzelni sem lehet varkocs nélkül.

Mivel azonban Ferdinándnak égető szüksége volt a huszonötmilliócskára, és sokkal, de sokkal többet nyomott a latban az, hogy a pénzt megkapja, mint az, hogy a pénz tulajdonosának van-e rizspor a fején, varkocs a tarkóján vagy sem, végül is kegyeskedett viszonozni a fiatal bankár köszönését, csak a kezét dugta közben a háta mögé.

- Nos, Backer úr, hogy állnak ügyeink? - kérdezte.

- Engedelmével, milyen ügyekre gondol felséged?

- Hát a huszonötmilliós kölcsönre.

- Azt hittem, sire, apámnak volt szerencséje közölni felséged pénzügyminiszterével, hogy a kölcsön elintézett ügy.

- Úgy érti, hogy hamarosan elintéződik?

- Nem, sire, máris elintézett ügy. A király óhaja parancs.

- Azt állítja tehát...

- Hogy felséged tekintse olybá, mintha máris a kezében volna a pénz. Holnap befutnak pénztárunkhoz a kölcsönügyletben részt vevő cégek első átutalásai.

- A Backer cég mennyivel szállt be az ügyletbe?

- Nyolcmillióval, sire. Ez a nyolcmillió máris felséged rendelkezésére áll.

- Rendelkezésemre áll?

- Igen felség.

- Mikor?

- Holnap vagy akár ma este. Felséged bármikor felveheti, a pénzügyminiszter nyugtája ellenében.

- Az én nyugtám is megfelel? - kérdezte a király.

- De még mennyire, felség. Nem mertem remélni, hogy felséged hajlandó cégünket saját kezű nyugtával megtisztelni.

- Miért ne, miért ne, Andrea úr, adok én szívesen elismervényt, ha kell!... Szóval már ma este?...

- Ha felséged úgy óhajtja, akár ma este. Ebben az esetben mégis arra kell kérnem felségedet, engedje meg, hogy sürgősen üzenjek apámnak, tekintve, hogy a pénztár hat óráig tart csak nyitva.

- Nem bánnám, kedves Backer úr, ha magunk közt maradna, hogy felvettem az összeget - mondta a király, fejét vakarva -, mert meglepetésül szánom. Szeretném, ha éjjel hoznák el a palotámba.

- Úgy lesz, sire. Csupán apámat kell értesítenem, mint már voltam bátor említeni felségednek.

- Netán vissza óhajt térni a palotába, hogy a levelet megírja?

- Egyetlen óhajom van, felség, az, hogy ne zavarjam meg a király sétáját. Elvégre egy-két ceruzával firkantott szó is megteszi. Az inasom majd lovat bérel, és kézbesíti apámnak a levélkét.

- Van ennél egyszerűbb megoldás is. Küldje haza a hintaját.

- Csakugyan... A kocsis lovat cserél otthon, és máris jöhet értem.

- Felesleges; hét óra tájban úgyis hazatérek Nápolyba, szívesen magammal viszem.

- Felség! Túlságos tisztesség ez egy szegény bankárnak!

- Mi a fene! Még hogy szegény bankár! Az az ember, aki képes egy huszonötmillió fontos váltót egyetlen hét leforgása alatt leszámítolni, és egyik napról a másikra nyolcmilliót készpénzben a rendelkezésemre bocsátani! Én király vagyok, uram, sőt, állítólag kétszeresen az, a Kettős Királyság királya... nos, én mondom önnek, kénytelen lennék haladékot kérni, ha huszonnégy óra alatt kellene nyolcmilliót leszurkolnom.

Andrea Backer kis jegyzőfüzetet húzott elő a zsebéből, kitépett egy lapot, ceruzával néhány sort vetett rá, majd a királyhoz fordult:

- Megengedi felséged, hogy ennek az embernek a szolgálatait igénybe vegyem?

Az inasra mutatott, aki a királyhoz vezette, és aki tisztelettudó távolban azóta is arra várt, hogy engedélyt kapjon a távozásra.

- Vegye csak, vegye! - szólt a király.

- Barátom - fordult Andrea az inashoz -, adja át ezt a levélkét kocsisomnak. A kocsis vigye nyomban Nápolyba, és továbbítsa apámnak. Nem kell visszajönnie értem, az a megtiszteltetés ért, hogy őfelsége saját kocsiján visz haza.

Utolsó szavainál a király felé fordult, és mélyen meghajolt.

„Ha ennek a fickónak még varkocsa is lenne, és rizsporozná a haját, nincs az a herceg vagy márki Nápolyban, aki a nyomába érne... - gondolta Ferdinánd. - Istenem, elvégre senki nem lehet tökéletes."

Fennhangon így szólt:

- Jöjjön, Backer úr, olyat mutatok, amit bizonyára nem látott még.

Backer engedelmesen követte a királyt. Az oldalán haladt, de gondosan ügyelt rá, hogy legalább fél lépéssel mögötte maradjon.

A király egyenesen a kenguruk kifutójához vezette a fiatal bankárt, hogy elkápráztassa a szerinte sohasem látott állatokkal.

- Nini - mondta Andrea -, kenguruk!

- Hát ismeri? - horkant fel a király.

- Ó, sire, százával ejtettem el kengurukat.

- Micsoda? Százával ejtette el őket?

- Igenis, felség.

- Hol?

- Természetesen Ausztráliában.

- Hát járt Ausztráliában?

- Három évvel ezelőtt.

- De mi a csudát keresett ott?

- Egyetlen fia vagyok apámnak, s ő nagyon jó hozzám. Tizenkét éves koromtól tizenöt éves koromig a jénai egyetemre járatott; majd tizennyolc éves koromig Angliában éltem, ott fejeztem be a tanulmányaimat. Utána apám hozzájárulásával világ körüli útra indultam. Flinders kapitány akkor készült először körülhajózni a földet. Az angol kormány enge-

délyezte, hogy hozzá csatlakozzam. Utunk három évig tartott. A kapitány egy szigetcsoportot fedezett föl Új-Hollandiától délre, és elkeresztelte Kenguru-szigeteknek, mert ezerszám éltek arrafelé a kenguruk. Nem volt más dolgom, vadásztam reggeltől estig, amennyi belém fért. Annyi kengurut lőttem, hogy a legénységet naponta jóltartottam friss hússal. Flinders kapitány azóta új világ körüli útra indult Bass társaságában; mostanában valami tengerszorost fedezett fel a Van Diemen-föld és a kontinens között.

- Á, a Van Diemen-föld meg a kontinens között! Egy szorost! Á! Á! - hüledezett a király, aki azt se tudta, mi fán terem a Van Diemen-föld, s éppen csak sejtette, mi lehet a kontinens. - Szóval ismeri ezeket az állatokat. Én meg azt hittem, nagy csodát mutatok önnek!

- Igazán csoda, sire. Nemhogy Nápolyban, de sehol egész Európában nem látott soha senki ilyet. Ha jól tudom, Londontól eltekintve Nápoly az egyetlen európai város, amely ezzel a nevezetességgel, eleven kengurukkal büszkélkedhet.

- Szóval Hamilton mégse csapott be? Ő mondta, hogy a kenguru nagyon ritka állat.

- Igazat mondott, sire, nagyon ritka.

- Akkor mégsem sajnálom a papiruszaimat.

- Felséged papiruszokat adott értük cserébe? - kiáltotta Andrea Backer.

- Hitemre, azt. Herculanumban találtak vagy huszonöt-harminc tekercset, lelkendezve hozták el nekem, mintha valami nagy kincs lenne. Hamilton nálam járt, meglátta a tekercseket, ő szereti a régi lomokat, mesélt nekem a kengurukról, s én kifejeztem azt az óhajomat, hogy szeretném ezt az állatot az erdeimben meghonosítani. Erre Hamilton megkérdezte, adnék-e a londoni múzeumnak annyi tekercset, ahány kengurut kapok a londoni állatkerttől. Mondom neki: „Jöjjenek azok a kenguruk, de gyorsan!" Tegnapelőtt jelentette, hogy tizennyolc kenguru érkezik, s megkapta a tizennyolc papiruszát.

- Sir William nem csinált rossz boltot - mosolygott Backer. - Kérdés persze, értenek-e odaát úgy a kibontáshoz és a megfejtéshez, mint nálunk.

- Mit kell kibontani?

- A papiruszokat.

- Hát a papiruszt ki lehet bontani?

- Igen, sire. Így bukkantak rá több elveszettnek hitt, értékes kéziratra. Egy szép napon tán előkerülnek még Tacitus elkallódott költeményei, panaegyricusa Virginiusról vagy vádbeszéde Marcus Priscus proconsul ellen. Az sincs kizárva, sire, hogy már elő is kerültek, hogy éppen ezeken a papiruszokon olvashatók, amelyeket felséged gyanútlanul odaadott sir Williamnek.

- Ezer ördög és pokol! - hüledezett a király. - Azt mondja, Backer úr, veszteség ért bennünket?

- Pótolhatatlan veszteség, sire.

- Pótolhatatlan! Csak legalább szaporodnának ezek a kenguruk, ha már ekkora áldozatot hoztam értük. Mi a véleménye, Backer úr, fognak szaporodni?

- Kétlem, felség.

- Teringettét! A polinéziai gyűjteményért szerencsére csak ócska, törött vázákat adtam Hamiltonnak, pedig az a gyűjtemény igazán érdekes. Jöjjön, megmutatom sir William Hamilton polinéziai gyűjteményét!

A király elindult a palota irányába. Backer nyomon követte.

Sir William Hamilton gyűjteménye épp oly kevéssé lepte meg Andrea Backert, mint a kenguruk. Maga is járt a világ körüli út alkalmával Flinders kapitány társaságában a Sandwich-szigeteken. Hawaii-szigeti tartózkodása alatt felcsípett néhány polinéz szót is, úgyhogy minden egyes fegyver és szerszám rendeltetését el tudta magyarázni a királynak, sőt honi nevüket is elősorolta.

Backer megkérdezte, miféle ócska, törött agyagvázákat adott tulajdonképpen a király ezért a sok kacatért. A király rámutatott öt vagy hat csodálatos görög vázára. Az örökre letűnt antik kultúra e nagy értékű maradványai a leggazdagabb múzeumnak is díszére váltak volna. Egyik-másik csakugyan törött volt, de a szakértők köztudomásúlag minden nehézség nélkül képesek rekonstruálni az effajta műremekeket, eredeti alakjukban és mintájukkal, s köztudomású az is, hogy az a néhány jegy, amelyet az idő könyörtelen keze vés rájuk, még tán emeli is értéküket; ez a bizonyítéka annak, milyen régen keletkeztek, hány száz év múlt el felettük.

Backer nagyot sóhajtott. Ő, a műértő akár százezer frankot is megadott volna ezekért a vázákért, vagy ahogy Ferdinánd mondta: ócska, törött cserepekért, ellenben tíz dukátot is sajnált volna a bunkókért, íjakért és nyilakért, amelyek I. Kamehameha őfelsége birodalmából származtak ide, aki vadember volt ugyan, de hasonló esetben aligha tett volna túl európai kollégáján, Ferdinándon.

A királyt bosszantotta a kudarc. Sandwichi gyűjteménye és ausztráliai kengurui meglehetősen csekély benyomást tettek vendégére. Remélte, hogy legalább a szobrokkal és a festményekkel sikerül elkápráztatnia. A fiatal bankár őszintén meg is csodálta a szobrokat és a képeket, de meglepetést most sem mutatott. Sűrűn megfordult Rómában, s lévén a képzőművészetek lelkes barátja, járt nemegyszer a Farnese-múzeumban is, úgyhogy végül ő mutatta be a királynak nagyszerű öröksége egyes darabjait. Elmondta, hogy a farnesei bikát feltehetően ketten alkották, Apollonius és Taureseus. A két szobrász neve nem bizonyos, az ellenben igen, hogy a csoportozat készítői rodoszi Agezandrosznak, a Laokoon-csoport alkotójának iskolájából kerültek ki. Felhívta a király figyelmét a szobor újszerű vonásaira, s elbeszélte neki a szobor főalakjának, Dirkének a történetét, amelynek a király soha hírét sem hallotta. Segített Ferdinándnak kibetűzni a hatalmas, farnesei Herkules néven ismert szobron az alak lábánál bevésett három görög szót: *ΓΛΙΚΟΝ ΑΤΑΙΝΑΙΟΣ ΕΠΕΙΣΕ*; elmagyarázta, hogy ez olaszul annyit tesz, mint *Glicone Ateniense faceva*, azaz: *athéni Glykon csinálta*. Tőle értesült a király arról is, hogy a Farnese-múzeum egyik legnagyobb kincse, a farnesei Flora néven ismertté vált szobor eredetileg a Reményt jelképezte, egyik újkori restaurátora alakította csak át Florává.

A képekhez érve felhívta a figyelmét Tiziano két remekművére: az egyiken Danae látható az aranyesőben, a másik II. Fülöp király nagyszerű képmása, azé a királyé, aki sohasem nevetett, s akit élete végén elért Isten méltó büntetése, akiért annyi embert áldozott fel; szörnyű és tisztátalan kór ragadta el, ugyanaz a viszketegség, amely oka lett Sulla és a most még meg sem született II. Ferdinánd király halálának is. Ferdinánd Andreával együtt lapozgatta Giulio Clovio Mária-könyvét, a XVI. századi miniatűrfestészet e remekét. A könyvet hét-nyolc évvel ezelőtt áthelyezték a Bourbon-múzeumból a királyi palotába, s azóta nyoma veszett, mint annyi más műkincsnek Nápolyban, ahol az eltűnésüket nem menti semmi, még az a zabolátlan, eszeveszett gyűjtőszenvedély sem, amely Cardillacból gyilkost, Campana márkiból pedig sikkasztót faragott. A király szentül hitte, hogy a bankár személyében holmi tudatlan és hiú Turcaret-val akad dolga, s most elhűlt, látva, milyen nagy műveltségű és jó modorú ember ez a bankárfi.

Ferdinánd fejedelem létére nem volt híján a józan észnek, sőt, meglehetős adag értelem szorult belé. Nem vette rossz néven a fiatal bankártól, hogy olyan művelt, míg ő, a király, saját szavajárása szerint csak tudatlan szamár. Ellenkezőleg, sietett őt a királynénak, Actonnak, sir Williamnek és Emma Lyonnának bemutatni. Nyoma sem volt eddigre már annak a gyanús tapintatnak, amellyel a pénzembert kezdetben fogadta, udvariasan és pártfogó jóindulattal bánt vele, mint szoktak értelmes fejedelmek szellemes és művelt alattvalóikkal.

A bemutatás során Andrea Backer újabb képességeire derült fény. A királynéval németül társalgott, sir Williammel és lady Hamiltonnal angolul, Actonnal franciául, s mindezt olyan szerényen és illemtudóan, hogy amikor benn ültek már a hintóban, indulófélben Nápolyba, a király e szavakkal fordult hozzá:

- Backer úr, akkor is a magam hintaján hoztam volna haza, ha a sajátja történetesen a rendelkezésére áll, már csak azért is, hogy minél tovább élvezzem társalgását.

Lesz még alkalmunk látni, hogy a király csakugyan a szívébe fogadta Andrea Backert ezen a napon; és az is kiderül majd az elbeszélés során, milyen kegyetlenül bosszulta meg, barátsága jeléül, a szerencsétlen fiatalember halálát, aki éppen királyhűségének esett áldozatul.

40 EMBER TERVEZ

Mihelyt a király elvonult Andrea Backer társaságában, Karolina királyné felpattant az asztal mellől, megkérte Emmát és sir Williamet, hogy vonuljanak át a szalonba, s lássák el a házigazda tisztét, ha netán egyik-másik vendég még az ő visszajövetele előtt megérkezne, majd intett Actonnak, hogy kövesse, és átvonult a dolgozószobába. Mindaddig nem volt alkalma a főkapitánnyal szót érteni; Acton az utolsó percben érkezett, amikor a társaság már asztalhoz ült.

Acton követte a királynét.

Karolina leült. Intett Actonnak, hogy ő is üljön le.

- Nos? - fordult hozzá.

- Felséged nyilván a levélről óhajt hallani - szólt Acton.

- Nyilván! Hiszen két ízben is sürgettem írásban, hogy végezze el a kísérletet, vagy nem? Úgy érzem, mintha mindenfelől tőrök fenyegetnének, összeesküvők lesnének rám, sürgősen meg kell tudnom, hányadán áll ez az ügy.

- Felség, ígéretemhez híven sikerült a vérfoltokat eltávolítanom.

- Sikerült, sikerült! Az a kérdés, elhalványult-e közben teljesen a szöveg vagy sem. Megmaradt az írás?

- Annyira meg, hogy nagyítóval ki lehessen betűzni.

- És kibetűzte?

- Igenis, asszonyom.

- Mondhatom, jól megváratott. Csakugyan olyan bonyolult feladat volt?

- Szabadjon megjegyeznem kegyes engedelmével, felség, hogy akadt közben egyéb dolgom is. És kénytelen voltam több próbát is megejteni, éppen, mert felségednek fontos e vállalkozás sikere. Hat-hét kísérletet végeztem, nem a levélen, hanem más irományokon, amelyeket igyekeztem hasonló állapotba hozni. Kipróbáltam a káliumoxalátot, a borkősavat, a sósavat, mindegyik eltávolította a vérrel együtt az írást is. Tegnap végre eszembe ötlött, hogy a vér víztartalma hatvanöt-hetven százalék, s az alvadás a víz elpárolgásának a következménye. Megpróbáltam gőz hatásának kitenni a levelet, hogy kellő mennyiségű víz felvétele után újra cseppfolyóssá váljék az alvadt vér, majd a papírt ferdén tartva vizet csorgattam rá, s a vért egy batisztzsebkendővel felitattam. Talán azon melegében futottam volna felségedhez az eredménnyel, ha nem tudom, hogy, más nőkkel ellentétben, felségedet az eljárás is érdekli annyira, ha nem jobban, mint maga az eredmény, lévén asszonyom jártas a tudomány minden ágában.

A királyné elmosolyodott. Ez a bók mindennél jobban hízelgett hiúságának.

- Lássuk az eredményt - mondta.

Acton átnyújtotta azt a levelet, amelyet a királyné a szeptember 22-ről 23-ra virradó éjszakán bízott gondjaira, azzal az utasítással, hogy igyekezzék eltüntetni róla a vérfoltokat.

A vér csakugyan eltűnt, de helyén az írás úgy elhalványodott, hogy a királyné a levélre pillantva csalódottan kiáltotta:

- Ez olvashatatlan, uram.

- Nem, asszonyom, nem - felelte Acton. - Meglátja felséged, sikerülni fog a levelet a maga egészében rekonstruálnunk, némi képzelőerő meg egy nagyító segítségével.

- Van önnél nagyító?

- Íme.

- Adja ide.

Első pillantásra úgy tűnt, mégis a királynénak lesz igaza. Mindössze az első három-négy sor volt továbbra is annyira-amennyire teljes, egyébként így festett szabad szemmel, két gyertya világánál a levél:

Drága Nicolinóm!

Bocsásd meg szegény barátnődnek, hogy nem mehetett el
lálkára, amelytől annyi boldogságot remél
tek róla, esküszöm; a királyné csak akk ta velem,
varhölggyel együtt ké
mirális fogadására, lválta nyes
ünnepségeket a mirális a király-
né ragyogni akar tatni i győzőt, s azzal
hogy zölte, én leszek egyik
nagyot nem nagy dolog el sze-
gény össze fél szeme. Ne
szerettem Acist
Holnapu íro legközelebbi sza d
napom.

A te és hűséges
E. d

1798. szeptember 21.

A királyné ott szorongatta ugyan a nagyítót a kezében, de mohóságában megpróbálta a szavak összefüggését anélkül kihüvelyezni. Amilyen türelmetlen volt, gyorsan beleunt a hiábavaló erőlködésbe, és szeméhez emelte a nagyítót, így végül célhoz ért; nem minden nehézség nélkül, de sikerült az egész levelet elolvasnia:

Drága Nicolinóm!

Bocsásd meg szegény barátnődnek, hogy nem mehetett el a találkára, amelytől annyi boldogságot remélt. Nem én tehetek róla, esküszöm; a királyné csak akkor tudatta velem, hogy a többi udvarhölggyel együtt fel kell készülnöm Nelson admirális fogadására, amikor már elváltam tőled. Fényes ünnepségeket adnak majd az admirális tiszteletére, a királyné ragyogni akar, elkápráztatni a nílusi győzőt, s azzal tisztelt meg, hogy közölte, én leszek e dicsfény egyik sugara. A tengernagyot ugyan nem nagy dolog elkápráztatni, lévén szegénynek mindössze fél szeme. Nehogy féltékeny légy, mindig is jobban szerettem Acist Polüphemosznál.

Holnapután megírom neked, melyik a legközelebbi szabad napom.

A te szerető és hűséges
E.-d

1798. szeptember 21.

- Hm! - töprengett a királyné, miután végigolvasta a levelet. - Tudja-e, tábornok, hogy nem lettünk sokkal okosabbak? Már-már úgy tetszik, a levél írója számított rá, hogy a levelet más is elolvashatja, mint akinek ő szánta! Lám, lám! A hölgy elővigyázatos teremtés!

- Ki tudná jobban, mint felséged, hogy az udvarbéli hölgyek nemigen marasztalhatók el a túlzott ártatlanság hibájában. A levélíró mégsem volt elég óvatos, még ma este kiderül, kit tiszteljünk benne.

- Honnan? Hogyan?

- Felséged kegyeskedett, nemde, mindazon udvarhölgyeit ma estére Casertába hívni, akiknek a keresztneve E-vel kezdődik, és akik ott voltak felséged kíséretében Nelson admirális fogadása napján?

- Igen. Heten vannak.

- Szíveskedjék felsorolni a nevüket, asszonyom.

- *Emília* Cariati hercegné, *Eleonora* San Marco grófné, *Elena* San Clemente márkiné, *Elisabetta* Termoli hercegné, *Elisa* Tursi hercegné, *Eufrasia* d'Altavilla márkiné és *Eugenia* de Policastro hercegné. Nem számítom közéjük lady Hamiltont, bár a keresztneve Emma... nincs és nem is lehet semmi köze ehhez az ügyhöz. Mint látja, hét gyanúsítottunk van.

- Igen, de a hétből kettő jócskán túl van már azon a koron - szólt Acton nevetve -, amikor az ember még a neve kezdőbetűjét biggyeszti a levél alá.

- Igaz! Marad öt. Hogyan tovább?

- Nagyon egyszerű, asszonyom, nem is értem, miért kegyeskedik felséged a tervemet figyelmére méltatni.

- Mit tegyünk, kedves Acton! Vannak napok, amikor egészen elbutulok. Ma, úgy látszik, ilyen napom van.

- Ezt a mázsás gorombaságot, amellyel felséged magamagát illette, legszívesebben az én fejemhez vágta volna, ugye?

- Igen, mert kihoz a sodromból az örökös köntörfalazásával.

- Fájdalom, nem lehet az ember büntetlenül diplomata, asszonyom.

- Végezzünk.

- Két szóban elmondom.

- Nyögje már ki! - szólt a királyné, türelme fogytán.

- Felséged találjon valami ürügyet, amivel a hölgyeket írásra kényszeríti. A többi gyerekjáték, csak egybe kell vetnünk...

- Igaza van! - mondta a királyné, s kezét békítőleg Acton kezére tette. - Ha tudjuk, ki a hölgy, fény derül a szerető kilétére is. Menjünk vissza.

Karolina felállt.

- Felséged engedelmével még tíz percet kérek.

- Fontos ügyben?

- Főbenjáró ügyben.

- Beszéljen - szólt a királyné, és visszaült a helyére.

- Felséged bizonyára emlékszik még, hogy a király szobájában világosságot láttunk azon az éjszakán, amikor ezt a levelet átadta nekem.

- Hogyne, hiszen üzenetet is küldtem neki...

- Tudja-e felséged, kivel beszélgetett a király e kései órán?

- Ruffo kardinálissal. Az ajtónállómtól tudom.

- A beszélgetés eredményeként a király elküldte valahová a futárát.

- Csakugyan, lódobogás hallatszott a kapubolt alól. Ki volt a küldönc?

- Ferrari, a király hű embere.

- Honnan tudja?

- Angol lovászom, Tom, a királyi istállóban hál. Saját szemével látta hajnali három órakor Ferrarit az istállóban; saját kezűleg felnyergelt egy lovat, és elvágtatott. Másnap reggel, mialatt kengyelbe segített, Tom mindezt elmesélte nekem.

- Hát aztán?

- Asszonyom, némi fejtörés után megállapítottam, kihez meneszthetett a király futárt a kardinálissal való tanácskozás után: csakis unokaöccséhez, az osztrák császárhoz.

- Ezt tette volna a király? Megkérdezésem nélkül?

- Nem a király, a kardinális! - felelte Acton.

- Lám, lám! - szólt a királyné, és felvonta szemöldökét. - Jó lesz, ha a bíboros úr ügyel magára. Én nem vagyok Ausztriai Anna, s ő nem Richelieu.

- Az ügy komoly, gondoltam.

- Ferrari Bécsbe ment, ez biztos?

- Ha voltak is kétségeim, hamar eloszlottak. Kiküldtem Tomot, tudja meg, hol váltott lovat Ferrari.

- És hol váltott?

- Capuában. Lovát a postaállomáson hagyta, s a postamester lelkére kötötte, úgy ügyeljen rá, hogy ez a ló a királyi istállókból való. Visszafelé majd érte jön, mondta, október harmadikán éjjel vagy negyedikén reggel.

- Tíz-tizenegy nap.

- Ennyi idő alatt éppen meg lehet járni Bécset, oda-vissza.

- S miután mindezt kiderítette, mit határozott?

- Mindenekelőtt azt, hogy felségeddel tudatom a dolgot, ami ezennel megtörtént. Haditerveink érdekében úgy vélem továbbá... Felséged változatlanul háborút akar, nemde?

- Változatlanul. Most kovácsolódik a szövetség, amely elűzi a franciákat Olaszországból. Ha ez megtörtént, unokaöcsém, az osztrák császár okvetlenül ráteszi a kezét Romagnára is, azokon a tartományokon kívül, amelyek a campoformiói béke előtt már a birtokában voltak. Ilyesfajta háborúkban mindenki meg szokta tartani saját hódításait, legfeljebb egy töredékét szolgáltatja vissza. El kell tehát foglalnunk az egész római államot, mindenki mást megelőzve. Rómát magát ugyan át kell engednünk a pápának, nem tarthatjuk meg, ami azonban a kapcsolt részeket illeti, azoknak mi szabjuk majd meg az árát.

- Ha a királyné őfelsége háborút akar, okvetlenül tudnia kell, mit írt a háborúra sokkal kevésbé elszánt király Ruffo kardinális tanácsára az osztrák császárnak, s mi áll az osztrák császár válaszában.

- Egy dologgal tisztában kell lennie, főkapitány.

- Mivel?

- Hogy Ferrarit megkörnyékezni: hiú ábránd. Testestül-lelkestül a király embere, s úgy hírlik, megvesztegethetetlen.

- Ugyan! Fülöp, Nagy Sándor apja mondta: nincs bevehetetlen vár, ha sikerül bejuttatni egyetlen, arannyal rakott öszvért a falak mögé. Majd meglátjuk, mennyire taksálja Ferrari tulajdon megvesztegethetetlenségét.

- És ha Ferrari semmi áron nem áll kötélnek? Ha jelenti a királynak, hogy a felesége meg a minisztere meg akarta őt vesztegetni? Mit gondol majd a király, aki úgyis napról napra bizalmatlanabbá válik?

- Felséged tudja, hogy véleményem szerint a király bizalmatlansága nagyon régi keletű. De úgy hiszem, van rá mód, hogy felséged is, én is kívül maradjunk az ügyön.

- Hogyan?

- Ha az ajánlatot sir William teszi. Amennyiben Ferrari megvesztegethető, mindegy neki, ki fizeti meg, sir William vagy mi, annál is inkább, mert sir Williamnek kiváló ürügye van rá, azt mondhatja, tudósítania kell az angol udvart az osztrák császár igazi szándékairól. Ha Ferrari rááll az alkura, és ezt kockázat nélkül teheti, hiszen mindössze arról van szó, hogy a levelet elolvassák, olvasás után azon mód visszakerül a borítékba, és újra lepecsételik, egyszóval, ha rááll, minden rendben van. Ha pedig van olyan bolond, hogy elutasítsa az ajánlatot, sir Hamilton majd átnyújt neki száz lajosaranyat, feltéve, hogy hajlandó a király előtt eltitkolni a megvesztegetési kísérletet. Legrosszabb esetben, ha még ezt a száz aranyat is visszautasítja, s nem hajlandó titoktartást fogadni, sir William azzal menti majd a királynál próbálkozása - hogy is mondjam csak? - rögtönzött voltát, hogy azt kizárólag tejtestvére, György király iránt táplált meleg, baráti érzelmei diktálták. Ha a király nem érné be ezzel a mentséggel, sir William legfeljebb megkérdi tőle, merné-e becsületszavára állítani, hogy hasonló helyzetben másképp cselekedne, mint ő, sir William tette. Erre a király elneveti magát, és nem adja a becsületszavát, őfelsége jelenleg rá van utalva sir William Hamilton segítségére, nem engedheti tehát meg magának, hogy túlságosan sokáig orroljon.

- Gondolja, hogy sir William elvállalná?

- Majd én beszélek vele. Ha ez kevés, felséged rábírja a feleségét, hogy ő is emeljen szót az ügy érdekében.

- Félek, hogy elszalasztjuk Ferrarit.

- Ezt igazán könnyen elkerülhetjük. Csak felséged hozzájárulását várom, hogy intézkedjem. Parancsa nélkül nem szívesen cselekszem.

- Halljam.

- Ferrari ma éjjel vagy holnap reggel ér a capuai postaállomásra, ahol a lovát hagyta. Titkárommal értesítést küldök Capuába, hogy Ferrari Casertába jöjjön, mert a király itt tartózkodik, leveleket vár. Mi Casertában maradunk ma éjszaka és holnap egész nap. Ferrari betér a palotába, a király őfelségét keresi, s a király helyett sir Williamet találja.

- Lehet, hogy sikerül - mondta gondterhelten a királyné -, de ugyanúgy megeshet, hogy kudarcot vallunk.

- Nagy dolog, felség, már az is, ha egyenlő eséllyel vehetjük fel a harcot. A véletlen úgyis felségedet szolgálja, lévén egy személyben asszony és királyné.

- Meggyőzött, Acton. Kockázat nélkül nincs győzelem, ha beüt, annál jobb, ha nem, majd helyreütjük valahogy. Küldje Capuába a titkárát, és beszéljen sir Williammel.

A királyné megrázta még mindig szép, de gondterhelt fejét, mintha messzire akarná űzni százféle baját, aggodalmát, majd könnyed léptekkel, mosolyogva indult a szalonba.

41 AZ AKROSZTIKHON

Néhány vendég már megérkezett, közöttük az a hét hölgy, akinek a keresztneve E-vel kezdődött, tehát: Cariati hercegné, San Marco grófné, San Clemente márkiné, Termoli hercegné, Tursi hercegné, Altavilla márkiné és Policastro hercegné, mint egyszer már említettük.

Ami a meghívott férfiakat illeti, mindenekelőtt ott volt Nelson tengernagy, két tisztjével, azaz barátjával, Troubridge és Ball kapitánnyal. Troubridge elragadó férfi volt, élénk képzelőerővel és humorérzékkel megáldva, Ball hamisítatlan brit, sőt anyaországbeli brit; szertartásos és merev.

Jelen volt továbbá Rocca Romana herceg, Nicolino Caracciolo bátyja, a híres gavallér - öccse aligha sejtette, hogy e pillanatban egy miniszterelnök meg egy királyné nyomoz együttes erővel vidám és bohó személye után. Megjelent Avalos hercege, vagy közkeletűbb nevén del Vasto márki, az egyik legrégibb nemesi család sarja. A család hajdan kétfelé ágazott: az egyik ág őse, V. Károly kapitánya - ugyanaz, aki Ravennában fogságba esett, s a börtönben *Szerelmes párbeszéd* címen írt költeményt feleségéhez, a híres Vittoria Colonnához - a paviai csatában személyesen fegyverezte le a legyőzött I. Ferenc királyt; a királyi kardnak manapság már csak a markolatát őrzik. A másik ág őse, del Guasto márki, Margit hercegnőnek, I. Ferenc lányának lett a szeretője, s utóbb meggyilkolták. L'Étoile krónikájában du Guastra ferdítette a nevét. A meghívottak közt volt Salandra herceg, a király fővadásza, aki, mint később majd látni fogjuk, megpróbálta a hadsereg vezetését átvenni, amikor Mack csődöt mondott; Pignatelli herceg, akire a király menekülése után a kormányzás nehéz tisztje szakadt, s még néhányan, a legelőkelőbb nápolyi és spanyol családok romlásnak indult, kései sarjai.

Az egybegyűltek mind a királynét várták. Amikor végre megjelent, mély meghajlással üdvözölték.

Karolinának két célja volt az estéllyel. Egyfelől Emma Lyonnának alkalmat adni képességei megcsillogtatására, hogy Nelson szenvedélyét tovább fokozza, másfelől a szerelmes levél íróját felkutatni, kézírása azonosítása útján, mert mint Karolina olyan bölcsen megállapította, ha kiderül, ki írta a levelet, azt sem lesz nehéz megállapítani, kihez írta.

A nápolyi királyné szűk körű, káprázatos estélyeinek legfőbb vonzereje és dísze mindig is Emma Lyonna volt, s hogy ez az új Armida mekkora elragadtatást, milyen őrjöngő lelkesedést váltott ki nézőiből és hallgatóiból, annak egyedül azok a megmondhatói, akik bejutottak ezekre az estélyekre. Mondottuk, micsoda hatással volt varázsos mozgása, csábos arcjátéka a hidegvérű északi emberekre, nos, képzelhetjük, mennyivel jobban felvillanyozta a heves képzeletű délieket, akik amúgy is rabjai az éneknek, a zenének, a költészetnek, s betéve fújják Cimarosát és Metastasiót! Első nápolyi és szicíliai útjainkon volt még alkalmunk látni és kifaggatni olyan aggastyánokat, akik részt vettek valaha ezeken a varázslatos összejöveteleken; ötven év múltán is beleborzongtak a vérforraló emlékbe, mintha a fiatalságuk tért volna hirtelen vissza.

Emma Lyonna szép volt akkor is, ha nem akart az lenni. Gondoljuk csak el, milyen gyönyörű lehetett ezen az estén, amikor szép akart lenni a királyné és Nelson kedvéért! A XVIII. század végén az osztrák udvarban és a Kettős Királyság udvarában még járta a feszes díszruhák divatja, mintegy tiltakozásul a francia forradalom ellen. Rizspor borította a fej tetejére feltornyozott, nevetséges frizurákat; szűk volt a ruha és fojtogató, hogy kárba veszett volna benne Terpsüchoré bája is, s az égővörös kelmékben úgy festettek a hölgyek mind, mint a bacchánsnők. Nos, Emma Lyonna, akit sohasem feszélyeztek előítéletek, a művészet jogán fittyet hányt az udvari divatnak. Termetén hosszú, halványkék kasmírtunika omlott alá, a

görög szobrokat megszégyenítő redőkben - ez a viselet Franciaországból, a híres szép-asszonyok hazájából származott, s ekkoriban kezdett tért hódítani. Emma haja hosszú fürtökben, szabadon hullott vállára; az eleven zuhatagból két rubin csillant elő, mint az ókori regék karbunkulusai. Derekát drágalátos, gyémántos lánc - a királynő ajándéka - övezte, amelyet egyszerűen csomóra kötött, mint a zsinóröveket szokás, úgyhogy a vége a térdét verdeste. Karja a váll tövétől az ujjak hegyéig meztelen volt. Jobb karján két rubinszemű, gyémántos kígyót ábrázoló karperec díszelgett, egyik a váll, másik a csukló magasságában, bal karja ezzel szemben csupasz volt, csak a kezét borították gyűrűk. Jobb kezén nem viselt ékszert - elég ékesség volt annak a vakítóan fehér bőr, az öt karcsú, finom, rózsás ujj. Lába a testszín harisnyában s az aranypántos, azúrkék koturnusban ugyanolyan meztelennek tűnt, mint a karja.

Káprázatos szépségét a különös öltözék úgy felfokozta, hogy szinte természetfölöttinek, s ezért valahogy rémítőnek, szörnyűnek hatott - mintha a görög pogányság maga támadt volna benne új életre. A nők irigyen kerülték, a férfiak ijedten. Aki botorul arra vetemedik, hogy beleszeressen Venus Astartéba, annak nem marad más választása, mint bírni őt - vagy meghalni.

Ezért üldögélt a szépséges Emma magányosan egy kanapé sarkán: éppen babonás szépsége tartotta tőle távol a többieket. Az egyetlen jelenlevő, aki megkockáztathatta volna, hogy melléüljön: Nelson, támolyogva, káprázó szemmel kapaszkodott Troubridge-ba, s azon töp-rengett, míg Emmát falta a tekintetével, miféle szerelmi bűvöletnek vagy politikai számítás-nak köszönheti vajon, hogy ez a kivételes, ez a tökéletes teremtmény éppen őt szemelte ki, őt, a faragatlan tengerészt, a húsz csatát látott, rokkant hadfit.

Nem feszengett és pirult úgy Emma azon az Apolló-nyoszolyán sem, amelyre egykor Graham doktor fektette meztelenül, hogy egy egész város járjon a csodájára, mint itt, a királyi szalonban, irigy és kéjsóvár tekintetek kereszttüzében.

Mihelyt a királyné belépett, felpattant, s elébe futott, mintegy oltalmát keresve:

- Ó, felség! - kiáltotta. - Jöjjön, jöjjön, rejtsen el árnyékában, s világosítsa fel, kérem, ezeket a hölgyeket és urakat, hogy a manzanillafa alá feküdni vagy a mérges ancsar alatt üldögélni mégiscsak valamicskével veszélyesebb, mint mellettem helyet foglalni.

- Hálátlan teremtés, milyen jogon panaszkodol? - nevetett a királyné. - Ki tehet róla, hogy szépséged minden szívet szerelemre s féltékenységre lobbant? Ugyan hogy is merné bárki arcát a tiedhez közelíteni, hogy kétfelől megcsókoljon? Így ni! Ehhez olyan alázatosnak, olyan kevéssé kacérnak kell lenni, mint én vagyok!

A királyné csók közben odasúgta Emmának:

- Légy ma este elbűvölő, én akarom!

Azzal átfogta a kegyencnő vállát, s maga mellé ültette a pamlagra. Nyomban odatódult mindenki a pamlag köré, a férfiak, hogy a királynénak bókolva Emmának udvaroljanak, a nők, hogy Emmának bókolva a királynénak hízelegjenek.

Belépett Acton. A királynénak elég volt egyetlen pillantást vetnie rá, hogy tudja, minden az akarata szerint történt.

Ekkor félrevonta Emmát egy sarokba, egy darabig halkan beszélt hozzá, majd fennhangon így szólt:

- Hölgyeim, sikerült a jó lady Hamiltont rábírnom, hogy megcsillogtassa ma este előttünk sokoldalú tehetségét. Előad egy honi balladát vagy antik éneket, eljátszik egy jelenetet Shakespeare valamelyik darabjából, és eltáncolja a sáltáncot, amelyet mindeddig kizárólag nekem s előttem lejtett el.

A tetszés és a meglepetés moraja futott át a termen.

- De ne feledje felséged, van egy kikötésem... - szólt Emma.

- Micsoda? - kérdezték elsőül a hölgyek, minthogy ők rendszerint nehezebben győzik türelemmel kivárni vágyaik beteljesülését, mint a férfiak.

- Micsoda? - visszhangozták a férfiak is.

- A királyné az imént hívta fel rá a figyelmemet - mondta Emma -, hogy a véletlen különös játéka folytán az ő kivételével a megjelent hölgyek keresztneve egyformán E-vel kezdődik.

- Nini, csakugyan! - néztek össze a hölgyek.

- Nos, megteszem, amit kívánnak, ha cserébe a hölgyek is megteszik, amit én kérek.

- Hölgyeim, a lady kívánsága méltányos, ne is tagadják - így a királyné.

- Mit óhajt, mylady? Árulja el, kérem! - kiáltották többen is egyszerre.

- Szeretnék valami szép emléket a mai estéről - felelte Emma. - Őfelsége majd leírja a nevét egy darab papírra, s a fenséges és rajongva szeretett KAROLINA név minden egyes betűje kezdete lesz egy vers nyolc sorának, amelyet őfelsége nagyobb dicsőségére mi nyolcan írunk. Én kezdem, ki-ki aláírja a nevét a verssora alá, ha jó, ha rossz; az enyémet beleszámítva úgyis több lesz a rossz, mint a jó. Én pedig elteszem albumomba a nagybecsű, költői kéziratot, a mai este emlékére, amelyet megadatott a világ legszebb királynéjának s Nápoly és Szicília legelőkelőbb hölgyeinek a társaságában töltenem.

- Örömest megszavazzuk - szólt a királyné.

Odalépett az egyik asztalhoz, s felírta egy darab papírra, hosszában, nagy betűkkel: KAROLINA.

- De felség! - kiáltották a versrögtönzésre kötelezett hölgyek. - Nem vagyunk mi költők!

- Kérjék, hölgyeim, Apolló segítségét, s azzá lesznek - felelte a királyné.

Nem volt mód kitérni a kérés elől. Emma már oda is lépett az asztalhoz, s mint ígérte, leírta a királyné nevének kezdőbetűje, a K mellé az akrosztikhon első sorát, majd alákanyarította a nevét: Emma Hamilton. A hölgyek megadták magukat sorsuknak. Egyenként odamentek az asztalhoz, fogták a tollat, leírták a verssort s alá a nevüket.

Mihelyt az utolsó hölgy, San Clemente márkiné is befejezte, a királyné mohón kapott a papír után. A nyolc múzsa versengése az alábbi művet eredményezte:

Káprázatos fenség, tiéd hatalom, fény s bíbor.

Emma Hamilton

Akaratod ma mégsem dús kegy, hanem szigor.

Emilia Cariati

Régtől csupán a hódolat tölti el szívünket.

Eleonora San Marco

Oly drága minden perced nékünk, mint a ritka ünnep

Elisabetta Termoli

Lám mégis óhajod, hogy légyen Főbusz, a Költő -

Elisa Tursi

Isten, mint Tassót s Petrarcát is, bennünket betöltő

Eufrasia d'Altavilla

Nagy hirtelen. - Ó, messze csúcsa Parnasszus hegyének;

Eugenia de Policastro

Alant, a Vezúv völgyén, hogyan szárnyalhatna ének?

Elena San Clemente

(Varga Katalin fordítása)

A királyné hangosan felolvasta a verset. Miközben a férfiak lelkesen magasztalták az akrosztikhon tökélyét, s a hölgyek nem győztek csodálkozni, milyen jól sikerült a művelet, Karolina Actonhoz fordult:

- Nézze csak, Acton főkapitány, nézze, milyen elragadó írása van San Clemente márkinénak.

Acton főkapitány, mintha az akrosztikhont akarná újra elolvasni, a vendégek csoportjától kissé távolabb került, s egy gyertya fényénél összehasonlította a nyolcadik sor kézírását a levélíróéval, majd mosolyogva nyújtotta vissza Karolinának az értékes, a veszedelmes kéziratot.

- Csakugyan elragadó írás - mondta.

42 SZAPPHÓ ÉNEKE

Kétszer hangzott el San Clemente márkiné írásának dicsérete, egyszer a királyné, s egyszer Acton főkapitány szájából, de senki nem sejtette, még az sem, akinek a dicséret szólt, milyen nagy horderejű titok húzódik meg a dicséret mögött.

A királyné eltette az akrosztikhont; megígérte Emmának, hogy másnap visszakapja. Végre megtört a jég, felengedett a feszélyezettség, amely az estély kezdetén uralkodott, ki-ki elmerült az előállt szeretetre méltó zűrzavarban. A királyné mesterien értette, hogy szűk körű estélyein felszabadult légkört teremtsen azáltal, hogy száműzte onnan az etikettet.

Megélénkült és általánossá vált a beszélgetés, az imént oly nehezen csorduló-cseppenő szavak egyszeriben szóáradattá terebélyesedtek, nevetés harsant teli torokból, a vendégek keresték egymás közelségét, hajlamaikat követve: volt, aki a szellemet, s volt, aki a szépséget részesítette előnyben. Madárcsicsergéshez hasonlatos, lágy zsongás töltötte be a termet. Mintha még a levegő is felmelegedett volna, s az ifjúság illatos páráival, üde leheletekkel, finom illatszerekkel telítődve bódítóvá vált, a szerelem, a vágyak s a kéj láthatatlan, megfoghatatlan, mámorító varázsitalává.

Ilyesfajta összejöveteleken Karolina nemcsak arról feledkezett olykor meg, hogy királyné, hanem szinte már arról is, hogy - asszony. Szemei villanyos fényben szikráztak, orrlyukai zihálva tágultak, duzzadó keble olyan hevesen emelkedett-süllyedt, mint viharban a hullám, hangja rekedten, szaggatottan tört fel torkából; az sem lepte volna tán meg a jelenlévőket, ha egyszer csak felhorkan, mint a párduc vagy mint egy bacchánsnő.

Odalépett Emmához, kesztyűtlen kezét meztelen vállára helyezte - úgy festett ez a kéz az alabástrom vállon, mint a rózsaszín korall -, s azt kérdezte:

- Nos, elfelejtette volna, szép lady, hogy ma este a mienk? Csodákkal kecsegtetett, s mi égünk a vágytól, hogy mielőbb ünnepelhessük.

A királynéval ellentétben Emma egész lényén nagy-nagy bágyadtság látszott elömleni. Feje egyik válláról a másikra hanyatlott, mintha nyaka nem győzné tartani, s olykor mintegy kéjes görcsben, hirtelen hátrafeszült. Szembogara eltűnt félig lehunyt szemhéja s hosszú szempilláinak függönye mögött, kissé szétnyílt, bíborszín ajkai látni engedték a fogak ragyogását, keblének sápadt fehérjétől élesen ütött el hajfürtjeinek kékesfekete színe.

Nem látta, csak érezte, hogy a királyné keze a vállát éri, de az érintésre egész testén remegés futott át.

- Mit óhajt, drága királyném? - szólt bágyadtan, utánozhatatlanul bájos fejmozdulattal. - Parancsoljon, s én engedelmeskedem. Kívánja, hogy eljátsszam az erkélyjelenetet? Csakhogy ehhez két szereplő kell, és nincsen Rómeóm.

- Nem, nem - felelte a királyné nevetve -, mindent, csak szerelmi jelenetet ne, különben megőrjíted összes vendégeimet, s ki tudja, nem őrjítesz-e meg engem magamat is? Nem, inkább valami ijesztőt játsszál. Még hogy Júliát az erkélyen! Nem, nem. Júlia monológját add elő, mást nem engedélyezek ma estére.

- Jól van. Egy nagy fehér kendőre van szükségem, királyném, és helyre, csináljon nekem helyet.

A pamlagon ott hevert egy nagy, fehér nyersselyem kendő, nyilván nem véletlenül. A királyné érte nyúlt, átadta Emmának, majd intett a vendégeknek, hogy álljanak távolabb - s egy másodpercre, a parancsoló mozdulat erejéig, visszaváltozott királynévá.

Egyetlen szempillantás alatt kiürült a szoba közepe, Emma ott maradt, egyedül.

- Asszonyom, kegyeskedjék a jelenetet bevezetni. Amúgy sem árt, ha néhány pillanatra eltereli rólam a figyelmet, erre a kis cselfogásra szükségem is van a nagyobb hatás érdekében.

- Mindenki ismeri a veronai krónikákból a Montaguk és Capuletek történetét, nemde? - kérdezte a királyné. - Júliát Páris grófhoz akarják feleségül adni, akit nem szeret, mert a szegény és száműzött Rómeót szereti. Lőrinc baráttól, aki összeeskette szerelmesével, Júlia altatót kap, hogy halottnak higgyék, s a Capuletek sírboltjába vigyék. Lőrinc barát majd érte jön a sírboltba, s Mantuába kíséri, ahol Rómeó már várja. Júliát most hagyta magára anyja és dajkája, miután közölték vele, hogy másnap, hajnalban örök hűséget kell esküdnie Páris grófnak.

Míg a királyné beszélt, minden szem felé fordult. Most, hogy mondókája végére ért, fájdalmas sóhaj vonta újra Emmára a társaság figyelmét. Emma e néhány perc alatt úgy beburkolózott a hatalmas kendőbe, hogy eredeti öltözékének egyetlen darabkája sem látszott ki alóla. Arcát tenyerébe temetve ült pár pillanatig, majd lassan lejjebb csúszott a két kéz, lassan emelkedett, s láthatóvá vált a sápadt arc. Nyoma sem volt már ezen az arcon annak a csábos ernyedtségnek, amelyet az imént megkíséreltünk lefesteni - mély fájdalom ült rajta és az őrjöngésig fokozott rettegés, a legeslegmélyebb rémület.

Lassan megfordult, pillantása mintha anyját s a dajkát kereste volna, akik már eltűntek szeme elől, majd megszólalt. Remegő hangja szívig hatolt, karja úgy mozdult, mintha örökre búcsút intene a világnak. „Isten veled” - lehelte.

Isten veled! - Ég tudja, látsz-e többet...
Zsibbasztó, hűvös borzadály fut át,
S jéggé mereszti lüktető szívem.
Most még szólhatnék, hogy segítsenek...
Dadám! - De mit tehetne ő?
Szörnyű szerepem magam játszom el. -
Jer hát, üveg! -
S mi lesz velem, ha nem hat ez a szer?
Akkor holnap meglesz az esküvő?
Nem, nem! Segít e tőr. - Heverj csak itt! -
De hátha méreg?... hátha a barát
Mesterkedik csalárdul és megöl,
Hogy elkerülje a gyalázatot,
Mert Rómeóval összeesketett?
Úgy rettegek... De mégse! Nem lehet!
Hisz őt olyan kegyesnek ismerik...
Távozz tőlem, förtelmes gondolat!
S mi lesz velem, ha tán a föld alatt
Előbb ocsúdom, mintsem Rómeó
Megmentésemre jön? Irtóztató!
Nem fojt-e meg a bűzös szájú kripta,
Hová nem csap be tiszta fuvalom -
Jaj, nem talál-e holtan Rómeó?
S ha élek is, mi lesz velem, mi lesz,
Ha éjtől és haláltól viszolyogva
Ott ébredek e dermesztő tanyán,
A bolt alatt, az ősi kamra mélyén,
Hol annyi század óta tornyosulnak
A porrá omlott ősök csontjai,

S az új halott, a vérvaros Tybalt
Már bomladoz a szemfedő alatt;
Hol éjféltájon szellemhad repes -
Ó, jaj! ha tán korán ocsúdom ott,
Hol dögletes bűzben sikoly riad,
Mint egy kitépett mandragóra jajja,
Melytől megőrül minden földi lény...
Mi lesz, mi lesz, ha elvész ép eszem
Szorongató rémségek gyűrűjében:
Ha ősök vázát csörgetem bomolva,
Ha roncs Tybaltot lepléből kirántom,
Ha egy üköm csontját botul kapom fel
S széjjelloccsantom lázas agyvelőm?
Ni, ott!... Mi az? Tybalt kísértete...
Kutatja szerte Rómeót, ki őt
Tőrhegyre tűzte... Állj, Tybalt! Megállj! -
(Az üveget ajkához emeli)
Megyek, jó Rómeó! Ezt rád köszöntöm!

(Mészöly Dezső fordítása)

Emma e szavaknál úgy tett, mintha kiinná az üveg tartalmát, majd összerogyott, a szőnyegre zuhant, s ott hevert élettelenül, mozdulatlanul.

Mindezt olyan valósághűen játszotta meg, hogy Nelson, a faragatlan tengerész, aki otthonosabban járt-kelt a viharverte hajón, mint a szemfényvesztő művészet birodalmában, felkiáltott, s feledve, hogy amit lát, színjáték csupán, Emmához rohant. Megmaradt félkarjával gyengéden felemelte a földről, mint egy gyermeket.

A jó cselekedet jutalma nem váratott magára, Emma kinyitotta a szemét, és Nelsonra mosolygott. Nelson most döbbent rá, hogy bakot lőtt; zavartan húzódott vissza, a terem egyik zugába.

Utána a királyné sietett Júliához, s kisvártatva körülöttük tolongott az egész társaság.

A művészet valóságos csodája volt ez a jelenet, talán nem megismételhetetlen, de felülmúlhatatlan csoda. A monológ idegen nyelven hangzott el, a nézők mégis megértették, felfogták mindazokat az érzelmeket, amelyek Rómeó szerelmesének szívén átviharzanak: fájdalmát, amikor anyja és dajkája távozása után magára marad, s szembenéz a kényszerházasság fenyegető rémével; kétségeit, míg az üveg tartalmát vizsgálja, s azon töpreng, nem méreg-e a szer; elszántságát, amikor előhúzza a tőrt, s eltökéli, hogy kétségbeesett helyzetében ahhoz folyamodik, ha kell, azaz a halált választja; szorongását, amikor arra gondol, hogy ott feledhetik elevenen eltemetve a családi kriptában, szorongató rémségek gyűrűjében; s végezetül iszonyát, amikor az alig egy napja eltemetett Tybalt véres kísértetét látja Rómeó üldözésére kelni. Emma annyi művészettel, s olyan valósághűen jelenítette meg e váltakozó érzelmeket, hogy játéka a nézők lelkébe markolt; a művészet varázsereje életre keltette a mesét.

A fényes társaság most találkozott először a rejtelmes Észak költészetével, eddig jóformán a létezését sem sejtette. Időbe telt, míg valahogy kiheverték a megrendítő élményt, hanem akkor egyszeriben viharos lelkesedés váltotta fel a bámulat csendjét, záporoztak Emmára a dicséretek, a szépen csengő bókok. És melyik színész hiúságának nem esik édesen a dicséret? Emma valójában arra született, hogy a színpadon tündököljön, bár végzetes jószerencséje a politika színpadára emelte. Ilyen alkalmakkor visszaváltozott önmagává, a szenvedélyes, ihletett színésznővé, akinek az a hivatása, hogy a képzelet teremtményeit - Júliát, lady Macbethet vagy Kleopátrát - életre keltse, ilyenkor elsiratta, ki tudja, hányadszor, ifjúkora tovatűnt

álmait, s azon gyötrődött, nem ér-e ezerszer többet Siddons asszony és Raucourt kisasszony színpadi diadala, mint lady Hamilton megdicsőülése a királyi udvarban. S hiába halmozták el bókkal, hiába tapsoltak a nézők, hiába becézte maga a királyné is, mélységes bánat fogta el, s ha nem állt ellen, a bánat hamarosan búskomorságba csapott át. Csábító volt ő, igaz, búskomoran is, de a királyné tudta jól, hogy ez a hangulat megbánást és lelkiismeret-furdalást takar, és sietett Emma figyelmét újabb diadalok bódulatával a múlttól a jövő felé fordítani.

Belekarolt, erősen megrázta, mint amikor az alvajárót térítjük delejes álmából magához, és rászólt:

- Ej, ne ábrándozz! Tudod, hogy nem szeretem, ha ábrándozol. Énekelj vagy táncolj. Mondtam már, hogy ma este a miénk vagy, nem önmagadé, énekelj vagy táncolj!

- Felséged engedelmével inkább énekelnék - mondta Emma. - Valahányszor ezt a jelenetet előadom, elgyengülök, és ideges reszketés fog el, a hangomnak ellenben egyenesen használ a remegés. Mit énekeljek, felség? Várom a parancsát.

- Énekeld el nekik a Herculanumban nemrég előkerült Szapphó-kézirat valamelyik darabját. Azt mondtad, ugye, hogy egyik-másik verset megzenésítetted?

- Asszonyom, mindössze egyet, de az...

- Mit de?

- Az a dallam a kettőnk számára készült, csak a kettőnk számára, s a szöveg is különös... - susogta Emma.

- *A szeretett nőhöz...* erre gondolsz?

Emma a királynéra mosolygott, s furcsán buja kifejezés ült ki az arcára.

- Annál jobb! - szólt a királyné. - Énekeld el, így akarom.

Emma döbbenten állt, nem tudta mire vélni az *így akarom* hangsúlyát. Karolina máris odaintette Rocca Romana herceget, akihez, mint beszélték, valaha múlékony s gyengéd vonzalom fűzte, mert ez az északi Semiramis legalább olyan hajlamos volt a futó vonzalmakra, mint a napkeleti Semiramis királynő. A herceget maga mellé ültette a pamlagra, s suttogva élénk beszélgetésbe merült vele.

Emma még egy pillantást vetett a királynéra, aztán kisietett a teremből. Amikor néhány perc múlva visszatért, fején babérkoszorú díszelgett, vállán veres lebernyeg, s gömbölyű karján az a leszboszi líra, amelyet asszonyi kéz azóta sem mert illetni, mióta kihullott a mütilenei múzsa kezéből, mióta Szapphó a Leukasz-fokról a tengerbe vetette magát.

A nézők önkéntelenül felkiáltottak meglepetésükben: alig ismertek Emmára. Hol volt már a szelíd, költői Júlia! Szeméből láng csapott ki, emésztőbb, mint az, amelyet a bosszúálló istennő, Venus gyújtott ki Phaedra szemeiben. Gyorsan, majdnem férfias léptekkel közelgett, ismeretlen illat terjengett körülötte, s arcán mintha az ókor minden fajtalan szenvedélye otthagyta volna tisztátalan nyomát: Mürrha szerelme apja, Pasziphae szerelme a krétai bika iránt. A szűz volt ő, aki a szerelem ellen lázad, a bűnös, a fenségesen szemérmetlen lázadó. Megállt a királyné előtt, majd belevetette magát egy karosszékbe, olyan heves mozdulattal, hogy a líra húrjai fémesen megzörrentek, és énekbe fogott. Idegtépő dallamra a következő szöveget énekelte:

Boldog legény, istenek párja
szemben ki ülhet szép szemeddel,
édes kacajos közeleddel,
kacajoddal, mely szíven vágva
fogja a mellem.

Hacsak már látlak, elalélok,
torkomon a szavak elfúlnak,
bőrömre zápor-szikrák hullnak,
szememben sötét, vad árnyékok
s lárma fülemben.

Hideg verejték veri testem,
remegően, félve, halóan,
az őszi fűszálnál fakóbban
állok és már érzem a vesztem,
meghalok érted.

(Ady Endre fordítása)

Utolsót zengett a húr, a líra lecsúszott a költőnő térdéről a szőnyegre, Emma feje a támlára hanyatlott.

A királyné felugrott, mielőtt még Emma az utolsó sor végére ért volna - Rocca Romanát már a második szakasz kezdetén elparancsolta magától. Átölelte, úgy támogatta Emmát, akinek a feje élettelenül csüngött a vállára, mintha elájult volna.

Ezúttal egy pillanatig tétovázták a nézők, mielőtt kitört volna a taps, ám a szemérmen és minden egyéb erkölcsi meggondoláson hamarosan győzött az érzékiség viharos túlereje. Emmát körülvették, férfiak és nők vetélkedtek egyetlen pillantásáért, szaváért, versengve igyekeztek a haját, a ruháját megérinteni. Nelson ott állt, a többiek közt, reszketve, mint azok, sőt, jobban reszketve, mert mindenki másnál szenvedélyesebben szerette Emmát. A királyné leemelte a babérkoszorút Emma fejéről, és Nelson homlokára illesztette.

Ő úgy tépte le a koszorút, mintha a halántékát égetné, s szívére szorította.

A királyné egyszer csak egy kezet érzett a csuklóján. Megfordult. Acton állt mögötte.

- Jöjjön - mondta Acton -, nincs veszíteni való időnk. Isten kegyesebb hozzánk, mint remélni mertük.

- Hölgyeim - szólt a királyné -, távollétemben, mert néhány percre távozni kényszerülök, Emma legyen a királyné, a hatalom helyett a lángész és a szépség.

Nelson füléhez hajolt:

- Kérje meg, hogy az ön kedvéért járja el a száltáncot, amelyet a kedvemért eljárt volna. Önnek megteszi.

Azzal hátat fordított a sikertől bódult Emmának, a szerelemtől eszét vesztett Nelsonnak, és Acton után sietett.

43 ISTEN VÉGEZ

A királyné Acton után sietett, mert megértette: nagyon súlyos dolognak kellett történnie, ha Acton arra vetemedik, hogy ellentmondást nem tűrően kiszólítsa a szalonból.

A folyosón próbált kérdezősködni. Acton mindössze ennyit felelt:

- Asszonyom, könyörgök, jöjjön gyorsan! Egy percet sem veszthetünk, hamarosan mindent megtud.

Acton megindult a kis melléklépcsőn, amely a palota házi patikájába vezetett. Meglehetősen teljes gyógyszerkészlet állt itt a király orvosai és kirurgusai, Vairo, Troja és Cottugno rendelkezésére, hogy szükség esetén, ha rosszul lenne valaki vagy baleset érné, elsősegélyben részesíthessék a beteget, illetve a sebesültet.

A királyné kitalálta, hová vezeti Acton.

- Csak nem beteg valamelyik gyermekem? - kérdezte.

- Nem, asszonyom, ne aggódjon - mondta Acton. - A kísérletet, amelyet végre kell hajtanunk, *in anima vili* végezhetjük.

Acton feltárta az ajtót, a királyné belépett, s gyorsan körülpillantott a helyiségben.

Eszméletlen férfi hevert az egyik ágyon.

- Ferrari! - szólt a királyné.

Actonra nézett, tágra meredt szemmel, s úgy kérdezte:

- Halott? - mintha azt mondta volna: Megölte?

- Nem, asszonyom - felelte Acton -, csak elájult.

A királyné kérdő, sürgető pillantására folytatta:

- Istenem, egyszerű az eset, asszonyom. Elküldtem titkáromat Capuába, ahogy megbeszéltük, s ő utasította a postamestert, hogy ha Ferrari, a futár visszaérkezik, mondja meg neki, a király Casertában várja. A postamester átadta az üzenetet, Ferrari éppen csak lovat váltott, s máris jött ide. A kastély főkapuján betérve rosszul fordult, vendégeink hintajai elállták az utat, a ló elterült a földön, a lovas fejjel egy sarokkőnek zuhant. Eszméletlen volt, amikor rátaláltam. Én idehozattam. Azt mondtam, felesleges orvost hívni, magam veszem kezelésbe.

- De hiszen akkor meg se kell vesztegetnünk - szólt a királyné, aki most fogta fel, mit tervez Acton -, nem kell többé a hallgatását megvásárolnunk, sem attól tartanunk, hogy beszélni fog. Ha az ájulása eltart még egy ideig, bízvást kinyithatjuk, elolvashatjuk és lepecsételhetjük a levelet, egyebet úgysem akarunk. Mindössze azt kell valahogy elérnünk (ugye ért engem, Acton?), hogy fel ne ébredjen, míg végzünk.

- Erről még felséged érkezése előtt gondoskodtam, minthogy végiggondoltam mindazt, amit most felséged.

- Hogyan?

- Húsz csepp sydenhami laudanumot adtam be a szerencsétlennek.

- Húsz cseppet - mondta a királyné. - Elég ez vajon? A futár, gondolom, nem veti meg a bort és a pálinkaféléket.

- Igaza lehet, asszonyom, adjunk be neki még tíz cseppet.

Sárga folyadékot csepegtetett egy kiskanálba, majd a beteg torkába öntötte.

- Gondolja, hogy csakugyan hat a kábítószer? Nem fog magához térni? - kérdezte a királyné.

- Annyira semmi esetre, hogy felfogja, ami vele történik.

- Hol a táskája? Nem látom sehol - szólt Karolina.

- Ferrari a király bizalmas küldönce - mondta Acton -, a király a szokottnál nagyobb elővigyázatot követel tőle. Ha levelet visz vagy hoz, egy titkos belső mellényzsebbe rejti.

A királyné egy pillanatig sem habozott.

- Lássuk - mondta.

Acton kinyitotta a mellényt, benyúlt a titkos bőrtüszőbe, és kiemelte az osztrák császár személyes pecsétjével ellátott levelét. A pecsét csakugyan Marcus Aurelius fejét ábrázolta, mint Acton előre megmondta.

- Megy ez, mint a karikacsapás - szólt Acton.

A királyné a levél után kapott, már törte volna föl a pecsétet.

- Ó, nem így kell azt - állította meg Acton.

Visszavette a levelet, a gyertya fölé tartotta, de úgy, hogy a láng ne érje. A pecsét olvadozni kezdett, a levél egyik sarka kinyílt.

A királyné végigsimította homlokát.

- Mi áll vajon benne?

Acton kiemelte a levelet a borítékjából, s mély meghajtással átnyújtotta a királynénak.

Karolina szétnyitotta és fennhangon olvasni kezdte:

Schönbrunn, 1798. szeptember 28.

Kegyelmes fivérem, unokaöcsém és nagybátyám, barátom és szövetségesem!

Saját kezemmel írok Felségednek, mint Felséged nekem.

Úgy vélem, a birodalmi tanáccsal egyetértésben, hogy mindaddig nem szabad háborút indítanunk a franciák ellen, amíg nincs együtt a siker minden záloga. Ezek közül az egyik, amelyre bizton számíthatok, a cár 40 000 katonája, élükön Szuvorov tábornaggyal, akit egész seregünk fővezéréül szántam. Nos, ez a 40 000 ember március vége előtt nem áll rendelkezésünkre. Odázza tehát el, kegyelmes fivérem, unokaöcsém és nagybátyám, a nyílt viszály kitörését, késleltesse, ahogy bírja. Úgy hiszem, Franciaország sem akar inkább háborút, mint mi, használja ki tehát Felséged az ellenség békés hajlandóságait, mentse ki magát, jól-rosszul, a történtekért; áprilisban majd együtt szállunk hadba, teljes készülettel.

Jelen levelemnek nem lévén más tárgya, ezennel végzem, Isten szent és dicső oltalmába ajánlva kegyelmes fivéremet, unokaöcsémet és nagybátyámat, barátomat és szövetségesemet.

Ferenc

- Erre aztán nem számítottunk - mondta a királyné.

- Én igen, asszonyom - felelte Acton. - Egy pillanatig sem hittem, hogy a császár őfelsége hajlandó lesz tavasz előtt hadba szállni.

- Mit tegyünk?

- Amit felséged parancsol.

- Kapitány, ön ismeri indokaimat: háborút akarok, haladék nélkül.

- Felséged vállalja a felelősséget?

- Miféle felelősséget vállalhatnék, ha ez áll a császár levelében?

- A császár levele úgy szól, ahogy akarjuk.

- Mit akar ezzel mondani?

- A papír mindent elbír, azt mondunk általa, ami tetszik. Csakis azt kell eldöntenünk, mi jobb: ha most viselünk háborút vagy ha később, ha mi támadunk vagy ha bevárjuk, amíg az ellenség támad.

- Ez eldöntött kérdés, úgy hiszem. Tudjuk, milyen állapotban van a francia hadsereg. Jelenleg sokkal gyengébb nálunk. Ha megvárjuk, míg újjászerveződik, mi leszünk a gyengébb fél.

- Kizártnak tartja, asszonyom, hogy a király e levél ismeretében háborút indítson?

- Ő? Ki sem mozdul Nápolyból, ha alkalmas kibúvót talál.

- Akkor, asszonyom, nem látok más módot - szólt Acton eltökélten.

- Mint?

- Mint hogy a levél értelmét az ellenkezőjére fordítsuk.

A királyné Acton karja után kapott.

- Hát megtehetjük? - kérdezte, fürkészően tekintve rá.

- Mi sem egyszerűbb.

- Magyarázza meg, hogyan... várjon!

- Tessék?

- Nem hallotta? Ez az ember nyög!

- Annyi baj legyen!

- De hiszen feltápászkodik!

- Nyomban vissza is esik, látja!

A szerencsétlen Ferrari csakugyan nyöszörögve zuhant vissza fekhelyére.

- Mit is mondott? - kérdezte a királyné.

- Azt mondtam, hogy a levél vastag, jelöletlen fehér papírra íródott, annak is csak az egyik oldalára.

- Nos?

- Nos, sav alkalmazásával eltüntethetjük róla az írást. Mindössze az utolsó három sort és a császár aláírását hagyjuk meg. Fölé odaírhatjuk, hogy a császár a hadműveletek azonnali megkezdését javasolja, az eredeti áprilisi határidő helyett.

- Súlyos elhatározás, főkapitány.

- Azért mondtam, hogy a felelősséget csakis felséged vállalhatja.

A királyné mélyen elgondolkodott. Homloka ráncokba szaladt, szemöldökét összevonta, tekintete megkeményedett, keze ökölbe szorult.

- Rendben van - mondta aztán -, vállalom a felelősséget.

Acton csak nézte.

- Mondom, hogy vállalom. Fogjon hozzá!

Acton odalépett az ágyhoz, megtapogatta a sebesült pulzusát, majd a királynéhoz fordult:

- Két óránál hamarább nem nyeri vissza az eszméletét.

- Mit keres? - kérdezte a királyné, látva, hogy Acton kutatóan pillant körül.

- Egy szenes serpenyő kéne és egy vasaló.

- Mások is tudják, hogy a sebesült mellett tartózkodik?

- Tudják.

- Akkor csöngessen, és hozassa be a kívánt tárgyakat.

- De azt senki nem tudja, hogy felséged itt tartózkodik.

- Igaz - szólt a királyné.

S az ablak függönye mögé rejtőzött.

Acton csöngetett. A csöngetésre nem a cselédség jelentkezett, Acton személyi titkára lépett be.

- Á maga az, Dick! - mondta Acton.

- Igen, uram, úgy gondoltam, excellenciádnak szüksége lehet olyasmire, amit nem bízhat a cselédekre.

- Jól gondolta. Hozzon nekem sürgősen egy szenes serpenyőt, eleven parazsat és egy vasalót.

- Mást nem parancsol, uram?

- Pillanatnyilag nem, de maradjon a közelben, szükségem lehet még a szolgálataira.

A fiatalember kisietett, hogy a kapott parancsot végrehajtsa. Acton bezárta mögötte az ajtót.

- Kezeskedik a fiatalemberért? - kérdezte a királynő.

- Akár saját magamért, asszonyom.

- Hogy hívják?

- Richard Menden.

- Ön Dicknek szólította.

- Felséged nyilván tudja, hogy ez a Richard név rövidítése.

- Persze, persze!

Pár perc múlva léptek hangzottak fel kinn a lépcsőn.

- Ha Richard jön, felségednek kár elrejtőznie, úgyis szükségünk lesz rá nemsokára.

- Mit akar vele?

- A levelet átíratni. Se felséged nem írhatja, sem én, minthogy a király ismeri a kézírásunkat, csakis ő tisztázhatja le a levelet.

- Igaz.

A királyné leült egy karosszékbe, háttal az ajtónak.

A fiatalember belépett, a három dolgot, amit kértek tőle, lerakta a kandalló mellé, majd szó nélkül kiment, mintha észre sem vette volna, hogy a szobában még egy személy tartózkodik, akit első alkalommal nem látott.

Acton újra becsukta mögötte az ajtót, majd a serpenyőt közelebb húzta a kandallóhoz, ráhelyezte a vasalót, kinyitott egy gyógyszeres szekrényt, kivett belőle egy oxalátsavas üvegcsét, körülnyírt egy lúdtollat olyan alakúra, hogy a savat rávihesse vele a levélpapírra, kettéhajtotta a levelet, hogy a három utolsó sort s a császár aláírását megóvja a folyadék hatásától, végül a savat a levélre öntötte és a tollal szétterítette.

A királyné kíváncsian s kissé nyugtalanul figyelte a műveletet, tartott tőle, hogy nem sikerül vagy rosszul sikerül. Annál nagyobb megelégedéssel látta, hogy sárgul el, fehéredik ki s tűnik el teljesen a tinta a sav maró hatására.

Acton előhúzta a zsebkendőjét, összegyűrte, és felitatta vele a folyadékot.

Most már patyolatfehér volt a papír. Acton fogta a vasalót, egy köteg papírra helyezte a levelet, s szabályosan kivasalta, mint a ruhát.

- Így ni - mondta. - Mialatt a papír teljesen megszárad, fogalmazzuk meg Ő osztrák császári felsége válaszát.

A királyné lediktálta a levelet, íme a szöveg, szó szerinti hűséggel:

Schönbrunn, 1798. szeptember 28.

Kegyelmes fivérem, unokaöcsém és nagybátyám, barátom és szövetségesem!

El sem mondhatom, mennyire jólesett Felséged levele s a levélben foglalt ígérete, hogy mindenben az én véleményemhez szándékozik igazodni. Rómából szerzett értesüléseim alapján úgy tudom, az ottani francia hadsereg a mélypontra süllyedt, és nem áll jobban az észak-olaszországi hadsereg sem.

Intézze el az egyiket, kegyelmes fivérem, unokaöcsém és bátyám, s én majd elintézem a másikat. Mihelyt meghallom, hogy Felséged Rómába ért, magam is elindulok a 140 000 katonámmal. Felségednek 60 000 embere van, nos, ezenkívül várok még 40 000 orosz katonát; kevesebb is elég lenne, hogy a következő békeszerződést ne úgy hívják, Campo-formiói béke, hanem így - Párizsi béke.

- Megfelel? - kérdezte a királyné.

- Kitűnő! - mondta Acton.

- Akkor másoljuk át a fogalmazványt a levélpapírra.

Acton megvizsgálta a papírt, megállapította, hogy teljesen száraz, eltüntette a vasalóval a hajtás nyomát, az ajtóhoz lépett, és beszólította Dicket.

Parancsa értelmében a fiatalember hallótávolon belül tartózkodott.

- Itt vagyok, uram.

- Üljön ide az asztalhoz - rendelkezett Acton -, és tisztázza le erre a papírra azt a piszkozatot, kissé elváltoztatott írással.

A fiatalember szó nélkül, a csodálkozás legcsekélyebb jele nélkül asztalhoz ült, fogta a tollat, s mintha a világ legegyszerűbb dolgáról lenne szó, végrehajtotta a parancsot. Majd felállt, újabb utasításra várva.

Acton tüzetesen átvizsgálta a levelet, a gyertyák fényénél: nem vallott semmi az elkövetett csalásra. Visszacsúsztatta a levelet borítékjába, a gyertya fölé tartotta a viaszt, hogy meglágyuljon, az alsó réteg viaszra egy újabbat is csöpögtetett, nehogy nyoma maradjon a levél feltörésének, majd rányomta a pecsétet, amelyet jó előre elkészíttetett, a császári pecsét mintájára.

Visszahelyezte a levelet a bőrtüszőbe, újra begombolta Ferrari mellényét, s csak ezután fogott hozzá, hogy sebét egy gyertya fényénél szemügyre vegye.

Ferrari súlyos zúzódást szenvedett, a fejbőrön két hüvelyk hosszú repedés tátongott, de a koponyacsont sértetlen maradt.

- Dick - szólt Acton -, figyeljen jól ide, a következőket parancsolom...

A fiatalember meghajolt.

- Santa Mariába küld orvosért. Az orvos nem érhet ide egy óránál hamarabb. Ez idő alatt maga megitat a beteggel kanalanként körülbelül egy pohárnyi zöldkávé-forrázatot.

- Igenis, excellenciás uram.

- Az orvos majd sókat szagoltat vele, vagy éterrel dörzsöli be a homlokát, s meg lesz győződve róla, hogy ez térítette magához a sebesültet. Hagyja meg az orvost e hitében. Ha bekötözték, a sebesült induljon tovább, gyalog vagy kocsin, aszerint, mennyire nyerte vagy nem nyerte vissza erejét.

- Igenis, excellenciás uram.

- A sebesültet bukása után cselédek szedték fel a földről - mondta Acton, minden szót külön hangsúlyozva -, s parancsára idehozták, a házi patikába. Kezelni maga kezelte és az orvos, a beteg nem látott sem engem, sem a királynét, és mi sem láttuk őt. Megértette?

- Igenis, excellenciás uram.

- Felséged nyugodtan visszatérhet a szalonba - fordult Acton a királynéhoz -, hadd menjen most már a dolog tovább a maga útján, úgy történik majd minden, ahogy elrendeltem.

A királyné még egyszer, utoljára jól megnézte a titkárt. A fiatalember arca értelmet és elszántságot sugárzott, mint azoké, akiket a sors magas polcra szánt.

- Becses ember ez az ön embere - mondta a királyné, mihelyt becsukódott mögöttük az ajtó.

- Rendelkezzék vele, felséges asszonyom, hiszen ami az enyém, az felségedé - bókolt Acton, és mély meghajlással maga elé engedte a királynét.

Amikor Karolina belépett a szalonba, Emma Lyonna tetőtől talpig egy bordó színű, aranyrojtos kasmírsálba burkolózva, éppen a pamlagra vetette magát a nézők rajongó tetszésnyilvánítása és tapsa közepette, egészen úgy, mint a táncosnő, aki most éli át élete legnagyobb sikerét. S csakugyan nem aratott soha még ilyen elragadtatott tetszést a San Carlo-színház egyetlen ifjú balerinája sem. Amikor Emma táncolni kezdett, a nézők széles karéjban álltak körül. Tánc közben egyre szűkült a kör, mintha láthatatlan mágnes vonná közelebb a nézőket, s egyszer csak olyan közel tolongtak, látni, érinteni vágyva őt, s belehelni a testéből áradó illatot, hogy nemcsak mozdulni nem tudott többé, de szinte levegőhöz is alig jutott. Ekkor elfulladó hangon felkiáltott: „Helyet, helyet!” - majd egy végső, buja remegéssel a pamlagra vetette magát. A királyné már itt találta.

Láttára a tömeg kettévált, s utat nyitott előtte.

Megkettőződött a taps és a tetszésnyilvánítás. Mindenki tudta, hogy Karolina kegyeinek elnyerésére a legbiztosabb módszer: Emma szépségét, tehetségét, bűbáját dicsérni.

- Emma beváltotta ígéretét, ha hihetek szememnek és fülemnek - szólt a királyné. - Most pihenésre van szüksége. Egyébként is későre jár, éjjeli egy óra van, s Caserta több mérföldre fekszik Nápolytól... büszke vagyok és hálás, hogy erről a kedvünkért megfeledkeztek.

Ez félreérthetetlen volt, a királyné elbocsátotta vendégeit. Mindenki ráébredt, hogy ideje hazavonulni. Búcsúzóul még egyszer, utoljára kifejezték elragadtatásukat és köszönetüket az estély nyújtotta rendkívüli élvezetekért. A királyné nagy kegyesen megengedte három-négy úrnak, a kedvenceinek - köztük Moliterno hercegnek, és Rocca Romanának -, hogy kézcsókkal búcsúzzanak, ott tartotta Nelsont és két barátját még egy beszélgetésre. Végül San Clemente márkinét szólította:

- Elena, drágám, holnapután lesz szolgálatban.

- Holnap, akarja felséged mondani, hisz mint az imént megjegyezte, éjjeli egy órára jár az idő. Sokkal jobban ragaszkodom e megtisztelő megbízáshoz, felség, hogysem egyetlen napi halasztást is könnyű szívvel viselnék el.

- Akkor nagyon elbúsítom most, drága Elenám - mondta a királyné, rejtelmes mosollyal ajkán. - Képzelje csak, San Marco grófné a hozzájárulásomat kérte, hogy szolgálatot cseréljen, persze csakis akkor, ha önnek nincs ellene kifogása. Nem is tudom már, miféle fontos dolga akadt jövő hétre. Van kifogása a csere ellen?

- Nem, asszonyom, hacsak az nem, hogy nehezemre esik majd kivárni a boldog napot, amikor felségedet szolgálhatom.

- Akkor megegyeztünk, drága márkiné. Holnap szabad, mint a madár.

- Valószínűleg élek a szabadsággal, s vidékre kísérem San Clemente márkit.

- Nagyon helyes - szólt a királyné -, igazán példás szándék.

Elköszönt San Clemente márkinétól. A márkiné bókolt, és elhagyta a termet, utolsóként, minthogy a királyné feltartóztatta.

Karolina Acton, Emma, a két angol tiszt és Nelson társaságában találta magát.

- Kedves lordom - fordult Nelsonhoz -, jó okom van hinni, hogy a király holnap-holnapután híreket kap Bécsből. Háborús, tehát az ön megítélése szerint kedvező hírt, mert ugye változatlanul úgy véli, lord, hogy minél előbb tör ki a háború, annál jobb?

- Úgy, asszonyom, s ha véleményem meghallgatásra talál, kész örömest biztosítom az angol flotta segítségét.

- Alkalomadtán élünk majd vele, mylord. De pillanatnyilag másról akartam beszélni.

- Parancsoljon, felség, s én engedelmeskedem!

- Tudom, mylord, hogy a király sokat ad az ön véleményére. Holnap ő még mindig tétovázni fog, legyen bármennyire kedvező Bécs válasza. Ha lordságod is írna, hasonló értelemben, mint a császár, alkalmasint eloszlanának a király utolsó kételyei is.

- A királyhoz intézzem a levelet, asszonyom?

- Nem, ismerem felséges férjemet, a neki címzett tanácsokat rendszerint undorral utasítja el. Jobb szeretném, ha a tanácsot egy lady Hamiltonnak címzett bizalmas hangú levél sugallná. Intézze a levelet hozzá és sir Williamhez, ő az én legjobb barátnőm, sir William a király legjobb barátja. A hatás sokkal nagyobb lesz, ha másod-harmadkézből éri a királyt.

- Felséged tudja - szólt Nelson -, hogy nem vagyok járatos sem a diplomáciában, sem a politikában, és csak azt tudom megírni, ami a szívemen fekszik, amúgy tengerész módra, őszintén, sőt néha nyersen.

- Nem is kérek egyebet, mylord. Különben megbeszélheti a dolgot a főkapitánnyal, úgyis együtt távoznak. Ebédeljen holnap a palotában, a délelőtt folyamán bizonyára fontos határozatok születnek. Mack báró velünk ebédel, mindjárt összehangolhatják a hadműveleti terveket is.

Nelson meghajolt.

- Szűk körben leszünk, mindössze Emma és sir William tartanak még velünk - folytatta a királyné. - Most az a legfontosabb, hogy a királyt szüntelenül unszoljuk-noszogassuk. Magam is hazatérnék még az éjjel Nápolyba, ha Emma, szegényke, nem lenne olyan fáradt. Egyébként tudja-e, kedves tengernagyom - tette hozzá halkan a királyné -, hogy Emma mindazokat a szép dolgokat, amiket látott és hallott, csakis az ön kedvéért tette és mondta.

Majd suttogóra fogta a hangját:

- Először konokul ellenkezett, de én azzal biztattam, hogy bizonyára sikerül önt elbűvölnie. Ez aztán hatott, nyomban feladta makacs ellenállását.

- Asszonyom, irgalmazzon! - esdekelt Emma.

- Ejnye, ne pironkodjék, nyújtsa inkább ide szép kezét a mi hősünknek. Nyújtanám én szívesen akár a magamét is, de tudom, mennyivel jobban örül az önének. Én tehát inkább ennek a két úrnak nyújtom a kezem.

S csakugyan csókra nyújtotta a kezét a két tisztnek, egyiket az egyiknek, másikat a másiknak, mialatt Nelson megragadta és ajkához emelte Emma kezét, egy gondolattal talán szenvedélyesebben, mintsem az udvari etikett megkívánja.

- Igazat mondott a királyné? - kérdezte közben súgva. - Csakugyan a kedvemért szavalt, énekelt és táncolta el azt a száltáncot, amellyel olyan féltékennyé tett, hogy majd beleőrültem?

Emma boszorkányos pillantást vetett rá - ez a pillantás kipróbáltan megfosztotta udvarlóit a maradék kis eszüktől is - s a pillantásnál is andalítóbb hangon azt rebegte:

- Ó, a háládatlan, még kérdezi!

- A főkapitány úr őkegyelmessége hintaja előállt - jelentette egy lakáj.

- Uraim - szólt Acton -, állok rendelkezésükre.

Nelson és a két tiszt meghajolt, és távozott.

- Van felségednek számomra valami különös parancsa? - kérdezte Acton a királynétól a válás pillanatában.

- Van bizony - mondta a királyné. - A három állami inkvizítor legyen ma este kilenc órakor a sötét szobában.

Acton köszönt, és kilépett az ajtón. A tisztek mind az előszobában várták.

- Végre! - szólt a királyné. Átölelte Emma nyakát, és magához szorította, azzal a féktelen indulattal, ami a legtöbb tettét jellemezte.

- Már azt hittem, sohasem hagynak magunkra!...

44 FERDINÁND KIRÁLY BETLEHEME

E fejezet címe első pillantásra jóformán érthetetlennek tűnik, kezdjük tehát azzal, hogy megmagyarázzuk.

Nápolyban a karácsony - vagy ahogy ők mondják, *Natale* - az év egyik legnagyobb, legfényesebb ünnepe. A legszegényebb családok három hónappal korábban megkezdik már a koplalást, hogy egy kis pénzt összekuporgassanak. A pénz egy részét aztán lottóra költik, abban a reményben, hogy sikerül valamit nyerniük, s a nyereségből fényesebben ünnepelhetik majd a szentestét, a másik részt ellenben tartalékolják, mert hátha a *lottó madonnája* mégsem mutatkozik könyörületesnek.

Akik még azt a kevés pénzt sem képesek összekuporgatni, azok a zálogházba hordják szegényes csecsebecséiket, nyomorúságos ruháikat, sokszor még a derékaljat is.

Akiknek se csecsebecséjük, se ruhájuk, se derékaljuk, tehát végképp nincs mit elzálogosítaniuk, azok lopnak.

Megfigyelték, hogy Nápolyban mindig felszökik december hónapban a tolvajlások száma.

De nincs is olyan földhözragadt család Nápolyban, amelyiknek ne kerülne karácsonyeste legalább három halétel az asztalára.

Karácsony másnapján aztán fél Nápoly gyomorrontásban szenved, s vagy harmincezren vágatnak eret.

A nápolyiak különben nyakra-főre eret vágatnak; eret vágatnak, mert melegük van, mert fáznak, mert a *sirokkó* fúj vagy a *tramontana*. Van egy tizenegy esztendős kis inasom, havonta tíz frankot kap tőlem, nos, ebből hetet a lottóra költ, naponta leszurkol egy sou-t annak a barátnak, aki három év óta látja el lottószámokkal, amelyek soha nem váltak még be, a fennmaradó harminc sou-ért pedig eret vágat magán.

Időről időre megjelenik a szobámban, és komoly képpel bejelenti:

- Uram, eret kell vágatnom.

Egészen úgy, mintha az érvágás lenne a világon a legjobb szórakozás.

Nápolyban lépten-nyomon borbélybódékba botlik az ember - s még inkább így volt ez abban a korban, amelyről képet igyekszünk adni olvasóinknak. A *salassatore*, azaz a borbély egyik kezében ott a beretva, a másikban az érvágó gerely, mint valaha, Figaro idején.

Elnézést a kitérésért, de az érvágás szokása olyannyira jellemző a nápolyiakra, hogy semmiképp nem hagyhattuk említés nélkül.

De térjünk vissza a karácsonyra, és folytassuk ott, ahol abbahagytuk.

Azt készültünk éppen elmondani, hogy régente a nápolyiak legkedvesebb szórakozása így karácsony táján a betlehemkészítés volt; a régivágású nápolyiak manapság is űzik ezt a szórakozást.

1798-ban alig akadt előkelő ház Nápolyban, ahol ne készült volna betlehemes jászol, kicsike, a gyerekek örömére, vagy óriási méretű, a felnőttek gyönyörűségére.

Ferdinánd király híres volt - egyebek közt - jászolépítő buzgalmáról. A királyi palota legtágasabb, földszinti termében akkora színpadot ácsoltatott, hogy a Théâtre Français elbújhat mellette.

Erre az időtöltésre is San Nicandro herceg kapatta rá, még gyerekfővel, s ő érett korban is kedvelte, sőt fanatikus buzgalommal űzte ezt a játékot.

Magánházaknál az volt s az ma is a szokás, hogy a jászolt mindig ugyanazokból a tárgyakból állítják össze, csak az elrendezés módja változik évről évre. Nem úgy a király! A betlehemet egy-két hónapon át közszemlére bocsátotta, majd szétszedette, s alkatrészeit kegyeltjeinek ajándékozta; egy-egy ilyen tárgy a királyi kegy legbecsesebb megnyilvánulásai közé számított.

A magánosok betlehemei vagyoni helyzetüktől függően, legalább ötszáz s legfeljebb tízezer, olykor tizenötezer frankba kerültek, Ferdinánd király betleheme két-háromszázezer frankba, minthogy egész csapat festő, szobrász, építész, gépész és szerelő közreműködésével készült.

A király már jó fél évvel karácsony előtt nekilátott, s attól fogva betlehemére áldozta minden szabad percét, amelyet nem a vadászatnak vagy a halászatnak szentelt.

1798-ban a király minden eddiginél pompásabb betlehemet tervezett. Máris jelentős összegeket költött rá, bár még korántsem készült el. A hadikészületek folytán szűkében volt a pénznek, azért is sürgette előző nap a rá általában jellemző, gyerekes türelmetlenséggel, hogy kézhez kapja azt az összeget, amelyet Backer és fia magukra vállaltak a 25 milliós váltó leszámítoltatására vonatkozó megbeszéléseken.

Andrea Backer szavának állt, a nyolcmilliót még az este leszámolták, s az éjszaka folyamán át is szállították a bankház pincéjéből a palota kincstárába.

Ferdinánd ragyogott az örömtől. Most aztán van pénz, amennyi kell! Rögvest hívatta Ruffo kardinálist, részben, mert meg akarta mutatni neki a betlehemet, és kikérni a véleményét, részben, hogy együtt várják be a futár, Antonio Ferrari érkezését. Ferrarinak még az éjjel meg kellett volna jönnie; minthogy azonban az éjjel nem érkezett meg, legkésőbb délelőtt itt lesz, amilyen megbízható.

Míg a kardinálisra várt, Ferdinánd Szent Efraim érdemeiről csevegett fra Pacificóval. Régi ismerősünk népszerűsége ugrásszerűen megnőtt, amióta két jakobinus esett e népszerűség áldozatául, ennek köszönhette a nagy kitüntetést is, hogy helyet kapott Ferdinánd király betlehemében.

Fra Pacifico modellt állt szamara, Jacobino társaságában egy szobrásznak a terem egyik sarkában, azon a térfelen, amelyet nézőtérnek szántak. A szobrász egyelőre fazekasagyagból formázta a mintát, utána faragja majd ki fából.

Tüstént bemutatjuk olvasóinknak az egész hatalmas kompozíciót, s akkor elmondjuk azt is, hová került fra Pacifico és a szamár szobra.

Nem könnyű feladat olvasóinknak fogalmat adni Ferdinánd király betleheméről, de azért csak vágjunk neki.

Mint már mondottuk, a dobogó, amelyre a betlehem épült, volt akkora szélességben is, mélységben is, mint a Théâtre Français színpada; a színpadnyílás lehetett vagy harmincnégy-harminchat láb hosszú, a rivaldától a hátsó falig öt-hat díszletsík fért el.

Ezt az egész térséget, széltében-hosszában csoportozatok töltötték be, amelyek Jézus életének legfőbb eseményeit ábrázolták, a születésen, azaz a jászlon kezdve, amely az előtérben foglalt helyet, egészen a keresztre feszítésig, azaz a háttérben, a legtávolabbi ponton magasodó Kálváriáig, amely már-már az eget jelképező kárpitot érte, minthogy a díszletek elölről a háttér felé haladva, egyre magasabb alapzatra épültek.

A színpadot kanyargós út szelte át, a Betlehemtől a Golgotáig vivő életút jelképeként.

Az első és legfontosabb jelenet, mint már mondottuk, Krisztus születése volt a betlehemi barlangban, ez tűnt először a nézők szemébe.

A barlangot kétfelé osztották. A nagyobbik fülkében üldögélt Szűz Mária a kisded Jézussal. A gyermeket karján, pontosabban szólva az ölében tartotta. Jobb oldalán a szamár ordított, balján az ökör nyalta a kis Jézus felé tárt kacsóit.

A kisebbik fülkében Szent József imádkozott.

A nagyobb fülke fölött a következő felirat állt:

A betlehemi barlang, amelyben a Szűz megszülte gyermekét. Természet után.

A kisebbik fölött:

A sziklaodú, ahová Szent József a szülés idejére visszavonult.

Szűz Mária drágalátos aranybrokát ruhát viselt, fején gyémántos diadém ékeskedett, fülében smaragd fülbevaló, karján smaragd karkötők, öve drágakövekkel volt kirakva, ujjait gyűrűk borították.

A kisded feje fölött dicsfényt jelképező kerek aranylemez csillogott.

A Szűz és a kis Jézus fülkéjében hatalmas pálmafatörzs ágaskodott. A fa áttört a barlang boltozatán, s fönt, a szabad levegőn terítette szét dús leveleit. Ez volt az a pálmafa, amelyről a legenda azt tartja, hogy régen kiszáradt és elhalt már, amikor a Szent Szűz a vajúdás fájdalmában támaszt keresve belekapaszkodott, jól megszorította, s lám, a fa egyszeriben levelet és gyümölcsöt hajtott.

A jászol bejáratánál térdepelt a három király. Ékszereket, drága edényeket, pompás kelméket hoztak ajándékba az isteni gyermeknek. Az ékszerek, edények és kelmék valódiak voltak, s részint a kincstárból, részint a Bourbon-múzeumból származtak. Mindhárom király nyakában ott lógott a Szent Január-rend szalagja. Nagy csapat szolga kísérte őket. A szolgák gyeplőszáron vezettek hat lovat, amelyek egy gyönyörű fedett hintót vontak.

A barlang a természetes nagyság felére kicsinyített figurákkal a színpad bal oldalán helyezkedett el, színházi nyelven a *kerti oldalon*.

Az *udvari oldalon*, azaz jobb kéz felől, a három királlyal épp átellenben a három pásztor közelgett, a csillag nyomán. Ketten juhokat vezettek, a nyakukba kötött szalagnál fogva, a harmadik egy kis bárányt hozott a karján. Mögötte bégetett az anyajuh.

A második síkban helyezkedett el a „menekülés Egyiptomból". Mária a szamáron ült, karján a kisded Jézus, Szent József mögöttük baktatott, fent négy angyal lebegett, s egy aranyrojtos, kék bársonyköpönyeget tartottak Mária feje fölé, hogy megóvják a tűző nap hevétől.

Ezzel egy vonalban, a pásztorok imádása mögött a Szent Efraim-kolostor homlokzata látszott, az Infascata meg a Kapucinus-domb.

A „menekülés Egyiptomból" pendant-jául fra Pacificót szánták a szamárral; *„természet után"* mintázták, akárcsak a betlehemi barlangot, hogy a hasonlóság tökéletes legyen, ki-ki felismerje első pillantásra az embert és az állatot. Ezért kapott fra Pacifico meghívást a palotába, amikor három nappal ezelőtt a largo Castellón sétált. A király maga óhajt vele beszélni, mondta a küldönc. Fra Pacifico tüsténT engedelmeskedett, bár sehogy sem értette, mit akarhat tőle a király. Bevezették a betlehemes terembe, s ott őfelsége szájából hallhatta, micsoda nagy megtiszteltetés vár a király jóvoltából a Szent Efraim-kolostor kapucinusaira; a kolostor koldulóbarátja szamarastul szerepelni fog a királyi betlehemben. Amíg idejár modellt állni, koldulnia sem kell, közölték fra Pacificóval, mert a király konyhamestere maga ügyel rá, hogy kosarai megteljenek. Három nap óta minden így is történt, fra Pacifico és Jacobino nagy

megelégedésére, hiszen legvakmerőbb pillanataikban sem merészeltek volna álmodni ekkora megtiszteltetésről: hogy egy szép napon a király színe elé kerüljenek.

Fra Pacifico alig állta meg, hogy ne éltesse hangosan a királyt, de Jacobinónak sem esett könnyen a hallgatás, miközben betlehemi kollégája olyan vidáman iázott.

A dobogón a következő, még távolabbi síkon öt jelenet kapott helyet: Jézus a templomban, a doktorok között; a szamaritánus nő története; a csodálatos halászat; Jézus amint a tengeren lépdel és a kicsinyhitű Pétert támogatja; Jézus és a házasságtörő asszony. Ez utóbbi csoportozat általános feltűnést keltett, mert a bűnös asszony, akinek Jézus megbocsát, pontosan ugyanolyan szőke volt, mint a királyné, előreugró alsó ajka is jellegzetes Habsburg-hercegnői ajak volt. A hasonlóság lehetett a véletlen műve, de Ferdinánd kaján cinizmusáé is.

A negyedik síkban két-két jelenet volt látható. Az egyik a „vacsora Mártánál", amint Mária Magdolna éppen nárdussal keni és saját hajával törölgeti Krisztus lábát; a másik a Mi Urunk diadalmas bevonulása virágvasárnapon Jeruzsálembe. A város kapujában álló őrök a király testőreinek uniformisát viselték, és szabályszerűen tisztelegtek Jézusnak. Jeruzsálemet, meglepő módon, Vauban-féle erődítményrendszer övezte, s falait ágyúk védték, ami mint ismeretes, nem riasztotta vissza Titust a város elfoglalásától.

Jeruzsálem másik kapujában Jézus már a kereszt alatt görnyedt, körülötte őrök, nagy csődület, így indul neki a kálváriajárásnak, amelynek egyes stációit keresztek jelölték.

Baloldalt a Golgota zárta le a képet, míg a másik, a jászollal ellenkező oldalon, ugyanabban a síkban Jozafát-völgye tárult a nézők szeme elé. A holtak már kikeltek sírjukból, s a remény vagy a rettegés kifejezésével várták az Utolsó Ítéletet, amelyet a felettük lebegő angyal nagy trombitaszóval hirdetett.

Az egyes szinteket összekötő, a jászoltól a Golgotáig ívelő szerpentinen és a közbeeső pontokon merőben másfajta csoportozatok helyezkedtek el. Ezeknek aztán a legcsekélyebb közük sem volt a régiségtanhoz! Pantaleonék ropták nagyban a táncot, paglietták veszekedtek, lazzaronék csúfolódtak rajtuk, és mindenfelé pulcinellák nyelték a makarónit boldogságtól sugározva, ahogy a nápolyiak szokták ezt az isteni eledelt bekebelezni, amely szerintük felér az ókori istenek ambróziájával, és nyilván egyenesen az Olümposzról származik.

Minden talpalatnyi helyet kihasználtak, a vízszintes síkon csakúgy, mint a lejtőkön. A síkon aratók vágták a rendet, mit sem törődve azzal, hogy Jézus születése decemberre esik, a lejtőkön ellenben szőlőt szüreteltek, vagy pásztorok terelgették nyájaikat.

Az alakok száma megközelítette a háromszázat. Valamennyi ügyes művészek kezéből került ki; s az alakok nagyságát gondosan méretezték, aszerint, hogy hányadik síkban foglaltak helyet, úgyhogy sikerült a nézőben hatalmas távlat érzését kelteni.

A király szeme sarkából a betlehemét figyelte - a San Carlo-színház gépésze ugyanis éppen az egyes alakok elrendezésével bíbelődött -, s közben fél füllel a *beccaio* legendáját hallgatta, fra Pacifico előadásában; a történet napról napra félelmesebb méreteket öltött. A derék kecskeölőt kezdetben egy jakobinus támadta meg, később kettő, aztán három, végül már annyi, hogy elő sem lehetett számolni, s jelenleg ott tartott, hogy - ha hinni lehet neki - egy egész hadsereg rontott rá, mint Falstaffra, éppen csak azt nem tette hozzá, hogy mind zöld viaszosvászon ruhát viseltek.

Fra Pacifico javában mesélt, amikor Ruffo kardinális megérkezett. Mint mondottuk, a király hívatta.

A király félbeszakította társalgását fra Pacificóval, hogy kitörő örömmel üdvözölje a kardinálist. Ruffo ismerte a barátot, s mivel tudta, milyen irtóztató gaztettnek volt az okozója vagy talán egyenesen sugalmazója, sietve távozott a közeléből, azzal az ürüggyel, hogy a király betlehemét szeretné megcsodálni.

A mai nappal véget ért fra Pacifico palotabeli szereplése. A király megparancsolta, hogy a háromszori hal-, főzelék- és gyümölcsajándékon kívül, amely olyan busás volt, hogy Jacobino mindannyiszor a súly alatt roskadozva ért vissza a kolostorba, még alkalmanként száz dukátot is fizessenek a barátnak, alamizsna címén. Majd áldását kérte, és elbocsátotta. Jól összeillettek ők ketten, az áldást osztó s a megáldott! A barát büszkeségtől dagadó kebellel elporoszkált szamara hátán. A király Ruffóhoz lépett.

- Nos, eminenciás uram - mondta -, október negyedike van, és egyelőre semmi hír Bécsből! Ferrari szokása ellenére öt-hat órát késik; meggyőződésem, hogy most már egyik percről a másikra be kell futnia, ezért is hívattam önt. Amilyen önző vagyok, úgy okoskodtam, hogy társaságában jól elszórakozom, egyedül viszont unatkoznék.

- Nagyon is jól tette, sire, hogy hívatott - felelte Ruffo. - Idejövet az udvaron láttam, hogy egy verejtékben úszó lovat vezetnek az istálló irányába, s valamivel távolabb egy embert támogatnak kétfelől; ez az ember kínos-keservesen mászta meg a lépcsőt, amely felséged lakosztályába vezet. Nagy csizmájáról, bőrnadrágjáról, sujtásos mellényéről felismerni véltem a szegény ördögöt, úgy hiszem, ő az, akit felséged vár. Talán baleset érte.

Alighogy befejezte, egy lakáj lépett a terembe.

- Sire - jelentette -, Antonio Ferrari, a futár megérkezett, s a dolgozószobában várja, hogy felséged kegyeskedjék átvenni tőle a levelet.

- Eminenciás uram - szólt a király -, megjött levelünkre a válasz.

Ferdinánd meg sem kérdezte a lakájtól, mi érte Ferrarit, baleset vagy orvtámadás áldozata lett-e. Kapta magát, felpattant, és egy titkos lépcsőn egyenesen a dolgozószobába sietett Ruffo kíséretében, úgyhogy előbb ért oda, mint a futár, akit a sebe arra kényszerített, hogy lassan járjon, és tízlépésenként meg-megálljon pihenni.

Hamarosan feltárult a szoba ajtaja, s Antonio Ferrari jelent meg a küszöbön. Most is az a két ember támogatta kétfelől, akik a lépcsőn felsegítették. A futár arca sápadt volt, fején átvérzett a kötés.

45 PONCIUS PILÁTUS

Mihelyt Ferrari megpillantotta a királyt, elhárította a két ember segítségét, s egyedül tett három lépést előre, mintha gazdájának puszta jelenléte visszaadta volna az erejét. A két ember kihátrált, és kívülről becsukta az ajtót, Ferrari pedig jobb kézzel elővonta a levelet, és átnyújtotta a királynak, miközben a ballal katonásan szalutált.

- Jól van! - mondta a király. Elvette a levelet, de nemcsak hogy nem köszönte meg, hanem így folytatta:

- Lám, lezuhant a hülye.

- Sire - felelte Ferrari -, nincs a királyi istállóban olyan ló, amelyik engem levetne a hátáról, ezt jól tudja felséged. A ló bukott, nem én, márpedig ha a ló bukik, sire, óhatatlanul földre kerül a lovas is, legyen bár maga a király.

- Hol esett a baleset? - kérdezte Ferdinánd.

- A casertai palota udvarán, sire.

- Mi az ördögöt kerestél a casertai palota udvarán?

- A capuai postamester azt mondta, a király Casertában vár.

- Hiszen igaz, ott is voltam - dünnyögte a király -, de este hét órakor eljöttem a casertai palotából.

- Sire - szólt közbe a kardinális, látva, hogy Ferrari elsápad, s megtántorodik -, ha felséged folytatni óhajtja a kihallgatást, engedje meg, hogy a futár leüljön, az ájulás határán van szegény.

- Rendben van - mondta Ferdinánd. - Ülj le, te barom!

A kardinális gyors mozdulattal egy karosszéket tolt Ferrari alá.

Épp idejében! Egy pillanat, és Ferrari a földre zuhan - így mindössze a karosszékbe zöttyent.

A király ámult-bámult, hogy töri magát a kardinális a futár érdekében. Amikor a kardinális felegyenesedett, félrevonta őt, és így szólt:

- Hallotta, kardinális uram, Casertában!

- Igenis, sire.

- Éppen Casertában! - erősködött a király.

Majd Ferrarihoz fordult:

- S hogy estél le?

- A királynénál estély volt, sire - felelte a futár -, az udvar tele hintókkal. Túlságosan hirtelen fordultam, s nem fogtam elég rövidre a gyeplőt fordulás közben; a ló elterült a földön, én meg nekivágódtam egy sarokkőnek, de úgy, hogy berepedt a fejem.

A király hümmögött.

Úgy forgatta ide-oda a levelet, mintha félne kinyitni:

- A császár levele? Tőle hoztad?

- Igenis, sire. Vagy két órát vesztettem, mert a császár éppen Schönbrunnban tartózkodott.

- Nézzük, mit ír unokaöcsém. Jöjjön, kardinális.

- Kegyeskedjék megengedni, sire, hogy egy pohár vizet adja ennek az embernek, s repülősót szagoltassak vele, hacsak nem járul hozzá felséged, hogy újra behívassam a két kísérőjét, s a szobájába vitessem.

- Szó sem lehet róla! Lássa be, eminenciás uram, előbb ki kell őt faggatnom.

Hirtelen kaparászás hallatszott a hálószoba felőli ajtón, és halk nyüszítés.

Jupiter megismerte Ferrari hangját, és bebocsáttatást kért; ő jobban szívén viselte barátja sorsát, mint a király a szolgájáét.

Ferrari is megismerte Jupitert, karját félig öntudatlanul az ajtó felé nyújtotta.

- Elhallgass, ebfajzat! - kiáltotta Ferdinánd, és toppantott.

Ferrari karja lehanyatlott.

- Sire - avatkozott közbe a kardinális -, engedje meg, hogy a két jó barát üdvözölje egymást a találkozás alkalmából; elválásukkor volt kegyes a búcsút engedélyezni.

Jupiter látása alkalmasint felér a pohár vízzel és a repülősóval, gondolta a kardinális. Élve az alkalommal - a király feltörte időközben a levél pecsétjét, és olvasásba merült -, kinyitotta a hálószoba ajtaját.

A kutya szinte hason csúszva óvakodott be a szobába, és nagy ívben elkerülte Ferdinándot, mintha tudta volna, hogy a kegyet csakis gazdája szórakozottságának köszönheti. Megkerülte Ferrari karosszékét, és lekushadt, úgyhogy a szék s a benne ülő egészen eltakarta, majd odatörleszkedett nevelőapjához, s fejét hízelegve fúrta be combja és tenyere közé.

- Kardinális uram, kedves kardinális uram - szólt a király.

- Itt vagyok, felség - felelte Ruffo.

- Olvassa!

A kardinális elvette a levelet, és belefogott. A király ismét a futárhoz fordult:

- Maga a császár írta a levelet? - kérdezte.

- Azt nem tudom, sire, mindenesetre ő maga adta át nekem - hangzott a futár válasza.

- Látta valaki ezt a levelet, azóta, hogy a császártól átvetted?

- Nem, sire. Erre, ha kell, meg is esküszöm.

- Nem adtad ki a kezedből?

- A rejtekzsebben volt, amikor elájultam, s ugyanott találtam, amikor magamhoz tértem.

- Hát elájultál?

- Nem tehetek róla, sire, erős volt az ütés.

- És hová vittek, amikor elájultál?

- A házi gyógyszertárba.

- Kicsoda?

- Richard úr.

- Ki az? Nem ismerem.

- Acton úr titkára.

- Ki kötözött be?

- A Santa Maria-beli orvos.

- Más senki?

- Csak őt és Richard urat láttam, sire.

Ruffo odalépett a királyhoz.

- Felséged végigolvasta a levelet? - kérdezte tőle.

- Ezer ördög és pokol! Persze hogy végigolvastam! - káromkodott a király. - Hát ön?

- Én is.

- Mit szól hozzá?

- Azt, sire, hogy a levél félreérthetetlen. Úgy látszik, a császár hasonló híreket kapott Rómából, mint mi. Azt tanácsolja felségednek, hogy vállalja magára Championnet hadseregét, ő magára vállalja Joubert-t.

- Igen - szólt a király -, sőt, mint látja, hozzáteszi azt is, hogy mihelyt én elfoglaltam Rómát, ő átlépi a határt száznegyvenezer ember élén.

- A válasz tehát igenlő.

- A levél nem a császár kezétől származik - mondta Ferdinánd gyanakodva.

- Nem, de a befejező rész és az aláírás az ő keze írása. Őfelsége titkára talán van annyira megbízható, hogy beavassák a titokba.

A király kivette a levelet Ruffo kezéből. Töprengve nézte-forgatta.

- Láthatnám a pecsétet, sire?

- Ó, a pecsét rendben van - mondta a király -, Marcus Antonius császár feje, ráismertem.

- Marcus Aurelius, akarja mondani felséged.

- Marcus Antonius, Marcus Aurelius, hát nem mindegy? - motyogta a király.

- Nem egészen, sire - mosolygott Ruffo -, de ez csakugyan mellékes. A címzés a császár keze írása, az aláírás szintén, ezzel igazán beérheti, sire. Óhajt felséged még valamit kérdezni a futártól?

- Nem, mehet kötözésre.

- Hát így festenek azok az emberek, akikért meghalunk! - mondta magában Ruffo, mialatt a csöngőhöz lépett.

A csöngetésre belépett a szolgálattevő inas.

- Hívja be a két inast, akik Ferrarit idehozták - szólt a kardinális.

- Hála és köszönet, eminenciás uram, de vagyok már annyira, hogy egyedül eltaláljak a szobámba.

Ferrari csakugyan felállt, elköszönt a királytól, s az ajtó felé indult. Jupiter utána.

- Ide, Jupiter! - kiáltotta a király.

Jupiter azonnal megállt, de lerítt róla, hogy nehéz szívvel engedelmeskedik. Szemmel követte Ferrarit, amíg csak ki nem ért az előszobába, majd panaszos vinnyogással bekullogott az asztal alá.

- Mit álldogálsz itt, te hülye! - förmedt Ferdinánd az inasra, aki az ajtó mellett várakozott.

- Sire - felelte az reszketve -, sir William Hamilton, az angol nagykövet őexcellenciája kérdezteti, kegyeskedik-e felséged fogadni.

- Az ördögbe is, tudhatod, hogy őt mindig fogadom.

Az inas kisietett.

- Távozzam, sire? - kérdezte a kardinális.

- Nem, dehogy, maradjon eminenciád. Ha sir Hamilton ilyen ünnepélyesen kér bebocsáttatást, nyilván hivatalos közlendői vannak. Nem bánnám, ha e közlendők kapcsán kikérhetném az ön tanácsát.

Megint nyílt az ajtó.

- Őexcellenciája, az angol nagykövet! - jelentette az inas kintről.

- *Zitto!* - szólt a király, a császár levelére mutatva, amelyet zsebre vágott.

A kardinális olyan mozdulatot tett, mintha azt felelné: „Sire, magától értetődik!"

Sir William Hamilton belépett a szobába.

Köszöntötte a királyt, majd a kardinálist.

- Örülök, hogy látom, sir William - szólt a király -, annál inkább, mert úgy hittem, Casertában van.

- Ott is voltam, sire, de a királyné kegyeskedett saját hintaján hazahozni lady Hamiltont és engem.

- Á, a királyné is visszatért?

- Igen, sire.

- Mikor érkeztek?

- Ebben a pillanatban, sire, de minthogy közölnöm kell felségeddel valamit...

A király Ruffóra kacsintott.

- Bizalmas közlendő? - kérdezte.

- Ahogy vesszük, sire - felelte sir William.

- A háborúval kapcsolatos, nemde? - mondta a király.

- Valóban, sire.

- Nos, akkor nyugodtan beszélhet a kardinális úr előtt, éppen erről folyt köztünk is a szó, amikor önt jelentették.

Sir William udvariasan meghajolt, Ruffo viszonozta a meghajlást, amit egyébként mindketten mellőzni szoktak, hacsak egy mód nyílt rá.

- Nos - vette fel sir William újra a beszélgetés fonalát -, Nelson lord tegnap Casertában töltötte az estét, s amikor eltávozott, egy levelet hagyott hátra lady Hamiltonnak és nekem. Úgy gondoltam, kötelességem ezt a levelet felségednek bemutatni.

- Angolul írta?

- Lord Nelson nem beszél más nyelven. Ha felséged úgy parancsolja, örömest lefordítom olaszra.

- Olvassa csak, sir William - mondta a király -, hallgatjuk.

S hogy nem véletlenül használt többes számot, az kiderült abból, ahogy Ruffónak intett, figyeljen ő is.

Íme a levél, szóról szóra. Sir William olaszul olvasta föl a királynak az angol nyelven írt levelet:[16]

---

[16] Nelson levelét egyetlen betű változtatás nélkül közöljük, mivel fontos történelmi dokumentum; ez bírta rá IV. Ferdinándot, hogy Franciaország ellen háborút indítson.

Lady Hamiltonnak

Nápoly, 1798. október 3.

Kedves asszonyom!

Az a rokonszenv, amellyel Ön és sir William Hamilton viseltet őfelségeik, a szicíliai királyi pár iránt, hat évvel ezelőtt mélyen belevéződött az én szívembe is, s bízvást elmondhatom, minden alkalmat megragadtam - márpedig nem kevésszer adódott rá alkalom -, hogy tettekkel bizonyítsam, mennyire szívemen viselem a királyság boldogulását.

Ez a ragaszkodás bír rá, drága asszonyom, hogy ne nézzem tovább tétlenül mindazt, ami eddig történt, s ami jelenleg történik a Szicíliai Kettős Királyságban. Nem vagyok diplomata, de tisztán látom, hogy ezt a jobb sorsra érdemes országot nagy szerencsétlenség fenyegeti a legrosszabb politika, a halogatás politikája folytán.

Amióta először e vizekre érkeztem, tehát május hó óta, mindig is azt tapasztaltam, hogy a szicíliai nép rajong királyáért, és gyűlöli a franciákat, valamint a francia elveket. Ugyanezt látom itt Nápolyban is: a nápolyi nép egy emberként kész harcba szállni a franciák ellen, akik, mint ismeretes, rablóbandába tömörültek, hogy kirabolják az országot, és megdöntsék a monarchiát.

Ki ne tudná, mi Franciaország politikája? Nemde az, hogy csalóka biztonságba ringatja a kormányokat, majd rajtuk üt, s megsemmisíti őket. Az is nyílt titok, hogy Nápoly az az ország, amelyre, mint már említettem, a legjobban fenekednek. Mindezt tudván, s tudván azt is, hogy őfelsége a szicíliai király hatalmas hadsereggel rendelkezik, amely - értesüléseim szerint - alig várja már, hogy bevonulhasson Rómába, ahol egyébként tárt karokkal fogadnák, érthetetlen számomra, miért nem élnek a nápolyiak a kínálkozó lehetőséggel, hogy a háborút más ország földjén vívhatják meg, ahelyett hogy itthon állnának ellent: érthetetlen, miért nem indították a hadsereget már vagy egy hónapja útnak.

Mack tábornok szerencsés megérkezése rábírja tán, remélem, erősen remélem, a kormányzatot, hogy éljen a Gondviselésnek hála oly nagyon kedvező alkalommal, mert ha saját földjén száll harcba, vagy bevárja, míg ott támadnak rá, ahelyett hogy határain túlra vinné a háborút, elvész az ország, és megdől a monarchia - nem kell nagy jóstehetség, hogy ezt előre lássuk! Ha mármost a nápolyi kormány mindennek ellenére kitart saját kárára a halogatás nyomorúságos és bajt hozó politikája mellett, azt tanácsolom, drága barátaim, csomagolják össze legbecsesebb értéktárgyaikat, és készüljenek saját személyükben is fel arra, hogy az ország megtámadásának legelső hírére hajóra szálljanak. Kötelességem gondolni az Önök biztonságára, és gondoskodni róla, sőt, bármennyire fájdalmas a puszta gondolat is, bizony megeshet, hogy a szeretetre méltó nápolyi királyné és családja biztonságáról is gondoskodnom kell. Sokkal jobb lenne, természetesen, ha, az ország miniszterei megszívlelnék a nagy William Pitt szavait:

„Mindig a legvakmerőbb intézkedés a legbiztonságosabb."

Ezt kívánja szívből, kedves asszonyom,

az Ön legalázatosabb és leghívebb
csodálója és barátja
Horace Nelson.

- Befejezte? - kérdezte a király.

- Sir - felelte sir William -, van még egy utóirat.

- Halljuk, az utóiratot... Hacsak...

A király beszédes kézmozdulattal félbehagyta. „Hacsak nem lady Hamiltonnak szól ez az utóirat” - ezt fejezte ki a mozdulat.

Sir William sietve tovább olvasott:

Kérem Nagyságodat, mutassa meg jelen levelemet tudomásulvétel végett sir Williamnek, akihez az őt megillető mély tisztelettel fordulok. Hadd lássa, mi is a szilárd és megingathatatlan véleménye egy igazi angol tengernagynak, akinek nincs hőbb vágya, mint hogy szakadatlanul hűségét tanúsíthassa királya iránt, és minden tőle telhetőt megtegyen a szicíliai királyi felségek és országuk üdvének előmozdítására.

- Vége? - kérdezte a király.

- Igenis, sire - felelte sir William.

- A levél megfontolást igényel.

- Egy igaz barát tanácsait hallotta, sire - mondta sir William.

- Úgy rémlik, lord Nelson többet ígért a barátságánál, azt ígérte, hogy szövetségesünk lesz.

- És okvetlenül szavának is áll... Ameddig lord Nelson itt tartózkodik flottájával a Tirrén-tengeren és a szicíliai partok mentén, egyetlen francia hajó sem merészelheti háborgatni e partok békéjét; efelől nyugodt lehet felséged. A lord azonban úgy véli, sire, hogy hat-nyolc hét múlva máshová rendelik. Eggyel több ok rá, hogy ne késlekedjünk.

- Egészen úgy fest, mintha összebeszéltek volna - súgta oda a király a kardinálisnak.

- És ha úgy lenne? - felelte Ruffo, ugyanolyan halkan. - Annál jobb nekünk!

- Árulja el, kardinális, de őszintén; mi a véleménye a háborúról?

- Feltéve, hogy az osztrák császár megtartja ígéretét, s hogy Nelson gondosan őrködik a tengerpart fölött, úgy hiszem, sire, csakugyan okosabb támadni és rajtaütni a franciákon, mint bevárni, míg ők támadnak, és ők ütnek rajtunk.

- Tehát ön is háborút akar, kardinális?

- Úgy hiszem, felség, az adott helyzetben a halogatás a legrosszabb taktika.

- Nelson háborút akar? - kérdezte a király sir Williamtől.

- Legalábbis azt tanácsolja, mély és rendíthetetlen hódolata egész hevével.

- Ön háborút akar? - szegezte a király a kérdést sir William mellének.

- Mint Anglia nagykövete, csakis igennel felelhetek, tudván, hogy kegyelmes királyom óhaját ezzel szolgálom legjobban.

- Kardinális úr - szólt a király, miközben ujjával az éjjeliszekrény irányába bökött -, legyen szíves, öntsön vizet abba a mosdótálba, és hozza ide.

A kardinális szemhunyorítás nélkül engedelmeskedett. Vizet öntött a mosdótálba, és odanyújtotta a királynak.

A király felgyűrte az inge ujját, és nekiállt mosakodni szinte dühödten dörzsölgette a kezét.

- Látja, sir William, mit csinálok? - kérdezte közben.

- Látom, sire - felelte az angol nagykövet -, de nem értem.

- No, majd mindjárt megmagyarázom - szólt a király. - Úgy teszek, mint Pilátus: mosom kezeimet.

46 AZ ÁLLAMI INKVIZÍCIÓ

Acton kapitány jól eszébe véste a királyné éjjeli parancsát, mindhárom állami inkvizítort odarendelte a sötét szobába.

Az összejövetel időpontjául a kilenc órát jelölte meg, de mivel a bírák mindegyike elsőnek akart megjelenni, azért is, hogy ügybuzgalmát fitogtassa, s azért is, mert az aggodalom hajtotta, fél kilenckor már együtt ültek mind a hárman.

Castelcicala herceg, Guidobaldi és Vanni: az a három férfi, akinek a nevét egész Nápoly átkozta. Mindhárman rászolgáltak, hogy a krónikás a történelem szégyentábláira jegyezze fel nevüket, a Laffémák és Jeffreyk neve mellé.

Rangban Castelcicala herceg volt köztük az első, méltán első tehát a gyalázatban is. Londonban élt, mint Nápoly nagykövete, míg a királyné vissza nem rendelte, mert köz- és magánéleti bosszúvágyának kiélését Nápoly egyik legelőkelőbb családjának nevével kívánta fémjelezni. Karolina keresett valakit, aki nagyúr létére nem átall mindent feláldozni a becsvágy oltárán és fenékig üríteni a gyalázat kelyhét, ha a kehely arannyal és kitüntetésekkel van kibélelve. Castelcicala herceget szemelte ki erre a szerepre, s a herceg ellenvetés nélkül ráállt. Úgy okoskodott, hogy olykor hasznosabb lealacsonyodni, mint felemelkedni, kiszámította, mi mindent remélhet a királyné hálájától az az ember, aki bosszúszomja eszközéül szegődik, és hercegből pribékké, nagykövetből kémmé aljasult.

Guidobaldi számára a felkínált poszt nem jelentett sem emelkedést, sem süllyedést, az maradt, aki volt: igazságtalan bíró, hatalmával visszaélő államhivatalnok. Csak a hatásköre szélesedett ki, amióta nem egyszerű törvényszéki bíró volt többé, hanem a királyi kegy fényében sütkérező állami junta tagja.

De akármennyire rettegett és gyűlölt volt is Castelcicala herceg és Guidobaldi bíró, megközelítően sem rettegtek tőlük úgy, s nem is gyűlölték őket annyira, mint Vannit, a főügyészt. Hozzá fogható szörnyeteget nem hordott soha még hátán a föld, s ha egykor akad is méltó párja az ocsmány szicíliai Speciale személyében, azt egyelőre még a jövő méhe rejti. - Hát Fouquier-Tinville, mondják önök? Nem, nem, legyünk igazságosak, még a Fouquier-Tinville-ekkel is! Ő a Közjóléti Bizottság közvádlója volt, elévezették az áldozatot, mint az áldozópap elé szokták, s azt mondották neki: *Ölj!*, és ő ölt, de nem maga kutatta fel áldozatait! Nem volt egy személyben kopó, aki a zsákmányt felhajtja, pribék, aki lefogja, és bíró, aki elítéli, mint Vanni. „Mit akartok tőlem? - kiáltotta oda bíráinak Fouquier-Tinville, amikor azzal vádolták, hogy háromezer embert küldött vérpadra. - Hát ember vagyok én? Nem, bárd vagyok. Aki ellenem vádat emel, perbe foghatja mindjárt a guillotine kését is!”

Vannihoz hasonló lényt legfeljebb az állatvilágban, az éjjeli vadak s a ragadozók közt találni. Volt benne valami a farkasból és a hiénából, nemcsak erkölcsi értelemben, de testi mivoltát tekintve is. Úgy vetette magát áldozatára, olyan váratlanul, mint a farkas, s úgy közelítette meg, oldalogva és némán, mint a hiéna. Inkább magas, mint alacsony növésű volt, tekintete komor és fürkész, arca hamuszínű. Sohasem nevetett és keveset aludt, akárcsak Károly, a félelmetes Anjou herceg, akinek oly mesteri arcképét hagyta ránk Villani.

Tagja volt az első juntának. Amikor először jött el a junta ülésére, rémülettől eltorzult arccal lépte át a terem küszöbét - hogy valódi volt a rémülete vagy tettetett, ki tudja? Pápaszeme a homloka közepén ült, ő maga botladozva lépkedett, nekiütődött a székeknek, az asztalnak, s mihelyt kollégáihoz ért, felkiáltott:

- Uraim, uraim, két hónap óta nem aludtam egy szemhunyást sem, látván, micsoda veszélyek környékezik *királyomat*!

Unos-untalan így mondta, *királyom*, míg végül a junta elnöke kijött a sodrából és rárivallt:

- Királya! Hogy érti, hogy az *ön* királya? Miért fennhéjázik a buzgalom álarcában? Miért nem mondja úgy, mint mi valamennyien: királyunk?

Vanni hallgatott. Hadd válaszoljunk helyette mi:

- Egy gyenge és zsarnoki rendszerben okvetlenül fölébe kerekedik az, aki úgy mondja *királyom*, annak, aki csak azt mondja: *királyunk*.

A börtönök megteltek gyanúsítottakkal, mint már említettük, s ez csakis Vanni ügybuzgalmának volt köszönhető. Az állítólagos bűnösöket dögletes, levegőtlen, sötét zárkába zsúfolták, és éheztették. A rab, akit belöktek egy-egy ilyen sírodúba, gyakran azt sem tudta, miért tartóztatták le, még kevésbé, hogy mikor szabadul, sőt, hogy egyáltalán mikor kerül ítélőbírái elé. Vannit, a közbajok legfőbb irányítóját, cseppet sem érdekelték azok, akik egyszer már szerencsésen börtönbe kerültek, minthogy egész figyelmét azok kötötték le, akiket eztán kell bebörtönöznie. Jaj volt annak, akinek az anyja, a felesége, a fia, a nővére vagy a kedvese megpróbált Vanninál közbenjárni fia, férje, fivére vagy kedvese érdekében. Vanni szemében a folyamodó könyörgése csak tetézte még a bebörtönzött vétkeit. A királyhoz fordulni nemcsak felesleges volt, de egyenesen veszedelmes, mert a király döntése ellen Vanni a királynéhoz apellált, márpedig ha a király adott is olykor-olykor kegyelmet, a királyné soha.

Vanni Guidobaldival ellentétben könyörtelen, de tiszta kezű bíró hírében állt; ez még félelmetesebbé tette. Határtalan becsvágya mérhetetlen kegyetlenséggel párosult, s az emberiség szerencsétlenségére, a tetejébe még afféle rajongó is volt. Minden ügy óriásivá nőtt, mihelyt azt ő vette kézbe, minthogy ő minden ügyet képzelete mikroszkópján át látott. Az ilyenfajta ember nemcsak azokra nézve veszélyes, akik fölé bíróul emelik, hanem azokra is, akik bíróvá emelték; nagy tettekre képtelen lévén, kisszerű tetteit nagyítja fel a képzelet segítségével, hiszen többre igazán nem futja képességeiből.

Vannit a Tarsia hercege ügyében tanúsított magatartása alapján kezdték könyörtelen, de tiszta kezű bíróként emlegetni. Tarsia hercege igazgatta Ruffo kardinális előtt a San Leució-i selyemgyárat. Kinevezése balfogás volt a király és az ő részéről egyaránt; a király nagyot tévedett, amikor őt nevezte ki, s ő, amikor elfogadta a tisztséget. Tarsia hercegétől mi sem állt távolabb, mint a csalás, de még csak nem is konyított a számvitelhez, s hiába volt ő maga talpig becsületes, ha ahhoz egyáltalán nem értett, hogy becsületes emberekkel vegye körül magát. Néhány év leforgása alatt százezer tallér hiány mutatkozott a herceg elszámolásaiban. Vanni kapott megbízást a hiány kivizsgálására és felszámolására.

Mi sem volt egyszerűbb ennél. A herceg vagyona egymillió dukátra rúgott, s ő szíves-örömest megfizette volna a hiányt. Csakhogy ebben az esetben elmaradt volna a cécó, a botrány, és füstbe megy Vanninak az ügyhöz fűzött minden reménye. A dolgot két óra alatt elintézhették volna úgy, hogy a herceg vagyona alig lássa kárát; nos, Vanni jóvoltából az ügy tíz évig tartott, a hiány fennmaradt, a herceg ellenben tönkrejutott, vagyonilag és erkölcsileg egyaránt.

Ám ami a fő: Vanninak sikerült saját hírnevét megalapoznia, így jutott osztályrészéül a véres megtiszteltetés: 1796-ban kinevezték az állami junta tagjává.

Vanni kinevezésén még meg sem száradt a tinta, amikor máris elkezdte nagy hangon útonútfélen hirdetni, hogy mindaddig nem szavatolhatja a felséges uralkodópár biztonságát, míg nem kap szabad kezet rá, hogy csak Nápolyban vagy húszezer jakobinust vessen börtönre.

Ha a királyné közelébe férkőzhetett, tüstént odasettenkedett hozzá jellegzetes, oldalgó hiénajárásával, vagy mellette termett hirtelen farkasugrásainak egyikével, és bejelentette:

- Asszonyom, felfedeztem egy összeesküvést! Asszonyom, egy újabb összeesküvés nyomára jutottam!

Karolina, aki amúgy is mindenütt összeesküvéseket és összeesküvőket vélt látni, azt felelte:

- Csak így tovább, Vanni! Szolgálja buzgón királynéját, és elnyeri érte méltó jutalmát.

Több mint három esztendőn át dühöngött a rémuralom. Három év múltán magasra csapott a közfelháborodás árja, mint napéjegyenkor a tenger, és megostromolta a börtönök falait, amelyek mögött annyi, de annyi ember raboskodott ártatlanul. Három éve folyt már a vizsgálat a politikai szenvedély diktálta ádázsággal, de a legcsekélyebb vétséget sem sikerült rájuk bizonyítani. Vanni ekkor utolsó kiútként és lehetőségként megpróbált a kínvallatáshoz folyamodni.

Kevesellte a közönséges kínvallatást. A középkor, vagyis az a kor, amelyben rendszeresen alkalmaztak kínvallatást, azt a tapasztalatot örökítette ránk, hogy akadnak erős testű, rendíthetetlen lelkű emberek, akik kiállják a tortúrát is. Nem, Vanni azt a rendkívüli kínvallatást akarta újra jogaiba iktatni, amelyet a régi, középkori perrendtartás kizárólag felségsértés esetén engedélyezett. Azt követelte, hogy az összeesküvés vezetőit, tehát Medici lovagot, Canzano herceget, Monticelli apátot és hét-nyolc társukat olyan tortúrának vessék alá, amelyet ő maga úgy írt körül egyszer, baljós vigyorral ajkán - a vigyort az a remény csalta elő, hogy javaslata meghallgatásra talál: *„tormenti spietati come sopre cadaveri”*, azaz *„a legkegyetlenebb kínzások - mintha a delikvens már hulla lenne”*.

A bírák lelkiismerete megmozdult, s bár Castelcicala és Guidobaldi pártolta a *legkegyetlenebb* tortúrát, a tanács - hármuk szavazatát leszámítva - elvetette a javaslatot.

Az egyöntetű szavazás eredményeként a foglyok megmenekültek, és Vanni megbukott.

A letartóztatottakat szabadlábra helyezték, a juntát elseperte a közmegvetés; feloszlott, és Vanni kibukott főügyészi székéből.

A királyné nyomban segítségére sietett: márkivá neveztette ki. Majd megalakította saját külön bíróságát, a titkos inkvizíciót, abból a három emberből, akik magukra vonták az egész ország gyűlöletét. Ez a bíróság a nyilvánosság kizárásával ítélkezett, és az éj sötétjében csapott le áldozataira - nem a hóhér bárdjával, hanem a pribék tőrével.

Pasquale Simonét már megfigyelhettük munka közben, most lássuk Guidobaldit, Castelcicalát és Vannit.

A három állami inkvizítor komoran és nyugtalanul ült a sötét szobában, a zöld asztal körül, amelyet a bronzlámpás világított meg. A lámpa ellenzője elfogta a fényt, arcukra sűrű homály borult; bár mindössze az asztallap szélessége választotta őket el, tán fel sem ismerik egymást, ha nem tudják nagyon is jól, ki ül velük szemben.

A királyné üzenete aggasztotta őket. Egy náluk ügyesebb kém valami összeesküvés nyomára jött volna?

Némán emésztődtek, minthogy egyik sem kívánta nyugtalanságát a többivel megosztani, és aggódva lesték, mikor nyílik meg a királyi lakosztályból ide vezető ajtó, mikor lép be rajta a királyné.

Közben hol az egyik, hol a másik vetett gyors, gondterhelt pillantást a szoba legsötétebb sarkába.

Ebben a sarokban állt ugyanis a homályba veszve, alig kivehetően Pasquale Simone.

Ő valószínűleg tud valamit, mert náluk is jobban ismeri a királyné titkait; de hiába voltak a felettesei, egyik állami inkvizítor sem mert volna hozzá kérdést intézni.

Jelenléte mindenesetre arra vallott, hogy az ügy súlyos.

Pasquale Simone sokkal ijesztőbb jelenség volt, mint Donato mester. Még az inkvizítorok szemében is.

Donato mester volt a nyilvános, rendes hóhér, Pasquale Simone a titkos és titokzatos, Donato a törvény, Pasquale a királyi önkény ítéletvégrehajtója.

Ha a királyi önkény kétségbe találná vonni Guidobaldi, Castelcicala vagy Vanni hűségét, semmi esetre se adná őket a törvény kezére, minthogy túlságosan sokat tudnak és sokat is árulhatnának el a bíróság előtt.

De egy kézmozdulattal rájuk küldheti Pasquale Simonét, s akkor mindaz, amit tudnak, amit alkalomadtán kiteregethetnek, ellenük fordul, nemcsak nem védi többé őket, hanem egyenesen a vesztüket okozhatja. Egyetlen jól irányzott tőrdöfés, baloldalt a hatodik és hetedik borda között, és vége a dalnak. Az áldozat magával viszi titkát a sírba, utolsó lehelete alig több a tetthelytől tíz lépésre elhaladó járókelő fülének, mint a szélnek egy a szokottnál tán bánatosabb sóhaja, egy röpke, mélabús fuvallata.

Kilencet ütött az az ingaóra, amelynek a hangjára úgy összerezzent a királyné, amikor olvasóinkat először vezettük el Karolina nyomában a sötét szobába. Az utolsó ütés hangja még ott rezgeti a levegőben, amikor nyílt az ajtó, és belépett Karolina.

A három vérbíró egyszerre pattant fel. Meghajoltak, a királyné elé siettek. Karolina bal vállán nagy, vörös kasmírsálat viselt, panyókára vetve, mintha nem sál, hanem köpeny lenne. A sál alatt különféle tárgyak rejlettek.

Pasquale Simone nem mozdult. A pribék komor árnya úgy hatott, szorosan a falhoz simulva, mintha a falkárpit egyik figurája lenne.

Az inkvizítorok nem jutottak hozzá, hogy szóban is kifejezzék hódolatukat, a királyné nyomban beszélni kezdett.

- Ezúttal nem ön fedezett fel egy összeesküvést, Vanni úr, nem ön jutott egy újabb összeesküvés nyomára, hanem én. Csakhogy én több szerencsével jártam, mint ön. Ön talált bűnösöket, de nem talált bizonyítékokat... én a bizonyítékokkal kezdtem, azok segítségével bízvást felkutathatja a bűnösöket.

- Nem a buzgalmunkon múlott, felséges asszony - szólt Vanni.

- Nem - felelte a királyné -, hiszen egyenesen azzal vádolják önt, hogy a buzgalma túlzott.

- Nem lehet túlzott, ha felségedről van szó - vágta rá Castelcicala herceg.

- Nem lehet túlzott! - visszhangozta Guidobaldi.

Mialatt ez a rövid párbeszéd lefolyt, a királyné odaért az asztalhoz, fellebbentette a sálat, s az asztalra helyezett egy pár pisztolyt, valamint a még mindig kissé vérfoltos levelet.

A vérbírák megrökönyödve figyelték.

- Foglaljanak helyet, uraim - mondta a királyné. - Vanni márki, ragadjon tollat, és jegyezze utasításaimat!

Mindhárman leültek. Karolina állva maradt, öklét az asztal lapjára támasztotta, bíborszínű sáljában egészen úgy festett, mint egy római császárnő. A következőket mondta tollba:

- Ez év szeptemberében, a huszonkettedikéről huszonharmadikára virradó éjszakán hat összeesküvő találkozott Johanna királynő rompalotájában. Hetedik társukra vártak, Championnet tábornok küldöttére, aki egyenesen Rómából érkezett ide. Championnet tábornok küldötte Pozzuoliban megvált a lovától, bárkára szállt, és a fenyegető vihar ellenére, amely hamarosan ki is tört, tengeren közelítette meg a rompalotát, ahol a többiek várták. A bárka elsüllyedt a part közvetlen közelében. A két halász, a bárka két evezőse, odaveszett. A küldönc is elmerült velük együtt, de nagyobb szerencsével járt, mint ők: megmenekült. Körülbelül éjjeli fél egy óráig tanácskozott a hat összeesküvő meg a küldött. Ő távozott elsőnek, a Chiaia folyó irányában, a másik hat valamivel később hagyta el a rompalotát. Hárman megindultak felfelé a Posíllipón, a többi bárkára ült, és elhajózott a Tojáserőd irányában, a part mentén. A küldöttet megölték az Oroszlán-kúttól pár lépésre...

- Megölték! - kiáltotta Vanni. - Kik?

- Semmi közünk hozzá - válaszolta fagyosan a királyné -, nem célunk a gyilkosait kinyomozni.

Vanni elnémult. Ráébredt, hogy bakot lőtt.

- A küldött halála előtt lelőtt két embert ezzel a két pisztollyal, két másikat pedig megsebesített azzal a karddal, amely a szekrényben található, ott ni! (S a királyné a szekrényre mutatott, amelybe két hete maga zárta el a kardot s a köpönyeget.) A kard francia gyártmány, mint majd látják, a pisztolyok ellenben a nápolyi királyi fegyvergyárban készültek, amiről szintén módjukban áll meggyőződni. Agyukba N betűt vésték, a tulajdonos keresztnevének kezdőbetűjét.

Mindhárman lélegzetvisszafojtva, kővé dermedten hallgatták a királyné szavait.

- Mint már mondtam - folytatta Karolina -, a kard francia gyártmány. A küldött maga is francia egyenruhában érkezett, de halála pillanatában az eső- és tengervíz áztatta egyenruha helyett egy zöld színű, sujtásos, bő bársonykabátot viselt, amelyet a hat összeesküvő egyike kölcsönzött neki. Ez az összeesküvő a kölcsönadott kabát zsebében felejtett egy levelet, egy szerelmes asszony levelét valami Nicolino nevezetű férfihoz. A pisztolyokra vésett N betűk azt bizonyítják, hogy a két pisztoly a levél címzettjének a tulajdona... nyilván ugyanaz az ember adta kölcsön a pisztolyait, aki a kabátját is odakölcsönözte.

- A levél aláírása mindössze egy kezdőbetű, egy E - mondta Castelcicala, miután gondosan megvizsgálta a levelet.

- Elena da San Clemente márkiné kézjegye - szólt a királyné.

A három inkvizítor összenézett.

- Felséges asszonyunk egyik udvarhölgye, ha jól tudom - kockáztatta meg Guidobaldi.

- Egyik udvarhölgyem, igen, uram - felelte a királyné különös mosollyal. A mosoly mintha máris megtagadta volna San Clemente márkinétól az *udvarhölgy* címet, amellyel Guidobaldi illette. - Nos, minthogy a szerelmesek, úgy látszik, éppen mézesheteiket élik, ma hajnalban felmentettem San Clemente márkinét a holnapi szolgálat alól. San Marco grófné fogja helyettesíteni. Jól figyeljenek ide.

A három inkvizítor mélyen az asztal fölé hajolt, hogy közelebb kerüljön Karolinához, annyira, hogy fejük bejutott a lámpa fénykörébe. Arcukon, amelyet eddig homály rejtett, egyszeriben elömlött a fény.

- Jól figyeljenek ide - folytatta a királyné. - San Clemente márkiné, *udvarhölgyem*, ahogy ön nevezte, Guidobaldi úr, valószínűleg egy árva szót nem szól férjének a kimenőről, és egész holnapi napját drága Nicolinójának szenteli. Értik már, ugye?

Azok hárman várakozóan pillantottak a királynéra; egy kukkot sem értettek a dologból.

- Pedig igazán egyszerű - mondta a királyné. - Pasquale Simone körülfogja embereivel San Clemente márkiné palotáját. Megvárják, míg a márkiné kilép a palotából, feltűnés nélkül követik a találka helyére; a szerelmesek nyilván nem a márkiné és nem is Nicolino házában találkoznak. Pasqualéék meglesik Nicolinót, de nyugodtan végigvárják a párocska légyottját. Elsőnek valószínűleg a márkiné távozik majd. Amikor Nicolino megjelenik a kapuban, letartóztatják, ügyelve, hogy a haja szála se görbüljön... Fejével játszik, életével fizet - mondta a királyné emelt hangon, összevont szemöldökkel -, aki csak egy ujjal is illetni merészeli, a letartóztatáson túl. Pasquale Simone emberei tehát élve elfogják Nicolinót, a Sant'Elmo-erődbe kísérik, és a parancsnok gondjaiba ajánlják, aki nyomban a legbiztosabb cellába zárja. Ha Nicolino hajlandó bűntársait megnevezi, jó, ha nem, az ön kezére adom, Vanni. Alkalmazza bátran a kínvallatást, semmiféle ostoba bíróság nem fogja ezúttal akadályozni, úgy bánhat vele, *mintha már hulla lenne*. Világos, uraim? Ugye nem vagyok éppen rossz kopó, ha egyszer-egyszer kedvem szottyan összeesküvéseket felderíteni?

- A királyné minden cselekedetén rajta a lángész bélyege - mondta Vanni, mély meghajtással. - Parancsol még valamit felséged?

- Semmit - válaszolta a királyné. - Amit Vanni márki feljegyzett, szolgáljon utasításul mindhármuk számára. Az első kihallgatásról jelentést kérek. Vigyék magukkal a tárgyi bizonyítékokat: a köpeny és a kard ott van a szekrényben, a pisztolyok és a levél az asztalon. Isten önökkel.

A királyné egy kézmozdulattal elbocsátotta a három inkvizítort. Azok nagy hajlongva kihátráltak a szobából.

Mihelyt bezárult mögöttük az ajtó, Karolina odaintette Pasquale Simonét. A pribék néhány lépéssel az asztal túlsó oldalán termett.

- Hallottad? - kérdezte a királyné, s egy arannyal telt zacskót dobott az asztalra.

- Igenis, felség. - A pribék egy főhajtással megköszönte és zsebre vágta a zacskót.

- Holnap ilyenkor légy ugyanitt. Várom jelentésedet a történtekről.

Másnap este kilenckor Pasquale jelentette a királynénak, hogy San Clemente márkiné szeretőjén délután három órakor rajtaütöttek, és simán letartóztatták. Ellenállásra nem is gondolhatott. Rögtön bekísérték a Sant'Elmo-erődbe, ahol tömlöcre vetették.

Karolina megtudta, hogy a márkiné szeretője senki más, mint Nicolino Caracciolo, Rocca Romana herceg fivére, Caracciolo tengernagy unokaöccse.

Ó! - mormolta a királyné. - Nagy örömömre szolgálna, ha a tengernagyról is kiderülne valami hasonló!

47 INDUL A HAD

Gyönyörű napra virradt a város két héttel az imént említett esemény, azaz Nicolino Caracciolo letartóztatása után; Nápolyban az őszutó sokszor túltesz más országok tavaszán és nyarán. Egész Nápoly, sőt, a környező városok és falvak lakossága is ott tolongott a királyi palota körül. A tömeg elárasztotta az Óriás lejtőjét, a Toledo sétányt s a palota főbejáratával átellenes összes utcákat, amelyek akkoriban még egy roppant tág térbe torkolltak. (Azóta ide épült paolai Szent Ferenc temploma, egy a tárgyalt korszaknál későbbi keletű fogadalom nyomán.) A ma piazza del Plebiscitónak nevezett térbe torkolló utcák végén katonai kordon állta a tömeg útját.

A tér közepén ugyanis Mack generális parádézott, magas rangú tisztekből álló, fényes vezérkara élén. A vezérkar tagja volt többek között Micheroux és Damas tábornok, mindketten francia emigránsok, akik kardjukat és gyűlöletüket Franciaország legelkeseredettebb ellenségének a rendelkezésére bocsátották; Naselli tábornok, később a Toscanába irányított csapattest parancsnoka; Parisi, Gambs és Fonseca tábornok, valamint San Filippo és Giustini ezredes. Oldalukon szárnysegédeik, Nápoly legelőkelőbb családjainak sarjai.

A tisztek mellén különféle kitüntetések díszelegtek, a szivárvány minden színében játszó szalagok és keresztek, egyenruhájukon csillogott-villogott a sok aranyhímzés, háromszögletű kalpagjukon ott lengedezett a déli népek szívének oly kedves tollbokréta. Ide-oda nyargaltak a téren, állítólag azért, hogy parancsokat továbbítsanak, valójában azért, hogy mindenki megbámulhassa, milyen jól festenek, milyen délcegen ülik meg a lovat! Ameddig a szem ellátott, a térre nyíló ablakokból pompás ruhákba öltözött asszonyok lengették feléjük kendőiket, fehér liliomos Bourbon és vörös angol zászlók árnyékában. „Éljen a király! Éljen Anglia! Éljen Nelson! Halál a franciákra!" - harsant újra és újra a kiáltás; és mint a szélvihar, úgy söpört végig a felkorbácsolt embertengeren, amelynek hullámai olyan erővel ostromolták, hogy mármár elsodrással fenyegették a gátakat. Az utcáról felhangzó kiáltás ablakról ablakra csapott, mint a tűzijáték tűzkígyói, amelyek emeletről emeletre hatolva mind feljebb villóztak, hogy végül kialudjanak a nézőkkel telezsúfolt tetőkön.

A téren fel-alá nyargaló vezérkar, az utcákon tolongó tömeg, a kendőt lengető hölgyek és a zsúfolt tetőkön szorongó nézők mind-mind Ferdinánd királyra vártak, aki itt áll majd seregei élére, hogy személyesen vezesse őket a franciák ellen.

Nápolyban egy hét óta másról sem esett szó, mint a háborúról. Háborúról prédikáltak szószékről a papok, háborúról mennydörögtek tereken és útkereszteződéseken a szerzetesek, útjelző kövekre, kecskelábakra hágva, és ezt hirdették Ferdinánd kiáltványai is, amelyek valósággal elborították a falakat. A király minden tőle telhetőt megtett, hogy biztosítsa a franciák jóindulatát - így a kiáltvány -, ám azok Máltának, a Szicíliai Kettős Királyság hűbérbirtokának elfoglalásával foltot ejtettek a nápolyi becsületen. Egyébként sem tűrheti el a király a pápa államának lerohanását, minthogy szereti és tiszteli a pápát, szereti, mint legrégibb szövetségesét, és tiszteli, mint az Egyház fejét, aminek folytán kénytelen hadseregét mozgósítani, hogy visszaadja Rómának jog szerinti uralkodóját. Majd a néphez fordult Ferdinánd:

Ha ezt más áron elérhettem volna, nem haboznék bármely áldozatot meghozni, de annyi gyászos példa után, amelyeket magatok is jól ismertek, lehetett-e a legcsekélyebb kilátásom is a sikerre? Bízom a Hadak Istenének áldásában; ő vezeti majd lépteimet, ő irányítja tetteimet, amikor a hon bátor védelmezőinek élén hadra kelek. Szíves örömest szállok szembe a legnagyobb veszéllyel is honfitársaim, fivéreim és gyermekeim kedvéért, mert mindig is fivéreimnek és gyermekeimnek tekintettelek benneteket. Féljétek

Istent, és engedelmeskedjetek távollétemben szeretett hitvesemnek, akire a kormányzás gondját hagyom. Bizony mondom nektek, úgy tiszteljétek és szeressétek őt, mint az édesanyátokat. Rátok hagyom gyermekeimet is - folytatta a kiáltványt -*, szeressétek őket úgy, mint én. Hozzon bármit a sors, ne feledjétek, hogy nápolyiak vagytok, hogy mindenki lehet hős, aki igazán akarja, s hogy jobb becsülettel meghalni Istenért s a hazáért, mint átkos elnyomás alatt élni. Az ég áldása legyen veletek! Ezt kívánja nektek királyotok és atyátok, aki mélységesen szeret benneteket, és szeretni is fog, amíg csak él.*

Most esett meg először, hogy a nápolyi király népéhez fordult, hogy iránta való szeretetéről áradozott, hogy atyai érzelmeit hánytorgatta, hogy a nép bátorságára apellált, s gondjaiba ajánlotta feleségét és gyermekeit. Amióta 1774-ben Velletrinél a spanyolok legyőzték a németeket, és III. Károly elnyerte a nápolyi trónt, nem szagoltak puskaport a nápolyiak, legfeljebb nagy ünnepeken dördült el egy-egy ünnepi sortűz. Ám ez nem akadályozta meg őket abban, hogy nemzeti önhittségükben önmagukat a világ legelső katonáinak tartsák.

Ami Ferdinándot illeti, soha nem kínálkozott még alkalom rá, hogy bátorságának, katonai erényeinek tanújelét adja, nem vádolhatta tehát senki eleve gyávasággal vagy a rátermettség hiányával. Egyedül ő tudta, mit tartson maga felől, s mint láttuk, ebbéli véleményét szokott cinizmusával kereken ki is nyilvánította Mack tábornok előtt.

Nagy szó volt már az is, hogy Ferdinánd népéhez fordul a súlyos pillanatban, amikor elhatározta, hogy háborút indít a lehető legveszedelmesebb ellenfél, a franciák ellen; nagy szó volt, hogy jól-rosszul, de megpróbálta alattvalóinak bebizonyítani: csakugyan elkerülhetetlen, hogy meghaljanak érte.

Igaz, Ferdinánd nemcsak az osztrák segítséget vette bizonyosra, a Bécsből kapott levél alapján, de egy piemonti különítményre is számított. Belmonte hercege személyesen írt ez ügyben Priocca lovagnak, a szárd király miniszterének. Ha nem saját szemünkkel győződtünk volna meg hitelességéről, nem mernők közzétenni ezt a levelet, olyan szégyenteljes merénylet - véleményünk szerint - a nemzetközi jog s az isteni és emberi erkölcs ellen. Így hangzik:

Lovag úr!

Tudjuk, hogy a szárd király őfelsége államtanácsának bizonyos tagjai, a megfontolt, hogy ne mondjuk, túl óvatos miniszterek visszariadnak a szerződésszegésnek és a gyilkosságnak még a gondolatától is, mintha bizony a legutóbbi szövetségi szerződés Franciaország és Szardínia között kötelező erejű politikai okmány lenne! Ugyan, hát nem a győztes önkénye diktálta? Hát nem a végszükség kényszerítette Szardíniát elfogadására? Az ilyesfajta szerződések jogtalanok, minthogy általuk nyomja el az erősebb fél a gyengébbet, s a felszabadulás egyetlen útja: megszegni a szerződést, mihelyt a szerencse ránk mosolyog.

Hogyan! A király fogoly saját fővárosában, mindenfelől ellenséges szuronyok fenyegetik, s vannak, akik mégsem átallják hitszegésnek bélyegezni az erőszakkal kicsikart, vérlázító ígéret megszegését? Nem átallják zsarnokaik megölését gyilkosságnak nevezni? A gyengébb félnek, az elnyomottnak eszerint nem lehet semmi reménye; jogos úton-módon nem kaphat segítséget az elnyomó hatalommal szemben?

A francia csapategységek szétszórtan állomásoznak Piemontban. Biztonságban tudják magukat, bíznak a békeszerződésben. Szítsátok fel a nép honszerelmét, emeljétek a szenvedély fokára, váljék minden piemonti számára becsületkérdéssé, hogy honának legalább egy ellenségével végezzen - és Piemont több hasznát látja majd az egyéni gyilkosságoknak, mint győztes ütközetek egész sorának. Az utókor nemcsak nem tekinti majd árulásnak a nép elszánt küzdelmét, hanem igazságot szolgáltat neki; hiszen azért gázol

át ellensége holttestén, hogy saját szabadságát kivívja. Az első jeladást a királyok és a népek ellenségeinek megsemmisítésére derék nápolyi katonáink fogják megadni, Mack, tábornokkal az élen. Talán már neki is vágtak, mire Ön levelemet kézhez veszi.

A háborús uszítás az őrjöngésig fokozta a szélsőségekre olyannyira hajlamos nápolyi nép lelkesedését. Bálványozták a királyt, minden igaz keresztény mintaképét, az Egyház bajnokát, aki, mint holmi második Bouillon Gottfried, a szent háború élére állt, hogy a lerombolt oltárok, a meggyalázott vallás segítségére siessen. Jaj lett volna annak, aki hosszúnadrágban vagy Titus-frizurásan merészkedik e tömeg közé; óvakodtak is tőle mindazok, akiket az a vád érhetett, hogy a jakobinusokkal rokonszenveznek, hogy hívei a haladásnak és a felvilágosodásnak, egyszóval, akik Franciaországot a polgárosodás előharcosának tekintették. Ők bölcsen otthon maradtak.

A király érkezését kilenc órára jelezték, de még mindig nem volt sehol, noha Nápoly minden templomtornyában elharangozták már a fél tizenegyet. Lelkesedés ide, lelkesedés oda, a tömeg kezdte türelmét veszteni, mert hiszen ugyanaz a tömeg volt ez, amelyik Szent Januáriust is jól leteremti, ha a csoda várat magára. A király köztudomásúlag nem szokott soha késni. Vadászatok alkalmával mindig első volt a találkozón; a színházban is pontosan jelent meg az előadás kezdetére, bár nagyon is jól tudta, hogy míg be nem lép a terembe, nem mehet fel a függöny. Élete folyamán legfeljebb háromszor-négyszer esett meg vele, hogy megváratta a közönséget. Ami pedig a várva várt látványosságot, a makarónievést illeti, mindig időben hozzákezdett, legkésőbb abban a pillanatban, amikor a San Carlo óráján az óramutató Időfigura kaszájának hegye a tízes számra ért. Miért váratja épp ma a népet, holott kiáltványaiban annyit bizonygatta iránta való szeretetét? Hja, a király ezúttal nem szarvas-, dámvad- vagy vadkanvadászatra indul, s nem is egy-két kurta operafelvonást vagy balettet készül a San Carlo-színházban végignézni; sokkalta veszélyesebb kaland, nagyobb kockázat elébe néz. Olyan játékba fog ma, amilyet nem játszott soha még, s amihez nem is konyít - ezért is nem siet a kártyáit felfedni.

Végre mégiscsak megperdültek a dobok. A tér négy sarkán elhelyezett négy zenekar egyszerre zendített rá ugyanarra az indulóra, feltárultak a palota homlokzati oldalán az erkélyekre szolgáló ajtók, és benépesültek az erkélyek. A középsőn a királyné jelent meg a trónörökös, a kalábriai herceg, a kis királyfiak és királykisasszonyok, valamint sir William, lady Hamilton, Nelson, Troubridge, Ball és hét miniszter társaságában. A többi erkélyen udvarhölgyek, udvari tisztek, szolgálatos kamarások foglaltak helyet, jóformán mindenki, aki csak élt és mozgott a királyi udvarban. Ezzel egyidőben megjelent tomboló tetszésnyilvánítás, fülsiketítő éljenzés közepette maga a király is a palota főkapujában, lovon, a szász és a philipsthali herceg kíséretében. Mögötte bizalmasa és szárnysegéde, Malaspina márki lovagolt, akihez volt már szerencsénk a vezérgálya fedélzetén, a király társaságában, mellette pedig Ascoli herceg, a király meghitt barátja, akivel ugyanezen alkalommal találkoztunk. A király kijelentette, hogy nélküle nem hajlandó elindulni, s ő örömmel vállalta, hogy elkíséri uralkodóját, bár semmiféle rangot nem viselt a hadseregben.

A király lóháton sokkal jobban festett, mint gyalog. Az ország legjobb lovasának számított, Rocca Romana herceggel egyetemben. Kissé görnyedt tartása ellenére daliásan ülte meg a lovat, ő, aki semmiféle más foglalatosság közben soha nem mutatkozott daliásnak.

Még ki sem értek a kapu alól, amikor - véletlen volt-e vagy a sors intése? - a király jól iskolázott, máskor igen jámbor lova nagyot botlott, akkorát, hogy bárki mást kivetett volna a lökés a nyeregből. A ló megbokrosodott, s annyira felágaskodott, hogy kis híján hanyatt zuhant, rá a lovasára. A király azonban lazított a kantárszáron, s egyidejűleg a ló véknyába vágta sarkantyúit; az állat egyetlen hatalmas ugrással a téren termett, mintha láthatatlan gát fölött röpülne át.

- Rossz jel! - súgta oda Ascoli hercegnek az eszes és rosszmájú Malaspina márki. - Egy római visszafordulna.

Csakhogy a király, ha az újabbkori babonák nagy tisztelője volt is, nem sokat törődött az ókoriakkal, ami egyébiránt nem csoda, tekintve, hogy soha a hírüket sem hallotta. Mosolyogva léptetett a tisztelgésére félkörben felsorakozott tábornokok felé, a kör legközepére - örült, hogy ilyen hatalmas nézősereg előtt mutathatta be lovaglótudományát. Pompás osztrák tábornagyi egyenruhát viselt, telis-tele hímzésekkel és zsinórokkal. Kalpagján tollbokréta lengett, akkora és olyan hófehér, hogy nagy őse, IV. Henrik, a mayenne-i győző sem viselhetett különbet Ivrynél; csakhogy Henrik forgója a becsület s a dicsőség útjára vezette a sereget, Ferdinándé ellenben a vereség és a szégyen útjára.

Mint már említettük, a tömeg nagy éljenzésben, üdvrivalgásban, kiáltozásban tört ki a király láttán. Most valósággal égzengéssé dagadt a tömeg rivalgása. A királyt nyilvánvalóan felbátorította a siker, félfordulatot tett a lóval, hogy a királynéval szembekerüljön, s kalpagját lekapva üdvözölte Karolinát.

Lett erre öröm a palota erkélyein! Ujjongtak, kendőket lobogtattak, a gyerekek ölelésre tárták karjukat. Az ünneplés átragadt a tömegre is, és általánossá vált, a kikötőben horgonyzó hajók zászlódíszbe öltöztették árbocaikat, az erődök ütegei megkettőzték üdvlövéseiket.

Ugyanebben a pillanatban aládübörgött az arzenálhoz vivő meredek úton nagy harci zajjal huszonöt ágyú, a hozzájuk tartozó lőszerkocsikkal és tüzérekkel; ezek az ágyúk a derékhad kötelékébe tartoztak, amelynek élén a király és Mack tábornok állt. Végezetül feltűntek a hadikincstár vasalt szekerei is.

A San Fernando-templom órája tizenegyet ütött.

Elérkezett az indulás pillanata - azazhogy egy órával el is múlt már, tíz órakor kellett volna a seregnek útnak indulnia.

A király váratlan és hatásos csattanóval akart búcsúzni.

- Gyermekeim! - kiáltotta, s karját az erkély felé tárta, amelyen ott álldogált a királykisasszonykák társaságában a két kis királyfi, Lipót és Albert, a király legfiatalabb fiai.

Leopoldo, a későbbi salernói herceg, a királyné kedvence, kilencéves volt ekkor; Alberto, a király kedvence, mindössze hatesztendős, de már meg voltak számlálva napjai.

Apja hívására a két gyerek lefutott az erkélyről. Nevelőik utánuk iramodtak. A lépcsőn sikerült a gyerekeknek a nevelőket lerázniuk, kirohantak a kapun, s a fiatalság könnyelműségével, nagy bátran nekivágtak a térnek, amelyen ló ló hátán topogott. Egyenesen a királyhoz szaladtak.

A király felkapta fiait a földről, egyiket a másik után a szívére szorította, majd felmutatta őket a népnek, miközben erős hangon, hogy az első sorokban állók meghallják és továbbadják a hátul levőknek, a következőket mondta:

- A ti gondjaitokba ajánlom őket, barátaim. A királyné után ők a legdrágábbak nekem ezen a földön.

Aztán átadta a gyerekeket a nevelőknek, kardot rántott, ugyanazzal a mozdulattal, amelyet Mack esetében olyan nevetségesnek talált, és hozzátette:

- Én pedig megyek győzni vagy meghalni: tiérettetek!

E szavakra tetőpontra hágott a lelkesedés. A kis királykisasszonyok sírtak, a királyné szemére szorította kendőjét, Kalábria hercege égnek emelte mindkét kezét, mintha Isten áldását kérné apja fejére, a nevelők ölbe kapták és elhurcolták a kis királyfiakat, akárhogy berzenkedtek is ellene, a tömeg éljenzett és zokogott.

A király elérte, amit akart. Hiba lenne tovább maradni, a hatás nem nőhet már, csak csökkenhet. Felharsantak a trombiták, elmasíroztak a zenészek. A széles San Fernando úton várakozó kis lovascsapat a zenészek mögé sorakozott. A lovas előőrs után a király következett, egyes-egyedül; buzgón integetett a népnek. - Éljen IV. Ferdinánd! Éljen VI. Pius! Halál a franciákra! - üvöltötte az viszonzásul.

Mack és a vezérkar tisztes távolból követte a királyt. Mögöttük ott dübörgött az egész, félelmetes hadi készültség, amelyet az imént bemutattunk. A menetet kis lovascsapat zárta, pontosan akkora, mint az előőrs.

Amikor a király a tér szélére ért, még egyszer visszafordult, hogy búcsút intsen a királynénak meg a gyermekeknek.

Majd bekanyarodott a hosszú Toledo utcába, onnan pedig a largo Mercatellóra, hogy a Port'Albán és a largo della Pignán át a capuai országútra jusson. Itt üt első nap tábort a király kísérete. Ő maga Casertába tart majd, hogy elbúcsúzzék feleségétől és gyermekeitől, no meg hogy egy utolsó pillantást vessen kenguruira. A legjobban az fájt Ferdinándnak, hogy félig kész betlehemétől is kénytelen megválni.

A város határában hintó várta a királyt. Ascoli herceg, Mack tábornok és Malaspina márki társaságában felült a hintóba, és Casertába hajtatott, ahová két óra múlva kell befutnia a királynénak, a királyi családnak s a legszűkebb udvartartás tagjainak, és ahol mind a négyen teljes kényelemben várhatják be a had másnapi, igazi indulását.

48 LAPOK A TÖRTÉNELEMBŐL

Nincs szándékunkban a hadjárat krónikásává szegődni, azt azonban mégsem kerülhetjük el, hogy Ferdinánd királyt legalább Rómáig, a diadalmas bevonulásig el ne kísérjük, és hogy be ne számoljunk az út legfontosabb eseményeiről.

A szicíliai király hadserege már jó egy hónapja elfoglalta kiinduló hadállásait. Három hadtestre oszlott a sereg: huszonkétezer ember táborozott San Germanónál, tizenhatezer az Abruzzókban, nyolcezer a sessai síkságon; további hatezer ember - az utóvéd - pedig Gaetában állomásozott, készen arra, hogy a három hadtest mögé felzárkózzék. Végezetül: Naselli tábornok vezénylete alatt nyolcezer ember várta, hogy Livornóba szállítsák hajón. Az első hadtest parancsnoka maga a király volt, a másodiké Micheroux tábornok, a harmadiké Damas tábornok.

Mint már említettük Mack vezette az első hadtestet.

Nem számítva Naselli nyolcezer emberét, ötvenkétezerre rúgott tehát a hadra kelt sereg létszáma, szemben Championnet kilenc-tízezer emberével.

Három-négy napot még együtt töltött a királyi pár a San Germanó-i táborban. A királyné és Emma Lyonna ezalatt többek közt szemlét tartott az első hadtest fölött. A nagyobb hatás kedvéért mindketten lovaglóruhában léptettek el szilaj paripájuk hátán a sorok előtt. Egyáltalán, minden tőlük telhetőt megtettek a hadsereg lelkesedésének szítására: a tisztekre jó szóval és bájos mosolyokkal igyekeztek hatni, a legénységre dupla zsold és ingyenbor osztogatásával. A válás pillanatában mindenki csak az eljövendő győzelemről beszélt. Majd a királyné, Emma Lyonna, sir William Hamilton, Horace Nelson s a harcias ünnepségek többi vendége, a nagykövetek és a bárók visszatértek Casertába. Ugyanaznap felkerekedett a hadsereg is, mégpedig mindhárom hadtest egyszerre, adott jelre.

Hallottuk a parancsot, amelyet Macdonald tábornok Championnet nevében kiadott aznap, amikor olvasóinkat a Corsini-palotába kalauzoltuk, hogy végignézzük előbb a francia nagykövet, majd Ruvo grófja érkezését. Nyilván emlékszünk még rá, hogy szólt a parancs: a nápolyiak közeledtére ki kell üríteni minden helységet. Nem meglepő tehát, hogy a francia hadsereg minden ponton visszavonult, amikor Ferdinánd király hada megindult ellenük.

A balszárny parancsnoka, Micheroux tábornok tízezer katonájával átkelt a Trontón, megfutamította az ascolibeli, gyenge francia helyőrséget és a via Aemilianán Porto da Fermo irányában vonult fel. A jobbszárny Damas tábornok vezényletével a via Appián nyomult előre. A derékhad, amelynek élén maga a király állt, San Germanóból egyenesen Rómába tartott, Ceperanón és Frosinonén át, úgy, ahogy azt Mack tábornok haditerve előírta.

A király hadteste reggel kilenc óra tájban érkezett Ceperanóba. Ferdinánd a polgármester házánál szállt meg, a reggelijét elkölteni. Amióta San Germanóból elindultak, a király kegyeskedett Mack tábornokot rendszeresen asztalához meghívni. A reggeli végén Mack tábornok a király engedelmével a szárnysegédét, Rieschach őrnagyot hívatta.

Rieschach őrnagy huszonhat-huszonnyolc esztendős osztrák fiatalember volt. Kitűnő nevelésben részesült, franciául úgy beszélt, mint az anyanyelvén, s roppant megnyerően festett jól szabott egyenruhájában. Haladéktalanul megjelent a tábornok parancsára. Mély hódolattal üdvözölte előbb a királyt, aztán a tábornokot, majd vigyázzállásban várta a parancsot.

- Sire - mondta Mack -, bevett háborús szokás, már legalább a magunkfajta úriemberek körében, hogy az ellenséget értesítjük a támadás megindításáról. Kötelességemnek tartom tehát, hogy a republikánus tábornoknak megüzenjem: átléptük a határt.

- Azt mondja, bevett szokás? - kérdezte a király.

- Igenis, sire.

- Akkor üzenje csak meg bátran, tábornok.

- Egyébként is megeshet, hogy Championnet kiüríti Rómát, ha értesül hadseregünk erejéről.

- Á! - örvendezett a király. - Ezt nevezném előzékeny eljárásnak.

- Felséged kegyeskedik hozzájárulni?

- Hogy a manóba ne! Kegyeskedem én, de még mennyire.

Mack ültében megpenderítette egyik lába körül a széket, s az asztalra könyökölt.

- Ulrich őrnagy, üljön az íróasztalhoz, és írja, amint következik.

Az őrnagy tollat fogott.

- De szépen írja ám! - folytatta Mack. - Azzal a republikánus *generálissal*, levelünk címzettjével megeshet, hogy hadilábon áll az olvasással. Hja, ezeknek az uraknak nem éppen erős oldaluk az írás-olvasás. Hehehe! - nevetett Mack a sikerült szóviccen. - Nem szeretném, hogy ha mégis megmakacsolná magát, és Rómában maradna, utólag azzal mentegetőzzék majd: nem értette meg a levelemet.

- Amennyiben a címzett Championnet tábornok - felelte a fiatalember -, excellenciád aggodalma kárba veszett. Úgy hallottam, a tábornok a francia hadsereg egyik legműveltebb tisztje. Természetesen kötelességemnek tartom, ettől függetlenül, hogy excellenciád parancsát végrehajtsam.

- Mi mást is tehetne? - utasította rendre Mack a fiatalembert, parancsoló fejbiccentéssel. A megjegyzés határozottan sértette hiúságát.

Az őrnagy a papír fölé hajolt.

- Felséged rám bízza a levél megfogalmazását? - fordult Mack tábornok a királyhoz.

- Hogyne, hogyne - felelte a király -, annál is inkább, mert ha én magam diktálnám, az a maga generálisa nem egykönnyen igazodna ki rajta, ha még olyan művelt is.

- Írja, őrnagy - szólt Mack.

És tollba mondta az alábbi levelet, helyesebben ultimátumot. A levél szövegét egyetlen történelemkönyv sem örökítette meg; mi a királynénak átküldött, hivatalos másolat alapján közöljük. Egyébként a pökhendiség és felfuvalkodottság valóságos iskolapéldája.

Tábornok úr!

Közlöm, hogy a szicíliai hadsereg, amelyet van szerencsém a király személyes parancsnoksága alatt irányítani, átlépte a határt, hogy elfoglalja a római államot, amelyet a franciák a campoformiói béke óta forradalmasítottak és bitorolnak, s amelynek forradalmasítását és bitorlását sem Szicília felséges királya, sem az ő felséges császári és királyi szövetségese nem ismerte és nem is ismerhette el. Követelem tehát, hogy tábornok úr haladéktalanul vonja ki a római állam területén, valamint a parancsnoksága alá tartozó bármely más helyen állomásozó francia csapatokat, s vonuljon velük az Alpokon inneni Köztársaság területére vissza. A szicíliai király őfelsége csapattesteit vezénylő tábornokoknak határozott utasításuk van rá, hogy ne bocsátkozzanak harcba ott, ahol a francia csapatok felszólításomra visszavonulnak, ellenben alkalmazzanak erőszakot ott, hol ellenállásba ütköznek.

Közlöm továbbá, tábornok polgártárs, hogy ellenséges cselekedetnek tekinteném, ha a francia csapatok a toscanai nagyhercegség területére behatolnának. Várom azonnali válaszát. Kérem, hogy Rieschach őrnagyot, levelem vivőjét, a levél kézhez vételét követő négy órán belül küldje vissza. Határozott és egyértelmű választ várok. Ha tábornok úr visszautasítaná a római állam kiürítésére és a toscanai hercegség határainak tiszteletben tartására vonatkozó követeléseimet, azt hadüzenetnek tekintem, s ez esetben Szicília felséges királya karddal kényszeríti ki jogos követelései kielégítését, amelyeket az ő nevében intéztem önhöz.

Tisztelettel stb.

- Megvan, tábornok úr - szólt a fiatal tiszt.

- A királynak nincs hozzáfűznivalója? - kérdezte Mack Ferdinándtól.

- Ön írja alá, nemde? - mondta a király.

- Természetesen, sire.

- Hát akkor!...

Elharapta a szót, de egy vállrándítással a tábornok tudtára adta a mondat befejezését: „Tegyen, amit akar."

- A magunkfajta, nemes vérből származó embereknek egyébként mindig ezen a hangon kellene tárgyalniuk ezekkel a jöttment republikánusokkal - jegyezte meg Mack.

Kivette a tollat az őrnagy kezéből, aláírta a levelet, majd visszaadta a tollat:

- Címezze meg.

- Szíveskedjék a címzést is tollba mondani, tábornok úr! - szólt a fiatal tiszt.

- Hogyan! Csak nem haladja meg erőit egy levél megcímzése?

- Nem tudom, mit írjak: *tábornok úr* vagy *tábornok polgártárs*.

- Írjon csak *polgártársat* - mondta Mack. - Minek tisztelnők meg ezeket az embereket különb megszólítással, mint amit ők maguk használnak.

A fiatalember megcímezte a borítékot, lepecsételte, és felállt.

- Most pedig pattanjon lóra, és juttassa el a levelet, amilyen gyorsan csak bírja, a francia tábornok kezéhez. Hallhatta, négy óra gondolkodási időt engedélyeztem neki. Őrnagy úr négy óra hosszat tartozik várni a válaszra, de egy másodperccel se többet. Ami bennünket illet, mi folytatjuk utunkat, visszatérőben előreláthatólag Anagni és Valmontone között akad ránk.

A fiatalember elköszönt a tábornoktól, majd mély meghajlással a királytól is, és máris indult, hogy eleget tegyen a kapott megbízatásnak.

Frosinonéban francia előőrsökbe ütközött. Feltartóztatták, de mihelyt az egység visszavonulását irányító Duhesme tábornoknak elmagyarázta, mi járatban van, és megmutatta a Championnet tábornoknak címzett levelet, Duhesme tábornok intézkedett, hogy engedjék haladéktalanul tovább. Az első akadály elhárulása után háborítatlanul folytatta útját Rómáig. Másnap reggel fél tízkor érkezett célhoz.

A San Giovanni kapunál újabb nehézségei támadtak. Itt is felmutatta a levelet. A kapuőrség parancsnoka, egy francia tiszt erre megkérdezte, ismeri-e Rómát; tagadó válaszára melléadta egyik katonáját, hogy a tábornok palotájához elkalauzolja az őrnagyot.

Championnet éppen ekkortájt fejezte be körsétáját a bástyákon, helyesebben a bástyák mentén, szárnysegéde - és Salvato után első számú kedvence -, Thiébaut, valamint a mindössze két napja érkezett Éblé mérnökkari tábornok társaságában. A Corsini-palota kapujánál egy paraszt várt a tábornokra. Ruhája után ítélve az ókorban Samniumnak nevezett tartományba való lehetett.

A tábornok leszállt lováról, s indult volna a paraszt felé. Első pillantásra kitalálta, hogy őrá vár. Thiébaut Championnet elébe állt - még nagyon is élénken élt emlékezetében a merénylet Basseville, majd Duphot ellen -, ám a tábornok félretolta szárnysegédét, s odalépett a paraszthoz.

- Honnét jössz? - kérdezte.

- Délről - felelte a szamnit.

- Tudod a jelszót?

- Kettőt is. *Napoli* az egyik, *Roma* a másik.

- Írásbeli vagy szóbeli üzenetet hoztál?

- Írásbelit.

Egy levelet nyújtott át a tábornoknak.

- Ugyanattól?

- Nem tudom.

- Lesz rá válasz?

- Nem.

A tábornok feltépte a levelet. Öt nappal korábban kelt, s így hangzott:

A beteg állapota tovább javul. Tegnap kelt fel először, és ismételten körbejárta a szobát, irgalmas nővére karján. Hacsak valami nagy meggondolatlanságra nem ragadtatja magát, kezeskedünk az életéért.

- Á, bravó! - kiáltotta Championnet.

Majd folytatta a levél olvasását:

Egyikünk besúgás áldozata lett. Úgy hisszük, a Sant'Elmo-erődbe zárták. Érte aggódunk, de nem magunkért, bátor fiú, inkább darabokra tépetné magát, semhogy beszéljen.

Úgy hírlik, a király tegnap elindult hadserege élén San Germanóból. A sereg összlétszáma 52 000 fő, ebből 30 000 ember a király parancsnoksága alatt áll, 12 000 Micheroux tábornok és 10 000 Damas tábornok parancsnoksága alatt, nem számítva azt a 8000 embert, akiket Naselli tábornok vezényletével Gaetában hajóznak majd be. Nelson és az angol flotta egy része kíséri őket Toscanába.

A hadsereg bőviben van mindenféle felszerelésnek. Ágyúparkja száz lövegből áll.

Szabadság, egyenlőség, testvériség!

Ui. Legközelebb a küldönc jelszava:
Angyalvár és Sant'Elmo.

Championnet felnézett a levélből. A parasztnak nyoma veszett. A tábornok átnyújtotta az írást Éblé tábornoknak, miközben egy fejmozdulattal beljebb invitálta a palotába.

- Olvassa, Éblé - mondta -, van ám mit, csak győzze nyelni az ember, mint mifelénk mondják.

Majd a szárnysegédhez, Thiébaut-hoz fordult:

- Az a fontos, hogy barátunk, Salvato Palmieri jobban van. A levél írója, úgy gyanítom, maga is orvos, kezeskedik az életéért. Egyébként jól szervezett társaság lehet ez ott Nápolyban, mint látom. Harmadszor kapok tőlük levelet, a küldönc személye és a jelszó esetről esetre változik, s a küldönc sohasem vár válaszra.

Azzal ismét Éblé tábornokhoz fordult:

- Nos, Éblé, mit szól mindehhez? - kérdezte.

- Azt - felelte a megszólított, miközben elsőként lépett be a terembe, amelyet már ismerünk, hiszen itt hallgattuk végig Championnet és Macdonald eszmecseréjét Róma nagyságáról és bukásáról -, azt, hogy ötvenkétezer ember meg száz ágyú nem megvetendő erő. Nekünk hány ágyúnk van?

- Kilenc.

- És hány emberünk?

- Tizenegy- vagy tizenkétezer. A tetejébe a Direktóriumnak is éppen most jutott az eszébe, hogy háromezer embert kérjen tőlem a korfui helyőrség megerősítésére.

- De tábornokom - szólt Thiébaut -, úgy gondolom, nyugodtan megtagadhatná az utasítás végrehajtását; a Direktórium nem tudja, milyen nehéz helyzetbe kerültünk.

- Ugyan már! - vont vállat Championnet. - Tegye a kezét a szívére, Éblé, hát nem elég kilenc-tízezer francia katona, jól kiépített, ön által szakszerűen megerősített állásokban arra, hogy akár az idők végezetéig kitartson ötvenkétezer nápolyi katonával szemben, különösen ha az utóbbiakat báró Mack tábornok vezeti?

- Ó, tábornokom - nevetett Éblé -, tudom, hogy nem ismer lehetetlent. A nápolyiakat egyébként jól ismerem, talán önnél is jobban.

- Hol a csudában ismerkedett meg velük? Toulont nem számítva vagy félszáz éve nem sült el nápolyi ágyú, márpedig ön nem vett részt a touloni ütközetben.

- Hadnagy koromban, jó tizenkét éve de Salis báró magával vitt Nápolyba. Velünk volt Augereau is, akkoriban még csak őrmester és de Pommereuil ezredes, aki azóta is megmaradt ezredesnek.

- Mi az ördögöt kerestek Nápolyban?

- A királyné és sir John Acton őurasága parancsára a nápolyi hadsereget készültünk francia mintára megszervezni.

- Rossz hír, Éblé, nagyon rossz. Ha az ellenfél hadseregét ön és Augereau szervezte, mégsem lesz olyan könnyű a dolgom, mint hittem. Jenő herceg mondta valaha, amikor hírül hozták neki, hogy megindult ellene egy hadsereg, nem tudni, melyik tábornok vezénylete alatt: „Ha Villeroy a vezér, megverem, ha Beaufort, megütközünk, ha Catinat, ő ver meg." Ezt én is elmondhatnám.

- Ó, ne aggódjék! Nem tudom, min kapott össze de Salis báró a királynéval, de egy hónap múlva kitették a szűrünket, és osztrák kiképző tiszteket hozattak.

- Egyszóval egy teljes hónapot töltött Nápolyban?

- Egy hónapot vagy tán hat hetet, nem emlékszem pontosan.

- Ez igazán megnyugtató. Értem már, miért esett éppen önre a Direktórium választása. Nyilván jól kihasználta azt a hónapot.

- Csakugyan alaposan szemügyre vettem a várost és környékét.

- Korai lenne arról beszélni, milyen jó hasznát vesszük ennek egyszer. Ámbár ki tudja? Thiébaut - fordult ismét szárnysegédéhez a tábornok -, az ellenség három-négy nap múlva itt lehet. Minthogy nem áll szándékomban ellenszegülni, mindenekelőtt intézkedjék, hogy az Angyalvárból riasztólövéseket adjanak le, hogy a dobosok riadóztassák a várost, és hogy a helyőrség sorakozzék fel a piazza del Popolón Mathieu Maurice tábornokkal az élen.

- Parancsára, tábornok.

A szárnysegéd a megütközés legcsekélyebb jele nélkül, fegyelmezetten engedelmeskedett, mint szoktak azok a tisztek, akik maguk is parancsnokságra termettek. Kisietett a teremből, de pár pillanat múlva visszatért.

- Mi történt? - kérdezte Championnet.

- Tábornok úr - felelte a fiatalember -, megérkezett Mack tábornok egyik szárnysegéde, egyenesen San Germanóból. Bebocsáttatást kér. Állítólag fontos üzenetet hozott.

- Bocsássák be - szólt Championnet -, bocsássák be. Sohase várakoztassuk meg a barátainkat, még kevésbé az ellenségeinket.

A fiatalember belépett. Meghallotta a tábornok utolsó szavait, arcán mosoly suhant át, roppant szívélyesen, udvariasan köszönt, s mialatt Thiébaut távozott, hogy a szolgálatos tisztnek továbbítsa a kapott parancsokat, megszólalt:

- Tábornok, ennek az elvnek a betartása mindig is hasznára vált az ön barátainak, ellenségei viszont gyakran megsínylették. Kérem, ne tekintsen ellenségének.

Championnet a fiatalember elé sietett, kezet szorított vele, és így felelt:

- Aki a házam küszöbét átlépi, uram, az nem ellenségem többé, hanem vendégem. Örömmel látjuk, még ha a háborút hozza is a köpenye szegélyében.

A fiatalember újból tisztelgett, s átnyújtotta Championnet-nak Mack levelét.

- Ha nem is egyenesen a háborút hozom - felelte -, de olyasmit, ami megtévesztően hasonlít rá.

Championnet feltörte a pecsétet, és átfutotta a levelet. Arcának egyetlen rezdülése sem árulta el, mit gondol. A küldönc aggódva leste, hogy siklik a tábornok tekintete végig a sorokon - tudta, mi áll a levélben, hiszen neki mondták tollba, de sem a hangjával, sem a tartalmával nem értett egyet. Az utolsó sorhoz érve elmosolyodott Championnet, és zsebre vágta az írást.

- Uram - fordult a fiatal futárhoz -, ön négy órát tölthet nálunk a tiszteletre méltó Mack tábornok közlése értelmében. Hálás vagyok érte a tábornoknak, önt pedig ezennel óva intem: a négy órából egyetlen percet sem vagyok hajlandó elengedni.

Előhúzta zsebóráját.

- Most egynegyed tizenegy van, délután egynegyed háromkor távozhat. Thiébaut - szólt oda a szárnysegédnek, aki időközben végrehajtotta a tábornok parancsait, s most ért éppen vissza -, gondoskodjék, kérem, még egy terítékről, az őrnagy úr megtiszteli szerény asztalunkat.

- De, tábornok úr, én igazán nem tudom... - szabódott a fiatalember meglepetten, mi több, döbbenten; nem várta, hogy ilyen udvariasan bánjanak vele, az otromba levél hozójával.

- Hogy leüljön-e a magunkfajta szegény ördögök sovány ebédjéhez, ön, aki királyi lakomákhoz szokott? - kérdezte Championnet nevetve. - Fogadja csak el a meghívást, őrnagy úr. Alkübiadész is megkóstolta Lükurgosz fekete levesét, és nem halt bele.

- Tábornok úr - felelte a szárnysegéd -, hadd köszönjem meg a meghívást, s külön azt, hogy ilyen előzmények után hívott meg asztalához. Talán csakugyan spártai lesz az ebéd, hanem az ön udvariassága: az hamisítatlanul francia.

- Tábornok polgártárs - jelentette Thiébaut a küszöbről -, tálalva van.

49 CHAMPIONET TÁBORNOK DIPLOMÁCIÁJA

Championnet maga elé tessékelte Ulrich őrnagyot. Átvonultak az ebédlőbe. Championnet az őrnagyot jobbjára ültette, Éblé tábornok mellé.

Az ebéd nem volt szibarita lakoma, de spártainak sem igen lehetett nevezni, valahol középúton állt a kettő között. Fénypontja mindenesetre az ital volt, VI. Pius pápa őszentségének pincéje szolgáltatta a jobbnál jobb borokat.

A társaság éppen asztalhoz ült, amikor eldördült az első ágyúlövés. Hamarosan követte a második, majd a harmadik.

A fiatalember összerezzent az első lövésre, alig ügyelt a másodikra, s a harmadik látszólag teljesen hidegen hagyta.

Nem kérdezte meg, mit jelentenek a lövések.

- Hallotta, őrnagy úr? - kérdezte Championnet, látva, hogy vendége hallgat.

- Hallom, tábornok, de bevallom, nem értem.

- Riasztó lövések.

Szinte ugyanabban a pillanatban megperdült kint a dob.

- Hát a dobszó? - kérdezte mosolyogva az osztrák tiszt.

- Általános riadó.

- Sejtettem!

- Istenem, nincs mit csodálni, a levél után, amellyel Mack tábornok megtisztelt... Feltételezem, hogy ismeri a levél tartalmát?

- Én írtam.

- Szép írása van, őrnagy úr.

- Mack tábornok mondta tollba a levelet.

- Mack tábornoknak kitűnő a stílusa.

- De hát hogy lehet ez? - kérdezte a fiatal őrnagy. Az ágyú dörgött, a dobok verték a riadót. - Ön nem rendelt el riadót, amióta én itt vagyok! Rám ismertek volna a dobok és az ágyúk? Vagy varázslat történt?

- Nem ártana bizony, ha ágyúink varázslatot mívelnének, mert mint tudja (vagy nem tudja?), összesen kilenc ágyúnk van. Nem túlságosan sok az önök száz ágyújához képest... Parancsol még egy darab sültet, őrnagy úr?

- Köszönöm, tábornok úr.

- Ágyúink nem lőnek maguktól, s a dobok sem perdültek maguktól táncra. A parancsot még az ön érkezése előtt kiadtam.

- Tábornok úr eszerint nem általam értesült a támadásról?

- Tudja, van egy házi démonom, mint Szókratésznek. Ha jól sejtem, hat nappal ezelőtt, egy hétfői napon indult el a király és Mack tábornok San Germanóból harmincezer emberrel, Micheroux Aquilából tizenkétezerrel és Damas Sessából tízezer emberrel, nem szólva Naselli tábornok nyolcezer emberéről, akik Nelson, a hírneves tengernagy kíséretében talán éppen

most szállnak Livornóban partra, hogy elvágják toscanai visszavonulásunk útját. Hja, Mack tábornok nagy stratéga, ezt egész Európa tudja! Minthogy pedig nekem összesen tizenkétezer katonám van, s a Direktórium még ebből is elvesz háromezret, hogy a korfui helyőrséget megerősítse... Erről jut eszembe - fordult a tábornok Thiébaut-hoz -, kiadta már a háromezer ember indulására a parancsot? Anconában kell hajóra szállniuk.

- Nem, tábornok úr - felelte Thiébaut. - Éppen mert tudom, hogy seregünk létszáma mindössze tizenkétezer fő, mint tábornok úr is említette, úgy gondoltam, nem helyes ezt a létszámot háromezerrel csökkenteni.

- Ejnye! - mosolygott derűsen, mint mindig, Championnet. - Ne feledje, Thiébaut, a spártaiak mindössze háromszázan voltak. Meghalni így is, úgy is elegen vagyunk. Adja ki a parancsot, kedves Thiébaut-m, indítsa tüstént útnak az embereket.

Thiébaut felállt az asztaltól, és kisietett.

- Kóstolja meg ezt a csirkeszárnyat, őrnagy úr - szólt Championnet. - Ön nem eszik semmit. Scipio, aki egy személyben intendánsom, inasom és szakácsom, még azt találja hinni, hogy nem ízlik a főztje, és végképp búnak ereszti a fejét.

A fiatalember csakugyan felhagyott az evéssel, a tábornok szavaira figyelt. Most nekilátott, de szembeötlő zavarral: kezdte csapdának vélni Championnet megingathatatlan nyugalmát.

- Éblé - folytatta a tábornok -, rögtön ebéd után induljon útnak. Mialatt én Rieschach őrnaggyal megszemlélem a római helyőrséget, tegyen meg minden előkészületet a Teveronén a Tivoli-híd és a Teverén a Borghetto-híd felrobbantására. Mihelyt csapataink átkeltek a folyócskán és a folyón, levegőbe kell röpülnie a két hídnak.

- Igenis, tábornok úr - felelte egyszerűen Éblé.

A fiatal őrnagy kérdő pillantást vetett Championnet-ra.

- Még egy pohárkával ebből az albanói borból, őrnagy úr - mondta Championnet. - Őszentsége pincéjéből származik, a szakértők váltig állítják, hogy igen jó bor.

Rieschach kiitta a bort.

- Tehát átengedi nekünk Rómát, tábornok úr? - kérdezte aztán.

- Önnek, a tapasztalt katonaembernek nem kell magyaráznom, ugye kedves őrnagyom - felelte Championnet -, hogy az ember nem véd ezerhétszázkilencvenkilencben, Barras polgártárs korában egy várost, amelynek erődítményei kétszázhetvennégyből, Aurelianus császár korából származnak. Ha Mack tábornok a parthusok nyilaival, a Baleári-szigetek lakosainak parittyáival vagy akár Antonius híres, hetvenöt láb hosszú faltörő kosaival vonulna ellenem, megkockáztatnám az ostromot, de száz ágyúval szemben őrültség lenne.

Thiébaut visszaérkezett.

- Parancsait végrehajtottam, tábornok - jelentette.

Championnet köszönete jeléül biccentett.

- Mégsem ürítem ki teljesen Rómát - folytatta -, nem, nem. Thiébaut ötszáz emberrel bezárkózik az Angyalvárba. Ugye, Thiébaut?

- Ha ez a parancs, tábornok úr, természetesen.

- És semmi szín alatt nem adja fel a várat?

- Semmi szín alatt, azt meghiheti, tábornok.

- Az embereket maga választhatja ki. Ugye, talál ötszáz katonát, aki örömest meghal a francia becsületért?

- Könnyűszerrel.

- Egyébként még ma indulunk. Bocsássa meg, őrnagy úr, hogy kisded ügyeinkkel terhelem, de hát ön szakmabeli, tudja, hogy van ez... Még ma elindulunk. Arra kérem, Thiébaut, mindössze húsz napig tartson ki, húsz nap múltán újra Rómában leszek.

- Ó, miattam ne feszélyezze magát, tábornokom, lehet húsz nap, de lehet akár huszonöt vagy harminc is.

- Mindössze húsz napra van szükségem. Becsületszavamra mondom, Thiébaut, húsz nap múlva felszabadítom... Éblé - folytatta a tábornok -, Civita Castellanában csatlakozzék hozzánk, oda vonulok vissza, kitűnő pozíció, mindössze egy-két előretolt állást kell még kiépítenünk... Megbocsát, nemde, kedves őrnagyom?

- Tábornok, csak azt mondhatom, amit az imént Thiébaut kollégám: miattam ne feszélyezze magát.

- Mint látja, szeretek nyílt kártyákkal játszani. Önöknek hatvanezer emberük van, száz ágyújuk s annyi lőszerük, mint a pelyva, nekem mindössze kilencezer emberem, ha ugyan Joubert el nem küldi a kért háromezer főnyi erősítést, ezerötszáz ágyúgolyóm és kétmillió puskagolyóm. Megértheti, ha hátrányos helyzetünk némi elővigyázatra késztet.

A fiatalember kávéjáról is megfeledkezett, úgy hallgatta a tábornokot. Championnet figyelmét ez sem kerülte el.

- Igya meg a kávét, őrnagy úr, amíg meleg - mondta. - Scipio rendkívül büszke a kávéjára, sosem mulasztja el a lelkünkre kötni, hogy azon forrón igyuk meg.

- Csakugyan kitűnő a kávé - szólt az őrnagy.

- Hörpintse ki, fiatal barátom, mert ha nincs ellenére, mindjárt nyeregbe szállunk, és megszemléljük a helyőrséget. Egyúttal Thiébaut is kiválaszthatja a maga ötszáz emberét.

Rieschach őrnagy az utolsó cseppig kiitta kávéját, felállt, és egyetértése jeléül meghajolt a tábornok előtt.

Scipio közelebb jött.

- Igazán indulunk, tábornok úr? - kérdezte.

- Bizony, kedves Scipio! Átkozott szakma ez a mi szakmánk, az embernek soha nincs nyugta.

- De hiszen akkor csomagolnunk kell, tábornok úr, ládába kell raknom a könyveket, a térképeket meg a tervrajzokat.

- Dehogy kell, hagyj mindent szépen ott, ahol van, hamarosan visszajövünk érte... Kedves őrnagyom - Championnet már a kardját csatolta -, Mack tábornok, úgy hiszem, jól tenné, ha ebben a palotában ütne szállást, kitűnő könyvtár várja és elsőrendű térképek. Ajánlja, kérem, gondjaiba kedvelt könyveimet és tervrajzaimat, mindet odakölcsönzöm neki, a palotával egyetemben. Önre bízom a holmimat, ügyeljen rá. Ez a választás roppant célszerű lenne Mack tábornok részéről, már csak azért is, mert éppen velünk szemközt emelkedik, mint látja, a hatalmas Farnese-palota; a király előreláthatóan ott száll majd meg. Őfelsége a király és a fővezér akár telegráfiai úton is érintkezhet egymással, az átellenes ablakokból.

- Ha a tábornok csakugyan ideköltözik, kezeskedem, hogy az ön összes holmijára úgy ügyel majd, mint a szeme világára - felelte az őrnagy.

- Scipio - szólt a tábornok -, egy váltás ruhát és hat inget csomagolj az utazótáskámba. A táskát csatold mindjárt a lovam nyergére. A szemle után indulunk.

Championnet parancsait öt perc alatt végrehajtották. A Corsini-palota kapuja előtt négy-öt felnyergelt ló várt máris lovasára.

A fiatal őrnagy hiába nézelődött jobbra-balra, sehol nem látta a saját lovát. A tábornok lovásza remek, pihent állatot vezetett elé. A pisztolytáskán francia címer. Ulrich von Rieschach kérdő pillantást vetett a tábornokra.

- Lova kimerült, uram - mondta a tábornok -, hagyja, hadd fújja ki magát, a piazza del Popolón majd átveheti.

Az őrnagy tisztelgett köszönete jeléül, és nyeregbe szállt, Éblé és Thiébaut ugyancsak lóra pattant. A tábornokot kis lovas csapat kísérte. Ott feszített köztük régi ismerősünk, Martin őrmester is - még mindig sugárzott a büszkeségtől a gondolatra, hogy Itriből postakocsin utazott Rómába, egy valóságos nagykövet kocsiján. Scipiót egyelőre otthon marasztalták a háztartás gondjai, ő majd később csatlakozik a tábornok kíséretéhez.

A Corsini-palota - ahol, mellesleg megjegyezve, Krisztina svéd királynő meghalt valaha -, a Tevere jobb partján fekszik. A via Lungara másik oldalán, a palotától kőhajításnyira áll egy bájos kis épület, a villa Farnese, amelyet Raffaello örökbecsű freskói díszítenek. Ez az elragadó csecsebecse tulajdonképpen a hatalmas Farnese-palota egyik melléképülete, innen és a palotából hozatta el Ferdinánd az ókori és középkori művészet remekeit, amelyeket oly büszkén mutogatott Casertában Andrea Backernak, a fiatal bankárnak.

A kis csapat a Tevere jobb partján, a via Lungarán kaptatott fölfelé. Championnet jobbján Ulrich őrnagy haladt, bal oldalán Éblé tábornok. Thiébaut ezredes kissé hátramaradt, ő volt az összekötő kapocs a főcsoport és a csekély létszámú kíséret között.

Egy darabig némán lovagoltak. Championnet törte meg végül is a csendet.

- Itt Rómában az a csodálatos, hogy az ember lépten-nyomon az ókori vagy a középkori történelembe botlik. Látják ott azt a dombot? - mutatott a Tevere túlsó partjára. - A tetején az az épület a Sant'Onufrio, ahol Tasso meghalt hagymázban, amikor VIII. Kelemen pápa hívására Rómába érkezett, hogy ünnepélyesen megkoszorúzzák. Tíz évre rá ugyanez a VIII. Kelemen pápa, akire V. Sixtus azt mondta, hogy ő az egyetlen férfi Rómában, a Savella-börtönbe záratta - emitt, jobb kéz felől van a börtön! - a híres Beatrice Cencit. Halála előestéjén festette róla Guido Reni azt a szép arcképet, amelyet maga is megszemlélhet majd, őrnagy úr, a Colonna-palotában, úgy négy-öt nap múlva, ha már berendezkedtek Rómában. A Tevere partján, az Angyalvárral szemközt emelkedik a Tordinone-börtön... majd azt is megmutatom! Ott raboskodtak Beatrice Cenci fivérei. Beatrice Cencit őszentsége különleges kegyelme folytán mindössze fejvesztésre ítélték, fivérét, Giacomót ellenben egy taligán körbehurcolták az egész városon, s a körséta alatt a hóhér fogóval tépdeste testéről a húst. Így jutott el a vérpadra, ahol nővére várta... S mindez csupán azért, hogy megbosszulják rajtuk egy elvetemült gazember halálát, aki megölte két fiát, erőszakot követett el tulajdon lányán, s csakis azért kerülte el mindaddig az igazságszolgáltatás sújtó kezét, mert valóságos arany-esővel árasztotta el bíráit. VIII. Kelemen egy pillanatig kacérkodott ugyan a gondolattal, hogy megkegyelmez a Cenci családnak, amelynek egyetlen bűne az volt, hogy nem várt hóhérra az ítélet végrehajtásával, de Beatrice szerencsétlenségére az idő tájt ölte meg Santa Croce hercege is az anyját - afféle újabb kori Messalinát, aki inasaival adta össze magát, és meggyalázta a herceg apjának emlékét. A pápa megijedt, látva, mennyivel több erkölcs szorult a gyermekekbe, mint az apákba, mennyivel több igazságérzet a gyilkosokba, mint a bírákba, s mind a négy Cenci, a két fivér, a húg és a mostohaanya feje lehullt a vérpadon. A vérpad a Tevere túlsó partján állt, ott ni, kukucskáljanak csak át ezen a keskeny résen. A hagyomány úgy

tartja, hogy VIII. Kelemen maga is végignézte a kivégzést az Angyalvár egyik ablakából. A várba állítólag ezen a hosszú, fedett folyosón jutott el, amelyet itt láthatnak, bal kéz felől. Ezt VI. Sándor pápa építette, hogy utódai ostrom vagy forradalom esetén kiszökhessenek a Vatikánból, és az Angyalvárban találjanak menedéket. Azt beszélik, maga Sándor pápa is gyakran használta a rejtekutat; azokat a bíborosokat látogatta meg, akiket Hadrianus császár emlékművében tartott fogva, és a Caligula-Nero-hagyomány szellemében rendre megfojtatott, persze csak azután, hogy az ő ösztökélésére vagyonukat végrendeletileg a pápára testálták.

- Ön nagyszerű cicerone, tábornok úr. Őszintén sajnálom, hogy nem négy napot, hanem csupán négy órát tölthetek a társaságában, s fájdalom, ebből is eltelt már vagy kettő.

- Négy nap kevés ehhez a csodálatos országhoz. Négy nap múltán nyilván négy hónapot kívánna, négy hónap után négy esztendőt. De egy teljes élet is kevés lenne rá, hogy lajstromba vegye a város minden emlékét... nemhiába nevezik Örök Városnak. Látja például ott azokat az ívroncsokat, amelyeken megtörik a folyam, s a két parton a hídfő maradványait? Ez volt a pons Triumphalis, a Győzelem hídja. A mai Szent Péter-bazilika helyén állt Mars temploma, onnan vonultak át a pons Triumphalison a győztes hadvezérek: Aemilius Paulus, aki legyőzte Perszeuszt, Pompeius, aki legyőzte Armenia királyát, Tigranust, Iberia királyát, Artocest, Albánia királyát, Orosest, Media királyát, Dariust, a nabateausok királyát, Aretát és Antiochust, a kommagének és a kalózok királyát. Ezer várat vett be, kilencszáz várost hódított meg, nyolcszáz hajót zsákmányolt, és megalapított, illetve benépesített kilenc új várost. A diadal emlékére állította hadizsákmánya egy töredékéből a szép Minerva-templomot, a Septa Júlia tér díszét, a Virgo vízvezeték mellett. Homlokzatára bronzbetűkkel a következőket íratta fel: „Pompeius Maximus Imperator, aki győzelmesen befejezte a harminc évig tartó háborút, aki megvert, megfutamított, megölt vagy megadásra kényszerített tizenkétmillió-száznyolcvanezer embert, elsüllyesztett vagy elfogott nyolcszáznegyvenhat hajót, aki előtt ezerötszázharmincnyolc város és vár hódolt meg, aki leigázta a Moeris-tó és a Vörös-tenger között elterülő földeket mind, ím, beváltotta Minervának tett fogadalmát.” Őutána Julius Caesar, Augustus és Tiberius vonult át a hídon. Még jó, hogy azóta romba dőlt - fűzte hozzá a tábornok szomorkás mosollyal -, mert meglehet, felfuvalkodottságunkban mi is átvonulnánk rajta, pedig hát hol vagyunk mi, méltatlan utódok, az ő nagyságuktól.

Championnet-t megrohanták gondolatai, a szó elhalt ajkán. A fiatal tiszt nem merte megtörni a csendet a pons Triumphalistól, amely jobb kéz felé elmaradt mögöttük, egészen az Angyalvár hídjáig. A csapat fellovagolt a hídra, hogy átkeljen a folyó bal partjára.

A híd közepén megszólalt az őrnagy, vállalva a tapintatlanság kockázatát:

- Ugye, Hadrianus emlékműve mellett lovagoltunk az imént el?

Championnet mintha álmaiból riadt volna fel.

- Igen - felelte. - A híd, amelyen most kelünk át, eredetileg nyilván az emlékműhöz épült. Bernini állította helyre, és szokott pompaszeretetével alaposan kicifrázta. A Hadrianus-emlékműbe zárkózik majd be Thiébaut. Nem újdonság neki az ostrom, kiállt ő egyet-kettőt ennek előtte is! Nézze csak ezt a teret, mutattam az imént messzebbről, itt fejezték le Beatricét és családját. Ha balra kanyarodnánk, egyenesen a tardinonei börtönhöz jutnánk. Ezen a kis téren, ahová most érkezünk, áll a Medvéhez címzett vendégfogadó. Cégére mit sem változott azóta, hogy itt szállt meg Montaigne, a nagy kétkedő. Jelmondata három kurta szó: *„Que sais-je?”* - „Ugyan mit tudok?”; ennyire jutott hatezer év alatt az emberi géniusz. Újabb hatezer év múltán születik tán egy újabb nagy kétkedő, s az már csak annyit mond: „Peut-être” - „Talán”.

- Hát ön mit mond, tábornok úr?

- Azt, hogy a silánynál is silányabb az a kormányzat, amelyik eltűri, hogy ekkora terület heverjen parlagon (balra nézzen, balra!), úgyszólván a város szívében. Ez a temérdek mocsár azé a királyé, akit ön szolgál. Különben a Farnesék hagyatéka, s nyaranta a malária fő fészke. III. Pál pápa, aki ezt a hatalmas területet fiára, a pármai hercegre hagyta, aligha sejtette, hogy a váltólázat örökítette általa utódaira. Ugyan mondja már meg Ferdinánd királynak, őrnagy úr, hogy kegyeletes és amellett roppant keresztényi cselekedet lenne kiszárítani és művelés alá venni ezt a mezőséget, a föld bőséges terméssel hálálná meg a belefektetett fáradságot. Egy új híd, itt ni, új városnegyedet hívna életre. Róma egy ugrással a folyó túlsó oldalán teremne, házak nőnének ki a földből az Angyalvár és a piazza del Popolo között elterülő pusztaság helyén, s az élet elűzné a halált. Ehhez azonban olyan kormányzat kellene, amelyik igazán szívén viseli alattvalóinak sorsát; ehhez az a nagy jótétemény kellene, amely ellen ön nem átall harcolni, művelt és okos ember létére: tudniillik a szabadság. Egy szép napon eljön ide is, eljön majd, s nem röpke és véletlen tünemény lesz többé, mint most, amikor erőnek erejével hoztuk el ide, hanem örök és halhatatlan, édes gyermeke a kornak, a haladásnak. Figyelje csak meg azt a kis sikátort ott a templom, a Szent Jeromos-templom mellett. Egy éjjel két óra tájban öt ember jött végig a sikátoron, négy gyalog, egy lovon. A lovas nyerge mögött egy hulla feküdt, feje-lába kétoldalt hosszan lecsüngött a ló hátáról.

„...- Láttok valakit? - kérdezte a lovas.

Ketten az Angyalvár irányába kémleltek, ketten a piazza del Popolo irányába.

- Senkit - felelték.

Ekkor a folyóhoz léptetett a lovas, és lovát háttal fordította a víznek. Két ember megragadta a hullát, az egyik a lábánál, a másik a fejénél, háromszor meghimbálták, harmadjára a folyóba hajították.

A test belecsobbant a vízbe.

- Megtörtént? - kérdezte a lovas.

- Meg, nagyuram - felelték az emberek.

A lovas megfordult.

- Mi lebeg a vízen? - kérdezte.

- Uram, a köpenye - válaszolta az egyik ember.

Egy másik felmarkolt néhány követ, és egy darabon lefutott a parton, a víz folyása irányában. A köveket addig hajigálta célba, míg a köpeny el nem merült.

- Rendben van - szólt ekkor a lovas.

Egy erszényt vetett oda az embereknek, megsarkantyúzta a lovát, és elvágtatott."

A halott Kandia hercege volt, a lovas Cesare Borgia. Cesare Borgia féltékeny lett húgára, Lucreziára, s megölte fivérét, Kandia hercegét... Szerencsére megérkeztünk - tette hozzá Championnet. - A véletlen, a királyok és a pápák bűneinek megtorlója akarta így, hogy ez a történet legyen az utolsó, amelyet még meghallgatott. Érdekes történet, ismerje el...

A kis csapat, amelyet a Corsini-palotától egészen a Ripetta végéig követtünk nyomon, csakugyan éppen most kanyarodott ki a piazza del Popolóra. A téren hadirendben felsorakozva ott állt már a római helyőrség.

Mintegy háromezer ember - nagyobbrészt franciák, kisebbrészt lengyelek.

A tábornok láttán háromezer torokból tört fel a lelkes kiáltás:

- Éljen a köztársaság!

A tábornok megállt a legelső sorral szemközt, a sor közepén. Intett, jelezve, hogy beszélni akar. Egyszeriben elült az éljenzés.

- Barátaim - szólt a tábornok. - Kénytelen vagyok Rómát feladni, de nem ürítem ki egészen. Thiébaut ezredest itthagyom, ötszáz emberrel megszállja az Angyalvárat. Megesküdtem a becsületemre, hogy húsz napon belül visszatérek őket felszabadítani. Hajlandók vagytok megesküdni ti is, velem együtt?

- Igen, igen, igen - hangzott a felelet háromezer torokból.

- A becsületre?

- A becsületre - visszhangozta háromezer hang.

- Válasszatok tehát ki ötszáz embert magatok közül folytatta Championnet -, akik inkább ott pusztulnak az Angyalvár romjai alatt, de nem adják meg magukat.

- Mindnyájan megyünk! Mind! - kiáltották a felhívásra válaszul a katonák.

- Az őrmesterek - szólt Championnet - lépjenek ki a sorból, és válasszanak ki századonként tizenöt embert.

Tíz perc leforgása alatt külön csoportban állt a kiválasztott négyszáznyolcvan ember.

- Barátaim - fordult feléjük Championnet -, rátok bízom mindkét ezred zászlóit. Mi majd eljövünk értük. A zászlótartók lépjenek át az Angyalvár védőinek csoportjába.

A zászlótartók lelkes „Éljen Championnet!”, „Éljen a köztársaság!” kiáltások közepette engedelmeskedtek.

- Thiébaut ezredes - mondta ekkor Championnet -, esküdjön és eskesse meg az embereit is, hogy elesnek mind egy szálig, ha kell, de semmi szín alatt nem adják meg magukat.

A karok esküvésre lendültek.

- Esküszünk! - harsogták mind egy emberként.

Championnet szárnysegéde mellé léptetett.

- Ölelj meg, Thiébaut - mondta -, ha volna fiam, őrá bíztam volna a dicsőséges feladatot, amit ezennel rád bízok.

A tábornok és a szárnysegéd összeölelkezett. A helyőrség tombolva éljenzett, kiáltozott, hurrázott.

Kettőre harangoztak a Santa Maria del Popolo-templom tornyában.

- Rieschach őrnagy - fordult Championnet a fiatal futárhoz -, letelt a négy óra, sajnos, nem marasztalhatom tovább.

Az őrnagy a Ripetta irányába tekintett.

- Vár még valamit, uram? - kérdezte Championnet.

- Az ön lován ülök, tábornok úr.

- Remélem, uram, megtisztel azzal, hogy elfogadja tőlem az együtt töltött, gyorsan elröppent percek emlékére.

- Nem utasíthatom vissza az ajándékot, sőt, még csak nem is habozhatom elfogadni, nehogy udvariatlansággal feleljek az ön előzékenységére. Köszönöm, tábornok, teljes szívemből köszönöm.

És kezét szívére szorítva meghajolt.

- Mit jelenthetek tehát Mack tábornok úrnak?

- Amit látott és hallott. Még meg is toldhatja a következővel. Amikor elutazásom előtt búcsút vettem a Direktórium tagjaitól, Barras polgártárs vállamra tette a kezét, s azt mondta: „Ha mégis kitör a háború, ön lesz valamennyi francia tábornok közül az első, akit a Köztársaság azzal bíz meg, érdemei jutalmául, hogy egy királyt űzzön el trónjáról."

- És mit felelt rá, tábornok úr?

- Azt mondtam: „Becsületszavamra eleget teszek a Köztársaság megbízatásának." Én soha nem szegtem még meg a becsületszavamat, őrnagy úr, bátran megmondhatja Ferdinánd királynak, hogy jó lesz vigyáznia.

- Megmondom, uram - felelte a fiatalember -, mert olyan vezérrel, mint ön, s olyan emberekkel, mint az ön katonái, a lehetetlen is lehetségessé válik. Legyen szíves, tábornok úr, megmutatni, merre kell mennem.

- Martin őrmester - szólt Championnet -, vegyen maga mellé négy embert, és kísérje el Rieschach őrnagyot a San Giovanni-kapuhoz. Utána csatlakozzék hozzánk, a Stortába vezető úton.

Még egyszer kezet rázott a tábornok az őrnaggyal, aztán Rieschach a Babuino utcán elvágtatott. Martin őrmester mutatta elöl az utat, a négy dragonyos mögöttük vágtázott. Thiébaut ezredes ötszáz emberével a Ripettán át bevonult és bezárkózott az Angyalvárba. A helyőrség maradéka, Championnet tábornokkal és vezérkarával az élen, nagy dobpergés közepette, a porta del Popolón át kivonult Rómából.

50 FERDINÁND RÓMÁBAN

Mint Mack tábornok jó előre megmondta, küldöttje valamivel Valmontonén innen talált rá a seregre.

A tábornokot a legkevésbé sem érdekelte Rieschach őrnagy részletes beszámolója, egyetlen dolog ért el a tudatáig: hogy a franciák kiürítették Rómát. Futott a királyhoz, jelenteni, hogy a franciák az ő felszólítására haladéktalanul megkezdték a visszavonulást, Ferdinánd már másnap megtarthatja bevonulását Rómába, és egy hét múlva övé az egész római állam.

A király parancsára megkettőzték az előrehaladás ütemét. Valmontonéban álltak meg először, éjjeli pihenőre.

Másnap újra felkerekedtek, s csak déltájban tartottak pihenőt, Albanóban. A domb tövében terült el Róma, tetejéről egészen Ostiáig elláttak. De az egész hadsereg semmiképp nem vonulhatott még aznap be Rómába. Megállapodtak, hogy a sereg délután három órakor indul tovább, feleúton letáborozik, s a király másnap reggel kilenc órakor vonul be a San Giovanni-kapun át ünnepélyesen Rómába, mégpedig egyenesen a San Carlo-templomba, hálaadó istentiszteletre.

Három órakor csakugyan elindultak Albanóból. Mack a sereg élén haladt, lovon, a király és Ascoli herceg hintóba ült, őfelsége saját külön szűkebb vezérkara kíséretében. Az albanói dombon túl, körülbelül ott, ahol ezernyolcszázötven évvel korábban Claudius és Milo megütközött, letértek jobb felé a via Appiáról - az útnak ezen a szakaszán ásatások folytak, a régiségkereskedők kizárólagos birodalma lett. Este hét órakor vert tábort a sereg, Rómától mintegy két mérföldnyire.

A király háromrészes, pompás sátrában költötte el a vacsorát Mack tábornok, Ascoli herceg, Malaspina márki és még néhány kegyeltje - a szűk körű udvartartás néhány tagja - társaságában. Vacsora közben jelentették, hogy megérkeztek a római küldöttek.

A küldöttség állt két bíborosból, akik nem esküdtek fel a köztársasági kormányra, néhány magisztrátusból, akiket ugyanez a kormányzat leváltott, s végül ott sündörögtek az elmaradhatatlan mártírok is, akik reakciós fordulatok esetén mindig megjelennek a színen.

A küldöttség azért jött, hogy megtudakolja a király parancsait a másnapi ünnepségre vonatkozóan.

A király ragyogott a boldogságtól. Lám, ő, Ferdinánd, diadalmenetben vonul majd végig Rómán, mint valaha Paulus Aemilianus, Pompeius vagy Caesar, akiknek emlékét alig három napja Championnet idézte Rieschach őrnagynak.

Egyszóval nem is olyan nehéz győztes hadvezérré válni, mint hitte.

Hogy elbámulnak majd Casertában a diadalmenet hírére! - Ej, mit Casertában - a mólón, a Régi Vásártéren, a Marinellán! Milyen büszkék lesznek a derék lazzaronék, ha megtudják: a királyuk győzött!

Mert úgy látszik, csakugyan győzött a legyőzhetetlennek hitt, félelmetes francia respublika felett, ráadásul úgy, hogy egy ágyúlövés el nem dördült! Mack tábornok mégis nagy ember, ő megmondta előre, hogy így lesz!

Ferdinánd arra az elhatározásra jutott, hogy még aznap este megírja az örömhírt a királynénak, és futárt meneszt hozzá a levéllel. Miután részletesen megbeszélték a másnapi ünnepség rendjét, a király őfelsége elbocsátotta a küldöttség tagjait, kegyesen búcsúcsókra nyújtva kezét, majd tollat ragadott, és saját kezűleg megírta a következő levelet:

Kedves tanítónőm!

Minden úgy történik, ahogy kívántuk. Öt nap sem telt belé - s én máris Róma kapui előtt állok, és mi több, még a holnapi nap folyamán ünnepélyesen bevonulok. Hanyatthomlok menekült az ellenség győzelmes fegyvereink elől. Holnap este a Farnese-palotából megírom a pápa őszentségének, hogy a szentestét már Rómában ünnepelheti, ha úgy óhajtja, velünk együtt.

Be kár, hogy nem hozathatom ide a betlehemet, és nem mutathatom meg neki!

Levelem vivője, az örömhír hozója állandó futárom, Ferrari. Jutalmul engedje meg neki, kérem, hogy Jupiterrel vacsorázzék, szegény pára bizonyára nagyon bánkódik utánam. Küldjön ugyanezen az úton választ, megnyugtatásomra írja meg, hogy áll drága egészsége, hogy vannak szeretett gyermekeim, trónom várományosai, akikre, úgy remélem, nemcsak virágzó, de dicsőség övezte hatalmat hagyhatok - hála érte Önnek és a kitűnő Mack tábornoknak!

A hadjárat fáradalmait jobban állom, mint hittem. Igaz, lóra csupán olykor-olykor, a magam kedvtelésére ültem, az út nagy részét hintóban tehettem meg.

Derült egünkön egyetlen folt sötétlik: a republikánus tábornok Róma kiürítésekor az Angyalvárban hagyta ötszáz emberét, egy ezredes vezényletével. Vajon mi célból? Nem nagyon értem, de nem sokat törődöm vele; kitűnő barátunk, Mack tábornok azt állítja, hogy a legelső felszólításra úgyis megadják magukat.

A mielőbbi viszontlátásra, drága tanítónőm! Vagy itt Rómában, ha megörvendeztet látogatásával szent karácsony ünnepén, vagy országomban, ha majd a rendteremtés befejeztével, tehát miután őszentségét visszahelyeztem trónjára, diadalmasan hazatérek.

Drága tanítónőm és hitvesem, fogadja gyengéd férji és atyai csókjaimat, és ossza meg hőn szeretett gyermekeimmel.

FERDINÁND

Ui. Remélem, kenguruimnak nem esett bajuk, ugyanolyan jó egészségben találom őket, mint ahogy otthagytam. Erről jut eszembe: adja át sir Williamnek és lady Hamiltonnak szívélyes üdvözletemet, s a Nílus hősével, aki valószínűleg vissza sem ért még Livornóból, tudassa, kérem, akárhol tartózkodik is jelenleg, győzelmünket.

Ferdinánd rég nem írt ilyen hosszú levelet; hiába, a nagy lelkesedés megoldotta a nyelvét. Átolvasta, amit írt és elégedetten állapította meg, hogy a fogalmazás jó. Kár, kár, hogy sir William és lady Hamilton a kenguruk után jutott eszébe, de annyi baj legyen. Emiatt csak nem ír át egy ilyen jól sikerült levelet! Következésképp lepecsételte a levelet, és hívatta Ferrarit. Ferrari teljesen kiheverte a múltkori balesetet. Szokása szerint menetkész állapotban jelentkezett, és megígérte, hogy a levél másnap délután öt óra előtt eljut a királyné kezeihez.

Aztán whistezni ült le a király, minthogy várta már a játékasztal, Ascoli herceggel, Malaspina márkival és Circello hercegével játszott, ezer dukátot nyert, boldogan feküdt le, és azt álmodta, hogy nem is Rómába, hanem Párizsba, nem is a római állam, hanem mindjárt Franciaország fővárosába vonul be, palástját a Direktórium öt tagja hordozza, s ő így lépi át az augusztus 10-e óta kihalt Tuileriák küszöbét. Fején, mint Caesarén, babérkoszorú, egyik kezében jogart tart, a másikban kardot, mint Nagy Károly.

A nappal eloszlatta az éjszaka ábrándképeit, de az a kevés, ami megmaradt belőle, bőven elég volt, hogy kielégítse Ferdinánd becsvágyát, aki most, ötvenévesen adta először hadvezérkedésre a fejét.

A párizsi bevonulásra egyelőre leshet Ferdinánd, hanem Rómába másnap csakugyan bevonult.

A bevonulás nagyszerűen indult. Ferdinánd király lóháton érkezett a San Giovanni-kapuhoz. Aranyhímes osztrák tábornagyi egyenruháját viselte, s nyakát, mellét teleaggatta családi és személyes kitüntetéseivel. A kapunál a volt szenátor és a város elöljárói várták; mögöttük a VI. Piushoz hű bíborosok, mind, ahányan csak voltak. A szenátor térden állva ezüsttálcán nyújtotta át Róma város kulcsait. A terv szerint a királynak ezután előre meghatározott útvonalon, virág- és lombfüzérdíszes utcákon kellett a San Carlo-templomba vonulnia *Te Deum*-ra, a templomból kijövet pedig a Farnese-palotába, amely, mint már említettük, a Tevere másik partján emelkedik, épp szemközt a Corsini-palotával, ahonnan csak az imént költözött ki Championnet.

Amikor a király átvette a kulcsokat, vidám énekszó zendült fel. A menet élén száz fehér ruhás lány haladt, karjukon aranyozott gyékénykosárka, a kosár színültig tele rózsaszirmokkal, s a fehér ruhás lánykák két kézzel szórták a szirmokat, mint úrnapkor. Ha egy-egy kosár kiürült, nyomban kicserélték egy másik, szirommal megrakott kosárra, hogy a jószagú eső egy pillanatra meg ne szakadjon. A fiatal lányok mögött gyerekek haladtak - templomi kardalosok. Ők tömjénfüstölőt lóbáltak. Így haladt előre a király, a Rómából és a környékről összesereglett, ünneplőbe öltözött nézők kettős sorfala között, virágesőben, balzsamos illatárban.

Legelöl a nagyszerű katonazenekar vonult, és vidámnál vidámabb dalokat játszott, Cimarosa, Pergolesi és Paesiello szerzeményeit. Katonazenekar dolgában verhetetlenek a nápolyiak! A zenészek mögött tisztes távolban léptetett a király - a nagy távolság a királyi felség megközelíthetetlenségét jelképezte. Mögötte Mack lovagolt meg a vezérkar, s csak őutánuk következett a sereg, összesen harmincezer ember, húszezer gyalog, tízezer lovon. Nagyszerűen festettek újdonatúj egyenruhájukban; otthoni szorgos hadgyakorlatok eredményeként példás rendben vonultak. Ötven ágyú dübörgött mögöttük, újonnan öntött csövekkel, frissen mázolt lőszereskocsikkal és munícióládákkal. Csodálatos novemberi napfény áradt el mindenen. Itt délen az ősz mindig ajándékoz még néhány ilyen verőfényes napot, ködös, esős napok sora közé ékelve. Végső búcsú a nyártól, vagy a közeledő tél köszöntése? Ki tudja!

Mondottuk, hogy az útvonalat jó előre kijelölték. A menet előbb azon a térségen vágott át, amelyet lateráni Szent János pusztájának nevezhetnénk, majd a Santa Croce in Gerusalemme- és Santa Maria Maggiore-templomokhoz vezető elhagyott utakon és a mezőségen át ahhoz az ódon bazilikához tartott, amelynek IV. Henrik volt valaha jótevője, s ma Ferdinánd a kanonokja, azon a jogcímen, hogy ő IV. Henrik egyenes ági leszármazottja. A bazilika lépcsőin gyülekezett Laterán egész papsága. Himnuszokkal, hálaadó énekekkel fogadták, tömjénnel hintették be a királyt. Ferdinánd - még mindig lóháton - megállt a lépcső tövében. Amikor az ének elhallgatott, leugrott lováról, és saját lábán ment tovább, pompásnál pompásabb szőnyegeken, egész a *scala sanctá*-ig, azaz a szent lépcsőig, amelyet Jeruzsálemből, Pilátus házából szállítottak Rómába, s amelynek fokait egykor Jézus mezítelen, véres talpa érintette, amikor bírái elé vezették. Nem is illeti azt soha a hivők lába, hanem csakis a térde!

A király megcsókolta a legalsó fokot. Amikor ajka a szent márványt érte, felujjongtak a harsonák, eget rengető éljenzés tört fel százezer torokból.

A király térden állva elmondott egy imát, felállt, keresztet vetett, ismét felült a lovára, lépésben keresztülhaladt a nagy San Giovanni téren, végigmérte a nagyszerű obeliszket, amelyet valaha II. Thutmoszisz emelt Thébában, s amelynek még Kambüzesz is megkegyelmezett, amikor a többi obeliszket mind ledöntötte vagy megrongálta. Constantinus hozta el Rómába, a Circus Maximusba, s a cirkusz porondjából került nemrég elő. Ferdinánd végigkocogott a hosszú-hosszú, kolostorokkal szegélyezett San Giovanni utcán, amely szelíd lejtéssel tart a Colosseumnak, befordult a híres Carinae negyedbe, ahol Pompeius háza állt egykor, és kijutott Traianus terére. Traianus oszlopa mélyen a földbe süppedt, nemcsak az alapzatát, de az oszloptest egy részét is föld fedte. Itt derékszögben elkanyarodott a menet, s a Corsóra,

azaz a Venezia térre lyukadt ki - erről a térről indul s a piazza del Popolóba torkollik a Corso utca -, keresztezte a Colonna teret, és most már mindvégig a Corsón haladva elért a hatalmas San Carlo-templomhoz. A gigantikus kapubolt alatt ott várta Ferdinándot Róma egész papsága. Ferdinánd megint leszállt a lóról, bement a templomba, s a díszhelyen, egy baldachin alatt végighallgatta a *Te Deum*-ot.

Te Deum után elhagyta a templomot, ismét lóra szállt, s továbbment a Corsón a piazza del Popolóig, párhuzamosan a Teverével, de éppen ellenkező irányban, mint Championnet, amikor kivonult Rómából. Előtte, mögötte, mellette még mindig ugyanaz a népes kíséret haladt. A menet keresztezte a Scroffa utcát - itt áll a San Lodovico dei Francesi -, a széles Navona teret, a rómaiak forum Agonaliumát, és néhány perc alatt eljutott a Campo dei Fiorira, maga mögött hagyva a Braschi-palota homlokzati, a Pasquinóval átellenes oldalát. Végül elért a hosszú menetelés céljához, a triumfus végállomásához, a Farnese-palotához.

Az egész vezérkart befogadta a palota csodálatos udvara, a világ legnagyobb építészeinek, San Gallónak, Vignolénak és Michelangelónak ez a remekműve. Inkább a tiszteletadás jeléül, semmint védelmi célokból négy ágyú sorakozott a palota homlokzati oldalán, a két szökőkút között. E két kút gránátkő medencéjének nagyságra nincs párja sehol a világon.

Kétszáz személyre terítettek a nagyteremben, amelynek falait a Carracci testvérek, Annibale és Agostino, valamint növendékeik freskói díszítik. A két fivér nyolc évig dolgozott a freskókon; munkájukért ötszáz aranyat, azaz mai értékben hárommillió frankot kaptak.

Mintha egész Róma ott tolongott volna a Farnese-palota előtti téren. Hiába álltak mindenütt őrök, a tömeg elárasztotta az udvart, a lépcsőházat, az előszobákat, és egészen a nagyterem ajtajáig nyomult. Szakadatlanul harsogott az „Éljen a király!” kiáltás, úgyhogy Ferdinánd kénytelen volt három ízben is az ablakhoz lépni, a vacsorát megszakítva.

Azt se tudta, hova legyen örömében. Már-már csakugyan hitte, hogy méltó vetélytársa a hősöknek, akiknek a nyomát tapodta az imént a via Sacrán. Elhatározta, hogy nem vár másnapig, hanem rögtön tudatja VI. Piusszal a római triumfus hírét. Eszébe se jutott, hogy a pápa korántsem ura cselekedeteinek, lévén a franciák foglya - kapta magát, a feketekávé után nyomban bevonult a dolgozószobába, és bortól felhevült aggyal, büszkeségtől dagadó kebellel nekiállt levelet írni.

VI. Pius pápa őszentségének, a Mi Urunk Jézus Krisztus
földi helytartójának

Apostolok fejedelme, királyok királya!

Szentséged nyilván megelégedéssel veszi tudomásul, hogy a mai napon a Mi Urunk Jézus Krisztus segedelmével, valamint a boldogságos Szent Január legmagasabb kegyelme folytán seregeim élén ellenállás nélkül, diadalmenetben vonultam be a keresztény világ fővárosába. A franciák megfutottak előlünk, halálra rémítette őket a kereszt puszta látványa és fegyvereim visszfénye. Szentséged újra gyakorolhatja legfőbb atyai hatalmát, hadseregem védelme alatt. Hagyja el tehát jelenlegi, méltatlanul szerény lakhelyét, a Certosát, röpüljön angyalszárnyakon ide, mint a Lorettói Szent Szűz, és ereszkedjék le a Vatikánra, hogy megtisztítsa szentséges jelenlétével. Szentséged maga celebrálhatná már Üdvözítőnk születése napján a Szent Péter-bazilikában az ünnepi misét.

A király este hintóba ült, és végighajtatott Róma főbb utcáin, valamint a Navona, a Spagna és a Venezia tereken, a tömeg „Éljen Ferdinánd király!”, „Éljen VI. Pius őszentsége!” kiáltásaitól kísérve. Kis időre megállt az Argentina-színház előtt, ahol egy kantátát énekeltek el a tiszteletére, majd megmászta a Pinciót, hogy a kivilágított Rómát odaföntről megszemlélje.

Nappali fényben úszott a város, a San Giovanni-kaputól a Vatikánig, a piazza del Popolótól Cestus piramisáig. Egyetlen hatalmas épület meredezett sötéten a sok ragyogás, némán a harsogó éljenzés közepette, csúcsán háromszínű zászló - mintha Franciaország ünnepélyes és baljós tiltakozása öltene benne testet Róma elfoglalása ellen: az Angyalvár.

Ahogy ott meredt némán, komoran, hatalmasan, nyomasztó volt és félelmetes. Nem hallatszott onnan más hang, mint a negyedóránként felhangzó kiáltás: „Őrség, vigyázz!" És nem szűrődött ki más fény, mint az ágyúk mellett posztoló tüzérek égő kanócának lángja.

51 MEGSZÓLAL AZ ANGYALVÁR

Amikor a király a Pincióra igyekeztében keresztülvágott a piazza del Popolón, nagy csapat nőt és gyereket látott a tér közepén. Egy máglya körül táncoltak. A király láttán felhagytak az ugrabugrálással, és fülsiketítő kiáltozásba fogtak: „Éljen Ferdinánd király!" „Éljen VI. Pius!"

A király megállt, hogy megtudakolja, mit mívelnek ezek a derék emberek, miféle tűznél melegszenek.

Azt a választ kapta, hogy a máglyán az a szabadságfa lángol, amelyet a római köztársaság konzuljai ültettek itt el, éppen tizennyolc hónappal ennek előtte.

Ferdinándot meghatotta a helyes eszmék ilyetén odaadó szolgálata, kimarkolt a zsebéből egy halom aranypénzt, és a tömeg közé szórta.

- Csak így tovább - kiáltotta. - Jó mulatást, barátaim!

Lett erre haddelhadd! Az asszonyok, gyerekek, mind, ahányan voltak rávetették magukat Ferdinánd király carlinóira, dukátjaira és piasztereire... Az asszonyok agyba-főbe verték a gyerekeket, a gyerekek jól összekarmolták az asszonyokat, egyik visított, másik bőgött, de sok kárt végül is nem tettek egymásban.

A Navona téren is máglya lángolt.

A király újfent megkérdezte, mi történik, és ugyanazt a választ kapta, mint az előbb.

Megint csak kimarkolt egy csomó pénzt, ezúttal nem a saját zsebéből, hanem Ascoli hercegéből, s a tömeg közé szórta. Itt nem gyerekek és nők, hanem felnőtt férfiak és asszonyok ropták a táncot a máglya körül.

Megismétlődött az iménti jelenet, csakhogy férfiak és nők közreműködésével. Minthogy pedig az erősebb nem úgy vélte, a gyengébb nemnél nagyobb joga van a pénzre, az asszonyokat jól megverték. A sértett hölgyek udvarlói és férjei erre kést rántottak; végeredményként egy - kórházi ápolásra szoruló - sebesült maradt a porondon.

Ugyanez játszódott le a Colonna téren is, csakhogy itt más véget ért a dolog, a közerkölcs nagyobb dicsőségére. Már éppen előkerültek itt is a kések, amikor egy ember jött át a téren. Tetőtől talpig bő köpönyegébe burkolózott, kalapját mélyen a szemébe húzta. Egy kutya megugatta, egy gyerek rámondta: „Jakobinus!" Az ugatásra és a gyerek kiáltására felfigyeltek a verekedők, nosza, fogták, és együttes erővel a máglyára taszították a gyanús, köpönyeges-kalapos férfit, mit sem törődve magyarázkodásaival. A szerencsétlen ott pusztult nyomorultul a máglyán, a csőcselék örömujjongása közepette.

Hirtelen fény gyúlt valamelyikük agyában. A szabadságfák nem maguktól termettek itt, emberi kéz plántálta valamennyit - mire jó a fákat kivágni, és szénné-hamuvá égetni, amikor nem bűnösök szegények, sőt, talán-tán egyenesen akaratuk ellenére kerültek ide. Azok a bűnösök, akik a fákat ideültették, ha van igazság, velük kell elbánni, nem a fákkal.

Kik is állították fel a szabadságfákat?

Hát persze - a két római konzul, mint az imént már említettük is, Mattei és Zaccalone. Mattei Valmontonéból és Zaccalone Pipernóból.

Nevüket egy év óta áldotta és tisztelte a nép, mert igaz szabadelvű emberek módjára egész idejüket, erejüket és vagyonukat a nép szolgálatába állították. De a tömeg már olyan, hogy könnyebben bocsát meg elnyomóinak, mint jótevőinek, s amikor üt a reakció órája, rendsze-

rint vértanúságra kárhoztatja saját érdekeinek védelmezőit. Megmondta azt már Vergniaud: „A forradalmak, mint Saturnus, felfalják tulajdon gyermekeiket."

Egy ember azzal a javaslattal állt elő, hogy jó lenne meghagyni az egyik szabadságfát: hadd legyen mire fellógatni a két konzult. Ezt az ifjú római polgárt az egyéni szabadság féltése tüzelte, Zaccalone ugyanis arra kényszerítette őt, hogy a fiát iskolába küldje. A javaslatot természetesen egyhangúlag megszavazták, s nyomban hozzáláttak megvalósításához. Mi sem egyszerűbb: csak meg kell hagyni az egyik fát bitónak, és előkeríteni a két konzult.

A Rotonda téren állt még egy szabadságfa, egy nyárfa, azt szemelték ki bitónak. A két konzul amúgy is a közelben lakott, az egyik a Maddalena, a másik a Pie di Marmo utcán. - Ez a Gondviselés ujjmutatása - mondogatták.

Rohantak a konzulok lakására. Szerencsére mindkét konzul elhagyta Rómát. Nyilván pontosan tudták, mit is várhat a hálás néptől az, aki a felszabadításán munkálkodott.

Előállt erre egy bádogosmester meg egy gyógynövénykereskedő - a bádogos műhelye szomszédos volt Mattei házával, és Mattei kétszáz aranyat kölcsönzött neki, hogy a csődtől megmentse; a kereskedő feleségéhez Zaccalone saját orvosát küldte el, amikor az asszony súlyosan megbetegedett. Ezek ketten kijelentették, hogy meglehetősen biztos értesülések alapján sejtik, hol bujkálhat a két gonosztevő, és felajánlották, hogy nyomukra vezetik az üldözőket.

A bejelentést lelkes üvöltés fogadta. Addig is nekiállt a tömeg a két házat kirabolni, hogy ha már idefáradt, ne vesszen kárba a fáradsága. A bútorokat egyszerűen az ablakon hajigálták ki.

Mindkét konzul bútorai között akadt egy-egy pompás, aranyozott bronz állóóra. Az egyik Ábrahám áldozatát, a másik a pusztában bolyongó Hágárt és Izmaelt ábrázolta, s mindkettőn ugyanaz a felírás állt: A RÓMAI KÖZTÁRSASÁG KONZULJAINAK A HÁLÁS IZRAELITÁK. A két óra nyilvánvalóan egy helyről származott.

A két konzul ugyanis rendeletet bocsátott ki, amely kimondta, hogy a zsidó ugyanolyan ember, mint bárki más, tehát ugyanazok a jogok illetik meg, mint bármely más állampolgárt.

Az órákról mindenkinek eszébe jutottak a szerencsétlen zsidók. Eddig nem gondolt rájuk senki, s tán nem is gondolt volna, ha nem olyan könnyelműek, hogy a jótettet meghálálják.

- A gettóba! A gettóba! - hangzott az újabb csatakiáltás. A csőcselék máris rohant a zsidónegyedbe.

Amikor szegény zsidókat a rendelet a római köztársaság teljes jogú polgáraivá avatta, sietve eltávolították a kerítést, amely a gettót elzárta a külvilágtól, és kitódultak a városba. Sokan lakást vagy üzlethelyiséget is béreltek, de mihelyt Championnet kivonult, fejveszetten menekültek vissza, támaszukat vesztve, a gettóba. Nagy sebbel-lobbal helyreállították valahogy a kerítést és a kapukat is, nem azért, mintha el akartak volna különülni, hanem védelmül a fenyegető külvilág ellenében.

A tömeg ellenállásba ütközött... Ó, nem a gettó lakói álltak ellent, a holt anyag, a kerítés tartóztatta fel őket.

Egy ilyen tömegben mindig akadnak roppant találékony emberek, s ezek egykettőre rájöttek, mi a teendő; azt agyalták ki, hogy nem betörni kell a kaput meg a kerítést, hanem égő csókat hajigálni a gettóra. A csókat a közeli máglya tüzénél gyújtották meg.

Rövidesen egymást érték a csók, s mert mindig vannak kéznél feltalálók és tökéletesítők, előkerültek a szurokba és terpentinbe mártott csók is. A gettó nemsokára úgy festett, mint egy ostromlott vár. Fél óra sem telt belé, s az ostromlók nagy megelégedésére több ponton is magasra csaptak a lángok, annak jeléül, hogy öt-hat helyen tombol már a tűzvész.

Egyórás ostrom után az egész gettó lángokban állt.

Akkor aztán feltárultak maguktól a gettó kapui, s mint a gátját vesztett áradat, jajveszékelve kiözönlött rajtuk a gettó szerencsétlen lakossága, férfiak, asszonyok és gyerekek azon mód, ahogy az ágyukból kiugrasztották őket, félmeztelenül, fejveszetten igyekeztek a városba - azazhogy csak igyekeztek volna.

Mert kint már leste őket a csőcselék. Aki tehette, elcsípett egy zsidót, és kegyetlenül elszórakozott vele. Nincs az a kínzás, amit ki ne próbáltak volna a szerencsétleneken. Egyeseket arra kényszerítettek, hogy eleven parázson sétáljanak mezítláb, karjuk közt egy disznóval; másoknak kötelet vetettek a hónuk alá, úgy akasztották fel őket, két kutya közt, amelyeket a hátsó lábuknál fogva lógattak fel; a kutyák majd megvesztek dühükben, fájdalmukban, és összevissza harapdálták az áldozatokat. Az egyik nyomorultat övig lemeztelenítették, macskát kötöztek a hátára, és így hurcolták körül a városon, miközben megvesszőzték, mint Krisztust; a vessző egyszerre érte az embert meg az állatot, s az foggal-körömmel marcangolta az ember hátát. Voltak aztán olyanok is, akik valamivel jobban jártak, egyszerűen a Teverébe dobták és belefojtották őket.

Állt a bál egész éjszaka, sőt, még másnap és harmadnap is, olyan változatos és látványos formák közt, hogy végül a király is megsokallta, és megkérdezte, ugyan kiket kínoznak ilyen kegyetlenül.

A zsidókat - felelték neki -, amiért volt képük önmagukat a köztársaság rendelete alapján rendes, közönséges embernek tekinteni. Bizony, odáig mentek ezek a zsidók, hogy keresztényeket fogadtak be a házukba, hogy jószágot vásároltak, hogy kiköltöztek a gettóból a városba, hogy könyvekkel kereskedtek, katolikus orvosokkal gyógyíttatták magukat, és halottaikat fáklyafény mellett temették.

Ferdinánd király alig akarta hinni, hogy ilyen gyalázat megeshetett. Végre előhozták a köztársaság rendeletét, amely a zsidókat egyenjogúsította; Ferdinánd nem kételkedhetett többé.

Ugyan kik azok az istentől elrugaszkodott emberek, akik ezt a rendeletet kiadták, kérdezte a király. A két konzul, Mattei és Zaccalone, hangzott a válasz.

- De hiszen ez a kettő jobban rászolgált a büntetésre, mint a zsidók, akiket egyenjogúsítottak - kiáltott fel a király, szokott józanságával, mert az még előítéleteiben sem hagyta cserben.

Rájuk is gondoltak már, felelték Ferdinándnak. Folyik a nyomozás a bűnösök után, akadt két honpolgár, aki vállalkozott rá, hogy kézre keríti őket.

- Rendben van - mondta erre a király. - Ötszáz arany üti a két ember markát, ha csakugyan kézre kerítik a bűnösöket. A konzulokat fel kell kötni.

Híre futott a király nagylelkűségének. A tömeg lelkesedése nem ismert határt. Mit is adhatnának ajándékul a jó királynak, amiért így a szívén viseli alattvalói kívánságait? Meghányták-vetették a dolgot, és azt sütötték ki, hogy kivágják az utolsó szabadságfát, ha már egyszer a király úgyis úgy döntött, hogy annak rendje módja szerint hóhérral, valódi bitóra akasztatja fel a konzulokat; hiszen a fát csakis e célból kímélték eddig. Egyszóval kivágják a fát, és felhasogatják tűzifának, hadd melegedjék a király a forradalom fáinak tüzénél.

Hoztak is a királynak végül egy szekérderékra való hasábfát, s ő bőkezűen megfizette: ezer aranyat adott érte.

Ferdinándnak úgy megtetszett az ötlet, hogy mindjárt félrerakatta a két legnagyobb hasábot, és elküldette a következő levél kíséretében a királynénak:

Drága hitvesem!

Tudattam már, hogy szerencsésen bevonultam Rómába, senki és semmi nem állta utamat, a franciák úgy elillantak, mint a kámfor. Az Angyalvárban maradt ugyan vagy ötszáz jakobinus, de meg se mukkannak, leghőbb vágyuk, úgy hiszem az, hogy teljesen megfeledkezzünk róluk.

Mack holnap indul útnak huszonötezer emberrel, hogy a franciákkal megütközzön. Útközben csatlakozik hozzá Micheroux hadteste, egyszóval lesz vagy harmincnyolc-negyvenezer katonája. Csatába csak a biztos siker kilátásával bocsátkozik.

Róma szakadatlanul ünnepel. Hallott már ilyet, ezek a nyomorult jakobinusok emancipálták a zsidókat! A római nép három napja zsidókra vadászik Róma utcáin, hajszálra úgy, ahogy én szoktam dámvadra vadászni a persanói erdőben vagy vadkanra Asproni rengetegében. De most ennél is nagyobb vaddal kecsegtetnek: állítólag nyomára bukkantak az úgynevezett római köztársaság két konzuljának. Ötszáz-ötszáz aranyat tűztem ki a fejükre. Úgy hiszem, helyes elrettentésül mindkettőt felakasztatni, s ha csakugyan sor kerül az akasztásra, lesz rá gondom, hogy az Angyalvár helyőrsége is végignézze. Szép kis meglepetésben lesz részük!

Itt küldök két nagy fahasábot, karácsony estére: a Rotonda téri szabadságfából származnak. Melegedjenek mindnyájan meg a tüzénél, kedvesem, Ön is és gyermekeim is, és gondoljanak közben rám, a szerető férjre és apára.

Holnap majd egy kis rendet teremtek ezekben a zsidóügyekben. Megparancsolom, hogy térjenek vissza a gettóba, és egyáltalán megregulázom őket. Mihelyt a rendelet elkészült, megküldöm Önnek a másolatát.

Isten kegyelmes hozzám, elhalmoz jótéteményeivel. Tegye, kérem, mindezt közhírré Nápolyban, és mondasson hálaadó misét Capece Zurlo hercegérsekkel, úgyis az a gyanúm, hogy az érseket megfertőzték a jakobinus eszmék, ez legyen a büntetése. Rendeljen el nyilvános ünnepségeket Nápolyban, és szóljon Vanninak, hogy ne piszmogjon már olyan sokáig azzal az átkozott Nicolino Caracciolóval.

Mihelyt hírt veszek kitűnő tábornokunk valamely újabb sikeréről, azonnal értesítem.

Ügyeljen drága egészségére, erre kéri

sírig hű, szerető férje és tanítványa
B. FERDINÁND

Ui. Adja át tiszteletteljes üdvözletemet a két királyi hercegnőnek. Lehet, hogy kissé nevetségesek, de mégiscsak XV. Lajos király tulajdon fenséges lányai. Igazán felhatalmazhatná Ariolát, hogy valami kis fizetséget folyósítson a hercegnők testőreinek, annak a hét korzikainak, akiket Narbonne gróf ajánlott - ha jól tudom, a gróf volt az Ön drága húgának, Marie Antoinette-nek egyik utolsó minisztere. A hercegnőknek örömet szerezne, nekünk meg nem kerül úgyszólván semmibe.

Másnap kibocsátotta Ferdinánd a rendeletet, úgy, ahogy ezt Karolinának megígérte. A rendelet lényegében azt a törvényt léptette újra életbe, minden változtatás nélkül, amelyet az „úgynevezett” római köztársaság eltörölt.

Krónikási minőségünkben közöljük a rendeletet, természetesen egyetlen szó változtatás nélkül, minthogy a hitelességre mindig is kényesen ügyeltünk és ügyelünk. A törvény egyébként ma is érvényben van Rómában.

Első cikkely. A Rómában vagy a római államban honos izraelitáknak az idevágó pápai rendelkezésekben megszabott büntetés terhe mellett tilos keresztényt a házukba befogadni, asztaluknál vendégül látni vagy alkalmazni.

Második cikkely. A Rómában és a pápai államban honos izraeliták kötelesek három hónapon belül minden ingó és ingatlan vagyonukat eladni. Amennyiben ezt elmulasztják, vagyonuk dobra kerül.

Harmadik cikkely. A kormány engedélye nélkül izraelita nem lakhat Rómában, sem a pápai állam többi városában. Aki a rendelkezést áthágja, visszatoloncoltatik az illetékes gettóba.

Negyedik cikkely. Az izraeliták nem hagyhatják el éjjel a gettó területét.

Ötödik cikkely. Izraelita nem barátkozhat keresztény emberrel.

Hatodik cikkely. Az izraelitáknak tilos kegytárgyakkal, valamint könyvekkel kereskedniök, száz arany pénzbírság és hét év börtönbüntetés terhe alatt.

Hetedik cikkely. Ha zsidó beteghez katolikus orvost hívatnak, az orvos köteles mindenekelőtt a beteget megtéríteni; amennyiben a beteg vonakodik megtérni, köteles megtagadni az orvosi segélyt. A szent törvényszék teljes szigorával sújt le arra az orvosra, aki e rendelkezést megszegi.

Nyolcadik és utolsó cikkely. Az izraelitáknak vagyonelkobzás terhe mellett tilos halottaikat gyászszertartással, fáklyafény mellett temetni.

Jelen rendelet a gettókban közhírré teendő, s a zsinagógákban felolvasandó.

A rendelet megjelenése és kihirdetése másnapján Mack tábornok búcsút vett a királytól. Ötezer embert hagyott hátra Róma őrizetére, a többi élén kivonult a porta del Popolón, hogy - mint Ferdinánd leveléből már értesültünk - Championnet-t üldözőbe vegye, és üsse, ahol éri.

A sereg utóvédje még ki sem ért a kapun, amikor Róma ellenkező végén, a San Giovanni-kapun egy másik menet vonult be. Különös menet.

Az élen négy nápolyi lovascsendőr haladt, csákójukon a vörös-fehér kokárda. Mögöttük két egymáshoz kötözött kezű ember, gyapjúsipkában és gyanús színű, hosszú köpönyegben, amilyet a kórházi betegek viselnek. Szamáron ültek, csak úgy, szőrin. A két szamarat két vastag furkósbottal felszerelt ember vezette kötőféken; ez a két ember folyton fenyegette és gyalázta a foglyokat.

Mattei és Zaccalone, a római köztársaság két konzulja volt a két fogoly, az a két ember pedig, aki a szamarat vezette, a bádogos és a gyógynövény-kereskedő.

Megígérték, hogy kézre kerítik a konzulokat; mint látjuk, be is váltották a szavukat.

A két szerencsétlen szökevény biztonságban hitte magát abban a kórházban, amelyet Mattei alapított Valmontonéban, szülővárosában. Odamenekültek, és hogy senki ne ismerjen rájuk, betegruhát öltöttek. Csakhogy akadt egy ápoló, aki feljelentette őket - persze, ő is Matteinek köszönhette a kenyerét. A feljelentés nyomán a két konzult elfogták, és Rómába kísérték, hogy végrehajtsák rajtuk a halálos ítéletet.

Mihelyt beértek a San Giovanni-kapun túl a városba, mihelyt felismerték őket, működésbe lépett a tömeg ösztöne, amely fatálisan arra ingerli, hogy lerombolja, amit felépített, hogy megalázza, akit felmagasztalt. Előbb csak sértegették a foglyokat, aztán már sárral, végül pedig kövekkel dobálták. Előbb csak kiabáltak: - Halál rájuk! -, aztán megpróbálták a fenyegetést valóra is váltani. Ugyancsak a sarkára kellett állnia a négy nápolyi csendőrnek, hogy a

tömeg tudomásul vegye: a konzulokat akasztani hozzák Rómába, s ezt a műveletet holnap, Ferdinánd király jelenlétében, a hóhér hajtja majd végre a rendes vesztőhelyen, az Angyalvár előtti téren, így legalább a francia helyőrség is kénytelen lesz az akasztást saját gyalázatára végignézni. Ez a kilátás valamelyest megnyugtatta a tömeget. Ferdinánd királyt nem akarták megbántani, ráálltak hát, hogy másnapig várnak, hanem a haladékért a két konzulon álltak bosszút: egész úton szidalmazták, sárral és kővel dobálták őket.

A két konzul némán, leverten, de nyugodtan tűrte sorsát. Nem igyekeztek haláluk óráját siettetni, de kitolni sem. Megértették, hogy nincs számukra menekvés; most megmenekültek az oroszlán - a nép - torkából, de csak azért, hogy majd a tigris - a király - tépje szét őket.

Lehajtott fővel várták, ami rájuk következik.

Kerülközött mindjárt egy alkalmi poéta is - nagy győzelmek és vereségek idején jóformán minden fűzfán ilyen poéták teremnek -, rögtönzött négysoros versezetét szétosztogatta a csőcselék közt, s az rögtönzött dallamra mindjárt el is énekelte:

Largo, o romano popolo! all'asinino ingresso,
Qual fecero non Cesare, non Scipione istesso
Di questo democratico e augusto onore e degno
Chi rese un di da console d'impi tiranni el regno.[17]

Próbáljuk meg a magunk részéről szerény prózafordításban visszaadni a vers szépségeit:

„Helyet, ó, római nép! annak, aki úgy vonul be, ahogy soha Caesar vagy maga Scipio: szamárháton. Ez a felemelő és demokratikus megtiszteltetés csakis azt illeti meg, aki konzulként kormányozta a gaz tirannusok birodalmát."

Így hurcolták végig a foglyokat a városon, a Carcere Nuove-börtönig, ahol egyenesen a siralomházba vezették őket.

Óriási csődület támadt a börtön kapuja előtt. A tömeg betörte volna az ajtót, ha meg nem ígérik neki, hogy holnap délben meglesz az akasztás, az Angyalvár előtti téren, s ez annyira igaz, hogy a bakó meg a segédei már kora hajnaltól ott láthatók a téren - a bitót fogják ácsolni.

Két órán belül az utcán is megjelentek a hirdetmények a másnap déli kivégzésről.

Kecsegtető kilátás! A rómaiak édesen aludtak aznap éjjel!

A bitó csakugyan ott meredezett már reggel hét órakor az Angyalvár előtti téren, úgy, ahogy azt a népnek megígérték, Gratianus és Valentinianus didalíve meg a Tevere között, épp szemközt a via Papaléval.

Mint már említettük, ez a tér szolgált rendes körülmények közt is vesztőhelyül. Egyszerűség okából a hóhér háza is itt állt, alig néhány lépéssel feljebb a rakparton, épp átellenben a Tordinonéval, a régi börtönnel.

Ekkoriban még megvolt a Tordinone - 1848-ban rombolták csak le, amikor Róma másodszor is kikiáltotta a köztársaságot. Ez a második köztársaság annyi ideig sem állt fönn, mint az első, az 1798-as.

[17] Miközben a szerző e sorokat papírra veti, előtte van egy korabeli metszet, amely a két szerencsétlen bevonulását örökíti meg. Szinte mondanunk is felesleges, hogy a legutóbbi négy-öt fejezetben hajszálnyira sem tértünk el a történelmi tényektől.

Mialatt a halál napszámosai a vérpadot ácsolták, s az akasztófákat állították fel, és a tömeg tréfálkozott, mert ilyen és hasonló alkalmakkor rendesen csak úgy ontja az elmésnél elmésebb megjegyzéseket, serény munka kezdődött az egyik erkélyen; gazdagon feldíszítették kárpitokkal. A tömeg legalább akkora áhítattal figyelte az erkélyen, mint a vesztőhelyen folyó munkálatokat, minthogy az erkélyt a király páholyául szánták. Innen nézi majd végig a látványosságot.

Óriási tömeg áramlott Róma két ellenkező végéből, a piazza del Popolo és a Trastevere irányából végig a Tevere bal partján. A többi kerület népessége a széles Papale utcán és a környező szűk utcácskákon át özönlött a térre. Meg is telt hamarosan a tér, de annyira, hogy ha nem vonnak a vesztőhely köré kordont, az ácsok nem tudták volna folytatni munkájukat.

Csak a jobb part, Hadrianus császár síremlékének a környéke volt kihalt. Az Angyalvár az Rómának, ami Párizsnak a Bastille volt, és ami Nápolynak a Sant'Elmo-erőd. Hiába állt némán és látszatra üresen a szörnyű vár, így is baljós érzéseket keltett. Teremtett lélek nem járt a várhoz vezető hídon, még kevésbé kockáztatta volna meg bárki, hogy gyalog menjen végig a falak tövében. A vár ormán lengő háromszínű zászló mintha arra intette volna a vérgőztől mámoros csőcseléket: „Jól gondold meg, mit teszel, rajtad Franciaország szeme!"

De mivel a vár minden nyílása zárva maradt, s a falakon nem tűnt fel egyetlen francia katona sem, a tömeg végül is megszokta a néma fenyegetést, mint játszó gyerekek az alvó oroszlánt.

Tizenegy órakor kivezették a két elítéltet börtönéből, felültették a szamárra, és a nyakukba akasztottak egy-egy kötelet. A hóhér két segéde megragadta a kötél végét. Legelöl lépkedett a hóhér, utána következtek az elítéltek s azok mögött egész csapat vezeklő barát - az ő tisztük, hogy az elítéltet a vesztőhelyre kísérjék. Óriási tömeg tolongott a nyomukban, így vonultak a foglyok, még mindig kórházi ruhában, a San Giovanni-templomig. Ott leszállították őket a szamárról, hogy a lépcsőn mezítláb, térden állva, nyilvános bűnbánatot tartsanak.

A király éppen akkor tűnt fel a via Giulián, útban a Farnese-palotából a vesztőhelyre, amikor a hóhér két segéde a kötél rángatásával térdre kényszerítette az elítélteket. Régente a király megjelenése ilyenkor és itt egyet jelentett volna a kegyelemmel, az élettel, de nagyot változtak az idők, a király jelenléte ma halált hoz az elítéltre.

A tömeg utat nyitott a királynak. Ferdinánd nyugtalanul pislogott az Angyalvárra, s ingerülten rázta a fejét, amikor a francia zászlót meglátta. A tömeg éljenzése közepette kiszállt hintájából, majd megjelent fönt, az erkélyen, és üdvözölte a sokaságot.

Közvetlenül ezután óriási üvöltés jelezte, hogy közelednek a foglyok.

Előttük is, mögöttük is egy-egy nápolyi lovascsendőr-különítmény haladt. Az újonnan érkezett és a téren várakozó csendőrök közös erővel visszaszorították a tömeget, s szabaddá tettek egy tágabb térséget, hogy a hóhér és segédei kényelmesen elvégezhessék munkájukat.

Az Angyalvár néma maradt és kihalt. Lassacskán mindenki megnyugodott, jóformán meg is feledkeztek róla. Néhányan - a legbátrabbak - előreóvakodtak, egészen az üres hídig, és szidalmakkal árasztották el az erődöt, pontosan úgy, ahogy a nápolyiak szokták a Vezúvot szidalmazni. Ferdinánd az oldalát fogta nevettében, eszébe jutottak derék nápolyi lazzaronéi, és magában megállapította, hogy a rómaiaknak is megvan ám a magukhoz való eszük, ha nem is annyi, mint a nápolyiaknak.

Öt perccel tizenkét óra előtt ért ki a gyászmenet a szabad térségre. Az elítéltek alig álltak már a lábukon, de nyugodtan, fegyelmezetten viselkedtek.

A vérpad tövében leszállították őket a szamárról, levették a nyakukból a kötelet, és a bitóra akasztották. A vezeklő barátok szoros gyűrűbe fogták mindkettejüket, a halálról papoltak, és csókra nyújtották a feszületet.

Mattei megcsókolta a feszületet, és így szólt:

- Krisztusom, te tudod, hogy ártatlanul halok meg az emberek üdvéért és szabadságáért, mint te.

Zaccalone pedig ezeket mondta:

- Te vagy a tanúm, Krisztusom, hogy megbocsátok a népnek, ahogy te is megbocsátottál hóhéraidnak.

Az első sorokban álló nézők meghallották a két áldozat szavait. Néhányan pfujoltak.

Majd egy erős hang csendült fel:

- Imádkozzatok a halálbamenők lelkéért.

A vezeklő barátok vezetője szólt a tömeghez.

Mindenki letérdelt, hogy elimádkozzék egy *Ave Mariá*-t, még a király is, odafönt az erkélyen, még a hóhér és a segédei is, odafönt a vérpadon.

Mély és ünnepélyes csend támadt.

Ebben a pillanatban ágyúlövés dördült. A vérpad darabokra hullt a hóhér és segédei alatt, megnyílt az Angyalvár nagykapuja, és kirohant rajta száz gránátos. Legelöl egy dobos verte a riadót. A katonák futólépésben átkeltek a hídon, s mit sem törődve a sokaság rémült kiáltozásával, a csendőrök fejvesztett menekülésével, az általános megrökönyödéssel és rémülettel, elragadták a két elítéltet, és magukkal vitték az Angyalvárba, amelynek kapuja bezárult mögöttük, mielőtt bárki - a nép, a hóhérok, a vezeklő barátok, a csendőrök vagy maga a király - magához tért volna döbbenetéből.

Az Angyalvár végre hallatta szavát. Egyetlen szót, nem többet, hanem az az egy jól volt mondva, az célt ért, mint láttuk.

Az akasztás ezúttal elmaradt, felkopott a rómaiak álla, kénytelenek voltak beérni a zsidók megtáncoltatásával.

Ferdinánd király kutya rossz kedvében tért haza a Farnese-palotába. Ez volt első kudarca a hadjárat kezdete óta, és - szerencsétlenségére - korántsem az utolsó.

52 NANNO ÚJRA MEGJELENIK

Karolina megtette, amire Ferdinánd a levelében kérte. A királyi seregek győzelmének híre villámsebesen járta be egész Nápolyt, a Mergellinától a Maddalena-hídig, a San Martinó-i kolostortól a mólóig, majd különféle utakon-módokon továbbterjedt Nápolyból az ország minden zugába. Kalábriába futárokat menesztettek, Szicíliába és a Lipari-szigetekre könnyű, gyors járású hajókat. Még célhoz sem értek a hírvivők és a *scorridorok*, amikor már javában *Te Deum*-ra szólította Nápoly népét a háromszáz templom összes harangja, és eldördültek az első sortüzek. Az erődök ágyúinak bronzszava bömbölve hirdette a Hadak Istenének dicsőségét, pontosan úgy, ahogy azt a győztes király kívánta.

Harangszó, ágyúdörgés verte fel a nápolyi házak csendjét, lakóik örömére vagy kétségbeesésére, már aszerint, hogy ki milyen elven volt. A liberális párt hívei egytől egyig fájlalták Ferdinánd győzelmét a franciák felett, mert hiszen nem népek - eszmék csatája folyt itt, s a francia eszme a nápolyi liberálisok szemében egyet jelentett a humanizmussal, a közjó szeretetével, a haladással, a világossággal és a szabadsággal, aminthogy a nápolyi eszme, ugyanezeknek a liberálisoknak a szemében, maga volt a barbárság, az önzés, az elmaradottság, a sötétség és a zsarnokság.

A liberálisok, vereségük tudatában, bezárkóztak házaikba. Nagyon is jól tudták, hogy nem bátorságos most nyilvánosan mutatkozniuk, nem felejtették még el Torre hercegének és öccsének iszonyatos halálát. Nem csupán Rómát siratták, hanem Nápolyi is. Ferdinánd győzelme, vagy ami ugyanaz: a reakciós eszmék győzelme a forradalmi eszméken amott a pápa hatalmát állítja helyre, emitt a zsarnokságot szilárdítja meg.

Az abszolutizmus hívei tomboltak örömükben. Ők voltak többségben, hiszen ideszámított az egész udvar, mindenki, aki az udvarból élt vagy az udvartól függött, és maga a nép is: a halászok, kikötői munkások, lazzaronék. A csőcselék fel-alá rohangált az utcákon, és teli torokból üvöltözött: „Éljen IV. Ferdinánd! Éljen VI. Pius! Halál a franciákra! Halál a jakobinusokra!” De mindenkinél hangosabban üvöltözött Pacifico fráter, míg szamarát, Jacobinót hazaterelte a kolostorba. A szegény pára majd összeroskadt a mindenféle jóval tetésen rakott kosarak súlya alatt. Gazdája példáján felbuzdulva fülsiketítően iázott, amire a fráter nem éppen attikai szellemességgel megjegyezte, hogy társa nyilván fajtestvéreinek, a jakobinusoknak a vereségét siratja.

A lazzaronék nagyokat hahotáztak a barát elmésségén - hja, őkelmék nem túlságosan válogatósak tréfa dolgában.

A pálmás ház, illetve Fusco hercegnő háza messze esett ugyan a város központjától, de nem olyan messze, hogy a harangok zaja, az ágyúlövések visszhangja el ne hatolt volna odáig. Meghallotta Salvato is, és beleremegett, mint a csatamén, ha a trombita harsan.

A sebesült nem gyógyult teljesen meg, de sokkal jobban volt már, amint azt a legutolsó, névtelen levélke az igazságnak megfelelően közölte is Championnet tábornokkal. A levélkét - mondanunk sem kell - a derék Cirillo doktor írta. A beteg előbb csak az ágyból kelt fel, s a doktor engedélyével mindössze néhány lépést tett egy karosszékig, Luisa és a komorna támogatásával; majd odahagyta a karosszéket is, és Luisa karján kétszer-háromszor körüljárta a szobát. Egy alkalommal, úrnője távollétében, Giovannina felajánlotta, hogy, ha a beteg óhajtja, szíves örömest elkíséri körsétájára. Salvato megköszönte ugyan a felajánlott segítséget, de nem tartott rá igényt, egyedül vágott neki a sétának, amelyet addig mindig Luisa San Felice segítségével tett meg. Giovannina némán visszavonult, és sokáig zokogott a szobájában. Salvato nyilvánvalóan irtózott a komornától elfogadni olyan szolgálatokat, amelyek az

úrnő részéről boldoggá tették. Giovannina az eszével tudta, hogy úriember nemigen tétovázhat, ha közte és úrnője közt kell választania, de ösztönös, mély fájdalmát ez a felismerés cseppet sem enyhítette, sőt egyenesen az elviselhetetlenségig fokozta.

Ha az ajtó üvegén át megleste, hogy röpül úrnője a lovag távozása után a betegszobába, foga összecsikordult fájdalmában, és feljajdult, de úgy, hogy ez a jaj fenyegetésnek is beillett volna. Akarata ellenére szerette meg a szép fiatalembert, azzal a heves, érzéki szenvedéllyel, amelyet a testi tökély ébreszt délszak asszonyaiban - s most azon kapta magát, hogy ugyanilyen ösztönösen, és félig-meddig akarata ellenére gyűlölet támad lelkében úrnője iránt.

- Ó - suttogta -, előbb-utóbb meggyógyul a fiatalember, és ha meggyógyult, elmegy, akkor pedig rajta a sor, ő fog szenvedni.

Erre a csúf gondolatra felnevetett, és elapadtak könnyei.

Cirillo doktor el-eljött olykor - bár egyre ritkábban. Giovannina mohón figyelte a doktor sugárzó, egyre sugárzóbb arckifejezését; a beteg állapota rohamosan javult. Kívánta is, félt is tőle, hogy a doktor egyszer csak kijelenti: meggyógyult a beteg.

Előtte való nap, hogy harangzúgás és ágyúdörgés verte fel a várost, ott járt Cirillo doktor. Meghallgatta Salvato lélegzését, megkopogtatta a mellkasát, megállapította, hogy szűnőben a tompa zörej, és széles mosollyal kijelentette:

- No, még tíz-tizenkét nap, nem több, és betegünk nyugodtan lóra ülhet; akár maga viheti meg Championnet tábornoknak a gyógyulása hírét.

A doktor szavai egy csapásra két szívet dúltak fel, ha ugyan nem hármat. Giovannina figyelmét nem kerülte el, hogy Luisa szeme sarkában két nagy könnycsepp jelenik meg ezekre a szavakra, és alig bírja a sírást visszafojtani. A fiatalember fehér lett, mint a fal. Ami Giovanninát illeti, megint az a kettős érzés: az öröm és a fájdalom különös vegyüléke nyilallt a szívébe, élesebben, mint valaha.

Cirillo távozott. Luisa is elhagyta a szobát, azzal az ürüggyel, hogy a doktort kíséri ki. Giovannina utánuk lesett, míg csak el nem tűntek a szeme elől, majd elfoglalta szokott megfigyelőhelyét az ablak mellett. Pár perc múlva látta, hogy a doktor kilép a kertkapun, a fiatalasszony azonban nem tért rögtön vissza a sebesült szobájába. Giovannina így szólt magában:

- Ahá, sír!

Tíz perc múlva belépett Luisa. Giovannina rögtön észrevette, hogy úrnője szeme kivörösödött, hiába próbálta öblítéssel eltüntetni a sírás nyomait.

- Sírt! - ujjongott magában Giovannina.

Salvato nem sírt, ó nem - az ő márványkemény arcát soha nem is szántották tán még könnyek. De mihelyt Luisa San Felice mögött bezárult az ajtó, tenyerébe hajtotta a fejét, s úgy maradt rezzenetlenül, vakon és süketen a külvilágra, mintha szoborrá dermedt volna. Egyébként rendszerint így tett, ha Luisa nem volt mellette.

Alighogy Luisa megjelent, illetve jóval mielőtt megjelent volna, már a léptei zajára felemelte Salvato a fejét, és elmosolyodott. A szobába belépő fiatalasszonyt most is, mint mindig, a szerető férfi mosolya fogadta.

A mosoly a lélek napfénye, egyetlen kis sugarától felszárad a szív harmata, a könny.

Luisa egyenesen a fiatalemberhez sietett, mindkét kezét felé nyújtotta, és rámosolygott:

- Ó, mennyire örülök - mondta -, hogy túl van a veszélyen!

Másnap Luisa éppen Salvato mellett tartózkodott, amikor úgy egy óra tájban felzúgtak a harangok, és eldördültek az első üdvlövések. A királyné délelőtt tizenegy órakor vette kézhez felséges férje levelét, mintegy két óra telt bele, mire sikerült az összes szükséges intézkedést megtennie a győzelem méltó megünneplésére.

Salvato, mint mondottuk, megremegett karosszékében, s összevont szemöldökkel, táguló orrlyukakkal ugrott talpra, mintha máris puskaporszagot érezne - a csatatér, nem a nyilvános ünnepségek puskaporának szagát.

- Mi ez? - kérdezte, hol Luisára, hol a komornára pillantva.

Válaszul mindkét nő ugyanazt a tanácstalan mozdulatot tette.

- Menj és tudd meg, Giovannina - szólt Luisa San Felice. - Nyilván valami ünnep, amiről megfeledkeztünk.

Giovannina kisietett.

- Ünnep? - kérdezte Salvato álmélkodva.

- Milyen nap is van ma? - kérdezte a fiatalasszony.

- Ó - mosolygott Salvato -, régóta nem tartom számon, milyen nap van.

Majd felsóhajtott, és hozzáfűzte:

- Mától fogva számolom a napokat.

Luisa a naptár után nyúlt.

- Lám - mondta megkönnyebbülten -, advent vasárnapja van.

- Nápolyban ágyúval szokás a Mi Urunk eljövetelét köszönteni? - hitetlenkedett Salvato. - Karácsonykor ágyúzni, ezt még érteném, de most?

Giovannina visszaérkezett.

- Nos? - kérdezte Luisa San Felice.

- Asszonyom - felelte Giovannina -, Michele van itt.

- És mit mond?

- Furcsa dolgokat, asszonyom! Azt mondja... De tán jobb lenne - folytatta -, ha ő maga mondaná el asszonyomnak. Asszonyom vegye Michele híreit úgy, ahogy akarja.

- Mindjárt jövök, barátom - mondta Luisa San Felice Salvatónak. - Meghallgatom bolondunk híreit.

Salvato mosolyogva bólintott. Luisa távozott.

Giovannina sokért nem adta volna, ha a fiatalember kifaggatja. De mihelyt Luisa kilépett az ajtón, Salvato megint csak lehunyta a szemét, és visszasüppedt szokott, mozdulatlan némaságába. Giovannina kérdezetlenül nem mert beszélni, akármekkora kedvet is érzett rá.

Luisa az ebédlőben találta tejtestvérét. Michele ünneplő ruhában feszített, kalapját felpántlikázta, az arca sugárzott a büszkeségtől.

- Győztünk! - kiáltotta, mihelyt Luisát megpillantotta.

- Győztünk, húgocskám! Nagy királyunk, Ferdinánd bevonult Rómába, Mack tábornok egyik győzelmet a másik után aratja, a franciák megsemmisültek, Rómában zsidókat égetnek, és jakobinusokat akasztanak. *Evviva la Madonna!...* De mi bajod?

Erre a kérdésre az adott okot, hogy Luisa az örömhír hallatán sápadtan, erőtlenül rogyott egy székre.

Tüstént átlátta, hogy francia győzelem esetén Salvato továbbra is mellette maradhatott volna, sőt, talán Nápolyban várhatta volna be a francia csapatokat, most ellenben, ha a franciákat vereség érte, azonnal el kell hagynia Nápolyt és őt, Luisát, hogy bajtársai balsorsában osztozzék.

- Azt kérdem, mi bajod? - szólt ismét Michele.

- Semmi, barátom, csak a meglepetés, váratlanul ért ez a hír. Biztos vagy benne, Michele?

- Hát nem hallod a harangzúgást? Az ágyúdörgést?

- Hogyne hallanám.

És mintegy magának, félhangosan hozzátette:

- És jaj nekem, ő is hallja.

- Ha nekem nem hiszel, majd elhiszed San Felice lovagnak - mondta Michele. - Ő udvari ember, ő csak tudja.

- A férjem! - riadt meg Luisa. - De hiszen ilyenkor nem szokott még hazajönni!

Gyors pillantást vetett a kertre.

Csakugyan a lovag jött meg, egy órával korábban, mint szokott. Hallatlan rendbontás! Nevezetes dolgok történhettek valóban!

- Fuss, Michele, fuss a sebesült szobájába! - kiáltotta Luisa. - De egy szót se mindarról, amit nekem elmondtál, megértetted? És ügyelj, hogy Giovannina se fecsegjen!

- Értem én, szegény fiú, fájna neki, ha tudná... De ha megkérdezi, miért zúgnak a harangok, és miért dörög az ágyú?...

- Mondd azt, hogy advent tiszteletére harangoznak és lőnek. Eredj!

Michele kilépett a folyosóra. Luisa sietve betette mögötte az ajtót. Épp jókor! A lovag feje ebben a pillanatban tűnt fel a lépcső tetején.

Luisa elébe futott, mosolyogva, de elszoruló szívvel.

- Hitemre! - szólt a lovag, miközben a szobába lépett. - Ez aztán a meglepetés: Ferdinánd király, mint hős hadvezér! A látszat valóban gyakran csal! A franciák visszavonulnak! Championnet feladta Rómát! És sajnos, máris gyilkosságok, kivégzések mocskolják be a Győzelmet! A görögök bezzeg nem így képzelték a győzelmet, ők Nikének nevezték, megtették az Erő és az Erény gyermekének és Jupiter kísérőjének, Themisszel, az Igazsággal egyetemben. Igaz, igaz, a rómaiak már csak azért nyomtak mérleget a kezébe, hogy a legyőzöttek sarcát méregesse, s ők azt mondották: *Vae victis!* - jaj a legyőzöttnek! Én pedig azt mondom: *Vae victoribus!* - jaj a győzőknek, ha a vérpadot és a bitót besorolják győzelmi jelvényeik közé. Rossz hódító lennék, szegény Luisám, szívesebben vonulok be saját barátságos otthonomba, mint egy síró-rívó városba.

- Hát csakugyan igaz, amit beszélnek, barátom? - kérdezte Luisa, még mindig nem akarván hinni a fülének.

- A lehető leghivatalosabb értesülés, drága Luisám, a kalábriai herceg őfelsége tulajdon szájából hallottam. Azért is küldött a herceg a szokottnál korábban haza, mert ebből az alkalomból nagy ebédet ad.

- Ön is részt vesz rajta? - kiáltotta Luisa San Felice, hevesebben, mint szerette volna.

- Sajnos, kénytelen vagyok részt venni rajta - felelte a lovag. - Csupa tudóst hívott meg a herceg, latin feliratokat kell készítenünk, és allegóriákat kiagyalnunk a király fogadására. Pazar ünnepségeket rendeznek majd a tiszteletére, gyermekem. Mellesleg megjegyezve: aligha kerülöd el, hogy részt vegyél rajtuk. Lásd be, nincs mód kitérni előle. Amikor a herceg ma ezzel a hírrel állított be a könyvtárterembe, úgy meglepődtem, hogy kis híján leestem a létráról. Ez persze nagy udvariatlanság lett volna, nyilvánvaló bizonyítéka annak, milyen kevésre tartottam eddig a herceg atyjának hadvezéri képességeit. Még most is úgy meg vagyok zavarodva, drágám, hogy azt sem tudom, bezártam-e a kertajtót, vagy sem. Segítesz átöltöznöm, ugye? Készítsd elő a ruháimat, udvarképesen kell öltöznöm... Akadémikusok lakomája! Betűrágó, vaskalapos társaság, megesz majd köztük az unalom! Jövök, mihelyt szabadulhatok, de kötve hiszem, hogy este tíz-tizenegy óra előtt sikerüljön elszöknöm. Uramisten! Ők tudatlannak tartanak engem, én őket tudálékosnak! Gyerünk, Luisa, gyerünk! Mindjárt két óra, és az ebéd háromkor kezdődik. Mit bámulsz úgy?

S a lovag félfordulatot tett, hogy maga is szemügyre vegye, mit lát felesége a kertben.

- Semmit, semmit, barátom - mondta Luisa. Férjét gyorsan betuszkolta a hálószobába. - Igazad van, sietnünk kell, különben elkésel.

Luisa elé a következő látvány tárult - nem csoda, ha megijedt, hogy a férje meglátja -: lassan nyílt a kertajtó, amelyet a lovag valóban elfelejtett kulcsra zárni, és belépett rajta Nanno, a boszorkány. Amióta azon a bizonyos éjszakán elsősegélyben részesítette a beteget, és átvirrasztotta ágya mellett az éjjelt, senki a színét sem látta többé a San Felice-házban. Most végighaladt szibillai járásával a kerten, fel a lépcsőn, eljutott az ebédlő ajtajáig, és mintha tudná, hogy Luisát egyedül találja, habozás nélkül benyitott. Lassan, nesztelenül átvonult a szobán, de egy szó nem sok, annyit sem szólt Luisához, aki reszketve, halotthalványan meredt rá, mintha kísértetet látna. Mindössze egyik ujját emelte Nanno, hallgatást parancsolóan a szája elé, majd eltűnt a Salvato szobájához vezető folyosón.

Luisa homlokát kiverte a verejték. Kendőjével gyorsan letörölte, s hogy a hihetetlen jelenéstől szabaduljon, befutott a férje szobájába. Biztonság okából az ajtót gondosan kulcsra zárta maga mögött.

53 AKHILLEUSZ DEIDAMEIÁNÁL

Michele pontosan betartotta Luisa utasításait. Ez nem is került különösebb erőfeszítésébe; a fiatal tiszt barátságos fejbólintással üdvözölte ugyan Michelét, szóra azonban nem méltatta.

Michele és Giovannina visszavonult az ablakmélyedésbe. Csakhamar élénk beszélgetésbe merültek. A lazzarone halk hangon beszámolt Giovanninának a hírekről. Az imént mindössze egy-két szót válthattak, márpedig a komornának azt súgta ösztöne, hogy ezek az események döntő befolyással lesznek Salvato és Luisa, következésképp az ő sorsára is.

Salvato nem tudhatta, mi történt, de sejtette, hogy valamiféle, a nápolyiak számára kedvező, tehát a franciákra kedvezőtlen fordulatnak kellett bekövetkeznie. Minden jel erre vallott. A fiatalember azonban úgy érezte, tapintatlan eljárás lenne idegenektől, különösképpen cselédektől, Luisa alárendeltjeitől kérdezősködnie, ha Luisának van valami oka a tények eltitkolására. A titkot meg fogja tudni, de csakis szerelme szájából.

A fiatal tiszt gondolataiba merült, Nina és Michele tovább beszélgetett. Egyszerre megcsikordult az ajtó. Salvato a szemét sem nyitotta ki - ezek nem Luisa léptei.

A lazzaronét és a komornát korántsem kötötte le annyira a beszélgetés, mint Salvatót ábrándjai, ők tehát felnéztek - és nagyot kiáltottak meglepetésükben.

Nanno jelent meg a küszöbön.

Nina és Michele kiáltására megfordult Salvato is. Bár a boszorkányt mindössze egyszer látta, s akkor is félig az ájulat ködén át, rögvest ráismert. Kezét nyújtotta Nannónak.

- Jó napot, anyó! - mondta. - Köszönöm, hogy eljöttél a betegedet meglátogatni. Már attól féltem, úgy megyek el Nápolyból, hogy nem látlak viszont.

Nanno a fejét rázta.

- Nem a betegemhez jöttem - mondta -, mert a betegnek nincs többé szüksége a tudományomra. És nem is azért jöttem, hogy megköszönd, amit tettem; nincs rajta mit köszönni, pusztán a kötelességemet teljesítettem, mint a hegyek hű lánya s a füvek titkának ismerője. Azért jöttem, hogy egy történetet beszéljek el a sebesültnek, akinek beforrott immár a sebe. Régi történet, háromezer éve száll szájról szájra. Fiának mondja az anya, ha azt kell látnia, hogy a fiú gyáván és tunyán meglapul a sutban, bár veszélyben a haza.

A fiatalember szeme felcsillant. Valami azt súgta neki, hogy ez az asszony kitalálta legrejtettebb gondolatait.

A boszorkány bal kezét Salvato karszékének támlájára helyezte, jobb kezével beárnyékolta tulajdon szemét és homlokát, és pár pillanatig némán, töprengve állt, mintha egy régen elfeledett legenda után kutatna az emlékezetében.

Michele és Giovannina döbbenten, csaknem rémülten bámulta Nannót. Nem is sejtették, mit akarhat. Salvato mohón figyelt; mint már mondottuk, érezte, hogy Nanno szava úgy világítja majd be gondolatainak örvénylő homályát, mindazt, amit az első harangkondulás, az első ágyúlövés lelkében felkavart, mint villám fénye a viharos éjszakát.

Nanno homlokára húzta köpenyét, s ugyanazzal a mozdulattal vállára ejtette a fejét borító csuklyát. Majd lassan, vontatottan, félig beszélve, félig énekelve rákezdte:

„Hallga, mit mesélnek a trójai sasok az albán keselyűknek.

Réges-régen, amikor az istenek még elvegyültek az emberekkel, Thétisz a tengeri istennő házasságában egyesült Thesszália királyával, Péleusszal.

Thétiszt előbb Neptunus és Jupiter kérte feleségül, de amikor megtudták, hogy fiat fog szülni, aki nagyobb lesz az apjánál, átengedték Aiakosz fiának.

Thétisznek sok gyermeke született a férjétől. Sorra tűzre vetette őket, hogy megtudja: halandók-e, s a gyermekek sorra odavesztek.

Végül született egy fia, Akhilleusz nevezetű. Már-már őt is a tűzbe vetette anyja, mint előtte minden testvérét, amikor Péleusz kiragadta a gyermeket Thétisz kezéből, s kicsikarta tőle az ígéretet, hogy nem öli meg, hanem ahelyett megmártja a Sztüx vizében. Halhatatlanná a gyermeket nem tehette a víz, de sebezhetetlenné igen.

Thétisznek megengedte Plutón, hogy egyszer, egyetlenegyszer leszálljon a holtak birodalmába, s a gyermeket megmártsa a Sztüx vizében. Thétisz letérdelt a víz partján, s a gyermekét sarkánál fogva a víz alá merítette.

A gyermek egész testében sebezhetetlenné vált, egyetlen pontot, a sarkát kivéve, hiszen anyja sarkánál fogta, míg megmártotta őt. Thétisz jóslatot kért.

A jóslat úgy hangzott, hogy a gyermek halhatatlan dicsőséget vív majd ki egy nagy város ostrománál, de dicsősége csúcsán utoléri őt a halál.

Anyja ekkor elvitte Szkürosz király udvarába, és Pürrha néven lányruhában a király lányaival együtt neveltette. A gyermek betöltötte tizenötödik évét, s nem tudta még, hogy férfi...”

Salvato félbeszakította a regét:

- Ismerem a történetet, Nanno. Hasonlatod megtisztelő: én lennék tehát Akhilleusz és Luisa Deidameia. De ne félj, nem kell a kardot sem felmutatnod, mint Ulüsszész tette, hogy férfi voltomra ráébressz. Folyik a harc, ugye? - folytatta a fiatal tiszt felvillanó szemmel. - A nápolyiak győzelmet arattak a franciákon, ezért a sortűz, ugye? Merre folyik a harc?

- Ferdinánd király bevonult Rómába, megkezdődött az öldöklés. Ezt adja hírül a harangszó és az ágyúdörgés - felelte Nanno.

- Köszönöm - mondta Salvato, és megszorította Nanno kezét. - De mi közöd neked, a kalábriainak, Ferdinánd király alattvalójának mindehhez? Miért jöttél engem figyelmeztetni?

Nanno büszkén kihúzta magát. Most látszott csak, milyen magas termetű.

- Nem vagyok kalábriai - mondta. - Albánia lánya vagyok, s az albánok inkább elhagyták őseik földjét, semhogy alattvalóként éljenek. Nekünk nem parancsolt és nem is fog soha parancsolni más, mint a nagy Szkander bég leszármazottai. Testvérünk minden nép, amely a szabadság nevében felkel. Nanno francia győzelemért fohászkodik isteneihez, mert a franciák a szabadságért harcolnak.

- Rendben van - szólt Salvato. Elhatározása készen állt.

Michele és Nina eddig némán figyelte a jelenetet. Salvato hozzájuk fordult:

- Amikor megkérdeztem Luisától, mit jelent a zaj, tudta ő már, mi történt?

- Nem - felelte Giovannina.

- Tőlem tudta meg - fűzte hozzá Michele.

- És most mit csinál? - kérdezte a fiatalember. - Miért nincs még itt?

- A lovag a szokottnál korábban érkezett haza, a nagy felfordulás miatt - felelte Michele. - Húgom nyilván nem mozdulhat a lovag mellől.

- Annál jobb - szólt Salvato. - Lesz időnk mindent előkészíteni.

- Istenem! Salvato úr - kiáltotta Giovannina -, csak nem hagy itt bennünket?

- Ma este indulok, Nina.

- És a sebe?

- Hallottad, mit mond Nanno: beforradt.

- De a doktor szerint még tíz napig kell feküdnie.

- Ezt tegnap mondta a doktor, ma nem mondaná.

Most a fiatal lazzaronéhoz fordult Salvato:

- Barátom, Michele, tennél-e nekem egy szívességet?

- Tudhatja, Salvato úr: akit Luisa szeret, azt én is szeretem.

Giovannina megremegett.

- Azt hiszed, szeret engem, jó fiú? - kérdezte izgatottan Salvato, kilépve megszokott nyugalmából.

- Kérdezze csak meg Giovanninát! - szólt a lazzarone.

Salvato a fiatal lány felé fordult, de az elébe vágott.

- Semmi közöm úrnőm titkaihoz - mondta nagyon sápadtan. - Különben is mennem kell, asszonyom szólít.

Csakugyan Nina nevétől visszhangzott a folyosó.

A lány az ajtóhoz futott.

Salvato csodálkozva és némi nyugtalansággal figyelte Ninát, míg csak be nem csukódott mögötte az ajtó. Baljós sejtelmei támadtak - de a pillanat nem volt alkalmas a töprengésre.

- Gyere ide, Michele - mondta. - Fogd ezt az erszényt, körülbelül száz arany van benne. Este kilenc órára keríts nekem egy lovat, de nem akármilyet ám! Idevalósi, szívós, erős állat legyen, olyan, amelyik egy szuszra megtesz húsz mérföldet, ha kell.

- Meglesz, Salvato úr.

- Szerezz továbbá egy parasztruhát.

- Meglesz.

- És a legeslegjobb kardot, Michele, amit csak fel tudsz hajtani. De jól a kezedre álljon ám, és csinos kard legyen, mert az lesz a te ezredesi kardod.

- Ó, Salvato úr - kiáltotta Michele ragyogva -, hát nem feledkezett meg az ígéretéről?

- Három óra - figyelmeztette a fiatalember. - Nem sok időd van a holmikat beszerezni. Pontosan kilenc órakor várj a lóval a kis sikátorban, amelyik a ház mögött, a legalsó ablaksor magasságában húzódik.

- Rendben van - mondta a lazzarone.

Odalépett Nannóhoz.

- Mondd, Nanno, nem intézhetnéd úgy a dolgot, hogy elháruljon a húgocskámat fenyegető veszély? Most egyedül maradsz vele.

- Ezért jöttem - felelte Nanno.

- Akkor, becsületszavamra, derék asszony vagy. Ami pedig engem illet - folytatta a lazzarone, kicsit mélabúsan -, tudod, Nanno, ha egyszer úgy áll a dolog, hogy a húgocskám boldogságáért valakinek fizetnie kell, vigyen inkább engem el az ördög, kössön föl Donato mester, nem bánom. Velem ne is törődj, csak ővele! A Posíllipótól a Maddalena-hídig akad Michele annyi, hogy több se kell, az aversaiakról nem is beszélve, bolondban sincs éppen hiány, Luisa San Felicének ellenben nincs párja a kerek világon. Salvato úr, legyen egész nyugodt, amivel megbízott, annak rendje-módja szerint elintézem.

Azzal ő is elhagyta a szobát.

Salvato Michele minden szavát hallotta. Mihelyt egyedül maradt Nannóval, megszólalt:

- Nanno, már nem először hallom emlegetni, hogy sötét sorsot jövendöltél Luisának. Mi igaz ebből?

- Fiatalember - felelte a boszorkány -, magad is tudhatod: az égi hatalmak szándékait sohasem értjük elég világosan, ezért is nehéz kivonnunk magunkat alóla. De a csillagzatok állása és a tenyér vonásai egyaránt erőszakos halállal fenyegetik azt, akit szeretsz, és én teljes bizonyossággal tudom, hogy irántad való szerelme okozza majd halálát.

- Az ő szerelme irántam vagy az enyém őiránta? - kérdezte Salvato.

- Az ő szerelme irántad. El kell őt hagynod mindörökre; ezt parancsolja neked a becsület, ha francia vagy, s ezt az emberség, ha igazán szereted őt. Váljatok el, váljatok el örökre... a válás elhárítja tán a balsorsot a feje fölül. Nincs több mondanivalóm.

Nanno fejére húzta a csuklyát és indult. Egyetlen szóval nem válaszolt többé a fiatalember kérdéseire, nem hajlott könyörgésére.

Az ajtóban összetalálkozott Luisával.

- Elmégy, Nanno? - kérdezte a fiatalasszony.

- Küldetésem betöltöttem - felelte a boszorkány. - Minek maradnék?

- Miért jöttél, Nanno? Én nem tudhatom? - kérdezte Luisa.

- Ő majd elmondja - felelte Nanno, s ujjával Salvatóra mutatott.

Azzal elment, ahogy jött, nesztelenül és méltóságteljesen.

Luisa úgy meredt utána, mintha álombéli jelenést látna. Nézte, csak nézte, hogy megy végig Nanno a folyosón, az ebédlőn, hogy megy le a lépcsőn, hogy nyitja ki és zárja be maga mögött a kertajtót.

Már régen eltűnt a boszorkány, de Luisa még mindig merően állt, mintha gyökeret vert volna a lába, akárcsak a mondabeli Daphnisz nimfának.

- Luisa!... - szólította meg Salvato halkan, lágyan.

A fiatalasszony összerezzent. Megtört a varázslat. Szerelmesére pillantott, s tüstént észrevette, hogy a szeme szokatlan tűzben ég - nem a láz, nem is a szerelem, hanem a harci kedv tüzében.

- Jaj! - kiáltotta Luisa. - Jaj nekem! Ugye mindent tud?

- Igen, drága Luisám - felelte Salvato.

- Ezért járt itt Nanno?

- Ezért.

- És... - a fiatalasszony összeszedte minden erejét -, és mikor szándékszik indulni? - kérdezte.

- Úgy határoztam, hogy ma este kilenc órakor indulok, Luisa... ó, de akkor még nem láttam kegyedet viszont.

- És most, hogy viszontlátott?...

- Nem megyek, míg el nem küld.

- Salvato, maga, a félelmes harcos egyszerre szelíd lett és engedelmes, mint egy gyermek! Induljon ma este, barátom, a mondott órában.

Salvato rácsodálkozott Luisára.

- Hogy hiheti rólam, hogy valaha is megkísérelném eltántorítani a becsület útjáról? Annál sokkal jobban szeretem, és magamat is többre tartom. Keserves könnyekkel fizetem majd meg a távozását, Salvato, szerencsétlenné tesz, mert magával együtt eltávozik új, ismeretlen lelkem, amely magával támadt, amelyet magától kaptam, és egyedül Isten a megmondhatója, micsoda bánat és magány szakad rám, milyen üres lesz eztán a szívem... Ó, szegény, elárvult szoba! - pillantott körül Luisa. Két nagy könnycsepp gördült végig az arcán, de a hangja ugyanolyan édes-bűvösen csengett, mint előbb. - Hányszor, de hányszor lopódzom majd éjjelenként ide, hogy a valóságért az álmokban keressek kárpótlást! Milyen drága lesz szívemnek a legközönségesebb tárgy is, hogy átszellemül majd mind, ha eltávozott! Az ágy, amelyen gyötrődött, a karosszék, amelyben lázálmait virrasztottam, a pohár, amelyből ivott, az asztal, amelyre rákönyökölt, a függöny, amelyet félrevontam, hogy arcára napfényt csaljak, minden, de minden magára emlékeztet majd itt, barátom, s magát nem emlékeztetheti semmi énrám...

- Hát a szívem, Luisa? Az csordultig van veled!

- Ha így van, szerencsésebb nálam, barátom. Bármikor maga elé képzelhet. Ismeri idő-beosztásomat, tudja, mely órákban vagyok a magamé, azaz inkább: mikor voltam az öné. Itt nem változik semmi, ha el is távozik: ugyanabban az órában lépek majd be a szobába, és hagyom el, mint amikor ön még itt volt. És nem merülhet feledésbe együttlétünk egyetlen napja, egyetlen perce sem. De én, én hol keressem magát? Csatatereken, ágyútűzben, lőpor-füstben, a sebesültek vagy a halottak között!... Ó, írjon nekem, Salvato, írjon! - A kérés úgy szakadt ki Luisából, mint a fájdalom sikolya.

- De hát megtehetem, csakugyan? - kérdezte a fiatalember.

- Miért ne tehetné?

- Ha elkallódik egy levél, csak egy is! Ha idegen kézbe kerül!...

- Az csakugyan nagy csapás lenne - mondta a fiatalasszony -, de nem rám, hanem őrá.

- Őrá? Kire?... Nem értem, Luisa.

- Nem érti, nem is értheti, honnan is tudná, milyen jóságos a férjem. Földre szállt angyal! Szerencsétlenné tenné, ha tudná, hogy nem vagyok boldog. Ó, ne aggódjon, Salvato, ügyelni fogok a férjem boldogságára.

- Ne írjak inkább más címre? Fusco hercegnőnek vagy Ninának?

- Felesleges, barátom. Felesleges, és ráadásul... csalás. Márpedig minek csaljunk, ha nem okvetlenül szükséges? Akkor sem szabad csalnunk, ha szükséges! Nem, írjon bátran az én címemre: „Luisa San Felicének, a Margellinán, a pálmás házban."

- És ha a levél véletlenül a férje kezébe kerül?

- Ha lezárt levél, felbontatlanul adja majd át nekem, ha nyitott, olvasatlanul.

- És ha mégis elolvassa? - kérdezte Salvato, elképedve ezen a vak bizalmon.

- Írhat-e nekem mást, mint amit a gyengéd fivér ír szeretett húgának?

- Azt fogom írni, hogy szeretem.

- Ha csak ez áll a levélben, Salvato, férjem szánni fogja és szánni fog engem magamat is.

- Luisa, ha a férje igazán olyan, mint állítja, szinte már nem is ember.

- Gondolja meg, barátom, hogy inkább apám ő nekem, mint hitvesem. Ötéves korom óta nevel, az ő szívén melegedtem egész életemben. Jószívű vagyok, művelt, értelmes, mondja maga: nos, a férjem a jószívű, ő a művelt, ő az értelmes, mindent neki köszönhetek, az értelmemet, a műveltségemet, a jó szívemet, mindent. Maga is jó ember, ugye Salvato? És igaz ember, és nagylelkű. S én a szerelmes asszony szemével látom, aszerint is becsülöm. Nos, ő jobb magánál, igazabb, nagylelkűbb... Isten ne adja, hogy valaha is kénytelen legyen ezt önnek bebizonyítani.

- De Luisa! Végül még féltékennyé tesz a férjére.

- Legyen féltékeny, barátom, ha féltékennyé teheti a szeretőt szerelmesének gyengéd szeretete az apa iránt. Szeretem magát, Salvato, annyira szeretem, hogy szerelmemet most, a válás pillanatában kérdezetlenül, önként megvallom; de ha azt kéne látnom, hogy mindketten veszélyben forognak, egyenlő, tényleges, végső veszélyben, s csak az egyiküket menthetem meg, őt menteném meg, Salvato... hogy aztán magával együtt haljak meg.

- Ó, Luisa, de boldog ember is a férje! Hogy szereti kegyed a lovagot!

- És maga mégsem kérne ebből a szeretetből, Salvato, mert így csupán a felsőbbrendű, a csak szellemi lényeket szeretjük, és mert ez a szeretet nem állhatta, lám, útját annak, hogy magát megszeressem. Őt jobban szeretem, mint magát, s magát forróbban, mint őt... ennyi az egész.

Utolsó szavai közben Luisa egy székre hanyatlott, mintha a kétféle érzés, a szív és a lélek szerelmének harca maradék erejétől is megfosztotta volna. Feje a támlára billent, két kezét összekulcsolta, szemét az égre emelte, és üdvözült mosollyal ajkán érthetetlen szavakat mormolt maga elé.

- Mit tesz, Luisa? - kérdezte Salvato.

- Imádkozom - felelte Luisa.

- Kihez?

- Őrangyalomhoz... Térdepeljen le, Salvato, és imádkozzék velem.

- Különös! Különös! - suttogta a fiatalember.

És térdre hullott, mintegy felsőbbrendű erőtől leigázva.

Pár pillanat telt így el. Ekkor Luisa lehajtotta a fejét, Salvato felemelte a magáét, és a tekintetük összetalálkozott. Mélységes bánat fogta el őket, de a szívükbe csodálatos nyugalom költözött.

Teltek-múltak az órák.

A bánat órái ugyanolyan gyorsan telnek, mint az öröm órái, sokszor annál is gyorsabban. A szerelmesek szót sem ejtettek a jövőről, kizárólag a múltról beszéltek. Nina jött-ment - ők észre sem vették; ezeket az órákat egy ismeretlen, ég és föld között lebegő világban élték.

Csak akkor rezzentek össze és sóhajtottak nagyot, ha az ingaóra megkondult, jelezve, hogy ismét lejárt egy óra.

Nyolc órakor belépett Nina.

- Michele küldi - mondta.

S egy kendőbe bugyolált, át- meg átkötött csomagot helyezett a szerelmesek lábához.

Kinyitották. Michele beszerezte és elküldte a kért parasztgúnyát.

A két nő kiment a szobából.

Salvato pillanatok alatt felöltötte az álruhát, amelyet az úton visel majd. Sietett ajtót nyitni. Luisa felkiáltott meglepetésében: Salvato szinte szebb volt még és megnyerőbb a hegyilakó-öltözékben, mint városi ruhában.

Az utolsó óra olyan gyorsan elrepült, mintha a percek mind másodpercekké zsugorodtak volna.

Az óra kilencet ütött.

Luisa és Salvato egyenként számolta az ütéseket, mind a kilencet - pedig jól tudták, hogyne tudták volna, hogy éppen kilenc óra van.

Salvato Luisára nézett. Luisa felállt.

Belépett Nina.

Arca fehérebb volt az ingvállánál, szemöldöke görcsösen összerándult, elnyílt szájából elő-villantak hegyes, fehér fogai, hangja tompán csengett, mintha csak nehezen törne át össze-szorított fogainak sövényén.

- Michele kint vár - jelentette.

- Induljunk! - szólt a fiatalasszony, és kezét nyújtotta Salvatónak.

- Milyen nemes lelkű és bátor, Luisa - mondta Salvato. Felállt, de megtántorodott, hiába volt ő a férfi.

- Támaszkodjék rám, barátom! - mondta Luisa. - Még egyszer - és fájdalom!-, utoljára.

Beléptek a sikátorra nyíló szobába. Kint felnyerített a ló.

Michele ott állt már az őrhelyén.

- Nyisd ki az ablakot, Giovannina - mondta a fiatalasszony.

Giovannina engedelmeskedett.

Valamivel a párkány fölött egy ember és egy ló körvonalai rémlettek a homályban. Az ablak csaknem a padlóval egy vonalban kezdődött, s egy kis erkélyre szolgált.

Ők ketten lassan közeledtek. Nina kitárta az ablakot, majd félrehúzódott, a szerelmesek háta mögé. Onnan leste őket az árnyékból.

Luisa és Salvato sírt a sötétség leple alatt. Csendesen sírtak, elfojtva fel-feltörő zokogásukat, mert nem akarták, hogy a másik még jobban elérzékenyüljön.

Nina nem sírt. Szemhéja száraz volt, hogy szinte perzselt, s a levegő sípolva tört elő a tüdejéből.

- Luisa - mondta Salvato elcsukló hangon -, egy aranyláncot hagytam a szobában, darabka papírba göngyölve. Ninának szántam, adja át, kérem, a nevemben.

Luisa bólintott, és megszorította Salvato kezét, de szóval nem felelt.

Most a fiatal lazzaronéhoz fordult Salvato:

- Köszönöm, Michele. Míg él a szívemben az ő angyali emléke - s e szavaknál átölelte Luisa San Felice vállát -, egyszóval míg csak utolsót nem dobban a szívem, minden egyes dobbanása eszembe idézi majd a jó barátokat is, akikre őt hagyom. Vigyázzatok rá!

Giovannina görcsösen megragadta a fiatalember kezét, és félig önkívületben megcsókolta, olyan vadul, hogy harapásnak is beillett.

Salvato csodálkozva fordult felé, de Nina máris hátraugrott.

- Salvato úr - szólalt meg Michele -, itt a visszajáró pénz.

- Add oda öreg édesanyádnak, Michele, és kérd meg, hogy imádkozzék olykor Istenhez és a Madonnához Luisáért és énértem.

- Szép dolog! - dünnyögte Michele. - Most meg már sírok...

- Viszontlátásra, barátom! - szólt Luisa. - Isten és az ég angyalai vezéreljék!

- A viszontlátásra? - mormolta Salvato. - Hát nem tudja, Luisa, hogy a viszontlátás mind-kettőnk fejére halált hozhat?

Luisa jóformán végig se hagyta mondani.

- Hallgasson, hallgasson! - kiáltott rá suttogva. A jövő titkainak egyedül Isten a tudója. De történjen bármi, én nem búcsúzom öntől istenhozzáddal.

- Ám legyen! - mondta Salvato, miközben átlépett az erkély korlátján, és felült a lóra. Luisa vállát még most sem engedte ki az ölelésből, s az asszony oly hajlékonyan simult hozzá, mint a nádszál. - Ám legyen! Szívem édes, egyetlen szerelme, a viszontlátásra!

Az utolsó, reményteli szó vége csókba fulladt: ajkuk most találkozott először.

Salvato felujjongott örömében, feljajdult fájdalmában, sarkantyúba kapta a lovat, kiszakította magát Luisa karjaiból, és elvágtatott. Hamarosan végleg elnyelte a homály.

- Ó! - szakadt ki ekkor a sóhajtás a fiatalasszony szívéből. - Téged viszontlátni... és meghalni!

54 AZ ÜTKÖZET

Championnet ünnepélyes esküvéssel fogadta meg Thiébaut-nak és ötszáz emberének, mielőtt kivonult Rómából, hogy húsz napon belül felszabadítja őket. Ott voltunk, hallottuk az esküt.

Negyvennyolc óra alatt, egyetlen pihenővel ért a francia sereg Civita Castellanába.

A tábornok első dolga az volt, hogy bejárja a várost és környékét.

Civita Castellanát sokáig tévesen az ókori Veiivel azonosították. Championnet-t mindenekelőtt régészi minőségében érdekelte a város; mindjárt ki is számította, hogy a távolság, amely Civita Castellanát Rómától elválasztja, több mint harminc mérföld, és arra a belátásra jutott, hogy újabb bakot lőttek mindazok, akiket a tudós nevezet nyilván csakis azért illet meg, mert tévedést tévedésre halmoznak: a város határában található romok semmiképp sem Veii, hanem valószínűleg Falerii romjai.

A legújabb kutatások igazolták Championnet feltevését.

A tábornoknak volt rá gondja, hogy mindenekelőtt a fellegvárat hozassa rendbe, és kikeresse kis hadserege egyes csapattesteinek az alkalmas hadállásokat. A fellegvárat VI. Sándor pápa építtette valaha; ekkoriban kizárólag börtönnek használták.

A tábornok Macdonaldnak szánta az elkövetkezendő ütközet egész dicsőségét. Hétezer emberrel Borghettóba küldte, meghagyta neki, hogy fedezékül ügyesen használja fel a postaállomás épületét meg a környező rogyadozó viskókat, és támaszkodjék Civita Castellanára. A várban helyezkedett el ugyanis a francia hadsereg szélső jobbszárnya, vagy pontosabban szólva: a vár tövében ott volt az egész hadsereg. Lemoine tábornokot ötszáz emberrel a terni völgyszorosba irányította Championnet, a balszárnyra, s útravalóul idézte neki Leónidasz parancsát a spártaiakhoz: „Itt haljatok meg!” Hasonló parancsot kapott Casabianca és Rusca, akik a balszárny legszélén, az ascoli szorosban foglaltak embereikkel állást. Amíg ők hárman kitartanak, Championnet-t nem fenyegeti a hátba támadás veszélye, márpedig a tábornok erősen bízott benne, hogy az ellenség szemből jövő támadását el fogja tudni hárítani. Végezetül küldöncöket menesztett Pignatelli tábornokhoz, aki valahol Civita Ducale és Magliano között éppen a római légió újjászervezésével foglalatoskodott, azzal a paranccsal, hogy induljon útnak a légióval, mihelyt menetkész állapotba hozza, és csatlakozzék Kniazewicz lengyel tábornokhoz, aki a 30-as gyalogdandár második és harmadik zászlóalját, a 16-os dragonyosezred két svadronját és a 19-es vadászok egy lovasszázadát egyesítette vezénylete alatt, továbbá három tábori üteget. Azután pedig együtt igyekezzenek toronyiránt arra, amerről ágyúzás hallatszik.

Lahure dandárparancsnok parancsot kapott, hogy a 15. féldandárral foglaljon állást Regnanóban, Civita Castellana előtt. Maurice Mathieu tábornokot Vignanellóba küldte Championnet, azzal az utasítással, hogy vágja el a nápolyiakat az ortei állásoktól, és akadályozza meg átkelésüket a Teverén.

Egyidejűleg futárokat menesztett Spoletóba és Folignóba, hogy megsürgesse a Joubert-tól kért háromezer főnyi erősítés érkezését.

Miután megtett minden lehető intézkedést, nyugodt lélekkel várta az ellenség támadását. Ő maga Civita Castellanában maradt, a tartalék - mintegy ezer ember - élén, hogy ott vesse majd be embereit, ahol a legnagyobb a szükség. A magasan fekvő állásból könnyen szemmel tarthatta az ellenség minden hadmozdulatát.

Mack szerencsére három teljes napot elvesztegetett Rómában, ahelyett hogy rögtön Championnet nyomába eredt volna a nagy létszámú, kitűnően felszerelt nápolyi lovassággal. További három-négy nap azzal telt el, hogy egész haderejét, mind a negyvenezer embert, új hadirendbe, öt hadoszlopba állította fel.

Végül mégiscsak befejezte Mack tábornok sorai rendezését, és megindult Civita Castellana ellen.

Mack tábornoknak a következőképpen kellett volna eljárnia, mondják a stratégák:

Perugián át magához rendelni Naselli tábornok hadtestét, amelyet Nelson kísért és irányított Livornóba. A főerőkkel a Tevere bal partján előrenyomulni, Terninél letáborozni, és két oldalról harapófogóba venni Macdonald kis csapatát; Naselli hétezer emberével az egyik, s a Mack személyes vezetése alatt álló harminc-harmincötezerrel a másik irányból. A két tűz közé szorult Macdonald nem sokáig állhatott volna ellent a hatszoros túlerőnek.

Mack mindennek éppen az ellenkezőjét cselekedte. Teljesen szétforgácsolta erőit azáltal, hogy a hadsereget öt hadoszlopra osztotta, és szabadon hagyta az utat Perugia felé.

Mentségére szolgáljon, hogy Rieti, Otricoli és Viterbo, egyszóval a környék lakosságát felbátorították Ferdinánd király kiáltványai, olyannyira, hogy Mack tábornok bizton számíthatott hadmozdulatai közben a helybeliek támogatására.

Mack tábornok tehát nyomult-nyomulgatott előre. Közeledtének első hírét egy barbár kegyetlenségében már-már nevetséges kiáltvány hozta meg. Championnet kénytelen volt Róma kiürítésekor háromszáz beteg katonáját a kórházakban hátrahagyni. Az ellenséges tábornok oltalmába ajánlotta őket, apellálva a tábornok becsületére és emberszeretetére. Mack Ferdinánd király egyik leveléből értesült az angyalvári helyőrség kirohanásáról, arról, hogyan ragadták el a bitó tövéből az akasztásra váró két konzult. Válaszul kiáltványt bocsátott ki, amelyben megfenyegette Championnet-t, hogy ha nem adja fel Civita Castellanát, és védekezni merészel, a római kórházakban maradt háromszáz beteg felel minden egyes elesett nápolyi katonáért, és megtorlásul kiszolgáltattatik a római nép *jogos dühének*. Amit úgy kell érteni, hogy a betegeket a trasteverei csőcselékkel szándékoztak felkoncoltatni.

A kiáltványt parasztok vitték el a francia előőrsökhöz, annak a napnak előestéjén, amelyen a nápolyi hadsereg éle a francia állásoktól látótávolba került. Így jutott ez az okmány Macdonald kezébe.

Az egyenes lelkű katona felháborodása nem ismert határt.

Fogta a tollat, és levelet írt Mack tábornoknak:

Tábornok úr!

Megkaptam kiáltványát, és óva intem! Mi, republikánusok nem vagyunk gyilkosok, de ha a római kórházakban hátrahagyott betegeink közül csak egy is erőszakos halállal végzi, úgy ezt az egész nápolyi hadsereg halálos ítéletének tekintem, és parancsba adom katonáimnak, hogy ne ejtsenek hadifoglyot.

Egy órán belül egész hadseregünk ismerni fogja az ön levelét. Ám nem csaphat olyan magasra fenyegetései nyomán felháborodásunk és iszonyatunk, hogy el ne törpüljön a megvetés mellett, amelyet e fenyegetések szerzője iránt érzünk.

MACDONALD

Macdonald tüstént ki is osztatott vagy egy tucat példányt Mack kiáltványából a csapat-parancsnokoknak, és meghagyta nekik, hogy olvassák fel embereiknek. Ő maga lóra ült, és Civita Castellanába vágtatott, hogy a kiáltványt Championnet tábornokhoz eljuttassa, és ez ügyben a tábornok utasítását kérje.

Könnyűszerrel rátalált a tábornokra. A Maggiore folyó gyönyörű, dupla ívű hídján álldogált éppen, amelyet Imperiali bíboros építtetett 1712-ben. Tábori látcsövén a városhoz vezető utakat vizsgálta, és észleleteit tollba mondta titkárának, aki azokat rendre bejegyezte egy katonai térképre.

Macdonald sebes vágtában közeledett. Sápadt, feldúlt arca láttán Championnet már messziről rákiáltott:

- Tábornok, azt hittem, az ellenségről hoz hírt, de látom, tévedtem, mert ez esetben nyugodt lenne az arca, nem ilyen feldúlt.

- Pedig mégiscsak az ellenségről hozok hírt - felelte Macdonald. Leugrott a nyeregből, és átnyújtotta a kiáltványt. - Íme.

Championnet az indulat legcsekélyebb jele nélkül végigolvasta, majd vállat vont.

- Hát nem tudta, kivel állunk szemben? - kérdezte. - Mit válaszolt rá?

- Először is elrendeltem, hogy a kiáltványt felolvassák a hadseregnek.

- Jól tette. Jó, ha a katona ismeri az ellenséget, s még jobb, ha megveti. De úgy sejtem, ez nem minden. Nemde levelet is írt Mack tábornoknak?

- Igen, megírtam, hogy minden nápolyi fogoly a fejével felel a Rómában maradt francia betegekért.

- Rosszul tette.

- Rosszul?

Championnet Macdonald vállára tette a kezét, és a szemébe nézett, végtelen gyengédséggel.

- Barátom, mi, republikánusok soha nem élhetünk a véres megtorlás eszközével, még legádázabb ellenségünkkel szemben sem. Ahány király, mind azt lesi, mivel feketíthet be bennünket, ügyelnünk kell, hogy a legcsekélyebb tápot se adjuk rágalmaiknak. Siessen vissza a katonáihoz, Macdonald, és olvassa fel előttük a következő napiparancsot.

Intésére közelebb lépett a titkár, és ceruzával lefirkantotta a napiparancsot úgy, ahogy Championnet tollba mondta:

Championnet tábornok napiparancsa a Civita Castellana-i ütközet előtt.

- Ezen a néven jegyzi majd fel a történelem az ütközetet, amelyet holnap ön nyer meg, Macdonald - jegyezte meg közbevetőleg Championnet.

Majd folytatta a diktálást:

A foglyul ejtett nápolyi katonákkal jól és emberségesen kell bánni. A republikánusok mindig is így bántak és bánnak legyőzött ellenfeleikkel.

Szigorú büntetésben részesül az a francia katona, aki arra vetemedne, hogy lefegyverzett hadifoglyot bántalmazzon.

A két rendelkezés végrehajtásáért a tábornokok felelnek...

Championnet éppen a ceruzáért nyúlt, hogy a parancsot aláírja, amikor egy vadász tűnt fel a híd végében, lovon. Tetőtől talpig sáros volt a vadász, homlokán vérző seb tátongott. Egyenesen Championnet-hoz tartott.

- Tábornokom - jelentette -, a nápolyiak rajtaütöttek Baccanóban egyik előőrsünkön. Ott helyben lemészárolták mind az ötven embert, s hogy egyetlen sebesült se menekülhessen, rájuk gyújtották az épületet. A ház beomlott, és maga alá temette a mieinket, a royalisták szidalmai és a lakosság örömujjongása közepette.

- Nos, tábornok - diadalmaskodott Macdonald -, mi a véleménye ellenségeink magatartásáról?

- Az, hogy annál szembeszökőbb lesz a különbség a mi javunkra, Macdonald.

És aláírta a napiparancsot.

Macdonald láthatóan rosszallta a tábornok nyugalmát.

- Higgyen nekem - szólt ekkor Championnet -, ez az egyetlen hozzánk méltó válasz a barbárságra. Induljon, Macdonald, és tegye haladéktalanul közhírré a napiparancsot. Erre kérem mint a barátja, de ha kell, ezt parancsolom mint a felettese.

Macdonald nem felelt rögtön, habozni látszott. Egyszer csak Championnet nyakába borult, megcsókolta, és így szólt:

- Az Isten is önnel lesz holnap, drága tábornokom, mert ön az igazság, a bátorság és a jóság.

Azzal felpattant a lóra, és visszavágtatott embereihez. Felsorakoztatta az egész csapatot, megállt velük szemben, és felolvasta Championnet tábornok napiparancsát. A parancsot a katonák ujjongó lelkesedéssel fogadták.

A köztársaság dicsőségének végóráit élte, katonáink lelkében élt még a nagy, humanista érzések egyike-másika, az 1789-es esztendő forradalmi viharának egy-egy utolsó fuvalma, gyengülő lehelete. Később ez elhalt, s helyébe egyetlen ember imádata lépett, a császár iránti hűség. A francia katona nagysága nem sínylette meg, de az embersége igen.

Championnet nyomban küldöncöket menesztett Lemoinehoz és Casabiancához. Megizente nekik, hogy holnap valószínűleg rájuk támad az ellenség, és megparancsolta, hogy azonnal tudassák vele küldöncök útján, ha állásaikat feladni kényszerülnek, hogy ő megtehesse a szükséges intézkedéseket. Lahure-nek az a vadász vitte meg a baccanói eset hírét, aki egymaga menekült meg a mészárlásból. Bár megsebesült az előző napi összecsapásban, az első sorokban akart harcolni, hogy megbosszulja bajtársait és önmagát.

Délután három óra tájban Championnet kilovagolt Civita Castellanából. Lahure dandárparancsnok előőrseit és Macdonald csapattestét látogatta meg. Hosszan elbeszélgetett a katonákkal. Ne feledjétek, mondta nekik, hogy ti vagytok az arcolei és rivoli győzők, emlékezzetek, hányszor harcoltatok már háromszoros túlerő ellen, nem olyan nagy újdonság a négyszeres túlerő, hogy okotok lenne megijedni tőle.

Aztán saját napiparancsára és Mack tábornok kiáltványára fordította a szót. A köztársaság minden katonája a forradalmi eszmék terjesztője, apostol fegyverben, a zsarnok katonái ellenben elvtelen zsoldosok. Nekik szegezte a kérdést: szeretitek-e a hazátokat? Tudjátok-e, hogy minden művelt nemzet küzdelmeinek nagy, közös célja a szabadság? Gondoljátok csak el: ha háromszáz haza- és szabadságszerető spártai kis híján legyőzte Xerxész hatalmas seregét, győzhet-e akár negyvenezer nápolyi katona is tízezer francia katona ellenében!

Championnet nem dobálózott nagy és cifra szavakkal, atyai szónoklatát mind megértették, mosolyogtak, és mindössze egy kérdésük volt: lesz-e elég lőszer?

Championnet megnyugtatta őket, hogy lesz, s erre egy emberként felelték:

- Akkor úgy megy majd minden, mint a karikacsapás.

Championnet parancsára este minden század kapott egy átalag montefiasconei bort - fél üveg jutott egy-egy katonára; kitűnő minőségű, friss kenyeret - a kenyér a tábornok személyes felügyelete mellett készült Civita Castellanában; és húst, fejenként fél fontot. Valóságos szibarita lakoma volt ez a három hónap óta koplaló katonáknak, akik hat teljes hónapja egy fillér nem sok, annyit sem láttak a zsoldjukból.

Végezetül a parancsnokoknak és a katonáknak egyaránt lelkére kötötte a tábornok, hogy legyenek éberek.

Este nagy tüzek lobogtak a francia táborban, s a tábori zenekarok a *Marseillaise*-t meg a *Köztársasági induló*-t játszották.

A - mondanunk sem kell - franciaellenes érzelmű helybeli lakosok álmélkodva figyelték hegyi falvaik rejtekéből, mint megannyi leshelyről a franciákat; másnap harc vár rájuk vagy talán halál, és mégis milyen vígan vannak, úgy készülnek a harcra és a halálra, mint a lakodalomba. Nem értették, de érezték, hogy van ebben valami nagyszerű.

Az éjjel nyugodtan telt el, de a felkelő nap első sugarai Mack tábornok három oszlopban közelgő hadseregét világították be. A Ternibe irányított negyedik hadoszlop maga nem látszott ugyan, de a láthatáron kavargó porfelhő elárulta közelségét. Az ötödik és egyelőre láthatatlan hadoszlop még előző este elindult Baccanóból Ascoliba.

Körülbelül harmincezer főre rúgott a három hadoszlop, amelynek hadmozdulatait Mack tábornok közvetlenül irányította. Hatezer ember azt a parancsot kapta, hogy a francia balszárny legszélén álló előőrsöket rohanja le, másik négyezer, hogy Vignanello falucskát foglalja el, amely egy a csatatér kellős közepén álló dombra épült. A fennmaradó húszezer ember, a derékhad, Mack személyes vezénylete alatt Macdonald hétezer emberét készült megtámadni.

Championnet lépcsőzetesen állította fel a tartalékot a hegyoldalban. Ő maga a hegy tetején tartózkodott, távcsővel a kezében. Közelében több ordonánctiszt várakozott, készen arra, hogy a tábornok parancsait a megfelelő helyre továbbítsa.

Lahure dandárparancsnok részlege került először tűzbe.

A parancsnok Regnanóban, a falu legvégén helyezkedett el embereivel. A szélső házakon lőréseket ütöttek.

Lahure támadói éppen azok a nápolyiak voltak, akik előző nap lemészárolták Baccanóban a foglyokat. Mack vérrel itatta őket, mint a tigrist szokás, nem hogy bátrabbá, csak hogy vadabbá váljék.

A nápolyiak heves támadást intéztek a francia állások ellen, de a franciák nem ijedtek meg, régi hagyomány alapján tudták, mit tartsanak a nápolyi csapatok bátorságáról. Lahure a nápolyiak nem kis megrökönyödésére könnyedén visszaverte a 15. féldandárral, azaz mintegy ezer emberrel ezt az első támadást. A nápolyiak elkeseredetten indultak másodszor is rohamra, de megint csak eredménytelenül.

Az ellenséges hadoszlop parancsnoka, Micheroux lovag erre tüzérséget hozatott, és szétlövette a falu szélső házait, a francia csatárok búvóhelyét. A néhány viskó hamarosan leomlott, katonáink fedezék nélkül maradtak. A nápolyi tábornok kiaknázta az első percek fejvesztettségét, gyorsan támadásra küldte háromezer emberét; a csapatok megrohanták és bevették a falut.

Csakhogy Lahure ezalatt új állást foglalt el dandárával a falun kívül, egy kis domb mögött. Mihelyt a nápolyiak kiértek a faluból, olyan heves pergőtűz fogadta őket, hogy ész nélkül futottak vissza.

Micheroux most három irányból indított támadást. Háromezer katonája a főutcán nyomult előre, ezerötszáz-ezerötszáz kétfelől megkerülte a falut.

Lahure bátran bevárta az ellenséget a természetes fedezékül szolgáló kis domb mögött. Katonáinak meghagyta, hogy csakis közvetlen közelről tüzeljenek. A katonák hajszálpontosan betartották a parancsot, ám a nápolyiak olyan sokan voltak, hogy előrehaladásukat nem sikerült megakasztani, a hátsó sorok akarva, akaratlanul előrenyomták az élt. Lahure látta, hogy nem tudja az állást tovább tartani. Megparancsolta embereinek, hogy kezdjék meg a visszavonulást Civita Castellana irányában, négyszög alakzatba fejlődve, lépésről lépésre hátrálva.

A három zászlóalj egy pillanat alatt négyszög alakzatot vett fel, a műveletet olyan fegyelmezetten hajtották végre, mintha díszszemlén lennének, nem pedig az ellenség pergőtüzében. A nápolyiak több nagyszabású lovas attakja lepergett róluk, anélkül, hogy a három négyszögből egy is felbomlott volna.

Championnet a szirt tetejéről nézte végig Lahure-ék hősies védekezését. Látta, hogy egészen a Civita Castellana-i hídig kénytelenek hátrálni, de azt is észrevette, hogy üldözés közben felbomlott a nápolyiak hadirendje. Egy ordonánctisztjét nyomban a 15. féldandár derék parancsnokához szalajtotta, azzal az üzenettel, hogy menjen át támadásba, a tábornok küld erősítésül ötszáz embert. Szájról szájra járt a dandárban a jó hír. „Éljen a köztársaság!" - kiáltották a katonák, s amikor futólépésben, szuronyt szegezve megérkezett az ígért erősítés, és megperdültek a dobok, olyan szilajon zúdultak a nápolyiakra, hogy azok előbb megdöbbentek - ellentámadásra igazán nem számítottak, hiszen szentül hitték, máris övék a győzelem -, majd pillanatnyi habozás után hanyatt-homlok futásnak eredtek.

Lahure utánuk. Ötszáz foglyot ejtett, hét- vagy nyolcszáz nápolyit megölt, elvette két zászlójukat meg azt a négy ágyút, amelyek szétlőtték Regnanóban a leállássá alakított házakat, és győztesként vonult be Regnanóba, ugyanoda, ahol a csata kezdetén állt.

A harmadik oszlop, a nápolyi fősereg jobbszárnya ezenközben elfoglalta Vignanellót. A parancsnok a falu előtt állította fel a rajtvonalt, meg egy négy ágyúból álló üteget. Mihelyt feltűnt Maurice Mathieu tábornok egy francia hadoszlop élén, amely harmadrész annyi embert számlált csak, mint a nápolyi csapat, elhangzott nápolyi oldalon a parancs a támadásra. A parancsot végre is hajtották. Hanem Maurice Mathieu tábornok úgy fellelkesítette saját csapatát, hogy sikerült a támadást visszavernie, noha emberei nem heverték még ki az előző napi erőltetett menetelés fáradalmait. Közvetlen ezután ellentámadásba mentek át Mathieu csapatai, s a heves roham Vignanellóba vetette vissza a nápolyiakat. A nápolyi tüzéreknek arra sem jutott idejük a fejvesztett menekülés közben, hogy a lovakat befogják az ágyúk elé, s az egész üteg lőszerkocsistul, mindenestül Maurice Mathieu tábornok legfeljebb félszáz dragonyosának zsákmánya lett. A csetepaté alatt a nápolyiak mindössze egyszer lőtték ki az ágyúikat. Mathieu tábornok parancsára az ágyúk csövét nyomban a falura irányították - a falu lakosai ugyanis a nápolyiak pártjára kelve tüzeltek a franciákra -, és felszólították a nápolyi csapatokat, hogy azonnal ürítsék ki a falut, mert ha nem, a föld színével teszik egyenlővé, és mindenkit, akit csak előtalálnak, parasztot, nápolyi katonát válogatás nélkül kardélre hánynak.

A rémült nápolyiak e fenyegetésre sietve kiürítették Vignanellót, és Borghettóig hátráltak a francia szuronyok elől.

A nápolyiak ötszáz halottat vesztettek, ezenkívül ötszáz hadifogoly, egy zászló és négy ágyú került francia kézre.

Középütt maga Mack tábornok vezette támadásra harmincezer emberét. Itt forró helyzet alakult ki.

Macdonald előőrsei Otricoli és Cantalupo között foglaltak állást. Parancsnokukat, Duhesme tábornokot, nemrégiben vezényelték át a rajnai hadseregtől Rómába. A rajnai és az olaszországi hadsereg vetélkedése az elsőbbségért közismert tény, az itáliai hadsereg nem győzött eleget kérkedni a fényesnél fényesebb győzelmekkel, amelyeket Bonaparte személyes vezénylete alatt aratott. Duhesme egy csapásra be akarta bizonyítani katonáinak, a ticinói és minciói győzőknek, hogy méltó parancsnokuk. Be sem várva a nápolyiak támadását, rohamra küldte a tizenötös könnyűlovas zászlóaljat és a tizenegyes huszárzászlóaljat, két könnyűtüzérségi üteggel tűz alá vette az ellenfél jobbszárnyát, és három svadron lovas vadász, a tizenkilencesek élén rajtaütött a nápolyiakon, abban a szent pillanatban, amikor azok támadni készültek. A nápolyi előőrsöket váratlanul érte a roham, visszahátráltak a derékhadig. Duhesme kis csapata egyszeriben a nápolyi sereg sűrűjében találta magát, s az ár már-már elnyeléssel fenyegette. Macdonald kétezer embert küldött a segítségükre. Erre az újabb rohamra végképp felbomlott a rend az élen haladó nápolyi hadoszlopban, hátraözönlöttek, neki a második hadoszlopnak, amely tíz-tizenkétezer embert számlált.

A hátráló hadoszlop két ágyút, hat láda lőszert, két zászlót és hatszáz foglyot hagyott a csatatéren; az ágyúkat éppen csak felállították, kilövésükre nem került már sor. Ezenkívül öthatszáz nápolyi katona hevert sebesülten vagy holtan azon a nagy, üres térségen, amely a francia előőrs eredeti állásai és előnyomulásának végpontja között terült el. A térség nem sokáig maradt üresen: Duhesme csapata lassan, lépésről lépésre, de hátrálni kényszerült a második nápolyi hadoszlop elől, annál is inkább, mert a szétvert nápolyi előőrsök kezdtek újra összeszedelőzködni, és kisebb-nagyobb orvlövész parasztosztagok támogatásával oldalba kapták Duhesme-éket.

Macdonald sietve megparancsolta egy ordonánctiszt útján Duhesme-nek, hogy foglalják el újra kiinduló hadállásaikat, fejlődjenek négyszög alakzatba, s szuronyt szegezve várják be az ellenség támadását. Egyidejűleg elrendelte, hogy az a négy ágyúból álló üteg, amely egy kisebb halmon, a nápolyiak oldalában helyezkedett el, kezdjen sürgősen tüzelni. Ő maga kétfelé osztotta csapatai maradékát, körülbelül ötezer embert, és jobbról-balról megkerülve Duhesme védőállásba rendezett csapatát, személyesen vezette rohamra, mintha nem is tábornok lenne, hanem egyszerű ezredes.

Championnet odafentről belátta az egész hatalmas sakktáblát. Most szinte megfeledkezett saját fővezéri felelősségéről, úgy magával ragadta Macdonald. Szerette őt, mint tulajdon fivérét, és hiába parancsolt nyugalmat magára, elszoruló szívvel látta, hogy irányítja és harcolja végig az ütközetet, mint tábornok és mint közkatona, a legteljesebb hidegvérrel. Mert Macdonald bátorságának legszembeszökőbb jegye éppen a hidegvér volt, bátorsága pedig annyira nem mindennapi, hogy tíz évvel később, a wagrami ütközetben még a császárt is elképesztette, holott ha valaki, ő aztán igazán tudta, mi fán terem a bátorság. Championnet legszívesebben Macdonald után rohant volna, hogy ráparancsoljon: álljon meg, kímélje jobban katonái és a saját életét, ugyanakkor mélységes tisztelet fogta el, és önkéntelenül tapsra lendült a keze ennyi merészség láttán. Mégis éppen azon volt már, hogy egy ordonánctisztet küld Macdonald után, azzal a paranccsal, hogy azonnal vonuljon hátrább, és kerüljön egy vonalba Lahure-rel és Maurice Mathieu-vel - azok majd kétfelől oldalba kapják a nápolyiakat -, amikor észrevette, hogy Macdonald magától hátrálni kezd. Duhesme Macdonald segítségére sietett. Átcsoportosította embereit támadó alakzatba, s olyan hirtelenül, olyan ellenállhatatlan lendülettel vert éket a nápolyiak tömegébe, hogy egy jó darabon vissza is vetette őket.

Macdonald kiaknázta az így nyert haladékot, négyszög alakzatba rendezte át csapattestét. Rohamozhatta őket utána már közvetlen közelből, újra meg újra a nápolyi lovasság - Macdonald rendületlenül állta a sarat. Valóságos hegyet halmozott fel a négyszög két oldalán, amerről a támadás érkezett, lóhullákból és holttestekből. Mihelyt Duhesme elérte célját, azaz felszabadította Macdonaldot, újra felvétette csapatával a védekező négyszög alakzatot, s ettől fogva úgy alakult a csata képe, hogy harmincezer nápolyi katona ostromolt hat élő sáncot, amelyek mindegyike ezerkétszáz emberből állt, s csak úgy okádta a tüzet.

Mack belátta, hogy ellenfeleit így nem fogja soha kimozdítani állásaiból. Úgy határozott, hogy beveti nagyszámú tüzérségét. A csatatér két kiemelkedő pontján két-két, egyenként húsz ágyúból álló üteget állíttatott fel, hogy átlós irányban tűzzel árasszák el a négyszögeket, tíz másik ágyút pedig úgy, hogy tüzük szemtől szembe érje a francia arcvonal középső szakaszát, Duhesme-éket, nyilvánvalóan azzal a szándékkal, hogy ezt a középső szakaszt elsöpörje, óriási erőkkel betörjön a támadt résen, és kettészakítsa a republikánus hadsereget.

Ezek az előkészületek nyugtalansággal töltötték el Championnet-t. Ha a tüzérség beleszól, nem segít többé sem a bátorság, sem a lelemény. Éppen Mack óriási seregének fel-alá hullámzó tömegeit fürkészte, amikor észrevette, hogy a látóhatár legszélén, balfelől, Rieti irányából porfelhő száll kavarogva az égre, s a porból fegyverek csillannak elő. Gyors iramban közelgett Rieti felől egy újabb csapat. Nyilván Mack tartaléka jött meg, gondolta a tábornok. Talán éppen azok a csapatok, amelyeket előző este Ascoliba irányított. Hátrafordult, hogy kikérje egyik, sasszeméről híres parancsőrtisztje, Villeneuve véleményét, s ekkor meglátta, hogy ellenkező irányból, a viterbói országúton is közeledik ám szaporán egy, az előbbinél talán még nagyobb létszámú csapat. Úgy festett, mintha ez a két, ismeretlen rendeltetésű csapat jó előre összebeszélt volna, hogy egy órában, sőt, szinte egy és ugyanazon percben érkezik a csatatérre.

Naselli tábornok hadteste jött volna meg Firenzéből? Mack mégis jobb hadvezér lenne, mint hitte?

Villeneuve, a jó szemű ordonánctiszt egyszer csak nagyot kurjantott örömében, s odamutatott a porfelhő lepte viterbói országútra:

- Tábornokom - kiáltotta -, a háromszínű zászló!

A tekintélyes létszámú csapat ekkor már valahol Ronciglione és Monterosso között rúgta a port.

- Ó! - kiáltotta Championnet. - Akkor ezek a mieink, Joubert betartotta a szavát.

Egy pillantást vetett a másik csapatra, amelyik Rieti irányából közelgett, s azt mormolta:

- Teringettét! Nem lehet ekkora szerencsénk!

Most mintegy vezényszóra, minden fej arra fordult, amerre a tábornok ujja mutatott, s egy emberként kiáltották:

- A háromszínű zászló! A háromszínű zászló!

- Jön Pignatelli a római légióval, Kniazewicz a lengyelekkel, a dragonyosokkal és a lovas vadászokkal! Egyszóval: győztünk!

Championnet utánozhatatlanul fenséges kézmozdulattal intett Róma irányába:

- Ferdinánd király - kiáltotta -, most aztán elmondhatod III. Richárddal: országomat egy lóért!

55 A GYŐZELEM

Championnet Villeneuve-höz fordult:

- Látja innen Macdonaldot? - kérdezte.

- Látom, tábornok - felelte a parancsőrtiszt. - Látom és csodálom.

- Jól teszi. Tanulságos példa ez minden fiatalnak. Így kell a harctéren viselkedni.

- Ön csak tudja, tábornok - mondta Villeneuve.

- Nos, siessen Macdonaldhoz, mondja meg neki, hogy tartson ki még vagy egy fél óráig. A csatát megnyertük.

- Ez minden?

- Igen. Legfeljebb annyit mondjon még, hogy nemsokára zavart fog észlelni a nápolyi sorokban. Ne törődjön vele, miért, öltsön nyomban támadó alakzatot, veressen riadót és rohamozzon. Villeneuve, válasszon magának két kísérőt - intett Championnet a körülötte álldogáló fiatal tisztekre, akik alig várták már, hogy szolgálataikat igénybe vegye -, ha baja esnék, a helyére állnak, ha nem, és én ezt remélem, akkor egyikük Duhesme-hez, másikuk a balszárnyon álló négyszöghöz nyargal, s ugyanezt az üzenetet adja át. Csak annyit tegyenek hozzá: „A tábornok vállalja mindenért a felelősséget."

A három tiszt, akire a tábornok választása esett, büszkén elvágtatott a feladatot teljesíteni.

Championnet utánuk nézett, látta, amint a fiatalemberek belevetik magukat a csata vad forgatagába, és hamarosan célba is érnek mindhárman.

- Bátor fiúk! - mormolta. - Ilyen emberekkel megveretni magunkat, ehhez csakugyan nem mindennapi ügyefogyottság kéne.

A két újonnan jött francia csapat gyorsan közeledett. A gyalogság futólépésben követte a lovasságot. A nápolyiak nem is sejtették jöttüket, nyilvánvaló volt, hogy merőben váratlanul éri őket a rajtaütés.

Egyszer csak felharsantak a köztársasági csapatok trombitái a királyi hadak két szárnyán, s a két lovascsapat úgy zúdult rájuk kétfelől, mint a mindent elsöprő lavina. Könnyűszerrel utat törtek a nápolyiak sűrű tömegében a gyalogságnak. Három gyorsan mozgó, könnyű tüzérségi ütegük mennydörögve ontotta kartácsait a királyiakra.

Bekövetkezett, amit Championnet megjósolt. A nápolyiak megriadtak az új ellenség láttán, amely mintha a földből bújt volna elő, fejvesztettség lett úrrá rajtuk. Macdonald és Duhesme mindjárt felfigyelt az ellenség megingására. A nápolyiak csapásai elbizonytalanodtak, nyilvánvaló: valami rendkívüli és váratlan megy végbe Mack tábornok hadseregében, valószínűleg éppen az, amire Championnet üzenete célzott. Következésképp ideje végrehajtani a tábornok parancsát. Macdonald és Duhesme vezényszavára megbomlottak a négyszögek. A többi francia parancsnok is követte példájukat. A négyszögek egyszeribe megnyúltak, menetoszloppá formálódtak, majd összeforrtak, mint valami hatalmas kígyó testének ízei, feldübörgött a roham rettentő csizmadobaja, fenyegetően meredtek előre a szuronyok, zengett-zúgott a csatakiáltás: „Éljen a köztársaság!" s a *furia francese*, a francia düh ellenállhatatlan lendülete valósággal elsöpörte a nápolyiakat.

- Előre, barátaim! - kiáltott oda Championnet annak az öt-hatszáz embernek, akik tartalékként hátul várakoztak. - Ne mondják rólunk, hogy testvéreink a szemünk láttára győztek - nélkülünk. Utánam, aki lelke!

Azzal belevetette magát emberei élén az iszonyú kavargásba, és tátongó rést ütött az eleven falon.

Tombolt a csata. Lett olyan zűrzavar, hogy nem ismerte ki magát abban már senki, hacsak az Úristen nem, aki mintha kézen fogva vezette volna addig is a francia csapatokat. A kavarodás kis híján szörnyű szerencsétlenséget okozott. Kellermann lovasai eminnen, a Rieti felől érkező csapat, Pignatelli dragonyosai és Kniazewicz lengyelei pedig túlfelől vágták-aprították a nápolyi sereget, mint balta a tölgyet. Feltartóztathatatlanul nyomultak előre, míg a középen össze nem találkoztak. És ott ellenségnek nézték egymást. A dragonyosok már döfésre emelték kardjukat, a lengyelek dzsidáikat, amikor hirtelen két fiatalember ugrott elő innen is, onnan is a két csapatot elválasztó szabad térségre, és harsány „Éljen a köztársaság!" kiáltással összeölelkeztek. Ettore Carafa volt az egyik fiatalember, őt, mint tudjuk, Championnet Joubert-hoz küldte, és Kellermann lovasaival együtt érkezett vissza; Salvato Palmieri volt a másik, ő ugyanis Nápolyból jövet rábukkant a lengyelekre és a római légióra, mialatt tábornokához igyekezett, s most Kniazewicz és Pignatelli csapataival került ide. Mindketten torkig voltak már a hosszúra nyúlt semmittevéssel, bátorságuk és gyűlöletük a harcosok első soraiba ragadta őket, az osztag élére álltak, egyforma lendülettel vetették magukat a harcba, s mint a búzamező ellenkező végeiről elindult két kaszás, éppen a mező, azaz a nápolyi hadsereg kellős közepén találkoztak össze és csodálkoztak egymásra. A legjobbkor. Ők akadályozták meg, hogy a franciák és a lengyelek egymásnak menjenek.

Reméljük, olvasóink az eddig mondottak alapján kellően megismerték már a két fiatalember jellemét, nem esik tehát nehezükre elképzelni, milyen felhőtlen és igaz boldogsággal borultak egymás karjába kéthónapi távollét után, míg körülöttük tízezer torokból szállt égnek a bűvös kiáltás: „Győztünk! Győztünk!"

Fényes győzelem volt. Kellermann és Kniazewicz csapatai után most Duhesme és Macdonald három osztaga is odaért a harcmező kellős közepére, minden ellenállást elsöpörve, legázolva.

Championnet érkezése aztán feltette a koronát a győzelemre. A nápolyiak iszonyú vereséget szenvedtek, hihetetlen, hallatlan vereséget. A harmincezer nápolyi szétszórva, legyőzve, hanyatt-homlok menekült, amerre látott, a francia katonák elől, akik mindössze tizenkétezren voltak, de könyörtelen hidegvérrel hangolták össze hadmozdulataikat, úgyhogy egyetlen csapással sikerült szétverniük a háromszoros túlerőben lévő ellenséget.

Még tombolt az iszonyú csata, amikor máris tanácskozásra gyűltek össze a francia parancsnokok. Körülöttük, ameddig a szem ellát, holttestek, sebesültek, elhagyott ágyúk, tárva-nyitva maradt lőszereskocsik, elhányt fegyverek halmai és hadifoglyok, ezerszám. Championnet megölelte Salvato Palmierit és Ettore Carafát, s mindkettőt ott helyben, a csatatéren dandárparancsnokká léptette elő. Nekik, valamint Macdonaldnak és Duhesme-nek engedte át a győzelem egész dicsőségét, holott ezt a győzelmet az ő irányításával vívták ki. Kezet rázott Kellermann-nal, Kniazewiczcsel és Pignatellivel. - A ti érdemetek - mondta -, hogy Róma felszabadult, de ezzel nem érhetjük be, Nápolyt is meg kell hódítanunk. Haladéktalanul a nápolyiak nyomába kell szegődnünk, lélegzetfogytáig űznünk-hajszolnunk az ellenséget, s ha lehet, el kell állnunk a nápolyi király és a hadsereg visszaútját az Abruzzók lábánál.

A tisztek elfogadták a haditervet. Championnet elrendelte, hogy a legpihentebb csapatok kezdjék meg azonnal az ellenség üldözését, és ha egy mód van rá, vágjanak elébük. Salvato Palmieri és Ettore Carafa felajánlotta, hogy elkalauzolják azokat a csapatokat, amelyek Civita Ducalén, Tagliacozzón és Során át készültek a Szicíliai Királyság területére betörni. Championnet beleegyezett. Maurice Mathieu-t és Duhesme-et állította a két előhad élére - az egyik Albanón és Terracinán át hatol majd előre, a másik Tagliacozzón és Során át. Alájuk rendelte Kniazewiczet, Pignatellit, Lemoine-t, Ruscát és Casabiancát - az utóbbiaknak értesítés ment, hogy hagyják el állásaikat. Championnet és Kellermann pedig a többi, szétszórt

csapattesteket egyesíti, Regnanóban csatlakoztatja Lahure-t, visszatér Rómába, és helyreállítja a köztársaságot. Mihelyt ez megtörtént, felkerekedik az egész sereg, és amilyen gyorsan csak tud, Nápolyba igyekszik, az előhad nyomában.

Így zajlott le a haditanács, lóháton, szabad ég alatt, térdig gázolva a vérben. Utána számba vették a győzelmi trófeákat.

Háromezer halott és ugyanannyi sebesült maradt a csatatéren. Ötezer hadifoglyot fegyvereztek le és kísértek Civita Castellanába. Nyolcezer puska hevert szanaszét, harminc ágyút és hatvan lőszereskocsit felejtett ott a nápolyi tüzérség - a tüzérek lovastul eliszkoltak. Fényesen beigazolódott Championnet profetikus mondása: „Tízezer francia katona kétmillió puskagolyó birtokában okvetlenül kerít magának ágyút." Rengeteg egyéb holmit, tábori felszerelést zsákmányolt ezenkívül is a republikánus hadsereg, többek között két arannyal rakott málháskocsit.

A királyi hadsereg hadikincstára került kézre, összesen mintegy hétmillió frank.

A Bank of Englandre szóló váltónak egy része, amelyet sir William bocsátott ki, Nelson zsirált és a Backerok leszámítoltak, végül is a francia hadsereg zsoldjának a folyósítására szolgált.

Fejenként száz frankot kapott minden egyes katona. Ez összesen egymillió-kétszázezer frankot emésztett fel. A halottak járandóságát is kiszámolták, és szétosztották az élők között. A káplároknak százhúsz frank jutott, az őrmestereknek százötven, az alhadnagyoknak négyszáz, a hadnagyoknak hatszáz, a kapitányoknak ezer, az ezredeseknek ezerötszáz, a dandárparancsnokoknak kétezer-ötszáz, a tábornokoknak négyezer.

Még aznap este ki is osztotta fáklyavilág mellett a pénzt a számvivő altiszt, aki a hadjárat kezdete, azaz 1792 óta nem dúskált soha úgy a pénzben, mint most. A zsákmány szétosztása magán a csatatéren folyt.

Úgy határoztak, hogy másfél millió frankot félretesznek a katonák felruházására, a fennmaradó összeget - kis híján négymillió frankot - pedig elküldik Franciaországba.

Championnet jelentést írt a Direktóriumnak. Beszámolt a győzelemről, név szerint felsorolta mindazokat, akik kitüntették magukat, elszámolt a felosztásra került vagy egyéb célokra szánt hárommillió-öt- vagy hatszázezer frankkal, s végezetül a Direktórium hozzájárulását kérte, hogy felvehesse a négyezer frankot, amelyet a többi tábornoknak már kiosztatott, a maga részéről azonban nem tartotta volna ildomosnak igénybe venni.

Egész éjjel folyt a dínomdánom. A sebesültek pisszenés nélkül tűrték fájdalmaikat, hogy meg ne zavarják bajtársaik örömét; a halottakról megfeledkeztek. Elvégre győzelmes csatában estek el, kell-e ennél több?

Ferdinánd király ezenközben Rómában élte világát, pontosan úgy, mint odahaza szokta. A csata napján háromszázadmagával vadkanvadászatra ruccant ki Cornetóba. Kutyákat egyenesen Nápolyból hozatott erre a célra, külön ketrecekben, postakocsin, minthogy Rómában nem sikerült megfelelő kutyafalkát felhajtania.

Előző este levelet kapott Macktól, Baccanóból. A levél délután két órakor kelt, s a következőképpen hangzott:

Sire!

Van szerencsém Felségednek jelenteni, hogy ma délután megrohantam és heves küzdelem után megsemmisítettem a francia előőrsöt. Az ellenség vesztesége ötven fő, a mienk, hála a Gondviselés kegyelmének, mindössze egy halott és két sebesült.

Championnet, úgy hírlik, esztelen vakmerőségében bevár Civita Castellanában. Holnap hajnalban rátörök, s ha nem hátrál meg, szétzúzom. Ha Felséged holnap reggel nyolc órakor meghallja ágyúim, helyesebben saját ágyúi dörgését, elmondhatja: „Megkezdődött a tánc!"

Ma este négyezer emberünk indult el Ascoliba, a szorost elfoglalni, holnap hajnalban másik négyezret Ternibe menesztünk, hogy a helységet elfoglalva az ellenség hátába kerüljenek. Én frontálisan támadok.

Ha Isten is úgy akarja, holnap már Civita Castellanából kapja Felséged az örömhírt, talán éppen a színházban, két felvonás közt, hogy a franciák eltakarodtak a római állam területéről.

Maradok mély hódolattal

Felséged stb...

Mack báró

A levél kellemesen érintette a királyt. A vacsora végén vette kézhez, hangosan felolvasta, leült whistezni, elnyert száz aranyat Malaspina márkitól, aminek módfelett megörült, minthogy a márki szegény volt, majd mint aki a dolgát jól végezte, lefeküdt aludni. Reggel hatkor keltették, fél hétkor elindult Cornetóba, tíz órára ért oda, útközben leste az ágyúszót, s amikor csakugyan meghallotta, azt mondta:

- Most zúzza szét Mack Championnet-t. Megkezdődött a tánc.

Azzal nekiállt vadászni, tulajdon királyi kezével elejtett három vaddisznót, elégedetten hazatért, sanda pillantást vetett az Angyalvárra - hiába, az a háromszínű zászló csak bántotta a szemét! -, megjutalmazta és megvendégelte kísérőit, s megüzente, hogy jelenlétével óhajtja megtisztelni az Argentína-színház esti előadását. A színházban aznap Cimarosa *Titkos házasság* című operáját és egy alkalmi balettet adtak, *Nagy Sándor bevonulása Alexandriába* címen.

Mondanunk sem kell, hogy Nagy Sándor nem volt más, mint Ferdinánd király.

A király kényelmesen megvacsorázott bizalmas emberei körében. Jelen volt a vacsorán Ascoli herceg, Malaspina márki, Salandra herceg, a fővadász, akit a kutyákkal együtt hozatott el Ferdinánd Nápolyból, a király főlovásza, Migliano herceg, a két szolgálatos udvaronc, Sora hercege és Borghese herceg, valamint a király gyóntatója, monsignore Rossi, Nicosia érseke. Az érsek minden áldott reggel csendes misét mondott a király kedvéért, továbbá hetente feloldozta.

Pontban nyolc órakor hintóba ült őfelsége, s az Argentina-színházba hajtatott. Fényárban úszott a színház. A királyt pazar páholy várta, s a páholy mögött, egy kis teremben terített asztal, hogy a felség az opera és a balett közti szünetben kedvére elfogyaszthassa a tál makarónit, épp mint Nápolyban szokta. A műsoron kívüli látványosságnak híre futott, a nézőtér zsúfolásig megtelt.

Tomboló tapsvihar köszöntötte őfelsége megjelenését.

Őfelsége nem felejtette el meghagyni, hogy Mack tábornok futárait, ha azok időközben a Farnese-palotába befutnának, okvetlen küldjék át az Argentína-színházba. A színház igazgatója a kapott utasításoknak megfelelően gálába vágta magát, és ugrásra készen várta, hogy adott jelre felhúzhassa a függönyt, és a színpadról jelentse be: a franciák kiürítették a római állam területét.

Ferdinánd nem sokat hallott egész este Cimarosa remekművéből. Tűkön ült. A zene varázsa mindig is hidegen hagyta a királyt, de aznap a szokottnál is közönyösebben hallgatta. Egyre csak a reggeli ágyúszó csengett a fülében, összehasonlíthatatlanul éberebben leste a folyosóról, mint a zenekarból meg a színpadról jövő hangokat.

Végre befejeződött a *Titkos házasság*, összecsapódott a függöny. A nézők lelkesen tapsoltak. Újra meg újra kihívták Velutit, a kasztrált énekest, aki a negyven éve meg a csupa ránc képe ellenére óriási sikerrel alakította a szerelmetes lánykát. Veluti nagy szemérmesen, lesütött szemmel tipegett elő, kezében az elmaradhatatlan legyező; úgy tett, mintha elpirulna, és pukedlizve köszönte meg a tapsot. A királyi páholyba ugyanekkor két lakáj lépett be, díszes livrében; hozták a vacsoraasztalt. Az asztal közepén két húsz-húsz karú gyertyatartó között ott díszelgett a hatalmas tál makaróni, étvágygerjesztő paradicsomszósszal nyakon öntve.

A királyon volt a sor. Mindenki az ő jelenésére várt.

Őfelsége a páholy mellvédjéhez lépett. Heves arcfintorok és taglejtések kíséretében bejelentette a római publikumnak: ezennel kegyeskedik bemutatni, hogyan kell makarónit enni Pulcinella módjára.

A római közönség tartózkodóbb a nápolyinál, csekély lelkesedéssel fogadta a mimikai mutatványt, amelyet a király beszédes kézmozdulattal zárt. „Nem tudjátok ti, miben lesz részetek. Majd akkor beszéljetek, ha láttátok” - mondta ez a mozdulat.

Ferdinánd Ascoli herceghez fordult:

- Úgy fest, mintha itt ma este összeesküdtek volna ellenem.

- Eggyel több ellenség, eggyel több diadal - felelte az udvaronc -, mi az felségednek!

A király hálásan rámosolygott, s odalépve a páholy mellvédjéhez, egyik kezébe fogta a tálat, a másik kezével beletúrt, összekeverte a makarónit a paradicsomszósszal, majd továbbra is fumigálva a villát, belemarkolt, istenesen eltátotta a száját, és valóságos makarónizuhatagot eresztett le a torkán, de olyat ám, hogy méltóképpen nem is hasonlíthatjuk máshoz, mint a híres terni zuhataghoz, amelyet Championnet parancsára Lemoine tábornok védett a nápolyi csapatokkal szemben.

Erre a látványra a máskor oly komoly rómaiak, akik nagyra tartották a királyi méltóságot, harsogó nevetésre fakadtak. Király ez az alak, aki előttük ágál? Dehogy király! Pasquino, Marforio vagy még az sem: Osque Pulcinella, a bohóc.

A király felbátorodott. A hahotát a tetszés jelének vette. Gyorsan elnyelt még egy rakás makarónit, úgyhogy a tál jócskán kiürült, s éppen azon volt, hogy egy harmadik falással a maradékot is eltüntesse, amikor hirtelen nagy zajjal belökte valaki a páholy ajtaját. A király úgy, amint volt, tátott szájjal, felemelt kézzel sarkon perdült, hogy jól megnézze magának azt a faragatlan frátert, aki nem átall fittyet hányni az etikett elemi szabályainak, és így rátör e fontos művelet kellős közepén.

A faragatlan fráter nem volt más, mint Mack tábornok. Feldúlt, halottsápadt arca, porlepett csizmája, köpönyege minden szónál világosabban árulkodott a történtekről. Láttára a tál kihullt Ferdinánd kezéből, gyorsan előrántotta batisztkendőjét, s mialatt az ujjait törölgette, megkérdezte:

- Csak nem?...

- Sajnos igen, felség!... - felelte Mack.

Értették egymást.

A király kirohant a kis terembe. A páholy ajtaját bezárta.

- Sire - szólt a tábornok -, egyenesen a csatatérről jövök, sorsára hagytam a hadsereget is, hogy felségedet figyelmeztessem: egy percet se késlekedjék.

- Nem értem! - mondta a király.

- Meneküljön Rómából.

- Meneküljek Rómából?

- Különben megeshet, hogy a franciák felséged előtt érik el az abruzzói szorost.

- Hogy a franciák előttem érnek oda? *Managgio san Gennaro!* Ascoli! Ascoli!

A herceg belépett.

- Mondd meg a többieknek, hogy várják be az előadás végét, hallod? Okvetlenül végig kell ülniük, jól látható helyen, a páholyokban, hogy a rómaiak meg ne neszeljék az igazságot. Te velem jössz.

Ascoli herceg továbbította a király parancsát. Az udvaroncok megriadtak, pedig hát hol voltak egyelőre attól, hogy sejtsék a katasztrófa valóságos méreteit! Ascoli herceg a folyosón érte utol a királyt. Ferdinánd futtában kiáltozott:

- Ascoli! Ascoli! Gyere már, te tökkelütött! Hallod, mit mond kiváló tábornokunk, Mack báró? Ebben a szempillantásban indulnunk kell, nehogy ezek a k.... franciák előbb találjanak Sorába érni, mint mi!

56 A HAZATÉRÉS

Nemhiába tartott Mack a francia hadsereg gyors élőnyomulásától, a két előőrs már a csata éjjelén útban volt Civita Ducale felé. Az egyiket Salvato Palmieri vezette, a másikat Ettore Carafa, s mindketten erősen remélték, hogy ha idejében célhoz érnek, sikerül az Abruzzók lábainál elvágniuk a nápolyi hadsereg útját. Az egyik előőrs Sora irányában haladt, Tagliacozzón és Capistrellón át, a másik Ceperanóba igyekezett Tivolin, Palestrinán, Valmontonén és Ferentinón keresztül.

Championnet majd a velletri-ferracinói útvonalon, a pontini mocsárvidéken nyomul utánuk, miután Rómában rendet teremtett.

A tábornok másnap kora hajnalban útnak eredt hatezer emberével Rómába. Előzőleg értesítette Lemoine-t és Casabiancát a történtekről, és utasította őket, hogy induljanak azonnal Civita Ducaléba, egyesüljenek Macdonald és Duhesme csapataival, majd haladéktalanul kezdjék meg az előnyomulást Nápoly irányába. Ő maga huszonöt mérföldet tett meg egyetlen nap alatt, Stortánál éjszakázott, s másnap reggel nyolc órakor már ott állt Róma kapui előtt. Az Angyalvár üdvlövéseinek dörgése közepette vonult be a városba, átkelt a Tevere bal partjára, és egyenesen a Corsini-palotába tartott, ahol minden holmiját érintetlenül találta. Rieschach őrnagy, mint látjuk, szavának állt.

Championnat még aznap kiragasztatta Róma különböző pontjain a következő kiáltványt:

Rómaiak!

Azt ígértem nektek, hogy húsz napon belül visszatérek Rómába; íme beváltottam a szavamat, a tizenhetedik napon itt vagyok.

A nápolyi zsarnok hadserege arra vetemedett, hogy megtámadja a francia hadsereget.

A legelső ütközetben megsemmisült. Álljatok ki a bástyafokra, és saját szemetekkel láthatjátok, hogy menekül a vert sereg Nápoly felé. De győzedelmes hadaink ott is megelőzik.

Civita Castellanánál tegnap háromezer halott és ötezer sebesült maradt a csatatéren. A halottaknak megadjuk a csatában elesett katonákat megillető végtisztességet, azaz magán a csatamezőn temetjük el őket. A sebesültekkel úgy bánunk majd, mint testvéreinkkel; hisz minden ember testvér az Örökkévalónak, mindnyájunk teremtőjének színe előtt!

Győzelmes seregünk ötezer hadifoglyot ejtett, nyolc zászlót, negyvenkét ágyút és nyolcezer puskát zsákmányolt; a nápolyi hadsereg teljes lőszerkészlete, minden poggyásza, tábori felszerelése és egész hadikincstára a kezünk közé került.

A nápolyi király futva fut haza, országa fővárosába. Nyomában a gyalázat jár, népének átkai és a világ megvetése.

A Hadak Istene ismét megsegítette nagy ügyünket. - Éljen a köztársaság!

Championnet

Még aznap helyreállították a római köztársaságot. Mattei és Zaccalone, a két konzul, aki olyan csoda mód menekült meg a halál torkából, újra elfoglalta hivatalát. Duphot sírját a római csőcselék az emberiség gyalázatára feldúlta, nemes porhüvelyének maradványai ebek harmincadjára kerültek; most emlékművet emeltek a sír helyén és rávésték dicső nevét.

Championnet kiáltványából már értesültünk a király futásáról; mi azonban nem érhetjük be, az ő példájára, a puszta tény közlésével. Olvasóink engedelmével a király nyomába szegődünk, hogy fény derüljön sajátos jellemének újabb vonásaira.

Ferdinánd Mackkal együtt felugrott az Argentina-színház bejáratánál várakozó hintóba, s rárivallt Ascolira, hogy ő is szálljon be.

Mack tisztelettudóan az elülső ülésen foglalt helyet.

- Üljön csak mellém, tábornok! - szólt rá a király. Még ebben a helyzetben sem állta meg, hogy ne gúnyolódjék; az ostor végeredményben őrajta csattant, de ez fel sem ötlött benne. - Lesz még jócskán alkalma hátrálni, minek kezdené meg, amíg nem muszáj!

Mack nagyot sóhajtott, és átült a király mellé.

Ascoli herceg foglalta el az elülső ülést.

Megérkeztek a Farnese-palotához. Időközben befutott Bécsből egy küldönc az osztrák császár levelével. A király sietve feltörte a pecsétet, s a következőket olvasta:

„Szeretett testvérem és unokafivérem, nagybátyám és apósom, barátom és szövetségesem,

Mindenekelőtt fogadja legőszintébb szerencsekívánataimat hadainak győzelme és diadalmas római bevonulása alkalmából..."

A király nem olvasta tovább.

- Na, ez is jókor jött - mondta. És zsebre vágta a levelet.

Kutatóan pillantott körül:

- Hol a futár, aki a levelet hozta?

- Itt vagyok, felség - lépett elő a futár.

- Á, te vagy az, barátom? Fogd a fáradságodért - mondta a király, és átnyújtott egy zacskó aranyat.

- Felség, esedezem, kegyeskedjék válaszolni felséges uralkodómnak.

- Hogyne, hogyne. De csak szóban. Nincs időm írni. Ugye, Mack, nincs rá idő?

Mack lehorgasztotta a fejét.

- Nem tesz semmit - mondta a futár. - Híven megjegyzem, felség, arról kezeskedem.

- Egyszóval azt állítod, hogy pontosan átadod a felséges császárnak izenetemet?

- Szó szerint átadom.

- No, akkor mondd azt, hogy én üzenem, megértetted, én üzenem...

- Értettem, felség.

- Mondd meg neki, hogy Ferdinánd király, az ő testvére és unokafivére, nagybátyja és apósa, barátja és szövetségese közönséges szamár.

A futár hátrahőkölt ijedtében.

- De szó szerint így mondd ám - folytatta a király. - Mert nagyobb igazságot sohasem mondtál még életedben.

A futár elképedve távozott.

- Indulhatunk - szólt a király. - Mindent elmondtam az osztrák császári felségnek, amit mondani akartam.

- Bátorkodom megjegyezni, felség - szólalt meg Mack -, hogy nem tanácsos hintóval kelni át a római síkságon.

- Hát hogy menjek? Gyalog?

- Nem gyalog, lóháton.

- Lóháton! És miért éppen lóháton?

- Mert ha hintón megy felséged, kénytelen az utakon haladni, lovon ellenben átvághat akár a földeken is, ha a szükség úgy hozza. Felséged kitűnő lovas, jó lovon nincs mit félnie nem kívánatos találkozásoktól.

- Ó, *malora*! A nemjóját! - jajdult fel a király. - Egyszóval ki vagyok téve nem kívánatos találkozásoknak?

- Nem valószínű. De kénytelen vagyok felséged tudomására hozni, hogy ezek az átkozott jakobinusok arcátlanul azzal fenyegetőztek: ha a kezük közé kapják a királyt...

- Mit csinálnak?

- Városon felakasztják az első lámpaoszlopra, falun az első fára.

- *Fuimmo!* Ascoli! *Fuimmo!* Meneküljünk!... Mit piszmogtok, semmirekellők? Két lovat! Hozzatok két lovat! A legjobb lovakat! Kitelik a zsiványoktól, hogy felakasztanak! De végtére is: nem mehetünk Nápolyig lovon!

- Nem is kell, felség - mondta Mack. - Albanóban nyugodtan felszállhat a legelső posta-kocsira.

- Igazsága van! A csizmámat! Nem lovagolhatok selyemharisnyában! A csizmámat! Hallod, gazházi?

Az egyik inas felrohant a lépcsőn; kisvártatva egy hosszú szárú csizmával tért vissza.

Ferdinánd ott a hintóban húzta fel a csizmát. Hogy kedves barátjával, Ascolival mi lesz, arra fütyült.

Mire a második csizmát is felhúzta, elővezették a két lovat.

- Lóra, Ascoli! Lóra! - kiabált Ferdinánd. - Mit kucorogsz ott a kocsi mélyén? Uram bocsá', azt hinné az ember, alszol.

- Tíz testőrt és egy köpönyeget őfelségének! - vezényelt Mack.

- Úgy is van - szólt a király, miközben nyeregbe szállt -, tíz testőrt meg egy köpenyt nekem.

Máris hozták a sötét színű köpenyt. Ferdinánd beleburkolódzott.

Mack is lóra szállt.

- Engedelmével, elkísérném felségedet a San Giovanni-kapuig: könnyebb lesz a lelkem, ha a királyt a falakon kívül tudom.

- Úgy gondolja, tábornok, hogy a városban veszély fenyeget?

- Tegyük fel... bár kizárt dolog...

- Az ördögbe! - káromkodott a király. - Mindegy, tegyük csak föl.

- Tegyük föl, hogy Championnet-nak sikerült valami módon értesítenie az Angyalvár parancsnokát, és a jakobinusok lezárják a kapukat.

- Nem lehetetlen - kiáltotta- Ferdinánd -, egyáltalán nem lehetetlen. Induljunk!

- Induljunk - bólintott Mack.

- Hé, merre megy, tábornok?

- Mutatom az utat felségednek. A városnak egyetlen olyan kapuja van, ahol senkinek nem juthat eszébe a királyt keresni, s ez a Nápollyal ellenkező irányban fekvő kapu. Oda vezetem felségedet, a porta del Popolóhoz. Egyébként is ez esik hozzánk a legközelebb, márpedig most csak egy a fontos: hogy Rómából kijussunk. Ha ez sikerült, egy negyedóra alatt megkerüljük a falak mentén a várost, és egykettőre ott termünk a San Giovanni-kapunál.

- Agyafúrt fickó maga, tábornok! Ördögien ravaszok lehetnek azok a csirkefogó franciák, hogy mégis megverték.

Beszélgetés közben jócskán haladtak előre. Már a Ripetta végén jártak.

A király egyszer csak egy gyeplőrándítással megállította Mack lovát.

- Hé, tábornok, mit akar az a sok ember ott a porta del Popolónál? - kérdezte.

- Ha nem lenne képtelenség feltételezni, hogy harminc mérföldet tettek meg öt óra alatt, azt mondanám, ezek felséged menekülő katonái.

- Ők azok, tábornok! Ők azok! Hohó! Ön nem is sejti, mire képesek ezek a fickók! Ha menekülésről van szó, valósággal szárnyuk nő.

A király fején találta a szöget. Csakugyan a menekülő katonák első csoportja tódult be a kapun. Az utat Rómáig óránként majd hatmérföldes sebességgel tették meg. A király arcára vonta köpenyét, és átfurakodott a tömegen. Senki sem ismerte föl.

A kapun túl a kis csapat jobbra kanyarodott, végignyargalt az Aurelianus-körfal mentén, maga mögött hagyta a San Lorenzo-, majd a Maggiore-kaput, és végül eljutott a sokat emlegetett San Giovanni-kapuhoz. Itt vette át Ferdinánd tizenhat nappal ennek előtte fényes külsőségek között Róma kulcsait.

- Íme az országút, sire - szólt Mack. - Egy óra múlva Albanóban lehet felséged, Albanón túl pedig már biztonságban van.

- Elválunk, tábornok?

- Sire, az imént még az volt a kötelességem, hogy a királlyal törődjem, jelenleg az a kötelességem, hogy a hadsereggel törődjem.

- Akkor hát menjen, és tegye, amit tehet. De akárhogy fordul is a kocka, emlékezzék rá: nem én akartam ezt a háborút, nem én rángattam önt ki bokros teendői közül, hogy Bécsből Nápolyba hívassam.

- Mi tagadás, így van, sire. Ha kell, készséggel tanúsítom, hogy mindez egyes-egyedül a királyné műve. Most pedig Isten óvja felségedet!

Mack tisztelgett, megsarkantyúzta a lovát, és visszavágtatott ugyanazon az úton, amelyen ide jutottak.

A király maga is mélyen lova véknyába vágta sarkantyúját, s nagy iramban megindult Albano felé, miközben azt mormogta a foga közt:

- Téged pedig, te fajankó, vigyen el az ördög!

Látni való, hogy a király véleménye serege fővezéréről mit sem változott az államtanács napja óta.

Hiába erőlködött a tíz ember, hogy lépést tartson a királlyal és Ascoli herceggel, hamarosan lemaradtak. Hja, a két illusztris lovas kitűnő lovon ült, s az iramot a beijedt Ferdinánd

diktálta! Mellesleg megjegyezve, Ferdinánd, aki általában kevéssé bízott alattvalóiban, bizonyosra vette, hogy ha útközben veszélybe kerülnének, a kíséret amúgy sem jelent hathatós segítséget. Mire Ferdinánd és a herceg eljutott az albanói domb lábához, a tíz testőr réges-régen visszafordult.

A királyt egész úton rémlátások gyötörték. Róma környéke csakugyan kísérteties látványt nyújt, különösen éjjel: a római vízvezetékek törött ívei úgy festenek a sötétben, mint a menetelő óriások; az utazó lépten-nyomon sírokba botlik, és rejtelmes zajok hatolnak a fülébe, mintha a holtak szellemei nyöszörögnének. Ferdinánd pillanatonként odakormányozta lovát Ascoli mellé, s miközben rövidebbre fogta a gyeplőszárat, hogy ha árok kerülne elébe, átugrassa, azt suttogta: „Látod, Ascoli?" - vagy: „Hallod, Ascoli?" Ascoli nem vesztette el a fejét, lévén sokkal bátrabb, mint a király. Körülkémlelt vagy hallgatózott egy kicsit, s aztán megnyugtatta a királyt: „Nem látok semmit, sire" - mondta, vagy: „Nem hallok semmit, sire." Ferdinánd szokott cinizmusával azt felelte rá:

- Mondtam én mindjárt Macknak, hogy nem tudom, bátor vagyok-e, vagy sem, no, most legalább eloszlott minden kétségem: nem vagyok az, és kész.

A két szökevény gyorsan eljutott Albanóba; az út alig egy órát vett igénybe. Éjféltájban érkeztek, s minden kaput zárva találtak, a postaállomását csakúgy, mint a többi házét.

Ascoli herceg a kapu fölött díszelgő feliratról ráismert a posta épületére. Leszállt a lováról, és dörömbölni kezdett a kapun.

A postamester jó három órával ennek előtte tért nyugovóra. Rosszkedvűen, zsörtölődve jött kaput nyitni, de Ascoli hercege sietett kimondani a varázsigét, amely minden ajtózárat felpattant:

- Ne aggódjék, jól megfizetjük a fáradságát.

A postamester képe felderült.

- Mit parancsolnak kegyelmes uraimék? - kérdezte.

- Egy hintót, három lovat és egy ügyes postakocsist - szólt a király.

- Kis negyedóra alatt minden meglesz, uraim - mondta a postamester.

Majd hozzátette, minthogy közben eleredt az eső:

- Addig is nem óhajtanak kegyelmes uraimék a szobámba fáradni?

- Óhajtunk bizony - kapott a szón a király, csak ő tudta, miért. - Nyiss szobát, de rögtön.

- Mi történjék, kegyelmes uraim, a lovakkal?

- Vezesd az istállóba őket. Majd érte küldök én, Ascoli herceg. Megértetted?

- Igenis, kegyelmes uram.

A herceg kérdően pillantott a királyra.

- Tudom, mit beszélek - szólt Ferdinánd. - Menjünk csak, ne vesztegessük a drága időt.

A postamester bevezette őket egy szobába. Két szál gyertyát gyújtott meg.

- Csak az a bökkenő - mondta közben -, hogy mindössze egy homokfutóm van.

- Sebaj, ha erős a kocsi.

- Erős az, de még mennyire hogy erős! Excellenciád a pokolba is elmehet rajta.

- Akkor jó, egészen odáig el se megyek.

- Kegyelmes uraimék megveszik a homokfutót?

- Nem, de itt hagyunk cserébe két ezerötszáz dukátot érő lovat, tökfilkó!

- Egyszóval enyém a két ló?

- Ha nem küldünk érte, a tied. Ha mégis érte küldünk, megfizetjük a homokfutó árát. Siess már, hallod-e!

- Már itt sem vagyok, kegyelmes uram.

A postamester hátrálva, földig hajlongva távozott; megpillantotta a királyt köpönyeg nélkül, teljes díszben.

- Végre! - szólt Ascoli herceg. - Egykettőre megkapjuk a kocsit, felséged rendjelei megtették a magukét.

- Azt hiszed, Ascoli?

- Felséged maga is láthatta: emberünk kis híján négykézláb távozott.

- Kedves jó Ascolim - mondta a király behízelgő hangon -, ugye nem is sejted, mire szeretnélek kérni?

- Engem, sire?

- Nem, mégse - szólt a király -, bizonyára nem akarnád...

- Sire - felelte Ascoli herceg ünnepélyesen -, nem akarhatok mást, mint felséged.

- Jól tudom én, hogy te hűséges vagy, hogy te vagy az egyetlen, igaz barátom, senki mástól nem is kérném, amit tőled szeretnék.

- Nehéz feladat?

- De nehéz ám! Ha te lennél az én helyemben és én a tiédben, nem tudom, megtenném-e a kedvedért!

- Ó, felség, ezen igazán kár a fejét törnie - felelte Ascoli hercege, futó mosollyal ajkán.

- Úgy látom, nem bízol a barátságomban - mondta a király. - Ez nem szép tőled.

- Pillanatnyilag ez tán nem is fontos - felelte nagy méltósággal a herceg. - Fontos csak az, hogy felséged bízzék az én barátságomban.

- Becsületszavamra, soha többé nem kételkedem benne, ha most az egyszer tanúbizonyságát adod.

- Miféle bizonyságot vár, sire? Bátorkodom megjegyezni, hogy felséged túlságosan sok időt fecsérel egy alapjában véve nyilván igen egyszerű ügyre.

- Egyszerű, egyszerű - dünnyögte a király. - Ám legyen. Ugye tudod, mivel fenyegetnek ezek a pimasz, jakobinus útonállók?

- Tudom. Hogy felakasztják felségedet, ha a kezük közé kerül.

- Nos, drága barátom, drága Ascolim, arról volna szó, hogy ruhát cseréljünk.

- Értem - mondta a herceg. - Ha a jakobinusok mégis rajtunk ütnének...

- Érted már? Ha rajtunk találnak ütni, azt hiszik majd, hogy te vagy a király, tehát csakis veled törődnek. Én szép csendesen továbbállok, és akkor te megmondod az igazi nevedet. Nem is olyan veszedelmes, ugye? Viszont micsoda megtiszteltetés, királyod életét megmenteni! Érted már?

- Sire, nem szokásom a veszélyt méricskélni, ha felségednek tehetek szolgálatot.

Ascoli herceg máris levetette a kabátját, s átnyújtotta a királynak.

Az öné, sire - szólt nemes egyszerűséggel.

Akármennyire önző volt is a király, a herceg önfeláldozása megrendítette. Átölelte és a szívére szorította barátját, majd ledobta saját kabátját, és felsegítette a hercegre, olyan ügyesen és gyorsan, hogy egy gyakorlott lakáj is megirigyelhette volna. Hiába szabódott Ascoli, Ferdinánd ragaszkodott hozzá, hogy saját kezűleg gombolja be a kabátot, az első gombtól az utolsóig.

- Úgy! - mondta a király. - Már csak a rendjelek vannak hátra. - Elsőül a Konstantinoszi Szent György-rend nagykeresztjét akasztotta a herceg nyakába.

- Ugye, te a Szent György-rend parancsnoka vagy? - kérdezte közben.

- Igen, sire, de alapítvány nélküli parancsnok. Felséged régóta ígéri, hogy alapítványt létesít javamra és családom elsőszülöttei javára.

- Megteszem, Ascoli, megteszem, négyezer dukátot javadalmazó alapítványt teszek, hallod-e?

- Köszönöm, sire.

- Okvetlen emlékeztess rá később, mert kitelik tőlem, hogy megfeledkezem róla.

- Bizony - sóhajtotta a herceg, némi keserűséggel -, felséged meglehetősen feledékeny, ezt tapasztalatból tudom.

- Csitt! Ne emlegesd a hibáimat éppen most, légy nagylelkű! De a Mária Terézia-rend szalagját csak megkaptad?

- Nem volt szerencsém ebben a megtiszteltetésben részesülni, sire.

- Lesz rá gondom, hogy vőm neked adományozza, légy nyugodt. Egyszóval mindössze a Szent Januárius-érdemrendet kaptad meg, szegény Ascoli barátom?

- Nem én! Éppoly kevéssé, mint a Mária Terézia-rendet, sire.

- Nem kaptad meg a Szent Januárius-érdemrendet?

- Nem, sire.

- Nem? *Cospetto!* Szégyen, gyalázat! Neked adományozom, Ascoli, azt is, a nagykereszttel együtt, ami a kabáton lóg. Igazán kiérdemelted. Milyen jól áll rajtad a kabátom! Mintha rád öntötték volna.

- Felséged figyelmét talán elkerülte, hogy ez a nagykereszt gyémántból van.

- Nem, nem.

- Hogy legalább hatezer dukátot ér.

- Bár érne tízezret, szívből kívánom.

A király most magára öltötte a herceg kabátját, és fürge kézzel begombolta. A kabáton mindössze a Szent György-rend ezüst keresztje ékeskedett.

- Különös - szólt a király -, milyen jól érzem magam a te kabátodban, Ascoli. Nem tudom, miért, de az enyémben majd megfúltam már. Á...

És Ferdinánd tele tüdőből fellélegzett.

Léptek zaja hangzott. A postamester közeledett.

A király felkapta a köpenyt, és a herceg vállára akarta teríteni.

- Mit tesz felséged? - kiáltotta Ascoli.

- Felségedre terítem a köpenyt.

- De én nem tűrhetem, hogy felséged...

- Igenis eltűröd, a nemjóját!

- De felség...

- Hallgass!

A postamester belépett a szobába.

- Kegyelmes uraim, a kocsi előállt - jelentette.

Megrökönyödve meredt a két utasra; rémlett neki, hogy valami nagy változás esett rajtuk, de nem tudta pontosan, miféle - mintha a hímzett kabát és a rendjelek gazdát cseréltek volna.

A király közben a köpenyt rendezgette Ascoli vállán.

- A kegyelmes úrnak az az óhaja, hogy ne zaklassák út közben - mondta a király. - Szeretné a váltásokat Terracináig kifizetni.

- Mi sem egyszerűbb - felelte a postamester. - Nyolc és egynegyed posta az út, az lovanként két frankkal számolva tizenhárom dukát; a két tartalék ló, ugyancsak két frankjával számolva, egy dukát, összesen tizennégy dukát. Mennyit szánnak kegyelmes uraimék a kocsisoknak?

- Ha jól hajtanak, fejenként egy dukátot, de őket nem fizetjük előre, mert ha a zsebükben érzik a pénzt, nem hajtanak rendesen.

- Ha excellenciád egy dukát viteldíjat fizet - szólt a postamester, és földig hajolt Ascoli előtt -, úgy utazik majd, mint a király.

- Ez már beszéd! - rikkantott Ferdinánd. - A kegyelmes úr úgy óhajt utazni, mint a király.

- Ha kegyelmes uramnak ennyire sürgetős az útja - mondta a postamester, még mindig Ascolihoz intézve a szót -, úgy vélem, előreküldhetnénk egy lovas futárt azzal az izenettel, hogy a váltás útra készen várja a kocsit.

- Küldjünk csak, küldjünk - kiáltotta a király. - A kegyelmes úrnak ez a lehetőség nem jutott eszébe. Egy dukátot kap a küldönc, egy fél dukát a ló ára, összesen még négy dukát jár tehát a lóért. Tizennégy meg négy az tizennyolc, itt van húsz dukát. A fennmaradó két dukát legyen a magáé postamester uram, amiért megzavartuk a ház éjjeli nyugalmát.

A király előkotorta a herceg mellényzsebéből a herceg pénzét, és azzal fizette ki a postamestert, jót nevetve a csínyen.

A postamester felragadta az egyik gyertyatartót, hogy kimenet világítson Ascolinak. Ferdinánd maga volt a megtestesült figyelem.

- Kegyelmes uram, méltóztassék ügyelni - mondogatta -, itt nagyot kell lépni, kegyelmes uram, méltóztassék ügyelni, itt hiányzik egy lépcsőfok, kegyelmes uram, méltóztassék ügyelni, egy darab fa fekszik a lába előtt.

Kiértek a kocsihoz. Ascoli félreállt, hogy szokása szerint a királyt engedje előre.

A király lekapta kalpagját, mélyen meghajolt, és harsányan kiáltotta:

- Szó sem lehet róla! Csak ön után, excellenciás uram.

Ascoli elsőnek szállt fel, és leült a bal oldali ülésre.

- A másik ülésen foglaljon helyet, excellenciás uram, a jobb oldalon. Túlságos megtiszteltetés számomra már az is, hogy excellenciáddal egy kocsiban utazhatom.

Azzal ő is fellépett, a herceg nyomában, és leült a herceg bal oldalán.

Egy postakocsis lóra pattant, s a kocsi nagy iramban megindult Velletri felé.

- Terracináig minden ki van fizetve, a kocsis és a küldönc bérétől eltekintve - kiáltott utánuk a postamester.

- A kegyelmes úr dupla viteldíjat fizet - mondta a király.

A csábító ígéret hallatára a kocsis megsuhintotta ostorát, s a homokfutó villámsebesen haladt előre. Az útfélen rendkívüli gyorsasággal árnyak suhantak.

Az árnyak megriasztották a királyt.

- Barátom - szólította meg a kocsist -, kiféle, miféle emberek ezek? Ugyanarra tartanak, mint mi, és futnak, akár az őrültek.

- Excellenciás uram - felelte a kocsis -, azt beszélik, nagy csata volt ma a franciák és a nápolyiak között, és a nápolyiak vereséget szenvedtek. Ezek az emberek mind a csatából menekülnek.

- Szavamra! - fordult a király Ascolihoz. - Azt hittem, mindenkit megelőztünk, s lám, elibünk vágtak! Szégyen, gyalázat! Szó, ami szó, futni jól tudnak a fickók! Hat frank üti a markát, kocsis, ha sikerül őket magunk mögött hagyni.

57 NELSON AGGODALMAI

Mialatt Ferdinánd az Albanóból Velletribe vezető úton versenyt futott tulajdon alattvalóival, Karolina királyné *Te Deum*-ot mondatott Nápoly összes templomában és ünnepi ódákat szavaltatott a színházakban, felséges férje utasításainak megfelelően, minthogy egyelőre csupán győzelmeinek híre jutott el hozzá. Minden nagyvárosban akadnak alkalmi poéták, Párizsban csakúgy, mint Bécsben, Londonban csakúgy, mint Berlinben, de mondjuk ki bátran az olasz múzsák nagyobb dicsőségére, hogy ünnepi rigmusok tekintetében egyetlen ország sem kelhet versenyre Nápollyal. Amióta a király elindult Nápolyból, s még inkább, amióta győzelmeinek híre kelt, legalább két-háromezer ember ébredt hirtelen költői elhivatottságának tudatára. Csak úgy záporoztak az ódák, himnuszok, szonettek, akrosztikhonok, dalocskák és disztikhonok, a rímáradat folyvást nőtt, s már-már azzal fenyegetett, hogy vízözönné dagad. Olyannyira, hogy a királyné sürgősen Casertába hívatta signore Vaccát, a hivatalos udvari költőt, s úgy ítélve, hogy felesleges Vacca úrnak olyan munkával bíbelődnie, amire akad untig elég önkéntes jelentkező, azzal bízta meg, hogy a Nápoly legkülönbözőbb pontjairól naponta beérkező két-háromszáz versezetből válassza ki azt a tíz-tizenkét elmeművet, amelyeket méltónak ítél nyilvános felolvasásra a színház- vagy a fogadóteremben, aszerint hogy nagy gálaestet tartottak éppen a palotában, vagy szűkkörű összejövetelt. Őfelsége méltányos rendelkezése értelmében signore Vacca fizetését megduplázták arra az időre, amíg a költészet ilyetén túlburjánzása tart, tehát amíg szükség van az ő válogató munkájára, nehogy meg találjon szökni előle. Köztudott dolog ugyanis, hogy sokkalta fárasztóbb naponta tíz-tizenkétezer verssort elolvasni, mint ötvenet vagy akár százat faragni, márpedig éppen ennyi - legalább ötven és legfeljebb száz verssor - volt a napi penzuma IV. Ferdinánd király őfelsége szabadalmazott bárdjának. Azért ilyen sok, mert az olasz nyelv különösen alkalmas a versgyártásra.

1798. december havának 9. napja messze kimagaslott az előző, munkás napok hosszú sorából is. Signore Vacca ezen a napon összesen mintegy kilencszáz verset böngészett át, közte százötven ódát, száz himnuszt, háromszázhúsz szonettet, kétszáztizenöt akrosztikhont, negyvennyolc dalt és hetvenöt disztikhont. Meghallgatásra érdemesnek találtatott egy himnusz - ezt Cimarosa karnagy úr azon nyomban meg is zenésítette -, négy szonett, három akrosztikhon, egy dal és két disztikhon. Valamennyit a palota nagy előadótermében, a december 9-én estére meghirdetett rendkívüli díszelőadás keretében szándékoztak felolvasni. Az előadás műsorán ezenkívül Domenico Cimarosa *Horatiusok* című operája és ama háromszáz balett egyike szerepelt, amelyeket Olaszországban *Armida kertje* címen írtak.

Elénekelték a himnuszt, elszavalták a két ódát, felolvasták a négy szonettet, a három akrosztikhont, a kis dalt és a két disztikhont, egyszóval lezajlott az est teljes költői műsora, hatszáz hallgató előtt - ennyien fértek ugyanis a terembe -, amikor egyszer csak bejelentették a közönségnek, hogy futár érkezett, a királynénak hozott felséges férjétől levelet, minthogy pedig a levél friss híreket tartalmaz a *hadszíntérről*, fel fogják olvasni az egybegyűlteknek.

Lett erre nagy taps, kiabálás! A hallgatóság követelte a levél azonnali felolvasását. Végül is előszólították a bölcs Ubaldo lovagot, aki ott állt már tettre készen, hogy az adott pillanatban varázspálcája egyetlen suhintásával előzze az Armida palotájának bejáratát őrző szörnyetegeket; őrá hárult a feladat, hogy a királyi levél tartalmát a közönséggel megismertesse.

A lovag kilépett a színpadra, tetőtől talpig páncélban. Sisakja forgóján a vörös-fehér - nemzetiszín - tollbokréta lengett. Háromszor meghajolt, hódolattal megcsókolta a levélen az aláírást, majd hangosan és tagoltan olvasni kezdte, amint következik:

Hőn szeretett hitvesem!

Ma reggel Cornetóba indultam vadászni. Ide holmi ásatások miatt hívtak meg, valamiféle etruszk sírokat találtak, állítólag nagyon-nagyon régiek. Bezzeg örült volna sir William lelke, ha nem rest kimozdulni Nápolyból! Nekem azonban van untig elég saját sírom Cumaeban, Sant'Agatadei-Gotiban és Nolában, méghozzá sokkal régibbek, mint az ő híres etruszk sírjaik; gondoltam, hadd túrják csak a tudósok a földet kedvükre, én meg inkább vadászni mentem.

A vadászat sokkal fárasztóbb volt és sokkal kevésbé eredményes is, mint persanói vagy asproni vadászataim, mert összesen három vadkant ejtettem el, igaz, hogy az egyik több mint kétszáz rottoli-t nyomott - éppen az, amelyik a legjobb három kutyámat felnyársalta. Viszont egész idő alatt hallottuk Civita Vecchia irányából az ágyúk dörgését: Mack porolta éppen a franciák irháját, pontosan ott és úgy, ahogy jó előre megmondta, a haditudomány nagyobb dicsőségére. Az ágyúdörgés folyvást tartott, egészen fél négyig, amikor is befejeztem a vadászatot és visszatértem Rómába. A franciák, úgy látszik, keményen védekeznek, de nem tesz semmit, minthogy ők csak nyolcezren vannak, Macknak ellenben negyvenezer ember áll rendelkezésére.

Vacsora előtt írok Önnek, drága hitvesem és tanítónőm. Hét órára vártak, fél hétre befutottam, nincs még készen a vacsora. Most kénytelen-kelletlen ülök és várok, bár kopog a szemem az éhségtől, és mint látja, Önnek írok, hogy ezt a félórát mégis kellemesen és hasznosan töltsem el.

Vacsora után az Argentína-színházba megyek, a Titkos házasság-ot meghallgatni és egy balettot végignézni, amelyet az én tiszteletemre szereztek. A balett címe: Nagy Sándor bevonulása Alexandriába. Mondanom sem kell Önnek, amilyen művelt, hogy ez finom célzás az én római bevonulásomra. Ha a balett csakugyan olyan jó, mint mondják, elküldöm a szerzőjét Nápolyba, hadd tanítsa be művét a San Carlo-színház együttesének.

Még az este folyamán hírt várok nagy győzelmünkről, s mihelyt megkaptam, futárt menesztek Önhöz.

Nem lévén egyéb közlendőm, ezennel az enyémhez hasonló jó egészséget kívánok Önnek és drága gyermekeimnek, s valamennyiöket Isten szent és kegyes oltalmába ajánlom.

B. Ferdinánd

Mint látjuk, a levél lényegét teljesen elfedte a mellékes elem, sokkal több szó esett benne arról, hogyan vadászott a király vaddisznóra, mint arról, hogy csatázott Mack. XIV. Lajos mondta ki elsőül a zsarnok gőgjével: „Az állam én vagyok!", de jóval annak előtte már, hogy ő megfogalmazta, ez volt és ez maradt mindmáig minden önkényuralkodó alapelve.

Ferdinánd levele kiáltó önzése ellenére pontosan úgy hatott, ahogy a királyné elvárta. Hogy is merészelte volna bárki nem osztani őfelsége jó reményeit a csata kimenetelét illetően!

Lezajlott a balett, kiürült a színház, kialudtak a lámpák, s a vendégek kocsiba szálltak, hogy hazatérjenek Caserta és Santa Maria környékén szanaszét fekvő nyaralóikba. A királyné is visszatért saját lakosztályába, bizalmas hívei kíséretében, akik valamennyien a palotában laktak, s vele maradtak vacsorára, vacsora utánra. A szűk körű társaság tagjai voltak: mindenekelőtt Emma, azután a szolgálatos udvarhölgyek, sir William, lord Nelson, aki alig három-négy napja tért vissza Livornóból, ahová Naselli tábornok nyolcezer emberét elkísérte és Castelcicala herceg, akit címe és állása szinte egyenrangúvá avatott nagynevű vendéglátó házigazdáival és a fényes vendégkoszorúval, vállalt mestersége ellenben erkölcsileg a körülötte sündörgő cselédeknél is alacsonyabb szintre süllyesztett. Jelen volt továbbá Acton,

aki néhány nap óta kettőzött figyelemmel és hódolattal vette körül a királynét, mert jól tudta, micsoda felelősség nyugszik vállain, és sejtette, hogy egyedül a királynéban találhat támaszra, ha az ügy rosszra fordul. Végül megjelent aznap este kivételesen a két öreg hercegnő is. A királyné megszívlelte férje intését, hogy madame Victoire és Adélaide mégiscsak XV. Lajos király lánya, és meghívta őket egy hétre Casertába, hét testőrükkel egyetemben. A hét fiatalembert nem vették ugyan föl a nápolyi hadsereg kötelékébe, de a király javaslatára Ariola hadügyminisztertől hadnagyi rangot és fizetést kaptak. Itt Casertában a testőrtisztekkel együtt laktak és étkeztek mint nagyra becsült vendégeik; a két öreg hercegnő azalatt a királyné kitüntető vendégszeretetét élvezte. Hogy a személyüknek szóló megbecsülés még nyilvánvalóbb legyen, a királyné arra is felhatalmazta a két öreg hölgyet, hogy minden este meghívhatják a vacsoraasztalhoz egyik testőrüket, aki aznap udvari tisztként teljesít majd körülöttük szolgálatot.

A hercegnők előző este érkeztek Casertába. Elsőül Bocchechiampe urat hívták meg asztalukhoz, a következő estén Gianbattista de Cesare úrra került sor. Előadás után a hercegnők rövid időre lakosztályukba vonultak vissza; Cesare úr, aki a földszintről, a tisztek helyéről nézte végig az előadást, értük ment, hogy együtt induljanak a királynéhoz, ahol a hercegnők fogják majd őfelségének és fényes vendégeinek bemutatni.

Mint már említettük, Bocchechiampe úr korzikai nemes volt, Cesare viszont ősi *caporale* családból származott, azaz egyik őse valaha egy katonai körzet parancsnokának a tisztségét viselte. Mindketten jóvágású fiatalemberek voltak. Cesare alkalmasint tudatában lehetett előnyös külsejének, mert aznap este a szokottnál is nagyobb gondot fordított öltözékére, hogy megjelenése fényét emelje, a hadnagyi egyenruha tudvalevőleg jól fest egy jóképű, jó kiállású huszonhárom éves fiatalemberen.

De akármilyen csinos és üde volt az arca, elegáns a termete, mindez nemigen indokolta, hogy láttára a királyné kiáltásba törjön ki, sőt, nemcsak ő, hanem Emma, Acton, sir William és jóformán minden jelenlevő.

A királyné és a többiek ugyanis meglepetésükben kiáltottak fel: Gianbattista de Cesare megdöbbentően hasonlított Ferenc kalábriai hercegre. Ugyanaz a rózsás bőr, világoskék szem, szőke haj, ugyanolyan termet, legfeljebb a haj volt egy árnyalattal sötétebb s a termet egy gondolattal karcsúbb.

Cesarét előbb zavarba ejtette a váratlan és viharos fogadtatás; sohasem találkozott még a trónörökössel, s így nem is sejthette, hogy a véletlen kegye folytán olyannyira hasonlít a király egyik fiára. De mint talpraesett emberhez illik, ügyesen kivágta magát. A herceg nyilván elnézi - mondta -, hogy rá merészel hasonlítani, hiszen nem akarattal történt, ami pedig a királynét illeti, neki amúgy is gyermeke minden alattvalója, nem neheztelhet tehát közülük arra, aki nemcsak érzéseiben, de külsőleg is egyik fiára üt.

A társaság asztalhoz ült. A vacsora roppant vidám hangulatban folyt le; a két öreg hercegnő, most, hogy a versailles-i udvarhoz olyannyira hasonló környezetben találta magát, jóformán teljesen feledte feledhetetlen nővére elvesztésén érzett bánatát. Hja, a királyi személyek privilégiuma egyebek közt az, hogy az udvari gyász színe lila s tartama mindössze három hét.

Hogyne telt volna vidáman az este, amikor a jelenlevők mind rendületlenül hitték, akárcsak a király, és *mert* a király hitte, hogy az a bizonyos ágyúszó csakugyan a franciák vesztét hirdette. Ha akadtak is néhányan, akik kételkedtek, vagy legalább jobban aggódtak a többinél, azok is erőt vettek magukon, s csakúgy nevetgéltek és sugároztak, mint a társaság legvidorabb tagjai.

Egyedül Nelson ült gondterhelten - bár Emma tüzesnél tüzesebb pillantásokkal árasztotta el -, és egyedül ő nem vett részt az általános örömujjongásban, amellyel a meghívottak a királyné gyűlöletét és hiúságát legyezgették. Karolinának végtére feltűnt az abukiri győző komor ábrázata, s minthogy azt semmiképpen nem tulajdoníthatta Emma ridegségének, megtudakolta Nelsontól, miért hallgat és miért nem lelkesedik.

- Felséged tudni óhajtja, mi a bajom? - szólt Nelson. - Nos, még ha őszinteségem nem is nyerné meg a királyné tetszését, mint afféle faragatlan tengerész, csak azt mondhatom, amit gondolok: felség, nyugtalan vagyok.

- Nyugtalan! Ugyan miért, mylord?

- Mert mindig nyugtalanság fog el, amikor az ágyúké a szó.

- Mylord meg látszik feledkezni arról - mondta a királyné -, mekkora szerepe volt személy szerint abban, hogy jelenleg az ágyúké a szó.

- Asszonyom, éppen azért oly nagy a nyugtalanságom, mert élénken emlékezetemben van a levél, amelyre céloz. És ha felségedet baj találná érni, nyugtalanságom lelkiismeretfurdalássá változna.

- Ha így érez, miért írta meg a levelet? - kérdezte a királyné.

- Mert felséged azt állította, hogy veje, az osztrák császár őfelsége Nápollyal egyidejűleg hadba lép.

- Miből gondolja, mylord, hogy nem tette vagy teszi meg?

- Ha megtette volna, asszonyom, már hallottuk volna hírét. A német cézár nem indulhat úgy el kétszázezer főnyi hadserege élén, hogy a föld belé ne remegjen. Márpedig ha mostanáig nem szánta rá magát, április előtt nem is fogja.

- De hiszen azt írta a királynak - avatkozott közbe Emma -, hogy indítsa meg nyugodtan a háborút, sőt, kijelentette, hogy mihelyt a király Rómába ér, ő maga is hadba vonul, vagy nem?

- Igen, úgy hiszem - dadogta a királyné.

- Saját szemével látta a levelet, felséges asszony? - kérdezte Nelson, szürke szemét olyan tiszteletlen közvetlenséggel szegezve a királynéra, mintha közönséges asszonyszemély lenne.

- Nem, a király mondta így Acton úrnak - tördelte a királyné a szavakat. - De még ha fel is tenném, hogy tévedtünk vagy hogy az osztrák császár becsapott bennünket, ok-e ez a kétségbeesésre?

- Azt éppen nem mondanám, de tartok tőle, hogy a nápolyi hadsereg egymagában nem elég erős a franciák csapásait elhárítani.

- Micsoda? Csak nem gondolja, hogy Championnet tízezer francia katonával legyőzhet hatvanezer nápolyi katonát, akiknek élén Európa elismerten legkitűnőbb hadvezére, Mack tábornok áll?

- Asszonyom, én amondó vagyok, hogy a csaták kimenetele mindig bizonytalan; Nápoly sorsa attól a csatától függ, amelyet tegnap vívtak, s ha Mackot isten ments meg találnák verni, állítom, hogy a franciák két hét alatt Nápolyban teremnek.

- Ó, Istenem uram! Miket beszél! - motyogta madame Adélaide elsápadva. - Csak nem leszünk kénytelenek újra szedni a sátorfánkat? Nővérem, hallja, mit mond lord Nelson?

- Hallom - felelte madame Victoire lemondó sóhajjal -, és ügyünket Isten oltalmába ajánlom.

- Isten oltalmába! Isten oltalmába! Ez vallásos szempontból rendkívül helyes, de úgy látszik, Isten oltalmába manapság annyi hasonló ügyet ajánlanak, hogy nem győz minddel törődni.

A királyné jobban a szívére vette Nelson szavait, mint mutatni akarta.

- Mylord - fordult újra az admirálishoz -, mondhatom, szomorú véleménye lehet katonáinkról, ha feltételezi, hogy a hatszoros túlerő ellenére sem képesek elbánni a republikánusokkal. Bezzeg önök, angolok, sokszor ember ember ellen bocsátkoznak velük harcba, sőt az is megesik, hogy ellenségeik vannak többségben.

- Tengeren, asszonyom, tengeren, mert a tenger életelemünk nekünk, angoloknak. Szülőhazánk sziget, ami ugyanaz, mintha lehorgonyzott hajón jöttünk volna a világra. A tengeren egy angol tengerész felér két franciával, ezt bátran elmondhatjuk. De a szárazföldön másként áll a dolog! Ami az angoloknak a tenger, az a franciáknak a szárazföld, asszonyom. Isten a tanúm, hogy gyűlölöm a franciákat, Isten a tanúm, hogy felesküdtem elpusztításukra, és Isten a tanúm, hogy azt kívánom, bár gyűjtenék össze mind egy szálig egyetlen hajó fedélzetére az egész istentelen nációt, amelyik megtagadta az Úristent és levágta tulajdon királyai fejét, és én kész örömest szállnék egymagam szembe vele a szegény, keresztül-kasul megrongált *Vanguard* hátán! De ha még úgy gyűlöli is az ember az ellenségét, igazságtalan ne legyen iránta. A gyűlölet nem egyértelmű a megvetéssel. Ha megvetném a franciákat, nem méltatnám őket gyűlöletemre.

- Ugyan, drága lordom - vetette közbe Emma utánozhatatlan, elbűvölően kecses fej-mozdulattal -, minek játssza itt a vészmadarat? Mack tábornok ugyanúgy le fogja győzni a franciákat a szárazföldön, ahogy Nelson admirális legyőzte őket a tengeren... Egyébként máris ostorpattogást hallok, nyilván tüstént friss híreket kapunk. Hallja, asszonyom? Hallja, mylord?... Lám, a király levele igazat beszélt, itt a futár!

Csakugyan gyorsan közeledő ostorpattogás hallatszott. Az ostorpattogás átható muzsikája nyilvánvalóan hírvivő közeledtét jelezte, a küldöncök szokása szerint; az ellenben már kevésbé volt világos a hallgatók számára, miért kíséri kocsidübörgés az ostor zaját. Az egész társaság önkéntelenül felpattant a helyéről, és kifelé hallgatózott.

Acton láthatóan mindenkinél izgatottabb volt, ő nemcsak hogy felállt, de Karolina felé fordulva így szólt:

- Felséged engedelmével megnézném, mi történt.

A királyné beleegyezőleg bólintott.

Acton kirohant az ajtón. Merően figyelte a folyosónak azt a végét, amelyről a hírnök maga vagy a hírnököt jelentő lakáj megjelenése várható volt.

Bent a teremben ezalatt mindannyian tisztán hallották, hogy egy kocsi áll meg a főlépcső boltozata alatt.

Egyszer csak újra megjelent a teremben Acton, sietős léptekkel, riadtan hátrált, mint aki kísértetet lát.

- A király! - kiáltotta. - A király jött meg! Mit jelentsen ez?

58 MINDEN ODA - A BECSÜLET IS

Nyomban őutána belépett a király, Ascoli herceg kíséretében. Ferdinánd lépte át elsőnek a küszöböt; most, hogy szerencsésen megérkeztek, s nem volt többé oka félni, visszavedlett királlyá.

Őfelsége egészen rendkívüli kedélyállapotban volt. A legellentmondóbb érzések viaskodtak benne; a vereség haraggal, szerencsés megmenekülése viszont jó érzéssel töltötte el. Heves ingert érzett a gúnyolódásra, mint rendesen, illetve az adott körülmények között a szokottnál is epésebb gúnyra hajlott.

Ráadásul elcsigázott és törődött volt, mint lett volna a helyében bárki, aki egy rozoga homokfutón, étlen-szomjan, nappal decemberi hidegben, éjjel decemberi esőben hatvan mérföldet kényszerül megtenni, azazhogy még annál is elcsigázottabb és törődöttebb, hiszen ő király volt, nem akárki!

- Brrr! - mormogta, miközben kezét dörzsölgetve a szobába lépett. A jelenlevőket mintha észre sem vette volna. - Errefelé barátságosabb idő járja, mint az albanói országúton, ugye, Ascoli?

A királyné vendégei földig bókolva, versengve siettek az üdvözlésére. Ő így folytatta:

- Jó estét, jó estét! Igazán örülök, hogy terített asztallal várnak. Amióta Rómából eljöttünk, egy falat hús nem sok, annyit sem láttunk. Száraz kenyér, sajt, azon melegiben vagy inkább hidegiben - mondhatom, tápláló kosztban volt részünk! Phű! Országom vendégfogadói csapnivalóak, s én szánom a szegény ördögöket, akik ezekre a vendégfogadókra szorulnak! Fogjunk hozzá, Ascoli, együnk! Pokolian megéheztem.

S a király leült az asztalhoz, az első útjába kerülő székre. Maga mellé tessékelte Ascolit.

- Sire, legyen olyan kegyes, oszlassa el aggodalmaimat - szólt a királyné, közelebb lépve felséges férjéhez. A többiek csupán tisztes távolból figyelték Ferdinándot. - Árulja el, kérem, minek köszönhetem a váratlan örömet, hogy körünkben láthatom?

- Asszonyom, úgy hiszem, öntől hallottam I. Ferenc király történetét - hogy nem San Nicandrótól, annyi bizonyos. Ugyebár, I. Ferenc írta, nem tudom, miféle csata után, nem tudom, melyik császár fogságából anyjának azt a hosszú levelet, amelyiket ezzel a szép mondással zárt: *„Minden oda, csak a becsület maradt meg.”* Nos, képzelje, asszonyom, hogy Paviából érkezem - itt esett az a bizonyos csata, most már eszembe jutott -, tehát tételezze fel, hogy Paviából érkezem, s minthogy több a sütnivalóm, mint I. Ferencnek, és nem hagytam magam elcsípni, nem levelet írok, hanem élőszóval mondom...

- Hogy minden oda, csak a becsület maradt meg! - sikoltotta rémülten a királyné.

- Ó, nem, asszonyom - felelte a király éles gúnykacajjal -, nem egészen, a szöveg némileg módosul, így ni: *Minden oda - a becsület is!*

- De felség! - szólt halkan Ascoli, szégyenkezve s nápolyi önérzetében megbántva a király cinizmusa miatt.

- Ha nem lenne oda a becsület is, Ascoli - mondta a király összevont szemöldökkel és csikorgó fogakkal, annak jeléül, hogy megalázó helyzetét jobban átérzi, mint mutatja -, ugyan hová futott volna az a sok ember? S miért futottak olyan gyorsan, hogy másfél dukát árán is alig-alig bírtam megelőzni őket? Bizony, mind a gyalázatba futottak.

Mindenki hallgatott. Jeges csend ült a termen; ha nem is tudták, valamennyien sejtették, mi történhetett. A király, mint már említettük, leült és maga mellé ültette Ascolit. A néma csendben felemelte a villáját, az előtte álló tálról leemelt egy sült fácánt, kettévágta, egyik felét a saját tányérjára helyezte, a másikat Ascolinak adta.

Utána felpillantott: most vette csak észre, hogy mindenki áll, a királynét is beleértve.

- Ugyan üljenek le - mondta -, kár lenne félbehagyniuk a vacsorát, a dolgok állásán ez már igazán nem változtat semmit.

Töltött magának egy pohár bordóit, az üveget továbbadta Ascolinak, majd újra megszólalt:

- Championnet egészségére! Rászolgált! Az ám a szótartó ember! Megígérte a republikánusoknak, hogy húsz napon belül visszatér Rómába, és a tizenhetediken csakugyan Rómában lett. Mondhatom, megérdemelné, hogy ő igya ezt a kitűnő bordói bort, én meg megérdemelném, hogy a legrosszabb lőrével traktáljanak.

- Micsoda? Mit hallok, uram? - kiáltotta a királyné. - Championnet Rómában?

- Olyan igaz, mint hogy én itt ülök Casertában. Meglehet egyébként, hogy őt sem fogadják Rómában különbül, mint engem idehaza.

- Sire, ha a fogadtatás nem olyan, mint amilyennek lennie kellene, és mint amilyet joggal elvárhat, azt írja meglepetésünk számlájára; nagy, de nem remélt öröm, hogy amikor a legkevésbé vártuk, egyszerre köztünk termett. Alig három órája vettem kézhez levelét, amelyben azt ígéri, hogy hamarosan újabb küldönc útján tudósít a csata kimeneteléről.

- Íme a küldönc, asszonyom - szólt a király, önmagára mutatva. - Ami pedig a tudósítást illeti, az így hangzik: tönkrevertek bennünket. Mit szól ehhez lord Nelson, aki legyőzte a győzőket?

- Alig fél órával felséged megérkezése előtt voltam bátor említeni, hogy vereségtől tartok.

- De senki nem hitte, sire - fűzte hozzá a királyné.

- Így járnak legtöbbször a próféták. Bár lord Nelson még csak nem is próféta a saját hazájában. Mindenesetre neki volt igaza, és a többiek tévedtek.

- De sire, mi történt a negyvenezer emberrel? Mack tábornok azt állította, hogy ekkora sereggel pozdorjává zúzza Championnet tízezer katonáját...

- Úgy látszik, Mack rosszabb próféta lord Nelsonnál. Jövendölésével szöges ellentétben Championnet tízezer katonája zúzta pozdorjává az ő negyvenezer emberét. Tyű, Ascoli, most jut eszembe, én meg azt írtam a pápa őszentségének, hogy angyalszárnyakon szálljon Rómába és ünnepeljen a mi társaságunkban! Remélem, nem sietett túlságosan a meghívásnak eleget tenni. Adja már közelebb azt a vadkancombot, Castelcicala, egy fél fácán meg se kottyan, ha az ember huszonnégy órája böjtöl.

Majd ismét a királynéhoz fordult:

- Óhajt még valamit tudni, asszonyom?

- Egyetlen kérdésem lenne, sire.

- Halljuk.

- Azt szeretném tudni, felség, mire szolgál ez a maskara?

Karolina Ascoli hímzett ruhájára, keresztjeire, rendjeleire, csillagjaira mutatott.

- Miféle maskara?

- Ascoli herceg mint király!

- Vagy úgy! És a király mint Ascoli herceg! Mindenekelőtt foglaljon helyet, feszélyez, hogy én ülve eszem, mialatt mindenki más áll és engem bámul. Különösen az feszélyez, hogy ő királyi fenségeik is állnak - szólt a király, és félig felemelkedve meghajolt a hercegnők előtt.

- Sire! - szólt madame Victoire. - Higgye meg felséged, boldogok vagyunk, hogy láthatjuk, tekintet nélkül a körülményeire, amelyek közepette találkoznunk kell.

- Köszönöm, köszönöm. És ki ez a csinos fiatal hadnagy itt, aki hasonlítani merészel fiamra?

- Egy a hét testőr közül, akiket ön engedélyezett a királyi fenségeknek - felelte a királyné. - Cesare úr jó családból származik, s a tiszti vállrojt egyébként is megnemesít.

- Ha ugyan a viselője le nem alacsonyítja. Feltéve, hogy Mack igazat beszélt, jócskán akad hadseregemben olyan vállrojt, amelyik sürgősen új vállra kívánkozik. Szolgálja becsülettel unokanővéreimet, Cesare úr, s önnek juttatjuk az egyik gazdátlanná vált vállrojtot.

A király intett, hogy mindenki üljön le. Le is ültek, de senki nem nyúlt az ételhez.

- Lássuk csak - szólt Ferdinánd a királynéhoz. - Azt kérdezte, ugye, miért öltözött Ascoli királynak és én Ascoli hercegnek? Ascoli majd megmagyarázza. Meséld el, herceg, meséld csak el.

- Nem illő, sire, hogy eldicsekedjem a megtiszteltetéssel, amelyben felséged részesített.

- Ezt ő megtiszteltetésnek nevezi! Szegény Ascoli!... Jó, akkor hát elmondom én, miféle megtiszteltetésben részesítettem a herceget. Képzeljék, megtudtam, hogy ezek a nyomorult jakobinusok kijelentették: felkötnek, ha a kezük közé kaparintanak.

- Kitellett volna tőlük!

- Látja, asszonyom, ön is így véli... Nos, minthogy nem jutott időnk álruhát ölteni, s kénytelenek voltunk azon mód útra kelni, azt mondtam Ascolinak: „Add nekem a te ruhádat, és vedd fel az enyémet, hogy ha ezek a csavargó jakobinusok elfognának bennünket, téged higgyenek a királynak, s engem futni engedjenek. Amikor én már biztonságban leszek, te elmagyarázod nekik, hogy nem te vagy a király.” Szegény jó Ascolinak, persze, eszébe se jutott, hogy ha elfogják, nem hagynak neki időt a magyarázkodásra, hanem nyomban felkötik. Utána aztán magyarázhatott volna, amennyi jólesik.

- Sire, igenis eszembe jutott - felelte egyszerűen a herceg. - Ezért álltam rá a ruhacserére.

- Eszedbe jutott?

- Igenis, sire.

- És ennek ellenére ráálltál?

- Ezért álltam rá, mint már voltam bátor felségednek említeni - felelte Ascoli mély meghajlással.

A királyt újra meghatotta Ascoli egyszerű és nemes önfeláldozása. Ascoli volt az a kivételes udvaronc, aki jóformán soha nem kért semmit, következésképp Ferdinánd a kisujját sem mozdította soha érte.

- Ascoli - szólt a király -, már mondtam, de megismétlem: a ruha a tied, így, amint van, összes szalagjaival és keresztjeivel, annak a napnak emlékezetére, amelyen saját életed kockáztatásával megmentetted királyod életét. Én is megőrzöm a te ruhádat, ugyanennek a napnak az emlékezetére. Ha valaha úgy fordulna, hogy valami kegyet szándékozol kérni, Ascoli, vagy panaszt tenni, ezt a ruhát vedd föl, s így járulj elém.

- Bravó, felség! - kiáltotta Cesare. - Ezt nevezem királyi jutalomnak!

- De uram - intette le madame Adélaide -, ne feledje, hogy királyával beszél!

- Engedelmével, felség, soha nem voltam még ennyire a tudatában, mint éppen most, mert soha nem láttam még a királyt ilyen nagynak.

- Nini - szólt Ferdinánd -, a fiatalember nem ostoba! Gyere csak ide! Hogy hívnak?

- Cesarénak, sire.

- Cesare, az imént azt mondtam, hogy még kijuthat neked egy tiszti vállrojt, amelyet egy gyáva válláról tépünk le. Nos, addig sem kell várnod, s nem kell pirulnod elődöd miatt: ezennel kinevezlek kapitánynak. Acton úr, gondoskodjék róla, hogy a fiatalember holnap kézhez vegye a kinevezési okmányt s mellé ezer dukát jutalmat.

- Ha felséged nem ellenzi, a jutalmat megosztanám társaimmal.

- Tégy, amit akarsz, de holnap okvetlenül jelentkezzél nálam, újonnan nyert rangjelzéseiddel, saját szememmel óhajtok meggyőződni parancsom végrehajtásáról.

A fiatalember meghajolt, majd hátrálva visszatért korábbi helyére.

- Sire - szólalt meg Nelson -, fogadja hódolatomat. Ma este igazán király volt, két ízben is.

- Kárpótlásul más alkalmakért, amikor teljesen megfeledkezem király voltomról, mylord - felelte Ferdinánd a rá oly jellemző hangon, amelyről nem lehetett tudni, finom öngúny vagy vaskos együgyűség sugallja-e. Ezért is volt olyan nehéz a királyról véleményt alkotni.

Ferdinánd ismét a herceghez fordult:

- Nos, Ascoli, térjünk a tárgyra: megegyeztünk?

- Meg, sire, s felséged a legmélyebb hálára kötelezett - válaszolta Ascoli. - Csak arra kérem felségedet, legyen olyan jó, és adja vissza azt a kis gyöngyházszelencét, amelyet lányom arcmása díszít, ott találja a mellényzsebben -, én meg átnyújtom cserébe az osztrák császár őfelsége levelét, melyet felséged jóformán olvasatlanul vágott zsebre, mindössze az első sorát futotta át.

- Igaz, már emlékszem. Add ide, hercegem.

- Tessék, sire.

A király kivette a levelet Ascoli kezéből, és gépiesen olvasni kezdte.

- Jól van kedves vőurunk? - kérdezte a királyné, alig palástolt izgalommal.

- Remélem. Egyébként mindjárt megmondom. Hallhatta, mit mondott Ascoli, a levelet abban a pillanatban vettem kézhez, amikor éppen lóra szálltam.

- Egyszóval még csak az első sorát olvasta?

- Igen, és minthogy ez az első sor a császár szerencsekívánatait tartalmazta abból az alkalomból, hogy diadalmasan bevonultam Rómába, nem a legjobbkor érkezett; pontosan abban a percben, amikor sokkal kevésbé diadalmasan kivonulni készültem ugyanonnan. Ezért véltem úgy, hogy fölösleges időtöltés lenne a levelet elolvasnom. Most azonban másként áll a dolog, s szíves engedelmével végigolvasnám.

- Parancsoljon, sire - bókolt a királyné.

A király a levél olvasásába merült. A második vagy a harmadik sornál egyszer csak megrángott és elsötétült az arca.

A királyné sokatmondó pillantást váltott Actonnal, majd mindketten sóváran meredtek a levélre. A király izgalma nőttön-nőtt, ahogy az olvasásban előrehaladt.

- Nohát! - szólt végül a király. - Szent Januáriusra mondom, ez különös. Ha ugyan nem a szemem káprázik az ijedelemtől.

- Mi a baj, felség? - kérdezte a királyné.

- Semmi, semmi... A császár őfelsége váratlan hírrel szolgált, ennyi az egész.

- Felséged arckifejezése kedvezőtlen hírre enged következtetni.

- Kedvezőtlen bizony! Fején találta a szöget, asszonyom. Hiába, ez a mai nap már ilyen. Van is egy közmondás, amelyik azt mondja: „A baj ritkán jár egyedül." A rossz hírekkel sincs ez másképp.

Most egy lakáj lépett oda a királyhoz, és suttogva jelentette:

- Sire, az a személy, akit felséged a kocsiról leszállva hívatott, véletlenül éppen San Leucióban tartózkodott, s jelenleg fönt a szobában várja felségedet.

- Rendben van - mondta a király. - Máris megyek. Várjon csak. Tudja meg, hogy Ferrari... Ugye, ő hozta a legújabb levelet?

- Igenis, sire.

- Nos, tudja meg, hogy itt van-e még Ferrari.

- Itt van, sire, éppen indulni készült, amikor hírét vette, hogy felséged megérkezett.

- Jó. Mondja meg neki, hogy tapodtat se mozduljon. Tizenöt-húsz percen belül szükségem lesz rá.

A lakáj kisietett.

- Asszonyom - szólt a király -, remélem, megbocsátja, ha visszavonulok. Nem szorul, ugye-bár, magyarázatra, hogy egy ilyen, meglehetősen kimerítő út után pihenésre van szükségem.

A királyné bólintott.

Ferdinánd a két öreg hercegnőhöz fordult. Azok megállás nélkül, nyugtalanul sugdolództak azóta, hogy a legújabb fordulatról értesültek.

- Hölgyeim - mondta -, őszintén fájlalom, hogy nem sikerült biztosabb és főleg tartósabb menedéket nyújtanom királyi fenségeiteknek. Ám ha úgy fordul is, hogy elkényszerülnének hagyni országomat, s nem óhajtanának velünk tartani oda, ahová meglehet, kénytelen-kelletlen elutazunk majd, mindenesetre megnyugvással tölt el a tudat, hogy biztonságukon olyan testőrök őrködnek, mint Cesare úr és társai.

Majd így folytatta, Nelsonhoz intézve a szót:

- Mylord, remélem találkozunk holnap, vagy talán inkább még ma. Az adott helyzetben tudnom kell, számíthatok-e és milyen mértékben a barátaimra.

Nelson meghajolt.

- Sire - felelte -, remélem, hogy felséged nem kételkedett és soha nem is fog kételkedni felséges uralkodóm ragaszkodásában és szeretetében, sem pedig abban, hogy minden körülmények között számíthat az angol nemzet támogatására.

A király válaszul némán biccentett. „Köszönöm, és számítok az ígéretére" - mondta ez a mozdulat.

Aztán odalépett Ascolihoz.

- Barátom, neked meg se köszönöm, amit értem tettél - mondta -, szerinted úgyis csekélység, nincs mit köszönni rajta.

Végül az angol követhez fordult:

- Sir William Hamilton, emlékszik-e még, mit tettem, amikor elhatároztuk ezt a szerencsétlen háborút? Mint Pilátus, előre mostam a kezem, nemde?

- Világosan emlékszem rá, sire. Ruffo kardinális tartotta hozzá a mosdótálat - felelte sir William.

- No, hát akkor jöjjön, aminek jönnie kell, semmi közöm hozzá. Főjön miatta azoknak a feje, akik megkérdezésem nélkül tettek jóformán mindent, s ha olykor mégis kikérték a véleményemet, azt semmibe vették.

Egy utolsó, szemrehányó pillantást vetett a királynéra és Actonra, majd távozott.

A királyné odasietett Actonhoz.

- Hallotta, Acton? - kérdezte. - A király Ferrarit emlegette, miután végigolvasta a császár levelét.

- Igen, asszonyom, hallottam, de Ferrari nem sejt semmit. Eszméletlen volt, mély kábulatban feküdt, mialatt a dolog megtörtént.

- Mégis tanácsos lenne tőle megszabadulnunk.

- Ahogy óhajtja - szólt Acton. - Akkor hát megszabadulunk tőle.

59 ŐFELSÉGE AZZAL KEZDI ÉS AZZAL IS VÉGZI, HOGY EGY SZÓT SEM ÉRT A DOLOGBÓL

Az a személy, aki véletlenül éppen San Leucióban tartózkodott, amikor a király hívatta, és aki a lakosztályában várt a királyra, nem volt más, mint Ruffo kardinális. Nehéz helyzetben Ferdinánd rendszerint hozzá folyamodott segítségért.

A király már érkezése pillanatában nehéz helyzetben tudta magát, az új és váratlan bonyodalom felmerülése óta fokozott türelmetlenséggel várta, hogy meghitt tanácsadójával tanácskozhassék.

Kiáltozva rontott be a szobába:

- Hol van Ruffo? Hol van?

- Itt vagyok, sire - szólt a kardinális, a király elé sietve.

- Mindenekelőtt bocsássa meg, kedves kardinálisom, hogy éjjeli két órakor legédesebb álmából verem fel.

- Felséged tetszése szerint rendelkezik az életemmel, az éjszakáimmal csakúgy, mint a nappalaimmal.

- Tudja, eminentissime, soha nem volt még nagyobb szükségem hű barátokra, mint ebben a pillanatban.

- Örömömre és büszkeségemre szolgál, hogy királyom hű emberei között tart számon.

- Nemde, sejti, mi történhetett, ha ilyen váratlanul toppanok be?

- Gondolom, Mack tábornok nyilván vereséget szenvedett.

- Simán és könnyen, mondhatom! Ment az, mint a karikacsapás. Negyvenezer emberünk jóformán mostanáig nem tért magához ijedtségéből.

- Kell-e mondanom, felség, hogy a hír nem ér váratlanul?

- Miért tanácsolta mégis, hogy megüzenjem a háborút?

- Felség, ne feledje, hogy én ezt kizárólag egy feltétellel tanácsoltam.

- Miféle feltétellel?

- Ha az osztrák császár kezességet vállal, hogy átlépi a Minciót, mihelyt felséged megindul Róma ellen. De a császár nem mozdult.

- Jó helyen tapogatózik, eminentissime. Ekörül valami rejtély lappang.

- Miféle rejtély?

- Emlékszik még, kardinális uram, a császár levelére? Az állt benne, ugye, hogy a császár nyomban hadba száll, mihelyt én bevonulok Rómába?

- Hogyne emlékeznék. Együtt olvastuk, forgattuk a levelet, és együtt tanakodtunk fölötte.

- Úgy hiszem, kéznél is van éppen, ebben a tárcában őrzöm.

- Egyszóval, sire? - kérdezte a kardinális.

- Olvassa el a császár legújabb levelét. Itt van, ni. Még Rómában vettem kézhez, de éppen abban a pillanatban, amikor a lábam már a kengyelben volt, így aztán csak most este olvastam végig. Ha ért belőle egy kukkot is, nemcsak azt ismerem el készséggel, hogy okosabb nálam, ami nem nagy dolog, de azt is, hogy az ördöggel cimborál.

- Sire, arra kérem, ilyesmit ne mondjon rólam fennhangon. A pápai udvarban amúgy sem áll túlságosan jól a szénám.

- Olvassa már a levelet.

A kardinális átvette a levelet és olvasni kezdte:

Szeretett testvérem és unokafivérem, nagybátyám és apósom, barátom és szövetségesem...

- Nini - mondta a kardinális, félbeszakítva az olvasást. - A császár ezúttal saját kezűleg írta a levelet, eleitől végig.

- Olvassa tovább - sürgette a király.

A kardinális olvasta tovább:

Mindenekelőtt fogadja legőszintébb szerencsekívánataimat hadainak győzelme és diadalmas római bevonulása alkalmából. A Hadak Istene oltalmába fogadta Felségedet, és én hálát adok neki segedelméért. Annál is inkább, mert úgy látszik, súlyos félreértés támadt közöttünk...

A kardinális felpillantott.

- Türelem, bíboros uram! Biztosíthatom: még hátra van a java.

A kardinális folytatta a felolvasást.

Felséged azt írja abban a levelében, amelyet győzelmeiről tudósítandó kegyeskedett hozzám intézni, hogy most rajtam a sor, álljak a szavamnak, miképpen Ön is a szavának állt, s egyenesen azt állítja: megígértem, hogy hadba szállok, mihelyt Ön bevonul Rómába...

- Nemde, emlékszik rá, eminentissime, hogy császári unokafivérem csakugyan erre kötelezte magát?

- Ha nem csalódom, szó szerint ezt írta előző levelében.

- Különben mindjárt meglátjuk - mondta a király. Mialatt a kardinális olvasott, ő kinyitotta a tárcát, s kihalászta belőle a kérdéses levelet. - Itt van kedves unokafivérem levele. Egybevetjük a másikkal, így majd csak kiderül, ki mond igazat, ő vagy én. Folytassa, kérem, folytassa.

A kardinális csakugyan folytatta az olvasást.

Én ezt nemcsak nem ígértem Önnek, de félreérthetetlenül megírtam, hogy mindaddig nem mozdulhatok, míg Szuvorov tábornok meg nem érkezik negyvenezer orosz katona élén, tehát előreláthatóan jövő áprilisig...

- Beláthatja, eminentissime, hogy kettőnk közül valakinek elment az esze - szólt közbe a király.

- Sőt, hármunk közül valakinek - mondta a kardinális -, mert én is úgy értelmeztem a császár előző levelét, amint felséged.

- Nos, folytassa.

Ruffo visszatért a levélhez.

Ezt teljes bizonyossággal állíthatom, kedves nagybátyám és apósom, mert a levelet, amelyet volt szerencsém Felségedhez intézni, óhaja értelmében az első betűtől az utolsóig saját kezűleg írtam...

- Hallja, kardinális uram? Saját kezűleg írta!

- Hallom, de kénytelen vagyok azt mondani rá, amit felséged: egy szó nem sok, annyit sem értek belőle.

- Eminenciád mindjárt saját szemével győződhet meg róla, hogy éppen ellenkezőleg, csakis a címzés, a megszólítás és a befejező mondat származik unokafivérem felséges kezétől.

- Világosan emlékszem rá, hogy így van.

- Akkor folytassa.

A kardinális olvasta tovább.

Nehogy hajszálnyira is eltérjek attól, amit volt szerencsém Felségeddel közölni, a levelet lemásoltattam titkárommal. Csatoltan küldöm a másolatot; vesse egybe az eredetivel Felséged, és de visu győződjék meg arról a tényről, hogy levelem fogalmazása mentes volt mindennemű homálytól, ami tévedésbe ejthette volna Felségedet...

A kardinális a királyra tekintett.

- Ért belőle egy kukkot is? - kérdezte Ferdinánd.

- Éppoly kevéssé, mint felséged. De hadd fejezzem be.

- Fejezze csak be! Mondhatom, nyakig ülünk a pácban, kedves kardinálisom!

Ezért is volt kétszeres öröm számomra, mint már volt szerencsém fentebb említeni Felségednek, hogy a Gondviselés megáldotta Felséged fegyvereit, mert ha történetesen mégsem győzni, hanem veszteni talál Felséged, a szövetséges hatalmak irányában vállalt kötelezettségeim lehetetlenné tették volna, hogy a segítségére siessek, és így legmélyebb sajnálatomra kénytelen lettem volna Felségedet sorsára hagyni; a Gondviselés szerencsére megkímélt ettől a nagy szívfájdalomtól, amennyiben diadalra segítette Felségedet...

- Még hogy diadalra! - fakadt ki a király. - Mondhatom, szép kis diadal!

Fogadja tehát kedves fivérem és unokafivérem, nagybátyám és apósom...

- *És a többi, és a többi!* - szakította félbe a felolvasást Ferdinánd. - Phű!... Most tehát lássuk, kedves kardinális uram, az állítólagos másolatot. Szerencsére megőriztem a levél eredetijét.

A másolat ott lapult a borítékban. Ruffo kiemelte és felolvasta. Csakugyan annak a levélnek a pontos másolata volt, amelyet a királyné és Acton felbontott, s mindjárt meg is hamisított, minthogy rosszul szolgálta terveiket. Közben a király már ott lobogtatta kezében a hamisított levelet, hogy egybevesse a II. Ferenc küldte másolattal.

Ezennel újra olvasóink elé tárjuk az igazi levél hiteles szövegét, úgy hisszük, erre kötelez bennünket az elbeszélés követhetőségének és világosságának igénye. Képzelhetik, kedves olvasóink, hogy megdöbbentette a királyt ez a levél.

Schönbrunn, 1798. szeptember 28.

Kegyelmes fivérem, unokaöcsém és nagybátyám, barátom és szövetségesem!

Saját kezemmel írok Felségednek, mint Felséged nekem.

Úgy vélem, a birodalmi tanáccsal egyetértésben, hogy mindaddig nem szabad háborút indítanunk a franciák ellen, amíg nincs együtt a siker minden záloga. Ezek közül az egyik, amelyre bizton számíthatok, a cár 40 000 katonája, élükön Szuvorov tábornaggyal, akit egész seregünk fővezéréül szántam. Nos, ez a 40 000 ember március vége előtt nem áll rendelkezésünkre. Odázza tehát el, kegyelmes fivérem, unokaöcsém és nagybátyám, a nyílt viszály kitörését, késleltesse, ahogy bírja. Úgy hiszem, Franciaország sem akar inkább háborút, mint mi, használja ki tehát Felséged az ellenség békés hajlandóságait, mentse ki magát, jól-rosszul, a történtekért; áprilisban majd együtt szállunk hadba, teljes készülettel.

Jelen levelemnek nem lévén más tárgya, ezennel végzem, Isten szent és dicső oltalmába ajánlva kegyelmes fivéremet, unokaöcsémet és nagybátyámat, barátomat és szövetségesemet.

Ferenc

- Most, hogy eminenciád is ismeri már az állítólagos másolatot, olvassa el, kérem, újra az eredetit. Győződjön meg róla, hogy abban mindennek az ellenkezője áll.

Ferdinánd átnyújtotta a kardinálisnak a hamisítványt, Acton és a királyné művét. Ruffo hangosan olvasta fel ezt a levelet is, akárcsak az előbbit.

Kénytelenek vagyunk ezt a levelet is teljes terjedelemben idézni, akárcsak a másikat; a tartalmára talán emlékeznek olvasóink, de azt bizonyára régen elfelejtették már, hogyan is hangzott a levél szövege:

Schönbrunn, 1798. szeptember 28.

Kegyelmes fivérem, unokaöcsém és nagybátyám, barátom és szövetségesem!

El sem mondhatom, mennyire jólesett Felséged levele s a levélben foglalt ígérete, hogy mindenben az én véleményemhez szándékozik igazodni. Rómából szerzett értesüléseim alapján úgy tudom, az ottani francia hadsereg a mélypontra süllyedt, és nem áll jobban az észak-olaszországi hadsereg sem.

Intézze el az egyiket, kegyelmes fivérem, unokaöcsém és bátyám, s én majd elintézem a másikat. Mihelyt meghallom, hogy Felséged Rómába ért, magam is elindulok a 140 000 katonámmal. Felségednek 60 000 embere van, nos, ezenkívül várok még 40 000 orosz katonát; kevesebb is elég lenne, hogy a következő békeszerződést ne úgy hívják, Campoformiói béke, hanem így - Párizsi béke.

Jelen levelemnek nem lévén más tárgya, ezennel végzem, Isten szent és dicső oltalmába ajánlva kegyelmes fivéremet, unokaöcsémet és nagybátyámat, barátomat és szövetségesemet.

Ferenc

A kardinális elhallgatott. Töprengve nézett maga elé.

- Nos, mi eminenciád véleménye? - kérdezte a király.

- Hogy a császárnak igaza van, de felséged sem téved.

- Hogy értsem ezt?

- Úgy, hogy itt valami szörnyű rejtély lappang, mint már felséged is megállapította, sőt, talán annál is több: árulás.

- Árulás? Kinek állt volna érdekében?

- Erre a kérdésre nem válaszolhatok, sire, nem ismerem a vétkesek kilétét.

- És nincs mód megtudni?

- Kíséreljük meg, felséged kedvéért kész örömest vállalom akár a kopó szerepét is. Jupiter, lám megtalálta Ferrarit... Erről jut eszembe, csakugyan: mindenekelőtt Ferrarit kéne kihallgatnunk, sire.

- Nekem is ez volt a legelső gondolatom. Meg is izentem neki, hogy álljon készenlétben.

- Akkor hát hívassa felséged.

A király csengetett. Belépett a lakáj, ugyanaz, aki Ferdinándot az ebédlőben felkereste.

- Ferrarit kerítsd elő! - mondta a király.

- Az előszobában várakozik, sire.

- Küldd be.

Mihelyt a lakáj kiment, megszólalt Ruffo:

- Felséged azt mondta, hogy tökéletesen megbízik Ferrariban.

- Helyesebben azt mondtam eminenciádnak, hogy úgy hiszem, megbízhatom benne.

- Nos, én ennél is többet mondok; én tökéletesen megbízom benne.

Ferrari megjelent az ajtóban, csizmásan, sarkantyúsan, menetkészen.

- Lépj közelebb, fiam - intett a király.

- Felséged szolgálatjára. A levelek, sire?

- Ezúttal nem ezért hívattalak, barátom - mondta a király. - Mindössze néhány kérdésre kell felelned.

- Parancsára, sire.

- Kezdje meg, kardinális uram.

- Barátom - fordult Ruffo a küldönchöz -, a király tökéletesen megbízik benned.

- Merem hinni, eminenciás uram, hogy bizalmát tizenöt esztendei hűséges és állhatatos szolgálattal ki is érdemeltem.

- A király tehát arra kér, szedd össze az emlékezőtehetségedet, s egyben figyelmeztet általam, hogy a szóban forgó ügy rendkívül nagy horderejű.

- Parancsoljon velem, nagy jó uram.

- Nemde pontosan emlékszel bécsi utadnak minden részletére? - kérdezte a kardinális.

- Mintha csak ebben a percben tértem volna vissza.

- A császár személyesen adta a kezedbe a királynak szóló levelet?

- Igenis, ő maga adta ide, mint ezt voltam már bátor a király őfelségének említeni.

- Őfelsége másodszor is hallani óhajtja, tulajdon szádból, a tény megerősítését.

- Az imént voltam bátor megtenni.

- Hová tetted a császár levelét?

- Ide, a zsebembe - szólt Ferrari, kitárva mellényét.

- Megálltál valahol útközben?

- Sehol. Mindössze lovat váltottam.

- Hol háltál?

- Sehol. Nem aludtam az úton.

A kardinális hümmögött.

- De úgy hallottam, baleset ért, sőt, mintha ezt te magad mondtad volna nekünk! - nézett Ferrarira szigorúan Ruffo.

- A kastély udvarán túlságosan hirtelen fordultam a lóval, az állat a földre zuhant, én fejjel egy sarokkőnek estem és elájultam.

- Hol tértél magadhoz?

- A házi patikában.

- Meddig tartott az ájulásod?

- Könnyű kiszámítani, nagyuram. Éjjeli egy óra, de legfeljebb fél kettő lehetett, amikor a lovam felbukott, s mire magamhoz tértem, már virradt.

- Október elején fél hat-hat óra tájban virrad. Tehát körülbelül négy óra hosszat feküdtél eszméletlenül?

- Körülbelül négy óra hosszat, uram.

- Ki volt melletted, amikor feleszméltél?

- Richard úr, Acton főkapitány őexcellenciája titkára meg a Santa Maria-beli seborvos.

- Támadt-e olyan gyanúd, hogy közben a levelet kivehette valaki a zsebedből?

- Mihelyt magamhoz tértem, megtapogattam a zsebet. A levél változatlanul ott volt, a pecsét és a boríték sértetlennek látszott.

- Tehát mégis gyanakodtál?

- Nem, uram, ösztönszerűen tettem, amit tettem.

- Mi történt azután?

- Azután megitattak velem valami főzetet, s minthogy a seborvos bekötötte a fejemet, mialatt ájultan feküdtem, rögtön útnak is indulhattam. Elhoztam és rendben átadtam a levelet a király őfelségének. Egyébként eminenciás uram is jelen volt, amikor a levelet átadtam.

- Csakugyan. Kedves Ferrari, úgy hiszem, bátran kijelenthetem a király nevében, hogy mindvégig úgy jártál el, ahogy hű és derék szolgához illik. Mindössze ennyit akartunk tudni, nemde, sire?

- Igen - bólintott Ferdinánd.

- Nos, barátom, akkor őfelsége engedelmével a szobádba térhetsz pihenni. Úgy nézem, jócskán rád fér a pihenés.

- Ha nem veszi zokon, felség, volna előbb egy kérdésem: nem bizonyultam érdemtelennek a jóindulatára?

- Ellenkezőleg, kedves Ferrarim, éppen ellenkezőleg mondta a király -, jobban bízom benned, mint valaha.

- Ezt szerettem volna hallani, sire, különb jutalomra nem is vágyom.

És Ferrari örömtől ragyogva távozott; a király szavai tökéletesen megnyugtatták.

- Nos? - fordult Ferdinánd a bíboroshoz.

- Nos, sire, ha valóban kicserélték vagy meghamisították a levelet, azt csakis a szerencsétlen flótás ájulása alatt tehették.

- De ő maga is azt állítja, eminentissime, hogy a pecsét és a boríték sértetlen volt.

- Sire, egy pecsét lenyomatát gyerekjáték utánozni.

- És a császár aláírása? Azt is utánozta volna valaki? Ha igen, meg kell hagyni, nagyon érti az illető a dolgát.

- A császár aláírását nem kellett okvetlenül hamisítani, sire.

- Ugyan! Mi mást tehettek?

- Hangsúlyozni szeretném, sire, hogy én nem azt készülök elmondani, ami tényleg történt.

- Hanem mit?

- Azt, felség, ami megtörténhetett.

- Halljam.

- Tételezzük fel, sire, hogy valakik szereztek vagy csináltattak egy Marcus Aurelius fejét ábrázoló pecsétnyomót.

- Rendben van. Hát aztán?

- Tételezzük fel, hogy egy gyertya lángjánál megolvasztották a levelet lezáró viaszpecsétet, kinyitották a levelet, összehajtották, így ni...

És Ruffo behajtotta a levelet, pontosan úgy és ott, ahogy Acton.

- Minek kellett a levelet összehajtani?

- Hogy a kezdő sorokat és az aláírást megóvják. Az írást magát ugyanis könnyűszerrel eltávolíthatták valamiféle savval, utána pedig odaírhatták az eltávolított szöveg helyére azt, ami jelenleg is ott áll.

- Eminenciád ezt keresztülvihetőnek tartja?

- Minden további nélkül. Sőt többet mondok: ennél jobb magyarázatot keresve sem találhatunk arra a tényre, hogy az első bekezdés és az aláírás a császár kezétől származik, a levél teste ellenben más kézre vall, nemde, felség?

A király tüzetesen megvizsgálta a levelet.

- Kardinális! Kardinális! - mondta aztán -, Ön páratlanul leleményes.

Ruffo meghajolt.

- Most mi a teendő? Mit tanácsol? - kérdezte a király.

- Hadd gondolkozzam rajta reggelig, felség - válaszolta a kardinális. - Holnap visszatérünk rá.

- Kedves Ruffóm - mondta Ferdinánd -, higgye meg, csakis azért nem neveztem ki már régen miniszterelnökömnek, mert nincs hozzá hatalmam.

- Olyannyira hiszem, sire, hogy hálám felséged iránt semmivel sem kisebb, mintha az lennék, ami nem vagyok: miniszterelnök.

Azzal elköszönt - roppant tisztelettudóan, mint mindig - és távozott, őfelsége határtalan bámulatától kísérve.

60 VANNI ELÉRI RÉG ÁHÍTOTT CÉLJÁT

Olvasóink nyilván emlékeznek még Ferdinánd királynak arra a levelére, amelyben figyelmeztette a királynét: ne hagyja Nicolinót túl sokáig a börtönben rostokolni, hanem utasítsa a főügyészt, Vanni márkit a vizsgálat mielőbbi lefolytatására. Reméljük, olvasóink átláttak a szitán, eszükbe sem jutott a király eme lépésének emberbaráti jelleget tulajdonítani. Ó, nem! A királynak éppúgy megvolt az oka rá, hogy gyűlölje Nicolinót, mint a királynénak. Ferdinánd korántsem felejtette még el, hogy ez a ficsúr, ez a Nicolino Caracciolo annak idején nem volt rest a Posíllipóról a nápolyi öbölbe lefáradni, Latouche-Tréville tengernagy és tengerészei üdvözlésére; hogy azok közé tartozott, akik - az ő legnagyobb bosszúságára - bevezették a rizsporozatlan haj divatát, és varkocsukat feláldozták az új eszmék oltárán; végezetül, hogy ez az elvetemült fickó mindenki mást megelőzve kihívóan hosszúnadrággal cserélte fel a bugyogót.

Ráadásul Nicolino a szép Rocca Romana herceg fivére volt, mint tudjuk, s okkal vagy ok nélkül, de úgy hírlett: a királynét egy időben gyengéd szálak fűzték a herceghez. A történelem nem jegyezte fel Karolinának ezt a kalandját, aminthogy számos hasonló szeszélyét sem, mivel az ilyesfajta epizódok kívül esnek érdeklődési körén. Bezzeg nem úgy az udvari botránykrónika, annak éppen ez az éltető eleme! Mármost: Rocca Romana herceg ellen a király semmit nem tehetett, a herceg őrizkedett jottányit is változtatni öltözékén vagy szőrzetén, nem vágatott le, de nem is növesztett ő egy felesleges hajszálat sem, s a lehető legszigorúbban ügyelt az etikett előírásainak betartására. Alkalmas ürügy híján semmiképp nem köthetett bele a király, kapva kapott tehát az alkalmon, amikor módja nyílt a báty helyett az öcsbe belekötni. Mert akármilyen pipogya férj volt is őfelsége, a felesége szeretőit sehogyan sem szenvedhette. Egyébként, ha Nicolino Caracciolo lelkét történetesen nem terheli semmi más, mint az az eredendő bűne, hogy francia anyja révén félig francia, Ferdinándnak ez is elég ok lett volna a gyűlöletre; hát még így, hogy Nicolino a francia származás bűnét egy másik, súlyosabbal tetézte: nézeteit tekintve egészen francia volt.

A király ösztönös, homályos gyanúja különben, mint láttuk, nem is volt egészen alaptalan. Nicolino valóban részt vett a nagy összeesküvésben, amelynek szálai egészen Rómáig nyúltak, s célja nem volt kevesebb, mint a franciák behívása, hogy általuk Nápolyban is diadalra jusson a felvilágosodás, a haladás és a szabadság.

Hadd idézzük röviden olvasóink emlékezetébe az előzményeket. Váratlan körülmények összejátéka folytán Nicolino odakölcsönözte ruháját és pisztolyait a tengerből kimentett Salvatónak; Pasquale Simone megtalálta és eljuttatta a királyné kezéhez a szerelmes levelet, amelyet Nicolino a felöltő zsebében felejtett; jóformán a szemünk láttára zajlott le az a kémiai kísérlet, amelynek eredményeként sikerült a levélről eltávolítani a vérfoltokat, az írás megóvása mellett; és a szemünk láttára zajlott le egy másik, irodalmi kísérlet, amely felfedte a levél írójának kilétét, s ezáltal lehetővé tette a hölgy szeretőjének letartóztatását; végezetül pedig kiderült, hogy a szerető, akit a pribékek lefogtak, s mint emlékszünk, a Sant'Elmo-erődbe kísértek, nem más, mint könnyelmű és vakmerő barátunk, Nicolino Caracciolo.

Olvasóink elnézését kérjük a gyakori ismételgetésért, de nemigen kerülhetjük el, hogy az elbeszélés áttekinthetősége kedvéért itt-ott néhány sort be ne iktassunk. Inkább vállaljuk a felesleges ismétlés kockázatát, semhogy kitegyük olvasóinkat annak, hogy a fonalat elveszítsék, hiszen a felvonultatott szereplők száma igen nagy, s egyik-másik hősünk olykor egész fejezetekre, sőt, több fejezetre eltűnik, hogy más szereplőknek adjon helyet.

Arra kérjük tehát kedves olvasóinkat, nézzék el e kitérőket a jószándék kedvéért. És nehogy most azt vágják fejünkhöz, hogy a pokol útjai is jószándékkal vannak kikövezve!

Nicolino börtöne, a Sant'Elmo-erőd az volt a nápolyiaknak, ami nekünk, franciáknak, a Bastille. De ezt talán már említettük is.

Az erőd fontos szerepet játszik történetünkben, aminthogy mindig is fontos szerepet játszott a nápolyi forradalmak során. Magas dombra épült; a domb tövében terült el az ókorban Parthenopé. Nincs szándékunkban sir William Hamilton, a tudós régész példáját követve azt kutatni, vajon az erőd legkorábbi elnevezése: Ermo föníciai eredetű-e és jelentése: *magas, magasztos*, vagy mégis inkább a latin *terminus* szóból alakult ki, tekintettel arra, hogy Nicopolia lakói ezen a néven tisztelték a szántóföldeik és házhelyeik határát jelző Priapus szobrocskákat. Bennünket, sajna, nem áldott meg az ég azzal a rendkívüli éleslátással, amely az etimológia vaksötét éjjelén is képes áthatolni, miért is beérjük szerényen azzal, hogy az erőd nevét az Erazmusz névre vezessük vissza. A dombon valaha egy szent Erazmusznak szentelt kápolna állt, s ekkoriban a dombot is Sant'Erasmo hegyének nevezték. Az Erasmo szó idővel Ermóvá egyszerűsödött, s végül Elmóvá alakult. A domb közel fekszik a tengerhez, s a város fölé magasodik. A kápolna helyére idővel egy őrtornyot emeltek, a Belfortetornyot. II. Anjou Károly, akit Sántának is neveznek, képezte ki erőddé a tornyot, majd amikor Lautrec megostromolta Nápolyt - 1528-ban, nem pedig 1518-ban, mint azt signor Giuseppe Gallanti, a *Nápoly és környéke* szerzője tévesen állítja -, V. Károly rendeletére további védőművekkel egészítették ki, úgyhogy szabályos várrá fejlődött. Kezdetben minden erődnek az a rendeltetése, hogy a körülötte vagy alatta lakó népet védelmezze, később pedig mind átalakul az oltalom eszközéből a rombolás és fenyegetés eszközévé. Erre a sorsra jutott a Sant'Elmo-erőd is. A komor vár mind a mai napig rettegésben tartja a várost. Nem csináltak soha úgy forradalmat a nápolyiak, illetve pontosabban szólva: nem zajlott még úgy le forradalom Nápolyban, hogy a nép mindenekelőtt azt ne követelte volna a régit felváltó új kormányzattól: romboltassa le az erődöt. Az újdonsült, népszerűségre törekvő kormány ilyenkor el is rendelte az erőd lerombolását, de óvakodott saját rendeletét foganatosítani. Közbevetőleg hadd jegyezzük meg - hiszen a köveknek éppúgy igazságot kell szolgáltatni, mint az embereknek -, hogy a Sant'Elmo-erőd, Nápoly mumusa alapjában derék, békés vár, soha nem bántotta még a várost, ellenben volt már példa rá, hogy megvédelmezte.

Az imént azt mondottuk: a köveknek éppúgy igazságot kell szolgáltatni, mint az embereknek. Fordítsuk meg e bölcs mondást, s akkor így hangzik: az embereknek éppúgy igazságot kell szolgáltatni, mint a köveknek.

Kezdjük az igazságszolgáltatást Vanni márkin. A márki nem lustaságból vagy hanyagságból húzta-halasztotta Nicolino ügyének kivizsgálását, Isten őrizz, dehogy! Igazán nem szolgált ő rá hasonló szemrehányásra, vérbeli ügyész lévén mindig is azt vallotta, hogy „mindenki gyanús, aki él", és ott is bűnösökre bukkant, ahol bűnnek se híre, se hamva. Csakhogy Vanni márki, a maga módján, roppantul lelkiismeretes ember volt ám. Hét álló esztendejébe került Tarsia herceg ügyének tisztázása, három teljes évig nyomozott Medici lovag és társai - vagy ahogy ő szokta mondani: Medici lovag és cinkosai - ügyében. Ezúttal a markában tartotta a bűnöst, a bűn tárgyi bizonyítékaival egyetemben, s mi több, tudta, hogy áldozata semmiképpen nem oldhat kereket, hiszen zárkáját hármas vasajtó és három várfal zárja el a külvilágtól, joggal gondolta hát, hogy egy nap, egy hét vagy akár egy hónap ide vagy oda, igazán nem határoz, fő az eredmény. Ösztöneiben, magatartásában egyébként is a macskafélékre ütött, mint talán már említettük, márpedig a tigris köztudomásúlag ugyanolyan kedvtelve játszadozik áldozatával, mielőtt széttépné, mint a macska az egérrel, mielőtt felfalná.

Vanni márki is kedvtelve játszadozott Nicolino Caracciolóval, mielőtt a bárd alá küldte volna.

Egyenlőtlen esélyekkel folyt a gyilkos játszma. Vanni latba vethette a törvény egész hatalmát, sőt, a kínvallatást és a vérpadot is, Nicolinónak ellenben az ész volt minden fegyvere. Mi tagadás, mégis többnyire úgy esett, hogy az esélyesebb küzdőfél maradt alul. Vanni négy ízben hallgatta már ki a vádlottat, minden alkalommal órákig faggatta, de egy tapodtat sem jutott előbbre. Ő semmivel sem tudott meg többet, s a vádlott ügye nem állt semmivel rosszabbul, mint a legelső napon. A négyszeri kihallgatás mindössze annyi eredménnyel járt, hogy fény derült Nicolino Caracciolo nevére, keresztnevére, címére, rangjára, korára és vagyoni állapotára, egyszóval csupa olyan dologra, amit egész Nápoly tudott, s aminek a felderítéséhez igazán nem volt szükség Nicolinót egy hónapig börtönben tartani és három héten át faggatni. A Kettős Királyság egész területén nem akadt Vanninál buzgóbb vizsgálóbíró, de hiába erőlködött, harapófogóval sem sikerült a vádlottból vallomást kicsikarnia.

Nicolino Caracciolo így okoskodott: „Vagy bűnös vagyok, vagy ártatlan. Ha bűnös vagyok, őrültség lenne vallani, hiszen a vallomás megpecsételné a sorsomat; ha viszont ártatlan vagyok, nincs mit vallanom, következésképp nem is ismerhetek be semmit." Ez a gondolatmenet szabta meg a fogoly védelmi taktikáját. Felelni csakis akkor felelt, ha Vanni köztudott dolgokat firtatott, úgymint vezetéknevét, keresztnevét, címét-rangját, életkorát, lakcímét vagy vagyoni állapotát; egyébként rendszeresen kérdéssel viszonozta Vanni kérdéseit. A legmélyebb érdeklődés hangján tudakolta meg, nős-e Vanni, csinos-e a felesége, szereti-e a feleségét, vannak-e gyermekei, ha igen, milyen korúak, van-e fivére, nővére, él-e a kedves édesapja, édesanyja, jól megfizeti-e a királyné ezt a piszkos munkát, átszáll-e a márki cím Vanni elsőszülött fiára, hisz-e Vanni Istenben, a pokolban, a mennyországban. Megállás nélkül kérdezett, azzal az indoklással, hogy őt legalább annyira érdeklik Vanni ügyei, mint Vannit az ő ügyei, mi sem természetesebb tehát, mint hogy ő is kérdésekkel ostromolja Vannit - ó, nem ugyanolyanokkal, mint a márki őt, ezt tapintata tiltja, de legalább hasonló természetűekkel. A taktika bevált. Vanni márki nemhogy újabb adatokat nem tudott meg kihallgatásai során, de jóformán azt is elfelejtette, amit kezdetben tudott. Szegény feje még csak jegyzőkönyvbe se merte vétetni a sok badarságot, amit Nicolino összehordott. A legutolsó kihallgatáson Vanni, türelme fogytán, azzal fenyegette a foglyot, hogy kínvallatásnak veti alá, ha továbbra is gúnyt merészel űzni a tiszteletreméltó Justitia istennőből.

A főügyész pontosan megjelent az erődben a kitűzött napon, december 9-én reggel - pár órával azután, hogy a király megérkezett Casertába, amit Nápolyban egyelőre senki nem sejtett, nem is sejthetett, minthogy őfelsége megérkezéséről kizárólag azok értesültek, akik elég szerencsések voltak őt személyesen láthatni. Egyszóval, mint mondottuk, 9-én reggel Vanni megjelent az erődben. Szilárdan eltökélte, hogy ha Nicolino arcátlanul tovább űzi kisded játékait, ő beváltja múltkori fenyegetését, nem riad vissza a sokat emlegetett kínvallatás alkalmazásától: *sicut in cadaver*, amelytől annak idején, többségi határozattal, elütötte az állami junta, de amelyet most jogában áll kénye-kedve szerint alkalmazni.

A szokottnál is komorabb ábrázattal állított be, ami nagy szó, mert a főügyész úr amúgy sem szokott túlságosan barátságos képet vágni.

Mindjárt magával hozta Donato mestert is, a nápolyi hóhért, két segédjével egyetemben. Vonják kínpadra a foglyot, ha a megátalkodott fickó továbbra sem hajlandó felhagyni az igazságszolgáltatás történetében páratlan magatartásával, hiszen még csak nem is tagad, hanem pimaszul és sületlenül fecseg összevissza.

Mondanunk sem kell, hogy az írnok is ott lézengett Vanni kíséretében, ő ugyanis olyan állhatatosan járt a főnöke sarkában, és határtalan tisztelete jeléül olyan tökéletes némaságba burkolódzott, hogy Nicolino egyenesen azt állította, nem is eleven ember ő, hanem csupán Vanni árnyéka. Vanni nem azért álcázta írnoknak tulajdon árnyékát - így Nicolino -, hogy az

államnak megtakarítsa egy kishivatalnok csekély fizetését, hanem hogy a nap bármely pillanatában rendelkezésére álljon, kihallgatás esetén, egy alkalmatos jegyzőkönyvvezető.

Vanni utasította a várbörtön parancsnokát, don Roberto Brandit, hogy az ünnepélyes alkalomra hozassa rendbe a Sant'Elmo-erőd kínzókamráját. Hja, a kínvallatás hovatovább teljesen kiment a divatból! Don Carlos trónralépte óta, tehát már vagy hatvanöt esztendeje nem alkalmazták Nápolyban, sőt, mi több, a Kettős Királyság egész területén sem. Vanni márkira várt a megtisztelő feladat, hogy a kínvallatás szokását feltámassza haló poraiból. A kísérlet alanya ráadásul nem is akárki lesz, hanem mindjárt az egyik legelőkelőbb nápolyi család egy sarja.

A király buzgó szolgáját, don Roberto Brandit két évvel ezelőtt súlyos kellemetlenség érte: Ettore Caraffa megszökött a parancsnoksága alatt álló erődből. Don Roberto érezte: itt az alkalom kiköszörülni a csorbát, most végre tanúbizonyságát adhatja alattvalói hűségének és ügyszeretetének; igyekezett is a főügyész utasításait messzemenő körültekintéssel végrehajtani. Amikor Vannit bejelentették, a parancsnok elébe sietett, s magabiztos mosollyal unszolta:

- Nézzen jól körül, uram, remélem, keresve sem talál hibát.

Nyomban a kínzókamrába vezette Vannit. A helyiséget tökéletesen rendbe hozták, s beszerezték az összes kínzóeszközöket. Nicolino Caracciolo aligha gondolta volna, micsoda hallatlan költségbe veri magát a nápolyi állam az ő szép szeméért: hétszáz kemény dukátot utaltak ki kínzóeszközökre - bár az összegnek mintegy fele, jó nápolyi szokás szerint, a parancsnok zsebébe vándorolt.

Vanni követte don Robertót a kínok múzeumába. Nyomában ott tolongott egész kísérete: a hóhér, a hóhér két segédje és az írnok. A főügyész egyenként végigvizitálta a kínzóeszközöket, ahogy a gondos tábornok utoljára még végigjárja az ütközet előestéjén a csatamezőt, hogy a győzelem érdekében számba vegye minden dombját-gödrét. A kínzóeszközök többsége a katolikus egyház fegyvertárából származott. Nem véletlenül. Az inkvizícióról fennmaradt dokumentumok tanúsága szerint az önmegtartóztatás és önsanyargatás páratlanul fogékonnyá teszi az elmét olyan gépezetek kiagyalására, amelyeknek már a puszta látása is rettegéssel tölti el az ember szívét-lelkét.

Mindegyik kínzóeszköz a maga helyén állt, rendben, működőképes állapotban.

Donato mester és a két segéd mindjárt ott is maradt a helyiségben, amelyet komor fénybe vont a falra erősített vaskarokban lobogó fáklyák lángja, Vanni ellenben továbbment a szomszédos terembe, amelyet a kínzókamrától mindössze egy vasrács választott el, no meg a rács elé akasztott, földig érő fekete zsávolyfüggöny. A sötét függönyön sejtelmesen, hátborzongatóan szűrődött át a fáklyák fénye.

Ez a helyiség volt valaha a titkos bíróság ülésterme. Üresen állt, amióta a kínzókamrát sem használták. Don Robertónak volt rá gondja, hogy megfelelően kiadjusztálja a termet, amelyen egyébként nem volt semmi rendkívüli, hacsak az nem, hogy teljesen el volt zárva a napfénytől. Gyér bútorzatának legfőbb darabja egy zöld térítővel borított asztal volt, rajta két ötágú gyertyatartó, papír, tinta és pennák.

Előtte egy karosszék állt, s a karosszékkel szemközt, az asztal túloldalán a vádlott padkája. A nagy asztalt nyilvánvalóan a bírónak szánták, a mellette álló kisebbet pedig az írnoknak.

A bíró karszéke fölött, a falon hatalmas tölgyfa feszület függött. A Krisztus-figura komor arcvonásait akár Michelangelo zord vésője is formálhatta volna. A néző törhette a fejét, mire szánták vajon a szobrot: az ártatlanok bátorítására vagy a bűnösök elrettentésére.

A mennyezetről lámpa csüngött hosszan alá. Amint fénye a szoborra esett, úgy rémlett, ez a szörnyű halálkínokban vergődő alak nem is lehet Jézus, akinek utolsó szava is a megbocsátásé volt, hanem inkább a gonosz lator, aki utolsó leheletével is Istent káromolta.

A főügyész a szemle egész ideje alatt hallgatásba burkolódzott. Don Roberto egyre fokozódó aggodalommal fürkészte Vanni arcán a megelégedés jeleit. Csak nem marad el a méltán remélt és megérdemelt elismerés jó munkájáért? Nem maradt el. Váratott magára, de aztán annál hízelgőbben csengett. Vanni agyba-főbe dicsérte a derék parancsnokot a stílszerű rendezésért, és kilátásba helyezte, hogy a királyné figyelmét fel fogja hívni a parancsnok ügybuzgalmára.

Don Robertót fellelkesítette a legilletékesebb személytől, Vannitól jövő dicséret, nekidurálta magát és előadta abbeli óhaját, hogy a királyné eljöhetne a Sant'Elmo-erődbe, legalább saját szemével látná ezt a pompás kínzókamrát, amihez fogható érdekességgel nem szolgál a capedimontei múzeum sem. Vanni leintette. A királyi kegynek ilyen rendkívüli megnyilvánulását - mondta -, nem ígérheti, jóllehet, bírja őfelsége teljes bizalmát. A derék parancsnok sóhajtozott, de kénytelen volt beérni a megismételt ígérettel, hogy a királyné okvetlenül értesül nemcsak arról, micsoda igyekezettel végezte ő el a dolgát, hanem arról is, hogy igyekezetét teljes siker koronázta.

- Most pedig, kedves parancsnokom, menjen és küldje a foglyot - szólt Vanni. - Megvasalni nem szükséges, de megfelelő őrizetéről gondoskodjék. Remélem, a terem látványa észhez téríti a fickót, felhagy hóbortjaival. Mondanom sem kell, ugye - tette hozzá Vanni könnyed modorban -, hogy személyesen is felvezetheti a foglyot, amennyiben érdekli a vallatás. Ön elvégre pallérozott elméjű ember, nem árt tán, ha tanulmányozza vallatási módszereimet.

Don Roberto hálásan köszönte a főügyész engedélyét, és kijelentette, hogy élni kíván vele. Majd hajlongva távozott, a kapott parancsot teljesíteni.

61 ODÜSSZEUSZ ÉS KIRKE

Az ebédlő ajtaja jóformán még be sem csukódott a király mögött, aki, mint láttuk, nyomban a lakáj jelentésének meghallgatása után felkerekedett, hogy lakosztályába térjen az ott várakozó Ruffo kardinálissal tanácskozni, amikor az izgatott, felhevült vendégek már szét is széledtek, olyan sietősen, mintha addig is csupán a király személyes jelenléte tartotta volna együtt őket. Ki-ki lakosztályába vonult. Cesare kapitány hazakísérte a hercegnőket. A két öreg teremtést a kétségbeesés kerülgette: hát nem volt elég kétszer menekülni? Párizs és Róma után most Nápolyt is el kell hagyniuk? Ellenségük, a Forradalom, megint itt van a sarkukban.

A királyné közölte sir Williammel, hogy férje ma esti hírei után nem nélkülözheti drága barátnője, Emma Lyonna társaságát, kénytelen őt maga mellett tartani. Acton a titkárát, Richardot hívatta, és meghagyta neki, tudja meg, miért vagy kiért sietett a király lakosztályába. Ascoli herceg visszavedlett kamarássá, s úgy, amint volt, kitüntetésekkel teleaggatott ruhájában a király után sietett, megtudakolni, igényt tart-e őfelsége még az éjjel szerény szolgálataira. Castelcicala herceg a hintaját kérte. Minél előbb Nápolyba akart jutni, hogy megtegye a szükséges lépéseket tulajdon biztonsága és a barátai biztonsága érdekében, hiszen a francia jakobinusok győzelme, amelyet előreláthatóan követ a nápolyi jakobinusoké, súlyos veszélyt jelent mindnyájuk számára. Sir William Hamilton szobájába tért, jelentést írni az angol kormánynak. Nelson is a szobájába vonult, csüggedten, zaklatottan, balsejtelmektől gyötörve. A királyné gyengéd figyelme folytán Nelson szobája nem esett túlságosan távol attól a szobától, amelyet Karolina Emmának tartott fönn, amikor éjszakára is maga mellett tartotta, kivéve persze azokat az éjszakákat, amelyeket a két kebelbarátnő egy szobában, sőt, egy ágyban töltött.

Nelson is írni szándékozott, akárcsak sir William Hamilton, de nem jelentést, hanem levelet.

A földközi-tengeri flotta parancsnoka nem ő volt, hanem Saint-Vincent gróf lordadmirális. Nelsont nem bántotta különösebben alárendelt helyzete, minthogy az admirális sokkal inkább barátként, semmint alárendeltként bánt vele; a világraszóló abukiri győzelem egyébként is egy sorba helyezte Nelsont az angol haditengerészet legfényesebb neveivel.

Nelson és Saint-Vincent lord meghitt barátságának legjobb bizonyítéka kettejük levelezése. A levelezés nyomtatásban is megjelent, Londonban, a *Nelson levelei és jelentései* című kiadvány ötödik kötetében. Ha egyik-másik olvasónk kíváncsi az eredeti dokumentumokra, nézze át nyugodtan a jelzett kötetben az abukiri győzőnek szeptember 22-e, tehát elbeszélésünk kezdete, és december 9-e, azaz a jelen pillanat között kelt leveleit. A levelekből világosan kitetszik, hogyan hatalmasodott el Nelsonon mindjobban az esztelen, ellenállhatatlan szerelem lady Hamilton iránt, annyira, hogy végül sutba dobta miatta tengernagyi és emberi kötelességeit, sőt, a becsületét is. A levelek híven tükrözik elméje zavarát, szíve háborgását, s tán mentségéül is szolgálhatnának a történelem ítélőszéke előtt, ha a történelem nem mondta volna már ki idestova kétezer éve megfellebbezhetetlen ítéletét hasonló ügyben. Kleopátra szeretőjének perében.

Nelsont súlyos aggodalmak gyötörték. Attól tartott, hogy a küszöbönálló katasztrófa nemcsak a nápolyi királyság ügyeit kuszálja össze, hanem az ő személyes ügyeit is. A megváltozott helyzetben az angol tengernagyi hivatal nyilván új utasításokat ad a földközi-tengeri flottának. Szobájába érve tehát nyomban az íróasztalához ült, és a következő levelet írta parancsnokának a király beszámolójának közvetlen hatása alatt - ha ugyan beszámolónak minősíthetjük Ferdinánd néhány elejtett megjegyzését.

Saint-Vincent gróf vezénylő admirálisnak

Kedves Lordom!

Utolsó, Livornóból kelt levelem óta a helyzet gyökeresen megváltozott. Félő, hogy a Kettős Királyság felséges uralkodója hamarosan elveszti egyik királyságát, ha ugyan nem mind a kettőt.

Sajnos, bebizonyosodott, amitől tartottam - s amit úgy hiszem, Önnek is említettem -, hogy tudniillik Mack tábornok közönséges szájhős. Nem tudom, hol tett szert hadvezéri hírnevére, de bizonyára nem a csatatéren. Mentségére szolgáljon, hogy szánalmas sereg élén harcolt. De ki hinné mégis, hogy hatvanezer ember képes alulmaradni tízezerrel szemben!

Sok veszíteni valójuk nem volt éppen a nápolyi tiszteknek becsület dolgában, de ami volt, mind eljátszották.[18]

Nelson idáig jutott a levélírásban. Látni való, hogy az abukiri győző nem kímélte a Civita Castellana-i csata veszteseit. De ha valakinek, neki tán csakugyan jogában állt szigorúan elítélni a gyávaságot, hiszen ez a keménykötésű tengerész azt sem tudta, mi fán terem a félelem - nemcsak felnőtt korában nem tudta, de gyerekkorában sem -, és minden ütközetért testének egy-egy darabjával fizetett, úgyhogy félember volt már, eleven roncs, mire Trafalgarnál eltalálta az utolsó, gyilkos golyó.

Nelson tehát idáig jutott a levélírásban, amikor halk neszre figyelt fel; olyan volt az, mint a virágról virágra csapongó lepke vagy tündér szárnyának bátortalan suhogása. Megfordult. Lady Hamilton állt az ajtóban. Nelson felujjongott.

Emma Lyonna elragadó mosollyal ajkához emelte egyik ujját, hogy csendre intse. Olyan volt így, mint a boldog hallgatás kecses és derűs szobra (mert, mint tudjuk, többféle hallgatás létezik). Majd lábujjhegyen odasurrant Nelson karosszéke mellé, a támla fölé hajolt és úgy suttogta:

- Kövessen, Horace. Drága királynénk vár bennünket, beszélni kíván önnel, mielőtt a királlyal találkozna.

Nelson nagyot sóhajtott. Szívébe nyilallt a gondolat, hogy London egyetlen szavával elszakíthatja ettől a varázslatos teremtéstől, aki rabul ejtette, és aki minden egyes mozdulatával, hangjával, simogatásával napról napra szorosabbra fűzi rabláncait. Tántorogva, Emma káprázatos szépségétől bódultan állt fel: mindig beleszédült, ha rövid távollét után újra elébe toppant a kedves.

- Vezessen - mondta -, hiszen tudja jól, hogy ha önt láthatom, mást nem is látok.

Emma leoldotta a habkönnyű fátyolkendőt, amelyet pontosan úgy csavart a feje köré, mint Isabey miniatűr arcképein a hölgyek. A kendő egyik végét Nelsonnak dobta, az elkapta és lázasan ajkára szorította a kendő csücskét.

- Jöjjön, kedves Thészeuszom - szólt Emma -, íme a fonál, indulhatunk a labirintusba, szíves örömest leszek Ariadnéja, még ha a végén elhagy is, mint Thészeusz azt a másik Ariadnét. De jól vigyázzon: ha engem érne ez a csapás, még egy isten sem vigasztalna meg!

---

[18] Szó szerint idézzük Nelson levelét: „The napolitan officers have no lost much honour for God knows they had but little to lose; but they lost all they." *Nelson levelei és jelentései.* V. kötet, 195. l. Egyébként nemsokára bővebben is kifejtjük véleményünket a nápolyiak bátorságáról, éspedig abban a fejezetben, ahol a kollektív és egyéni bátorság kérdéséről esik szó.

Megindultak, elöl Emma, Nelson engedelmesen követte. Követte volna ő Emmát akár a pokolba is!

- Szeretett királyném - szólt Emma -, íme, itt hozom azt, aki egy személyben királyom és rabszolgám.

A királyné egy pamlagon ült a kis szalonban, amely Emma Lyonna szobáját választotta el az ő hálószobájától. Szemében fojtott tűz lángolt, a harag tüze.

- Lépjen közelebb, Nelson, védelmezőm - szólalt meg Karolina. - Üljön ide mellém, a hős látása és közelsége tán vigaszt önt megalázott szívembe... Látta, ugye látta - s e szavakat megvető fejbiccentés kísérte -, hogy kürtölte világgá ez a koronás pojáca saját gyalázatát? Hallotta, hogy csúfolódott önnön gyávaságán? Ó, Nelson, Nelson, be nyomorú is az én sorsom! Becsvágyó királyné, bátor asszony létemre olyan férj oldalán kell élnem, aki sem a kormánypálcát, sem a kardot nem bírja el!

Nelsont a királyné maga mellé ültette a pamlagra. Emma a földön helyezkedett el, néhány párnán, s míg eljátszogatott Nelson érdemrendjeinek keresztjeivel és szalagjaival - mint Amy Robsart Leicester nyakékével -, delejes tekintetét merőn rászegezte, hogy egy pillanatra ki ne engedje bűvköréből.

- Felséges asszonyom - felelte Nelson -, a király igazi filozófus.

A királyné összevonta szép szemöldökét, és neheztelő pillantást vetett Nelsonra.

- Komolyan beszél? Bölcsességnek becézi a királyi méltóság semmibevevését? Hagyján, hogy Ferdinánd nem lángeszű uralkodó, elvégre lazzaronénak nevelték, s az ég egyébként sem tékozolja akárkire a lángész adományát; de ő gyáva! Igazán mondom, Nelson, ma este Ascoli volt a király - és nem a ruhája, a bátorsága tette azzá! A király lakájnak tűnt mellette. El-gondolni is rossz, mi történik, ha csakugyan a rettegett jakobinusok kezébe kerülnek. Ferdinánd képes lett volna szó nélkül eltűrni, hogy Ascolit felakasszák helyette!... És én, Mária Terézia lánya - Ferdinánd felesége vagyok! Kegyetlen tréfát űz velem a sors, ismerje el, olyan kegyetlent, hogy szinte megrendül hitem az isteni Gondviselésben!

- Ugyan! - szólt Emma. - Hát nem jobb így? Lássa be, királyném, hogy az isteni Gondviselés csodaszerűbben már meg sem nyilvánulhatott volna, így és ezért lett felséged egy személyben király és királyné! Jobb, sokkal jobb Szemiramisznak lenni, mint Artemiziának; Erzsébetnek, mint Medici Máriának.

A királyné oda sem hallgatott.

- Ó! - jajdult fel. - Mit nem adnék érte, ha férfi lehetnék, ha kardot köthetnék!

- Jobb kard igazán nem kell ennél - felelte Emma, Nelson kardján babrálva. - Ameddig felségedet ez a kard védi, Istennek hála, nem szorul senki másra.

Nelson megsimogatta Emma fejét. Szeméből határtalan imádat sütött.

- Haj, édes Emmám - sóhajtotta. - Isten a tanúm, hogy a szívem szakad belé, és mégis ki kell mondanom... Rettegek, Emma. Mi másért sóhajtottam volna az imént, amikor hirtelen meg-pillantottam?

- Ön retteg? - kérdezte Emma.

- Ó, sejtem én, mit kell hallanunk - kiáltotta a királyné. Zsebkendőjét a szeméhez emelte. - Sírok, igen, de haragomban...

- Én azonban nem sejtek semmit - szólt Emma -, és magyarázatot várok. Mitől retteg, Nelson? Beszéljen, parancsolom.

S mialatt ezt mondta, karját Nelson nyaka köré fonta, kecsesen felemelkedett, és csókot lehelt szerelmese sebesült homlokára.

- Higgye meg, Emma - szólt Nelson -, ha ajkainak érintésére csupán a büszkeség, s nem az öröm dicsfénye gyullad ki homlokomon, az azért van, mert attól tartok, hamarosan szörnyű csapás szakad ránk.

- Nem érhet más csapás, mint az, ha elszakítanának bennünket egymástól - felelte lady Hamilton.

- Látja, Emma, kitalálta, mitől rettegek!

- Hogy elszakítanak egymástól? - jajdult fel Emma, nagyszerűen megjátszott rémülettel. - Ugyan ki választhatna el bennünket?

- Istenem, Istenem, hát a Tengernagyi Hivatal parancsa, Pitt úr kénye-kedve. Ugyanazok, akik elküldtek Calviba, a Kanári-szigetekre, Abukirba, bármikor elküldhetnek a Martinique- vagy a Trinidad-szigetekre, azzal a paranccsal, hogy foglaljam el valamelyiket. Calvinál otthagytam a fél szememet, Teneriffánál a fél karomat, Abukirnál a fejem bőrét. Martinique-nál vagy Trinidadnál - ha csakugyan el kell mennem -, remélem, sikerül végleg otthagyni a fogamat, és megpihenhetek egyszer s mindenkorra.

- De, remélem, megtagadja az engedelmességet, ha ilyen parancsot kap?

- Hogyan tehetném, édes Emmám?

- Hát itt hagyna parancsra?

- Emma! Emma! Ne kényszerítsen választásra a kötelességem és a szerelmem közt!... Hiszen árulásba vagy őrülésbe kerget!

- Rendben van - szólt Emma. - Belátom, hogy III. György őfelségének csakugyan nem mondhatja: „Felség, nem akarok elmenni Nápolyból, mert eszeveszetten szeretem felséged nagykövetének a hitvesét, s ő is szeret, a bolondulásig." De azt talán csak mondhatja: „Királyom, nem hagyhatom sorsára a királynét, akinek én vagyok egyedüli támasza, reménye, oltalma. A koronás fők Isten kiválasztottai, kölcsönösen segíteni tartoznak egymást Isten és ember előtt." Vagy ha még ezt sem mondhatja, mert egyetlen alattvaló sem beszélhet így az uralkodóval, majd elmondja maga helyett is sir William, akinek többet szabad, mint másnak, mert ő a király tejtestvére.

- Nelson - szólt a királyné -, lehet, hogy az önzés beszél belőlem, de végünk, ha meg nem véd! S ha így tesszük fel a kérdést, ha a tét egy egész királyság léte vagy nemléte, nemde, van már miért vállalnia a kockázatot? S ön ne vállalná, éppen ön, a rettenthetetlen?

- Felséges asszonyom, meghajlok érvei előtt - felelte Nelson. - Előttem csak a saját szerelmem lebegett - hogyisne, hisz ez a szerelem lelkem vezérlő csillaga. Felséged kimondhatatlanul boldoggá tesz azáltal, hogy bebizonyította, az alattvalói hűség parancsolja azt tennem, amit eddigi hitem szerint a szenvedély sugallt. Még ma éjjel írok a barátomnak, Saint-Vincent lordnak, helyesebben szólva befejezem a már megkezdett levelet. Arra kérem majd, könyörögve kérem, intézze el, hogy ne vezényeljenek el Nápolyból, sőt, hogy felséged szolgálatával bízzanak meg. Ő igaz barátom, bizonyára hajlandó közbenjárni érdekemben a Tengernagyi Hivatalnál.

- Sir William pedig közvetlenül a királyhoz és Pitt úrhoz folyamodik majd ez ügyben - mondta Emma.

- Gondolja csak meg, Nelson - folytatta a királyné -, mennyire rá vagyunk utalva önre, micsoda hallatlan szolgálatokat tehet nekünk! Minden valószínűség szerint hamarosan el kell hagynunk Nápolyt, menekülnünk kell innen.

- Hát ennyire sötétnek látja a helyzetet, felséges asszony?

A királyné arcára bánatos mosoly ült ki. Bólintott.

- Úgy hiszem, ha a király elszánná magát... - folytatta Nelson.

- Az nagy csapás lenne, Nelson, szörnyű csapás, ami engem illet. A nép gyűlöl, ez a fajzat nem szenvedheti a tehetséget, a szépséget, a bátorságot. A nápolyiak történelmük során felváltva német, francia vagy spanyol járom alatt nyögtek, ezért bélyegzik idegennek, ezért gyűlölik és dobálják sárral mindazokat, akik nem Nápolyban látták meg a napvilágot. Gyűlölik Actont, mert Franciaországban született, Emmát, mert Angliában született, és gyűlölnek engem, mert én Ausztriában születtem. Tételezzük fel, hogy a király összeszedi minden bátorságát - amire egyébként úgysem képes -, s a hadsereg roncsaival sikerül a franciákat az Abruzzói-szorosban megállítania. A nápolyi jakobinusok nem szalaszthatják el ezt a kiváló alkalmat, okvetlenül kihasználják a hadsereg távollétét, fellázadnak, s akkor nálunk is megesnek mindazok a borzalmak, amelyeket Franciaország megélt 1792-ben és 1793-ban. Mi a biztosítéka, hogy nem jutunk, én meg Emma, Marie Antoinette és Lamballe hercegnő sorsára? A király alkalmasint megúszná ép bőrrel, a lazzaronék istenítik, őt védi az, hogy nápolyi. Bezzeg jaj lenne nekünk hármunknak, Actonnak, Emmának és nekem! Láthatja, kedves Nelson, milyen nagyszerű szerepet szánt önnek a Gondviselés: Mirabeau, de Bouillé, a svéd király, La Fayette, Barnave és a két fivérem, két valóságos császár próbálta a francia királynét megmenteni - hiába. Ön ellenben megmenthetne engem, ha akar.

- Ábrándozni sem mertem soha ekkora dicsőségről, felséges asszonyom - szólt Nelson. - Ez maga a halhatatlanság.

- Nyugodtan hivatkozhat, Nelson, arra a körülményre is, hogy kizárólag angol szövetségesünk iránt táplált hűségünk vitt bennünket a bajba. Ha a Kettős Királyság kormányzata tiszteletben akarta volna tartani a francia köztársasággal kötött békeszerződést, kénytelen lett volna elutasítani azt a kérését, kedves Nelson, hogy vizet és élelmet vételezhessen Syracusában, és kijavíthassa sérült hajóit, márpedig akkor csakugyan nem tehetett volna mást, mint hogy Gibraltárban egészítse ki készleteit, és végleg elszalasztotta volna a francia flottát; hiszen Abukirnál érte csak utol.

- Igaz, felséges asszonyom, s ez a vesztemet jelentette volna: a diadal helyett a megaláztatást, a hadbíróság ítéletét. És a bíróság előtt hiába hoztam volna fel mentségemre, hogy „Nápolyon csüggött a szemem", amikor a kötelesség azt parancsolta, hogy Tuniszon csüggjön.

- Nos, hogy befejezzem: mi volt a háború közvetlen kiváltó oka? Ugye az, hogy az ön győzelmét megünnepeltük? Nincs mit tenni, Nelson, közös a sorsunk, a Kettős Királyságé és az öné, az öné és a szicíliai uralkodó családé. Az utókor elmondhatja majd: „Mindenki cserbenhagyta őket, szövetségeseik, barátaik és minden rokonuk, mindenki ellenük fordult, csak Nelson állt mellettük, és Nelson megmentette őket."

Az utolsó szavaknál a királyné méltóságteljes mozdulattal Nelson felé nyújtotta a kezét. Nelson féltérdre ereszkedett, megragadta a királyné kezét és megcsókolta.

A királyné bókjai megtették a magukét. Nelson fellelkesült.

- Csak egyet ígérjen meg, felséges asszonyom - mondta.

- Kérjen, ami csak tetszik, mindent önnek köszönhetünk.

- Adja, asszonyom, királyi szavát, hogy ha csakugyan el kell hagynia Nápolyt, Nelson hajóján hagyja el; hogy magasztos személyét én viszem Szicíliába, én és senki más.

- Esküszöm, Nelson. És hadd tegyem hozzá: az én egyetlen, igaz, örök barátnőm, az én drága Emma Lyonnám is ott lesz velem.

És a királyné heves mozdulattal magához rántotta Emmát, s fölé hajolt, hogy szenvedélyes csókot nyomjon mindkét szemére. Egy gondolattal talán szenvedélyesebbet is, mint amit a barátság - a legeslegforróbb barátság - indokolhat.

- Szavamat adom, asszonyom - mondta Nelson. - Mától fogva barátai az én barátaim, ellenségei az én ellenségeim, és én megmentem önt, ha belepusztulok is.

- Ó! - kiáltotta Emma -, királyok lovagja, trónok bajnoka! Ilyennek láttam ábrándjaimban a férfit, aki bírja majd szívem egész szerelmét!

És Kirke másodszor is megcsókolta szerelmesét, csakhogy ezúttal nem a homlokára, a sebhelyre, hanem remegő ajkára nyomta ajkát.

Óvatos kaparászás hallatszott az ajtó felől.

- Szerelmes, drága barátaim, vonuljatok ide vissza - szólt a királyné, Emma hálószobájára mutatva. - Ez Acton, beszédem van vele.

Nelson feje szédült a sok hízelgéstől, a szerelemtől és a büszkeségtől. Karon ragadta Emmát és bevezette az illatos szobába, amelynek ajtaja mintegy magamagától csukódott be mögöttük.

A királyné arca egy csapásra úgy elváltozott, mintha álarcot öltött vagy álarcot dobott volna le. Tekintete megkeményedett, nyers hangon két kurta szót vetett oda Actonnak:

- Jöjjön be.

Csakugyan Acton lépett a szobába.

- Halljam, ki várta őfelségét? - kérdezte Karolina.

- Ruffo kardinális - sietett felelni Acton.

- Nem tudja, miről tárgyaltak?

- Nem, asszonyom, de tudom, mit csináltak.

- Nos?

- Ferrarit hívatták.

- Jól sejtettem. Egy okkal több, Acton, hogy elintézzük. Tudja, mire célzok.

- Meglesz, asszonyom, mihelyt alkalom kínálkozik rá. Parancsol még valamit felséged?

- Nem - mondta a királyné.

Acton köszönt és távozott.

A királyné egy pillanatig féltékenyen bámulta Emma ajtaját, majd hallgatagon visszavonult hálótermébe.

62 A VALLATÁS

Míg don Roberto Brandi, a parancsnok odajárt, hogy a foglyot elővezesse, a főügyész szaporán magára öltötte, városi ruhái fölé, a bírói talárt, kiaszott, hosszú koponyájára hatalmas parókát illesztett, abban a boldogító tudatban, hogy a paróka méltóságteljesebb külsőt kölcsönöz neki, végezetül pedig a paróka tetejébe nyomta a négyszögletes bírói sapkát.

Az írnok sorban kirakta az asztalra a bűnjeleket, úgymint a két, N betűvel jelzett pisztolyt és San Clemente márkiné levelét, majd maga is hozzálátott az öltözködéshez, hajszálra úgy, mint a főnöke, de természetesen a rangkülönbség tiszteletben tartásával; az ő talárja korántsem volt olyan bő, a parókája olyan tekintélyes, a sapkája olyan magas, mint a főnökéé.

Utána leült a kis asztalhoz.

Vanni márki helyet foglalt a nagy asztal mögött, s mint a rend emberéhez illik, mindenekelőtt gondosan eligazgatta az előtte heverő papírcsomót úgy, hogy a lapok hajszálra fedjék egymást, aztán ellenőrizte, van-e tinta a kalamárisban, kipróbálta a penna hegyét, tollkésével kicsit megfaragta, s a két végét a körmén pontosan egyformára vágta, végül pedig előhúzta zsebéből a király képmásával díszített, színarany burnótszelencéjét, s úgy helyezte el az asztalon, hogy jól kézre essék. A szelencére nem is azért volt szüksége Vanninak, mintha tubákolni szándékozott volna, hanem inkább, hogy szórakozottan eljátszogathasson vele, annak az embernek az egykedvűségével, aki a szemben ülő vádlott életét semmivel sem becsüli többre, mint a szelencét, amellyel játszogat. Egyszóval Vanni felkészült Nicolino Caracciolo fogadására: a legmegfelelőbb s hite szerint a leghatásosabb pózban várta.

Vanni márki vesztére Nicolino Caracciolót nem olyan fából faragták, hogy sokat törődjön az ügyész pózaival. Tíz perccel a parancsnok távozása után nyílt az ajtó, s belépett Nicolino Caracciolo. Választékos öltözéke a legkevésbé sem vallott börtönlakóra, arcán derűs mosoly ült és a *Titkos házasság* egyik áriáját, a *Pria che spunti l'aurorá*-t dúdolta, aránylag tűrhetően.

Négy katona kísérte, meg a parancsnok.

Két katona megállt az ajtóban, a két másik közrefogta a foglyot. Nicolino egyenesen a neki szánt padkához tartott, de nem ült rögtön le. Jól szemügyre vette a termet, majd azt mormolta franciául: „Tiens! tiens! tiens!" ami, mint tudjuk, gunyoros meglepetést fejez ki. Végül roppant udvariasan megszólította a főügyészt:

- Nem olvasta véletlenül márki úr az *Udolphe titkai*-t?

- Miféle *Udolpbe titkai*-t? - kérdezte Vanni, önkéntelenül követve Nicolino példáját, aki az ő kérdéseire rendszerint kérdéssel válaszolt.

- Az *Udolphe titkai* regény, egy angol hölgynek, bizonyos Ann Radcliffe-nek a legújabb regénye.

- Vegye tudomásul, uram, hogy nem szokásom regényeket olvasni - intette le Vanni nagy méltósággal.

- Rosszul teszi, uram, nagyon rosszul teszi, vannak roppant szórakoztató regények, szíves örömest olvasgatnék magam is, ha szert tehetnék valami jó könyvre és ha nem lenne a zárkám olyan átkozottul sötét.

- Vésse eszébe, uram, azt az alapigazságot, hogy...

- Melyiket, márki úr?

- Nem azért vagyunk itt, hogy regényekről locsogjunk. Üljön le.

- Köszönöm, márki úr. Mindössze azt akartam mondani, hogy történetesen az *Udolphe titkai*-ban olvastam egy szoba leírását - pontosan olyan volt, mint ez itt, ni. A regényben ez a szoba a rablóvezér főhadiszállása.

Vanni igyekezett megőrizni méltóságát.

- Remélem, vádlott, hogy ezúttal...

Nicolino közbevágott.

- Először is: ne szólítson vádlottnak. Ismeri a rangomat és nevemet.

- A törvény nem ismer rangot. Ön vádlott.

- Ezt mint megszólítást visszautasítom, mint állítást elfogadom. Mivel vádolnak?

- Államellenes összeesküvéssel.

- Ejnye, ejnye, már megint a rögeszméjével jön?

- S maga megint gúnyt űz az igazságszolgáltatásból.

- Még hogy én gúnyt űzök az igazságszolgáltatásból? Márki úr, ön összetéveszt valakivel. Istennek hála, elmondhatom, hogy nálam jobban senki nem tiszteli az igazságszolgáltatást. Az igazság Isten igéje ezen a sártekén. Nem, én erre sose vetemedtem, Istentől elrugaszkodott ember az, aki az igazságszolgáltatásból gúnyt űz. Ami a bírákat illeti, az persze más lapra tartozik, nem tagadom.

Vanni ingerülten dobbantott.

- Hajlandó válaszolni a kérdéseimre, igen vagy nem?

- Attól függ, mit óhajt kérdezni.

- Vádlott!... - Vanni láthatóan kijött a sodrából.

- Már megint! - vonta meg a vállát Nicolino. - Ugyan, hát olyan nagy megerőltetésébe kerülne, ha hercegnek vagy excellenciás úrnak titulálna? Önre bízom, melyiket választja, nekem mindegy. Lám, én márki úrnak szólítom önt, pedig hát ha meggondoljuk, hiába sokkal idősebb nálam, az én rangom jóval régibb keletű, mint az öné.

- Elég legyen... Életkora?

Nicolino előhúzta a mellényzsebéből pompás zsebóráját.

- Huszonegy év, három hónap, nyolc nap, öt óra, hét perc és harminckét másodperc. Remélem, ezúttal nem vádol pontatlansággal.

- Neve?

- Változatlanul Nicolino Caracciolo.

- Lakhelye?

- Sant'Elmo-erőd, hármas számú zárka, második emelet, a földszinttől lefelé számítva.

- Nem azt kérdeztem, hol lakik jelenleg, hanem, hogy hol tartózkodott a letartóztatás időpontjában.

- Sehol, azazhogy éppen az utcán tartózkodtam.

- Nem hajlandó felelni? Úgy is jó. Ismerjük a lakcímét.

- Erre csak azt felelhetem, amit Agamemnon mond Akhilleusznak: *„Minek kérded, király, ha tudtad már előbb."*

- Részt vett-e azon a tanácskozáson, amelyet a szeptember 22-ről 23-ra virradó éjszakán tartottak bizonyos összeesküvők Johanna királynő palotájában?

- Ilyen palotát nem ismerek Nápolyban.

- Nem ismeri Johanna királynő palotáját a Posíllipón? Ott van két lépésre a lakásától.

- Már megbocsásson, márki úr. Hagyján, ha egy egyszerű ember, teszem, egy bérkocsis, egy cicerone vagy akár a közoktatásügyi miniszter követ el hasonló baklövést - ördög tudja, mi fán teremnek manapság a miniszterek! De ha ön téved kétszázötven évet építészetben és ötszáz évet a történelemben, ön, az archeológus - az megbocsáthatatlan tévedés! Ön alkalmasint arra a palotára gondolt, amelyet Anna Carafa, IV. Fülöp kegyencének, Medina hercegének a felesége építtetett. Ellentétben I. Johannával, akit megfojtottak, és II. Johannával, akit megmérgeztek - megjegyzem, ez utóbbi tényt nem állítom határozottan, minthogy nem sikerült bebizonyítani -, Anna Carafát a tetvek falták fel, akárcsak valaha Sullát és II. Fülöpöt... Vanni úr, ekkorát nem szabad tévedni! Ha valahogy híre fut a dolognak, végül még valódi márkinak találják nézni.

- Nem vitatkozom. Ha így jobban tetszik, legyen: Anna Carafa rompalotájában.

- Igenis jobban tetszik, mert így igaz. Én a genfi filozófus követője vagyok, jelszavam: *Vitam impendere vero*, vagyis életemet az igazságnak szentelem! Ejha, szépen vagyunk! Már meg latinul beszélek, ki hiszi így el, hogy igazi herceg vagyok?

- Ott volt vagy nem volt ott Anna Carafa rompalotájában, a szeptember 22-ről 23-ra virradó éjszakán? Feleljen igennel vagy nemmel! - ismételte meg Vanni a kérdést, magából kikelve.

- Mi a csodát kerestem volna ott? Hát nem emlékszik, márki úr, micsoda ítéletidő volt aznap éjjel?

- Hogy mit keresett éjjel a palotában? Majd én megmondom: összeesküvést szőtt.

- Ugyan, ugyan! Esős napokon sohasem szoktam összeesküvést szőni, bajos dolog az még derült időben is.

- Kölcsönadott aznap éjjel valakinek egy felöltőt?

- Nem ettem bolondgombát, hogy épp ilyenkor adjam kölcsön a felöltőmet, zuhogó esőben, éjnek évadján! Ha két felöltő lett volna nálam, mind a kettőt magamra vettem volna!

- Felismeri ezeket a pisztolyokat?

- Ha azt mondanám, felismerem, az enyémek, mindjárt azt is hozzátenném, hogy ellopták tőlem. Minthogy pedig a nápolyi rendőrség hajítófát sem ér, s ön nem tudná előkeríteni a tolvajt, ami rossz fényt vetne a rendőrségre, inkább megmaradok amellett, hogy nem ismerem a pisztolyokat. Életelvem ugyanis az, hogy óvakodnunk kell embertársainkat kellemetlen helyzetbe hozni.

- Figyelmeztetem, hogy a pisztolyokon monogram van. Egy N betű!

- És én lennék az egyetlen ember Nápolyban, akinek a neve N-nel kezdődik?

- Ismeri ezt a levelet?

Vanni felmutatta San Clemente márkiné levelét.

- Bocsánat, márki úr, de közelebbről kéne látnom.

- Lépjen közelebb.

Nicolino kérdő pillantást vetett előbb a jobb, majd a bal oldalán álló katonára:

- *E permesso?* Szabad? - kérdezte.

A katonák utat engedtek. Nicolino odalépett az asztalhoz, kézbe vette, és figyelmesen megnézte a levelet.

- Piha! Hát hogy szabad úriembertől ilyet kérdezni! Hogy ismeri-e egy hölgy levelét! No de, márki úr!

Azzal fogta magát, a legnagyobb léleknyugalommal odasétált a gyertyatartóhoz, és egy gyertya lángjánál meggyújtotta a levelet.

Vanni dühödten pattant fel.

- Mit csinál? - förmedt Nicolinóra.

- Láthatja, uram, elégetem a levelet. Úri hölgyek leveleit általában helyes elégetni, nehogy csorba essék a szegény teremtések jó hírén.

- Őrség!... - üvöltötte Vanni.

- Kár a fáradságért, uram - szólt Nicolino, s a hamut Vanni szeme közé fújta. - Máris végeztem.

Nyugodtan a helyére ment és leült.

- Így is jó - szólt Vanni. - Aki utoljára nevet, az nevet legjobban.

- Uram, én eddig sem nevettem, nincs is szándékomban nevetni - felelte Nicolino fensőbbségesen. - Mindössze úgy beszélek és aszerint cselekszem, ahogyan azt a becsületem diktálja.

Vanni felhördült, de - nyilván mert nem jutott még a kérdései végére - erőt vett magán. Úgy-ahogy le is csillapodott, ám a burnótszelence vad táncot járt jobb kezében.

- Ön Francesco Caracciolo unokaöccse? - kérdezte aztán.

- Az vagyok, márki úr - felelte Nicolino udvarias meghajlással.

- Gyakran találkozik nagybátyjával?

- Amikor csak lehet.

- Van-e tudomása arról, hogy nagybátyja káros nézeteket vall?

- Csakis arról van tudomásom, hogy egész Nápolyban nincs hozzá fogható derék ember, s a király őfelségének nincs nálánál hívebb alattvalója, önt is beleértve, márki úr.

- Kapcsolatban állt vagy áll nagybátyja a republikánusokkal?

- Igenis állt, Toulonnál, ahol olyan vitézül harcolt ellenük, s úgy kitüntette magát több ütközetben, hogy jutalmul tengernaggyá léptették elő.

- Nos, látom, ma sem jutunk semmire, nem óhajt beszélni - mondta Vanni, olyan hangon, mint aki hirtelen elhatározásra jutott.

- Komolyan gondolja, hogy nem beszélek eleget? De hiszen jóformán mást sem teszek.

- Látom, hogy szépszerivel nem megyünk semmire. Nem hajlandó vallani.

- Erőszakkal sem megy semmire, figyelmeztetem.

- Nicolino Caracciolo, bírói tisztem korlátlanabb hatalommal ruház fel, semmint hiszi.

- Meglehet. Lehet, hogy a királyi önkény korlátlanabb, mint hiszem.

- Figyelmeztetem, Nicolino Caracciolo, hogy elrendelem a kínvallatást, ha másképp nem boldogulunk.

- Rendelje el, márki, rendelje el. Legalább gyorsabban telik az idő, úgyis olyan unalmas az élet itt a börtönben.

Nicolino Caracciolo ásított és nagyot nyújtózkodott.

- Donato mester! - kiáltotta a főügyész magánkívül - Mutassa meg a vádlottnak a kínzókamrát.

Donato mester megrántott egy zsinórt, a függöny szétnyílt, és Nicolino megpillantotta a hóhért, a két hóhérsegédet meg a szörnyű kínzóeszközöket.

Ám Nicolino eltökélte, hogy semmi áron nem hátrál meg.

- Ez igen - mondta vidáman -, szavamra, érdekes gyűjtemény. Szabad közelebbről megtekintenem?

- Lesz rá mindjárt alkalma, hogy arról koldul, elvetemült, megátalkodott bűnös! Hanem akkor már késő lesz sopánkodni.

- Csalatkozik, márki úr - felelte Nicolino, büszkén megrázva szép fejét -, nem szokásom sopánkodni. Beérem a megvetéssel.

- Donato, Donato, vegye kezelésbe a vádlottat! - tombolt a főügyész.

Sarkig tárult a rács, megnyílt az út a kínzókamrába. Donato mester a fogoly mellett termett.

- Ön a tárlatvezető? - kérdezte a fiatalember.

- Én a hóhér vagyok - felelte Donato mester.

- Vanni márki, legyen szíves ennek az úrnak bemutatni - szólt Nicolino kissé elsápadva, de mosolygós arccal. Tökéletesen nyugodtnak látszott. - Az angol etikett szabályai szerint addig nem szólhat hozzám, és egy ujjal sem érinthet, míg be nem mutattak egymásnak bennünket, márpedig, mint tudja, angol uralom alatt élünk, amióta az angol nagykövet felesége betette a lábát a királyi udvarba.

- Kínpadra vele! Kínpadra! - üvöltötte Vanni.

- Márki - szólt Nicolino -, úgy hiszem, nagy gyönyörűségtől fosztja meg magát, ha elhamarkodja a dolgot.

- Miféle gyönyörűségtől? - kérdezte Vanni zihálva.

- Attól, hogy elmagyarázza nekem töviről hegyire, mire szolgálnak ezek a szellemes gépezetek. Hátha ez is elég, hogy megtörje makacs ellenállásomat, ahogy ön szokta mondani.

- Igazat beszélsz, bár csak azért mondod, hogy kitold a rettegett pillanatot.

- Ha parancsolja, máris kezdhetjük - mondta kihívóan Nicolino, és Vanni szeme közé nézett. - Nekem igazán mindegy.

Vanni lesütötte a szemét.

- Nem - felelte -, ne mondja rólam senki, hogy megtagadtam a kért haladékot egy vádlottól, akármi volt is a vétke.

Időközben Vanni is átlátta, hogy a kínzóeszközök bemutatásával csakugyan pokoli élvezetet szerez magának, és egyben kegyetlen bosszút áll Nicolinón, mert ez a fajta lelki kínzás talán még a rákövetkező testi kínzásnál is szörnyűbb.

- Ahá! - szólt Nicolino nevetve -, tudtam én, hogy logikus érveléssel bármit el lehet önnél érni. No, lássunk neki, főügyész úr. Kezdjük talán ezzel a hosszú kötéllel. Mire szolgál a kötél és miért van csigával a mennyezetre erősítve?

- Csakugyan ezzel szokás kezdeni.

- Lám, micsoda véletlen! Egyszóval ez a kötél...

- Ez a kötél a delikvens csigázására szolgál, fiatal barátom.

Nicolino bólintott.

- A delikvens kezét hátrakötik, a lábára több-kevesebb súlyt akasztanak, majd a kötél segítségével a mennyezetig felvonják, és onnan ejtik hirtelen lejjebb, egyre lejjebb, míg egy lábnyi távolságba nem ér a padlótól.

- Nyilvánvalóan csalhatatlan módszer a testhossz növelésére... Hát ez a sisakszerű holmi itt a falon micsoda?

- Ez a *cuffia de silenzio*. A név találó: minél jobban szenved a delikvens, annál kevésbé kiabálhat. Ebbe a vaskazettába kerül ugyanis a feje; a kazetta összébb szűkül, ha ezt a csavart itt megszorítják. A harmadik csavarásra kidülled az áldozat szeme és kilóg a nyelve.

- A hatodik csavarásról jobb nem is beszélni, gondolom! - mondta Nicolino, változatlanul gunyoros hangon. - Hát ez a vasszegekkel kivert bádogkarosszék mire jó? Ni, még valami serpenyőféle is van alatta.

- Majd kitapasztalja. A delikvenst anyaszült meztelenül beleültetik a karosszékbe, jó erősen odakötözik mindkét karját a karfához, és tüzet gyújtanak a serpenyőben.

- Szent Lőrinc rácsa ügyesebb szerszám volt, ezt itt nem lehet a tűz fölött forgatni. Hát ezek az ékek, deszkák meg ez a pöröly?

- Ez a spanyolcsizma. A vádlott lábára ráillesztik a négy deszkát, kötéllel jó erősen összekötözik, majd az elülső deszkák közé pöröllyel beverik az ékeket.

- Egyszerűbb lenne mindjárt a sípcsont és a szárkapocscsont közé verni. Egyszerűbb és célirányosabb!... Hát ez az edényekkel körülrakott állvány?

- Ez a létra, a vízpróbához. A delikvenst úgy fektetik az állványra, hogy a feje és a lába magasabban legyen a gyomránál, s aztán öt-hat pint vizet erőltetnek bele.

- Tartok tőle, márki, hogy azok, akiket így lát vendégül, nem az ön egészségére ürítik poharukat.

- Kívánja látni a többi eszközt is?

- Hitemre, nem! Máris az undor kerülget, a legmélyebb megvetést érzem e gépezetek feltalálói, s még inkább azok iránt, akik nem átallják használni őket. Becsületszavamra, inkább vagyok vádlott, mint bíró, áldozat, mint hóhér.

- Továbbra sem hajlandó vallani?

- Még kevésbé, mint eddig.

- Gondolja meg! Nem packázunk tovább.

- Mivel óhajtja kezdeni a kínvallatást uraságod?

- A csigával - felelte Vanni. Nicolino hidegvére teljesen kihozta sodrából. - Hóhér, vetkőztesse le az urat.

- Bocsánat, de magam vetkőznék, ha nincs ellenére, módfelett csiklandós vagyok.

Nicolino bámulatos nyugalommal sorra levette a kabátját, a mellényét és az ingét. Hamarosan félmeztelenül állt ott. Kicsit sovány, de hibátlan vonalú teste vakítóan fehér volt.

- Utoljára kérdem: hajlandó vallani vagy sem? - rikácsolta Vanni, eszeveszetten lóbálva burnótszelencéjét.

- Hova gondol! - felelte Nicolino. - Úriember sohasem másítja meg a szavát. Igaz is, honnan tudná ezt *ön*? - tette hozzá megvetően.

- Kössétek hátra a kezét, kössétek hátra - őrjöngött Vanni -, akasszatok mindkét lábára egy-egy ötvenkilós súlyt, és húzzátok föl a mennyezetig.

A hóhér két segéde nekiugrott Nicolinónak a főügyész parancsára.

- Lassabban a testtel! - kiáltotta Donato mester. - Kíméletesen csináljátok, kellő vigyázattal, máskülönben egykettőre vége. Ficamítsátok ki a karját, de ne törjétek el, ez arisztokrata *roba*.

Saját kezűleg kötötte hátra Nicolino karját, kíméletesen, kellő vigyázattal, persze csak a saját mércéje szerint. Két segédje ezalatt a súlyokat kötözte a fiatalember lábára.

Vanni közelebb lépett Nicolinóhoz.

- Fogsz vallani? Fogsz rögtön vallani? - hörögte.

- Fogok, ha közelebb jön - mondta Nicolino.

Vanni egészen közel hajolt. Nicolino arcul köpte.

- A krisztusát! - káromkodott Vanni. - Húzzátok föl, húzzátok már!

A hóhér és a két segéd épp nekifeszült a kötélnek, amikor don Roberto Brandi hirtelen odasietett a főügyészhez és félrevonta:

- Izenet érkezett Castelcicala hercegtől. Nagyon sürgős.

Vanni a levélke után kapott. Intett a pribékeknek, hogy várjanak, amíg elolvassa.

Alighogy felbontotta a levelet és belepillantott, halálos sápadtság lepte el az arcát.

Másodszor is végigfutotta a levelet, s ha lehet, még jobban elsápadt.

- Oldozzátok fel a vádlottat - mondta -, és vezessétek vissza börtönébe.

- Nem folytatjuk a vallatást? - kérdezte Donato mester.

- Majd máskor - felelte Vanni.

Azzal kirohant a kínzókamrából. Még az írnokot is ott felejtette.

- Hé, főügyész úr, az árnyékával mi lesz? - kiáltotta utána Nicolino. - Itt ne felejtse az árnyékát!

Nicolinót feloldozták, s ő ugyanolyan nyugodtan látott neki az öltözésnek, mint az imént a vetkőzésnek. Sorra magára szedte megint az inget, a mellényt, a kabátot.

- Átkozott szakma! - sopánkodott Donato mester. Az ember soha semmit nem vehet biztosra.

Nicolinót szemmel láthatóan meghatotta a hóhér bánata.

- Mennyi az évi fizetése, barátom? - kérdezte.

- Négyszáz dukát az alap, excellenciás uram, ezenfelül esetenként tíz dukát jár kivégzésért és négy dukát kínvallatásért. Csakhogy három esztendeje nem esett kivégzés, mert a bíróság megmakacsolta magát, ami pedig a kínvallatást illeti, láthatja: az utolsó percben leállították!

Jobban járnék, ha leköszönnék a hóhérságról, és elmennék pribéknek, mint a barátom, Pasquale Simone.

Nicolino három aranyat kotort elő a zsebéből.

- Őszinte részvétem, jó ember - mondta -, itt van tizenkét dukát, fogja a fáradságáért, ne mondja, hogy ingyen háborgatták.

Donato mester és a két segéd földig hajolt.

Nicolino Roberto Brandihoz fordult. A parancsnok tanácstalanul álldogált, egy szót sem értett a történtekből. Nicolino rászólt:

- Nem hallotta, parancsnok úr? A főügyész meghagyta, hogy kísértessen vissza a zárkámba.

Utasításra se várva újra elfoglalta helyét a katonák között, velük együtt elhagyta a kihallgatótermet, és visszatért börtönébe.

Olvasóink nyilván elvárják - és teljes joggal, hogy megmagyarázzuk: miért torzult el olyan félelmetesen Vanni arca, miközben Castelcicala herceg izenetét olvasta, s miért napolta sürgősen el a kínvallatást.

Mi sem könnyebb ennél. Elég, ha olvasóink elé tárjuk a kérdéses levélkét. Íme:

A király ma éjjel visszaérkezett. A nápolyi hadsereg vereséget szenvedett. A franciák két héten belül Nápolyban lesznek.

C.

Vanni márki arra a belátásra jutott, hogy nem tanácsos kínvallatásnak alávetnie valakit, aki ellen a legfőbb vád az, hogy franciabarát, abban a szent pillanatban, amikor a franciák éppen bevonulni készülnek Nápolyba.

Ami Nicolinót illeti, megkönnyebbülten tért vissza börtönébe, vagy ahogy ő mondta Vanninak: a hármas számú zárkába, a földszinttől lefelé számított második emeletre, de még csak nem is sejtette, miféle szerencsés véletlennek köszönheti, hogy ilyen olcsón megúszta, hogy elhárult feje fölül a bátran vállalt, de nagyon is kemény próba fenyegetése.

63 PRONIO ABBÉ

Körülbelül az idő tájban, amikor Vanni főügyész visszavezettette Nicolinót a zárkába, Ruffo kardinális megjelent a királyi lakosztály bejáratánál, hogy beváltsa a királynak tett ígéretét.

Akadálytalanul bejutott a királyhoz, az ajtónállónak parancsa volt őt rögtön bebocsátani.

A király nem volt egyedül: egy negyven év körüli férfival társalgott. A férfi feje búbján a sűrű, fekete haj bozontjába veszve szerény tonzúra ékeskedett, annak jeléül, hogy abbé. Tagbaszakadt, izmos testére különben jobban illett volna a zsandáruniformis, mint a reverenda.

Ruffo az ajtóban hátrahőkölt.

- Bocsánat, sire - mentegetődzött -, azt hittem, egyedül találom felségedet.

- Jöjjön csak, jöjjön, kedves kardinálisom - biztatta a király. - Nem zavar, dehogy. Ez itt Pronio abbé.

- Bocsánat, sire - mosolygott Ruffo -, de mindeddig nem volt szerencsém Pronio abbéhoz.

- Nekem sem - felelte a király. - Csak az imént érkezett, egy perccel eminenciád előtt. Gyóntatóm, Rossi őeminenciája, a nicosiai püspök küldte. Az abbé úr éppen azt készült elmondani, mi járatban van. Így legalább nemcsak én hallom, hanem mindketten. Egyelőre mindössze annyit tudok, hogy az abbé úr - első mondatai alapján - ügyesen bánik a szóval, és tán egyéb is van még a tarsolyában. Adja elő a tervét, abbé, Ruffo kardinális jó barátom.

- Tudom, sire - felelte az abbé, és mélyen meghajolt a kardinális előtt -, kevés jobb barátja van felségednek.

- Lám, én nem ismerem Pronio abbé urat, Pronio abbé úr ellenben annál jobban ismer engem.

- Ki ne ismerné önt, kardinális uram! Akinek a nevéhez fűződik Ancona megerősítése és az ágyúgolyók izzítására szolgáló, új rendszerű kemence feltalálása!

- Á! Ezt megkapta, kardinális uram! Azt várta, ugye, hogy az abbé majd az ékesszólását meg a szent életét magasztalja, s ehelyett, lám, a haditetteit hánytorgatja.

- Azt, sire. Bár őeminenciájára bízta volna Isten segedelmével felséged a hadsereg vezényletét, s nem arra az osztrák szájhősre!

- Nagy igazságot mondott, abbé - szólt a király, vállon veregetve Proniót.

Ruffo könnyedén meghajolt.

- Gondolom, az abbé urat mégsem az a szándék hozta ide, hogy nagy igazságokat mondjon, amelyeket, ha megengedi, a magam részéről bóknak könyvelek el.

- Csakugyan nem, eminenciás uram - felelte Pronio abbé, a kardinális meghajlását viszonozva. - De nem árt, ha a király füle hallatára is elhangzik alkalomadtán egy-egy igazság. Már úgy értem, a királynak semmi esetre se árt; annak, aki elég vakmerő volt kimondani, esetleg árthat.

- Ön határozottan szellemes ember - jegyezte meg Ruffo.

- No ugye, mindjárt láttam én! - vélte a király. - S ha elgondolom, hogy egyszerű pap, miközben annyi a szamár országom püspökei között! Szégyellheti magát az egyházi ügyek minisztere, mondhatom!

- Eltértünk a tárgytól. Még mindig nem tudjuk, miért fordult az abbé felségedhez.

- Kezdjen hozzá, abbé! A kardinális eszembe juttatta, hogy sok még a dolgom! Halljuk.

- Rövidre fogom, sire. Tegnap este kilenc órakor unokaöcsémnél tartózkodtam. Unokaöcsém postamester.

- Aha, megvan - szólt a király. - Mostanáig azon töprengtem, miért olyan ismerős az arca. Végre az eszembe ötlött: a postamesternél láttam.

- Csakugyan, sire. Tíz perccel korábban, mint felséged, megérkezett egy lovas futár. Előfogatot rendelt, figyelmeztette a postamestert: „Nagyon nagy úr jön ám, meg ne várakoztassa!", majd nevetve elvágtatott. Furdalta az oldalamat, ki lehet az a nagyon nagy úr. Amikor a kocsi befutott, odakíváncsiskodtam, és nagy meglepetésemre kit látok? Felségedet.

- Felismert, és mégsem kért semmit! Szép tőle, ugye, eminentissime?

- Ma reggelre tartogattam a kérést, sire - felelte az abbé, mély meghajlással.

- Folytassa, folytassa! Lerí a kardinálisról, hogy alig várja már a folytatást.

- Valóban alig várom, sire.

- A király itt, egy közönséges homokfutóban! De hiszen mindenki úgy tudja, hogy Rómában van - folytatta Pronio. - Ráadásul egyetlen kísérője, egy nemes úr, a király ruháját viseli, a király ellenben a nemes úr ruháit. Nagy eseménynek kellett történnie!

- De még mekkorának! - szólt közbe a király.

- Kifaggattam a fondi postakocsisokat, majd postáról postára visszafelé haladtunk, egészen Albanóig, és így megtudtuk, hogy a nápolyiak nagy csatát vesztettek, és a király - hogy is mondjam, sire? - az abbé földig hajolt -, és a király...

- Otthagyott csapot, papot, és futott... Ó, bocsánat, elfelejtettem, hogy egyházi férfiúval beszélek.

- Attól fogva nem hagyott nyugodni a gondolat, hogy ha a nápolyi hadsereg csakugyan megfutott, nyilván meg sem áll Nápolyig, s a franciák egykettőre a sarkukra lépnek, ha nem sikerül valahogy feltartóztatni őket. Márpedig a franciákat csak egy módon lehet feltartóztatni.

- Hogyan? Halljuk! - sürgette Ruffo.

- Népfelkelést kell szervezni az Abruzzókban és a casertai tartományban. A hadsereg nincs többé, a népet kell tehát a franciák ellen fordítanunk.

Ruffo jól megnézte magának Proniót.

- Abbé úr, nem lángész ön véletlenül? - kérdezte a kardinális.

- Ki tudja? - felelte az abbé.

- Igazán úgy fest a dolog, sire.

- Hagyja, kardinális uram, hadd mondja végig - intette a király.

- Ma reggel tehát kölcsönkértem egy lovat unokaöcsémtől, lóhalálában Capuába vágtattam, a capuai postán megtudtam, hogy felséged Casertában tartózkodik, erre egyenesen idejöttem, és nagy merészen jelentkeztem az ajtónállónál, mondván, hogy Rossi őeminenciája, Nicosia püspöke, felséged gyóntatója küldött.

- Abbé úr ismeri Rossi őeminenciáját? - kérdezte Ruffo.

- Látásból sem - felelte az abbé -, de reméltem, hogy a király megbocsátja a jószándékú hazugságot.

- Teringettét! Hogy megbocsátom-e? De még mennyire! - bólintott a király. - Eminenciás uram, oldozza fel az abbét a hazugság vétke alól.

- Sire, befejeztem - szólt Pronio. - Ha a király jóváhagyja a felkelés tervét, a futótűz sebességével terjed majd végig a lázadás a tartományon. Meghirdetem a szent háborút, és egy hét alatt fegyverbe állítom a nép apraját-nagyját, Aquilától Teanóig.

- Egymaga? - kérdezte Ruffo.

- Nem, eminenciás uram, két segítőtársammal.

- Kik a segítőtársai?

- Gaetano Mammone az egyik. Őt általában csak úgy ismerik: a *sorai molnár*.

- Mintha hallottam volna valahol már ezt a nevet - szólt a király. - Nem annak a két jakobinusnak, a két Torre fivérnek az esete kapcsán?

- Könnyen meglehet, felség - felelte Pronio abbé. - Tíz mérföldes körzetben nemigen esik gyilkosság Gaetano Mammone nélkül, messziről megérzi a vér szagát.

- Közeli ismerőse? - kérdezte Ruffo.

- A barátom, eminenciás uram.

- És ki a másik?

- Egy szép reményekre jogosító fiatal zsivány, sire. A neve eredetileg Michele Pezza, mostanában fra Diavolónak nevezteti magát, nyilván, mert ravasz, mint egy barát és gonosz, mint az ördög. Huszonegy éves sincs, de máris egy harminctagú banda feje. Bandája a Mignano környéki hegyekben tanyázik. Michele Pezza beleszeretett az itri kerékgyártó lányába, annak rendje-módja szerint feleségül kérte, de kosarat kapott. Becsülettel megmondta a vetélytársának, egy Peppino nevezetű legénynek, hogy megöli, ha nem mond le Francescáról - így hívják a lányt. Peppino nem engedett, Michele Pezza pedig szavának állt.

- Úgy értsem, hogy megölte a vetélytársát? - kérdezte Ruffo.

- Eminenciás uram, hozzám jár gyónni. Most vagy két hete megrohanta egy éjjel hat legbátrabb emberével Francesca apjának a házát, a kert felől, a kert ugyanis a hegyek lábáig nyúlik. Elrabolta a lányt, és magával vitte a hegyekbe. A fickó, úgy látszik, érti a módját, hogyan kell a nők fejét elcsavarni. Francesca korábban Peppinót szerette, de most él-hal fra Diavolóért, és olyan vígan rabol-fosztogat, mintha világéletében mást se tett volna.

- Egyszóval így festenek a segítőtársai? - kérdezte a király.

- Felség, jámbor papnövendékekkel nem lehet felkelést szervezni.

- Az abbénak igaza van, sire - jegyezte meg Ruffo.

- Ám legyen! Bizonyosra veszi a sikert?

- A fejemmel felelek érte.

- Képes az Abruzzók vidékének és a casertai tartománynak egész lakosságát fellázítani?

- Sire, ezen a vidéken a csecsszopóktól az aggastyánokig mindenkit ismerek, és ők is ismernek engem.

- Nagyon is biztos a dolgában, kedves abbém - mondta a kardinális.

- Annyira, hogy ha mégis kudarcot vallanék, eminenciád bátran főbe lövethet. Vállalom a kockázatot.

- Hadnaggyá óhajtja kineveztetni a barátját, Gaetano Mammonét, meg a gyámolítottját, azt a fra Diavolót?

- Nem, felség, kapitánnyá, akárcsak saját magamat, ők sem rosszabbak nálam, én sem vagyok rosszabb náluk, őfelsége kegyeskedjék kiállíttatni és aláírni hármunk kinevezését. Egyebet nem kérek, de ez kell, a parasztok nem hinnék el máskülönben, hogy a király megbízásából cselekszünk. A többit bízza rám felséged.

A király hümmögött.

- Nem vagyok túlságosan finnyás - mondta aztán -, de mégiscsak sok, két ilyen fickót királyi kapitánnyá kinevezni! Tíz perc gondolkodási időt kérek, abbé!

- Parancsoljon, felség, tízet, húszat, harmincat, vagy amennyi tetszik. Én biztosra megyek. Felséged nem utasíthat el, mivel ajánlatom nagyon is előnyös, s ugyanez okból nem tanácsolhat mást őeminenciája, a királyság érdekeinek odaadó szolgája sem.

- Abbé úr, hagyjon pár percre magunkra, őeminenciája meg én megtanácskozzuk egymás közt a dolgot.

- Sire, én addig a breviáriumomat olvasgatom az előszobában. Felséged kegyeskedjék hívatni, ha megvan a döntés.

- Menjen csak, abbé, bátran.

Pronio köszönt, és kilépett az ajtón.

A király és a kardinális összenézett.

- Nos, eminentissime, mit szól az abbéhoz? - kérdezte a király.

- Férfi a talpán, sire, és ez manapság ritka erény.

- Egy új szent Bernát, amint éppen kereszteshadjáratot hirdet. Fura szent, ismerje el.

- Ej, sire, kiderülhet még, hogy jobban beválik, mint az eredeti.

- Egyszóval azt tanácsolja, hogy mondjak igent.

- Az adott helyzetben nincs vesztenivalónk, sire.

- Kardinális, én mégiscsak Bourbon Ferdinánd vagyok, XIV. Lajos unokája! Mondja, de igaz lelkére: hát odaírhatom ezt a nevet egy olyan okmány alá, amely tisztté üt egy haramiavezért meg egy szörnyeteget, aki úgy issza a vért, mint más a tiszta vizet? Mert hírből ismerem én ám az ő Gaetano Mammonéját.

- Tökéletesen megértem felséged viszolygását, írja alá, sire, az abbé kinevezését, és hatalmazza fel, hogy a két társáét ő írja alá.

- Ön igazán elragadó ember, kardinális. Már úgy értem, hogy a találékonyságával mindig kiragad a pácból. Hívjuk be az abbét?

- Ne hívjuk, felség, hadd olvasgassa csak a breviáriumát. Van más elintéznivalónk is, legalább olyan égető, mint az abbé úr dolga.

- Igaz, igaz.

- Felséged tegnap kegyeskedett a véleményemet kérni egy bizonyos levélhamisítási ügyben.

- Emlékszem, hogyne emlékeznék. Ön haladékot kért reggelig. Nos, gondolkozott az ügyön, eminentissime?

- Mást se tettem, felség.

- S az eredmény?

- Mindenekelőtt: tény és való - úgy hiszem, felséged sem tagadja -, hogy a királyné gyűlöletével tünteti ki szerény személyemet.

- Gyűlöli ő minden hű emberemet, minden igaz barátomat, kedves kardinálisom. Ha mi ketten, Isten ne adja, összevesznénk, a királyné nyomban a kegyeibe fogadná önt.

- Tekintettel arra, hogy a királyné máris éppen eléggé gyűlöl - nekem legalább ez is elég -, szeretném elkerülni, sire, ha lehet, hogy még jobban meggyűlöljön.

- Hogy kerül mindez ide?

- Az osztrák császár őfelsége levele kapcsán.

- Azt hiszi, hogy...?

- Nem hiszek semmit. Elmondom inkább, hogyan történt a dolog.

- Halljuk - szólt a király. Kényelmesen elhelyezkedett a karosszékében, hogy semmi ne vonja el a figyelmét a beszámolóról.

- Hány órakor indult felséged Nápolyba Andrea Backerral, aznap, amikor a fiatal bankár felségednél ebédelt?

- Öt és hat óra között.

- Nos, egy órával rá, hat és hét óra között a capuai postamestert felkérték egy izenet átadására. Az izenet így hangzott: mondja meg Ferrarinak, ha jön a lováért, hogy ne menjen hiába Nápolyba, felséged Casertában várja.

- Ki intézkedett így?

- Sire, nem szeretnék senkit néven nevezni. Ha felséged magától kitalálja a neveket, arról nem tehetek.

- Folytassa, hallgatom.

- Ferrari Nápoly helyett Casertának vette az útját. Hogy miért csalták Casertába? Nem tudom. Valószínűleg azért, hogy megkörnyékezzék.

- Mondtam már, kedves kardinális uram, hogy Ferrarit képtelennek tartom az árulásra.

- Nos, ezúttal nem került rá sor, hogy Ferrari hűségét próbára tegyék. Szerencséjükre lezuhant a lóról, és eszméletét vesztette. Ájultan hozták fel a házigyógyszertárba.

- Acton úr titkára hozatta fel, ezt tudjuk.

- Elővigyázatosságból néhány csepp laudanummal meghosszabbították a kábulatát, nehogy alkalmatlan pillanatban találjon magához térni.

- Ezt kitől tudja?

- Senkit nem kellett kifaggatnom. Az ember járjon maga utána, ha lehet. Az a legbiztosabb módszer.

A kardinális egy kávéskanalat húzott elő a zsebéből.

- Íme - mondta -, ezzel a kanállal adták be Ferrarinak a laudanumot; a szer egy cseppje lerakódott a kanál alján. A sebesült nyilván nem maga itta ki a szert, mert ez esetben a nyelvével eltávolította volna ezt a cseppet is. Most, több mint egy hónappal az eset után még mindig jól érződik a kanálon az ópium csípős szaga, nem is kétséges, miféle anyag rakódott a kanálra.

A király gyerekes csodálattal nézett fel a kardinálisra. Mindig ez az érzés kerítette hatalmába, amikor elmagyaráztak neki valamit, amire magától sohasem jött volna rá, egyszerűen azért, mert meghaladta értelmi képességeit.

- Ki adta be a szert? - kérdezte.

- Sire - felelte a kardinális -, nem mondhatok nevet. Azt mondom: *valaki* beadta. Hogy kicsoda? Nem tudom. Valaki. Ennyit biztosan tudok.

- Folytassa.

- Felséged mindent tudni óhajt, nemde?

- Persze hogy mindent tudni akarok.

- Nos, felség, miután Ferrari az ütéstől eszméletét vesztette, és miután elővigyázatosságból még laudanummal is elbódították, *valaki* kivette a levelet a titkos zsebből, *valaki* megolvasztotta egy gyertya lángjánál a levélzáró pecsét viaszát, *valaki* elolvasta a levelet, és minthogy a levélben éppen az ellenkezője állt annak, amit az a *valaki* kívánt, *valaki* oxalátsavval eltávolította az írást.

- Honnan tudja, milyen savat használtak?

- Látja, sire, ezt az üvegcsét? Ebben volt, helyesebben van is még a sav, a felét sem használták el az említett művelet során.

A kardinális beszéd közben megint a zsebébe nyúlt, s a kávéskanál után most egy félig telt üvegcsét varázsolt elő. A benne lévő párlat tiszta volt és átlátszó, mint a forrásvíz.

- Eminenciád azt állítja, hogy ezzel a folyadékkal el lehet távolítani a papírról az írást?

- Kegyeskedjék, sire, idenyújtani egy levelet, amelyre nincs szüksége.

A király találomra felvett az asztalról egy folyamodványt és átnyújtotta. A kardinális meghintette a papírt a szer néhány cseppjével, ujja hegyével egyenletesen elmázolta a folyadékot négy-öt sornyi szélességben, majd várta a hatást.

Az írás hamarosan elsárgult, és fokról fokra teljesen elhalványodott.

A kardinális most rendes vízzel átmosta a papírt, megmutatta a királynak az írás kellős közepén előállt, tiszta fehér foltot, majd a kandalló tüzénél megszárította a papírlapot, és minden teketória nélkül két-három sort firkantott a fehér foltra.

A kísérlet tökéletes sikerrel zárult.

- Hej, San Nicandro, San Nicandro! - sopánkodott a király. - Ha elgondolom, hogy erre is megtaníthattál volna!

- Ő aligha, sire, mert nem is konyított hozzá, de arról csakugyan gondoskodhatott volna, hogy mások, nála tudósabbak megtanítsák rá felségedet.

- Térjünk vissza a levélhamisításra - mondta a király, és nagyot sóhajtott. - Mi történt azután?

- Az, sire, hogy az a *valaki* a császár elutasító válaszát igenlőre változtatta, s a levelet újra lepecsételtette ő császári felsége pecsétnyomójának egy másolatával. A műveletet éjjel végezték, gyertyafénynél, ezért nem vették a hamisítók észre, hogy a második pecsét viasza valamivel sötétebb árnyalatú, mint az eredetié.

S a kardinális a király szeme elé tartotta a levelet, a pecsétes oldalával.

- Tekintse meg, sire - mondta. - Határozott különbség van az alsó és a felső viaszréteg között. Első pillantásra azonosnak tetszik a színük, de ha jobban szemügyre vesszük, kitűnik, hogy van különbség, ha csak árnyalatnyi is.

- Igaza van - kiáltotta a király -, istenemre, igaza van!

- Egyébként itt a kérdéses viaszrúd is. A hamisított pecsét nyilvánvalóan ezzel készült. Nézze csak meg, felség, ugyanaz a szín, mint emitt, a pecsét felső rétegén.

Ruffo szép sorban az asztalra helyezte a kanalat, az üvegcsét és a viaszrudat. A király döbbenten bámulta a bűnjeleket.

- De hogy tett szert a kanálra, az üvegcsére és a viaszra? - kérdezte a király. Egyre jobban elbűvölte a logikai teljesítmény, a nyomozás legapróbb részleteit sem akarta elszalasztani.

- Ó, sire, igazán gyerekjáték volt. A San Leució-i telepen jóformán magam vagyok orvos. Időnként beállítok a palotába, a házigyógyszertárba orvosságokért. Ma reggel megjelentem a gyógyszertárban, mint szoktam, de más céllal, mint egyébkor és meg is találtam *ezt a kanalat* az éjjeliszekrényen, *ezt az üvegcsét* az üvegesszekrényben és *ezt a viaszrudat* az asztalon.

- De hogy sikerült ilyen kevés jelből az egész ügyet kikövetkeztetnie?

- Richelieu bíborosnak elég volt három sornyi kézírás, hogy felakasztassa az íróját.

- No igen - mondta a király. - Sajnos vannak emberek, akiket nem lehet felakasztatni, ha még úgy rászolgáltak is.

- Mondja, sire - szólt most a kardinális, fürkészőn tekintve a király arcába. - Ragaszkodik felséged Ferrarihoz?

- Hogyne ragaszkodnék!

- Akkor jól tenné, sire, ha egy időre eltávolítaná innen. Úgy vélem, a nápolyi levegő e pillanatban nagyon-nagyon ártalmas Ferrari egészségére.

- Úgy hiszi?

- Nemcsak hiszem, felség. Bizonyosra veszem.

- Istenemre, ezt megtehetem. Visszaküldöm Bécsbe.

- Fárasztó út, sire, de a fáradság némelykor üdvös.

- Egyébként is szeretnék ebben az ügyben végre tisztán látni, s ez érthető, ugye, eminentissime. El akarom tehát küldeni a császárnak, vőmuramnak a levelet, amelyben megígérte, hogy hadba száll, mihelyt én bevonultam Rómába, s kikérem az ő véleményét.

- Hogy ne keltsünk gyanút, felséged még ma Nápolyba utazik, a többiekkel együtt, Ferrarinak pedig megmondja, hogy keressen fel az éjszaka folyamán San Leucióban, és utasításaimat úgy fogadja, mintha egyenesen felségedtől származnának.

- És mit tesz ön?

- Én megírom felséged nevében a császárnak a levelet, előadom felséged kételyeit és megkérem a császárt, hogy a választ az én címemre, San Leucióba küldje.

- Nagyszerű! De félő, hogy Ferrari egyenesen a franciák karjába fut, az utakat nyilván lezárták, ez természetes.

- Ferrari Beneventón és Foggián át Manfredoniába megy, ott hajóra száll, elhajózik Triesztig, onnan pedig lovon folytatja útját Bécsbe. Ha kedvező szelet fog ki, két napot megtakarít időben, huszonnégy órát fáradságban. Ugyanezen az úton vissza is térhet.

- Bámulom, kedves kardinális uram! Egyszerűen nem ismer lehetetlent.

- Egyetért felséged?

- Már hogy a csudába ne, a legteljesebb mértékben egyetértek.

- Akkor menjünk tovább, sire. Felséged jól tudja, hogy jelen helyzetünkben egy perc egy órával ér fel, egy óra egy teljes nappal s egy nap egy álló évvel.

- Hívassuk Pronio abbét, nemde? - kérdezte a király.

- Hívassuk, sire.

- Mit gondol, sikerült végigolvasnia mai penzumát? - kérdezte a király, jóízű nevetéssel.

- Ha nem olvasta végig, majd elolvassa holnap - felelte Ruffo. - Ezen a csekélységen igazán nem múlhat egy olyan ember lelkiüdve, mint amilyen az abbé!

Ruffo csengetett.

A lakáj megjelent a küszöbön.

- Szóljon Pronio abbénak, hogy várjuk - mondta a király.

64 MACHIAVELLI ÉRDEMES TANÍTVÁNYA

Pronio nyomban a szobában termett.

A király és a kardinális első gondolata az volt, hogy a kegyes olvasmány hatása nemigen látszik meg az abbén, most is csakolyan hetyke, mint az előbb.

Pronio megállt az ajtóban, mély meghajlással üdvözölte a királyt, a kardinálist, és máris megszólalt:

- Várom felséged parancsait.

- Íme a parancs, kedves abbé - remélem, nem esik nehezére engedelmeskednie - tegye, amit tenni ígért.

- Szolgálatjára, sire.

- No, akkor értsünk szót.

Pronio csodálkozva pillantott a királyra, nyilvánvalóan nem tudta mire vélni a felszólítást.

- Azt kérdezem, mik a feltételei - mondta a király.

- A feltételeim?

- Igen.

- Az én feltételeim? Nincsenek feltételeim, felség.

- Hát ha így jobban érti, azt kérdem, milyen kegyet vár tőlem?

- Hogy felséged ügyét szolgálhassam, életre-halálra.

- Ez minden?

- Igenis, sire.

- Nem akar érsek vagy püspök lenni? Nem kér legalább egy kisebb apátságot?

- Ha mindvégig híven és eredményesen szolgálom felségedet, ha sikerül a franciákat az országból kikergetnünk, felséged, gondolom, úgyis megjutalmaz. Ha rosszul szolgálom, főbe lövet.

- Hát ehhez mit szól, kardinális?

- Nem lep meg, felség.

- Köszönöm, eminenciás uram - szólt újabb meghajlással Pronio.

- Egyszóval abbé úr nem kér egyebet, mint a pátenst?

- A magamét, fra Diavolóét és Mammonéét, felség.

- Abbé úr az ő megbízásukból jött? - kérdezte a király.

- Nem volt alkalmam velük beszélni, sire.

- Nem volt alkalma? És látatlanban kezeskedik értük?

- Akár saját magamért.

- Állítsa ki az abbé pátensét, eminentissime.

Ruffo asztalhoz ült, papírra vetett néhány sort, majd fennhangon felolvasta fogalmazványát:

Én, Bourbon Ferdinánd, a Szicíliai Kettős Királyság valamint Jeruzsálem királya

Ezennel kijelentem,

Hogy Pronio abbét, akinek ékesszólásáról, hazafiságáról és katonai erényeiről személyesen meggyőződtem

KAPITÁNYOMMÁ

Nevezem ki az Abruzzók vidékére, a casertai tartományra, és szükség esetén egész birodalmamra kiterjedő érvénnyel;

Hogy hozzájárulásommal szentesítem

Mindazt, amit az ország területének védelme, valamint a franciák feltartóztatása érdekében tenni jónak lát; továbbá felhatalmazom, hogy jelen okmányhoz hasonló okiratot állítson ki két személy részére, akiket méltónak ítél arra, hogy magasztos feladata végrehajtásában segítségére legyenek; és ígérem, hogy az általa kiválasztott két személyt szabadcsapat-parancsnokomnak tekintem;

A fent mondottak igazolásául szolgáló jelen okirat

Kelt casertai palotánkban, 1798. december 10-én.

- Megfelel, uram? - kérdezte a király, miután a kardinális befejezte a pátens felolvasását.

- Meg, felség. Mindössze egyetlen észrevétel engedtessék meg nekem: felséged, úgy látszik, nem tartja kívánatosnak, hogy a két kapitány kinevezéséért, akiket voltam bátor figyelmébe ajánlani, a felelősséget vállalja.

- Önt hatalmaztam fel, hogy helyettem aláírja a pátensüket. Azt akarom, hogy személy szerint önnek legyenek lekötelezve.

- Hála és köszönet érte, sire. Kegyeskedjék az okmányt aláírásával és pecsétjével hitelesíteni, felség, s akkor nem marad más hátra, mint hogy legalázatosabb hálám kifejezése mellett máris induljak a király parancsait teljesíteni.

A király kapta a tollat, aláírta a pátenst, majd íróasztala egyik fiókjából előkotorta a pecsétet, és ráütötte.

A kardinális a királyhoz sietett, és néhány szót súgott a fülébe.

- Úgy hiszi? - kérdezte Ferdinánd.

- Ez a szerény véleményem, sire.

A király Pronio abbéhoz fordult.

- A kardinális úr azt állítja, hogy abbé úr a legalkalmasabb...

Pronio mély meghajlással félbeszakította a királyt:

- Bocsánat, felség, de öt egész perce van szerencsém felséged kapitányának lenni, szabadcsapat-parancsnoki minőségben.

A király nagyot nevetett.

- Már megbocsásson, kedves kapitány uram, de a feledékenység, helyesebben az emlékezés léprecsalt: a breviárium egy csücske kikandikál a zsebéből, az ejtett tévedésbe.

Pronio előhúzta zsebéből a kérdéses könyvet, és átnyújtotta őfelségének.

A király felütötte, s a címoldalon a következőket olvasta:

MACHIAVELLI:
A FEJEDELEM

- Hát ez mi? - kérdezte a király. Hírét sem hallotta soha sem a szerzőnek, sem művének.

- Sire - felelte az abbé -, ez a királyok breviáriuma.

- Ismeri ezt a könyvet? - fordult a király Ruffóhoz.

- Betéve fújom, sire.

A király megcsóválta a fejét.

- Hm! Soha életemben nem tudtam betéve egyebet, mint a Mária imádságoskönyvét, de tartok tőle, hogy azóta azt is jócskán elfeledtem. Hja, rég volt, amikor San Nicandro a fejembe verte. Mindegy!... nos, kapitány úr - mert csakugyan így dukál ez -, egyszóval azt készültem elmondani, kapitány úr, mit is súgott a kardinális a fülembe. A kardinális állítja, hogy keresve sem találni önnél alkalmasabb személyt egy kiáltvány megszerkesztésére, amelyet a parancsnoksága alá került két tartomány lakosságához intéznénk.

- Őeminenciája mindig fején találja a szöget, sire.

- Szóval egyetért vele?

- Maradéktalanul, sire.

- Akkor üljön neki, és fogalmazza meg a kiáltványt.

- Felséged nevében vagy a magaméban? - érdeklődött Pronio.

- A király nevében, uram, csakis a király nevében - avatkozott sietve közbe Ruffo.

- Nem bánom, a király nevében, ha a kardinális így látja jónak - bólintott Ferdinánd.

Pronio mély meghajlással köszönte meg a király kétszeres kegyét: a felhatalmazást, hogy az uralkodó nevében szóljon, s az engedélyt, hogy jelenlétében helyet foglaljon.

Egykettőre nekifogott, és egyetlen lendülettel, pillanatnyi habozás, javítás nélkül írta, amint következik:

Mialatt én a keresztény világ fővárosában éjt nappá téve azon fáradozom, hogy az Anyaszentegyházat helyreállítsam, a franciák támadást indítottak az Abruzzók ellen, noha minden lehetőt megtettem, hogy békében éljek velük. Én tehát megkockáztatom, a veszéllyel dacolva, hogy keresztülhatoljak a franciák sorain, a célból, hogy háború fenyegette fővárosomba siessek. Mihelyt Nápolyba értem, nyomban ellenük fordulok nagyszámú hadseregem élén, és megsemmisítő csapást mérek rájuk. Addig is fogjon minden ember fegyvert! Siessetek a vallás segítségére, védelmezzétek meg királyotokat, helyesebben szólva atyátokat, aki kész életét áldozni alattvalói üdvéért, azért, hogy megóvja oltáraitokat és javaitokat, asszonyaitok becsületét és mindnyájatok szabadságát! Szent ez a háború! Áruló, aki gyáván félreáll, lázadó, az egyház és az állam ellensége, aki elhagyja a zászlót, amelyre felesküdött, s mint ilyen, elveszi méltó büntetését.

Kelt Rómában, 1798. december 7-én.

Pronio átnyújtotta a királynak a kiáltványtervezetet. Ferdinánd átfutotta, és azzal adta tovább a kardinálisnak:

- Nem sokat értek belőle, eminentissime.

Ruffo a kiáltvány olvasásába merült.

Míg a király olvasott, Pronio szemmel látható közönnyel várt sorára. Annál feszültebben leste most, milyen arcot vág kiáltványához a kardinális.

Ruffo kétszer-háromszor is feltekintett olvasmányából; pillantása mindig találkozott az újdonsült kapitány állhatatosan rászegzett pillantásával.

- Nem csalódtam önben, uram - szólt a kardinális Pronióhoz, amikor végzett az olvasással. - Ön csakugyan ügyes ember.

Majd a király felé fordulva így folytatta:

- Sire, merem állítani, hogy felséged keresve sem találna egész birodalmában senkit, aki ezt a kiáltványt ügyesebben megfogalmazta volna. Felséged bátran aláírhatja.

- Ez a véleménye, eminentissime? Nem kéne itt-ott mégis valamit változtatni?

- Kérve kérem felségedet, jottányit se változtasson rajta.

A király fogta a pennát.

- Tekintse feltétlen bizalmam jelének, kardinális, ha aláírom.

- Mi a keresztneve, uram? - kérdezte Ruffo az abbétól, mialatt a király aláírta a kiáltványt.

- Giuseppe, bíbornok uram.

- Ne tegye még le a tollat, sire - mondta Ruffo -, írja felséges kézjegye alá a következő szöveget:

„Ezennel megbízom Giuseppe Pronio kapitányt, hogy nevemben és képviseletemben gondoskodjék fenti kiáltvány nyilvánosságra hozataláról és őrködjék benne kifejtett céljaim maradéktalan valóra váltásán.”

- Nyugodtan odaírhatom? - kérdezte a király.

- Nyugodtan, sire.

A király ellenvetés nélkül leírta, szó szerint úgy, ahogy Ruffo tollba mondta.

- Megvan - szólt, amikor elkészült vele.

- Sire, mialatt Pronio úr másolatot készít a kiáltványról - érti, kapitány, a kiáltvány olyannyira megnyerte őfelsége tetszését, hogy a másolatát meg óhajtja tartani! -, felséged kiállít egy tízezer dukátos utalványt a kapitány rendeletére.

- De eminenciás uram - hökkent meg Pronio.

- Bízza csak rám, uram.

- Tízezer dukát!... Hm! Hm! - nyugtalankodott a király.

- Sire, könyörögve kérem felségedet...

- Rendben van - bólintott a király. - Corradinóra szóljon?

- Ne, ne, az Andrea Backer és Társa cégre, az biztosabb és főleg sokkal gyorsabb.

A király leült, engedelmesen megírta az utalványt és alákanyarította a nevét.

- Elkészült őfelsége kiáltványának a másolata - jelentette Pronio a kardinálisnak.

- Nos, akkor kettőnkön a sor, uram - szólt Ruffo. - Mint látja, a király tökéletesen megbízik önben. Fogja a tízezer dukátra szóló utalványt, keressen egy alkalmas nyomdát, és nyomassa ki a szöveget annyiszor ezer példányban, amennyit a nyomda huszonnégy óra alatt egyáltalán

el bír készíteni. Az első tízezer példányt a mai nap folyamán, de lehetőleg még a király érkezése előtt ragasztassa ki Nápolyban. Nézzük csak, most tizenkét óra, ha igyekszik, félkettőre beér Nápolyba - egyszóval délután négyre elkészülhet az első tízezer példány. A nyomtatványból vigyen magával minél többet - tíz-, húsz- vagy akár harmincezer példányt, és szórja két marokkal, holnap estére legalább tízezer példányban el kell jutnia az érintett országrészek lakosságához.

- A fennmaradó összeget mire fordítsam, eminenciás uram?

- Vásároljon az egészért puskát, lőport, golyót.

Pronio örömmámorban úszott. Már rohant volna ki a szobából.

- Ejnye, kapitány! - csóválta a fejét Ruffo. - Hát nem látja?

- Mit, eminenciás uram?

- Hogy őfelsége csókra nyújtja a kezét.

Pronio sietett kezet csókolni.

- Ó, sire - lelkendezett közben. - Ha az életemet adhatnám felségedért, az is kevés lenne, hálámat méltóképpen leróni.

Pronio nem túlzott. Csakugyan azzal az érzéssel eltelve távozott, hogy boldogan adná életét királyáért.

Ferdinánd szemmel látható türelmetlenséggel várta, hogy Pronio elhagyja a szobát. Az iménti jelenet során jól-rosszul eljátszotta ugyan a neki szánt szerepet, de nemigen értette, mit miért tesz.

Mihelyt becsukódott az ajtó Pronio mögött, Ruffóhoz fordult:

- Bizonyára ez is San Nicandro lelkén szárad, de ördög vigyen el, ha értem, mi lelkendezni valót talál eminenciád ezen a kiáltványon! Az első szótól az utolsóig szemenszedett hazugság.

- Ó sire, hiszen éppen ezért olyan nagyszerű! Mert minden szava szemenszedett hazugság, mert felségednek vagy nekem soha nem lett volna merszünk ilyet kitalálni!

- Lenne szíves bővebben elmagyarázni? - szólt Ferdinánd. - Szeretném tudni, megér-e valóban tízezer dukátot.

- Felséged minden kincse együttvéve sem elég, hogy ezt a kiáltványt értékén fizesse meg.

Ferdinánd a homlokát ütögette:

- Ó, ez az én szamár fejem! - sopánkodott.

- Óhajtja, felség, hogy a másolatot kettesben átnézzük?

- Óhajtom - bólintott Ferdinánd. A másolatot mindjárt oda is nyújtotta a kardinálisnak.

Ruffo fennhangon kezdte olvasni:[19]

„Mialatt én a keresztény világ fővárosában éjt nappá téve azon fáradozom, hogy az Anyaszentegyházat helyreállítsam, a franciák támadást indítottak az Abruzzók ellen, noha minden lehetőt megtettem, hogy békében éljek velük..."

- Megvallom, egyelőre egy szikra csodálatot sem érzek.

---

[19] Egyetlen szó változtatás nélkül közöljük a kiáltvány hiteles szövegét Ehhez foghatóan hazug, arcátlan dokumentum nem íródott tán még soha, mióta a világ világ.

- Nincs igaza, sire. Figyelje csak meg, mi mindenről van itt szó. Lássuk: felséged Rómában írja a kiáltványt, Rómában, ahol *teljes a rend és a nyugalom*. Felségedet egyetlen szándék vezérli: az *Anyaszentegyház helyreállítása*. Más szóval: felséged nem foglalkozik szabadságfák döntögetésével, nem akasztat konzulokat, nem tűri, hogy a csőcselék elevenen elégesse vagy a Teverébe hányja a zsidókat, ó, nem! Felséged senkit egy ujjal nem bánt, nem lebeg a szeme előtt semmi más, mint a szentatya érdeke.

- Aha! - dünnyögte a király. Valamit kapiskált már.

- Felséged korántsem azért tartózkodik Rómában, mintha háborút szándékozna viselni a köztársaság ellen - folytatta a kardinális -, hiszen minden lehetőt megtett, hogy békében éljen a franciákkal. És jóllehet, felséged mindent megtett, hogy békében éljen velük, hogy a jó viszonyt fenntartsa, ők *támadást indítottak az Abruzzók vidéke ellen*.

- Aha! - szólt a király. Egyre jobban értette.

- Mindazok szemében, akikhez a kiáltvány eljut, márpedig mindenüvé eljut, a franciákra háramlik a felelősség minden rosszért, ők bontották meg a békét, ők a hitszegők, nem felséged. Felséged a francia nagykövet, Garat fenyegetődzése ellenére tökéletesen megbízott bennük, szövetségeseinek tekintette őket, és mindent megtett, hogy a szövetséges jó viszonyt fenntartsa. Kizárólag azért utazott Rómába, mert vakon bízott a jóhiszeműségükben, s lám, mialatt nyugodtan, gyanútlanul ott üldögél, a franciák váratlanul rajtaütnek Mackon és megverik. Nem is csoda, hogy megverik, lássa be, sire, hiszen váratlanul ütöttek rajt a tábornokon és a hadseregen.

- Lám! - szólt a király. Percről percre tisztábban értette a dolgot. - Hitemre, ez csakugyan így van.

- Felséged a továbbiakban ezt mondja: „Én tehát megkockáztatom, *a veszéllyel dacolva, hogy keresztülhatoljak a franciák sorain, a célból, hogy háború fenyegette fővárosomba siessek*. Mihelyt Nápolyba értem, nyomban ellenük fordulok nagyszámú hadseregem élén, és megsemmisítő csapást mérek rájuk...” Látja, sire! Felséged a veszéllyel dacolva megkockáztatja, hogy keresztülhatoljon a franciák sorain, és háború fenyegette fővárosába siessen. Érti, sire? Felséged nem menekül a franciák elől, hanem bátran keresztülhatol a soraikon, felséged nem riad vissza a veszélytől, hanem ellenkezőleg, dacol vele. És miért teszi ki felséged tulajdon felszentelt személyét oly vakmerően a legnagyobb veszélynek? Csakis azért, hogy a fővárosba siessen, hogy megoltalmazza, megvédje Nápolyt, és mihelyt oda visszatért, nagyszámú hadserege élén szembeszálljon a franciákkal és megsemmisítő csapást mérjen rájuk...

A király felnevetett.

- Ne tovább! - kiáltotta. - Ne tovább, kedves kardinálisom! Értem már, értem. Igaza van eminenciádnak, a kiáltvány valóságos hőst farag belőlem. Az ördögbe, ezt se gondoltam volna ott Albanóban, amikor ruhát cseréltünk Ascolival. Igaza van, nagyon igaza, kedves kardinálisom, Pronio lángész. Lám, mit tesz, ha valaki tanulmányozza Machiavellit! Nini! Itt felejtette a könyvét.

- Ó! - legyintett Ruffo. - Felséged nyugodtan megtarthatja tanulmányozás céljából; az abbénak nincs már mit tanulnia Machiavellitől.

65 AMELYBEN A BOLOND MICHELE FELCSAP EGYELŐRE KAPITÁNYNAK, ADDIG IS, MÍG EGYSZER TÁN AZ EZREDESSÉGIG FELVISZI

Ugyanaznap délután négy-öt óra tájban felmorajlott Nápoly, tompán és fenyegetően, mint szokott vihar vagy földrengés előtt az anyaföld. A zúgás az óvárosból indult ezúttal is ki, és hamarosan átterjedt a város egészére. Azzal kezdődött, hogy signor Florio Giordani nyomdájából nagy csapat ember tódult ki az utcára, a largo Mercatellóra, bal hónuk alatt vaskos köteg nyomtatvány, jobb kezükben kefe és csirizes vödör. Az emberek szétszéledtek a városban. Amerre elhaladtak, itt is, ott is falragaszok tünedeztek fel, s a falragaszok előtt pillanatok alatt csoportokba verődött a kíváncsi nép. Ahány vödrös ember, annyifelé indultak; az egyik a meredek Infrascata utcán át a Vomerónak vette útját, a másik a Régi Vásártéren átvágva a Castel-Capuanóhoz ereszkedett le, a harmadik a szegényház irányában a largo delle Pignén haladt végig, a negyedik a hosszú Toledo utcát rótta, hogy az Óriás dombját megmászva Santa Luciába jusson, az ötödik a Chiaia folyó hídján át a Mergellinára igyekezett, és így tovább.

A falragaszok hamarosan ott virítottak a város legkülönbözőbb pontjain, óriási nyugtalanságot, zúgást támasztva. Pronio kapitány megfogadta a kardinális intelmét: valósággal kitapétáztatta a Kettős Királyság fővárosának falait Ferdinánd király kiáltványával, azazhogy a magáéval. S a kiáltvánnyal együtt terjedt a városban a nyugtalanság, percről percre nőtt, dagadt a tömeg izgalma.

Mint derült égből a villámcsapás, úgy érte a nápolyiakat a hír, hogy a király, akit ők Rómában tudtak, útban van hazafelé, s hogy a franciák, akik tudomásuk szerint mindeddig hátráltak, egyszerre elözönléssel fenyegetik az országot.

A kiáltvány azt sugallta, az események némileg homályos, ám ravaszul homályos előadásával, hogy az ország szorongatott helyzetében a király a mentőangyal, az ő személye az egyetlen reménysugár.

Lám, mondogatták a nápolyiak, sikerült átjutnia a franciák sorain - mert időközben híre futott a király tegnap esti megérkezésének. Lám, kockára tette a szabadságát, sőt az életét, hogy hű népéhez siessen, velünk együtt élni-halni!

Nem cselekedett különbül János király sem Poitiers-nál vagy Valois Fülöp Crécynél.

Ilyen önfeláldozásnak nem lehet árulás a bére! Jótett helyébe kijár a jótett!

Támadt is egykettőre olyan csődület minden falragasz előtt, hogy csak no. A jó nép izgatottan taglalta, magyarázta, boncolgatta a kiáltványban foglaltakat. Bezzeg megnőtt hirtelen a becsülete annak a néhány embernek, aki valamicskét konyított az olvasás tudományához, mert ez Nápolyban ritka adomány. Ők vitték a szót minden csoportban, úgy tettek, mintha kanállal ették volna a bölcsességet, s teljesen befolyásuk alá kerítették az írástudatlanokat, akik kimeredt szemmel, tátott szájjal, feszülten lesték minden szavukat.

A Régi Vásártéren, ahol a műveltség még ritkább tünemény, mint Nápoly egyéb kerületeiben, csak úgy feketéllett a tömeg a *beccaio* boltja előtt. A sokaság kellős közepén, a boltajtón virító kiáltvány tövében ott ágált, kivételes műveltsége előjogán, barátunk, a bolond Michele. Azon buzgólkodott, hogy az álmélkodó tömeggel megismertesse a kiáltvány tartalmát.

- Az egészből nem sokat értek - szólalt meg a *beccaio*, szokott, nyers józanságával, miközben Michelére szegezte nyugtalan tűzben égő fél szemét, a másiktól ugyanis örökre megfosztotta a szörnyű vágás, amelyet Salvato karja-kardja mért rá a Mergellinán. - Egy dolog azonban

világos, mint a nap: ezek a tetves republikánusok, hogy a sistergős mennykő csapna beléjük, alaposan eltángálták Mack tábornokot.

- Úgy látom, erről nem szól a kiáltvány egy árva szót sem - felelte Michele -, de mi tagadás, valószínűnek látszik. Ezt hívják a magamfajta művelt emberek célzásnak.

- Célzás ide vagy oda - vágta rá a *beccaio* -, annyi szent, hogy a franciák - esne beléjük a pestis! - máris Nápolyt fenyegetik, és nem adok neki két hetet, itt is lesznek.

- Jól mondod - helyeselt Michele. - A kiáltványban azt olvasom, hogy az Abruzzókat támadják, márpedig az Abruzzókon át egyenesen Nápolyba visz az út. De hogy bevonulnak-e végül Nápolyba, vagy se, az már rajtunk áll.

- Ugyan mit tehetnénk mi ellene? - kérdezte a *beccaio*.

- Hogy mit? Igazán egyszerű - szólt Michele. - Te fogod a nagy késedet, Pagliuccella a mordályát, én a szablyámat, egyszóval mindnyájan szerzünk valami alkalmatos eszközt és usgyi, nekik megyünk.

- Nekik megyünk, nekik megyünk - morgott a *beccaio*. Michele kalandos ötlete nemigen nyerte meg a tetszését. - Könnyű azt mondani!

- Még könnyebb megtenni, *beccaio* komám! Egy dolog kell csak hozzá: mersz. Igaz persze, hogy ilyesmit hiába is keresel a kibelezett birkáid bőre alatt. Biztos forrásból tudom, hogy a franciák tízezren sincsenek, mi, nápolyi lazzaronék ellenben vagyunk vagy hatvanezren, mindnyájan jó erőben, egészségben. Erős kar, izmos láb, éles szem - ez kell ide, semmi más!

- Éles szem, éles szem - zsörtölődött a *beccaio*, mert úgy érezte, Michele a balesetére céloz. - Hencegni, azt tudsz.

Michele ügyet sem vetett a *beccaio* dörmögésére.

- Először is kerítsünk mindnyájan valami fegyvert - mondta. - Megteszi, jobb híján, egy darab kő meg egy parittya is, mint Dávid, a pásztor példája mutatja! Ha mindegyikünk csak egy hatodrész franciával bánik el, írmagjuk se marad, hiszen mi hatvanezren vagyunk, ők meg tízezren. Neked pláne meg se kottyan egy hatodrész francia, igaz-e, *beccaio*, elvégre magad mesélted, hogy hat orvtámadónak láttad el a baját...

- Hát hiszen aki franciát én a kezem közé kapok... - vélte a *beccaio*.

- No persze - bólogatott Michele. - Csakhogy, tudod, amondó vagyok, nem kéne megvárni, amíg maguktól a kezed közé futnak, mert addigra a nyakunkon a baj, hanem igenis elébük kéne mennünk, és ütni őket, ahol érjük. Egy ember az csak egy ember, az ördögbe is! Teszem, én nem félek tőled, nem félek Pagliuccellától, nem félek Basso Tomeo három fiától, pedig folyton jár a szájuk, hogy így meg úgy agyonütnek, ami persze csak üres szóbeszéd - hogy félnék akkor hatodmagamban egy szál franciától! Nem vagyok én gyáva!

- Jól mondja Michele, igazsága van! - kiáltották innen is, onnan is.

- No, ha igazam van, lássam, hány zsákkal telik - szólt Michele. - Egy életem, egy halálom, én bizony megpróbálom. Aki maga is így gondolja, jelentkezzék.

- Én! Én is! Én is! Mind megyünk! - kiáltották ötvenen is egyszerre. - Leszel-e a vezérünk, Michele?

- Hogyne lennék, mindig is erre vágytam - lelkendezett Michele.

- Éljen Michele! Éljen! Éljen a kapitányunk! - zúgta kórusban a tömeg.

- No, a kapitányságig már felvittem volna - morfondírozott Michele. - Nanno jóslata kezd beteljesülni rajtam. Fölcsapsz-e hadnagyomnak, Pagliuccella?

- Föl én, örömest - felelte a kérdezett. - Derék fickó vagy te, Michele, ha egy kicsit a fejedbe szállt is a nagy tudomány. Vezér nélkül nem boldogulunk, ez már így igaz; akkor pedig jobb, ha az a vezér írni, olvasni, számolni tud, mint hogyha nem tud az égadta világon semmit.

- Jól van - bólintott Michele. - Aki vállal vezérének, menjen, kerítsen fegyvert, én is futok a kardomért. A Carbonara utcában találkozunk.

A tömeg mozgásba jött. Ki-ki sietett a dolga után. Mintegy százan kiváltak a csoportból, s készen arra, hogy Michelét kövessék, indultak máris valami fegyverfélét felhajtani, mert Michele kapitány enélkül senkit nem fogad be a századába.

Ilyesforma jelenet játszódott le a város másik végén, a Toledo és a Vomero között is, a Kapucinus-dombra vezető meredek Infrascata utcában.

Fra Pacifico éppen hazafelé ballagott szokásos körútjáról, barátja, a derék Jacobino társaságában, amikor hirtelen arra lett figyelmes, hogy mindenfelé nagy papírkötegekkel meg ecsettel felszerelt emberek járják sietős léptekkel a várost, s ameddig a szem ellát, minden szabad falfelületet hirdetményekkel borítanak el. A kolduló barát közelebb lépett egy hirdetményhez, amely körül máris szájtátiak gyülekeztek, és nekiállt kisilabizálni a kiáltvány szövegét. Nagy üggyel-bajjal, mert a fráter tudománya nyomába se ért a Micheléének, de végül mégis kibetűzte valahogy a szöveget. Képzelhetjük, milyen magasra csapott harci kedve a váratlan hírek hatására. De hogyisne, amikor azt kellett hallania, hogy a gyűlölt jakobinusok az ország határait fenyegetik!

Fra Pacifico vadul megverte a földet babérfa husángjával, szót kért, felhágott egy útjelző kőre, s Jacobino kötőfékét szorongatva, templomi csend közepette elmagyarázta a tömegnek - mert népszerűsége temérdek hallgatót gyűjtött köré -, milyenek a franciák. Ahány francia csak van, az mind istentagadó és istenkáromló pogány - harsogta a fráter -, tolvaj, haramia, nőrabló és gyermekgyilkos. Amilyen istentelenek, tagadni merészelik, hogy a piedigrottai madonna a szemét mozgatja, és hogy a Madonna del Carmine-templom Krisztus-szobrának évente egyszer meg kell nyírni a haját, szakállát, mert olyan gyorsan nő. A franciák mind az ördög fattyai, mindnek ott a testén a bélyeg, egy karom nyoma, mivelhogy születésétől fogva valamennyi a sátán martaléka. Ha a nápolyi nép meg nem gátolja, hogy a franciák ide betegyék a lábukat, Nápoly porrá ég, nyomtalanul eltűnik a föld színéről, mint valaha Pompei és Herculanum a hamu- és lávaeső alatt.

Fra Pacifico szónoklata, de kivált a befejezés, óriási hatást tett a hallgatóságra. A tömeg lelkes éljenzésbe tört ki. Többen megkérdezték, hajlandó lenne-e fra Pacifico maga is fegyvert ragadni, amennyiben a nápolyi nép felkelne a franciák ellen. Fra Pacifico azt felelte, hogy a király és az egyház ügyéért bármikor kész síkraszállni a szamarával, Jacobinóval egyetemben, örömest áll tehát elébe annak, hogy mindazokat, akik a harcot vállalják, győzelemre vezesse, nem ugyan ló-, csak szamárháton, de az nem tesz semmit, elvégre Krisztus maga sem átallt szamárháton vonulni be Jeruzsálembe saját diadalünnepén.

- Én vállalom! Én is! - visszhangzott százfelől a kiáltás. Fra Pacifico erre öt percet kért, hogy gyorsan felfusson a Kapucinus-domb lejtőjén, és leadja a konyhán Jacobino terhét. Pontosan öt perc múlva vissza is érkezett; szamárháton vágtatott be, hogy csak úgy porzott, a rá várakozók karéja közepébe.

Délután hatra járhatott az idő. Nápoly forrongott, az izgalom a tetőpontjára hágott. Ferdinánd éppen ezekben a percekben érkezett meg fővárosába, a Capuai-kapu elé. Csüggedten találgatta, milyen fogadtatásra számíthat - nem sejtette még, mi folyik a városban. Mindenesetre

volt olyan elővigyázatos, hogy a királynénak és kebelbarátnőjének más útvonalat írjon elő, mint saját magának. Okkal tartott a nép neheztelésétől, s nem akarta a bajt a két asszony népszerűtlenségének következményeivel tetézni. Karolina hintajának a Caminói-kapun, a Marinellán, a Piliero úton és a largo del Castellón át kellett a palotát megközelítenie, Ferdinánd viszont a Carbonara és a Foria utcákon, a largo delle Pignén és a Toledo utcán szándékozott végighajtatni.

A két királyi hintó útja a Capuai-kapunál végleg elvált. A királyné a mondott útvonalon indult el lady Hamilton, sir William és Nelson társaságában, a király egyenesen behajtatott a nevezetes kapun, hűséges Akhatésze, Ascoli kíséretében.

Mint az imént említettük, Michele véletlenül éppen azt a tágas teret jelölte ki csapata gyülekezőhelyéül, amelyik a Capuai-kapu tőszomszédságában, a San Giovanni-templom és a Carbonara utca között terül el, pontosan ott, ahol hatvan évvel később Agesilas Milanót kivégezték. Michele választása azért esett éppen erre a térre, mert a szegényebb negyedek középpontjában helyezkedik el.

Sebtében toborzott csapata a gyülekezőhelyig majdnem kétszeresére duzzadt; ki-ki hozta magával egy-egy útközben felszedett jó barátját, cimboráját. Mire a király hintaja begördült a térre, legalább kétszázötven ember várakozott már egy csomóban.

A király tudta jól, hogy kedves lazzaronéi körében nincs mitől tartania. Elcsodálkozott, de nem ijedt meg, amikor meglátta a csapatba verődött férfiakat, s észrevette, hogy a gyéren, százlépésenként felállított kandeláberek meg a madonnaszobrok előtt égő sok-sok gyertya fényében kardok és puskacsövek villannak. Kihajolt a hintóból, vállon veregette azt, akit a csapat vezetőjének nézett, és nápolyi dialektusban megkérdezte tőle:

- Mondd csak, barátom, mi történik itt?

Az megfordult. Egyenesen a királlyal találta magát szemközt.

Michelének - mert hiszen őt szólította meg a király -, Michelének szinte a szívverése is elállt az örömtől, hogy a királyt láthatja, a csodálkozástól, hogy itt látja és a büszkeségtől, hogy tulajdon felséges kezének érintésével tüntette ki.

- Ó, a király! Ferdinánd király őfelsége! - kiáltotta. - Éljen a király! Éljen a mi atyánk! Éljen Nápoly megmentője!

A csapat egy emberként visszhangozta:

- Éljen a király! Éljen a mi atyánk! Éljen Nápoly megmentője!

Ferdinánd sok mindenre elkészült, amikor Nápolynak vette útját, csak erre nem.

- Te érted, Ascoli? - fordult a herceghez. - Mi a csudát kiabálnak?

- Azt kiáltják: Éljen a király! - felelte a herceg szokott nyugodt méltóságával. - Felségedet atyjuknak nevezik és Nápoly megmentőjének.

- Nem tévedsz?

Az éljenzés erősödött.

- No, ha mindenáron ezt akarják... - szólt Ferdinánd.

Kitárta a hintó ajtaját és kihajolt:

- Bizony, fiaim - mondta -, bizony, én vagyok itt, a ti királyotok és atyátok. Jól mondjátok, csakugyan azért jöttem, hogy megmentsem Nápolyt, vagy itt essem el, veletek együtt.

Ez utóbbi kijelentés az őrjöngésig fokozta a tömeg lelkesedését.

- Pagliuccella - harsogta Michele -, fuss előre tíz-tizenkét emberrel. Elő a fáklyákkal, mécsekkel! Gyertyát az ablakokba!

A királynak sehogy sem volt ínyére ez a nagy nyilvánosság.

- Felesleges, fiaim - próbálta csillapítani őket -, felesleges! Ugyan mire jó az a nagy hűhó!

- Hadd lássa a nép, hogy Isten és szent Januárius épségben hazavezérelte királyát, hogy, hála az ő szent segedelmüknek, felséged bántatlanul jutott át a franciák sorain, hogy száz veszéllyel dacolva hazaérkezett hű városába, Nápolyba - kiáltotta Michele.

Pagliuccella meg a tíz ember máris ott rohant, mint a forgószél a Corbanara utcán, és mind a tizenegyen torkuk szakadtából üvöltöztek:

- Elő a fáklyákkal, mécsekkel, gyertyát az ablakokba! Megjött a király! Éljen a király! Éljen a mi atyánk! Éljen Nápoly megmentője!

- Hagyjuk rájuk - mondta a király Ascolinak. - Nem szabad elvennünk a kedvüket. Hadd csinálják! Hanem ez a Pronio abbé csakugyan ügyes fickó!

Pagliuccelláék nemhiába kiabáltak! Mintegy varázsütésre innen is, onnan is emberek tódultak elő fáklyákkal, gyertyákkal, az ablakok sorra kivilágosodtak, s mire a királyi hintó a Foria utcába ért, az utca vakítóbb fényárban úszott, mint Pisa a *Luminara* napján.

A király nápolyi bevonulása, amely az imént még vereségnek ígérkezett, szégyenteljes lopakodásnak, egy csapásra fényes győzelemmé, zajos diadalünneppé alakult.

A Borbonico-múzeum előtt a tömeg megelégelte, hogy a királyt lovak vontassák, magát fogta be a lovak helyére, és nekiállt hintót húzni.

A király hintaja a Toledo utcára ért. Ebben a pillanatban az Infrascata felől egy másik csapat tűnt fel, nem kevésbé népes és lármás, mint Michele kapitány hada. Az élen fra Pacifico szamaragolt, úgy hozta vállán fegyverét, a furkót, mint Herkules a buzogányát. Ez a csapat két-háromszáz embert számlált, ha ugyan nem többet.

Végigvonultak a Toledo utcán. Fent, az emeletek magasságában a szó szoros értelmében fényárban fürdött az utca, lent, a mélyben úgy hullámzott, foszforeszkált a szurokfáklyákat lobogtató sokaság, mint a tenger. A hintó el-elakadt a sűrű tömegben. Mióta a világ világ, nem volt tán még ehhez fogható diadalmenet; nem ért meg ilyet sem Paulus Aemilius, Perszeusz legyőzője, sem Pompeius, Mithridatész legyőzője, sem maga Caesar, Gallia meghódítója; az ókor legnagyobb hadvezérei sem részesültek soha olyan ünneplésben, mint ez a szökevény király.

A királyné elhagyott utcákon érkezett meg a néma, kihaltnak tűnő palotába. Kisvártatva szörnyű moraj hatolt fülébe, olyasféle, mint a távoli égzengés. Egy darabig az erkélyen leste, rettegve, az utcáról és a térről felhangzó zajokat, a forrongó tömeg lármáját, de csak nem bírta kitalálni, miért háborog a tömeg. Egyszerre felerősödött a kiáltozás, fáklyák ezreinek fénye áradt el hirtelen a Toledo utcán. A lárma és a fény közeledett, egyre közeledett a palota felé. Kitört a forradalom - gondolta Karolina. Egy csapásra eszébe ötlött mindaz, amit a húga, Marie Antoinette átélt, október 5-én és 6-án, június 21-én és augusztus 10-én. Holtra váltan már-már szökni készült - Nelson fel is ajánlotta menedékül fregattja fedélzetét -, amikor hírül hozták, hogy a nép a királyt kíséri diadalmenetben.

Hihetetlen, gondolta Karolina, sőt, lehetetlen. Kikérte sorra Emma, Nelson, sir William és Acton véleményét, de egyik sem tudott mit felelni. Egy egész nép erkölcsi érzéke csak nem mondhatja ennyire fel a szolgálatot - vélték mind, ahányan voltak, Actont, a megrögzött embergyűlölőt sem kivéve. Pronio abbé kiáltványáról nem tudtak, a királynak, azaz inkább a kardinálisnak sikerült úgy intéznie, az abbé közreműködésével a kiáltvány kinyomtatását és

nyilvánosságra hozatalát, hogy a királyné környezetében senki nem értesült róla. Ahhoz viszont az említett fényes személyiségek egyike sem volt eléggé felvértezve bölcsességgel, hogy megsejtse, micsoda nyomorúságosan kisszerű véletleneken múlik gyakran egy megingott trónus ledőlte vagy megszilárdulása.

Nagy nehezen megnyugodott végre a királyné, és sietett ismét elfoglalni őrhelyét az erkélyen. Barátai követték, az egy Acton kivételével. A főminiszter korábban sem törekedett soha népszerűségre, jól tudta, hogy gyűlölik, mert idegen, tudta, hogy őt okolják az ország minden bajáért; kerülte hát a nyilvánosságot, annál is inkább, mert megjelenését rendszerint rosszalló morajjal fogadta a tömeg, s még örülhetett, ha nem kellett sértő közbekiáltásokat zsebre vágnia. Míg tartott a szerelem Karolinával, illetve amíg Acton úgy-ahogy bízott Karolina szerelmében, olykor, elvétve megkockáztatta a közvélemény ilyetén kihívását; amióta azonban azt kellett tapasztalnia, hogy a királyné kizárólag becsvágya és gyűlölete eszközének tekinti, lehetőleg sosem mutatkozott a nyilvánosság előtt. Pusztán okos elővigyázatból, mert - meg kell hagyni! - lelke mélyén fütyült a közvéleményre.

A királyné megjelenését senki nem látszott észrevenni, vagy ha mégis, senki nem törődött vele, jóllehet időközben zsúfolásig megtelt a palota előtti tér emberekkel. De minden tekintet a királyt kereste, minden kiáltás őt éltette, minden szív érte dobbant, a királyért, aki *keresztülhatolt a franciák sorain, hogy népével együtt éljen-haljon*.

A királyné megizente a kalábriai hercegnek, hogy apja közeleg - anyja megérkezésének híre mindeddig nem bírta rá a trónörököst, hogy előbújjon saját lakosztályából. Karolina kihozatta az erkélyre összes gyermekeit, felsorakoztatta őket a korlát mentén, s maga mögéjük rejtezett.

A királyi gyermekek megjelenése előcsalt néhány éljenkiáltást, de csak elvétve, a tömeg változatlanul egész figyelmével a királyon csüggött. A menet éle éppen most ért a térre.

Ferdinánd útközben ismételten belátta, hogy Ruffo kardinálisnál jobb tanácsadót kívánni sem lehet. Lám, megint igaza volt, tízezer dukát potom ár ezért a bevonulásért, különösen, ha meggondoljuk, milyen fogadtatást érdemelt volna a történtek után Ferdinánd saját, igazán elég tág királyi lelkiismeretének ítélete alapján is.

A király kilépett a hintóból. A tömeg nem érte be azzal, hogy idáig vontatta - a karján akarta hordozni. Felkapták, kézről kézre adták, így jutott fel a palota lépcsőjén, egészen a saját lakosztálya bejáratáig.

A nagy tolongásban elszakadt Ascoli hercegtől. Szegény Ascolit nyomban el is nyelte a tengerként viharzó, részvétlen tömeg.

A király megjelent az erkélyen, kezet szorított Ferenc trónörökössel, sorra csókolta gyermekeit a százezres tömeg őrjöngő éljenzése közepette, majd két karral magához ölelte a kis hercegeket és hercegnőket, s azt kiáltotta:

- Ők is, az én gyermekeim is, veletek élnek-halnak!

S a sokaság egy emberként harsogta:

- Életünket és vérünket felségedért és gyermekeiért!

A király előhúzta zsebkendőjét, s úgy tett, mintha egy könnyet morzsolna szét. A királyné halottsápadtan, egész testében reszketve húzódott vissza az erkélyről a szobába. Odasietett Actonhoz, aki a terem leghomályosabb zugában álldogált az asztalnak támaszkodva, és valódi ír hidegvérrel nézte a különös jelenetet.

- Végünk van! - mondta Karolina. - A király képes Nápolyban maradni.

- Ne aggódjék, felséges asszony - felelte Acton, mély meghajlással -, lesz rá gondom, hogy távozzék.

A király régen szobájába tért, a palota ablakai régen bezárultak, amikor a tömeg még mindig ott ácsorgott a Toledo utcán és az Óriás lejtőjén.

Ascolit eszméletlen állapotban, megtaposva, összetörve, félholtan szállították a lakására. A király teljesen megfeledkezett róla. Lakosztályába tért, anélkül hogy egy szóval is érdeklődött volna a herceg sorsa iránt.

Szolgáljon mentségére: alig várta, hogy kedvencét, Jupitert, hat hosszú hét után viszontlássa.

66 SZERELMES NŐ - HŰ HITVES

A közönséges lelkek hajlamosak a felszín után ítélni; bennük méltán kelthette az általános és kitörő lelkesedés e váratlan megnyilvánulása azt a balhiedelmet, hogy Ferdinánd trónja sziklaszilárdan, megingathatatlanul áll, mivel egész népe támogatja. Ám a gondolkodni tudó, művelt elméket egy pillanatra sem tévesztette meg a sok kongó szó, üres handabanda, ők meglátták a felszín - a nápolyi népre oly jellemző, vak lelkesedés - mögött a komor valóságot: a király futását, a hadsereg összeomlását, a franciák gyors előrenyomulását, s a tényekből le is vonták a megfelelő következtetést.

Kevés nápolyi házban keltett az események híre nagyobb izgalmat, mint abban, amelyet olvasóink a pálmás ház néven már olyan jól ismernek. Más-más forrásból, de a ház mindkét lakója pontosan értesült a történtekről, és más-más okokból, de mindketten szívszorongva lesték a fejleményeket; Luisát szerelme, a lovagot társadalmi kötelezettségei tették közvetlenül érdekeltté a helyzet alakulásában.

Amióta Salvato eltávozott, Luisa - ígéretéhez képest - minden szabad pillanatát, férje távollétének minden percét a megürült betegszobában töltötte. A szobában, ahol a halálra sebesült Salvato fölött virrasztott, ahol őt visszaperelte a haláltól.

Luisa egy könnyet, egy zokszót nem ejtett, még csak nem is említette soha Salvato nevét. Giovanninát módfelett meglepte az úrnő tartózkodása, többször meg is kísérelte, hogy Salvatóra terelje a szót, de hasztalan. Luisa úgy érezte, nem szabad távollevő szerelmese nevét könnyelműen ajkára vennie, s csakis Istennel társalgott róla.

A fiatalasszony egész lényén csendes, mélabús derű áradt el, hála a szívét-lelkét betöltő, mély és szűziesen tiszta szerelemnek. Fel-felkereste a szobát, szelíd biccentéssel üdvözölte a tárgyakat, gyengéd pillantása mosolyogva siklott végig a bútorokon, majd elfoglalta megszokott helyét az ágy fejénél, és átengedte magát az álmodozásnak.

Ilyenkor maradéktalanul boldog volt. Álmaiban életre kelt az elmúlt két hónap minden napja, órája, perce, az egész múlt - mert Luisa múltja egy csapásra két darabra hullott, s az elsőt nyomtalanul feledte, hogy szüntelenül a másodikat idézhesse. Emlékezetét sem kellett segítségül hívnia, mintegy magától elevenedett meg a múlt, az igazi. Olykor, ha az álom a válás perceit idézte, Luisa önkéntelenül ajkához kapta kezét - szinte tapinthatóan érezte újra Salvato egyetlen rövid csókjának, a búcsúcsóknak egész édességét. Korábban munkával vagy olvasással űzte el az egyedüllét unalmát, most napszám érintetlenül hevert asztalán a hímzőtű, az ecset, a kotta. Még férje vagy ismerősei társasága sem tudta teljesen kizökkenteni álomvilágából, félig a múltban időzött ő az ő körükben is, és mihelyt magára hagyták, egészen visszamenekült a múltba, a való életnél sokkalta boldogabb álméletbe.

Salvato távozása óta mindössze négy nap telt el, de e négy kurta nap máris szinte örökkévalóságnak tetszett. Luisa képzeletében a válás magányos, mély vizű, csendes, végtelen kiterjedésű, kristálytiszta tó képét öltötte, amelyben kéken tükröződik az égbolt. Ha Salvato sokáig várat magára, a tó megnő majd - annál nagyobbra, minél tovább tart a válás. S ha soha nem találkoznak többé ők ketten, a tó parttalan tengerré dagad; elnyeli Luisa egész életét, múltját és jövőjét, a múltat az emlékezésbe, a jövőt a reménybe oldva.

Az álom egyre inkább eluralkodott Luisa mindennapjain. A valóság átlényegült, minden eseménye az ábrándképhez idomult Luisa tudatában, mint álmunkban szokott. A várva várt levél például fehér vitorla képében, parányi fehér pontként lebegett a horizonton, a kék vizű, mérhetetlen tó felszínén, és a tó partján merengő Luisa türelmesen leste, hogy nő lassacskán, amint közeleg.

Salvato azt mondta, visszatér, bizonyosra mondta, s a viszontlátás reményét azóta úgy rejtette Luisa szíve, mint kagyló az igazgyöngyöt. Ezért volt olyan szelíd és enyhe a válás fakasztotta bánat is, hogy elkerülhette a lovag, a határtalanul odaadó és gyengéd férj figyelmét. San Felice nem észlelt semmi rendelleneset, nem gyanított semmit. Luisa iránta táplált érzelmeit a legkevésbé sem csorbította szerelme egy másik férfi iránt; most is csak olyan mély és gyengéd gyermeki szeretettel és hálával csüggött ő a lovagon, mint annakelőtte. Most is úgy leste minden áldott nap a lovag hazatértét a lépcsőfeljáró tetején, mint régen - csak tán a mosolya sápadt meg valamicskét; most is éppen olyan kedvesen köszöntötte, mint mindig - csak tán a hangja volt cseppet fátyolos a könnyektől. A gyanútlan lovag igazán nem vehetett semmit észre; változatlanul boldog volt és derűs, mint mindig.

A király váratlan betoppanása Casertába mindkettejüket megriasztotta. Más-más okból.

San Felicét másnap reggel a trónörökös helyett a szárnysegéd fogadta a palotában azzal az izenettel, hogy ő királyi fensége sürgősen távozni kényszerült Casertába, apját köszönteni, mivel a király az éjszaka folyamán hazaérkezett Rómából.

A lovag pontosan felmérte az esemény súlyát, de nem látta okát, hogy akár csak egy perccel is korábban induljon haza, mint szokott. Álmában sem gondolta, hogy ez a hír közelebbről érintheti Luisát.

Rendes időben ért haza. A király megérkezéséről azonnal beszámolt a feleségének. Nem tagadta ugyan az esemény rendkívüli horderejét, de egyetlen szóval sem célzott aggodalmaira. Luisa Salvato révén tudott a készülő ütközetről, s így azonnal megsejtette az összefüggést a király váratlan hazatérte és az ütközet feltehető kimenetele között. Feltevését nyomban közölte is a lovaggal. A király hazatérésének legvalószínűbb magyarázata az, mondta Luisa, hogy a nápolyi hadsereg megütközött a francia hadsereggel és vereséget szenvedett. A lovag nem győzött csodálkozni felesége éleslátásán.

Luisának sikerült, hihetetlen önuralom árán, a beszélgetés egész időtartama alatt ellepleznie szörnyű nyugtalanságát. Amit az ütközetről a lovagnak mondott, az az ő szemében nem feltevés volt, hanem maga a bizonyosság. Igen, a franciák győztek, de milyen áron? Ki tudja, hány halottjuk, hány sebesültjük van! És ki tudja, nincs-e köztük Salvato is!

Amint tehette, kimentette magát és szobájába tért. A szoba falán ott függött az a feszület, amely a haldokló Caramanico hercegről szállt Luisára, s amelyre annak idején San Felice lovag megesküdött, hogy a herceg végakarata értelmében feleségül veszi és boldoggá teszi Luisát. A fiatalasszony térdre hullott a feszület előtt, és hosszan, elmerülten imádkozott. Nem mondta ő egy szóval sem, miért, kiért, Istenre bízta, hogy azt a lelkéből kiolvassa.

Öt óra tájban nagy lármára lett figyelmes San Felice. A zaj az utcáról jött. A lovag az ablakhoz sietett: csodálkozva látta, micsoda nyüzsgés támadt hirtelen odakint. Többen valami hirdetményt ragasztottak ki a falakra, s a falragaszok körül pillanatok alatt csődület támadt. A lovag lesietett az utcára. Egyenesen egy ilyen hirdetményhez tartott, és gondosan végig-böngészte a fura kiáltványt. Arra a megállapításra jutott, hogy a szöveg legalábbis homályos, s mint afféle kutató elme, nyomban elhatározta, hogy megpróbál a dolog végére járni. El is indult a városba hírekért. Hívta volna Luisát, de a fiatalasszony nem mutatott kedvet a sétára, egyedül vágott hát neki az útnak.

Alig tette ki a lovag a lábát, beállított Cirillo. A doktor mindeddig nem értesült Salvato távozásáról. Luisa töviről hegyire elmondta, hogyan is történt: megjött Nanno, s az ő sajátos modorában egy ógörög legendát mesélt el, így adva, virágnyelven, Salvato tudtára, hogy a franciák sorsdöntő ütközet előtt állnak, s ilyenformán neki is köztük a helye. Cirillo éppoly kevéssé tudta, mi is történt valójában, mint San Felice, s ő is nagyon aggódott, de igyekezett Luisát megnyugtatni: Salvato okvetlen hírt ad valami úton-módon nekik, a barátainak, hacsak

nem érte útközben baj, ő tehát szentül ígéri, hogy azonnal értesíti Luisát, mihelyt valamit megtud.

Luisa egy szóval nem árulta el a doktornak, hogy ami azt illeti, neki magának legalább olyan jó oka van sürgős híradást remélni Salvatótól, mint Cirillónak.

San Felice jóval Cirillo távozása után érkezett vissza. Fejcsóválva nézte végig a király diadalmas bevonulását, a nápolyiak őrjöngő lelkesedését. A kiáltvány zavaros és kusza szövegezése rögtön felkeltette gyanúját, és más, hiszékenyebb lelkekkel ellentétben megsejtette, hogy csalás rejlik a dolog mögött.

Sajnálta, hogy Cirillóval elkerülték egymást, őszintén szerette a doktort és nagyra tartotta tudását.

Tizenegy órakor aludni tért. Luisa is visszavonult a szobájába, helyesebben Salvato szobájába, mint rendesen, amíg Salvato itt volt, és azóta is, hogy eltávozott. Aggódott szerelmese életéért, s az aggodalom felfokozta szenvedélyét. Térdre borult az ágy előtt, s míg ajkát a párnára szorította, oda, ahol a sebesült feje feküdt, egész testét rázta a zokogás.

Halk motozást hallott a háta mögül. Megfordult; Giovanninával találta magát szemközt. Luisa pirulva felegyenesedett; restellte, hogy a lány szemtanúja lett gyengeségének. Giovannina szabadkozott:

- Sírni hallottam asszonyomat, azt hittem, szüksége van rám.

Luisa tagadólag rázta a fejét. Szóval nem mert felelni, tartott tőle, hogy elcsukló hangja többet elárul, mint szeretné.

Másnap reggelre kelve sápadt volt és meggyötört. A zaj miatt - magyarázta férjének -, ugyanis egész éjjel megállás nélkül durrogtak a petárdák és mozsarak az ablaka alatt.

A lovag a reggeliző asztalnál ült még, amikor hintó állt meg a kapu előtt. Giovannina kaput nyitott, és bevezette a trónörökös titkárát. A herceget elhívták az államtanács ülésére, de nagyon szeretne előtte még a lovaggal beszélni - jelentette a titkár. - Itt küldi a hintót, és arra kéri a lovagot, haladéktalanul keresse fel.

A lovag el is indult. A lépcsőfeljárón a postásba ütközött, aki a tárva-nyitva felejtett kapun észrevétlenül jött be a kertbe. Kezében levelet lobogtatott.

- Levelem érkezett? - kérdezte San Felice.

- Nem, excellenciás uram, az úrhölgynek hozom.

- Honnan jön?

- Porticiból.

- Adja gyorsan oda! Valószínűleg a dajkája írt neki. San Felice sietve végighaladt a kerten, hintóba szállt, és nagy iramban elhajtatott.

Luisa akaratlanul végighallgatta a rövid párbeszédet. Izgatottan sietett a postás elé, hogy a levelet átvegye.

A címzés ismeretlen kéztől eredt

Gépies mozdulattal tépte fel a borítékot, pillantása azonnal az aláírásra ugrott - és halk sikoly hagyta el az ajkát. Salvato levelét tartotta a kezében.

Önkéntelenül szívére szorította az írást, és máris futott szentélyébe.

Szentségtörésnek érezte volna, ha Salvato levelét másutt olvassa.

- Az ő levele - sóhajtotta elhaló hangon, és leroskadt az ágy mellett álló karszékbe. - Az ő levele!

Szíve vadul vert, agyát elborította a vér, tekintete elhomályosult, beletelt néhány perc, míg annyira lecsillapodott, hogy hozzáfoghatott az olvasáshoz.

Salvato a csatatérről írt:

Istennek legyen hála, szerelmem! Idejében érkeztem a csatatérre, kivehettem még a részem a győzelemből. A Kegyed szent és szűzi imái meghallgatásra találtak, legszebb angyala könyörgésére Isten megóvott és megóvta a becsületemet.

Teljes a győzelmünk, hőn szeretett Luisám! Drága tábornokom keblére ölelt, és ott, a csatatér kellős közepén őrnaggyá léptetett elő. Mack hadserege semmivé lett, elillant, mint a pára! Indulnom kell máris Civita Ducaléba, ott okvetlenül találok rá módot, hogy a levelet Kegyedhez eljuttassam. A postára nem számíthatok, győzelmünk, illetve a nápolyiak veresége következtében nagy a fejetlenség. A szívem csordultig telve szerelemmel és büszkeséggel, ó hogy szeretem, Luisa! szeretem! szeretem!...

Civita Ducale, hajnali két óra

Tíz egész mérfölddel máris közelebb kerültem Kegyedhez. Ettore Carafa meg én nagy nehezen kerítettünk végre egy parasztot, aki hajlandó azonnal elvinni kettőnk leveleit. Jó szerencse, hogy megvan a lovam, enélkül nem állt volna kötélnek. Tolmácsolja, kérem, Michelének legteljesebb elismerésemet! A paraszt megígérte, hogy lóhalálában viszi a levelet, s ha a ló kimerül, másikat kerít. Egyik Porticiban lakó barátunk címére küldtük a leveleket - nála rejtőzött korábban Ettore barátom. Ő újabb borítékba zárva továbbítja Kegyedhez.

Mindezt csak azért mondom el, hogy egy gondolatot se legyen kénytelen arra vesztegetni, miképpen jutott Kegyedhez a levél. Egyetlen pillanatra ne álljon közénk ez az idegen gondolat! Azt szeretném, ha Kegyed a levelet ugyanolyan zavartalan örömmel olvasná, mint amilyen boldogan én írom.

Megsemmisítő csapást mértünk az ellenségre, olyannyira, hogy hitem szerint második csatára nem is lesz szükség. Egyenesen Nápolyba tartunk, s ha nem ütközünk komolyabb ellenállásba - ami valószínű -, nyolc-tíz nap múlva viszontláthatjuk egymást.

Azt az ablakot nyissa majd ki, Luisa, amelyiken távoztam, hadd térjek ugyanazon az úton vissza a szobánkba, ahol életem legboldogabb napjait töltöttem. Ó, ott majd lábaihoz helyezem az életemet, Luisa - Kegyedet illeti, hisz Kegyedtől kaptam.

Minden alkalmat megragadok ezután is az írásra, de nagyon kérem, ne nyugtalankodjék, ha mégsem kapna több levelet. Gondolja meg, mi minden jöhet közbe; a küldönc szószegőnek bizonyulhat, útközben elfoghatják, sőt, életét vesztheti...

Édes hazám, Nápoly! szívem második, nagy szerelme! szabad leszel-e végre valahára!

Nem akarom a küldöncöt tovább várakoztatni, nem akarom a Kegyed örömét késleltetni. Boldog vagyok, boldog, a kettőnk nevében. A viszontlátásra, imádott, imádott Luisám! Szeretem! Ó hogy szeretem!...

Salvato

Luisa tízszer is végigolvasta a levelet, s olvasta volna tán az idők végezetéig, ha meg nem zavarják.

Giovannina kopogtatott az ajtón.

- A lovag hazatért - jelentette.

Luisa felsikoltott, csókjaival borította, szívére szorította a levelet, majd kisietett a szobából, egy utolsó búcsúpillantást vetve a másik szobára, arra az ablakra, amelyen Salvato távozott, s amelyen, úgy lehet, hamarosan vissza is tér.

- Igen, igen - suttogta, és rámosolygott az ablakra.

Túláradó szerelme életre varázsolta a holt, az érzéketlen tárgyakat is, amelyek őt és Salvatót körülvették.

A lovag abban a pillanatban nyitott be a szalonba, amikor Luisa a másik ajtón belépett.

Lerítt róla, hogy nagy gondban van. Luisa hozzásietett, ráemelte áttetszően tiszta tekintetét, s azt kérdezte:

- Mi bántja, barátom? Szomorúnak látszik.

- Nem, gyermekem - válaszolta a lovag -, nem szomorú vagyok, hanem nyugtalan.

- Beszélt a herceggel? - kérdezte a fiatalasszony.

- Beszéltem - bólintott a lovag.

- S ez a beszélgetés tette nyugtalanná?

A lovag ismét bólintott.

Luisa fürkésző, töprengő pillantást vetett rá.

A lovag leült, átkulcsolta Luisa mindkét kezét, és hosszan, hosszan nézte az asszonyt.

- Mondjon el mindent, kedves barátom. Hallgatom szólt Luisa, bár baljós sejtelem környékezte.

- A királyi család helyzete súlyos, súlyosabb tán még, mint tegnap este hittük - kezdte a lovag. - Nápoly az adott helyzetben védhetetlen, s a királyi felségek úgy döntöttek, hogy Szicíliába utaznak.

Luisa szíve elszorult, maga sem tudta, miért.

A lovag leolvasta Luisa arcáról a szívfájdalmat. Az asszony ajka remegett, szeme félig lecsukódott.

- Nos... ide hallgass, gyermekem - szólt a lovag azon a nyájas, apaian gyengéd hangon, amelyet olykor-olykor megütött. - A herceg így szólt hozzám: „Lovag, ön az én egyetlen igaz barátom, az egyetlen ember, akivel szívesen beszélgetek. Önnek köszönhetem azt a keveset, amit tudok, önnek köszönhetem, ha egyáltalán érek valamit; ön az egyetlen ember, lovag, akinek a társasága elviselhetővé tehetné a száműzetés keserveit. Kérem, könyörögve kérem, ha el kell hagynom Nápolyt, jöjjön velem.”

Luisa összerezzent.

- És... mit felelt ön, barátom? - lehelte alig hallhatóan.

- Megesett rajta a szívem. Micsoda nyomorúság a korona árnyékában! Milyen szánalmasan gyenge ez a hatalmas úr, ez a száműzött herceg, akinek nincs egy igaz barátja, ez a trónörökös, akinek nincs egy hű szolgája, mert inog a fején a korona. Szavamat adtam, hogy elkísérem.

Luisa reszketett, mint a nyárfalevél. A lovag még mindig fogta a felesége kezét, megérezte, hogy reszket.

- Nyugodj meg, Luisa - tette sietve hozzá -, az ígéret csakis engem kötelez. Te mindig távol tartottad magad a királyi udvartól, soha nem voltál hajlandó a téged megillető helyet ott elfoglalni, te senkinek nem tartozol semmivel.

- Igazán így gondolja, barátom?

- Így, Luisa. Nápolyban maradhatsz, szívem szerelmes gyermeke, ha úgy óhajtod. Nem kell megválnod a háztól, amely otthonod, a kerttől, amelyben gyermekfővel futkároztál, játszadoztál, a földkerekségnek e kicsiny zugától, amelyhez tizenhét esztendő emléke köt. Igen, idestova tizenhét éve élsz már a házamban, Luisa, tizenhét éve vagy legfőbb örömöm, boldogságom! S úgy tűnik, látod, mintha csak tegnap érkeztél volna.

A lovag nagyot sóhajtott.

Hogy Luisa nem felelt, folytatta:

- Fusco hercegnőt a királyné száműzte; ő nyilván visszatér ide, mihelyt a királyné kitette Nápolyból a lábát. Ha őt melletted tudom, nem féltelek, jobban gondodat viseli majd, mintha anyád lenne. A franciák két héten belül Nápolyban lesznek, de neked nincs mit félned a franciáktól. Ismerem őket, sokáig éltem köztük. A szabadságot s az értelem fényét hozzák ők nekünk. Én mostanáig saját uralkodóinktól reméltem ezt a két nagy jótéteményt - fájdalom, hiába! Barátaim és így a te barátaid is mind hazafiak, nem kell a forradalomtól félned, téged nem érhet bántódás.

- Hát igazán azt hiszi, barátom, hogy öntől távol boldog lehetek?

San Felice keserveset sóhajtott.

- A magamfajta férjjel ugyan nem sokat veszít a te korodbéli fiatalasszony.

- Feltéve, de meg nem engedve, hogy én elviselem a válást - elviselné-e ön, barátom?

San Felice lesütötte a szemét.

- Attól tart, hogy nehezemre esne megválni a háztól, a kerttől, a földkerekségnek ettől a kis zugától? - folytatta Luisa. - Hát önnek nem esne nehezére tőlem megválnia? Ha egy csapásra megszakad a kettőnk közös - tizenhét esztendeje közös - élete, nem roppan-e majd belé, barátom? Nem olyasmiről mond vajon le, ami nemcsak megszokott, de nélkülözhetetlen eleme is életének?

San Felice hallgatott.

- Ön követni készül a herceget, aki önnek legfeljebb barátja - szólt Luisa ismét, elfúló hangon. - Énnekem ön egy személyben apám és barátom, ön plántálta agyamba a gondolkodás, szívembe a jóság, lelkembe az istenhit csíráit, s én elhagyjam önt? Ó, miért tanácsolja ezt nekem? Hát ilyen kevésre becsül?

San Felice feleletül keserveset sóhajtott.

- Amikor a hercegnek szavát adta, hogy elkíséri, barátom, jutott-e eszébe, hogy én esetleg nem kísérem el önt?

Válaszul nagy könnycsepp hullott a lovag szeméből Luisa keze fejére.

- Ha igen, igazságtalan volt hozzám - folytatta Luisa szelíden, mélabús fejmozdulattal -, atyám kötött bennünket össze a halálos ágyán, Isten megáldotta frigyünket, nem választhat el más, csak a halál. Követem önt, barátom.

San Felice felkapta a fejét. Arca sugárzott a boldogságtól. Most Luisa szeméből hullott egy könnycsepp az ő kezére.

- Hát mégis szeretsz? Istenem, atyám! Micsoda boldogság! Szeretsz? - kiáltotta a lovag.

- Apám, ez hálátlanság! - szólt Luisa. - Kérje szerető lánya bocsánatát!

San Felice térdre borult, és csókokkal borította lánya kezét. Luisa az égre emelte tekintetét, s azt susogta:

- Istenem, istenem, ugye ezt kellett tennem? Ugye mindkettejükre méltatlanná válnék, ha másképp cselekednék?

67 A KÉT TENGERNAGY

Ferenc trónörökös mint befejezett tényt közölte San Felicével, hogy a királyi család Szicíliába készül, abban a hiszemben, hogy apja és anyja közös elhatározását tolmácsolja. Az igazság azonban az volt, hogy egyelőre csupán a királyné döntött így. Neki valóban feltett szándéka volt mindenáron és azonnal elmenekülni. A királyt gondolkodóba ejtette az előző esti diadalmenet. Nem kéne mégis Nápolyban maradni, a fővárost megvédeni, nem kéne a szétzüllött hadsereg helyett a népre támaszkodni? Lám, a nép önként kínálkozik a harcra, százezer torokból hangzott fel tegnap az eskü: „Életünket és vérünket!" Igen, a nép hűséges, a nép vakon bízik a királyban - és mennél inkább vak a bizalma, annál inkább lehet rá építeni!

Így töprengett a király, december 11-én, a hihetetlen diadalmenetre virradó reggelen, amely diadalmenetről igyekeztünk olvasóinknak némi fogalmat adni. Még nem jutott végleg döntésre, de egyelőre nagyobb hajlandóságot érzett az ellenállásra, mint a menekülésre.

Az ajtónálló belépett és jelentette, hogy Francesco Caracciolo tengernagy jó félórája várja az előszobában őfelsége ébredését.

Karolina nem hiába áskálódott annyit Caracciolo ellen, teljes mértékben sikerült Ferdinánd ellenszenvét felkeltenie. De bármennyire nem kedvelte is a király Caracciolo admirálist, a becsülését nem tagadhatta meg tőle. Caracciolo kivételesen bátor volt, emellett szerencsés kezű és hidegvérű parancsnok; személyes bátorságát százszor is bebizonyította a berber hajókkal lezajlott összecsapásokban, parancsnoki rátermettségének pedig fényes tanújelét adta Toulonnál, ahol sikerült saját hajóját, a *Minervá*-t épségben kihoznia a kikötőből, miután a várost Bonaparte visszafoglalta az angoloktól, sőt ennél is többet tett Caracciolo; egyedül neki volt köszönhető, hogy a nápolyi flotta hazakerült, igaz, ágyúgolyóktól, vihartól megtépázva, de hiánytalanul. Ezzel a fegyverténnyel érdemelte ki annak idején Caracciolo a tengernagyi rangot.

A regény első fejezeteiben láthattuk, milyen vélt vagy valódi oka volt a királynénak a tengernagy ellen fordulni. De akármi volt az ok, Karolina kivételesen értett hozzá, hogy ellenfeleit a király előtt befeketítse.

Ferdinánd szentül hitte, hogy Caracciolo Nicolino ügyében jön, unokaöccsének szándékozik kegyelmet kérni. Ez a kilátás felvillanyozta. Egyszer végre istenigazában a markában tartja Caracciolót, hála az unokaöcs ballépésének! Kaján örömmel képzelte el, milyen jól megtáncoltatja mindjárt a tengernagyot. Kiadta tehát a rendelkezést: bocsássák be, de azonnal.

A tengernagy belépett. Erre az alkalomra legfényesebb egyenruháját vette fel. Egyébként nyugodt volt és méltóságteljes, mint mindig. A Caracciolo családban négyszáz év óta szállnak apáról fiúra a legmagasabb tisztségek, a család mindenkor meghitt kapcsolatban állt a nápolyi uralkodókkal, az Anjou-házbeliekkel csakúgy, mint az aragóniai vagy a spanyol királyokkal. Ez a négyszáz év meg is látszott a tengernagy modorán: nemcsak páratlanul méltóságteljes volt, hanem utolérhetetlenül udvarias is. Saját bőrén tapasztalhatta ezt a királyné, amikor a Nelson tiszteletére rendezett ünnepség reggelén a tengernagy kétszeres visszautasításban részesítette, amennyiben nemcsak a maga, de unokahúga nevében is elhárította a meghívását.

Ferdinándot rendesen zavarba ejtette az effajta udvariasság, minthogy a jó modor nem tartozott éppen erős oldalai közé. Most is ajtóstul rontott a házba. A tengernagy ugyanis tisztelettudóan megállt, a királytól néhány lépés távolságra, s megszólításra várt, az etikett előírásainak megfelelően. Ferdinánd szemrehányással kezdte:

- Hallom, tengernagy úr, mindenáron látni kívánt.

- Igen, sire - felelte Caracciolo, könnyed meghajlással -, sürgős ügyben járok, s reméltem, hogy felséged kegyeskedik fogadni.

- Sejtem én, miért jött - szólt sokatmondóan a király.

- Annál jobb, sire - biccentett Caracciolo -, ez esetben joggal tekinthetem felséged kegyét alattvalói hűségem méltánylásának.

- Nemde, mihaszna unokaöccse, Nicolino érdekében akar velem beszélni? Úgy hallom, csúnya ügybe keveredett a fickó, alkalmasint felségárulás bűne terheli. Figyelmeztetem, tengernagy úr, hogy hasztalan minden közbenjárás, még az öné is. Szabad folyást kell engednünk az igazságszolgáltatásnak.

A tengernagy szigorú arcán mosoly suhant át:

- Felséged téved - felelte. - Ki gondolna saját apró-cseprő családi bajaival az ország jelenlegi, súlyos helyzetében? Nem tudom, és nem is akarom tudni, mit követett el unokaöcsém. Ha ártatlan, a vizsgálat úgyis kideríti ártatlanságát, mint annak idején Medici lovagét, Canzano hercegét, Mario Paganóét és annyi más vádlottét - három év vizsgálati fogság árán ugyan, de valamennyien visszanyerték szabadságukat. Ha pedig bűnös, ám sújtson le rá a törvény keze. Nicolino fényes nemzetség sarja, megilleti a kiváltságosok halálneme, a fejvesztés. A kard nemes fegyver - s ezt senki nem tudhatja jobban, mint éppen felséged. Olyan nemes, hogy az marad a hóhér kezén is; aki kard által hal, nem ejt foltot a címer becsületén.

A tengernagy mindezt olyan magától értetődő, nyugodt méltósággal adta elő, hogy a király nem tudott hová lenni megdöbbenésében. Az ő természetétől, alkatától, jellemétől nagyon is távol állt ez a méltóságtudat.

- Szóval nem az unokaöccse ügyében kér kihallgatást, tengernagy úr? Mi járatban van hát?

- Felséged ügye, az ország ügye hozott ide, sire.

- Lám, lám! - szólt a király - Tanácsot óhajt adni nekem?

- Felséged boldoggá és büszkévé tenne, ha kegyeskedne meghallgatni - felelte Caracciolo tisztelettudó főhajtással. - Rendelkezzék velem sire, örömest szolgálok mindazzal, ami szerény tudásomtól kitelik, s ha mégsem óhajtana meghallgatni - nos, akkor rendelkezzék az életemmel s a parancsnokságom alatt álló, derék tengerészek életével.

A király ugrásra készen várta, mikor kínálkozik alkalom a sértődésre, de a tengernagy gáncstalanul szerény, tiszteletteljes hangja lefegyverezte.

Egyet-kettőt köhentett, majd némi töprengés után megszólalt:

- Beszéljen, admirális, adja elő a tanácsait.

Már éppen nekifohászkodott volna, hogy meghallgatja a tengernagyot, amikor nyílt az ajtó, besietett a lakáj, és suttogva, hogy Caracciolo ne értse, valamit jelentett a királynak. Caracciolo mozdulatlanul várt.

- Értem - bólintott a király. - Itt van?

- Igenis, felség. Azt állítja, hogy tegnapelőtt Casertában felséged maga jelentette ki: beszélni óhajt vele.

- Igazsága van.

Majd Caracciolóhoz fordult:

- Uram, tanúk előtt is elmondhatja, amit mondani kíván?

- Az egész világ előtt, sire.

- Akkor bocsássa be - utasította a király a lakájt. S megint Caracciolóhoz intézve a szót:

- Jó barát kér bebocsáttatást. Több is, mint barátunk: szövetségesünk. Nelson tengernagy.

Nyílt az ajtó, s a lakáj ünnepélyesen jelentette:

- Horace Nelson úr őkegyelmessége, a Nílus lordja, Bornhum Thorpes bárója, Bronte hercege!

A hosszú felsorolás hallatán Caracciolo önkéntelenül és kissé kesernyésen elmosolyodott.

Nelson belépett. Hallotta, hogy a király nincs egyedül, de nem tudta, ki van nála; szürke szemét kutatóan szögezte a vendégre, aki őt megelőzte. Nyomban felismerte Caracciolo admirálist.

- Nemde, mellőzhetjük a kölcsönös bemutatást, uraim? - kérdezte a király. - Önök ismerik egymást.

- Régóta, sire, még Toulonból - felelte Nelson.

- Uram, van szerencsém önt ennél is régebben ismerhetni - felelte Caracciolo udvariasan. - Akkor tanultam meg a nevét becsülni, amikor a kanadai partok mentén egyszerre négy francia fregatt támadt az ön kétárbocosára, s önnek sikerült a hajót megmentenie - egy mindaddig hajózhatatlannak tudott tengerszoroson át szerencsésen elmenekült üldözői elől. Ha jól tudom, ez 1786-ban történt, van már tehát vagy tizenkét esztendeje.

Nelson feleletül némán meghajolt. A választékos beszéd nemigen volt kenyere a nyers tengerésznek.

- Mylord - szólt a király -, Caracciolo admirális azért van itt, hogy meghallgassam tanácsait az adott helyzetben. A helyzetet mylord legalább úgy ismeri, mint mi magunk. Foglaljon tehát helyet, és hallgassa végig a tengernagy javaslatait. Utána előadhatja ellenvetéseit, ha ugyan lesznek ellenvetései. Mindenesetre előrebocsátom: nagy megelégedésemre szolgálna, ha egy véleményre jutna a két kiváló férfi és hadvezér.

- Minden okom megvan feltételezni, hogy mylord igaz barátja a királyságnak - szólt Caracciolo. - Nos, ha ez így van, véleményünk legfeljebb apró részletkérdések tekintetében üthet el, a lényegben könnyű lesz megegyeznünk.

- Add elő mondanivalódat, Caracciolo. - A király tegezésre fordította a szót, elődei, a spanyol és nápolyi királyok régi szokását követve.

- Tegnap az a hír járta a városban - kezdte a tengernagy -, hogy felséged Szicíliába készül, mivel reménytelennek ítéli szárazföldön kísérelni meg az ország védelmét. A magam részéről remélem, hogy ez rémhír.

- Egyszóval, ha jól értem, nem állsz a távozás pártján.

- Sire - felelte Caracciolo -, én mindig is a becsület pártján álltam és állok, nem pedig a gyalázatén. Az ország becsülete, s ami ettől elválaszthatatlan: felséged becsülete azt diktálja, hogy a fővárost utolsó leheletünkig védelmezzük.

- Tisztában vagy a helyzettel, igaz? - kérdezte a király.

- Igen, sire. A helyzet súlyos, de nem reménytelen. A hadsereg széthullott, de nem semmisült meg. Vesztesége mindössze három-négyezer halott és hat-nyolcezer hadifogoly. Ötven-kétezerből tizenkétezer annyi mint negyvenezer, felségednek tehát még mindig négyszer annyi katonája van, mint a francia hadseregnek. És a mi katonáink honi földön harcolnak, olyan szorosok és hágók védelmében, ahonnan egyszerűen lehetetlen őket kivetni; maguk mögött tudhatják húsz város és hatvan falu lakosságát, s hátvédül ott a három erőd, Civitella

del Tronto, Gaeta és Pescara - megfelelő ostromfelszerelés híján mindhárom bevehetetlen. Nem is beszélve Capuáról; Capua Nápoly végvára, legerősebb védőbástyája, odáig el sem merészkedhetnek a franciák.

- De vállalnád-e, hogy a hadsereget újjászervezed?

- Vállalom, sire.

- Magyarázd el, hogyan, nagy örömet szereznél vele.

- Sire, négyezer tengerész áll a parancsnokságom alatt. Nem holmi zöldfülű újoncok, mint szárazföldi seregünk katonái, hanem csupa harcedzett veterán. Adjon rá parancsot felséged, s én nyomban harcba vetem őket. Ezres kötelékben kirendelem háromezer emberemet az Itriből Sessába, Sorából San Germanóba és Castel de Sangróból Iserniába vezető három hegyszoros védelmére. A fennmaradó ezret sáncmunkára fogom be, a hegyszorosokat megerősítendő, s ugyanők látnák el a tüzérségi szolgálatot is. Ó, az igazi tengerész mindenütt megállja ám a helyét - de ki tudná ezt lord Nelsonnál jobban, aki csodát mívelt saját embereivel! Mi felfogjuk a franciák első csapásait, sire, akármekkora erővel jönnek is ellenünk, mi visszaverjük őket, ha máshogy nem, hát a csáklyáinkkal! S a mi példánk, hősi halálunk bizonyára felrázza majd katonáinkat, ők is felzárkóznak mögénk. Különösen, ha felséged személyesen áll a hadsereg élére.

- És ki vigyázna ezalatt Nápolyra?

- A főherceg, sire, és Naselli tábornok a nyolcezer emberével. Ez a nyolcezer ember jelenleg is ott lebzsel Toscanában, ahová lord Nelson kísérte el őket. Úgy tudom, lord Nelson Livornóban hagyta saját flottája egy részét; ha hajlandó még ma Livornóba meneszteni egy gyorsjáratú hajót felséged olyan értelmű parancsával, hogy a nyolcezer pihent ember térjen haladék nélkül haza, Nápolyba, Isten segítségével egy héten belül itt lehetnek. Látja, sire, micsoda hatalmas erő van még most is felséged kezében: egy negyvenöt-ötvenezer főnyi hadsereg, harminc város és ötven falu hadrakelt lakossága és hozzá maga Nápoly, a százötvenezer lelket számláló főváros. Tengernyi sokaság! Ugyan mi ennyi embernek az a tízezer francia katona!

A király hümmögött és Nelsonra sandított. Nelson hallgatott, akár a sír.

- Ne siessen hajóra szállni, felség - folytatta Caracciolo. - Értse meg felséged: a franciáknak nincs egy fél hadihajójuk sem, felséged kikötőjében ezzel szemben három hadiflotta vesztegel: a nápolyi, a portugál és az angol királyi flotta.

- Mylord hogyan vélekedik az admirális javaslatairól?

Nelson nem térhetett többé ki a válasz elől, a király egyenesen nekiszegezte a kérdést.

Rákezdte hát, csak úgy ülve, miközben ákombákomokat firkált bal kézzel egy papírlapra:

- Az a véleményem, sire, hogy nincs rosszabb, mint egy döntést visszavonni.

- A király döntött volna? - kérdezte Caracciolo.

- Nem, mint látod. Egyelőre habozok, mérlegelem a dolgot.

- A királyné a távozás mellett döntött.

- A királyné? - kapott a szón Caracciolo, a király elébe vágva. - Nagyon helyes. A királyné távozzék. A veszély nagy, nincs abban semmi, ha a nők félreállnak, de aki férfi, annak itt a helye.

- Lord Nelson úgy véli, mint hallod, Caracciolo, hogy helyesebb távoznunk.

- Bocsánat, sire - felelte Caracciolo -, úgy hiszem, lord Nelson nem nyilatkozott még saját nevében.

- Nyilatkozzék, kérem, mylord.

- Sire, osztom a királyné véleményét. Más szóval, boldog lennék, ha felséged Szicíliában keresne menedéket. Nápolyban nincs biztonságban a király élete.

Caracciolo tudta, milyen sokat nyom a latban Nelson tekintélye és szava, egyenesen admirálistársához fordult hát:

- Esedezve kérem, lord Nelson, ne nyilatkozzék könnyelműen!

- Amit mondtam, megmondtam. Nem vonom vissza a szavam - fortyant fel Nelson.

- Sire, ne feledje - szólt erre Caracciolo -, hogy lord Nelson mégiscsak angol.

- Hogy érti ezt, uram? - kérdezte kihívóan Nelson.

- Úgy, mylord, hogy ha ön nem angol lenne, hanem nápolyi, mindjárt másként beszélne.

- Ugyan miért?

- Mert ez esetben nem Nagy-britannia érdeke diktálná szavait, hanem a haza becsülete.

- Mi köze Nagy-britannia érdekeinek az én tanácsomhoz, uram?

- Minél nagyobb a veszély, annál nagyobb a segítség ára. Tudjuk, mylord, hogy Anglia igényt tart Máltára.

- Anglia megkapta Máltát, uram, a király volt szíves átengedni.

- Ó, sire! - szólt Caracciolo szemrehányóan. - Hallottam hírét, de nem akartam hinni.

- Mi a csudát akartok mind Máltától! - bosszankodott a király. - Egy vacak, kopár, napégette szikla az egész, nem jó az semmire.

Caracciolo elhatározta, hogy nem törődik többé Nelsonnal.

- Könyörögve kérem, sire - próbálkozott újra -, s nemcsak a magam, hanem minden igaz nápolyi hazafi nevében: ne hallgasson idegenek tanácsára! Kis híján katasztrófába vitték máris a királyságot. Acton úr idegen, sir William Hamilton idegen, lord Nelson maga is idegen, honnan tudnák, mire képes a nápolyi becsület.

- Meglehet, uram, ellenben annál jobban tudjuk, mire képes a nápolyi gyávaság - vágta rá Nelson. - A Civita Castellanánál történtek után nem tanácsolhatok jó lélekkel egyebet a királynak, mint hogy ne bízzék többé azokban, akik gyáván és hitszegőn cserbenhagyták.

Caracciolo ijesztően elsápadt, s önkéntelenül a kardja markolatához kapott. De tüstént rádöbbent, hogy Nelson legfeljebb bal kézzel ránthatna kardot, mivelhogy ez az egy keze van mindössze. Beérte hát a csípős válasszal:

- Minden népnek lehetnek gyenge pillanatai. Ma a nápolyiak futottak meg a franciák elől, de a franciáknak is megvolt a maguk Civita Castellanája; nem is egyszer, háromszor vesztettek csatát: Poitiers-nál, Crécynél, Azincourt-nál. És egyetlen győzelem elég volt, hogy a csorbát kiköszörülje: Fontenoy.

Caracciolo kihívóan nézett ellenfele szeme közé. Nelson dühében véresre harapdálta az ajkát, ám Caracciolo máris elfordult tőle, és így folytatta:

- Ha a nép gyengének mutatkozik, sire, a szerető uralkodó elsőrendű kötelessége, hogy talpra segítse. Egy szavába, egyetlen intésébe kerül, felség, s a francia seregből hírmondó sem marad. Ott vesznek mind egy szálig, ha be merészelik tenni a lábukat az Abruzzók vidékére.

Caracciolo tanácsa találkozott a király rejtett óhajával. Ferdinánd önkéntelenül közelebb lépett a tengernagyhoz, és megkockáztatta:

- Kedves Caracciolóm, a te tanácsod hajszálra egyezik valaki máséval, akinek mindig is nagyra tartottam a véleményét: Ruffo kardinális ugyanazt tanácsolja, amit te.

- Még csak az hiányzik, hogy felséged egy bíborost állítson a hadsereg élére - jegyezte meg gúnyos mosollyal Nelson.

- Ezt megtette előttem már valamelyik ősöm, XIII. vagy XIV. Lajos, nem is tudom hirtelen, melyik, és nem járt éppen rosszul vele. Az a bíboros, bizonyos Richelieu nevezetű, elfoglalta La Rochelle-t és győzelmet aratott Suze-nél, a monarchia nem vallotta kárát hadvezéri kinevezésének.

- Nápoly jó szelleme szól felségedből - kiáltotta Caracciolo. Úgy kapaszkodott a kevéske reménybe, amellyel a király utolsó szavai kecsegtették, mint fuldokló a szalmaszálba. - Hallgasson Ruffo kardinálisra, sire, kövesse tanácsait, s én - mondhatok-e többet? - boldogan alávetem magam a bíboros parancsainak.

Nelson felpattant.

- Sire - mondta -, remélem, nem kell felségednek bizonygatnom, hogy ha egyes olasz tengernagyok hajlandók is egy kardinális parancsainak alávetni magukat, angol tengernagy ilyet soha nem tesz, ő csakis a saját kormánya parancsainak engedelmeskedik.

Meghajolt a király előtt, egy utolsó, engesztelhetetlen gyűlöletet sugárzó pillantást lövellt Caracciolóra és távozott, ugyanazon az ajtón, amelyen érkezett. Ez az ajtó a királyné lakosztályába nyílt.

A király utánapillantott, majd amikor az ajtó bezárult az angol tengernagy mögött, megszólalt, nagyot sóhajtva:

- Ez igen! Húszezer dukát évjáradékot húz tőlem, kineveztem Bronte hercegévé, a tetejébe nekiadtam V. Fülöp kardját és a San Ferdinando-rend nagy keresztjét - és ez a köszönet érte. Jól megadta nekem, mondhatom.

Közelebb hajolt Caracciolóhoz:

- Igazad van, szegény Francescóm, csak úgy nyüzsög körülöttünk a sok idegen, ezt nyögjük mind ahányan vagyunk! Idegen Acton, idegen sir William, Mack, lord Nelson, a királyné maga is, akad itt ír, német, angol, osztrák és amit akarsz, de nápolyi még véletlenül sem. Ez a Nelson is: igazi bulldog. No, mindegy, te jól az orrára koppintottál! Ha valaha háborúba találunk keveredni Angliával, és a keze közé kerülsz, véged...

- Sire - felelte Caracciolo nevetve -, boldogan vállalom felségedért ezt a kockázatot, sőt, sokkal nagyobb veszélyeket is. Mit bánom, ha ellenségemmé tettem az abukiri győzőt, feltéve, hogy felséged elismerését sikerült kiérdemelnem.

- Figyelted a képét, amikor a fejéhez vágtad azt a... Hogy is mondtad? Ugye azt mondtad: Fontenoy?

- Azt, sire.

- Gondolom, Fontenoy-nál jól elránthatták az angol uraságok nótáját.

- Meglehetősen.

- A szívem vérzik, ha elgondolom, hogy én is odamondogathatnék alkalomadtán ilyesmiket. Hogy az a San Nicandro miért is nevelt szamárnak! Hja, késő bánat ebgondolat.

- Sire - szólt Caracciolo -, kegyes engedelmével folytatnám.

- Felesleges, egy véleményen vagyunk. Még ma beszélek Ruffóval, a továbbiakat úgyis hármasban kell megtanácskoznunk. De mondd csak, mi a csudának haragítottad magadra a királynét? Magunk között vagyunk, nyugodtan bevallhatod. Ejnye, ejnye, pedig tudhatnád, hogy akit ő egyszer meggyűlölt, annak nincs többé pardon.

Caracciolo mindössze egy tétova fejmozdulattal jelezte, hogy nem tud és nem is akar válaszolni a király szemrehányó kérdésére.

- Hiába - bólogatott Ferdinánd -, úgy vagy te már ezzel, mint én San Nicandro nevelésével. Ami történt, megtörtént, ne is vesztegessünk több szót rá.

- Egyszóval abban a reményben távozhatom, felség kanyarodott vissza a tárgyhoz Caracciolo, tekintve hogy most sem volt még igazán nyugodt -, hogy felséged letesz a menekülés szégyenteljes tervéről, s hogy Nápolyt védeni fogjuk utolsó leheletünkig?

- Abban a reményben? Többet mondok: abban a biztos tudatban távozhatsz. Ma összeül az államtanács, ott én bejelentem, hogy Nápolyban akarok maradni, és punktum. Hidd meg, jól az eszembe vésted, amit a rendelkezésünkre álló erőkről mondtál. Nelsontól sem félek, tudom már, mit kell az arcába vágni, ha azt akarom, hogy az ajkát véresre harapdálja. Fontenoy, ugye? Megjegyzem, ne búsulj.

- Sire, megkockáztathatok még egy utolsó kérést?

- Halljam.

- Ha nem várt körülmények folytán felséged mégis távozni kényszerülne...

- De nem, ha mondom!

- Sire, ha véletlenül mégis úgy alakulna a helyzet, ha felséged mégis megváltoztatná valami okból a szándékait, engedje remélnem, hogy nem angol hajó fedélzetén hagyja el Nápolyt. Nagyon nagy szégyen lenne ez ránk, nápolyi tengerészekre.

- Ó, ami ezt illeti, kár nyugtalankodnod. A királyné persze más lapra tartozik, ő azt tesz, amit akar. De ami engem illet, ha a végszükség mégis úgy hozná, becsületszavamra csakis a te hajódon utazom, a *Minervá*-n. Most legalább tudod, mihez tartsd magad: ha rossz a szakácsod, sürgősen keressél másikat, élelmiszerkészleteidet pedig haladéktalanul egészítsd ki nagyobb kvantum makarónival és parmezánsajttal. A viszontlátásra... Fontenoy, ugye így mondtad, Fontenoy?

- Igenis, felség.

Caracciolo a kettős ígéret birtokában boldogan távozott. Minden oka megvolt, hogy a kihallgatás eredményével elégedett legyen.

A király látható rokonszenvvel pillantott a távozó tengernagy után.

- Rossz elgondolni is - dünnyögte -, micsoda ostobaságokba visznek sokszor bele. Még hogy én hajba kapjak egy ilyen emberrel, a drágalátos királyné meg a másik feslett nőszemély, lady Hamilton szép szemeiért!

68 AMELYBEN KIDERÜL: MI A KÜLÖNBSÉG SZABADSÁG ÉS FÜGGETLENSÉG KÖZÖTT?

A király megtartotta, amit Caracciolónak ígért. Az államtanács ülésén ellentmondást nem tűrően kijelentette: a tegnap esti tüntetés hatására elhatározta, hogy Nápolyban marad és az ország határait mindenáron megvédelmezi a francia betöréstől.

A király kinyilvánította akaratát, ellenvetésnek nem volt helye. Egyedül a királyné kockáztathatta volna meg, hogy ellene mondjon, de ő sem tette. Elállt a nyílt harctól, egyfelől, mert bízott Actonban, aki határozottan megígérte neki, hogy a királyt valami úton-módon távozásra bírja, másfelől, mert ismerte Ferdinándot, s tudta, képes a vita során végleg megmakacsolni magát.

Ferdinánd a tanácskozás után rögtön lakosztályába vonult. Ruffo kardinális már várta. A bíbornok szokása szerint megbízhatóan és pontosan elintézett mindent, amiben közösen megállapodtak. Ferrari az éjjel jelentkezett nála; egy fél órával később már úton is volt Manfredonián át Bécsbe, tarsolyában a császár hamisított levele s az az utasítás, hogy a levelet csakis magának a császárnak adhatja át. Ferdinánd semmiképpen nem akarta a császár jóindulatát eljátszani; a franciák ellenében senki mástól nem remélhetett hathatós segítséget, mint az Itáliában oly nagy befolyású osztrák császártól. Ami a visszájáról is igaz: Ausztria ellenében viszont kizárólag Franciaországra támaszkodhatott volna.

A hamisított levélhez rövid magyarázatot mellékelt Ruffo, a király nevében, de Ruffo aláírással. Magyarázat híján a császár aligha igazodott volna el a rejtélyes ügy útvesztőjében.

A király elmesélte Ruffónak, hogy folyt le a beszélgetés közte és a két tengernagy között. Ruffo élénken helyeselte a király döntését, és kijelentette, hogy sürgősen sort kell keríteni egy újabb, hármas tanácskozásra, őfelsége, Caracciolo tengernagy és az ő részvételével. Abban állapodtak meg, hogy be kell várni, milyen hatást vált ki Pronio abbé kiáltványa az Abruzzókban, végleges döntés csak a hatás ismeretében születhet.

Még egy látogatója akadt aznap a királynak, Cesare, a fiatal korzikai tiszt személyében. Cesare, mint tán emlékszünk, a király egyenes parancsára jelentkezett kihallgatásra. Amikor Ferdinánd kapitánnyá nevezte ki, meghagyta neki, hogy okvetlenül keresse fel új egyenruhájában, ugyanis saját szemével akar meggyőződni parancsa végrehajtásáról, és Cesare szájából óhajtja hallani, átvette-e a pátenst a hadügyminisztertől. A király történetesen Actonra bízta Cesare ügyét, s mivel Acton ez idő tájt igazán nem engedhette meg magának, hogy hanyagul járjon el a király bármely megbízása tárgyában, a fiatalember annak rendje-módja szerint mindent időben megkapott: az egyenruhát is, a pátenst is. Sietett a királynál jelentkezni. Az ajtónállók kezdetben azt hitték, Ferenc trónörökös kér bebocsáttatást - őket is megtévesztette Cesare már említett, nagyfokú hasonlósága a trónörökössel.

Az ifjú kapitányt majd felvetette az öröm és a büszkeség. Azért jött - mondta -, hogy a király lábai elé helyezze hetük hódolatát. Mélyen fájlalják, hogy hódolatuknak és hűségüknek nem adhatják most rögtön kézzel fogható tanújelét, ám pillanatnyilag meggátolja őket ebben az a körülmény, hogy az öreg hercegnők mindaddig nem hajlandók feloldani őket adott szavuk alól és lemondani testőri szolgálataikról, míg bántatlanul el nem jutnak a Triesztbe induló hajó fedélzetére. Ők heten kénytelenek Manfredoniába kísérni a hercegnőket, de mihelyt őfenségeik hajóra szálltak, egy emberként sietnek vissza Nápolyba, hogy beálljanak a trón és az oltár védőinek soraiba.

Hamarosan hír jött Proniótól. A siker felülmúlt minden várakozást. A király szózata úgy hatott, mint az isteni kinyilatkoztatás, egy csapásra csatasorba állította a papokat, a nemeseket és a polgármestereket. „Fegyverbe! Fegyverbe!" harsant a kiáltás Isolettától Capuáig, Aquilától Itriig. Pronio beszélt fra Diavolóval és Mammonéval, elmondta nekik, milyen feladatra szemelte ki őket, s mindketten nagy örömmel vállalták. Kezükben a pátens, ajkukon a király neve, hatalmuk szinte korlátlan, amióta a törvény üldözőjükből pártfogójukká változott. Nagyban fogadkoznak, hogy ha kell, az egész országot fenekestül felforgatják - mi az nekik, most, hogy szabad kezet kaptak, hogy a politika védpajzsa alatt garázdálkodhatnak!

A délolasz tartományokban nemzeti hagyomány a banditizmus. Honi talajból fakadt gyümölcs, a hegyvidék sajátos terméke. Teljes joggal be lehetne sorolni az érintett országrész - az abruzzói, casertai, basilicatai és kalábriai tartományok jellegzetes terményei közé. Úgy is mondhatnók, hogy a völgyekben gabona, kukorica és füge terem, a dombhátakon olajbogyó, dió és szőlő, a hegyekben zsivány.

Az említett tartományokban az útonállás rendes mesterségnek számít. Van, aki a pék, a szabó vagy a csizmadiamesterséget választja, és van, aki zsiványnak áll. Nincs abban semmi különös, a zsivány apja, anyja, fivére, nővére cseppet sem szégyelli fia vagy testvére foglalkozását, hiszen őrá magára sem vet rossz fényt a mestersége. Nyolc-kilenc hónapon át űzi, tavasszal, nyáron és ősszel; amikor leesik a hó, visszahúzódik a hegyekből a faluba, ott keres a tél elől menedéket. A hazatérőt nagy örömmel fogadják, él, mint más, szabadon jár-kel, a bíró maga is visszaköszön neki az utcán, hogyne, hiszen a bíró a zsiványnak gyakran jó komája, olykor rokona.

Tavasszal aztán leakasztja a zsivány a szegről a puskát, a pisztolyt meg a tőrt, és visszatér a hegyekbe.

Ezért tartja a közmondás is, hogy: „Zöld erdőben terem a zsivány."

Átnéztem 1503-tól napjainkig a levéltárak egész anyagát. Amióta Nápolynak saját kormánya van, mindig voltak zsiványellenes rendeletek, és ami igazán furcsa, ezek a rendeletek hajszálra megegyeznek, tekintet nélkül arra, hogy ki bocsátotta ki: a spanyol alkirály-e vagy az itáliai kormányzó. Persze, mert a bűncselekmények sem változtak semmit a történelem során. Betörés, fegyveres útonállás, zsarolás - a zsaroló levelek mindig gyújtogatással, csonkítással vagy gyilkossággal fenyegetőznek, s ha nem érnek célt, tényleg sor is kerül a további bűncselekményekre, úgymint: gyújtogatás, csonkítás, gyilkosság.

Forradalmi időkben a banditizmus elképesztő méreteket ölt. A politikai elv ürüggyé, a zászló gaztettek leplévé silányul. A zsivány törvényszerűen a reakció, azaz a trón és az oltár pártján áll, minthogy kizárólag a trón és az oltár hajlandó vele szövetségre lépni, a szabadelvűek, a haladás hívei, a forradalmárok megvetéssel fordulnak el tőle. A banditizmus fellángolásának pillanatai mindig egybeestek a politikai reakció fellángolásának dátumaival: a banditizmus az 1799-es, 1809-es, 1821-es, 1848-as és 1862-es években élte fénykorát, tehát akkor, amikor a csőd szélére jutott önkényuralom a zsiványok segítségére fanyalodott.

Ilyenkor gáttalanul terjed a banditizmus, hiszen a hatóságok nyílt támogatását élvezi, holott leküzdése egyébként ugyanezeknek a hatóságoknak egyik fő feladata. Ilyenkor éppen nem megy ritkaságszámba az olyan polgármester, helyettes polgármester vagy nemzetőrparancsnok, aki *manutengolo*, azaz a zsiványok cinkosa, sőt, még az olyan sem, aki maga is zsivány.

A banditizmus lelke, legfőbb erkölcsi támasza a klérus, a papok és a szerzetesek. Ők buzdítják a népet felkelésre, és ők látják el a felkelő zsiványokat szentelt érmékkel, amelyek viselőjén állítólag nem fog a golyó; s ha netán mégis fog, ha az érme itt e földön csődöt talál mondani, ha a zsivány megsebesül, elesik vagy felkötik, a szentelt érme a legbiztosabb menlevél a mennyek országába, szent Péter tisztelegve enged utat az érme tulajdonosának. A lépre csalt,

felesketett zsivány máris a mennyekbe ívelő Jákob-létra legalsó fokán tudja a lábát; áhítattal csókolgatja az érmét, és hősiesen hal meg, abban a boldogító meggyőződésben, hogy a lajtorja többi fokát immár akadálytalanul mássza meg.

De mi lehet a magyarázata egyén és tömeg elütő magatartásának? Miért old oly gyakran kereket a reguláris nápolyi katona az első ágyúlövésre, ha a zsivány hősiesen harcol és hősként hal meg? Megkíséreljük e jelenség magyarázatát adni, minthogy enélkül érthetetlenné válnának regényünk most következő fejezetei, és olvasóink hasztalan kutatnák a rejtély nyitját: vajon miért viselkednek ugyanazok az emberek fizikai és erkölcsi tekintetben is homlokegyenest ellenkező módon, aszerint hogy tömegben harcolnak vagy egyénileg.

Íme a magyarázat:

A kollektív bátorság a szabad népek erénye.

Az egyéni bátorság a nem szabad, csak független embereké.

A hegyvidékek lakói - svájciak, korzikaiak, skótok, szicíliaiak, montenegróiak, albánok, drúzok vagy cserkeszek - könnyűszerrel elnélkülözik a szabadságot, feltéve, hogy függetlenségükön nem esik csorba.

SZABADSÁG és FÜGGETLENSÉG: ez a két fogalom ég és föld. Lássuk, miért, hogyan.

A *szabadság* lemondást követel az egyes polgártól. Ki-ki feláldozza egyéni függetlensége egy részét a köz oltárán, s lesz belőle - törvény.

A *függetlenség* az egyén képességeinek gáttalan kiélése, vágyainak korlátlan kielégítése.

A *szabad ember* társadalmi lény. Rá van utalva társaira, s azok is őrá, megkövetelheti, hogy társai feláldozzák érte önérdeküket, mert maga is kész feláldozni önérdekét a többiért.

A *független ember* természeti lény. Önerejére utaltan él, nincs más szövetségese, mint a hegy meg az erdő, nincs más oltalma, mint a puska meg a tőr, nincs más segítőtársa, mint a tulajdon hallása és látása.

A *szabad emberek* hadseregbe, tömörülnek.

A *független emberek* bandába.

A *szabad emberek* vezényszava az, amit Napóleon adott ki a piramisok csatájában: *Zárt sorokban előre*!

A *független embereké* az, amit Charette, az ellenforradalmár adott ki a machecouli vérengzés előtt: *„Töltsétek kedveteket, fiaim!”*

A szabad ember királya vagy hona hívó szavára kel hadra.

A független ember önérdeke és indulata szavát követi.

A szabad ember *harcol*.

A független ember *öl*.

A szabad ember szava: a *Mi*.

A független emberé: az *Én*.

A szabad ember: a *Testvériség*.

A független ember: az *Önzés*.

1798-ban a nápolyi nép legfeljebb a függetlenségig jutott el, nem a szabadságig, és nem ismerte a testvériséget; ezért szenvedtek a nápolyiak vereséget szabályos harcban egy náluknál ötszörte kisebb hadseregtől.

A nápolyi tartományok parasztsága mindig is függetlenségben élt.

És itt a magyarázata a népfelkelés gyors terjedésének. A parasztok tömegesen követték a papok hívó szavát - Isten nevében, a királyét - a család nevében, és a gyűlöletét - a kapzsiság, a fosztogatás és a pusztítás nevében.

Ki-ki fogta a puskáját, fejszéjét vagy kését és beállt. Nem sarkallta őt más cél, mint a rombolásé, más remény, mint a zsákmányszerzésé. Vezérét követte, de nem engedelmeskedett neki, példáját megfogadta, de nem a parancsait. A nagy tömeg megfutott a franciák elől, az egyes ember felvette velük a harcot, a hadsereg semmivé lett, de előbújt helyette a föld alól a nép.

A legeslegutolsó pillanatban. Mert a nápolyi hadseregről továbbra is kétségbeejtő hírek érkeztek. A hadsereg egy csoportja Calviba vonult vissza, ahol is elsáncolta magát, valami Moesk nevezetű tábornok vezénylete alatt, akinek soha senki nem hallotta hírét, még Nelson sem - több levelében firtatja, ki lehet ez a Moesk. Macdonald Maurice Mathieu tábornokot küldte ki az ellenséges hadállás felszámolására. Mint már említettük, Championnet Macdonaldra ruházta a felelősséget a győzelem minél teljesebb kiaknázásáért, s a királyi csapatok üldözésének meggyorsításáért.

Maurice Mathieu megszállta a Calvi körüli dombokat, majd megadásra szólította fel Moesk tábornokot. Moesk hajlott a megadásra, de elfogadhatatlan feltételekhez kötötte. Maurice Mathieu válaszul tűz alá vette egy kolostor falát, hogy a támadt résen behatoljon a városba.

A tizedik lövésre megjelent Moeskék békekövete.

Maurice Mathieu szóhoz sem hagyta jutni. Rákiáltott:

- *Feltétel nélküli megadás! Különben kardélre hányatok mindenkit.*

S a királyiak feltétel nélkül letették a fegyvert.

Macdonald egyik csapást a másik után mérte a királyiakra. Gyors előnyomulásával sikerült is sok francia hadifogoly életét megmentenie, mindet azonban ő sem menthette meg.

Ascoliban háromszáz köztársasági katonát gyilkoltak le. Oszlop híján fákhoz kötözték és főbe lőtték mind a háromszázat.

Abricalliban a kötözőhelyen harminc beteget és sebesültet mészároltak le - köztük frissen operált rokkantakat.

A többi beteget elevenen égették el; meggyújtották a szalmazsákjaikat.

Championnet-t az ellenség legbarbárabb tettei sem bírhatták rá, hogy változtasson a humánus bánásmódon, állta, amit a kiáltványában ígért. A franciák embersége így annál kirívóbbá tette a király katonáinak kegyetlenségét.

Damas, az az emigráns tábornok, aki ilyen minőségében úgy vélte, köteles Ferdinándnak felajánlani szolgálatait, egymaga mentette meg a Civita Castellana-i szörnyű vereség másnapján a fehér királyi lobogó becsületét. Mack tábornokot annyira lekötötte a király elmenekítésének gondja, hogy tökéletesen megfeledkezett a Román túl állomásozó Damas tábornokról és hétezer katonájáról. Róma francia kézre került. Damas kénytelen volt Championnet-hoz folyamodni, hogy szabad elvonulást kérjen maga és hétezer katonája számára. Az volt ugyanis a terve, hogy a Teverone partján csatlakozik a királyi hadsereg ott lézengő maradványaihoz. Mint már említettük, a széthullt hadsereg létszáma még mindig ötszörösen múlta felül a győztes hadseregét.

Championnet előszeretettel vette magát körül tehetséges, fiatal tisztekkel. Damas követének meghallgatása után hívatta egyik ilyen fiatal tisztjét.

A tisztet Bonaminak hívták, s ő volt akkoriban a vezérkar főnöke.

Championnet megbízta, hogy derítse fel pontosan Damas-ék helyzetét, és jelentse az eredményt.

Bonami nyomban lóra ült és elvágtatott.

Nagy korszaka volt ez a francia köztársaságnak. A francia hadsereg minden egyes, regénynünkben felbukkanó tisztje megérdemelné, hogy színre léptekor olyasféleképpen mutassuk be, mint Homérosz az Iliászban a görög vezéreket, vagy mint Tasso a Megszabadított Jeruzsálemben a kereszteshadjárat vezetőit.

Ehelyett csak annyit mondunk Bonamiról, hogy Thiébault-val együtt egyike volt azoknak a mélyen gondolkodó és bátran cselekvő férfiaknak, akiknek a tábornok nyugodt lélekkel adhatta a következő utasítást: „Nézzen körül, és cselekedjék belátása szerint."

Bonami a Solara-kapunál Rey tábornok lovasságával találkozott, éppen akkor vonultak be a lovasok Rómába. Bonami tájékoztatta Rey tábornokot a kérdéses ügyről, s minthogy parancsot nem volt joga adni, rábeszélte, hogy küldjön ki felderítőket Albano és Frascati irányában. Ő maga egy szakasz lovas élén átkelt a Molle-hídon, a régi rómaiak pons Milviusán, majd gyors vágtára ösztökélve lovát, megindult arra, amerre Damas tábornokot tudta. Rey tábornok lovaskülönítménye és Macdonald könnyű lovassága tisztes távolból kísérte.

Bonami a kelleténél gyorsabban ért célba, Macdonald és Rey gyalogságát legalább egy óra járásnyira hagyva maga mögött.

Hogy az időt húzza, parlamenterként jelentkezett az őrségnél.

Nyomban Damas tábornokhoz vezették.

- Tábornok, a francia hadsereg főparancsnokához intézett levele tárgyában jöttem - mondta Bonami. - Championnet tábornok általam kéri, szíveskedjék bővebben megmagyarázni, mit óhajt.

- Szabad elvonulást a hadosztályomnak - felelte Damas tábornok.

- S ha Championnet elutasítja?

- Akkor, nem lévén más választásom, karddal nyitunk utat magunknak.

Bonami elmosolyodott.

- Meg kell értenie, tábornok, hogy ez lehetetlen. Semmiképp nem engedhetjük önt hétezer emberrel szabadon elvonulni. És hadd figyelmeztessem: karddal nyitni utat, ez nem lesz éppen gyerekjáték.

- Mi tehát a javaslata, ezredes? - kérdezte az emigráns tábornok.

- Amit javasolni szoktak az ön helyzetében levő csapatparancsnokoknak: tegye le a fegyvert.

Most Damas tábornok mosolyodott el.

- Vezérkari főnök úr - felelte -, hétezer katonám van, és minden egyes katona patrontáskájában huszonnégy puskagolyó. Ilyen helyzetben az ember nem teszi le a fegyvert, hanem nekivág - és győz vagy meghal.

- Ám legyen! - szólt Bonami. - Ha harc kell, legyen harc, tábornok.

Az emigráns tábornok elgondolkodott.

- Hat óra haladékot kérek - mondta végül. - Azalatt haditanácsot hívok össze, és megvitatjuk az ön javaslatát.

Bonaminak sehogy sem volt ínyére a dolog.

- Minek ide hat óra? - felelte. - Egy órát adok, tábornok.

A vezérkari főnöknek éppen egy órára volt szüksége. Ezalatt odaér a gyalogság.

Damas tábornok kénytelen-kelletlen ráállt. Megígérte, hogy egy órán belül választ ad Bonaminak.

Bonami újra lóra pattant, Rey tábornok elé vágtatott, s arra kérte, gyorsítsa meg a csapat előrenyomulásának iramát.

Csakhogy Damas tábornok sem volt rest; alaposan kihasználta az egy órai haladékot. Mire Bonami visszatért a csapattal, Damas hadosztálya már jócskán megkezdte a visszavonulást, szép rendben, Orbitello irányában.

A franciák a nápolyiak nyomába eredtek, élükön Rey tábornokkal és Bonami vezérkari főnökkel.

Egyikük a 16. dragonyoskülönítményt, a másik a 7-es vadászokat vezette. Stortánál utolérték és megrohamozták az ellenséget.

A nápolyi hátvéd szembefordult a republikánusokkal.

Rey és Bonami most találkozott először komoly ellenállással nápolyi részről, de néhány roham árán végül is úrrá lettek rajta. Közben leszállt az este. A nápolyi hátvédek bátorsága, önfeláldozása nem veszett kárba, Damas hadserege megmenekült. A sereg zöme zavartalanul folytatta a visszavonulást az éj leple alatt, Damas tábornok ugyanis jól ismerte a vidéket.

A francia csapat nem aknázhatta jobban ki győzelmét, a katonák majd összeestek a fáradtságtól. Kénytelenek voltak Huetába vonulni, éjszakai pihenőre.

Bonamit a tárgyalás során tanúsított ügyessége és a csatában tanúsított bátorsága elismeréséül Championnet vezérőrnaggyá léptette elő.

Damas tábornok korántsem végzett a republikánus sereggel. Macdonald megizente egyik parancsőrtisztje útján a Borghettóban időző Kellermann-nak, merre keresse a nápolyi hadoszlopot. Kellermann emberei valamicskével pihentebbek voltak, mint a tegnapi ütközetbe bevetett katonák. Kellermann azonnal felkerekedett, s megindult csapata élén Ronciglionén át Toscanellibe. Utolérte és megtámadta a nápolyi hadoszlopot. A nápolyiak bátran védekeztek. Ugyanezek az emberek egy osztrák vagy nápolyi tábornok vezénylete alatt nyilván régen megfutottak volna, s lám a francia tábornok keze alatt jól megállták a helyüket. Damas kénytelen volt visszavonulót fújni. Hogy a sereget fedezze, maga állt a hátvéd élére, és oroszláni bátorsággal vetette magát a harcba.

Kellermann egyik attakja - így csak ő tudott rohamozni, senki más! - eldöntötte a csatát a franciák javára, annál is inkább, mert Damas tábornok megsebesült. A nápolyi hadoszlop zöme beért a csata alatt Orbitellóba, és megkezdődött a csapat behajózása a kikötőben veszteglő nápolyi hajókra. Damas-t és az utóvédet a város kapujáig üldözték a franciák, éppen csak annyi idejük maradt, hogy a kaput nagy hirtelen bezárják maguk mögött. Kellermann rövid tárgyalás után hozzájárult, hogy Damas és emberei bántatlanul hajóra szálljanak, ágyúik hátrahagyása ellenében. Damas tábornok bátor magatartása tette Kellermannt engedékennyé? Valószínűleg inkább az a meggondolás, hogy kár lenne idejét egy nyomorú sárfészek ostromára pazarolni.

Annyi bizonyos, hogy a kurta, de csúfos véget ért nápolyi hadjárat alatt mindössze egy tábornok akadt az egész királyi seregben, aki nem vallott szégyent - és ez az egy is francia volt.

69 A ZSIVÁNYOK

Championnet elrendelte, hogy a francia hadsereg három oszlopban lépje haladéktalanul át a nápolyi királyság határát, mivel úgy ítélte, hogy a sorozatos győzelmek után senki és semmi nem állhatja többé útjukat.

A Macdonald vezette balszárny Aquilán át tört be az Abruzzók vidékére; a továbbjutáshoz el kellett foglalnia a sorai és capistrellói hegyszorosokat.

A jobbszárny parancsnoka, Rey tábornok Capua vidékére igyekezett hadtestével, a pontini mocsárvidéken, Terracinón és Fondin keresztül.

A derékhad, amelyet Championnet maga vezetett, a casertai tartományt özönlötte el, Valmontone, Ceperano és Ferentino elfoglalása után.

Az ország belsejébe vezető utat három, mondhatni bevehetetlen fellegvár állta el: Gaeta, Pescara és Civitella del Tronto.

Gaeta a Tirrén-tenger kijáratának a kulcsa, Pescara az Adriai-tengeré, a magasan fekvő Civitella del Tronto pedig a hegyvidéké.

Gaeta parancsnoka ekkoriban egy Tschudi nevezetű, vén svájci tábornok volt. Tschudi bőviben volt minden szükséges védelmi eszköznek szárazon és vízen egyaránt. Négyezer katona állt a rendelkezésére, tekintélyes mennyiségű fegyver - hetven ágyú, tizenkét mozsárágyú, húszezer puska - és egy évre elegendő élelem, nem is szólva a kikötőben veszteglő hajókról.

Rey tábornok megadásra szólította fel a várat.

Tschudi aggastyán létére nemrég vett el egy fiatal lányt. Hogy asszonyát féltette-e vagy inkább saját magát, nem tudni, elég az hozzá: nem utasította el a francia ultimátumot, hanem ehelyett nagy tanácskozást csődített egybe. Elhívta a püspököt, a város elöljáróit, és kikérte véleményüket. A püspök nagy hangon kijelentette, hogy neki elsőrendű kötelessége a béke megóvása, a tanácsnokok élénken helyeseltek, abban a reményben, hogy sikerül a várost az ostrom szenvedéseitől megkímélniük.

Még együtt ült a gyülekezet, amikor a francia tábornok kilövette az első - és egyetlen - ágyúgolyót a városra. Több se kellett Tschudinak. Lóhalálában követeket menesztett az ostromlókhoz, hogy megtudakolja békefeltételeiket.

- Feltétel nélküli megadás vagy kíméletlen harc - hangzott Rey tábornok válasza.

Két óra sem telt belé, Gaeta megadta magát.

Duhesme az Adriai-tenger partján nyomult előre, ezerötszáz ember élén. Követe útján megadásra szólította fel a pescarai erőd parancsnokát, valami Pricard nevezetű embert. A parancsnok úgy tett, mintha a vár romjai alá készülne temetkezni: körbevezette a francia követet az egész erődítményen, töviről hegyire megmutogatta neki a bástyákat, a fegyvereket, a lőszerrel és élelemmel tetésen telt raktárakat, s végül nagy hetykén azt üzente általa Duhesme-nek:

- A vár bevehetetlen. Megadásról szó sem lehet.

Ami egyébiránt nem gátolta őt meg abban, hogy az első ágyúlövésre meg ne nyissa a vár kapuit. A kitűnően felszerelt és megerősített vár hatvan ágyúval, négy mozsárágyúval és ezerötszáz emberrel megadta magát Duhesme-nek.

Civitella del Tronto volt talán a legerősebb a három erőd közül, részben hozzáférhetetlen fekvése, részben kitűnő erődítményrendszere folytán. Tíz nagy kaliberű ágyú, mindenféle szükséges hadianyag, temérdek élelem volt a várban felhalmozva. Parancsnoka egy Jean Lacombe nevezetű spanyol. Állhatta volna a vár az ostromot nyugodtan egy évig - állta is vagy egy napig. Kétórai lövöldözés után Civitella del Tronto is megadta magát - feltétel nélkül.

Egyszóval legfőbb ideje volt, mint az előző fejezet végén már leszögeztük, hogy a tábornokokat bandavezérek, a katonákat zsiványok váltsák fel.

Villámgyorsan megszerveződött a három banda Pronio vezénylete alatt. Az elsőt ő maga vezette, a másodikat Gaetano Mammone, a harmadikat fra Diavolo.

Pronio bandája esett át elsőnek a tűzkeresztségen. Lássuk, hogyan:

Pescara bevétele után Duhesme Chietinek vette az útját, hogy Championnet parancsa értelmében Capua előtt csatlakozzék a derékhadhoz. Toccóba érkezve heves lövöldözés zaja ütötte meg a fülét. A zaj Sulmona irányából jött. Duhesme gyorsabb menetre ösztökélte embereit.

A következő történt: egy francia csapat, élén Rusca tábornokkal, gyanútlanul, dobszóval bevonult Sulmona városába. Egyszerre valóságos golyóeső zúdult rájuk az ablakokból. A váratlan támadás némi zavart keltett a franciák soraiban.

Csak erre várt a San Pamfilo-templomban rejtőző Pronio. Száz ember élén kirohant a templomból, neki egyenesen a franciáknak. Egyidejűleg felerősödött a tüzelés az ablakokból. Rusca kétségbeesett erőfeszítései ellenére fejveszettség lett úrrá a francia katonákon, úgyhogy kénytelenek voltak hanyatt-homlok távozni Sulmonából, mintegy tizenkét halottat és sebesültet hagyva hátra.

Pronio emberei a város lakosaival karöltve azonnal nekiálltak a holttetemeket megcsonkítani, s a sebesülteket lemészárolni. A republikánusokat felrázta a rémlátvány, szégyenpírban égő arccal sorakoztak önként hadirendbe, és elszántan benyomultak újra a városba, az ablakokból és az utcáról rájuk irányuló tüzet viszonozva.

Pronio emberei azonban egyre gyilkosabb tüzet zúdítottak rájuk, a kapualjak és a kis sikátorok fedezékéből, és meglehet, másodszor is sor került volna a visszavonulásra, ha nem kezdődik hirtelen-váratlan heves lövöldözés a város másik végén.

Duhesme csapata érkezett meg a zaj nyomában. Megkerülték a várost és hátbatámadták Pronio bandáját.

Pronio ész nélkül futott saját hátvédje segítségére, mindkét kezében egy-egy pisztolyt szorongatva. Ott termett Duhesme előtt, rásütötte egyik pisztolyát, és meg is sebesítette a karján. Egy francia katona felemelt karddal rontott Pronióra. Pronio a másik pisztolyával leterítette a katonát, felkapta a kardját, és saját testével fedezte a banda visszavonulását, miután helyi tájszólásban - hogy a franciák ne értsék - parancsot adott rá. - A sikátorokon át meneküljetek, vissza a hegyekbe - üvöltötte Pronio. A zsiványok szempillantás alatt eltűntek a városból. A bandának azok a tagjai, akik a házakból lövöldöztek, a kerteken át oldottak kereket. Sulmona francia kézre került. Igen ám, csakhogy ezúttal a zsiványok harcoltak egy a tíz ellenében, s ha alulmaradtak is, súlyos veszteségeket okoztak a republikánusoknak. Nápolyban ezt az összecsapást éppen ezért valóságos diadalnak könyvelték el.

Gaeta csúfos eleste másnapján fra Diavolo mintegy százfőnyi csapata élén sikerrel megvédte a Garigliano folyó hídját ötven köztársasági katona ellenében. A katonákat Gourdel szárnysegéd vezényletével Rey tábornok küldte ki a híd elfoglalására. Rey mit sem tudott ekkor még a bandák létezéséről. A franciák számos sebesültet hagytak hátra a csatatéren, így mindenek-

előtt magát Gourdel szárnysegédet, továbbá egy zászlóaljparancsnokukat, s több más tisztet és katonát. A félholt sebesülteket a zsiványok összeszedték, fákhoz kötözték és lassú tűzön megégették, Mignano, Sessa és Traetta lakosainak legnagyobb örömére. A férfiak vadul kurjongattak, az asszonyok őrjöngő táncot roptak a máglya körül. Ilyen alkalmakkor a nők rendesen túltesznek kegyetlenségben a férfiakon.

Fra Diavolo megpróbált ellene szegülni a barbár gaztettnek, a foglyok lassú halálra kínzásának. Kilőtte minden golyóját, hogy néhány fogolynak megadja a kegyelemlövést. De be kellett látnia, hogy a könyörületes cselekedettel népszerűségét teszi kockára; a férfiak komor arccal figyelték, a nők szidalmazták. Akkor hátat fordított a republikánus vértanúk máglyáinak, és megpróbálta Francescát is magával vonni. De Francesca a világért el nem szalasztotta volna a pompás mulatságot. Kitépte magát fra Diavolo szorításából, visszafutott, s olyan őrjöngő táncba és rikácsolásba fogott, hogy túltett még a többi asszonyon is.

Mammone Capistrellóban ütötte fel a tanyáját, Sora előtt, a Fucino-tó és a Liri folyó között.

A Liri torkolatvidékéről francia egyenruhás tiszt közeleg, egy vezető társaságában - jelentette az őrszem.

- Hozzátok elém mind a kettőt - parancsolta Mammone.

Öt perc múlva előtte állt mindkét ember.

A hitszegő kalauz egyenesen Gaetano Mammone karjaiba vezette a tisztet, akit Championnet Lemoine tábornokhoz irányított sürgős paranccsal.

A tábornok egyik szárnysegéde volt a tiszt, a neve Claie.

- Kapóra jössz - mondta neki Mammone -, éppen megszomjaztam.

Tudjuk, miféle folyadékkal szokta Mammone a szomját oltani.

Megparancsolta, hogy húzzák le a szárnysegédről a kabátot, a mellényt, a nyakkendőt és az inget, majd hátrakulcsolt kézzel egy fához köttette.

Odalépett, egyik ujját a tiszt nyakára nyomta, hogy pontosan kitapintsa a nyaki ütőér helyét, előrántotta a tőrét, és a megfelelő ponton belédöfte.

A szárnysegéd nem kért kegyelmet. Egész idő alatt egy hangot nem ejtett; még csak fel sem jajdult. Tudta, miféle szörnyeteg hatalmába került, s egyetlen gondolat töltötte be egész lényét, akárcsak az ókori gladiátorokét: bátran meghalni!

A halálos döfést is némán, rezzenetlenül fogadta. A sebből sugárban, lüktetve szökkent elő a vér, a szívverés ütemére.

Mammone rászorította száját a szárnysegéd nyakára, mint annak idején Filomarino herceg mellére, és kéjjel hörpölte a vért, a folyékony halmazállapotú emberhúst.

Addig ivott, míg el nem telt vele. A fogoly nem szenvedett még ki. Mammone elvágta a kötelet, amellyel az áldozatot a fához erősítették, majd egy fűrészt kért.

Megvolt a terve: kupát készíteni, kedvelt italához, a vérhez illő ivóedényt. A halott koponyáját átfűrészelte, a kisagy és a szemöldökcsont fölött, kirázta belőle az agyvelőt, a szörnyű kupát kiöblítette az áldozat vérével - a szúrt sebből még mindig patakzott a vér -, a hajat csomóra fogta s a koponya csúcsán egy kötéldarabbal jó erősen összekötötte, hogy legyen minél megragadnia a koponyából lett ivóedényt. A holttestet darabokra vágatta, s a kutyákkal falatta föl.

Kémei jelentették, hogy egy harminc-negyven főnyi, kisebb francia különítmény közeleg Tagliacozzo felől. A fegyvereket sürgősen el kell rejteni, rendelkezett erre Mammone. Ki-ki szedjen virágot, kerítsenek olajágakat, aztán indulás a különítmény elé. A nők virágcsokrokkal, a férfiak és gyermekek olajágakkal köszöntsék a franciákat, és hívják meg a parancsnokot, embereivel együtt, arra az ünnepségre, amelyet Capistrello község hazafias érzelmű lakossága az ő megérkezésük tiszteletére rendez.

A küldöttség vidám énekszóval távozott. A falu főterén ezalatt gyorsan megterítettek egy hosszú-hosszú asztalt, s megrakták borral, kenyérrel, sülttel, sonkával, sajttal. A lakosság apraja-nagyja részt vett a munkában.

A tiszteknek a községházán terítettek, amelynek ablakai a térre nyíltak.

Mammone küldöttei a községtől alig egy mérföldnyire bukkantak rá Trémeau kapitány[20] kis különítményére. A különítmény tolmácsa és kalauza - áruló ez is, mint a legtöbb - elmagyarázta a republikánus kapitánynak, mi járatban van ez a virágot és olajágat lengető nagy csapat férfi, asszony, gyerek. Nem gyanakodott, miért is gyanakodott volna a vitéz, nyíltszívű Trémeau kapitány! Sorra ölelgette a csinos, felbokrétázott lányokat, aztán megparancsolta a markotányosnőnek, hogy adja rögtön elő a pálinkás hordót. Ittak egy pohár pálinkát Championnet egészségére, egy másodikat a francia köztársaság győzelmére, s végezetül mind megindultak a legszebb egyetértésben, kart karba öltve, a *Marseillaise*-t énekelve, a község irányába.

Gaetano Mammone a község határában leste, a tömeg közé vegyülve, a francia különítmény érkezését. A helybeliek a katonákat harsányan megéljenezték, majd közrefogták és a községháza elé vezették.

A téren ott állt, mint mondottuk, a terített asztal. Ahány francia katona, annyi teríték. A tisztekkel közölték, hogy ők külön esznek, benn a községházán, ahol már várják őket a községi tanács tagjai, a polgármester helyettesei és maga a polgármester, azaz valójában Gaetano Mammone és haramia alvezérei.

A katonák megörültek a barátságos fogadtatásnak. Puskáikat gúlába rakták, az asztaltól tíztizenöt lépés távolságban; kardjukat a nők szedték el, illetve a gyerekek, akik mindjárt neki is láttak katonásdit játszani. A katonák asztalhoz ültek. Vendéglátóik szaporán töltögették a bort a poharukba.

Trémeau kapitány hadnagya és két őrmestere társaságában ugyancsak asztalhoz ült, a községháza nagytermében.

Trémeau kapitány indulás előtt élesre töltette a puskákat, jogos elővigyázatból. Mammone emberei siettek beszivárogni az asztal és a puskahalmaz közé. Bent, a teremben, eleve úgy ültették le a tiszteket, hogy minél távolabb kerüljenek egymástól. Három-négy bandita is jutott egy francia tisztre.

Jó előre megállapodtak a zsiványok, hogy a mészárlásra Mammone ad jelt, mégpedig úgy, hogy Claie szárnysegéd borral teli koponyájával az ablakhoz lép, s a bort Ferdinánd király egészségére üríti.

---

[20] Reméljük, olvasóink helyeslésével találkozik az az elgondolásunk, hogy a történelmi epizódok szereplőit valódi nevükön említjük, így jártunk el Gourdel ezredes és Claie szárnysegéd esetében, s így jártunk el jelenleg Trémeau kapitány esetében is. Bizonyságául annak, hogy amit elmondunk, történelmi tény, nem mi találtuk ki, nem mi halmozzuk önkényesen a borzalmakat.

Minden úgy is történt, ahogy eltervezték. Mammone odalépett az ablakhoz, suttyomban megtöltötte a szerencsétlen tiszt koponyáját borral - a koponyán még meg sem alvadt a vér -, csomóra kötözött hajnál fogva felemelte, mint a talpas kupát, s az ablakon kihajolva a király egészségére ürítette.

- Halál a franciákra! - üvöltött fel a tömeg.

A zsiványok rávetették magukat a puskákra. Mindazok, akik odáig felszolgálás ürügyén a franciák körül sündörögtek, sietve hátrahúzódtak, s megkezdődött - tíz lépésről - a lövöldözés. A republikánusok saját fegyverüktől találva sorban elestek. De nem járt jobban az sem, aki csak megsebesült, vagy akit a golyó elkerült: őket a gyerekek és asszonyok mészárolták le, tulajdon kardjaikkal.

A tisztek futottak volna ki a térre, bajtársaik megmentésére, de nem moccanhattak: öt-hat zsivány rontott mindegyikükre.

Mammone dölyfösen eléjük dobbant, kezében a véres kupa, és kijelentette: aki közülük hajlandó Ferdinánd király egészségére kiinni honfitársa koponyájából a bort, annak megkegyelmez.

A négy tiszt iszonyodva intett nemet.

Mammone szögeket és kalapácsot hozatott. A francia tiszteket arra kényszerítette, hogy a kezüket maguk elé rakják, s aztán odaszögezte sorra a kezeket az asztallapra.

Mikor ez megtörtént, rőzse- és szalmakötegeket hánytak az ablakokon át a terembe, csóvát dobtak rá, és a franciákra zárták a terem ablakát ajtaját.

A republikánus tisztek mégsem haltak olyan hosszas és gyötrelmes kínhalált, mint hóhéraik remélték. Az egyik őrmesternek volt ereje és bátorsága feltépni a kezét bénító szögeket, s ő megtette bajtársainak azt a szörnyű szívességet, hogy Trémeau kapitány tőrének egy-egy döfésével sorra végezzen velük. Utoljára önmaga ellen fordította a tőrt.

Mind a négyen hősként haltak, utolsó szavukkal is a köztársaságot éltették.

Az esemény híre eljutott Nápolyba, s Ferdinánd királynak nagy örömére szolgált. Hű alattvalói buzgalmán fellelkesülve el is tökélte, szilárdabban, mint valaha, hogy nem hagyja el Nápolyt, nem, semmi áron.

Mi pedig, kedves olvasóink, ezennel búcsút veszünk a három zsiványtól, s mialatt Mammone, fra Diavolo és Pronio tovább űzi kisded játékait, visszatérünk a királynéhoz, megnézni, mit forral. Mert ő, a királlyal ellentétben, jobban eltökélte, mint valaha, hogy elmenekül Nápolyból, el, mindenáron.

70 A FÖLD ALATTI REJTEKÚT

Caracciolo tengernagy fején találta a szöget, Anglia politikai érdekei csakugyan azt kívánták, hogy Ferdinánd és Karolina elmeneküljön Nápolyból Szicíliába. Ha egyszer ott vannak, elvágva saját hadseregüktől és alattvalóiktól, nem remélhetnek többé segítséget mástól, mint az angol flottától.

Ezért ösztökélte Nelson, sir William és Emma Lyonna szüntelen menekülésre a királynét, akit enélkül is állandó rémlátások gyötörtek. Karolina tudta, mennyire gyűlölik őt a nápolyiak, és bizonyosra vette, hogy ha a férjét meg is mentené a nép egy köztársaságpárti megmozdulás esetén, őt nyugodt lélekkel sorsára hagynák; börtön várna rá vagy tán a vérpad.

Egy látomás kísértette éjjel-nappal. Húga, Marie Antoinette, amint két kézzel fogja saját levágott fejét, amelyről hosszan csüng alá a hófehér - egyetlen éjszakán megőszült - haj.

December 19-én, tíz nappal a király visszatérése után, ismét bizalmas megbeszélés folyt a királyné hálószobájában, Acton és Emma Lyonna részvételével.

Este nyolc óra volt. Kint vihar tombolt, szárnya bőszülten csapkodta a palota ablaktábláit, s idáig hallatszott a Castel Nuovo spanyol tornyait ostromló tenger dühödt moraja. A szobában egyetlen lámpás égett. Fénye a palota alaprajzára vetődött. A királyné és Acton lázasan, de eredménytelenül keresett a rajzon valamit, egy rejtett pontot.

A szoba egyik homályos zugában emberalak körvonalai rémlettek. Némán állt, mint az árnyék, szoborszerű mozdulatlanságban, és mégis mintegy parancsra lesve, ugrásra készen.

A királyné ingerülten toppantott.

- A rejtekútnak itt kell lennie - mondta. - Bizonyosan tudom, hogy létezik, bár emberemlékezet óta nem használta senki.

- És felséged azt hiszi, szüksége lehet a rejtekútra?

- Nem hiszem, tudom! - felelte a királyné. - A szájhagyomány úgy tartja, hogy ez a titkos folyosó egyenesen a katonai kikötőbe vezet. Más módot igazán nem látok rá, hogy titokban szállítsuk fel az angol hadihajókra ékszereinket, aranyainkat s a kiszemelt, nagyértékű műtárgyakat. A nép fellázad, ha megsejti, mi készül, márpedig megsejti, mihelyt egyetlen ládát is a szemük láttára vitetünk fel a *Vanguard*-ra. Akkor pedig befellegzett a szökésnek. Ha törik, ha szakad, meg kell találnunk a rejtekutat!

Karolina felkapta a nagyítót, újra a tervrajz fölé hajolt, és makacsul tovább fürkészte szövevényét: hátha előbukkan mégiscsak a titkos folyosó, a menekülés egyetlen útja!

Karolina növekvő nyugtalansága láttán Acton felegyenesedett, megkereste tekintetével azt a bizonyos árnyat a szoba szögletében, és nevén szólította:

- Dick!

A fiatalember összerezzent, mint akit váratlanul ér a hívás. Úgy látszik, lélekben mérhetetlen távol időzött a helytől, ahol anyagi-testi mivoltában leledzett.

- Mit parancsol excellenciád? - kérdezte felocsúdva.

- Hallotta, miről beszéltünk, Dick?

- Nem, excellenciás uram.

- Ugyan! Hát nem itt áll már több mint egy órája? - csattant fel a királyné ingerülten.

- De igen, felség.

- Nos, akkor hallania kellett, miről tárgyalunk, következésképp tudnia kell azt is, hogy mit keresünk.

- Felséges asszonyom, Acton őkegyelmessége nem hatalmazott fel rá, hogy a beszélgetést figyeljem. Egy árva szó nem sok, annyit sem hallottam.

- Sir John - szólt a királyné, némi gyanakvással -, titkára igazán becses embernek látszik.

- Nagy becsben is tartom, felséges asszony, mint voltam már bátor felségednek egyszer-kétszer említeni.

Olvasóink maguk is tapasztalhatták, a Ferrarit ért baleset éjjelén, hogy a szóban forgó fiatalember gazdája minden parancsát nagy buzgalommal, ellenvetés nélkül s amellett igen értelmesen hajtotta végre.

Acton ismét a titkárhoz fordult:

- Lépjen közelebb, Dick.

- Szolgálatjára, uram - felelte engedelmesen a fiatalember, közelebb sietve.

- Ha jól tudom, konyít valamit az építészethez, Dick.

- Igen, uram, két évig tanultam.

- No ugye. Hát akkor jöjjön, segítsen keresni, talán több szerencsével jár, mint mi. Itt valahol, a pincék táján lennie kell egy rejtekútnak, amely a palota belsejéből a katonai kikötőbe vezet.

Acton félreállt, hogy titkárának utat engedjen az asztalhoz. Az a tervrajz fölé hajolt, de nyomban újra felegyenesedett:

- Úgy hiszem, a tervrajzon hiába keressük - mondta.

- Ugyan miért?

- Ha csakugyan épült valahol a palota alatt egy titkos kijáró, azt az építész nyilván nem tüntette fel a tervrajzon.

- De miért? - kérdezte a királyné, ingerülten, mint rendesen.

- Azért, felséges asszony, mert ha feltünteti, a kijárat nem titkos többé, hiszen bárki rátalál a tervrajz ismeretében.

A királyné elnevette magát.

- Meglehetősen ésszerű, amit a titkára mond, főkapitány úr.

- Annyira az, hogy pirulnom kell, amiért nem jöttem rá magamtól - felelte Acton.

- Nos, Dick úr, segítsen megtalálni a rejtekutat - szólt Emma Lyonna. - Ha megtalálta, hajlandó vagyok magam is részt venni a felderítés munkálataiban, mint egy valódi Ann Radcliffe hősnő, hogy a királyné őfelségének utóbb beszámolhassak az eredményről.

Richard nem felelt rögtön. Actonra pillantott, mintegy beleegyezését várva.

- Mondja csak ki, Dick, bátran, ami a szívét nyomja - szólt Acton. - Őfelsége kész meghallgatni, s én tökéletesen megbízom a maga eszében és titoktartásában.

Dick könnyedén meghajolt.

- Mindenekelőtt át kellene vizsgálni, úgy hiszem, a palota alapzatát, végig a kikötőmedence mentén. Lehetetlen, hogy ne legyen valami nyoma a kijárati ajtónak, ha még olyan gondosan álcázták is.

- A mai éjszaka tehát már kárba veszett. Várnunk kell, míg megvirrad - sóhajtott a királyné.

Dick az ablakhoz lépett.

- Nem gondolnám, felséges asszonyom - mondta. - Az ég felhős, de telihold van. A hold gyakran kibukkan a felhők közül, s ilyenkor erős fényt ad. Ha úgy tetszik, azonnal hozzáfoghatok a kutatáshoz. Mindössze a jelszót kéne tudnom, hogy szabadon mozoghassak a katonai kikötő körzetében.

- Mi sem egyszerűbb - bólintott Acton. - Elkísérem a városparancsnokhoz, megkérdezzük a jelszót, sőt, arra is megkérhetjük a parancsnokot, a zavartalanabb munka érdekében, hogy utasítsa az őrszemeket: ne háborgassák magát dolga végeztéig.

- Induljunk, főkapitány úr. Őfelsége az imént kegyeskedett megjegyezni, hogy az idő sürget.

- Menjen csak, főkapitány - helyeselt a királyné. - Dick úr, tegyen ki magáért, ne okozzon csalódást. Mutatkozzék méltónak kedvező véleményünkre.

- Megteszem, ami tőlem telik - felelte a fiatalember mély meghajlással, és a főkapitány nyomában kisietett a szobából.

Acton tíz perc múltán egyedül tért vissza.

- Mi újság? - kérdezte a királyné.

- Hű kopónk máris munkához látott - felelte Acton. - Ugyancsak meglepne, ha nem ugratná ki a nyulat a bokorból, hogy a király őfelsége szavajárását idézzem.

Dick a jelszó birtokában valóban megkezdte a kutatást. Bántatlanul járt-kelt, a szolgálatos tiszt külön is az őrszemek jóindulatába ajánlotta. A fal egyik beszögellésében hamarosan felfedezett egy rozsdamarta, pókhálólepett keresztrácsozatot. Naponta száz meg száz ember haladt el a rács előtt, de hosszú évek óta úgy megszokták, hogy ügyet sem vetettek rá többé. Dick esküdni mert volna, hogy megtalálta a rejtekút kijáratát. Már csak a bejárat van hátra - gondolta.

Besietett a palotába, és megtudakolta, ki a legöregebb a palota alsó emeletein élő-nyüzsgő szolgahadból. A kulcsár apja - felelték -, ő maga negyven évig volt kulcsár, és annak is van már vagy húsz éve, hogy a kulcsárságot fiára ruházta. Nyolcvankét esztendős az öreg, III. Károly király hozta őt trónra léptekor Spanyolországból magával, azóta szolgál a palotában.

Dick felkereste a kulcsárt.

Az egész családot vacsoránál találta. Tizenketten ülték körül az asztalt. Az asztalfőn a család törzse, az aggastyán, körülötte sarjai: két fia, két menye, hét unokája.

Két fia közül az idősebb lépett apja örökébe, ő lett a kulcsár, a fiatalabb lakatosként szolgált a palotában.

Szép arcú, egyenes tartású, szikár öregember volt a hajdani kulcsár, korához képest jó erőben, s úgy tetszett, szellemi képességei teljes birtokában.

Dick spanyolul szólította meg az aggastyánt.

- A királyné hívatja - mondta.

Az öreg összerezzent, III. Károly távozása óta, tehát már vagy negyven esztendeje soha nem szólt senki hozzá az anyanyelvén.

- A királyné hívat? - kérdezte meghökkenve, olaszul.

Mintegy vezényszóra, talpon termett az egész család.

- A királyné hívatja - ismételte meg Dick.

- Engem?

- Igen.

- Nem méltóztatik tévedni?

- Nem, ha mondom.

- Mikor kell megjelennem a királyné előtt?

- Most rögtön.

- De... ilyen ruhában nem állhatok őfelsége elé.

- Őfelsége úgy óhajtja látni, amint van.

- De excellenciás uram...

- A királyné vár.

Az aggastyán felemelkedett. Tétova pillantása nyugtalanul rebbent fiaira. Szemmel láthatóan nem annyira megtisztelőnek, mint inkább aggasztónak érezte a királyné parancsát.

- Mondja meg a lakatos fiának, hogy ne feküdjön le - folytatta Dick, változatlanul spanyol nyelven. - A királyné alkalmasint még ma éjjel igénybe óhajtja venni szolgálatait.

Az öreg elismételte olaszul a parancsot.

- Mehetünk? - kérdezte Dick.

- Excellenciád szolgálatjára - felelte az öreg.

Kissé vontatott, de szilárd léptekkel követte Dicket. Felmentek egy melléklépcsőn - Dick jobbnak látta a főlépcsőt elkerülni -, s két-három folyosón végighaladva célhoz értek. A titkár csak az imént hagyta el a királyné szobáját a főkapitány kíséretében. Az ajtónállók nyomban felismerték, s máris ugrottak volna bejelenteni, ám Dick leintette őket - maradjanak csak veszteg! -, odalépett az ajtóhoz és halkan megkocogtatta.

- Jöjjön be - hangzott fel tüstént a királyné hangja. Sejtette, hogy Dick vár kint, a tapintatos jelentkezés egészen őrá vallott.

Acton sietett ajtót nyitni, de Dick megelőzte. Benyitott, mielőtt Acton kettőt lépett volna. Az öreget az előszobában hagyta.

- Mi újság? - kérdezte a királyné. - Talált valamit?

- Remélem, felség, megtaláltam, amit keresünk.

- A rejtekutat?

- Egyelőre remélhetőleg a kijáratát. És talán azt az embert, aki a bejáratot ismeri.

- Azt az embert, aki a bejáratot ismeri?

- Igen, III. Károly volt kulcsárát. Nyolcvankét esztendős az öreg.

- Kifaggatta?

- Nem éreztem magam rá feljogosítva, felséges asszonyom, úgy hittem, ez csakis felségedet illeti meg.

- Hol az öreg?

- Itt - mutatott a titkár az ajtóra.

- Lépjen be.

Dick az ajtóhoz sietett, és kikiáltott:

- Jöjjön, öreg.

Az aggastyán megjelent a küszöbön.

- Á, hiszen ez Pacheco - szólt a királyné. Ismerte az öreget, aki vagy húsz esztendőn át szolgálta kulcsárként az uralkodópárt. - Hát él még? Nem is tudtam. Igazán örülök, Pacheco, hogy jó erőben, egészségben láthatom.

Az öreg földig hajolt.

- Figyeljen, Pacheco, nagy szolgálatot tehet nekem, éppen élemedett koránál fogva.

- Parancsoljon velem, felséges asszonyom.

- Bizonyára ismerte vagy ha nem ismerte, legalább hallotta hírét még a megboldogult III. Károly idején - Isten nyugosztalja! - annak a titkos folyosónak, amely a palota pincéjéből a katonai kikötőbe vezet.

Az aggastyán a homlokához kapott.

- Csakugyan - mondta -, mintha rémlene valami.

- Gondolkozzék, Pacheco, gondolkozzék! Okvetlenül meg kell találnunk a folyosót, lehetőleg még ma éjjel.

Az aggastyán tanácstalanul ingatta a fejét. A királyné ingerült mozdulatot tett.

- Hja, nem vagyok már mai gyerek - mentegetőzött Pacheco. - A nyolcvankettedik évemet taposom, ilyenkor rövid már az ember emlékezete. Talán a fiaim, ha velük megbeszélhetném...

- A fiai? Kik a fiai?

- Felséged engedelmével az idősebbik, az, aki most ötven éves, az utódom, azaz kulcsár. A másik, a negyvennyolc éves fiam, lakatos.

- Lakatos, azt mondta?

- Igenis, felséged szolgálatjára, rendelkezzék vele legjobb belátása szerint.

- Lakatos! Hallja, felséges asszony? - avatkozott közbe Richard. - Lakatos nélkül nem boldogulunk az ajtókkal.

- Legyen - bólintott a királyné. - Megtanácskozhatja, öreg, a fiaival a dolgot. De csakis a fiaival, az asszonyok előtt egy szót se!

- Isten áldása legyen felségeden - köszönt el az aggastyán, földig hajolva.

- Dick úr, kövesse ezt az embert - rendelkezett a királyné. - A családi tanácskozás eredményéről sürgős tájékoztatást kérek.

Dick meghajolt, és kisietett.

Amikor alig tizenöt perc múltán visszatért, ünnepélyesen jelentette:

- Megvan a rejtekút. A lakatos készenlétben, felségednek egyetlen szavába kerül, hogy megnyíljék az ajtó.

- Főkapitány - szólt a királyné -, Richard úr valóban igen becses ember, előbb-utóbb alkalmasint el is kérem öntől.

- Mindkettőnk leghőbb vágya teljesül azon a napon, felséges asszonyom. Addig is mit parancsol felséged?

- Gyere - fordult a királyné Emma Lyonnához -, ezt a saját szemünkkel kell látnunk.

71 A MONTE CASSINO LEGENDÁJA

Aznap, sőt, ugyanazon órában, amikor a titkos folyosó ajtaja feltárult a királyné előtt, és Emma Lyonna, ígéretéhez híven, bemerészkedett Richard nyomában, fáklyafény világánál a föld alá, szakasztott mint egy *regényhősnő*, egy fiatalember igyekezett felfelé a Monte Cassino meredek lejtőjén. Lóháton, holott ezt az utat csakis gyalogszerrel vagy öszvéren szokás megtenni.

A vakmerő fiatalember mégis lovon vágott neki a Monte Cassino legmagasabb csúcsának, a szent Benedek alapította kolostorba vezető köves útnak. Mondták neki eleget San Germanóban, hogy valóságos istenkísértés lovon mászni meg a hegyet, felfelé is az, de lefelé az őrülettel határos vállalkozás. Hiába, a fiatalember vagy a lovában, illetve saját lovaglótudományában bízott mértéktelenül, vagy a veszélyt szokta meg annyira, hogy fel sem veszi.

Szélesen terült el alatta a kanyargós Garigliano folyó csillogó szalagjával ékes völgy. A folyó egy darabon követi a völgyhajlatot, míg el nem tér végleg más irányba, hogy Gaetánál beletorkolljék a tengerbe. 1503-ban itt vert meg bennünket, franciákat, a Garigliano folyó partján Cordobai Gonzales; s lám, milyen forgandó a szerencse! A fiatalember most francia csapatok táborhelyeire láthatott le minden irányban a hegyoldalról. Háromszáz év múltán visszatért erre a tájra a francia hadsereg, hogy a spanyol monarchia szétzúzásával álljon bosszút a régi vereségért. Ámbár ez a vereség különb dicsőséggel övezte valaha Bayard lovagot, mint akárhány győzelem a győzőt.

A lovas csak haladt feljebb, egyre feljebb a körbefutó kövesúton. Hol jobbról, hol balról tárult a szeme elé a város, az ókori Cassinum helyére épült San Germano látképe s fölötte az ősrégi vár romjai. A vár s az alatta elterülő város egészen 844-ig a Cassinum nevet viselte, amikor is Lotár, Itália első királya, kiűzte Kalábriából és a beneventói nagyhercegség területéről a szaracénokat, és itt telepedett meg, ezen a vidéken.

Ő ajándékozta a Megváltó templomának a szentéletű capuai püspök, Germanus egyik ujját. Erről a csodatévő ereklyéről kapta a város mai nevét, akárcsak egy másik, nem olasz, hanem francia város, három francia király - II. Henrik, IX. Károly és XIV. Lajos - szülővárosa; Szent Germanus holtteste ugyanis Franciaországba került, egy benediktinus kolostorba, amely akkoriban a Ledia erdő kellős közepén állt.[21]

A Monte Cassino, amelyen vakmerő lovasunk makacsul törtet felfelé, csekély változtatással, olaszos formában megőrizte, mint látjuk, a régi római Cassinum nevet. A Monte Cassino a casertai tartomány szent hegye, s a nagy erkölcsi vagy politikai katasztrófák hajótöröttjeinek örökös menedéke. Itt nyugszik sírjában Carlomanus, Kis Pipin fivére, itt pihent meg, kevéssel a halála előtt, VII. Gergely pápa, útban Salerno felé. Monte Cassinóból nem kevesebb, mint három pápa került ki: IX. István, III. Viktor és X. Leó egyaránt a kolostor apátja volt, mielőtt pápává választották őket.

497-ben az akkor tizenhét esztendős Szent Benedek megundorodott a pogány Róma züllött erkölcseitől, és Sublaqueumba - a mai Subiacóba - vonult vissza. Erényes életének híre számos tanítványt gyűjtött köré, ám hamarosan fejére vonta a hatalmasok haragját is. 529-ben elbujdosott korábbi lakhelyéről. Cassinumba érve elhatározta, hogy itt telepszik meg, s a város uralta domb csúcsán építi fel a Benedek-rend klastromát. Közel az éghez, s ami ennél is

[21] Saint-Germain en Laye: Sanctus Germanus in Ledia.

fontosabb, tiszta, magaslati levegőn, mert a völgyet szinte egész évben fojtó ködtakaró borítja a Garagliano folyóból felszálló pára következtében.

A kolostor felépítéséről hallgat a krónika, e tárgyban kénytelenek vagyunk a legendához folyamodni.

Szent Benedek, akit akkoriban még csak Benedeknek neveztek, nekivágott a dombnak. A csúcsra érve belátta, hogy jóformán lehetetlen a szükséges építőanyagot ide felszállítani.

Nincs tehát más mód, a Sátánnal kell elvégeztetni a munkát!

Szent Benedeknek jócskán akadt dolga addig is a Sátánnal. Az ördög számtalanszor megkísértette a szentet, és mindig felsült. Csakhogy egészen más dolog ellenállni a Sátánnak, mint leigázni! Ezúttal pedig teljes győzelemre volt szükség, ha Benedek akarta a feltételeket diktálni. A Sátánt legyőzni nehéz, de nem lehetetlen, példa rá Szent Antal, aki nemegyszer úgy ellátta a Sátán baját, hogy az Úristen sem különbül.

Mindenesetre olyan helyzetet kell teremteni, hogy a Sátán feltétel nélkül kapituláljon.

Addig törte a fejét Szent Benedek, míg egy szép napon kisütötte, mit is kell tennie. Ámbár az is lehet, hogy isteni sugallatra cselekedett.

Benedek lesietett Cassinumba, és bekopogott egy jóravaló lakatosmester műhelyébe. Igaz keresztény volt a mester, s ezt senki nem tudhatta jobban Szent Benedeknél, mivel egy héttel annak előtte saját kezűleg keresztelte meg a lakatost.

A szent egy fogót rendelt. A mester mindjárt elő is hozott egy pompás, vadonatúj fogót. Szent Benedek nem kért belőle.

Neki, úgymond, különleges fogóra van szüksége, két vastüskével a végén. Azzal megszentelt egy rocska vizet, és megkérte a lakatosmestert, hogy csakis ebben a vízben eddze majd meg a fogó vasát. Szigorúan a lelkére kötötte azt is, hogy sose felejtsen el munkakezdéskor és -végzéskor keresztet vetni, míg csak a fogón dolgozik.

- Felvigyem a hegyre a kész fogót, atyám? - kérdezte a mester.

Szent Benedek ugyanis a domb tetején lakott egy barlangban, mindaddig, míg a kolostor fel nem épült. A barlang ma is megtekinthető a Monte Cassino csúcsán. A hivők nagy becsben tartják, lévén szerintük a néhai szent lakhelye.

- Nem - felelte Szent Benedek -, magam jövök érte. Mikorra készül el?

- Holnapután déltájban.

- Nos, a viszontlátásra, holnapután.

A mondott napon, a mondott órában beállított a lakatosműhelybe Szent Benedek. Tíz perccel később távozott, a fogót gondosan köpenye alá rejtve.

Az ördög éjjelről éjjelre meglátogatta a szentet. Honnan, honnan nem, de egyszer csak ott termett Benedek előtt, aki ilyenkor békésen üldögélt barlangjában, s az egyházatyák írásait olvasgatta, és száz- meg százféle alakban, százféleképpen próbálta kísértésbe ejteni Isten szolgáját.

Szent Benedek jó előre elkészítette a következő szerződést:

„Esküszöm a mindenható Istenre, mennynek és földnek teremtőjére, valamint a Jézus Krisztusra, ő egyszülött fiára,

Hogy én, a Sátán, a lázadó és elkárhozott arkangyal, erőmhöz mérten segítem Szent Benedeket, Isten szolgáját ama kolostor építésének munkálataiban, amelyet a mons Cassinum csúcsán szándékozik emelni; azaz felhordom a hegy csúcsára az összes követ, oszlopot,

gerendát, tehát a fentebb nevezett kolostor építéséhez szükséges mindennemű anyagot, és álság nélkül, szó szerint engedelmeskedem Benedek bármely parancsának, amíg a kolostor fel nem épül.

Az Atyának, a Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében. Ámen."

Benedek szépen összehajtotta az írást, kirakta az asztalra. Tintát, pennát is készített mellé.

Este megtette előkészületeit, majd türelmesen várta a Sátánt.

Az előkészület abból állt, hogy a szentelt fogó végét tűzbe tartotta, míg csak vörösizzásba nem jött a fogó vége, illetve inkább a feje.

Három nap, három éjjel várta hiába Benedek a Sátánt, mintha csak megorrontotta volna a veszélyt őkelme.

A negyedik nap éjjelén mégis megjelent. Rettenetes vihar kerekedett azon az éjszakán, úgy tombolt, rombolt, mintha a Teremtés egész művét fel akarná forgatni.

A pokoli égzengés, villámlás ellenére Szent Benedek alvást mímelt. Félig nyitott szemmel szunyókált a tűz közvetlen közelében, de volt rá gondja, hogy a fogó jól a keze ügyébe essék.

Meggyőzően mímelhette az alvást, mert lám, a Sátán léprement. Lábujjhegyen, azazhogy bocsánat, karomhegyen odasettenkedett a szent mögé, nagy hirtelen áthajolt a válla fölött és az arcába meredt.

Több se kellett Szent Benedeknek! Uccu, kapta a fogót, és jól orron csippentette az ördögöt.

Ha a fogó amolyan közönséges fogó, a Sátán nagyot nevet a markába. Mit neki az izzó vas, a tűz az ő igazi eleme! Csakhogy, mint tudjuk, különleges fogó szorította össze a Sátán orrát: ezt a fogót mestere szentelt vízben edzette, és sűrű keresztvetés közben készítette.

A kárvallott Sátán vadul hányta-vetette magát, kénköves lángot okádott Szent Benedek arcába, torka szakadtából bömbölt, és fenyegetően nyújtogatta felé a karmait. Benedek nem ijedt meg, a fogó szárát jó hosszúra csináltatta, őt nem érhette baj. Minél vadabbul fickándozott a Sátán, minél dühödtebben okádta a tüzet meg a lángot, minél kegyetlenebbül fenekedett Benedekre, annál erősebben markolta a szent a fogó szárát egyik kezével, s annál szaporábban hányta a keresztet a másikkal.

A Sátán kénytelen volt belátni, hogy ezúttal nálánál erősebb ellenféllel húzott ujjat. Nyilvánvaló, Isten maga állt a szent pártjára. Mit volt mit tenni, kegyelemért könyörgött.

- Jól van - szólt Szent Benedek -, bejöttél az én utcámba. Ott az a pergamen az asztalon, olvasd szépen el és írd alá!

- Hogyan olvasnám - siránkozott az ördög -, nem látok olvasni a fogótól!

- Olvasd fél szemmel.

A szent remete hajthatatlan maradt, a Sátán kénytelen-kelletlen nekifohászkodott és elolvasta, szörnyen kancsítva, a szerződést.

Szorult helyzetben rendesen jámbor ellenfél a Sátán, nem nehéz vele megegyezni, feltéve persze, hogy sikerül kelepcébe csalni.

Mihelyt végzett az olvasással, újból rákezdte:

- Hogy írjam alá? Nem is tudok írni.

- Ejnye, hát rajzold oda a keresztvonásodat - mondta a szent.

A „keresztvonásod” szóra akkorát ugrott a Sátán, hogy bizonyosan kitépte volna az orrát a fogóból, ha a szent nem olyan előrelátó. A fogó végén alkalmazott két vastüske azonban megtette a magáét.

- Úgy hiszem, csakugyan az a legokosabb, ha aláírom - nyöszörgött a Sátán.

És már fogta is a pennát, hogy aláírja a szerződést.

- Lassabban a testtel! Az okmányt szabályosan kell ám kiállítanunk! - intette a szent. - Mindenekelőtt írjuk oda az évszámot meg a mai nap dátumát. És ami a fő: írjunk olvashatóan, félreértések elkerülése végett - tette még hozzá.

A Sátán takaros verébfej betűkkel leírta: *529. július 24-e*.

- Megvan - jelentette.

- Nem addig van, nem bizony! - szólt a szent. - Írjuk csak szépen, amint dukál: *a Mi Urunk, Jézus Krisztus születésének 529-ik évében.*

A Sátán engedelmesen leírta ezt is, s már kanyarította volna újra alá a nevét, amikor a szent ismét közbelépett:

- Megálljunk csak - mondta -, hátra van még a hitelesítés.

A Sátán nyögve-sóhajtozva alábiggyesztette - mi mást is tehetett volna? - „Fentiek hiteléül.”

- Most aláírhatod, látod - bólintott a szent.

A Sátán újabb kibúvót keresett, hanem a szent sem volt rest, istenesen megszorította a fogót. Erre jobb belátásra tért a Sátán, gyorsan aláfirkantotta a nevét.

A szent betűről betűre átvizsgálta az okmányt. Elégedetten látta, hogy az aláírás szabályos, ott a papíron a név öt betűje, szépen kicirkalmazva. Megparancsolta a Sátánnak, hogy hajtsa négyrét a pergament, és helyezze az asztalra, majd nyomatékul ráhelyezte saját olvasóját, és végül szétnyitotta a fogót.

A Sátán egyetlen ugrással kinn termett a barlangból.

Szörnyű viharra virradtak másnap az Abruzzókban, s a vihar megállás nélkül tombolt három álló napon keresztül, de olyan vadul, hogy Nápolyban is jócskán megérezték. A Vezúv, a Stromboli, az Etna lángot, tüzet hányt. Lévén azonban a vihar a Sátán műve s nem Istené, se embernek, se állatnak nem esett a három nap alatt baja. Isten vigyázott az ő teremtményeire.

Negyednapra elült a vihar. Szent Benedek nyomban építészért izent. Benedeket ekkoriban nem avatták még szentté, de máris úgy tisztelték, becsülték országszerte, hogy az építész minden más dolgát félbe-szerbe hagyva sietett a hívásnak eleget tenni.

Szent Benedek elmondta, hogy kolostort szándékozik építeni, és megmutatta, hol.

A hegy legcsúcsán, mint már mondottuk.

A csúcsra akkoriban nem vezetett rendes út, csak egy nyomorú kecskecsapás.

Tisztelet ide, tisztelet oda, az építész nem állta meg nevetés nélkül.

- Mi van ezen nevetni való? - kérdezte Szent Benedek.

- Ugyan hogy kerülne fel az építőanyag a csúcsra? - tamáskodott az építész.

- Azt bízza rám - felelte a szent.

Az építész vállat vont. A szent világlátott ember - gondolta -, keleti útja során nyilván valami újfajta, ismeretlen s alkalmasint egyiptomi eredetű mechanikai módszerre bukkant; közismerten az egyiptomiak voltak az ókor legkiválóbb mechanikusai. A szent remete mindössze egy rajzot kért az építésztől, s az ott helyben el is készült.

Másnap felidézte Benedek a Sátánt, a szerződés erejénél fogva.

Egyszeriben ott termett az ördög, de uram bocsá', milyen állapotban! Szent Benedek maga is alig ismert rá! Sárgaságba esett őkelme a nagy méregtől, sárgán virított a képe, az orra ellenben vöröslött, mint az eleven parázs.

A Sátán rendesen betartja adott szavát, ezt ismerjük el.

A szent átnyújtotta a Sátánnak a szükséges építőanyagok lajstromát. A Sátán füttyentett, a füttyre ott termett húsz fürge ördög, s a Sátán vezetésével buzgón munkához láttak.

A kiszemelt hely közelében egy berek közepén állt Apolló temploma. A szent mindenekelőtt azt parancsolta, hogy a Sátán égesse fel a ligetet.

A Sátán egy gyantás fához dörzsölte az orrát, a fa lángra lobbant és felgyújtotta az erdőt.

Másodjára azt parancsolta a szent, hogy a Sátán tüntesse el íziben a pogány templomot a föld színéről, néhány szép oszlop kivételével, amelyekre szükség lesz a kolostor építésénél.

A Sátán maga szállította egyenként az oszlopokat a kijelölt helyre, nehogy valami bajuk essék. Amikor ezzel megvolt, ráfújt a templomra és - volt templom, nincs templom.

Szent Benedek közben kalapácsot ragadott, és saját kezűleg zúzta szét Apolló isten szobrát.

A Sátán segedelmével egykettőre felépült a kolostor. Akit pedig ez az elbeszélés sem győzött volna meg a történet igazáról, annak csak egyet tanácsolhatunk: ám győződjön meg róla - saját szemével! Giordano freskóin ott látható a pokol fejedelme, amint fő-fő szolgáival egyetemben a kolostor építésén buzgólkodik. Érdemes megtekinteni, annál is inkább, mert a freskó valóságos remekmű, Giordano spanyolországi útja után, művészi pályája csúcspontján festette.

Az első, csoda mód épült kolostor, amely annak köszönhette létét, hogy Szent Benedeknek sikerült hatalmat vennie a Sátánon, javában állt és virágzott, amikor Totila, a gótok királya elhatározta, hogy meglátogatja a kolostor nagyhírű alapítóját, az akkor hatvan esztendős Szent Benedeket, akiről olyan sok csodát hallott. A gótok nem voltak ekkor még keresztények, Totilát nem a hit, hanem a kíváncsiság hozta el a mons Cassinumra. Ezért is juthatott eszébe próbára tenni a szent éleslátását. Hadd lám, csakugyan olyan kegyelmes-e hozzá az ő istene, mint beszélik - szólt Totila, majd ruhát cserélt Rigával, egyik szolgájával, s így vonult be a kolostorba, álruhásan, a szolgák közé vegyülve, abban a reményben, hogy sikerül túljárnia a szent eszén.

A király közeledik - jelentették Szent Benedeknek, s ő vendége elé sietett.

A menet élén Riga haladt a király palástjában. A szent egyetlen pillantást vetett csak rá, és máris odakiáltott neki, nagy messziről:

- Vesd le, fiam, azt a palástot, nem téged illet az meg!

Az intelem hallatán egyszeriben térdre hullott Riga. Arca szégyenpírban égett, heves lelki-furdalás gyötörte: lám, Isten kegyelme nem hagyta cserben Ő szent szolgáját! Riga példáján felbuzdulva a gótok egy emberként vetették térdre magukat, a királyt sem kivéve.

Szent Benedek habozás, tétovázás nélkül Totilához lépett. Felsegítette a földről, jól megpirongatta, szemére hányta kicsapongó életét, intette, hogy szálljon magába, míg nem késő, s végezetül megjósolta neki, hogy rövidesen meghódítja Rómát, és a város meghódítását éppen kilenc évvel éli túl.

Totila töredelmesen beismerte vétkeit, és megfogadta, hogy eztán jó útra tér.

Nem sokkal Totila látogatása után - pontosan 543. február 12-én - történt, hogy meghalt Szent Skolasztika, szent Benedek ikertestvére. Benedek épp a házi kápolnában imádkozott. Egyszerre halk sóhaj ütötte meg a fülét. Két karját az ég felé tárta, mire megnyílt a mennyezet, s a nyíláson egy galamb röppent fel a mennyek országába.

- Imhol húgocskám lelke! - ujjongott Benedek. - Áldassék Isten szent neve!

Összehívta szerzetestársait, hogy nekik is elújságolja az örömhírt. Erre mind felkerekedtek, s vidám énekszó mellett, zöld ágakat, virágokat lengetve indultak nővérük holttetéméért, és - láss csodát! - mire odaértek, csakugyan elszállt Szent Skolasztika lelke. Az elhunytat a kettős sírba temették, amely készen várta már a szent apácát és fivérét.

A rákövetkező esztendőben - egyes krónikaírók szerint ugyanazon évben - március 21-én megvált Szent Benedek is e földi világtól. Szép csendesen ment el, sok év terhével a vállán, nagy dicsőségtől és csodatételeinek tündöklő koronájától övezve, hogy elfoglalja ama másik világban az őt megillető helyet az Úr jobbján.

Szent Skolasztika mellé temették, a kettős sírba.

Szent Benedek az umbriai Norciában született, előkelő családból, a Guardatiak nemzetségéből. Vele együtt szentté avatták a húgát és az édesanyját is, az utóbbit Szent Abundantia néven. Míg élt, nagy tiszteletnek örvendett ő is, könyörületessége és ájtatos szíve okán.

A római birodalom utolsó, hanyatló korszakában és a középkorban - egyszóval abban a korban, amelynek Homérosza Dante lett - így volt ez szokásban: a nagy szentek anyja, húga, nővére rendesen maga is szentté lett; a szent fiú vagy fivér életében híven megosztotta vele sorsát, halála után méltán osztozik tehát kultuszában.

Így került Szent Ágoston mellé Szent Mónika, Szent Ambrus mellé pedig Szent Marcellina.

Szent Benedek első kolostora 884-ben a lángok martaléka lett. A Sátán, úgy látszik, kamatostul fizette vissza a kölcsönt, a kolostorra uszítva cimboráit, a szaracénokat. A klastrom addigra elszenvedte egyszer már a lombardok dúlását - csakhogy jóval korábban, 589-ben -, s a normannok idején szabályos erőddé alakult át egy időre. Apátjait régóta megillette a püspöki cím, a normann időkben felvették mellé a „királyság első bárója” címet, s ez mind a mai napig kijár nekik.

A barbárok elvonultak, a kolostorra újabb csapások szakadtak. Két ízben sújtotta földrengés - 1349-ben és 1643-ban -, s másodjára csaknem a föld színével vált egyenlővé. De hamarosan feltámadt romjaiból, s ez elsősorban V. Orbán pápa érdeme. Guillaume de Grimoard, aki Avignonban lett pápa, ám Rómába helyezte át és vissza a pápaság székhelyét, kegyes szívű, művelt, tudós főpap volt, a művészetek nagy barátja, Petrarca pártfogója és - mielőtt a pápai tiarát elnyerte volna - egy Benedek-rendi kolostor lakója.

Tudjuk, mit köszönhet a francia történelem Szent Benedek szorgalmas tanítványainak. Nos, a Monte Cassinó-i benediktinusok érdeme talán még nagyobb: az ő szorgos munkájuk eredményeként maradtak ránk az ókor legnagyobb íróinak művei.

A capuai hercegi családból származó apát, Desiderio a IX. században Horatiust, Terentiust, Ovidius *Fasti*-ját és Theokritosz *Idill*-jeit másoltatta a kolostor lakóival. Ugyanő hozatta az első mozaikkészítő mestereket Konstantinápolyból Itáliába, miáltal előmozdította az itáliai művészetek újjászületését.

A kolostorhoz vezető szerpentin Ruggi apát műve. Nagy, egyenetlen kőlapok borítják, mint az ókori Róma útjait. Hajszálra ilyen a burkolata a via Appiának - vagy ahogy a régi rómaiak mondták: az utak királynőjének -, amely itt halad el a közelben, alig két óra járásra.

De elkalandoztunk az archeológia birodalmába! S mindezt csupán azért, mert ifjú lovasunk történetesen Ruggi apát útján kaptat felfelé a hegyen. Nagy felleghajtó köpenyébe burkolódzva fittyet hány a szél meg-megújuló, heves rohamainak. A szél erőlködik még egy darabig, aztán elcsendesül, de elered helyette az eső vastagon, mintha dézsából öntenék, s bár már december hónap közepén járunk, kerekedik nagy hirtelen olyan égzengés, villámlás, hogy azon a régmúlt éjszakán sem tombolhatott vadabb vihar, amelyen a Sátán, vesztére, bemerészkedett a szent barlangjába. Majd eláll megint az eső, éppolyan hirtelen, mint ahogy eleredt, és feltámad, újult erővel a szél, sötét fellegeket terelve maga előtt, olyan alacsonyan, hogy a lovas egy időre teljesen elvész közöttük. Amikor a felhők oszoltán végre előkerül, látni: nem fogott rajta semmi, sem eső, sem égiháború, sem a fellegek rohama, most is csak olyan nyugodtan léptet, mint előbb, a ló futása nem gyorsult, de nem is lassult, egyetlen pillanatra sem, amióta útnak indultak.

Háromnegyed órai út után felér végre lovasunk a hegy csúcsára. Még egyszer, utoljára eltűnik a szemünk elől; ezúttal nem a felhők nyelik el, hanem a barlang, Szent Benedek legendás barlangja. S mire a barlang túlsó végén előbukkan, célhoz is ért: ott áll a kolostor tövében. Hatalmasan rajzolódik ki a fekete foltos, szürke ég hátteréből az épület fekete tömbje, s az időtlen dolgok lenyűgöző méltóságával tekint alá a kései utasra.

72 FRA GIUSEPPE

Dél-Itáliában, és különösen a casertai, abruzzói és basilicatai tartományban minden kolostor úgy épült, hogy beillene fellegvárnak, még a legbékésebb szerzetesrendek klastromai is. A középkorban a barbár hordák támadásai kényszerítették a kolostorok lakóit, hogy erőddé képezzék ki lakhelyüket, s ezt a jellegüket mindmáig őrizni kénytelenek, hiszen manapság is gyakorta kell a semmivel sem kevésbé barbár ellenség - a zsiványok - támadását kiállniuk. Az épületek e kettős, egyházi és katonai rendeltetéséből következik, hogy általában nehezen megközelíthetőek, felvonóhíd vagy létra, s olykor kapurostély védi a kolostort a kéretlen vendégektől. Nem is igen jut be ide senki napszállta után, azaz este nyolc órán túl, nyomatékos ajánlás vagy az apát külön engedélye híján.

A fiatalember nyugodt külseje ellenére meglehetősen nyugtalan volt. Tartott tőle, hogy zárva találja a Monte Cassinó-i kolostort. Vaktában vágott neki az útnak, s csakis azért, mert a látogatást semmiképp nem halaszthatta másnapra, mindössze egy éjszaka állt a rendelkezésére. Fél nyolckor ért San Germanóba, Championnet tábornok törzskarával; arra sem szakított magának időt, hogy a nyeregből leszálljon, hanem csak úgy lóhátról tudakolta meg, ismer-e valaki a Monte Cassinó-i kolostor lakói között egy fra Giuseppe nevű barátot, aki egyszemélyben orvosa és kirurgusa a kolostornak. Fra Giuseppét, mint kiderült, mindnyájan ismerték, és nem győzték dicsérni. Tíz mérföldes körzetben mindenki szívből szereti, tiszteli és csodálja - mondták -, nálánál ügyesebb orvost és könyörületesebb szívű embert keresve sem találni.

Fra Giuseppe barátcsuhában járt, de nem volt szerzetes. Noha nem tette le a fogadalmat, s egyszerű segítő testvérként élt a klastromban, egyetlen szerzetes sem vetekedhetett vele a legkeresztényibb szolgálatban, embertársai testi-lelki gyötrelmeinek enyhítésében. Külön hangsúlyt szeretnénk itt adni, kedves olvasóink, a lelki gyötrelmek enyhítésének, mert ez nagy általánosságban a papok leggyengébb oldala; aki maga sohasem volt férj vagy apa, aki soha nem élte át egy imádott hitves, hőn szeretett gyermek elvesztésének fájdalmát, az a legjobb akarata mellett sem képes vigaszra váró felebarátaihoz azon az e világból való nyelven szólni, amelyre az elárvult szív szomjazik. Mélyebb az együttérzés, ha ismerős a fájdalom, mondatja Vergilius Didóval az Aeneis egyik csodálatos sorában. A lelki gyötrelmek legfőbb, istenáldotta gyógyszere a rokonszenvező együttérzés. Aki együtt sír a bánkódóval, meg is vigasztalja. A papok tarsolyában rendesen van ugyan egy-egy kegyes mondás a szenvedők vigasztalására, de mit ér az, ha a legnagyobb fájdalom látványa sem képes őket könnyre fakasztani!

Fra Giuseppét más fából faragták, mint társait. Múltját egyébként titok fedte; egy szép napon bekopogott a kolostorba, és menedéket kért, orvosi szolgálatai fejében.

Kérése meghallgatásra talált. A szerzetesek befogadták, s ő nemcsak tudását, de szívét, lelkét, egész valóját embertársai szolgálatába állította. A nap s az éjszaka bármely órájában kész volt vigaszt vagy enyhülést nyújtani a testi-lelki kínokban sínylődőknek. A lélek fájdalmainak enyhítésére olyan szavakat talált, amelyek a szív legmélyéről látszottak felbuzogni. A gyötrelmeket - mintha maga is átélte volna - könnyei csodatevő balzsamával orvosolta, mert Isten a gyilkos, lelket sorvasztó bajok írjául a könnyet rendelte, amiképpen gondoskodott a testet pusztító mérgek ellenszeréről is. Fra Giuseppét, úgy tűnt, Isten egyenesen a lelki kínok gyógyítására teremtette, a természet pedig a test bajainak orvoslására. Ha a betegséggel nem bírhatott, lebírta legalább a fájdalmat. Százféle szert ismert a testi fájdalom csillapítására, mintha az ásványi és növényi világnak nem lenne előtte titka. Igazán mégis akkor volt elemében, ha a beteget nem azoknak a hosszan tartó, szörnyű betegségeknek egyike támadta

meg, amelyek a szervek lassú felőrlésével gyilkolnak, hanem olyasféle sérülés, baleset érte, amely hirtelen-váratlan tör a testre s az életet gyökerében fenyegeti. Páratlan sebész volt. A sebészkés mások kezében legtöbbször a csonkítás eszköze - az ő kezében mindig a gyógyítást, a test épségét szolgálta. Ismerte és alkalmazta mindazt, amit a modern tudomány egyáltalán feltalált a kés okozta fájdalom csillapítására, akár szegény volt a sebesült, akár gazdag. Hogy az ő ügyességének kell-e betudnunk, vagy a betegek önámításának, nem tudni; de tény, hogy minden beteg örömmel várta; s amikor végre megjelent a betegágy mellett és elővette félelmetes, titokzatos szerszámokkal teli orvosi táskáját, a szegény beteg nem félelmet érzett, hanem ellenkezőleg, megkönnyebbülést.

Messze vidéket bejárt fra Giuseppe híre. Mi sem mutatja jobban a parasztok együgyű hálaját testi-lelki jótéteményeiért, mint, hogy úgy emlegették: a *Bűbájos*.

Fra Giuseppe cellája ajtaján sohasem kopogott hiába a fájdalom követe. Éjjel-nappal, a leghidegebb télben és a legforróbb nyárban egyaránt zokszó nélkül, mosolyogva vált meg karosszékétől vagy fekhelyétől - soha nem volt bosszús, soha nem rótta fel senkinek, hogy megzavarta tanulmányaiban, hogy legédesebb álmából verte fel. „Hová megyünk?" - kérdezte, és már ment is.

Ilyen volt fra Giuseppe. Hozzá igyekezett a fiatal republikánus - mert hogy az éjjeli látogató a francia hadsereg tisztje, azt a vállára vetett kék köpönyeg és a szép, nyugodt arcot beárnyékoló háromszögletű, nemzetiszín kokárdás föveg első pillantásra elárulta volna annak is, aki nem látta őt Championnet törzskarával együtt bevonulni San Germanóba.

A lovas meglepetésére nem az következett be, amitől tartott: hogy tudniillik a kaput zárva s a kolostort alva találja, hanem ellenkezőleg, a kapu tárva-nyitva állt, s az éjben panaszosan, zengőn szállt a harangnak, a kolostorok lelkének a szava.

A tiszt leugrott a nyeregből. Lovát egy vasgyűrűhöz kötötte, köpenyével gondosan betakargatta - a vérbeli lovas csaknem úgy szereti lovát, mint a tulajdon testvérét -, biztatta, hogy várjon nyugodtan, türelemmel - egészen úgy, mintha értelemmel bíró lényhez szólna -, majd belépett a kapun, s megindult befelé a kolostorba egy hosszú folyosón. Távolról fény és énekszó szűrődött ki, az vezette a látogatót el a kolostor templomába.

Ott gyászos látvány fogadta.

A szentély közepén koporsó állt felravatalozva, fekete-fehér lepellel letakarva. Körös-körül szerzetesek ültek, és hangosan imádkoztak. Az oltáron és a ravatalon száz meg száz gyertya lobogott, s időről időre megkondult a harang, panaszosan, mintha jajgatna.

A halál járt a kolostorban, ő hagyta nyitva a kaput.

A fiatal tiszt végighaladt a templomon. Már a szentély közepén járt, de mindeddig senki nem moccant, senki nem ütötte fel a fejét a sarkantyúpengésre. Tekintetét végigjártatta a koporsó körül imádkozó szerzetesek arcán, s mert nem találta közöttük, akit keresett, szörnyű aggodalom lett úrrá rajta. Homlokát kiverte a verejték, gyorsan odalépett egy szerzeteshez, s mivel az erre sem mozdult, hanem ült tovább rezzenetlenül, akárcsak a társai - úgy ültek ott körben, mint római szenátorok az elefántcsont széken, s mintha lélekben messze járnának, túl a föld körein, halott társuk lelkét kísérve át az ismeretlen másvilágra -, megérintette a vállát, és remegő hangon megkérdezte:

- Ki halt meg, atyám?

- Szent apátunk - felelte a barát.

A fiatalember fellélegzett.

S ő, aki úgy megtanult érzelmein uralkodni, hogy arca szinte soha nem árulta el, mi megy végbe a lelkében, most kénytelen volt kis ideig némán várni, míg felindulásán úgy-ahogy úrrá bírt lenni. Önkéntelenül hálatelt pillantást vetett az égre, majd azt kérdezte:

- Fra Giuseppe beteg vagy távol van talán? Nem látom őt itt a templomban.

- Fra Giuseppe nincs távol és nem is beteg. A cellájában virraszt és dolgozik, azaz a maga módján imádkozik.

A szerzetes odaintett egy novíciust.

- Vezesd a jövevényt fra Giuseppe cellájába - mondta. A barát a beszélgetés egész időtartama alatt nem nézett sem a tisztre, sem a novíciusra, s mihelyt befejezte, újra rázendített a zsolozsmára, és tökéletesen magába zárkózott. Mindezt anélkül, hogy akár csak a fejét is megmozdította volna.

A novícius intett a tisztnek, hogy kövesse. Egy darabig az iménti folyosón haladtak, majd a közepe tájára érve a novícius megindult egy lépcsőn felfelé. Lenyűgözően nagy volt a lépcső, s még inkább annak rémlett a gyertya reszketeg, pisla világánál, amellyel a novícius az utat mutatta, s amelynek fényében minden tárgy sejtelmes, bizonytalan körvonalat öltött. Megmásztak négy emeletet; minden emeleten jobbra-balra cellák sorakoztak. A negyedik és utolsó emeleten a gyerek balra kanyarodott, végighaladt a folyosón, s a legutolsó ajtók egyikére mutatva megszólalt:

- Íme, fra Giuseppe cellája.

Míg ezt mondta, gyertyát tartó kezét közelebb emelte az ajtóhoz, úgyhogy a fiatalembernek sikerült az ajtó feliratát kibetűznie:

A csendben Isten szól az emberhez
A magányból az ember fohászkodik Istenhez

- Köszönöm - bólintott a tiszt a gyermeknek.

A novícius szótlanul távozott. Máris fogott rajta a kolostori nevelés. A szerzetesek szemében fontos követelmény a szenvtelen magatartás, mint a világ hiúságairól való lemondás csalhatatlan jele - holott a valóságban nem egyéb az, mint közöny az emberek iránt.

A fiatalember egy pillanatig mozdulatlanul állt az ajtó előtt. Kezét szívére szorította, mintha vad dobbanásait akarná elfojtani, és tűnődve követte tekintetével a távolodó gyermek alakját. A gyertyaláng gyorsan zsugorodott apró pontocskává a végtelen folyosó vakhomályában.

A gyerek elérte a lépcsőt, s lassan megindult lefele, anélkül hogy egyetlenegyszer is visszanézett volna arra, akit felkísért. A gyertya visszfénye ott táncolt egy szempillantásig még a falon, egyre halványodva, majd végleg elnyelte a sötét; aztán már csak a fiú lépteinek csosszanása hallatszott egyre halkulóan a lépcső kövén, míg el nem halt az is.

A fiatalembert láthatóan lenyűgözte a futó bepillantás a kolostor lélektelen, egyhangú életébe. Nagy nehezen összeszedte magát és bekopogott az ajtón.

- Szabad - hangzott bentről válaszul a kopogtatásra. A hang elevenen, melegen csengett, éles ellentétben mindazzal, amit a fiatalember rövid ittléte óta a kolostorban látott és tapasztalt.

A látogató összerezzent és lenyomta a kilincset. A cellában egy magányos férfi ült. Ötvenéves lehetett, de negyvennek sem látszott. Sima homlokán egyetlen, mély ránc - a gondolkodás jegye, dús, fekete hajában sem csillant még ezüstszál, az öregkor előhírnöke, és nem látszott semmi nyoma tonzúrának. A férfi elmerülten olvasott. Jobb kezét egy koponyán nyugtatta, a

ballal lapozott könyvében. A képet mintegy keretbe vonta a mellette égő lámpás fényköre. A cellára egyébként homály borult.

A fiatalember ölelésre tárt karokkal közeledett. A férfi felnézett olvasmányából, s ámultan nézte a csinos egyenruhát, mert a fiú arca homályban volt még. Nyilvánvalóan nem tudta mire vélni az elébe táruló látványt. Amikor azonban az egyenruha tulajdonosának arca is beért a lámpa fénykörébe, hirtelen nagyot kiáltott:

- Salvato!

Szinte egyazon másodpercben röppent el válaszul a kiáltás a fiatalember ajkáról:

- Atyám!

Igen, apa és fiú találkozásának lehettünk szemtanúi. Tíz esztendei távollét után most látták először viszont egymást, most estek először egymás karjaiba.

Olvasóink nyilván régen kitalálták már, hogy az éjjeli lovas nem más, mint Salvato, de az tán meglepőbb felfedezés, hogy fra Giuseppe nem más, mint - Salvato apja.

73 APA ÉS FIÚ

Leírhatatlan volt az apa öröme, az apáé, aki tíz esztendeje nélkülözte immár a családi élet boldogságát. Egyetlen pillanat alatt a legkülönfélébb érzelmek viharzottak át lelkén, a szülői szeretet leghevesebb és leggyengédebb indulatai; amikor megszólalt, hangjában ott rezgett a galamb bugása, és ott morajlott az oroszlán üvöltése, hogy megható és ijesztő is volt hallani.

Futott a fia elé - azaz dehogyis futott, száguldott, röpült! Százszor, ezerszer is megcsókolta, megölelte, de azzal sem érte be; felkapta, mint egy kisgyereket, és zokogva-kacagva szorította a szívére, mintha kifutni készülne drága terhével a világból, el, valahová messze, túl a földön, a mennyország közelébe.

Végezetül egy tölgyzsámolyra rogyott, úgy ölelve magához gyermekét, mint Michelangelo Madonnája megfeszített fiát, s elfulladt hangon újra meg újra elismételte:

- Hát te vagy az, fiam, fiacskám, Salvato! Hát te vagy az! Te!

- Jaj, apám, édesapám! - felelte a fiatalember, elszoruló szívvel. - Soha fiú nem szerette tán még nálam jobban az apját, és mégis pirulnom kell, látva, milyen hitvány érzés az enyém apáméhoz képest.

- Sose restelkedj, gyermekem - felelte Palmieri -, a természet rendelte ezt így, a sokemlőjű Ízisz. Az apák szeretete végtelen, mérhetetlen, a fiaké véges. A természet jóságos, bölcs és előrelátó, az ő parancsa, hogy a gyermek könnyen vigasztalódjék apja elvesztésén, hiszen úgy van az rendjén, hogy az apa elsőként távozzék az élők sorából; ha mégis túl kell élnie fiát, méltán vigasztalhatatlan. Nézz rám, Salvato, a válás tíz keserves éve egy csapásra semmivé lesz, ha a szemedbe tekinthetek!

A fiatalember apjára emelte nagy, szilaj, fekete szemét; szigorú arcvonásai ellágyultak, már amennyire ő képes volt ellágyulni.

- Igen - szólt Palmieri, fürkészőn tekintve fiára, a gyengédség és a büszkeség sajátos kifejezésével -, igen, én neveltelek ilyenné, én akartam, hogy tölgyfa légy, kemény és erős, s ne kecses, nádszálhajlékony pálma, délszak növénye. A tölgyfa kérge érdes - de ez így van jól. Én akartam, hogy katona légy, talpig férfi, s te azzá lettél, akinek szántalak. Hadd illesse ajkam az őrnagyi vállrojtot, bátorságod beszédes bizonyítékát. A válás percében rád parancsoltam: „Csak akkor írj, ha apai szeretetemre, gondviselésemre szorulsz” - s lám, volt erőd engedelmeskedni. Én a külvilág igézetétől féltem, és azt reméltem - ez a remény, fájdalom, már a múlté -, hogy buzgó igyekezetem célt ér, Isten megszólal lelkemben. Mert - szánjál gyermekem - a szív kész hinni, ám az elme konokul kételkedik. De ugye, azt mégsem álltad meg, én fiam, hogy ittjártodban fel ne keress, meg ne ölelj, hogy el ne mondd: „Atyám, van a világon egy szív, amely érted dobog, s ez a szív - a te fiadé.” Köszönet érte, szerelmetes fiam, Salvato, köszönet!

- Habozás nélkül indultam ide, apám, lelkem sugallatára, sejtettem én, hogy nem várt, régóta nélkülözött örömet szerzek a látogatással. Útközben elfogott egy pillanatra a kétely, itt, a hegy lábánál, ahol tíz esztendővel ezelőtt elváltunk egymástól; mert rám a világ forgataga várt, apámra pedig Isten magánya. Mégis folytattam utamat, lovamra bízva magam - nem hajszoltam, de nem is fékeztem iramát. Hogy mennyire szeretem magát, apám, azt akkor éreztem igazán, amikor a templom küszöbét átlépve a szentély közepéig hatoltam, s hiába kerestem az apát úr ravatala körül, hiába fürkésztem végig a lehajtott fejek sorát. Egy futó pillanatra azt hittem akkor, hogy a szemfedő alatt maga fekszik, hőn szeretett apám. Amikor végre meg mertem kérdezni, hol találom, magam sem ismertem tulajdon hangomra. A válasz

megnyugtatott, egy gyermek elvezetett ide. S az ajtó előtt újra elővett a kétség. Csak nem vált apám is kővé, mint azok a zengő bálványok, akikkel a szentélyben találkoztam - mert úgy ülnek ott sorban, mintha nem is eleven emberek lennének, hanem megannyi Memnon-szobor; az is szólt, s mégsem élt. De mihelyt a hangját meghallottam, apám, megnyugodtam. Annyi holt között apám élő maradt - hála legyen érte Istenemnek.

- Drága Salvatóm, hiszen én magam is tetszhalálra vágytam, amikor visszavonultam ide a kolostorba. A kolostori élet egyetlen előnye, hogy sikerrel küzdi le az öngyilkosság szándékát. Aki valami nagy fájdalom, pótolhatatlan veszteség elől a kolostorban keres menedéket, az erkölcsi értelemben leszámol magával, vagy mint az Egyház mondja: megöli a testét, de megóvja a lelkét. És éppen innen erednek kételyeim: az Egyház tanítása szögesen ellentétes a természettel. Ember voltunk megtagadása által jutunk el a tökélyhez - hirdeti az Egyház, de az én lelkem mást sugall: az ember annál többet ér, mennél inkább ember, mennél többet tesz az egész emberiségért, a tudomány, a könyörület, a lángész vagy a művészet hatalmánál fogva. Szerzetestársaim szerint az jut legközelebb Istenhez, aki a legjobban eltávolodik a földi élettől, tehát akinek a füléhez a legkevesebb földi zaj jut el itteni, kegyes visszavonultságában. Én megpróbáltam eszerint élni, elevenen holttestté válni, testemet-lelkemet engedelmességre kényszeríteni, de a lélek és a test egyaránt fellázadt az Egyház tanítása ellen. „Ha egyáltalán elérhető a tökély, ellenkező úton érhető el - felelték. - Élj magányosan, de csakis azért, hogy megkettőzd s az emberiség javára kamatoztasd tudásod kincsét; elmélkedj reggeltől napestig, de ne hiábavalóságokon, hanem gyümölcsözően; fájdalmadat szűrd bölcsességgé, könyörületté, s az együttérzés könnyeivel készíts belőle írt a mások fájdalmára.” Nemde, az *Iliász* is azt mondja, hogy Akhilleusz lándzsájának rozsdája meggyógyította a lándzsa ütötte sebeket? Igaz, ha eleinte tétováztam is, nem sokáig tehettem, a szenvedő emberiség maga sietett segítségemre; nem én kerestem az embereket, hanem ők engem, s én kénytelen-kelletlen engedtem segélykérésüknek. Követtem az élet hívását a halál hívása ellenében. „Itt vagyok!” - feleltem a hozzám folyamodóknak. Tökéletesebb tán nem lettem, de hasznosabb igen. És, akármilyen különös, úgy lettem azzá, hogy hátat fordítottam a bevett elveknek, hogy hallgattam lelkiismeretem szavára, mert a lelkiismeretem igenis azt súgta: „Három ember halt meg miattad; nos, ahelyett hogy vezekelnél, koplalnál és imádkoznál - ami legfeljebb a te szempontodból hasznos, ha ugyan az, ha egyáltalán le lehet vezekelni a kiontott vért imával, böjttel, mea culpával -, enyhítsd erődhöz mérten a mások fájdalmát, ments meg az életnek annyi embert, amennyit bírsz, és hidd meg, sokkal többet nyom majd a latban azoknak a hálaimája, akiknek az életét megmentetted, vagy akiknek enyhülést nyújtottál szenvedéseik közepette, mint annak a néhány nyomorultnak a vádaskodása, akiket bűneik megtorlásaképpen időnap előtt a legfőbb bíró ítélőszéke elé küldtél.”

- Járja tovább, apám, a könyörület és az önfeláldozás útját, így helyes ez... Hallottam, hogyan beszélnek az emberek magáról s hogyan a társairól; őket félik és tisztelik, de magát, apám, szeretik és áldják.

- És mégis boldogabbak nálam a társaim, legalább ami a vallást illeti, ők hisznek, alázatosan, feltétel nélkül, én kétségekkel viaskodom. Miért is plántálta Isten az édenkert közepébe a tudás fáját? Miért rendelte úgy, hogy aki hinni akar, annak eleve le kell mondania, legalább részben, a józan észről, a gondolkodás öröméről? Míg a tudomány épp ellenkezőleg könyörtelenül tiltja nemcsak azt, hogy bármit állítsunk, hanem azt is, hogy bármit elhiggyünk kellő bizonyítékok híján.

- Értem, édes jó apám. Maga jót tesz az ellenszolgáltatás reménye nélkül, becsületes ember módjára él, bár nem vár érte síron túli jutalmat. Egy szó, mint száz: nem hiszi, hogy van a mi világunkon túl egy másik világ is.

- Hát te? - kérdezte Palmieri. - Te hiszel a túlvilágban?

Salvato elmosolyodott.

- Az én koromban - felelte - nem szokás az élet és a halál nagy kérdésein töprengeni. Jóllehet mint katona szüntelenül az élet és a halál mezsgyéjén járok, gyakran közelebb a halálhoz, mint azok a reszketeg térdű aggastyánok, akiknek fél lába már a sírban.

Rövid gondolkodás után még hozzáfűzte:

- Legutóbb csakugyan ott jártam a halál küszöbén. Akkor sem firtattam én, mi vár a síron túl, de reméltem. Miért nem elégszik meg a reménnyel, apám? Miért bolygatja, Hamlet módjára, a sír éjjelét? Minek kutatni, milyen álmok látogatják majd agyunkat az örök nyugalom ágyán? Apám egész életében úgy élt, ahogy kell, miért riasztaná a halál réme?

- Nem attól félek, gyermekem, a teljes megsemmisülés gondolata riaszt. Hiába, nem visz rá a lélek, hogy mással elhitessem, amit magam nem hihetek. Tudásom véges, a beteg életéért vívott küzdelemben gyakran alulmaradok. Egyedül Herkulesnek adatott meg, hogy mindig győzzön a halálon. Nos, amikor egy-egy betegem, végét érezve, így szól: „Az orvos nem tehet immár semmit, atyám; nyújtson vigaszt, ha meg nem gyógyíthat" - akkor én elnémulok, holott tudom: a beteg homályosuló értelme könnyen befogadná a vigasztaló hitet. De nem merem a haldoklót hitetlenül hitegetni, nem merek a lelkébe kétes reményt csepegtetni. Nem tagadom én a természetfölötti létet, csak nem hiszek benne, ami különben majdnem egyre megy. Nem hiszek benne, tehát nem is kecsegtethetem vele azt, aki a halállal néz farkasszemet. Hogy is mondhatnám én a férjnek: „odaát viszontlátod hitvesedet", s az apának: „odaát viszontlátod gyermekedet", én, aki elszoruló szívvel gondolom el, hogy ha egyszer örökre lehunyom a szemem, soha nem látom többé viszont imádott asszonyomat és imádott gyermekemet.

- Ne feledje, apám, hogy én viszontláttam anyámat!

- Nem te, gyermekem. Egy asszony látta, egy egyszerű, tudatlan s a rémülettől félholt parasztasszony, ő mondta: „A bölcső mellett egy árnyalak állt. Dúdolva ringatta gyermekét", s én azt feleltem rá: „Meglehet", mert fiatal voltam még, és mohón kívántam a csodát. Annyira, hogy tán el is hittem: igazán úgy történhetett! Az öregkorral azonban együttjár a kétség - majd tapasztalod még te is, Salvatóm! -, mert a halál egyre közelibb, egyre kikerülhetetlenebb, egyre félelmesebb és egyre valóságosabb. Hányszor, de hányszor folyamodtam ehhez a szép legendához, gyermekkorod legendájához, itt a cella magányában, ahol annyit viaskodtam a semmi lélekemésztő gondolatával - mert ez a gondolat társunkká szegődik életünk egy pillanatában, s el sem hagy többé; láthatatlanul, de mindig jelenvalóan kísér, mint az árnyék -, s ilyenkor térdre borultam a feszület előtt, ó, hányszor borultam térdre azon az éjjeli órán, amely a néphit szerint a kísértetek órája, és könyörögve kértem az éjszaka sötétjében istenemet, szánjon meg, tegyen egyszer, egyetlenegyszer a kedvemért is csodát, ha érted megtette. Isten soha nem méltatott feleletre. Tudom, hogy porszem vagyok Őelőtte, tudom, hogy ő, a Mindenható nem köteles hatalmát előttem kinyilvánítani, de nagy jótétemény, kegyes és könyörületes cselekedet lett volna, ha meghallgatja imámat. Nem hallgatott meg.

- Még megteheti, apám.

- Nem. Az csoda lenne, márpedig a természet ésszerű rendje nem tűr csodát. Ugyan mik vagyunk mi, emberek, hogy Isten, a változatlan és örökkévaló, csorbítsa kedvünkért a teremtés maga alkotta rendjét? Mi az ember? A matéria futó fellobanása, egyfajta megnyilvánulása a sok közül annak a száz- meg százezer éve megkezdődött, bonyolult, megmagyarázhatatlan és múlékony folyamatnak, amely az örök anyagban megy végbe, s amelyet életnek nevezünk. A növényvilágban ez a jelenség a moszattól a cédrusig ível, az állatvilágban a véglénytől a masztodonig. A növényvilág legmagasabbrendű terméke a mimóza, az állatvilág legmagasabbrendű terméke az ember. Mi emeli Platón kétlábú, tollatlan állatát a többi állat fölé? Egy véletlen körülmény. Minden teremtett lény közül az ő rendszáma a legmagasabb; ennek

köszönheti, hogy lénye teljesebb, mint alacsonyabbrendű rokonaié. Mi egyéb Homérosz, Pindarosz, Aiszkhülosz, Szókratész, Periklész, Pheidiasz, Démoszthenész, Caesar, Vergilius, Justinianus, Nagy Károly és mind a többi, hozzájuk hasonló nagy ember, mint néhány agyvelő, az elefánt agyvelejénél magasabban szervezett s a majom agyvelejénél tökéletesebb agy! És mit jelent egyáltalán az, hogy tökéletesebb? Mindössze annyit, hogy az értelem lép az ösztön helyébe. S mi bizonyítja, hogy magasabban szervezett? A beszéd tudománya. Az ember nem ugat, nem üvölt, hanem beszél. A halál beálltával azonban megszűnik a beszéd képessége, oda az értelem, s Nagy Károly, Justinianus, Vergilius, Caesar, Démoszthenész, Pheidiasz, Periklész, Szókratész, Aiszkhülosz, Pindarosz vagy Homérosz koponyája megtelik jó puha földdel, mint szegény Yorické. Egy csapásra véget ér az élet komédiája, örökre kialszik a gyertya, és megvakul a lámpás! Láttál már szivárványt ugye, gyermekem? Hatalmas íve átfogja az egész égboltot, az ív csúcsa a fellegekbe ér, de a két vége a földhöz hajlik. Nos, a szivárvány két vége a gyermekkor és az öregség. Figyeld meg a gyermeket, s tapasztalhatod: amilyen mértékben fejlődik, tökéletesedik, érik agya, úgy fejlődik, tökéletesedik, érik a gondolkodása, tehát a lelke is; figyeld meg az öreget, s tapasztalhatod, nála éppen az ellentétes folyamat zajlik le: amilyen mértékben zsugorodik, tompul, sorvad az agyveleje, olyan mértékben zavarodik meg, homályosul el a gondolkodása, tehát a lelke is, míg végképp ki nem alszik. A lélek tehát velünk születik, az ifjúkorban rohamosan fejlődik, az öregkorban együtt hanyatlik a testtel, s miképpen velünk született, velünk is hal meg. Hol voltál születésed előtt? Nem tudja senki. Mi voltál? Semmi. S mivé leszel halálod után? Semmivé, vagyis azzá, ami voltál, mielőtt megszülettél. Új alakban új életre támadunk, súgja a remény; örökké élünk, egy más és jobb világban, súgja az önhittség. De mit nekem az új meg új élet, ha útközben odavész az emlékezete, ha feledem, hogy éltem már valaha, s a bölcsőtől innen és a síron túl egyaránt sötétség ásít rám? Ha az ember emlékeznék metamorfózisaira, vándorlására az időben, halhatatlanná válna, s a halál halhatatlan léte futó mozzanatává zsugorodna. De Püthagorasz az egyetlen ember, aki emlékezni vélt korábbi életére. S ugyan mit számít egyetlen ember - egy mágus - emlékezete, ha az emberiség maga nem emlékezik semmire. Hanem ebből elég is ennyi! - rázta meg Palmieri a fejét. - Keserves kérdés! A magány sugallja ezeket a nyomasztó gondolatokat. Magamról ezennel el is mondtam mindent, most beszélj te a saját életedről. A te korodban ünnep még az élet. Aranyozd be életed hajnalfényének, reményeidnek egy sugarával alkonyodó életem s kételyeim szürkeségét, beszélj, Salvatóm, én szerelmes fiam! Hadd feledtesse a te szavad az enyémet, hadd enyésszen el az emléke is, hogy szóltam.

Salvato engedelmeskedett. Volt mit mesélnie apjának; most virradt igazán rá az élet napja. Beszélt harcairól, győzelmeiről, beszélt a kiállt veszélyekről és a szerelemről. Palmieri sírva-nevetve hallgatta. Saját szemével akarta látni a sebhelyet, meghallgatni a fiú szívverését. Nem győzött eleget kérdezni, Salvato nem győzött felelni, s így virradt rájuk a reggel. Hanem akkor egyszerre megperdült lent a völgyben a dob, és felharsant a kürtszó, jelezve, hogy ütött a válás órája.

Palmieri az utolsó pillanatig együtt akart maradni fiával. Elkísérte, ameddig kísérhette, a város határáig. A lovat kötőfékén vezetve, kart karba öltve mentek ők ketten, éppen mint tíz évvel annak előtte.

74 AZ OSZTRÁK CSÁSZÁR VÁLASZLEVELE

Telt az idő, kimérten, feltartóztathatatlanul. És feltartóztathatatlanul, akár az idő, nyomult előre az Abruzzókban, a casertai tartományban és Campaniában a Tirrén-tenger mentén a francia hadsereg három oszlopa, Pronio, Gaetano Mammone és fra Diavolo bandáinak garázdálkodása ellenére. A republikánusok minden hadmozdulatáról azonnal értesültek Nápolyban, december huszadikán tudták már, hogy a derékhad, amelyet Championnet maga vezetett, 18-án elérte San Germanót, és Mignanón, Calvin át Capua felé tart.

20-án reggel nyolc órakor Moliterno hercege és Rocca Romana herceg jelentkezett búcsúlátogatásra a királynénál. Mindketten aznap indultak, önkéntes ezredük élén, a franciákat fogadni. A két ezredet az arisztokrácia és pénzarisztokrácia fiaiból toborozták.

A veszély növekedésével egyenes arányban növekedett a két szemben álló tábor, a király és a királyné pártjának ellentéte.

A király tábora - Ruffo kardinális, Caracciolo tengernagy, Ariola hadügyminiszter és általában mindenki, akinek kedves volt a nápolyi becsület - az ellenállás, Nápoly védelme mellett szállt síkra.

A királyné tábora, úgymint sir William, Emma Lyonna, Nelson, Acton, Castelcicala, Vanni és Guidobaldi ezzel szemben azt hajtogatta, hogy Nápolyt puskalövés nélkül fel kell adni, és menekülni, minél előbb.

A királynét más gond is emésztette, nyomasztó gond. Rettegve várta egyik pillanatról a másikra Ferrari visszaérkezését. Mi lesz, ha kiderül a szemérmetlen csalás, ha a király megtudja, kinek köszönheti az országra zúduló bajokat? Hátha éppen a rémületből merít erőt, mint ez oly gyakran megesik gyenge akaratú emberekkel, hátha a sarkára áll? Ki tudja, nem rázza-e le egyszer s mindenkorra felesége és főminisztere húsz év óta tartó gyámkodásának nyűgét! Hiszen Actont sosem szívelte, feleségét pedig már rég nem szereti. Míg Karolina szép volt és fiatal, rendelkezésére állt egy bevált, csalhatatlan módszer arra, hogy a királyt levegye a lábáról, s ő sokszor folyamodott ehhez a módszerhez. Csakhogy azóta jócskán eljárt az idő a királyné felett - Shakespeare szavával: völgynek tartott már életútja -, s csábjainak a király könnyen ellenállt, annál könnyebben, mert hiszen dúskált a fiatalnál fiatalabb, csinosnál csinosabb nőkben.

20-án este újra összeült az államtanács. A király kertelés nélkül, ellentmondást nem tűrően kijelentette: Nápolyt meg kell védeni.

Éjfélkor ért véget a tanács ülése.

A királyné éjjeli egy óráig a *sötét szobában* tartózkodott, s utána behívta Pasquale Simonét saját lakosztályába, ahol már várta őket Acton, hogy személyesen közölje a pribékkel szigorúan titkos utasításait. Éjjeli fél kettőkor Dick Beneventóba indult. Két nap óta itt várakozott Acton lovásza és bizalmi embere, a főkapitány egyik legjobb lovával.

21-én nagy viharra virradt Nápoly. Az efféle viharok rendesen három napig is eltartanak, azért mondják Nápolyban: *nasce, pasce, mori*, azaz: támad, tombol, meghal.

Zuhogott az eső, mintha dézsából öntenék, vad szél kavargott, mégis zsúfolásig teltek az utcák, terek, útkereszteződések izgatott emberekkel, akiket, úgy látszik, a fenyegető katasztrófa előérzete csalt elő.

Valami rendkívülinek kellett történnie; ezúttal ugyanis nem az Óvárosban gyülekezett a nép, mint szokott - s ha azt mondjuk: nép, úgy kell érteni: matrózok, halászok, lazzaronék, mert

Nápolyban ők a nép. Vadul hadonászó, beszélgető, lármás, népes csoportokban álldogáltak az emberek végig a Molo úton és a Palota téren, tehát azon a largo Castellónak nevezett tág térségen, amelyet a San Carlo-színház meg a Chiaia utca határol. Láthatóan a palota körül tömörültek, mintha a Toledo utca és a Piliero út bejáratát őriznék. A tömeg kellős közepén három jólismert figura ágált, szájalt mindenkinél hangosabban és dühödtebben, a lázongások elmaradhatatlan szereplői: Pasquale Simone, a félszemű, forradásos arcú, rémítő külsejű *beccaio*, meg fra Pacifico. A frátert ugyan nem avatta be a másik kettő a titokba, de a féktelen, garázda természete idehajtotta. A szörnyű franciskánus valósággal őrjöngött. Dühödten csapkodott maga körül a babérhusánggal, hol a falat verte, hol a kövezetét, hol a nyomorú Jacobinót, a fráter veszett indulatainak örökös bűnbakját.

A tömeg mintha várt volna valakit, valamit, anélkül hogy tudta volna, mit. A király egy földszinti ablak zsalugátere mögül leste őket, gépiesen simogatva Jupiter fejét. Nyugtalan volt, sehogy sem értette, mit akar itt annyi ember. A tömeg időről időre felüvöltött, mint mikor a menny dörög vagy a tenger bömböl, „Éljen a király!" vagy „Halál a jakobinusokra!"

A királyné tudta, hol rejtőzik a király; a mellette lévő szobába húzódott Actonnal, hogy ha kell, azonnal a helyszínen teremjen. Emma a királyné hálószobájában tevékenykedett, lázas iramban rakta ládákba felséges barátnője bizalmas iratait és legdrágább ékszereit, San Marco grófné közreműködésével.

Tizenegy óra tájban pompás angol paripa hátán egy fiatalember vágtatott lóhalálában végig a Maddalena-hídon, a Marinellán, a Nuova úton, a Piliero úton, a largo Castellón és a San Carlo utcán. Arra mentében titkos jeleket váltott Pasquale Simonéval és a *beccaió*-val, majd befordult a palota főkapuján, az udvar közepén leugrott a nyeregből, lova gyeplőjét odavetette egy ott ácsorgó lovásznak, s mintha csak tudta volna, hol keresse a királynét, egyenesen a dolgozószobához sietett. Az ajtó, mintegy varázsütésre, magától feltárult előtte. Karolina és Acton már várta.

A királyné és Acton egyszerre kérdezte.

- Mi újság?

- Jön - felelte a fiatalember.

- Körülbelül mennyi idő múlva ér ide?

- Fél óra múlva.

- Tudnak róla, akiket illet?

- Igen.

- Helyes. Siessen a hálószobámba, és mondja meg lady Hamiltonnak, értesítse rögtön Nelsont.

A fiatalember a legrövidebb utat, a melléklépcsőt választotta - láthatóan úgy ismerte a palotát, mint a tenyerét -, villámgyorsan a szobában termett, és átadta Emma Lyonnának a királyné izenetét.

- Nincs kéznél egy megbízható embere? Lord Nelsonnak kell levelet küldenem.

- Elviszem én - felelte a fiatalember.

- Ugye tudja, hogy minden perc drága?

- Tudom.

- Akkor jó...

Emma tollat, tintát, papírt vett elő, a királyné íróasztalához ült, s egyetlen sort vetett sebtében papírra:

Ma este valószínűleg sor kerül rá; készüljön fel.

Emma

A fiatalember sarkon fordult, lesietett a lépcsőn, éppoly gyorsan, mint ahogy jött is, és átvágott az udvaron. Egyenesen a katonai kikötőbe tartott, bárkára szállt, s fittyet hányva szélnek, esőnek, a *Vanguard*-hoz vitette magát. A fregatt öt-hat kötélhossznyira a katonai kikötőn túl horgonyzott, bevont vitorlákkal, hogy a fergeteges szél kárt ne tegyen benne. Körülötte az angol és a portugál hadiflotta - ez utóbbit ugyancsak Nelson tengernagy parancsnoksága alá helyezték.

Olvasóink nyilván kitalálták már, hogy a fiatalember azonos Richarddal. Richard bejelentette magát az admirálisnál, könnyedén megmászta a kötélhágcsót, felkereste Nelsont fedélzeti kabinjában, és átadta neki a levélkét.

- Őfelsége parancsait az utolsó szóig végrehajtjuk mondta Nelson. - Továbbítsa, kérem, személyesen utasításaimat, hogy híven beszámolhasson a végrehajtásról.

- Henry - fordult a tengernagy a *Vanguard* kapitányához -, bocsáttasson vízre egy csónakot, és szállíttassa ezt az urat az *Alkméné* fedélzetére.

Kebelébe rejtette Emma levelét, s maga is papírra vetett néhány sort:[22]

Három bárka és a kis kutter, az Alkméné *álljon pontban fél nyolc órakor szálfegyverekkel ellátva a Vittoriánál.*

Egy bárka kiköt, a többi hajó addig kissé beljebb várakozik, vízre bocsátott evezőkkel. A Vanguard *bárkája kössön ki elsőnek.*

Mindhárom bárkát Hope parancsnok vezénylete alá helyezem.

Hét óra előtt gyülekezzenek az Alkméné *körül.*

A dereglyéket csáklyákkal kell ellátni.

A Vanguard *és az* Alkméné *többi dereglyéje és bárkája a* Vanguard *körül gyülekezik. Parancsnok Hardy kapitány. A dereglyéket késekkel kell felfegyverezni, a bárkákat rövid ágyúval. A* Vanguard *pontban nyolc órakor kihajózik Molosiglio felé, és félúton megáll.*

Minden dereglyén öt-hat katona tartózkodjék.

A segítségre szoruló hajók adjanak fényjeleket.

HORACE NELSON

Az Alkméné *álljon menetkészen, hogy ha kell, még az éjszaka folyamán indulhasson.*

Nelson parancsa eljutott rendeltetési helyére, ahol, mint mindig, illő tisztelettel fogadták, hogy a megadott időben hajszálpontosan hajtsák majd végre. Eközben egy másik futár tűnt fel a Maddalena-hídon, s pontosan az első lovas útját követve végigvágtatott a Marinella rakparton, a Nuova és a Piliero úton.

[22] Mondanunk sem kell, hogy az idézett levélkék eredetije a szerző birtokában van.

A Piliero úton akkora volt a tolongás, hogy a király futára - mert öltözéke annak mutatta - kénytelen volt lassúbbra fogni lova léptét. Egészen úgy tűnt, mintha szántszándékkal állnák útját. A ló minduntalan nekiütközött valakinek, s az illető nyomban felháborodott szitkokban tört ki. Ferrari - mert a futár ő volt, ki is lett volna más - megszokta, hogy öltözéke láttán tisztelettel utat nyitnak neki; a szitkokra erélyes ostorcsapásokkal válaszolt. A lazzaronékban felülkerekedett a megszokás, félrehúzódtak és elhallgattak. A futár nagy nehezen elvergődött a San Carlo-színházhoz. Itt egy ember át akart futni lova előtt, méghozzá olyan ügyetlenül, hogy a ló fellökte.

- Barátaim - kiáltotta az ember estében -, ez az ember nem a király futárja, mint az öltözéke után hihetnétek, hanem álruhás, szökevény jakobinus! Halál a jakobinusokra! Halál rá!

„Jakobinus! Jakobinus! Halál a jakobinusokra!" - visszhangozta a tömeg.

Pasquale Simone meglóbálta a kését, eldobta, s az markolatig szaladt a ló véknyába.

A *beccaio* a ló fejéhez ugrott. Szakavatott, birkák, bárányok ezrein begyakorlott mozdulattal elmetszette az állat nyaki ütőerét.

A ló fájdalmasan felnyerített, felágaskodott két hátsó lábára, s a mellsőkkel kirúgott. Vére vastag sugárban buggyant a körülötte állókra.

A vér látványa csodálatos hatással van a déli népekre. Mihelyt a lazzaronék megérezték a rájuk fröcskölő vörös folyadék langymelegét, mihelyt megcsapta orrukat a vér sajátos, fanyar szaga, vad üvöltéssel vetették rá magukat a lovasra és lovára.

Ferrari érezte, ütött az utolsó órája, ha a ló összerogy alatta. Ameddig tudta, fenn is tartotta az állatot combja szorításával és a kantárral, de a ló halálra sebesült. Pár pillanatig hányta-vetette még magát rogyadozó lábain, aztán előrebukott. Lovasa kétségbeesett erőfeszítéssel még egyszer, utoljára talpra kényszerítette. A ló nagyot ugrott előre, majd megállt inogva-támolyogva. Ferrari mindössze ötven lépésre lehetett ekkor a palota őrségétől. Segítségért kiáltott, de a hangja beleveszett a tömeg szüntelen üvöltözésébe: „Halál a jakobinusra!" - harsogták újra meg újra. A futár a nyeregtáskához kapott pisztolyáért, abban a reményben, hogy a pisztolylövéssel sikerül magára vonnia a kiáltásaira süket őrség figyelmét. Ebben a pillanatban végleg összerogyott alatta a ló. A zökkenéstől a pisztoly vaktában elsült, s a golyó egy nyolc-tíz éves fiút talált. A gyerek elzuhant.

- Gyermekgyilkos! - kiáltotta egy hang.

Fra Pacifico mindeddig viszonylag nyugodtan szemlélte az eseményeket. Erre a kiáltásra a tömeg közé vetette magát, s kíméletlenül utat tört magának kőkemény, ékhegyes könyökével. Éppen akkor ért a tetthelyre, amikor a szerencsétlen Ferrari, aki a lóval együtt maga is földre zuhant, nagy nehezen félig feltápászkodott. A barát bunkójának első csapása éppen a homloka közepén érte; úgy zuhant el, mint a letaglózott barom. Ferrarinak azonban nem itt, nem így kellett meghalnia, hanem a király szeme láttára. Az az öt-hat pribék, akit beavattak a titokba, hirtelen ott termett, s míg ők védelmezően közrefogták, a *beccaio* megragadta a futár lábát, és „Utat a jakobinusnak!" kiáltással előrevonszolta.

Az egész tömeg utánuk lódult, a kifosztott lótetemet sorsára hagyva. Húsz lépést tehettek így, míg a király ablakai alá értek. Ferdinánd ablakot tárt, és kíváncsian kihajolt, tudni óhajtva a szörnyű tumultus okát. A király láttán égzengéssé fajult a tömeg ordítása. Ferdinánd az ordításból arra következtetett, hogy csakugyan egy jakobinust gyötörnek halálra, s mert a gyilkosságnak ezt a módját, feltéve, hogy ellenségei estek áldozatául, a maga részéről sosem ellenezte, mosolyogva kiintett a tömegnek. A fellelkesült nép meg akarta mutatni királyának, hogy méltó hozzá. Felkapták és a magasba emelték a szerencsétlen, több sebből vérző, megtépett, agyongyötört embert. Ferrari alig élt már. Hullamereven lebegett a karok erdején. Egyszerre mégis eszméletre tért, felnyílt a szeme, megismerte királyát, s karját felé tárva, felkiáltott:

- Segítség! Segítség! Sire, én vagyok az! Én, Ferrari!

A király hátrahőkölt a váratlan, szörnyű, érthetetlen látványra. A szoba legtávolabbi sarkába menekült előle, és félájultan egy székre rogyott. Jupiternek azonban nem volt oka hűtlenné válni, nem lévén sem ember, sem király; ő fájdalmas üvöltéssel, vérben forgó szemmel, habzó szájjal vetette át magát az ablakpárkányon, hogy barátja segítségére siessen.

Nyílt az ajtó, besuhogott a királyné, megragadta a király kezét, erőnek erejével talpra állította, odavonszolta az ablakhoz, s kimutatva az őrjöngő tömegre, amely most szedte darabokra Ferrarit, így szólt:

- Sire, csakugyan erre a csőcselékre akarja bízni Nápoly védelmét? Rájuk bízna mindannyiunkat? Ma még csak a király szolgáit gyilkolják halomra, holnap talán már a gyermekeit, és holnapután bennünket magunkat is. Felséged a történtek után is fenntartja, hogy maradni szándékozik?

- Tegye meg a szükséges előkészületeket! - hörögte a király. - Még ma este elutazom.

Arcát kezébe temette, szemét görcsösen lehunyta, fülét betapasztotta, hogy szabaduljon Ferrari meggyilkoltatásának szörnyű látomásától, hogy ne hallja többé a haldokló segélykiáltását, amely egyre a fülébe csengett, és futva futott lakosztálya legeldugottabb, az utcától legtávolabb eső szobájába.

Amikor két hosszú óra múltán végre előmerészkedett, a küszöbön Jupiterbe botlott. A kutya csapzottan, véresen kuporgott egy rongydarabon. Prémmaradványok, sujtáscafrangok mutatták, hogy a rongy alighanem a szerencsétlen futár mellényének egy foszlánya.

A király odatérdelt Jupiter mellé. Végigtapogatta kedvencét, s miután megállapította, hogy sérülései nem súlyosak, kihúzta alóla, panaszos vinnyogása ellenére, a rongyot. Kíváncsi volt, mi lehet az, amit a bátor, hű állat olyan féltve őriz. S lám: Ferrari mellényének egy darabját tartotta a kezében, amelyet Jupiter nem kis harc árán ragadott el a futár hóhéraitól.

És mit tesz a véletlen - vagy talán a sors! Jupiter a mellénynek éppen azt a darabkáját szerezte meg, amelyben a titkos bőrzseb volt. A király kigombolta, belenyúlt és ott találta, sértetlen állapotban a császár válaszlevelét, amelyért Ferrarit Bécsbe küldte.

A király visszaadta Jupiternek a rongyot, s mialatt a kutya fájdalmas nyüszítéssel újra rákuporodott, ő szobájába sietett, magára zárta az ajtót, feltörte a levél pecsétjét és olvasta, amint következik:

Drága fivéremnek, hőn szeretett unokafivéremnek, nagybátyámnak, apósomnak, barátomnak és szövetségesemnek.

A levél, amelyet Felséged futára, Ferrari útján juttatott el hozzám, nem tőlem származik. Az első szótól az utolsóig közönséges hamisítvány.

Azt a levelet, amelyet csakugyan volt szerencsém Felségedhez intézni, eleitől végig saját kezemmel írtam, s nemcsak nem biztattam benne Felségedet a háborúskodás megkezdésére, hanem éppen ellenkezőleg arra kértem, hogy tapodtat ne mozduljon, ha teheti, a jövő év április hava előtt, minthogy erre az időpontra várom hű és igaz szövetségeseim, az orosz hadak érkezését.

Nem tagadom, szeretném, ha Felséged a megérdemelt büntetéssel sújtaná a bűnösöket, amennyiben ez hatalmában áll.

Egyebekben maradok Felséged tisztelő, szerető fivére, unokafivére, öccse, veje, barátja és szövetségese

FERENC

Egyszóval a királyné és Acton hiába vette volna lelkére az újabb bűnt?

Nem bizony! A bűnnek megvolt a maga haszna; ez bírta rá Ferdinándot, hogy Nápolyt sorsára hagyva Szicíliába meneküljön.

75 A MENEKÜLÉS

Ettől a perctől kezdve eldőlt, mint mondottuk, a vita. A menekülés időpontját december 21-ére, tehát aznap estére tűzték ki.

Megegyeztek, hogy a király, a királyné és az egész család - a trónörökös, a trónörökös felesége és a kislányuk kivételével - a *Vanguard*-on hajózik Szicíliába, sir William, Emma Lyonna, Acton és a királyi család legbizalmasabb hívei kíséretében.

Mint emlékszünk, a király szavát adta Caracciolónak: ha elhagyja Nápolyt, okvetlen az ő hajóját veszi igénybe. De Ferdinándon úgy eluralkodott a rémület, hogy ismét teljesen a királyné befolyása alá került. Megszegte Caracciolónak tett ígéretét. Két okból.

Az első belőle fakadt. Szégyellte megvallani Caracciolónak, hogy minden korábbi fogadkozása, bizonykodása ellenére sorsára hagyja Nápolyt.

A másodikat a királyné sugallta. Caracciolo tengernagy hazafi, mint a legtöbb nápolyi nemes - így Karolina. Kitelik tőle, hogy adandó alkalommal nem Szicíliába viszi a királyt, hanem átjátssza, mint túszt, a jakobinusok kezére. Akkor pedig a jakobinusok óhatatlanul arra kényszerítik Ferdinándot, hogy egy nekik tetsző kormányt nevezzen ki, ha ugyan nem állítják bíróság elé, mint az angolok I Károlyt s a franciák XVI. Lajost.

A tengernagy ily módon elesett a várt és megígért királyi kegytől. Úgy döntöttek hát, hogy kárpótlásul és fájdalomdíjul vigye ő a kalábriai herceget, valamint a herceg családját és udvartartását Szicíliába.

Az agg francia hercegnőknek megizenték a király legújabb döntését. Az izenet mellé ezerötszáz dukátot küldtek, meg egy jó tanácsot: gondoskodjanak saját biztonságukról, ahogy bírnak, ott a hét testőr, az ő segítségükkel meneküljenek, amíg lehet.

Ezzel el is vetették egyszer s mindenkorra a hercegnők gondját. A nap egyebekben azzal telt el, hogy lehordták a pincébe a temérdek holmit, amit a királyi pár magával óhajtott vinni Szicíliába. A titkos folyosón halomban állt az ékszer, a drága bútor, az arany, a különféle műtárgyak, szobrok.

A király sokért nem adta volna, ha kenguruit is magával viheti, de mert erről, sajnos, le kellett tennie, legalább saját kezűleg írt az érdekükben a casertai főkertésznek.

A királyt letörte a királyné és Acton napnál világosabban bebizonyosodott árulása. Egész napra bezárkózott lakosztályába, és kiizent, hogy senkit nem óhajt fogadni. Utasítását az ajtónállók szigorúan betartották. Kívül rekedt Caracciolo tengernagy, akit a nyugtalanság hajtott ide, minthogy az angol hajók buzgó jövése-menése, a fényjelek sűrű váltogatása láttán gyanút fogott. Hasztalan kért bebocsáttatást Vanni márki is, aki Castelcicala herceg révén értesült a tervezett menekülésről, s végső kétségbeesésében megpróbált a királyhoz folyamodni.

A király fejében megfordult a gondolat, hogy tulajdonképpen hívatnia kéne Ruffót, és magával vinni útitársul, tanácsadóul. De mindjárt visszariadt az ötlettől. Volt alkalma nemegyszer tapasztalni Nelson és Ruffo kölcsönös ellenszenvét, nem is szólva a királyné leplezetlen gyűlöletéről Ruffo iránt. Ferdinánd ismét feláldozta - ó, nem először és nem is utoljára! - saját kényelmének az olyasfajta érzelmi fényűzést, mint a barátság és a hála.

Azzal vigasztalta magát, hogy a kardinális, amilyen ügyes, majd csak kikecmereg valahogy a pácból.

Este tíz órára tűzték ki a találkozó időpontját. A megbeszélés értelmében mindazon személyek, akik őfelségeik kíséretében a *Vanguard*-on készültek távozni, a királyné szobájában gyülekeztek.

Pontban tíz órakor belépett a szobába a király. Jupitert pórázon vezette, ez az egy igazán hű barátja maradt, mást nem vitt magával az útra, csak őt.

Ascoli és Malaspina is eszébe ötlött, de a terhes gondolatot megint csak azzal hárította el, amivel Ruffo esetében: istenem, majd csak megússzák!

A hatalmas fogadóteremben mindössze néhány gyertya pislákolt, elővigyázatosságból nem merték jobban kivilágítani, nehogy Nápoly megsejtse, mi készül. A király körülnézett; az egész menekülő társaság együtt volt már, azazhogy kisebb csoportokra szakadozva várakozott.

Mindenekelőtt ott volt a királyné csoportja: ő maga, kedvenc fia, Lipót herceg, a négy kis hercegnő, a kis Albert herceg és Emma Lyonna.

A királyné Emma Lyonna mellett ült egy kereveten. Lipót herceg anyja ölében fészkelt s a vállára hajtotta fejecskéjét. Emma Lyonna ölében kuporgott kedvence, a kis Albert herceg. A négy kis hercegnő anyja körül a szőnyegen helyezkedett el, ki ülve, ki fekve.

Egy beugróban, az ablak mellett társalgott Acton, sir William és Castelcicala herceg, fél füllel a szél fütyölését s az ablak üvegén kopogó eső zaját lesve.

Távolabb, egy asztal körül, néhány udvarhölgy üldögélt, köztük a királyné bizalmasa, San Marco grófné.

Végül leghátul, a terem egy zugában magányosan, félig a homályba veszve álldogált Dick, aki aznap ismét kitett magáért, olyan ügyesen és pontosan hajtotta végre gazdája és a királyné parancsait, hogy félig-meddig máris a királyné emberének számított.

Amikor a király belépett, mindenki felállt, és az ajtó felé fordult. Ferdinánd egy kézmozdulattal adta tudtukra, hogy leülhetnek.

- Ne zavartassák magukat, igazán ne, nincs miért - mondta.

Belevetette magát az ajtó mellett álló karosszékbe, és két térde közé szorította Jupiter fejét.

A kis Albert herceg, akit a királyné soha nem szívelt, s aki éppen ezért másutt kereste a minden gyermeknek oly nélkülözhetetlen és drága szeretetet, rögtön lecsúszott Emma öléből, amint az apja hangját meghallotta, odafutott hozzá, és csókra nyújtotta betegesen sápadt, szőke fürtjei tengerébe vesző homlokát.

A király félresimította a gyermek fürtjeit, homlokon csókolta, szórakozottan magához ölelte, majd visszaküldte Emma Lyonnához, a *kismamá*-hoz, ahogy a gyerek szokta mondani.

Gyászos csend borult a homályos teremre, suttogóra fogták a szót a beszélgetők is.

A társaság Thurn grófra, a nápolyi szolgálatba szegődött német tengerésztisztre várt. Thurn grófot Nizza márkival, a portugál flotta parancsnokával egyetemben Nelson vezénylete alá helyezték. A grófnak fél tizenegykor kellett a palotában jelentkeznie; a megállapodás úgy szólt, hogy a termet a palota kikötői bejáratán és a *csigalépcsőn* közelíti meg, mivel a királyné lakosztályát egy nagy és masszív átjáróajtó közvetlenül összekötötte az említett bejárattal. Thurn gróf megkapta az átjáróajtó kulcsát.

A terem nyomasztó csendjét a falióra kondulása törte meg. Felet ütött.

Ugyanebben a pillanatban megzörgette valaki kívülről az átjáróajtót.

Miért kopogtat Thurn gróf, ha egyszer nála a kulcs?

Más körülmények között ez az apró incidens legfeljebb futó nyugtalanságra, némi kapkodásra szolgáltatott volna okot, a pillanatnyi, végsőkig feszült helyzetben azonban a vér is megfagyott a kopogtatás hallatán a jelenlevők ereiben.

A királyné felemelkedett, egész testében reszketve.

- Mi az már megint? - kérdezte.

A király éppen csak felpillantott, őt nem avatták be az ügy részleteibe.

- Nyilván Thurn gróf, ki más lehetne - felelte megnyugtatóan Acton. Ő aztán nem vesztette el soha a fejét!

- Miért kopogtat? Odaadtam neki az ajtó kulcsát!

- Felséged engedelmével utánanéznék - szólt Acton.

- Menjen - felelte a királyné.

Acton felkapott egy gyertyatartót, meggyújtotta a gyertyát, és kilépett a folyosóra. A királyné szorongva figyelte. A csend, ha lehet, még mélyebbé s fojtogatóbbá vált, mint előbb. Pár pillanat múlva visszatért Acton.

- Mi van? - kérdezte a királyné.

- Az ajtót régóta nem használhatták, a kulcs beletört a zárba. Ezért kopogtatott Thurn gróf; remélte, hogy belülről ki lehet nyitni az ajtót. Megpróbáltam, nem megy.

- Mitévők legyünk?

- Be kell törni az ajtót.

- Adott rá parancsot?

- Igen, a gróf már hozzá is látott.

Ebben a szempillantásban megdöndült az ajtó, többször egymás után, majd éles reccsenés jelezte, hogy sikerült betörni.

Vészjóslóan hasított a csendbe a kinti zaj.

Az ajtó előtt léptek koppantak, felpattant a terem ajtaja, és Thurn gróf megjelent a küszöbön.

- Felséges királyom és királyném - szólt a gróf -, esedezem, ne vegyék zokon a lármát s a barbár módszert, előre nem látott akadály miatt voltam kénytelen ehhez folyamodni, a kulcs beletört a zárba.

- Baljós előjel - mondta a királyné.

- Ha csakugyan az - szólt a király, önkéntelenül is fején találva a szöget -, ha előjel, nyilván arra int, hogy ne utazzunk sehova, maradjunk Nápolyban.

A királyné megriadt; felséges hitvesétől kitelik, hogy az utolsó percben meggondolja magát.

- Induljunk - sürgette a grófot.

- Minden előkészület megtörtént, felséges asszonyom, máris mehetünk - felelte a gróf. - Felségtek engedelmével mindössze azt a parancsot szeretném előbb a királynak bemutatni, amelyet ma este küldött Nelson tengernagy.

A király felkelt a helyéről, és közelebb ment a karos gyertyatartóhoz, hogy annak fényénél vegye szemügyre a papírlapot, amelyet Thurn gróf lobogtatott.

- Nézze, felség - nyújtotta a papírt a gróf.

- A parancs angol nyelven íródott - válaszolta a király. - Nem értek angolul.

- Lefordítom felségednek.

Gróf Thurn admirálisnak

Kelt a nápolyi öbölben, december 21-én.

Tegye meg a szükséges előkészületeket a nápolyi fregattok és korvettek felgyújtására.

- Micsoda? - hördült fel a király.

- Tegye meg a szükséges előkészületeket a nápolyi fregattok és korvettek felgyújtására - ismételte meg a gróf.

- Nincs itt valami tévedés? - kérdezte a király.

- Tévedés kizárva, felség.

- De az istenért, miért kéne felégetni fregattjainkat és korvettjeinket? Tízévi munka és egy halom pénz fekszik bennük.

- Hogy ne kerüljenek francia kézre, sire.

- Miért ne vihetnők a hajókat magunkkal Szicíliába?

- Lord Nelson parancsa mást mond, sire. Ezért tartottam szükségesnek felségednek bemutatni, mielőtt továbbítanám Nizza márkihoz, akire a végrehajtás hárul.

- Sire, sire - lépett közelebb a királyné -, minden perc drága, ne fecsérelje, kérem, az idejét lappáliákra!

- De az ördögbe is, asszonyom! - fortyant fel a király. - Ez magának lappália? Legalább száz-hatvanmilliónkba került! Ha nem hiszi, nézze csak át a tengerészet költségvetését tíz évre visszamenően.

- Sire, most üti az óra a tizenegyet, lord Nelson vár bennünket - próbálkozott újra a királyné.

- Meghajlok az igaza előtt, asszonyom - gúnyolódott a király. - Elvégre Nelson lordot csakugyan nem lehet megváratni, hiába király vagy királyné az ember. Gróf úr, hajtsa végre lord Nelson parancsát: gyújtsa fel a flottámat. El nem vehette tőlem Anglia, hát elégeti. Ó, szegény jó Caracciolóm, mennyire igazad volt! Miért is nem hallgattam rád! Induljunk uraim, induljunk, hölgyeim, ne várassuk, az istenért, lord Nelsont.

Kikapta Acton kezéből a gyertyatartót, s megindult elsőnek kifelé a teremből. A többiek utánatódultak.

Így és ekkor írta alá Ferdinánd a nápolyi flotta halálos ítéletét, s mi több, szabad folyást engedett az ítélet végrehajtásának.

1798. december 21-e óta annyi menekülő királyt láttunk, hogy igazán kárba veszett fáradság lenne leírni egyikük-másikuk szökését. 1815. március 20-án végignéztük XVIII. Lajos futását, 1830. július 29-én X. Károlyét, 1848. február 24-én Lajos Fülöpét, egyszóval háromféle változatban is tanulmányozhattuk királyaink kényszerű távozását a Tuileriákból. S csak a minap történt Nápolyban, hogy Ferdinánd unokája végiglopakodott ugyanazon a folyosón és lépcsőn, amelyen valaha a nagyapja, s hőn szeretett honának búcsút mondva, ráfanyalodott a száműzetés keserű kenyerére. Azzal a különbséggel, hogy a nagyatya hamarosan visszakerült Nápolyba, az unoka ellenben alighanem száműzött marad egész életében.

Egészen másként állt az ügy abban a korban, amelyről elbeszélésünk szól. Ferdinánd volt az első király, aki éjnek évadján, szökve távozott tulajdon palotájából. Ami nem csekélység! Félt is, de még mennyire! Macskaléptekkel óvakodott előre, és feszülten, szívdobogva fülelt minden neszre. Félúton járhatott a lépcsőn, amikor úgy rémlett, zajt hall az Óriás irányából; a lépcsőház ablaka ugyanis éppen arra a meredek lejtőre nyílt, amely a Palota térről a Chiatamonte utcához vezet. Ferdinánd rémülten megállt, hallgatózott, s mert másodszor is hallani vélte a zajt, ijedtében elfújta a gyertyát. Az egész díszes társaság sötétben maradt.

Tapogatózva, botorkálva folytatták útjukat lefelé a keskeny, nehezen járható, meredek lépcsőn, ami nem is volt egészen veszélytelen vállalkozás, tekintettel arra, hogy a lépcsőhöz nem tartozott korlát. Sikerült mégis baj nélkül lejutniuk. A lépcső alján hirtelen megcsapta őket a szabad levegő nedves, hűvös fuvalma.

A rakpart közvetlen közelében álltak.

Itt, a katonai és a kereskedelmi kikötő kőgátja között a tenger aránylag nyugodt volt, de erős szél fújt, s távolabb a hullámok dühödten rohamozták a partot.

A társaság a palota és a tenger közötti partsávon haladt. Thurn gróf lopva felpillantott: az eget kémlelte. Az égen, alacsonyan és sebesen, súlyos felhők szálltak. Úgy festett, mintha a lenti, igazi tenger felett egy másik tenger háborogna, merő levegőégből; a két tenger hullámai össze-összeölelkeztek, magasra-mélyre csapva. A tenger és a felhők közötti keskeny, szabad sávon száguldozott a félelmes, hajótörést és pusztulást hozó délkeleti szél, rossz hónapokban a nápolyi öböl állandó vendége.

A király figyelmét nem kerülte el Thurn gróf aggódó pillantása.

- Ha úgy gondolja, hogy nem tanácsos ilyen időben tengerre szállnunk, talán el is halasztathatnók az utat - mondta Ferdinánd.

- A lord parancsa értelmében mennünk kell - felelte a gróf -, de persze amennyiben felséged határozottan ellenzi...

- A lord! A lord! - vágott ingerülten szavába a király. - És ha az életünk forog kockán? Kezeskedik a biztonságunkért, gróf úr?

- Mindent megteszek, ami emberileg lehetséges, hogy a szél és a tenger ellenállását lebírva eljuttassam felségedet a *Vanguard*-ra.

- A teremtésit! - Ez nem válasz a kérdésemre. Ön hajlandó lenne ilyen időben hajóra szállni, gróf úr?

- Természetesen, sire, hiszen csakis felséged parancsát várom, hogy ha úgy tetszik, máris induljunk a vezérhajóhoz.

- Úgy értem: az én helyemben hajlandó lenne hajóra szállni?

- Mivel a király csak Istennek és a körülményeknek tartozik engedelmességgel, felséged helyében kétszer is meggondolnám.

- Mi lesz? Mire várunk? - avatkozott közbe a királyné. Alig bírt már a türelmetlenségével, de azt mégsem merte megkockáztatni, hogy a férje előtt lépjen a csónakba. Hja, a mindenható etikett!

- Még hogy mire! - tajtékzott a király. - Nem hallja, asszonyom, mit mond Thurn gróf? Az idő rossz, nem kezeskedhet az életünkért. Vissza kéne fordulnunk! Minden, de minden erre int, még Jupiter is. Látja, hogy rángatna vissza a palotába?

- Hát térjünk vissza, uram. Legfeljebb ízekre szaggatnak bennünket is, ahogy ma ízekre szaggatták, felséged szeme láttára, a leghívebb szolgáját. Mit nekem a tenger! Ha a nápolyi nép és a háborgó tenger között kell választanom, százszor inkább a tengert választom.

- A szívem vérzik hű szolgámért, meghiheti, asszonyom, különösen most, hogy tudom, mint vélekedjem a halála felől. De ami a nápolyi népet illeti: nekem nincs okom félni tőle.

- Tudom, tudom. A nép bálványozza, mert önben magára ismer. Én azonban megyek, nem lévén szerencsém hasonló közkedveltségnek örvendeni.

Azzal kapta magát, és fittyet hányva az etikettnek, elsőnek szállt mégis be a csónakba.

A kis hercegnők és Lipót herceg engedelmesen követték, mint kis hattyúk az anyahattyút. Rég megszokták, hogy anyjuk az úr a háznál, nem a király.

A kis Albert herceg azonban kitépte magát Emma Lyonna karjaiból, odafutott apjához, megragadta a kezét, és erőnek erejével a bárka felé húzta:

- Gyere velünk, apám! - kérlelte.

A király érezte, hogy megfelelő támasz híján máris gyengülőben az ellenállása. Segélytkérően pillantott körül. Tekintete inkább könyörgő volt, semmint fenyegető, mégis kitért előle mindenki. Ki félelemből, ki számításból, de mind a királynéhoz húztak. A király magára maradt, elbizonytalankodott. Feje lehorgadt, tehetetlenül tűrte, hogy a kis herceg felvezesse a bárkára. Egyetlen lény volt nyilvánvalóan egy véleményen Ferdinánddal, a kutya. Jupiter erélyesen ellenezte a szárazföld elhagyását, a király alig bírta őt a bárkára felvonszolni. Ferdinánd leroskadt a bárkán egy félreeső padra, s tétován elmotyogta:

- Hát ha mindenki úgy akarja... Gyere, Jupiter, gyere már ide!

A király bárkáján a fedélzetmester is úr a javából. Ezúttal egy sorhajóhadnagyra hárultak a fedélzetmesteri teendők. Mihelyt a király leült, a hadnagy kiadta a parancsot:

- Indulás!

Két csáklyákkal felfegyverzett matróz ellökte a bárkát a parttól, az evezők vízbe merültek, s a bárka megindult utasaival a kikötő bejárata felé.

A többi utast is behajózták - egymás után álltak be a csónakok a kikötőbe, felvették a nagy értékű rakományt, s a királyi bárka nyomába szegődtek.

Bezzeg más érzések közepette vágtak neki az utasok most nagy titokban, éji sötétben, süvöltő szélben, vad hullámverésben ugyanannak az útnak, amelyet nem is olyan régen, szeptember 22-én megtettek már egyszer. Az abukiri győző örömünnepén ragyogó verőfényben, tükörsima tengeren ringott a királyi gálya Cimarosa zenéjének ütemére, harangok zúgtak, ágyúk díszsortüze dörgött, s ők francia vereséget ünnepeltek - igaz, kissé elhamarkodva -, és diadalittasan siettek a *Vanguard* elé. Mindössze három hónap telt el azóta, s lám, ma a király éjnek évadján, vaksötétben és viharban kénytelen tengerre szállni, hogy kétségbeesetten keressen menedéket a franciák elől - ugyanazon a *Vanguard*-on.

S még jó, ha egyáltalán eljut odáig.

Nelson partközelbe jött, amennyire csak jöhetett a hajó épségének veszélyeztetése nélkül; így is jó negyedmérföldet kellett a bárkának a kikötő végétől a vezérhajóig megtennie, s azalatt tízszer is elsüllyedhetett.

A királyi bárka - mert e vészterhes pillanatban, olvasóink engedelmével, a király bárkájára szeretnők irányítani egész figyelmünket - lassan közeledett a kikötőmedence kijáratához. Minél kijjebb ért, annál fenyegetőbbnek és közvetlenebbnek tűnt a veszély. A délkeleti szél,

amely Afrika és Spanyolország partjain támad, s szabadon száguld végig a tengeren Szicília és Szardínia, Ischia és Capri mentén, a Baleároktól a Vezúv lábáig, kegyetlenül felkorbácsolta a tengert. Óriási hullámok ostromolták a partot, s a gátról visszazúdulva elnyeléssel fenyegették a törékeny vízi járműveket; a sötétben úgy tornyosult fölébük a hullámok íve, mint megannyi szörnyeteg harapásra tátott, óriás szája.

A bárka lassan közeledett a viszonylag csendesebb parti tengersáv határához. Még a királynénak is inába szállt a bátorsága, s legszívesebben visszafordult volna, amikor a vadul tomboló nyílt tengert megpillantotta. A király dermedten, némán ült a helyén. Görcsösen szorongatta térdével a kutya nyakát, és megbűvölten, rémülettől kimeredt szemmel bámulta az óriási hullámokat, amelyek úgy rohamozták a mólót, mint dühödt rozmárfalka, hogy a kőgáton megtörve, vészjósló nyögéssel hulljanak vissza, a homályban ezüstösen csillogó, finom szemű, sűrű permetesőt zúdítva át a gát falán. Thurn grófot nem riasztotta vissza a viharos tenger látványa. Megszokta, hogy a kapott parancsot törik-szakad teljesíteni kell. Megpróbált dacolni a veszéllyel, megpróbálta legyűrni a tenger ellenállását. Hajadonfőtt, tajtékkal borítva, a széllel s a zajgó tengerrel szemközt állt, mint a cövek, a bárka orrában - csak tapasztalt, sokat próbált tengerész képes ilyen szilárdan megvetni a lábát a hánykolódó hajón. Időről időre odaszólt bátorításul az evezősöknek. Mindig ugyanazt a két szót mondta, nyugodt, határozott hangon:

- Húzd meg! Húzd meg!

A bárka haladt előre.

A kikötőmedence határán túl azonban reménytelenné vált a harc a tengerrel. Három hullámot szerencsésen megnyargalt a bárka, teret nyert, de a három következő hullám előbbi helyére vetette vissza.

Thurn gróf belátta: esztelenség volna tovább küzdeni ezzel az ellenféllel. Hátrafordult, hogy a királytól megtudakolja:

- Mi a parancs, felség?

De nem jutott a mondat végére. Egyetlen pillanatra engedte csak könnyelműen ki a kezéből a bárka irányítását, arra az egy pillanatra, míg a király felé fordult, de ez is elég volt ahhoz, hogy egy minden eddiginél hatalmasabb hullám dühödten lecsapjon a hajóra, s vízzel árassza el. A bárka megingott, és nagyot reccsent. A királyné és a gyermekek felsikoltottak, azt hitték, ütött utolsó órájuk, a kutya panaszosan felvonított.

- Vissza! - kiáltotta a gróf. - Istenkísértés ilyen időben tengerre szállni! Hajnali öt órára tán lecsendesül a tenger.

Több se kellett az evezősöknek! Ezt a parancsot lesték már jóideje. Villámgyors csapásokkal visszafordították a bárkát, s a legrövidebb úton egykettőre partot is értek.

76 MICHELE HAJBA KAP A BECCAIÓVAL

Ezen a szörnyű éjszakán másnak is meggyűlt a baja a széllel és a tengerrel, nemcsak a királyi bárka fényes utasainak.

San Felice lovag szokás szerint fél háromkor tért haza ebédelni, de szokatlan izgalomban.

- Luisa! - kiáltotta már messziről. És megint: - Luisa!

Luisa kifutott a feljáróra. Azonnal megsejtette az izgatott hangból, hogy valami nagy dolog történhetett a férjével. Sejtése bizonyossággá vált, amint a lovagot megpillantotta.

San Felice arca falfehér volt.

A könyvtár ablakából a San Carlo utcára látni, a lovag akarva-akaratlan végignézte a szerencsétlen Ferrari felkoncoltatását.

A nyájas, szelíd modorú San Felice szívében rendkívüli bátorság lakozott, az a fajta bátorság, amelyre csak a nagylelkű, ízig-vérig emberséges emberek képesek. Mihelyt felismerte a futárt, felugrott helyéről, hogy a segítségére siessen. A könyvtár ajtajában azonban útját állta a trónörökös.

- Hová igyekszik, San Felice? - kérdezte hideg csengésű hangján, de a lehető legszívélyesebben.

- Hová?... Hová?... - hüledezett San Felice. - Hát fenséged nem tudja, mi folyik kint?

- Dehogynem, emberölés... Ugyan, mit törődik vele? Nem olyan nagy dolog manapság Nápolyban egy gyilkosság.

- De a király szolgáját ölik!

- Tudom.

- Ferrarit, a futárt!

- Ráismertem.

- De hogyan, miért? Azt üvöltik: „Halál a jakobinusra”, és megölik a szerencsétlent, holott soha életében nem volt jakobinus, ellenkezőleg, a lehető leghívebben szolgálta a királyt.

- Hogyan? Miért? Ismeri a dicsőséges firenzei respublika bolognai követének, Machiavellinek a levelezését?

- Természetesen, fenség.

- Akkor bizonyára emlékszik, mit válaszolt Machiavelli a firenzei magisztrátusnak Ramiro d’Orco ügyében, akit, mint ismeretes, felnégyeltek, s testének négy darabját karóra tűzve az Imola tér négy sarkán helyezték közszemlére.

- Ramiro d’Orco firenzei volt?

- Igen, ezért is hihette a firenzei szenátus, hogy joga van követétől magyarázatot kérni e különös haláleset dolgában.

San Felice az emlékezetében kutatott.

- Machiavelli azt felelte: „Nagy jó uraim, nincs mit jelentenem Ramiro d’Orco haláláról. Legfeljebb annyit mondhatok: Cesare Borgia herceg mindenki másnál jobban tudja, kiből kell érdeme szerint embert s kiből hullát csinálnia.”

- No ugye! - felelte a kalábriai herceg fakó mosollyal. - Okosabban teszi, kedves lovagom, ha visszamászik a létrájára, és eltöpreng Machiavelli válaszán.

A lovag visszamászott a létrára; még fel sem ért a harmadik fokra, amikor fény gyúlt agyában. Felfogta a célzás értelmét: Ferrari pusztulását szántszándékkal rendezte meg valaki, akinek érdekében állt a futár halála.

Negyedóra múlva a király hívatta a herceget.

- Várjon meg, sietek vissza - szólt föl a kalábriai herceg a lovagnak. - Valószínűleg fontos közlendőim lesznek.

A herceg nem egész egy óra múlva vissza is tért.

- San Felice, emlékszik még arra az ígéretére, hogy elkísér Szicíliába? - kérdezte.

- Igen, fenség.

- Állja a szavát?

- Természetesen, csakhogy...

- Mit, csakhogy?

- Elmondtam a feleségemnek a fenséges úr megtisztelő kívánságát...

- És?

- És ő is szeretne velem tartani.

A herceg megörült.

- Ez aztán az örömhír! Köszönöm, lovag, köszönöm. Végre lesz a hercegnének hozzá méltó társasága! San Felice asszony maga a testet öltött erény, ezt mindig is tudtam, nemhiába kértem önt annyiszor, hozza el feleségét az udvarba, vállaltassa el vele az udvarhölgy tisztét a hercegné mellett. Udvarunk dísze lehetett volna! Sajnos, mindig kosarat kaptam. S lám, most önként velünk tart! Mondja meg neki, kedves lovagom, hogy tárt karokkal várjuk!

- Megmondom.

- Hová siet? Még nem fejeztem be.

- Igaz, igaz.

- Ma éjjel indulunk.

A lovag nagy szemeket meresztett.

- Legjobb tudomásom szerint a király úgy döntött - mondta csodálkozva -, hogy csakis végveszély esetén hagyja el Nápolyt.

- Igen, de Ferrari halála mindent felborított, őfelsége fél tizenegykor elhagyja a palotát, és hajóra száll a királyné, a kis hercegnők, két öcsém, valamint a követek és a miniszterek társaságában. Nelson lord hajóján utaznak Szicíliába.

- Miért nem nápolyi hajón? Ha a király angol hajót részesít előnyben, alighanem vérig sérti a nápolyi tengerészeket.

- A királyné hallani sem akart másról. Nyilván kárpótlásnak szánták, hogy én viszont Caracciolo tengernagy hajóján utazom. Következésképp ön is, lovag.

- Hány órakor indulunk?

- Még nem tudom, de majd megizenem. Mindenesetre készüljön fel az útra, előreláthatólag tíz és tizenkét óra között kerül rá sor.

- Úgy lesz.

A herceg megszorította San Felice kezét, s mélyen a szemébe nézett.

- Számítok önre, ezt ugye, tudja?

- Szavamat adtam a fenséges úrnak - válaszolta San Felice, könnyed meghajlással. - Nagy kitüntetésnek tekintem, hogy elkísérhetem fenségedet; nem habozhattam elfogadni.

Azzal fogta a kalapját, az esernyőjét és távozott.

Az utcákon még mindig nagy tömeg hullámzott, morajlott. A Palota téren tüzet raktak - nem is egy, hanem három helyen -, s parázson sütögették Ferrari lovának a húsát.

A szerencsétlen futárt ízekre szedték. Ki a lábát, ki a kezét ragadta magához, s a szörnyű trófeákat körülhurcolták az utcákon, karóvégre tűzve - a lazzaronék nem ismerték ekkoriban sem a pikát, sem a szuronyt -, miközben torkuk szakadtából üvöltöztek: „Éljen a király! Halál a jakobinusokra!”

Az Óriás lejtőjén a lovag a *beccaió*-val találkozott össze. A *beccaio* Ferrari fejét kaparintotta meg. Egy narancsot dugott a foga közé, hosszú póznára tűzte, és így hordozta körbe a városon.

Nápolyban a jó ruha ekkortájt a liberalizmus jelének számított. A *beccaió*-nak a jól öltözött lovag láttán az az ötlete támadt, hogy megcsókoltatja vele Ferrari fejét. San Felice, mondtuk már, nem ismert félelmet. Undorral elutasította a véres csók gondolatát is, és erélyesen ellódította az aljas gyilkost.

- Nem úgy, nyomorult jakobinus! - dühöngött a *beccaio*. - Ha én azt mondom, csókold meg a hulla fejét, *managgio la Madonna*! megcsókolod, de rögtön.

Azzal nekiugrott a lovagnak.

A lovag maga elé kapta egyetlen fegyverét, az esernyőt.

„Jakobinus! Jakobinus!” - ordította a *beccaio*. A csatakiáltás hatására odatódult a csőcselék, s már éppen közrefogták fenyegetően a lovagot, amikor egy férfi furakodott villámsebesen át az embergyűrűn, egyetlen jól irányzott rúgással tíz lépésre röpítette a *beccaió*-t, és kivont karddal a lovag elé ugrott:

- Szép kis jakobinus, mondhatom! - förmedt a tömegre. - Hiszen ő San Felice lovag, a kalábriai herceg őfelsége könyvtárosa! No, halljam, mit akartok San Felice lovagtól? - mondta kihívóan, kardját sebesen pörgetve.

- Michele kapitány. Éljen Michele kapitány! Ő a mi emberünk! - kiáltották a lazzaronék.

- Ne azt kiáltsátok: „Éljen Michele kapitány”, hanem azt: „Éljen San Felice lovag” -, de tüstént!

Bánja is a tömeg, *halál reá*-t üvölt-e vagy *éljen*-t, feltéve, hogy üvölthet.

- Éljen San Felice! - bömbölték mind kórusban.

Csak a *beccaio* hallgatott konokul.

- Ejnye, ejnye - csóválta a fejét Michele. - Tudom én, hogy a lovag kertkapuja előtt látták el a bajodat, de attól még nyugodtan kiálthatod együtt a többivel: „Éljen a lovag!”

- Nincs ínyemre - felelte a *beccaio*.

- Ha van, ha nincs, kiabálsz, punktum, mert úgy parancsolom! De szaporán mondd ám, hogy éljen San Felice lovag - förmedt Michele a *beccaió*-ra -, vagy a másik szemed bánja!

S szavai nyomatékául megpörgette kardját a *beccaio* feje fölött. A *beccaio* holtra sápadt, sokkal inkább félelmében, mint dühében.

- Derék jó Michele barátom, ugyan hagyd el - szólt a lovag. - Légy belátással: ez az ember azt se tudja, ki vagyok.

- És ha nem tudja? Akkor sem volt joga önt arra kényszeríteni, hogy megcsókolja annak a szerencsétlennek a fejét, akit olyan galádul meggyilkolt. Ezerszer jobb persze ezt a fejet - egy tisztességes ember fejét - megcsókolni, mint a *beccaió*-ét, aki aljas, utolsó csirkefogó.

- Hallottátok! - üvöltötte a *beccaio* - Ez az alak azt mondja, hogy a jakobinusok tisztességes emberek!

- Hallgass, nyomorult! Te tudod a legjobban, hogy az áldozatod soha életében nem volt jakobinus! Antonio Ferrarinak hívták, amíg élt, királyi futár volt és őfelsége leghűbb szolgája. Ha nem hiszitek, kérdezzétek meg a lovagot. Lovag, mondja meg nekik - nem gonoszak ezek, csak elámította őket, vesztükre, ez a gazember -, mondja meg nekik, ki volt Antonio!

- Barátaim - szólt a lovag -, Antonio Ferrari csakugyan végzetes tévedés áldozata lett, mert hű szolgája volt ő jó királyotoknak, s a király keserű könnyeket hullat érte.

A tömeg döbbenten hallgatta a lovagot.

- Mered tagadni, hogy a fej Ferrari feje, s hogy Ferrari tisztességes ember volt? Beszélj már! Beszélj! Hadd cifrázom ki a pofád másik felét!

Michele felemelt karddal rontott a *beccaió*-ra.

- Kegyelem! - nyögte az, térdre hullva. - Bevallok mindent, ha úgy parancsolod.

- Nincs több szavam hozzád, gyáva kutya! Hordd el az irhádat, de rögvest, s ha legközelebb utamba hoz a sors, ügyelj, hogy idejében tisztulj előlem!

A *beccaio* eliszkolt. A tömeg, amely az imént még lelkesen éltette, most viszont annál dühödtebben pfujolta a *beccaió*-t, két részre szakadt. A többség a *beccaio* nyomába szegődött, őt pocskondiázta hazáig, a másik csoport ellenben Michelét és San Felicét fogta közre, lelkesen kiáltozva:

- Éljen Michele! Éljen San Felice lovag!

Michele a kertkapuban megállt, hogy kegyelemben elbocsássa a díszkíséretét, a lovag besietett a kertbe, s mint említettük, Luisáért kiáltott.

Most, hogy elbeszéltük, mit látott a lovag a könyvtár ablakából, s mi történt vele az Óriás lejtőjén, úgy hisszük, nem szorul magyarázatra halotti sápadtsága.

Luisa még nála is jobban elsápadt, amikor értesült a hazajövetel okáról, de egy szó nem sok, annyit sem szólt a terv ellen. Egyetlen kérdése volt mindössze:

- Mikor indulunk?

- Éjjel tíz és tizenkét óra között - felelte a lovag.

- Ne aggódjék, barátom - mondta Luisa -, mindent előkészítek.

S az úti készület ürügyén nyomban vissza is vonult szobájába. Giovanninának meghagyta, hogy az ebédet, szokás szerint, három órakor tálalja.

77 A VÉGZET

Luisa nem maradt a saját szobájában, hanem azonmód továbbment Salvatóéba.

A kötelesség és a szenvedély párharca eldőlt. Győzött a kötelesség, s most, hogy végképp feláldozta neki szerelmét, Luisa úgy érezte, jogot nyert forró könnyekkel elsiratni.

Sokat, sokat sírt Luisa, amióta azt felelte férjének: „Követem önt."

Maga nem írhatott Salvatónak, hisz nem tudta, hová címezze leveleit, de két levelet is kapott azóta tőle.

Salvato levelének minden sorából úgy sütött a szerelem, úgy ujjongott a viszontlátás reménynének öröme, hogy Luisának majd a szíve szakadt belé. Istenem, de keserves csalódás éri majd Salvatót! Megérkezik ide, abban a biztos tudatban, hogy várja a nyitott ablak, a régi szoba, és ő maga, Luisa, aki itt zokog ebben a szobában - s ehelyett zárt ablakra talál, és Luisa - sehol.

Mégsem bánta meg ígéretét, jobban mondva a felkínált áldozatot. Érezte, tudta: most, az indulás pillanatában sem döntene másképp.

Behívta Giovanninát.

A komorna nagy sietve jött. Kint a konyhában összeakadt Michelével; megsejtette, hogy nagy dolgok vannak készülőben.

- Nina - szólt az úrnő -, ma éjjel elhagyjuk Nápolyt. Nyugodtan rád bízhatom, ugye, hogy a holmijaimat összeszedd és becsomagold, legalább olyan jól tudod, mire van szükségem, mint én magam.

- Valóban tudom - felelte a komorna -, és mindent meg is teszek, amit asszonyom óhajt, feltéve, hogy szíveskedik egy pontra nézve bővebb felvilágosítást adni.

- Ugyan mire vagy kíváncsi, Nina? - kérdezte Luisa, kicsit meghökkenve. Meglepte a komorna válaszának elszánt hangja.

- Asszonyom úgy mondta az imént, hogy „elhagyjuk Nápolyt".

- Igen, azt mondtam.

- Ez rám is vonatkozik?

- Ha te is úgy akarod, igen. Persze, ha a dolog nincs ínyedre...

Nina érezte, hogy túlságosan sokat engedett meg magának.

- A legnagyobb örömmel követném asszonyomat a világ végére is, ha a dolog csak tőlem függne. Sajnos, itt a családom.

- Nincs abban semmi sajnálatos, ha az embernek családja van, gyermekem - mondta Luisa szelíden.

- Bocsásson meg, asszonyom, úgy mondtam, ahogy a számra jött...

- Nem kell mentegetőznöd. Itt a családod, mondtad, s a család nem ereszt el Nápolyból, akartad mondani.

- Nem eresztenek el, asszonyom, semmiképpen - vágta rá gyorsan Giovannina.

Luisának Salvato jutott az eszébe. Talán könnyebben viseli el az ő távollétét, ha nem zárt kapu, üres ház fogadja, és ha akad valaki, akivel róla beszélhet. Ezért így folytatta:

- Azt tán csak megengedi a családod, hogy itt maradj a házat őrizni? Szívesen rád bíznám mindenünket.

- Megengedi, meg, de még mennyire! - kiáltotta Nina, magánkívül izgalmában. Ha Luisa nem olyan gyanútlan, ez az izgalom végképp felnyitotta volna a szemét.

- A legnagyobb örömmel vállalom, mert igen nagy megtiszteltetés számomra, ha asszonyom érdekein őrködhetem - tette még hozzá a komorna, nyugodtabb hangon.

- Akkor itt maradsz, Nina - szólt a fiatalasszony -, bár nehéz szívvel mondok le szolgálataidról. Remélem, nem maradunk sokáig távol. Ha valaki a távollétemben keresne, mondd meg neki, Nina - de jól figyelj, pontosan így mondd ám: férjem kötelességének tartotta, hogy elkísérje a herceget, s én kötelességemnek tartottam, hogy elkísérjem a férjemet. És tedd hozzá - ki tudná, ha nem te, aki mindenáron maradni akarsz, milyen nehéz szívvel válok meg Nápolytól - tedd hozzá, hogy könnyes szemmel mondtam búcsút a ház minden egyes szobájának és minden egyes bútordarabnak, külön-külön, és könnyezve mondok majd végső búcsút, az indulás pillanatában. Bátran beszélhetsz a könnyeimről, Nina, nem üres szó - magad is láthatod, hogy sírok.

Luisa szavai zokogásba fúltak.

Nina kárörömmel figyelte zsebkendője mögül, amelyet úgy emelt szeméhez, hogy eltakarja asszonya elől az arcán felvillanó kaján mosolyt.

- És, és - nem merte rögtön kimondani -, mit üzen, asszonyom, Salvato úrnak?

Luisa emelt fővel, átszellemült arckifejezéssel felelte:

- Mondd azt, hogy szeretem, szeretem mindhalálig. Most pedig eredj, szólj Michelének, hogy maradjon a közelemben. Okvetlenül beszélnem kell vele, mielőtt elutazunk, meg egyébként is szeretném, ha ő kísérne el a hajóhoz.

Nina kifordult az ajtón.

Luisa magára maradt. Ráborult az ágyra, arcát egy pillanatra a párnára fektette, majd egy utolsó csókot nyomva a párnára, maga is távozott.

A falióra hármat ütött. Az utolsó ütésre nyílt a dolgozószoba ajtaja, s a lovag, akit úgy látszik, semmi nem zökkenthetett ki megszokott életrendjéből, belépett az ebédlőbe, pontosan egyidőben a szemközti ajtón, saját hálószobája felől érkező Luisával.

Michele a lépcsőfeljárón álldogált, az ebédlő ajtaja előtt.

A lovag kutatóan pillantott körül.

- Hol van Michele? - kérdezte. - Remélem, nem ment el!

- Nem, dehogy, itt van! - felelte Luisa. - Gyere csak, Michele, a lovag hív. Én is szeretnék veled beszélni.

Michele belépett.

- Tudod-e, mit tett ma ez a fiú! - szólt a lovag, átölelve Michele vállát.

- Nem - rázta tagadólag a fejét Luisa -, de bizonyára valami jót.

És szomorkás mosollyal fűzte hozzá:

- A Marinellán bolond Michelének nevezik, de hű szíve többet ér minden okosságnál, legalább az én szememben.

- Nagy dolog, mondhatom! - szabódott Michele.

- Csakugyan szóra sem érdemes - mondta San Felice, nyájas mosollyal -, amilyen szórakozott vagyok, el is felejtettem hazajövet mondani: alkalmasint az életemet mentette meg.

- Ugyan, ugyan! - szólt ismét közbe Michele.

- Az életét! Hogyan? - kérdezte Luisa, izgalomtól elfúló hangon.

- Képzeld, egy gazfickó mindenáron arra akart kényszeríteni, hogy a szerencsétlen Ferrari fejét megcsókoljam, s mert nem tettem, jakobinusnak titulált. Ez a manapság nem éppen ártalmatlan szó megtette a magáét. Michele kivont karddal ugrott elém, úgy védett meg a tömeg dühétől. A fickó végül is elkotródott, ha jól értettem, engem fenyegetve. Mi baja lehet velem?

- Önnel nincs baja, annál inkább a házával. Itt, az ön ablakai alatt zajlott le szeptember 22-ről 23-ra virradóan egy merénylet - emlékezzék csak, mit mesélt akkor Cirillo doktor! Nos, ez a fráter egyike annak az öt-hat gazembernek, akiket a megtámadott olyan alaposan helyben-hagyott.

- Aha! Egyszóval az én ablakaim alatt szerezte a szeme alatti forradást?

- Az ám.

- Hogy a házamtól irtózik, azt most már értem, de mi közöm ehhez nekem?

- Semmi, éppenséggel semmi; mégis azt mondanám, ha az Ópiac táján akadna dolga: „Lovag úr, ha meg nem sértem, nélkülem oda ne menjen."

- Ígérem, nem megyek. Most pedig öleld meg a húgocskádat, fiam, és ebédelj velünk.

Ez a megtiszteltetés nem először érte Michelét a lovag és Luisa részéről. Minden teketória nélkül asztalhoz ült, annál is inkább, mert amióta kapitánnyá rukkolt elő, úgy érezte, lényegesen csökkent a távolság közte és előkelő barátai között.

Négy óra tájban hintó állt meg az utcai kapu előtt. Nina kisvártatva betessékelte a kalábriai herceg titkárát. A titkár visszavonult a lovaggal a dolgozószobába, de mindössze néhány percre.

Michele úgy tett, mintha nem venne észre semmit.

A lovag kikísérte a herceg titkárát. A dolgozószoba ajtaján kilépve lopva Michelére intett, mintegy azt kérdve Luisától, beszélhet-e előtte.

Luisa bólintott. Tudta, hogy Michele bármikor kész az életét adni érte, sokkal inkább még, mint a lovagért.

A lovag megállt Michele előtt.

- Kedves Michelém - mondta némi töprengés után -, ígérd meg, hogy senkinek nem szólsz egy árva szót sem arról, amit most hallasz. Nagy titkot bízunk rád.

- Hm, te tudod, miről lesz szó, húgocskám?

- Tudom.

- És csakugyan titok?

- Nem hallottad, mit mondott a lovag?

Michele két ujját keresztbe rakta a szája előtt.

- Mondja csak bátran, lovag, inkább kivágatom a nyelvem a *beccaió*-val, semhogy eljárjon a szám.

- Ma este mind elutazunk, Michele.

- Nem értem. Ki az a mind?

- A király, a királyné, a királyi család és mi magunk.

Luisa szeme könnybe lábadt. Michele lopva rápillantott, s meglátta a könnyeket.

- Hová utaznak? - kérdezte Michele.

- Szicíliába.

A lazzarone rosszallóan csóválta a fejét.

- Mi a baj? - kérdezte a lovag.

- Nincs szerencsém a királyi tanács tagjának lenni - mondta Michele -, de ha az volnék, istenuccse a király szemébe mondanám: „Felség, rosszul teszi!"

- Hiszen, ha olyan őszinte tanácsadói lennének, mint te vagy, Michele!

- Megmondták neki - vette vissza a szót a lovag -, megmondta Caracciolo tengernagy, megmondta Ruffo bíboros, de a királyné reszket, de Acton úr reszket, s a mai gyilkosság után a király úgy határozott, hogy mégis utazik.

- Aha! - bólintott Michele. - Sejtem már, mit keresett a gyilkosok között Pasquale Simone és a *beccaio*. Az a szerencsétlen, ostoba fra Pacifico viszont nyilván véletlenül cseppent bele, és annyit sem értett az egészből, mint a szamara.

- Egyszóval azt gondolod, Michele, hogy a királyné... - kérdezte Luisa.

- Pszt, húgocskám, Nápolyban gondolni sem tanácsos ilyet, nemhogy mondani. Üsse kő, a király mégis rosszul teszi, hogy elutazik. Ha Nápolyban marad, inkább odaveszünk mind egy szálig, de nem engedjük be a franciát! Hej, ha a nép tudná, mire készül a király!

- Úgy, úgy, de nem szabad megtudnia, Michele. Ne feledd, az imént fogadtál titoktartást. Egy szó, mint száz: ma este utazunk.

- Húgocskám is? - kérdezte Michele, rosszul leplezett megdöbbenéssel.

- Igen, Michele, ő maga akarta így, velem jön az én imádott gyermekem - szólt a lovag, s átnyúlt az asztal fölött, hogy megszorítsa Luisa kezét.

- Elmondhatja, lovag úr, hogy a felesége szent asszony! - mondta Michele.

- De Michele! - szólt Luisa figyelmeztetően.

- Hagyd csak, tudom, mit beszélek. Egyszóval utaznak ma este! *Madonna!* Be kár, hogy nem vagyok nagyúr, szívesen elmennék magam is.

- Gyere, Michele! Gyere velünk! - kiáltotta Luisa. Egészen felvillanyozta a gondolat, hogy lenne kivel Salvatóról beszélnie.

- Fájdalom, nem tehetem, húgocskám. A kötelesség kinek-kinek mást parancsol. Neked azt, hogy utazzál, nekem azt, hogy maradjak. Kapitány vagyok, a felkelt nép vezére, nem azért kötöttem kardot, hogy a *beccaió*-t riogassam vele, hanem hogy megvédjem Nápolyt, és hogy annyi franciát hányjak kardélre, amennyit csak bírok.

Luisa önkéntelenül riadt mozdulatot tett.

- Ne aggódj, húgocskám - nevetett Michele -, jut is, marad is.

- Hadd fejezzem be - szólt a lovag. - Tehát ma este a Vittoriánál csónakba ülünk, és kivitetjük magunkat Caracciolo tengernagy fregattjára. A fregatt a Tojáserődön túl vár. Szeretnélek megkérni, Michele, hogy maradj kishúgod mellett a beszállás pillanatáig, és vedd őt védelmedbe, ha kell, ahogy két órával ezelőtt engem megvédtél.

- Ó, ami ezt illeti, legyen egész nyugodt, lovag. Önért az életemet adnám, érette azonban bármikor darabokra tépetném magam. Üsse kő, de ha a nép tudná, mi készül, lenne itt olyan felfordulás, amilyen még soha!

- Egyszóval a szavadat adod, Michele - szólt a lovag, felállva az asztaltól -, hogy tapodtat nem mozdulsz Luisa mellől, míg bent nem ül a csónakban.

- Egyet se aggódjék, lovag, olyan híven kísérem én Luisát, mint az árnyéka, no persze úgy értem, mint az árnyéka verőfényes napokon, mert ma például hiába keresné bárki az árnyékát.

A lovag sietve dolgozószobájába tért. Nagy munka várt rá: rendet rakni a különféle iratok között, becsomagolni a temérdek könyvet, összekészíteni a sok, félbemaradt kéziratot.

Annál kevesebb dolga akadt Michelének. Ott téblábolt Luisa körül. Egyszerre észrevette, hogy húgocskája szép szeméből két nagy könnycsepp csordul ki. Ráemelte hűséges tekintetét, és azt mondta:

- Üsse kő, milyen szerencséje van némely embernek. A lovag, istenuccse, burokban született, *Mannaggio la Madonna!* Assunta ugyan meg nem tenné értem, amit te őérte.

Luisa felpattant, beszaladt a szobájába, és magára csapta az ajtót. Sebesen, de nem olyan sebesen, hogy Michele meg ne hallja felcsukló zokogását. Ellenállhatatlan erővel tört Luisára ma a sírhatnék, valahányszor egyedül maradt.

Egyszer már figyeltük, hasonló helyzetben, a falióra mutatójának lassú, egyenetlen futását. Akkor Salvato készült Nápolyból elutazni, nem Luisa; akkor két szív leste, velünk együtt, az óramutatót, kétségbeesetten, de mégsem annyira kétségbeesetten, mint most Luisa szegény, magányos szíve. Két szerető szív vigaszt lel egymásban, de miben lelhetett vigaszt Luisa? Egyedül a kötelességteljesítés tudatában.

A fiatalasszony szokása szerint átsuhant saját szobáján, s rögtön továbbment lábujjhegyen Salvato szobájába. A folyosón csodálkozva torpant meg: egy vidám nápolyi dal néhány taktusa ütötte meg a fülét. Giovannina énekelt, önfeledt jókedvvel. Luisa nagyot sóhajtott, de azt mondta magában:

- Szegény kislány! Lám, mennyire örül, hogy Nápolyban maradhat. Hiszen, ha én itt maradhatnék, ha a magam ura lennék, bezzeg vígan dalolnék én is!

Nina szilaj jókedve mégis olyan kirívó ellentétben állt az ő fájdalmával, hogy a szíve még jobban elszorult.

Beért a szobába, szerelme szentélyébe, s ott egyszeriben megrohanták gondolatai. Olvasóink sejtik már, miféle gondolatok. Egész élete elvonult előtte. Egész élete, mondjuk, mert Luisa emlékeiben egész élete arra a hat hétre korlátozódott, amelyet Salvato e szobában töltött.

Felelevenedett ismét a hat hét minden bánata és öröme, nyomasztó és derűs emléke, napról napra, sőt, óráról órára, azon a pillanaton kezdve, amikor a sebesültet ide hozták, s a betegágyra fektették, egészen addig a napig, amikor a lábadozó Salvato kilépett az ablakon a kis sikátorra, s kettejük ajka és lelke az első és egyetlen csók tüzében forrt össze.

Luisa hunyt szemmel, éber lélekkel követte, mint szokta, véget nem érő, szűziesen tiszta álma folyását. Egyszerre felriadt: motozást hallott az ajtón, majd a kulcslyukon át beszólt Michele. A tőle telhető leglágyabb hangon suttogta:

- Én vagyok itt, húgocskám.

- Bejöhetsz, Michele - felelte Luisa -, tudhatod, neked szabad.

Michele belépett. Levelet hozott Luisának.

A fiatalasszonynak a lélegzete is elállt. Megbűvölten nézte a levelet, a karja öntudatlanul mozdult érte.

Salvatótól jött volna? Hát megadatott mégis ez a végső vigasz? Az ő levele, az utolsó, itt és most?

- Porticiból érkezett - mondta Michele. - Kikaptam a postás kezéből, és futottam hozzád.

- Add ide, ó add ide! - kiáltotta Luisa. - Ő küldte!

Michele átadta a levelet, s a tárva maradt ajtóhoz lépett.

De még mielőtt becsukta volna, tétován visszafordult:

- Menjek? Maradjak? - kérdezte.

- Maradj, maradj! Előtted nincs titkom.

Michele ott maradt az ajtó mellett.

Luisa heves mozdulattal feltörte a pecsétet, s olvasni próbált. Hasztalan. Tekintete elködösült a könnyektől s az izgalomtól. Beletelt jó néhány perc, mire a köd eloszlott.

Végre nekifoghatott az olvasásnak:

Kelt San Germanóban, december 19-én reggel.

- San Germanóban van már, illetve ott volt, amikor a levelet írta - fordult Luisa Micheléhez.

- Olvasd csak, húgocskám, olvasd - biztatta Michele -, az jót fog tenni.

Luisa újrakezdte - mert az imént félbeszakította az olvasást, hogy lélegzethez jusson, s úgy maradt egy pillanatig, hátraszegett fejjel, a levelet szívéhez szorítva -, egyszóval Luisa újrakezdte:

Kelt San Germanóban, december 19-én reggel.

Édes Luisám!

Nagy öröm ért, sietek Kegyeddel megosztani. Viszontláttam az egyetlen embert, akit ugyanolyan forrón szeretek, mint Kegyedet, ámbár nagyonis másképp - viszontláttam apámat!

Hogy ki ő most és hol él, az titok, nem árulhatom el senkinek, még Kegyednek sem, bár ha a Kegyed közelében lehetnék, bizonyára elmondanám. Hogy is titkolnék bármit el Kegyed elől! Nevetnem kell a gondolatra is. Mert lehet-e az embernek titka saját jobbik énje előtt?

Egy egész éjszakát töltöttem tíz éve nem látott apám társaságában, egy egész hosszú éjszakát, este kilenctől hajnali hatig. Ő egész éjjel a halálról és Istenről beszélt, s én egész éjszaka a szerelemről és Kegyedről.

Fennkölt lélek az én apám, és - ami ritkaság! - mégis gyengéd, melegszívű. Forrón szeretett, sokat szenvedett és - ó, szánja kérem! - nem hisz Istenben.

Imádkozzék apámért, én védangyalom, a Kegyed imája bizonyára meghallgatásra talál, s Isten megadja neki a hit vigaszát.

Más nő zokon venné, hogy nem írtam le eddig is hússzor már: „Szeretem!" De Kegyed tudja, ugye tudja, Luisa, hogy levelem minden sora, minden szava eddig is erről vallott. Tudja, ugye, hogy ha apámról szólok, akiről Kegyeden kívül senkinek nem beszélhetek, ha megosztom Kegyeddel a viszontlátás örömét, az annyi, mintha a szívemet raknám a lába elé, mintha térden állva, szüntelenül azt hajtogatnám: szeretem, én egyetlenem, szeretem! Luisa!

Szépséges tündérem, pálmatündér, húsz mérföldnyire vagyok Kegyedtől, s mire jelen levelemet kézhez veszi, annál is közelebb leszek. A bandák le-lecsapnak ránk, gyilkolnak, kegyetlenkednek, de meg nem állíthatnak bennünket. Mert mi nem hadsereg vagyunk, nem katonák, akik egy királyságot készülnek elfoglalni, s fővárosába bevonulni; mi egy eszme vagyunk, világot rengető, világot hódító eszme.

Mi üt belém, most meg már politizálok!

Fogadok, tudom, hol olvassa a levelemet. A mi szobánkban, az ágyam szélén ülve. A mi szobánkban, ahol rövidesen újra találkozunk. Akkor, ó, akkor egyszeriben semmivé foszlanak majd a válás hosszú, hosszú napjai...

Luisa nem bírta folytatni. Szemét elfátyolozták a kitörő könnyek, hangja elcsuklott.

Michele odafutott hozzá, mellé térdepelt.

- Bátorság, kishúgom, bátorság! - mondta. - Nagyszerű dolog, amire készülsz, nem maradhat el érte a Jóisten jutalma. És - édes Istenem! - hisz olyan fiatalok vagytok mindketten, egyszer tán egymásra is találtok.

De Luisa búsan rázta meg a fejét.

- Nem, nem - s e mozdulatra úgy hulltak lehunyt szeméből a könnyek, mint a záporeső -, nem látjuk mi egymást soha-soha többé. De jobb is így, túlságosan szeretem őt, Michele, most tudom csak, mennyire, amióta úgy határoztam, hogy elutazom.

- Bármennyire fájdalmas, hogy nem láthatod viszont - felelte Michele -, az igazat szólva van ebben jó is. Nanno szörnyű véget jósolt szerelmeteknek.

- Mit bánnám én Nannót, mit a világ összes jóslatait, ha szabadon, büntetlenül átengedhetném magam szerelmünknek - kiáltotta Luisa.

- Olvasd tovább a levelet, jobb, ha olvasol.

- Nem, nem - szólt Luisa, és félig olvasatlanul keblébe rejtette a levelet -, nem lesz erőm elutazni, ha tovább ecseteli, milyen boldoggá teszi a viszontlátás.

Hirtelen meghallották, hogy San Felice Luisáért kiált.

A fiatalasszony kifutott a folyosóra. Michele betette a szoba ajtaját, és utána indult.

Luisa Cirillo doktort pillantotta meg az ebédlő nyitott ajtaján át. A doktor a szalonban várakozott.

A fiatalasszony fülig pirult. Cirillo doktor ismerte titkát. Annál is inkább, mert Salvato levelei, Luisa tudomása szerint, a liberális csoport közvetítésével érkeztek, s a doktor tagja a csoportnak.

- Drága barátnőm - szólt a lovag Luisához -, jó doktorunk, akit oly rég nem láttunk, egészséged felől tudakozódik. Remélem, kielégítő lesz a vizsgálat eredménye.

A doktor meghajolt a fiatalasszony előtt. Elég volt egyetlen pillantást vetnie rá, hogy lássa: Luisa feldúlt, elgyötört.

- Betegünk jobban van - jelentette ki -, de nem teljesen gyógyult. Örülök, hogy éppen ma jöttem.

A doktor megnyomta a ma szót. Luisa lesütötte a szemét.

- Egyszóval szedhetem a sátorfámat - mosolygott San Felice. - Be jó is az orvosoknak, joguk van olyasmihez, amihez a férjnek sincs. Ezer a szerencsétek, hogy azt se tudom, hol áll a fejem a sok dologtól, máskülönben okvetlenül a kulcslyuknál hallgatóznék.

- Azt bizony rosszul tenné, kedves lovagom - tréfálkozott Cirillo -, mert mi ketten főbenjáró politikai titkokat készülünk megtanácskozni, ugye, gyermekem?

Luisa szája kényszeredett, torz mosolyra rándult. Önkéntelenül nagyot sóhajtott.

- Menjen, lovag, hagyjon magunkra, az ügy komolyabb, mint hittem - mondta erre Cirillo.

Nevetve kituszkolta San Felicét a szobából, és gondosan becsukta mögötte az ajtót. Majd odasietett Luisához, s kezét kezébe fogta.

- Magunk vagyunk, édes lányom. Vallja be: sírt.

- Ó, igen! Sírtam, sokat sírtam! - felelte Luisa elhaló hangon.

- Amióta megkapta a levelet? Vagy előtte?

- Előtte is, utána is.

- Csak nem érte baj Salvatót?

- Istennek hála, nem!

- Akkor jó. Salvato nemes, erős jellem. Kevés hozzá fogható fia van szegény nápolyi hazánknak, pedig ha valaha, most nagy szükség lesz rájuk! Egyszóval nem miatta sírt. Mi bántja?

Luisa nem felelt, csak a szeme lábadt újból könnybe.

- San Felice ríkatta volna meg? Nem hinném.

- Hogy gondol ilyet! Ő, az én drága apám, ő, a megtestesült jóság! - csapta össze a kezét Luisa.

- Értem már. Ő utazik, s ön marad.

- Ő utazik, s én elkísérem.

Cirillo ámulva tekintett Luisára. Nézte, nézte, s egyszerre kicsordult a könnye.

- Luisa, Luisa, micsoda jóság lakozik önben. Angyal, valóságos angyal, nincs, nem lehet párja a mennyekben sem!

- Hogy lennék angyal, hisz sírok! Az angyalok teljesítik a kötelességüket, és nem sírnak.

- Tegye, amit tenni szándékozik, Luisa, és sírjon nyugodtan, mennél jobban fáj, annál nagyobb az érdem. Teljesítse, kérem, a kötelességét, s én is teljesítem a magamét, elmondom Salvatónak, mit szenvedett. Menjen csak, Luisa! És imádkozzon, kérem, olykor-olykor értem is. Az önéhez hasonló lelkek imája mindenekfelett kedves az Úr fülének.

Cirillo erőnek erejével Luisa kezét akarta megcsókolni, de Luisa a doktor nyakába borult.

- Csókoljon meg, mint apa a lányát - rebegte.

A kitűnő doktor tisztelettel, sőt, imádattal csókolta homlokon Luisát, aki azt súgta közben:

- Ó, ugye elmondja neki, ugye elmondja!

Cirillo néma kézszorítással felelt.

Ebben a pillanatban nyitott be San Felice; feleségét barátja karjaiban találta.

- Ejnye, doktor, hát így kúráljuk a betegeinket? Csókkal?

- Nem, de csókkal szoktam búcsúzni azoktól, akiket szeretek, becsülök, akiket csodálok. Ó, lovag, lovag, beh boldog ember is ön!

- Meg is érdemli, jobban, mint akárki - szólt Luisa, és a keze után nyúlt.

- Az érdem nem minden - felelte Cirillo. - Nos, a viszontlátásra, lovag - mert erősen remélem, hogy egyszer még viszontlátjuk egymást. Menjen csak, szolgálja a herceget! Én maradok, és igyekszem a hazámat szolgálni.

Összefogta a lovag és Luisa kezét, jó erősen megszorította, majd így folytatta:

- Sokért nem adnám, ha Szent Januáriussal cserélhetnék - no nem éppen azért, hogy évente kétszer csodát míveljek, bár az sem csekélység a mi korunkban, amikor a csoda ritkább, mint a fehér holló - hanem, hogy méltóképpen megáldhassalak benneteket. Isten veletek!

Sarkon fordult, és szinte futva távozott.

San Felice a feljáróig kísérte, utána integetett, aztán visszatért feleségéhez.

- Tíz órakor értünk jön a herceg kocsija - mondta.

- Tíz órára készen állok - felelte Luisa.

És úgy is tett. Elbúcsúzott a szívének oly kedves szoba minden zugától, bútorától, levágott egy fürtöt szőke hajából, s a szőke fürttel a feszület lábához kötözött egy cédulácskát, amelyre mindössze két szót írt: „Fivérem, szeretlek!", majd felszállt férje karján a herceg hintajába, könnyben úszva, mint Mária Magdolna, de tisztán, mint a szent szűz.

Michele kiült a bakra.

Nina búcsúzóul kezet csókolt úrnőjének. A komorna reszketett örömében.

A hintó ajtaja becsapódott. Elindultak.

Mondottuk már, hogy aznap este nagy vihar volt Nápolyban. Szél rázta, eső és jégeső verte a hintó üvegablakát. Jól látszott az éjszakai homály ellenére, hogy forr, tajtékzik a tágas öböl egész felszíne, hogy csapkod a hullám. San Felice rémülten nézte a dühöngő tengert. Luisa észre sem vette: az ő lelkében a kintinél sokkalta rémítőbb vihar tombolt. A lovag elszörnyedt a gondolatra, hogy ilyen veszélynek tegye ki a szívének legdrágább teremtést. Luisa felé fordult. A fiatalasszony sápadtan, mozdulatlanul, lehunyt szemmel, könnyáztatta arccal ült a hintó sarkában - azt hitte, a sötétség jótékonyan eltakarja könnyeit. A lovag hirtelen rádöbbent, hogy a felesége, úgy látszik, súlyos áldozatot készül érte hozni. Ajkához emelte Luisa kezét, s egy csókot nyomott rá. Luisa kinyitotta a szemét, és könnyein át férjére mosolygott:

- Milyen jóságos is ön, barátom - mondta. - Mennyire szeretem!

A lovag átkarolta Luisát, fejecskéjét a mellére vonta, félrehajtotta a selyemköpeny csuklyáját, s reszkető ajakkal egy forró, apainak semmiképp nem nevezhető csókot nyomott Luisa hajára.

Luisa önkéntelenül felnyögött.

A lovag úgy tett, mintha nem hallaná.

Elérkeztek a Vittoriához.

Egy hatevezős csónak várt a parton. A hajósok alig-alig bírtak a csónakot elsodrással fenyegető hullámokkal.

A hintó megállt. Mihelyt a hajósok észrevették, hogy megjöttek az utasok, torkuk szakadtából kiáltották:

- Siessenek, siessenek! A tenger viharos, alig bírunk a csónakkal.

Igazat beszéltek, San Felice egyetlen szempillantással felmérte a veszély nagyságát: a csónak utasai életükkel játszanak.

A lovag súgott valamit a kocsisnak, súgott valamit Michelének, belekarolt Luisába, és levezette a partra.

Még oda sem értek, amikor egy a fövenynek csapódó hullám valóságos tajtékesővel borította el őket.

Luisa felsikoltott.

A lovag magához ölelte, és egy pillanatig a szívére szorította.

Aztán odaintette Michelét.

- Várj itt - fordult Luisához -, én beszállok elsőnek. Utána Michele meg én egyesült erővel besegítünk téged is a csónakba.

Luisát a fájdalom teljesen elcsigázta, s a testi-lelki összeroppanás küszöbére taszította, úgyhogy jóformán megbénult az akaratereje. Félig öntudatlanul tűrte, hogy a lovag átadja tejtestvérének.

San Felice lovag elszántan a bárkához lépett. A hosszú csáklyákkal felfegyverzett két embernek nagy nehezen sikerült a folyton mozgó csónakot egy pillanatra a part közelébe lökni. A lovag beugrott, és rákiáltott a hajósokra:

- Indulás!

- Mi legyen a hölggyel? - kérdezte a gazda.

- Ő marad - felelte San Felice.

- Ami igaz, az igaz - helyeselt az ember -, nem csónakázásra való idő ez, különösen nem asszonyoknak. Nyomjátok meg; fiaim, nyomjátok, rajta, mind egyszerre!

A bárka egy szempillantás alatt tíz ölnyire távolodott el a parttól.

Mindez olyan gyorsan zajlott le, hogy Luisa jóformán fel sem fogta a férje szándékát, nemhogy perbe szállhatott volna vele.

Amikor a bárkát hirtelen eltávolodni látta a parttól, rémült kiáltásban tört ki. Megpróbálta kitépni magát Michele karjaiból, hogy a férje után fusson.

- Hát én! Hát én! Itt hagy, magamra hagy?

- Megfogadtam apádnak, hogy úgy vigyázok rád, mint a szemem fényére. Mit szólna hozzá, ha ilyen veszélynek tennélek ki? - kiáltotta vissza San Felice.

- De én nem maradhatok Nápolyban! - sikoltott Luisa, kezét tördelve. - El akarok menni, veled akarok menni! Segíts, Luciano! Ha maradok, végem!

A lovag messze járt már. Egyetlen mondata ért el még a partra, a szél szárnyain:

- Rád bízom őt, Michele!

- Nem, nem akarom! - Luisa kétségbeesése nem ismert határt. - Csak te segíthetsz, Luciano! Hát nem érted! Szeretem őt!

Ez a kétségbeesett kiáltás - a végső izenet - felemésztette Luisa maradék erejét. Élettelenül, ájultan csuklott össze.

- Luisa! Luisa! - élesztgette Michele tejtestvérét.

- *Ananké!* - mormolta egy hang Michele mögött.

A lazzarone odafordult.

Egy asszonyi alak állt mozdulatlanul a parton. Nanno - ismerte fel hirtelen Michele egy villám fényénél az albán jósnőt. Nanno végignézte a lovag elindulását Szicíliába, látta, mint reked Luisa végleg Nápolyban, s ez a látvány csalta ajkára - görög nyelven - a titokzatos, félelmetes szót, amelyet utolsó fejezetünk címéül választottunk: végzet.

A bárka ebben a pillanatban a lovaggal együtt végleg eltűnt a Tojáserőd komor, súlyos tömbje mögött.

-&-